

วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา Journal of Buddhist Studies

ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 | กรกฎาคม - ธันวาคม 2567
Vol.15 No. 2 | July - December 2024

ISSN : 1905-534x (Print)
ISSN : 2697-3995 (Online)

วัตถุประสงค์

วารสารพุทธศาสตร์ศึกษาเป็นวารสารวิชาการราย 6 เดือน (ปีละ 2 ฉบับ ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน, ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม) มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริม การศึกษาค้นคว้า และเพื่อเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการ ในมิติทางด้าน พระพุทธศาสนา ปรัชญา สังคมวิทยา พัฒนาสังคม เศรษฐศาสตร์ ศิลปศาสตร์ ศิลปกรรม และรัฐศาสตร์ ทุกบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิในสาขา ที่เกี่ยวข้องจำนวน 2 หรือ 3 ท่าน ในลักษณะปกปิดรายชื่อ (Double blind peer-review) โดยเปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

ประเภทของบทความที่ได้รับการตีพิมพ์

1) บทความวิจัย (Research Article) เป็นบทความที่นำเสนอการค้นคว้าวิจัย เกี่ยวกับด้านพระพุทธศาสนา ปรัชญา สังคมวิทยา พัฒนาสังคม เศรษฐศาสตร์ ศิลปศาสตร์ ศิลปกรรม ครุศาสตร์ และรัฐศาสตร์

2) บทความวิชาการ (Academic Article) เป็นบทความวิเคราะห์ วิจัยหรือ เสนอแนวคิดใหม่

3) บทความวิจารณ์หนังสือ (Book Review) เป็นบทความในลักษณะวิจารณ์หรือ อธิบายเหตุผลสนับสนุนในประเด็นที่เห็นด้วย และ มีความเห็นแตกต่างในมุมมองวิชาการ

๑ เจ้าของ (Owner)

บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

139 ถนนสุเทพ ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200

053 - 278967, 053 - 270451 ต่อ 311

๑ บรรณาธิการ

ดร.ฟิลิปปัส โคตรสุโพธิ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตเชียงใหม่

๑ ผู้ช่วยบรรณาธิการ

นายบุญมี แก้วตา

นายอำนาจ ใจยาว

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตเชียงใหม่

๑ กองบรรณาธิการ

พระครูปริยัติเจตยานุรักษ์, ผศ.ดร.

คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

พระครูวินัยธรสถัญชัย ญาณวีโร, ผศ.ดร

คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

พระอธิวัฒน์ ธรรมวัฒน์ศิริ, ดร.

คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

พระวิฑูรย์ โกฏฐกรกรรจ, ดร.

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

รศ.ดร.พูนชัย ปันธิยะ

คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

รศ.ดร.อภิรมย์ สีตาคำ

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

รศ.ดร.ปรุฑม บัญศรีตัน

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

รศ.ดร.ฉลองเดช คุณานุมาน

ภาควิชาสื่อศิลปะ และการออกแบบสื่อ คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

รศ.ดร.ทิพวรรณ ทังมั่งมี

ภาควิชาสื่อศิลปะ และการออกแบบสื่อ คณะจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

รศ.ดร.สัญญา สะสอง

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

รศ.ดร. ปาริชาติ บัวเจริญ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยพายัพ

รศ.ดร.วินิจ ผาเจริญ

วิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

รศ. ลิปิกร มาแก้ว

คณะศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมศาสตร์

ผศ. ดร. อุเทน ลาพิงค์

คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

ผศ.ดร.ประทีป พิษทองกลาง

คณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

ผศ.ดร.สมชาย ดำเนิน

สมาคมนักวิจัยแห่งประเทศไทย

๑ ฝ่ายประสานงานและจัดการ (Coordination and Management)

นายภัชรภณ ฤทธิ์เต็ม

นายจิตตกร จันทร์ศิลป์

๑ ฝ่ายกฎหมาย (Law Department)

นายอนุพงษ์ วงศ์รัตนมัจฉา

๑ ออกแบบปก (Cover Designed)

พระอธิวัฒน์ ธรรมวัฒน์ศิริ, ดร.

๑ จัดรูปแบบ (Content Designed)

พระอธิวัฒน์ ธรรมวัฒน์ศิริ, ดร.

๑ กำหนดออกเผยแพร่

ฉบับที่ 1 เดือน มกราคม - มิถุนายน

ฉบับที่ 2 เดือน กรกฎาคม - ธันวาคม

๑ Website : <https://www.tci-thaijo.org/index.php/JBS>

๑ Email.: jbs@mcu.ac.th

๑ หมายเลข ISSN : 1905-534x (Print) ISSN : 2697-3995 (Online)

บทความวิจัย

- ๑ ศึกษาวิเคราะห์พระธรรมเทศนาพื้นเมืองเหนือ เรื่องมาลัยโผโลก
พระบุญชลิต เขื่อนควบ, พระมหาวิเศษ ปญญาวชิ 1-13
- ๑ รูปแบบการอธิบายเรื่องภพภูมิเพื่อแก้ปัญหาเรื่องกรรม และการเกิดใหม่
ในสังคมปัจจุบัน 14-25
พระครูโสภิตพัฒนโชติ (สุพรรณ เตจ๊ะ), พูนชัย ปันธิยะ,
เทพประวิณ จันทร์แรง, สยาม ราชวัตร
- ๑ คัมภีร์พุทธโฆสสารจริยนิทาน : การชำระและการวิเคราะห์ 26-38
พระมหาอนันตชัย ชินาสโภ
- ๑ รูปแบบศาสตร์แห่งการตีความเชิงปรัชญาในคัมภีร์ธัมมปัทมสูตร 39-58
สุรัช พุดชู, แม่ชีเนตรนภา สุทธิรัตน์, อริสา สายศรีโกศล
- ๑ แนวทางการทำพินัยกรรมชีวิตเชิงพุทธบูรณาการ 59-74
ผ่องศิริ ศิริสุวรรณจิตร, พระครูสิริปริยัตยานุศาสน์, ปฐม บัญศรีตัน
- ๑ วิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการประกันชีวิตในสังคมไทย 75-92
กัญญารัตน์ รวมสุข, เทพประวิณ จันทร์แรง
- ๑ วิเคราะห์การบูรณาการหลักมงคลสูตรกับการพยากรณ์เลขศาสตร์ 93-110
ของนักพยากรณ์ในจังหวัดเชียงใหม่
สุภัคชญา บุญเฉลียว, พระครูปริยัติเจติยานุรักษ์,
พระครูสิริปริยัตยานุศาสน์, เทพประวิณ จันทร์แรง
- ๑ วิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพุทธของชุมชนภูผาฟ้า 111-125
อ.แม่แดง จ.เชียงใหม่
จรัญ บุญมี, พระครูสิริปริยัตยานุศาสน์, ปฐม บัญศรีตัน
- ๑ การส่งเสริมสุขภาพเชิงพุทธบูรณาการของผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลตำบลช้างเผือก 126-143
อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
พระนวลแก้ว ขนติโร (นวลแสง), ทิพาภรณ์ เยสุวรรณ,
ประเสริฐ บุปผาสุข, ปรีชา วงศ์ทิพย์

- ๑ ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสกับการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน 143-160
ในเขตตำบลหนองจ่อม อำเภอสนทราย จังหวัดเชียงใหม่
พระมหาประภาส วีรพล
- ๑ รูปแบบการบริหารจัดการวัดในศตวรรษที่ 21 161-179
พระอานาจ ธีรวิโร (ขันตา), พระครูสิริปริยัตยานุศาสน์
วิโรจน์ วิชัย, ปฐม บัญศรีตัน
- ๑ กระบวนการสร้างกลไกการป้องกันตนเองเชิงพุทธด้านสุขภาพแบบองค์รวม 180-196
ตามหลักธรรม อปฺปมาเทนนะ สัมปาเทถะ ผ่านภาษาท้องถิ่นภาคเหนือ
“หมั้ง - หนิม - ฮัก” หมู่บ้านสี่ขาว จังหวัดลำพูน
บุศรา โพธิสุข, นิกร ยาอินตา, พระสมนึก ทับโพธิ์
บุญญาดา ประภทสิริ
- ๑ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี 197-222
ธาวีช ถนนอมจิตต์, ณัฐกานต์ ต้นมิ่ง, ปฏิพัทธ์ ต้นมิ่ง
- ๑ การสร้างสรรค์ภาพจิตรกรรมประเพณีจองพารา 223-242
พิธีการลอยพระอุทิศของชาวไทยใหญ่ บ้านแม่ฮายหลวง อำเภอแม่ฮาย
จังหวัดเชียงใหม่
พระมหาจตุรงค์ ร้อยกา, พระอธิวัฒน์ ธรรมวัฒน์ศิริ
พูนชัย ปันธิยะ, ลิปิกร มาแก้ว
- ๑ การสร้างสรรค์จิตรกรรมร่วมสมัยจากภาพทังกาในพุทธศาสนา 243-260
วัชรยานแบบทิเบต
ชลนาถ วงศ์เวศราช, ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มินตรี, พระอธิวัฒน์ ธรรมวัฒน์ศิริ
เทพประวิณ จันทร์แรง
- บทความวิชาการ
- ๑ การศึกษาเปรียบเทียบจิตรกรรมฝาผนังไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นและแฟลตดีไซน์ 261-276
นันท์ภัสกร ลำภากร, อนุชา แผงเกษร
- ๑ สาระดละในพระสังคณีสำนวนล้านนา 277-293
พระครูปริยัติเจติยานุรักษ์ โสภาราช, พระมหาจักรพันธ์ สุระโพธา
พระครูสมุห์วัลลภ, วิโรจน์ อินทนนท์

- ๑ ชาร์โค แคปซูลการุณยฆาต : มุมมองในทางพระพุทธศาสนา 294-314
ยุรธร จีนา
- ๑ พระสงฆ์กับการส่งเสริมสวัสดิการสังคมของหน่วยอบรมประชาชน 315-332
ประจำตำบลโหล่งขอด อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ ประจำปี 2565
พระมหาธัมมจารี ปุณฺณธมฺโม (จารินทร์)

ศึกษาวิเคราะห์พระธรรมเทศนาพื้นเมืองเหนือ เรื่องมัลย์โผดโลก

An Analytical Study of Northern Indigenous Sermon Entitled Malaiphodlok

พระบุญชลิต อตถกาม (เชื่อนควบ)

พระมหาวิเศษ ปญญาวชิโร

Phra Bunchalit Atthakamo (KheuenKhuap)

Phramaha Viset Panyavajiro

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

Mahamakut Buddhist University Lanna Campus

Corresponding Author, E-mail: bunchalitkheuenkhuap@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาประวัติและความสำคัญของพระธรรมเทศนาพื้นเมืองเหนือ เรื่องมัลย์โผดโลก 2) เพื่อศึกษาเนื้อหาและโครงสร้างของพระธรรมเทศนาพื้นเมืองเหนือ เรื่องมัลย์โผดโลก 3) เพื่อวิเคราะห์พระธรรมเทศนาพื้นเมืองเหนือ เรื่องมัลย์โผดโลก เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร รวบรวมข้อมูลจากหนังสือ เอกสาร คัมภีร์ วารสารและวิทยานิพนธ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) ประวัติความเป็นมาเรื่องพระมัลย์นี้ สันนิษฐานว่ามีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยหรือก่อนหน้านั้นแล้ว เล่าเรื่องราวเกี่ยวกับนรก สวรรค์ คนที่ตกนรกและผู้ที่อยู่บนสวรรค์ คนที่ได้ฟังหันมานับถือพระพุทธศาสนา วรรณกรรมเรื่องพระมัลย์มีเขียนไว้หลายสำนวน มีทั้งสำนวน ภาคเหนือ ที่เป็นสำนวนท้องถิ่น เป็นสมุดข่อยและฉบับใบลานและใช้ภาษาถิ่นในการจดจาร อักษรธรรมล้านนา เผยแพร่ด้วยสำนวนภาษาเฉพาะท้องถิ่นตน 2) การศึกษาเนื้อหาและโครงสร้างของพระธรรมเทศนาพื้นเมืองเหนือ เรื่องมัลย์โผดโลกทำให้ทราบถึงคำสอนในเรื่องนี้ไม่ให้ประมาทในการใช้ชีวิตเพราะผลของกรรมที่จะได้รับหากทำผิดศีลธรรมตามหลักศาสนาจะส่งผลร้ายไปถึงภพหน้า ธรรมเรื่องมัลย์โผดโลกจึงเป็นการสอนจริยธรรม 3) จากการวิเคราะห์พระธรรมเทศนาพื้นเมืองเหนือ เรื่องมัลย์โผดโลก พบว่าผู้ประพันธ์ใช้แนวคิดจากเนื้อหาคำสอนในพระไตรปิฎกเอาสาระธรรมมาสร้างวรรณกรรมที่เน้นจุดเด่นเรื่องผลของกรรม โดยบรรยายภาพที่สะท้อนความรู้สึกทั้งทางบวกและทางลบ คือผลของการทำดีจะทำให้ได้ไปสวรรค์ หากทำชั่วจะ

ได้ไปสู่่นรก เป็นวรรณกรรมคำสอนที่เข้าเกณฑ์พุทธจริยศาสตร์ทั้ง 3 ระดับ

คำสำคัญ : พระธรรมเทศนา, พื้นเมืองเหนือ, มลายีโฟดโลก

Abstract.

This Research article aims to 1) study the history and significance of the northern local sermon, Malai Phot Lok, 2) study the content and structure of the northern local sermon, Malai Phot Lok, and 3) analyze the northern local sermon, Malai Phot Lok. This is a documentary research, collecting data from books, documents, scriptures, journals, and theses. The data was analyzed by descriptive method.

The research results found that 1. The history of Phra Malai is assumed to have existed since the Sukhothai period or earlier. It tells stories about hell, heaven, people who fall into hell and people who live in heaven. People who listen to it turn to Buddhism. The literature of Phra Malai has been written in many versions, including the northern version, which is a local version, a palm leaf book, and a local language used in recording. The Lanna Dharma script was disseminated in a local language. 2. The study of the content and structure of the northern local sermon, Malai Phot Lok, reveals the teachings on this matter: not to be careless in life because the consequences of karma if one commits immoral acts according to religious principles will have bad effects on the next life. The teaching of Malai Phot Lok is therefore a teaching of ethics. 3. From the analysis of the northern native sermon, Malai Phot Lok, it was found that the author used the concept from the teachings in the Tripitaka to take the essence of the Dharma to create literature that emphasizes the results of karma by describing images that shake both positive and negative feelings, that is, the result of doing good will lead to heaven, if doing bad will lead to hell. It is a teaching literature that meets the criteria of Buddhist ethics at all 3 levels.

Keywords: Sermon, Northern indigenous, Malaiphodlok,

บทนำ

วิถีชีวิตของคนไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันมีการถ่ายทอดความคิดสืบเนื่องกันมานาน โดยเฉพาะแนวคิดแบบอินเดียนและพระพุทธศาสนาที่คนไทยได้เลือกสรรมาประพฤติปฏิบัติแล้วสามารถหล่อหลอม ประยุกต์ใช้เป็นของตนเองอย่างเหมาะสม (ฟิลิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์, 2550: 69) ในท้องถิ่นต่าง ๆ โดยเฉพาะชาวล้านนาปราชญ์พื้นบ้านได้ประพันธ์วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาขึ้นมาเป็นจำนวนมากโดยเล็งเห็นความสำคัญของหลักธรรมที่มีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต จึงมีการสอดแทรกคำสอนและเรื่องราวที่น่าสนใจไว้ในวรรณกรรม โดยมีจุดมุ่งหมายหลักคือ เพื่อเป็นเนื้อหาให้พระภิกษุสามเณรใช้เทศน์ให้พุทธศาสนิกชนฟังเพื่อกล่อมเกลาคำความคิดแล้วนำไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิตทั้งส่วนตัวและส่วนที่เกี่ยวข้องกับสังคม มีงานวรรณกรรมจำนวนมากที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตชาวพุทธล้านนา ที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ และปัจจุบันก็ยังคงใช้เทศน์กันอยู่ทั่วไปเช่นคัมภีร์ธรรมเรื่องมหาวีรียา มาลัยโศลก (มาลัยโปรดโลก) ทั้งสองเรื่องนี้เป็นวรรณกรรมที่ส่งเสริมศีลธรรมจริยธรรมของพระพุทธศาสนาเนื้อหาในคัมภีร์เป็นสื่อถ่ายทอดพุทธธรรมและปรัชญาทางศาสนา ที่เผยแผ่สู่คณะศรัทธาได้อย่างกว้างขวางทำให้ประชาชนมีหลักยึดเหนี่ยวจิตใจและได้ข้อคิดในการดำเนินชีวิต ได้ทำการบันทึกหลักธรรมของพระพุทธศาสนาสืบทอดให้อนุชนได้ศึกษา หลักพุทธธรรม เรื่องพระมาลัยสูตร เป็นวรรณกรรมที่ชาวพุทธในประเทศไทยรู้จักดี แต่ส่วนมากก็ไม่ทราบอย่างชัดเจนถึงความเป็นมาของพระมาลัยสูตรและไม่ทราบนามของผู้แต่ง พระยาอนุমানราชชนให้คำอธิบายว่าเค้าเรื่องเดิม ของมาลัยสูตรเป็นวรรณกรรมภาษาบาลีชื่อมาลัยยสูตรเป็นคัมภีร์นอกนิบาตมีหลักธรรมต่าง ๆ ในพระไตรปิฎก มีคติในทางมหายานมีความเข้าใจว่ามีพระภิกษุรูปหนึ่ง ในประเทศศรีลังกาเป็นผู้ที่แต่งพระมาลัยสูตร เป็นภาษาบาลีเมื่อ ปี พ.ศ. 1696 เปลื้อง ณ นครได้กล่าวไว้ว่าพระมาลัยคำหลวงเค้าโครงเดิมเป็นภาษาบาลีชื่อพระมาลัยยสูตร มีมาก่อนตั้งกรุงสุโขทัยประมาณ 100 ปี ส่วนความเชื่อของพุทธศาสนิกชน เรื่องนรก สวรรค์ บาป บุญ และโลกของพระศรีอริยเมตไตรยนั้น เป็นวิถีความเชื่อที่ชาวพุทธทั้งหลายนำมาปฏิบัติ เช่นการทำบุญทำกุศลเป็นการสร้างบุญบารมี ด้วยหวังที่จะไปเกิดบนสวรรค์จะได้เสวยความสุขและที่สำคัญจะได้เกิดทันศาสนาพระศรีอริยเมตไตรยถึงแม้ว่าจะไม่พบหลักฐานอย่างชัดเจนเกี่ยวกับที่มาของผู้แต่งเรื่องพระมาลัยสูตรแต่เนื้อหาของเรื่องก็มีอิทธิพลต่อชาวพุทธอย่างมากในเรื่องของความเชื่อ (เปลื้อง ณ นคร, 2515: 54) พระมาลัยสูตรแต่งเป็นภาษาไทยแทรกภาษาบาลีเล็กน้อยในบางแห่ง ลักษณะคำประพันธ์เป็นร้อยสุภาพ บางตอนคล้ายกาพย์ยานี มีคาถาบาลีสั้น ๆ แทรกอยู่หน้าบทมีโครงสี่สุภาพตอนบทไหว้ครูและตอนท้ายของเรื่องการดำเนินเรื่องราบรื่นมีเหตุผลเป็นขั้นตอนดีผู้ประพันธ์ใช้บทสนทนาในการดำเนินเรื่อง ทำนองปูลง-วิสันนาระหว่างพระอินทร์กับพระมาลัยทำให้ทราบว่าเทวดาแต่ละองค์ได้

ทำบุญทำกุศลอะไรมาบ้างก่อนที่จะได้มาเกิดเป็นเทวดาและบทสนทนาระหว่างพระศรีอริยเมตไตรกับพระมาลัยจะช่วยให้ผู้อ่านเกิดกำลังใจที่จะกระทำความดีเพื่อที่จะได้อยู่ในโลกที่มีแต่ความสุข (สายใจ อินทรมพรรย, 2528: 32) วรรณกรรมบทสวด เรื่องมาลัยโปรดโลกเป็นที่รู้จักของชาวพุทธอย่างกว้างขวางที่ภาคกลางเริ่มตั้งแต่รูปแบบของการสวดพระมาลัยเกิดขึ้นในสมัยสุโขทัย กรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นได้รับความนิยมสวดกันโดยทั่วไปอย่างกว้างขวางใน 3 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบการสวดในงานแต่งงาน รูปแบบการสวดในงานศพ และรูปแบบการสวดในงานประเพณี ถ้าหากวิเคราะห์ถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในสมัยนั้น ก็จะพบว่ามีความสภาพทางสังคมที่ยังไม่เจริญประกอบกับความไม่ทันสมัยของโครงสร้างพื้นฐานและสาธารณูปโภคต่าง ๆ ที่เป็นเหตุให้ประชาชนในสมัยนั้นต้องพึ่งพาอาศัยกันรวมถึงการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติค่อนข้างสูง การคมนาคมยากลำบากในส่วนของวัฒนธรรมความเชื่อ ประชาชนสมัยนั้นมีความเชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษและภูตผีปีศาจมีการสื่อสารความเชื่อเหล่านี้ผ่านบทสวดพระมาลัยและมีอิทธิพลต่อจิตใจของประชาชนผู้นับถือศาสนาพุทธเป็นอันมากและเมื่อได้ตีความเนื้อหาคำสอนที่ปรากฏในการสวดพระมาลัยอย่างถ่องแท้แล้วจะเห็นได้ว่าเป็นการมุ่งสั่งสอนให้รู้จักเรื่องบาปบุญคุณโทษแบบข้ามภพข้ามชาติการทำความดีความชั่วที่ตนเองจะได้รับผลในภพชาติต่อไป การกล่าวถึงเรื่องนรก สวรรค์ ท้องฟ้า ทะเล และได้พื้นดินหรือแม้แต่เรื่องของพระศรีอริยเมตไตรยเป็นการอธิบายเรื่องราวในอนาคตอันไกล ซึ่งทั้งหลายทั้งปวงล้วนล้วนแต่เป็นเรื่องที่ไกลตัว ไม่ใช่การสอนเรื่องที่สามารถเห็นผลแห่งการกระทำที่กรรมส่งผลแบบทันทีทันใดหรือการสามารถรับรู้ได้ในชาติปัจจุบัน ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาเรื่องศึกษาวิเคราะห์พระธรรมเทศนาพื้นเมืองเหนือเรื่องมาลัยโผดโลกรวมทั้งหลักธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ไบเบิลล้านนาเพื่อศึกษาประวัติเนื้อหาและโครงสร้างรวมทั้งวิเคราะห์ในเชิงทฤษฎีจริยศาสตร์ที่สอดคล้องกับคำสอนที่มีในเนื้อหาในคัมภีร์เทศนามาลัยโผดโลกของนักปราชญ์ผู้ประพันธ์ของชาวล้านนา 3 สำนักที่นิยมใช้ในเขตจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดลำพูนเพื่อจะได้นำผลของการวิจัยมาใช้ในการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนาต่อไป

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมา ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์พระธรรมเทศนาพื้นเมืองเหนือ เรื่อง “มาลัยโผดโลก” โดยศึกษาประวัติและความสำคัญของคัมภีร์เรื่องนี้ นอกจากนี้ยังศึกษาเนื้อหาและโครงสร้างรวมทั้งวิเคราะห์ในเชิงทฤษฎีจริยศาสตร์ที่สอดคล้องกับคำสอนที่ปรากฏในเนื้อหาคัมภีร์เทศนามาลัยโผดโลก ซึ่งเป็นผลงานการเรียบเรียงโดยนักปราชญ์ล้านนา 3 สำนักที่นิยมใช้ในเขตจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดลำพูน เพื่อจะได้นำผลของการวิจัยมาประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนาต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาประวัติและความสำคัญของพระธรรมเทศนาพื้นเมืองเหนือ เรื่องมาลัยโศดโลกสามสำนวน
- 2) เพื่อศึกษาเนื้อหาและโครงสร้างของพระธรรมเทศนาพื้นเมืองเหนือ เรื่องมาลัยโศดโลกสามสำนวน
- 3) เพื่อวิเคราะห์พระธรรมเทศนาพื้นเมืองเหนือ เรื่องมาลัยโศดโลกตามหลักจรรยาบรรณ

ระเบียบวิธีวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

- 1) รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Literature) โดยรวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนรกสวรรค์ แล้วตรวจสอบความชัดเจนของประเด็นหลักธรรมในอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสส ในประเด็นที่เกี่ยวข้อง กับเรื่องพุทธจริยศาสตร์ และเรื่องนรก สวรรค์
- 2) รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Literature) จากแหล่งข้อมูลตำรา เอกสาร บทความ รายงานวิจัยต่างๆ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาวรรณกรรมมาลัยโศดโลก และหลักทฤษฎีจริยศาสตร์
- 3) วิเคราะห์ข้อมูลในประเด็นที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย
- 4) เรียบเรียง เนื้อหาให้มีความสมบูรณ์ เขียนรายงานการวิจัย
- 5) นำเสนอ ผลงานวิจัย

ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตวิจัย คือ ขอบเขตด้านเนื้อหาที่นำมาศึกษา คือ ศึกษาเนื้อหาคัมภีร์พระธรรมเทศนาพื้นเมืองเหนือเรื่องมาลัยโศดโลก ที่จัดทำและเผยแพร่โดยนักปราชญ์ทางภาคเหนือ ในรูปแบบเอกสารที่เขียนเป็นคัมภีร์เพื่อใช้เทศน์ที่นำมาใช้งานในช่วงเวลา 50 ปี ที่ผ่านมา (นับถึง พ.ศ. 2566) ซึ่งคัมภีร์พระธรรมเทศนาพื้นเมืองเหนือที่นำมาศึกษา เป็นคัมภีร์ธัมมกระดาษ (ลานเทียม) ฉบับที่เผยแพร่โดย นายอินสม ไชยชมพู ฉบับของนายบุญคิด วัชรศาสตร์และฉบับของพระมหาสุกุล มหาวีโร

ผลการวิจัย

1) จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของพระธรรมเรื่องมัลลยโศลกพบว่า มีประวัติความเป็นมาและความสำคัญต่อสังคมล้านนาไม่น้อย สารหลักของพระธรรม เรื่องมัลลยโศลก นั้น คือเป็นวรรณกรรมคำสอนที่บอกเล่าเรื่องนรกสวรรค์ ความเชื่อนี้สืบมาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ซึ่งกล่าวถึงนรกสวรรค์ไว้พอควร ซึ่งพระอรรถกถาจารย์ได้นำมาขยายความไว้ในคัมภีร์ไตรภูมิ ใ้รายละเอียดของนรกสวรรค์ให้เห็นภาพชัดเจนยิ่งขึ้น จากนั้นจึงนำมาเผยแพร่ด้วยการเทศน์ เพื่อนำข้อมูลนี้จากตำราเข้าสู่การรับฟังของชาวพุทธ โดยแต่งเป็นคัมภีร์เทศน์เรื่อง “พระมัลลย” เรื่องนี้แพร่กระจายไปในหมู่ชาวพุทธ ทั้งลาว พม่า เขมร และในประเทศไทยก็มีเรื่องพระมัลลยทุกภาค ซึ่งมีบทบาทเป็นคำสอนและมีประเพณีที่สืบเนื่อง ชื่อเรื่อง “มัลลยโศลก” ในล้านนา ก็คือ เรื่อง “พระมัลลย” ในที่อื่น มีตำนานว่ามาจากลังกาพร้อมการเผยแพร่มาของพุทธศาสนาผ่านทางพม่า ในประเพณีมหาจุล เช่นเทศน์มหาชาติ ก็มีการเทศ “มัลลยต้น” “มัลลยปลาย” ก่อนซึ่งการฟังธรรมเป็นกิจกรรมสำคัญทั้งต่อชาวพุทธล้านนาเป็นการสอนให้คนทำดีเว้นชั่ว เป็นการสืบทอดภาษาโบราณ สืบสานการใช้งานวรรณกรรมพื้นบ้านและยังเชื่อมโยงไปสู่ประเพณีอื่น ๆ ด้วย เช่น การทานขันข้าว การถวายตุง การถวายพระธรรมคัมภีร์ ซึ่งเชื่อกันว่าช่วยให้พ้นจากอบายและอุทิศไปหาญาติที่ล่วงลับซึ่งอาจไปเสวยกรรมอยู่ในนรกผลบุญที่ญาติอุทิศไปหาจะช่วยให้พ้นจากความทุกข์ยากนั้นได้และใจความสำคัญของพระธรรมเทศนาพื้นเมืองเหนือ เรื่อง “มัลลยโศลก” คือ

(1) เป็นการแจกแจงผลของการประกอบกรรมดีกรรมชั่ว

(2) เป็นเรื่องที่โน้มน้าวให้คนในสังคมปรับเปลี่ยนพฤติกรรม หันมาทำกรรมดี ทำให้คนในสังคมมีจิตสำนึกต่อบุญกรรมที่กระทำที่จะส่งผลไม่ว่าชาตินี้หรือว่าชาติหน้า นอกจากนี้ มัลลยโศลก ยังมีคุณค่าด้านภาษาและวรรณกรรมล้านนาด้วย คือ สืบทอดคำศัพท์โบราณ และมีลักษณะของวรรณกรรมท้องถิ่นอย่างชัดเจน วรรณกรรมคำสอน “มัลลยโศลก” มีความงดงามทางด้านภาษาเชิงพรรณนา นอกจากเรื่องคุณค่าด้านภาษาแล้ว ยังมีความรู้เรื่องพิธีกรรมที่เกี่ยวกับล้านนา คือ พิธีตาน (ทาน) ขันข้าว คือการถวายสารับอาหาร เพื่ออุทิศไปหาญาติที่ล่วงลับ นอกจากนี้ยังมีพิธีถวายธรรมใบลานเพื่อให้พระสงฆ์ใช้เทศนาสั่งสอน หรือใช้สวดใช้เทศน์ในพิธีกรรม ซึ่งมีอานิสงส์ คือ ช่วยผู้ล่วงลับให้หลุดพ้นจากความทุกข์ทรมานในนรกอเวจี และยังมีประเพณีการถวาย “ตุง” หรือธงในหลายวาระโอกาส ซึ่งมีความเชื่อว่า ตุงหรือธงนั้น จะช่วยเกี่ยวกระหวัดเอาสัตว์นรกผู้กำลังทุกข์ทรมานอยู่ในแดนอบายนั้นขึ้นมาจากขุมนรกนั้นได้ ประเพณี ถวายขันข้าวและของใช้ในวันทำบุญสิบสองเป็ง หรือวันเปรตพลี เพื่ออุทิศไปให้ญาติที่ตกอยู่ในอบาย

2) จากการศึกษาวรรณกรรมเรื่องมัลลยโศลกทั้ง 3 ส่วนพบว่า มีโครงสร้างเหมือนกันประกอบด้วย 6 ส่วน คือ เริ่มต้นเรื่องด้วยบทไหว้ครูและไหว้พระพุทธเจ้า แล้วมีการยกบทสรุปเป็นภาษาบาลีไว้สั้นๆ ประมาณสองบรรทัด เพื่อให้รู้ว่าเค้าเดิมมาจากคัมภีร์ภาษาบาลี หลังจากนั้นจึงเกริ่นนำเข้าสู่เนื้อเรื่อง เนื้อเรื่องเป็นวรรณกรรมคำสอน มีสรุปสุดท้ายเรื่องเป็นหลักธรรมที่ควรประพฤติปฏิบัติ การจบบทเทศเป็นแบบล้านนานิยมที่มักใช้เป็นคำลงท้ายเพื่อบอกให้รู้ว่า ถึงที่สุดของการเทศน์ธรรมบทนี้แล้ว คือคำว่า นิรุติัง ขิยาเนื้อหาของวรรณกรรมเรื่องมัลลยโศลก ส่วนของอินสม ไชยชมพู กับของบุญคิดวัชรศาสตร์คล้ายกันมาก เป็นเรื่องของพระมัลลยไปท่องเที่ยวแดนนรก ส่วนส่วนของพระมหาสกุล มหาวิโร เป็นเรื่องของพระมัลลยไปถวายดอกบัวบนสวรรค์และได้พบกับพระศรีอริยเมตไตรย และทั้งสามส่วนเน้นย้ำเรื่องการทำความดีขึ้นสวรรค์เสวยสุข การทำชั่วจะได้ไปทุกข์ทรมานอยู่ในนรก ซึ่งทั้งสามส่วนเป็นวรรณกรรมร้อยกรองประเภทร่ายยาว เขียนบรรยายโดยใช้โครงเรื่องเดียว ผู้แต่งลำดับเหตุการณ์ไปตามกาลเวลาเรียงลำดับไปตามปฏิทิน โดยยึดแกนเรื่องสำคัญคือทำได้ไปสวรรค์ ทำชั่วตกนรก ตัวละครที่สำคัญ คือ พระมัลลย พระยายมราช พระอินทร์ พระศรีอริยเมตไตรย ฉากคือ นรก กับสวรรค์ และใช้ภาษาล้านนาในการบรรยาย มีภาษาบาลีแทรกอยู่บ้าง

3) จากการวิเคราะห์พบว่าเนื้อหาตามหลักพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในพระธรรมเทศนา เรื่องมัลลยโศลกทั้ง 3 ระดับพบว่า หลักพุทธจริยศาสตร์ระดับต้นในเนื้อเรื่องกล่าวถึงผลของการทำชั่วว่าจะได้รับผลกระทบ ต้องถูกลงโทษในนรกขุมต่าง ๆ นรกแล้ว แสนจะทุกข์ทรมานเป็นเวลานานมาก ถ้าไม่ยอมถนอมนรกให้ ประพฤติในครองศีล 5 เป็นหลัก หรือปฏิบัติต่อบุคคลรอบตัว ตามหลักธรรม ทศ ทั้ง 6 ในเรื่องพระมัลลย กล่าวถึงหลักธรรมเรื่องการรักษาศีล 5 ไว้ชัดเจนกว่า การกล่าวถึงหลักธรรม ทศทั้ง 6

หลักพุทธจริยศาสตร์ระดับกลาง สาระของพุทธจริยศาสตร์ระดับนี้ คือ หลักศีล 8 และหลักอกุศลกรรมบถ 10 นั้น เนื่องจากหลักศีล 5 กับ ศีล 8 นั้นมีความซ้ำซ้อนกัน และซ้ำซ้อนกับหลักอกุศลกรรมบถด้วย ถ้านับเรื่องข้อปฏิบัติที่คาบเกี่ยวกับศีล 5 ก็นับว่า ในเรื่องพระมัลลยก็สอนในหลักพุทธจริยศาสตร์ระดับกลางด้วย แต่เมื่อคุปัจจยแวล้อมแล้ว ข้อธรรมต่าง ๆ นั้นเหมือนเจตนาของผู้แต่งเรื่องพระมัลลย จงใจจะสอนชาวบ้านให้เกรงกลัวต่อบาป เพื่อให้สังคมสงบสุข เป็นการสอนเพื่อให้คนอยู่ร่วมกันโดยสันติ

หลักพุทธจริยศาสตร์ระดับสูงเนื้อหาของ พระธรรมเทศนา เรื่อง “มัลลยโศลก” พบว่า ไม่ได้มุ่งเน้นที่จะสอนเรื่องหลักจริยศาสตร์ระดับสูง เรื่อง มรรค มืองค์ 8 อาจมีบางหัวข้อที่พอจะเข้าประเด็นของมรรคแปดได้บ้าง แต่ก็นับเป็นการสอนในส่วนของศีลมากกว่า และหลักพุทธจริยศาสตร์ระดับสูงมุ่งสอนให้ผู้ที่แน่วแน่จะเข้าสู่นิพพาน ซึ่งเรื่องมัลลยโศลก มุ่งที่จะสอนให้ชาว

พุทธอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขตามประสานธรรมตาทั่วไป มากกว่าจะเน้นการปฏิบัติเพื่อบ่มงอกโลกุตตระในหมวด พุทธจริยศาสตร์ระดับสูง คือ มรรค 8 พบว่า โดยภาพรวมแล้ว ผู้แต่งวรรณกรรมเรื่องนี้ไม่ได้มุ่งที่จะเผยแพร่คำสอนในระดับสูง เพื่อบ่มงอกสุณิพพานด้วยเส้นทางของมรรค เพียงแต่เนื้อหาที่ปรากฏในเรื่องที่เทศนานั้นเป็นเรื่องของศีล เรื่องของการทำตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม ซึ่งมีเนื้อหาส่วนหนึ่งที่เข้าประเด็นเรื่องของมรรค 8 บางข้อ หากจะนับว่าเป็นการสอนมรรควิธีที่ไม่ค่อยตรงประเด็นนัก เพราะการเจริญธรรมในวิถีของมรรคจะต้องทำให้ได้ทั้ง 8 มรรค จึงจะถือว่าเป็นการสอนพุทธจริยศาสตร์ ระดับสูงผลการวิเคราะห์หลักจริยศาสตร์ทั้งหมด ที่ปรากฏในพระธรรมเรื่อง มัลลยโศลกนั้น พบว่ามีเนื้อหาเป็นวรรณกรรมที่เน้นสอนจริยธรรมเพื่อบ่มงอกคุณูปการของบุคคลในสังคม เป็นคำสอนในระดับปฏิบัติ จึงเป็นวรรณกรรมคำสอนเพื่อให้เกิดความสงบสุข เอื้อเฟื้อกัน ไม่เบียดเบียนกัน ซึ่งทั้งสำนวนพระมาลัยไปท่องนรกและพระมาลัยไปสวรรค์ ต่างก็เน้นย้ำว่าให้ทำทานและรักษาศีล 5 ส่วนในข้อธรรมที่เป็นกุศลกรรมบถ และมรรคนั้น ในวรรณกรรมก็กล่าวถึงในส่วนที่เกี่ยวกับพฤติกรรมทางกาย มากกว่าหัวข้อที่สอนเรื่องทางปัญญา ดังนั้น หลักธรรมที่วิธีเป็นปฏิบัติเพื่อให้บุคคลขัดเกลาตนเองให้มีคุณธรรมสูงและการบ่มงอกสุณิพพานจึงยังไม่มีมีการกล่าวถึงอย่างชัดเจน

อภิปรายผล

จากการศึกษาประวัติของพระธรรมเทศนาพื้นเมืองเหนือ เรื่องมัลลยโศลกพบว่า เป็นวรรณกรรมพุทธศาสนา เรื่องมัลลยสูตร และพระมาลัยคำหลวง เป็นต้นพัฒนาการของคัมภีร์มัลลยโศลก การแต่งเรื่องราวพระมาลัยสันนิษฐานว่าแต่งขึ้นครั้งแรกในประเทศพม่าเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 16-18 เมื่อประมาณ พ.ศ. 900 พุทธศาสนาจากศรีลังกาเข้ามาสู่ล้านนา เรื่องพระมาลัยน่าจะถูกนำมาจากศรีลังกา ประมาณปีพ.ศ 1200 กว่า พระพุทธวิลาส ชาวเชียงใหม่ นำเอาประวัติพระมาลัยมาขยายความ นำมาเชื่อมโยงกับพระสูตรต่าง ๆ ตั้งชื่อว่าฎีกามัลลยเทวสูตรแต่ไม่ปรากฏว่าชื่อ “พุทธวิลาส” ในทำเนียบสมณศักดิ์ของเชียงใหม่หรือพม่า ดังนั้นจึงไม่อาจสรุปได้ว่าเรื่องมัลลยโศลกถูกสร้างขึ้นที่เชียงใหม่เทศนาธรรมเรื่องมัลลยโศลก มีความเป็นมาและความสำคัญต่อสังคมล้านนาไม่น้อยสอดคล้องกับ **ชฎาลักษณ์ สรรพานิช** (ชฎาลักษณ์ สรรพานิช, 2524: 15-17) ได้วิจัยเกี่ยวกับ พระมาลัยการศึกษาเชิงวิเคราะห์ พบว่ามัลลยโศลกเป็นเรื่องของพระภิกษุชื่อ เทพมาลัย ผู้ได้เดินทางท่องเที่ยวไปในนรกและสวรรค์ แล้วนำเรื่องราวเหล่านั้นมาเทศนาสั่งสอนให้มนุษย์ ละเว้นความชั่วและหมั่นทำความดีเพื่อจะได้ไปเกิดในยุคของพระศรีอริยเมตไตรย ในส่วนที่กล่าวถึงนรกสวรรค์ ซึ่งพระอรรถกถาจารย์ได้นำมาขยายความไว้ในคัมภีร์ไตรภูมิสอดคล้องกับ **สมหมาย เปรมจิตต์** (สมหมาย เปรมจิตต์, 2539: 31) ได้เขียนไว้ในหนังสือ

คัมภีร์ไบเบิลและประเพณีตั้งธรรมในภาคเหนือ พุทธศาสนาในล้านนาไทย สรุปความว่า คัมภีร์ “มัลลยโศลก” มีความเกี่ยวข้องกับ “ไตรภูมิล้านนา” ซึ่งเป็นวรรณคดีที่มีความสำคัญต่อชาวล้านนาตั้งแต่ในอดีตความเชื่อในไตรภูมิล้านนามีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตชาวล้านนามาก เช่น ความเชื่อในเรื่อง กฎแห่งกรรม คือทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว ความเชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ ความเชื่อเรื่องของการทำบุญ ความเชื่อเรื่องชาติภพ ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ สอดคล้องกับ **อติเทพ วงศ์ทอง** (อติเทพ วงศ์ทอง, 2548: 54-55) ได้วิจัยเกี่ยวกับศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อและคุณค่า คัมภีร์ไตรภูมิฉบับล้านนา พบว่า ความเป็นมาของไตรภูมิในพระไตรปิฎก ในคัมภีร์ที่อยู่ในยุคพระไตรปิฎกได้บอกเล่าเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับโลกหรือจักรวาล

จากการศึกษาโครงสร้างเนื้อหาทางวรรณกรรมของพระธรรมเทศนาพื้นเมืองเหนือ เรื่องมัลลยโศลกทั้ง 3 ส่วน พบว่าโครงสร้างของบทเทศน์ในคัมภีร์ธรรมล้านนาบทเทศนา ในคัมภีร์ธรรมล้านนา ประกอบด้วยส่วนสำคัญ 6 ประการ ดังนี้ เป็นการเทศนาคัมภีร์มัลลยโศลกที่นิยมเทศน์ด้วยการอ่านตามคัมภีร์ด้วยทำนองขับขานตามความนิยมในท้องถิ่นล้านนาแบบธรรมวัตร สอดคล้องกับ **พระนคร ปณญาวชิโร (ปริงฤทธิ์)** (พระนคร ปณญาวชิโร 2557:97-98) ได้เขียนไว้ในหนังสือ วิถีเทศน์ในล้านนา สรุปได้ว่าคัมภีร์ธรรมล้านนา แต่เดิมแต่งด้วยภาษาบาลีล้วน เนื่องจากในอดีต พระสงฆ์ล้านนาให้ความสนใจศึกษาภาษาบาลีอย่างแตกฉาน จนมีนักปราชญ์รณาคัมภีร์ ที่มีชื่อเสียงจำนวนมากเช่นพระสิริมังคลาจารย์ (พ.ศ.2063) ได้แต่งคัมภีร์ภาษาบาลี เวสสันดรทีปนี มังคลัตถทีปนี จักกวาทีปนี และสังขยาปกาสฎีกา เป็นต้น ต่อมามีการแต่งคัมภีร์ธรรมแบบนิสสัย คือแปลโดยยกศัพท์ภาษาบาลีแล้ว ใช้ภาษาถิ่นล้านนาแปลศัพท์นั้นจากนั้นได้แต่งเป็นโวหารคือยกภาษาบาลีขึ้นต้นเพียงเล็กน้อย(จุนณียบท) แล้วใช้ภาษาถิ่นล้านนาแปลบรรยายขยายความพอสมควรแล้วก็แทรกภาษาบาลีและใช้ภาษาถิ่นล้านนาแปลบรรยายขยายความอีก เป็นระยะ ๆ จนจบเรื่อง สอดคล้องกับ **พระสุรต สุรปญโญ, วิโรจน์ วิชัย, พูนชัย ปันธิยะ** (พระสุรต สุรปญโญ, วิโรจน์ วิชัย, พูนชัย ปันธิยะ, 2561:408) ได้วิจัยเกี่ยวกับวิเคราะห์เชิงปรัชญาเรื่องนรกและสวรรค์ ที่ปรากฏในคัมภีร์มัลลยโศลกของล้านนา พบว่าเนื้อหาของคัมภีร์มัลลยโศลกนั้น พระสิริมังคลาจารย์ กล่าวถึงนรก สวรรค์ บาปบุญคุณโทษ และพระศรีอริยเมตไตรยพระพุทธเจ้า เพื่อเป็นสื่อให้ได้ เข้าใจถึงกรรมดี กรรมชั่ว ผลของกรรม การทำบุญ ทำทาน อานิสงส์ของการทำ บุญทำทานและการปฏิบัติเพื่อให้ได้เกิดในสมัยของพระพุทธเจ้าพระนามว่า พระ ศรีอริยเมตไตรยในอนาคตเรื่องราวพระมัลลยมิทธิพล เป็นอย่างมากต่อความเชื่อของคนพื้นเมืองเหนือในเรื่อง นรก สวรรค์ บาป บุญ คุณโทษ คือเชื่อว่าเมื่อทำบาปก็จะได้ผลตอบแทนที่ไม่ดีคือตกนรก ส่วน เมื่อทำบุญทำทานอันเป็นความดีก็จะได้ผลตอบแทนที่ดีคือได้ขึ้นสวรรค์

จากการวิเคราะห์ ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในพระธรรมเทศนา เรื่องมัลล โผโตโลก

1) หลักพุทธจริยศาสตร์ระดับต้น

ในเนื้อเรื่องกล่าวถึงผลของการทำชั่วว่าจะได้รับผลกระทบ ต้องถูกลงโทษในนรกภูมิ ต่าง ๆ นากลัว แสนจะทุกข์ทรมานเป็นเวลานานมาก ถ้าไม่ยอมถกนรกให้ ประพฤติในครองศีล 5 เป็นหลัก หรือปฏิบัติต่อบุคคลรอบตัว ตามหลักธรรม ทิศ ทั้ง 6 ในเรื่องพระมัลล กล่าวอ้างถึง หลักธรรมเรื่องการรักษาศีล 5 ไว้ชัดเจนกว่า การกล่าวถึงหลักธรรม ทิศทั้ง 6

2) หลักพุทธจริยศาสตร์ระดับกลาง สารของพุทธจริยศาสตร์ระดับนี้ คือ หลักศีล 8 และหลักอกุศลกรรมบถ 10 นั้นเนื่องจากหลักศีล 5 กับ ศีล 8 นั้นมีความซ้ำซ้อนกันและซ้ำซ้อนกับ หลักอกุศลกรรมบถด้วยถ้าจะนับเรื่องข้อปฏิบัติที่คาบเกี่ยวกับศีล 5 ก็นับว่าในเรื่องพระมัลลก็ สอนในหลักพุทธจริยศาสตร์ระดับกลางด้วยแต่เมื่อดูปัจจัยแวดล้อมแล้วข้อธรรมต่าง ๆ นั้นเหมือน เจตนาของผู้แต่งเรื่องพระมัลลจึงจะสอนชาวบ้านให้เกรงกลัวต่อบาป เพื่อให้สังคมสงบสุข เป็นการสอนเพื่อให้คนอยู่ร่วมกันโดยสันติซึ่งพุทธจริยศาสตร์ระดับต้นก็เพียงพอแล้ว

3) หลักพุทธจริยศาสตร์ระดับสูงเมื่อพิจารณาเนื้อหาของพระธรรมเทศนา เรื่อง “มัลล โผโตโลก” พบว่า ไม่ได้มุ่งเน้นที่จะสอนเรื่องหลักจริยศาสตร์ระดับสูง เรื่อง มรรคมิองค์ 8 อาจมีบาง หัวข้อที่พอจะเข้าประเด็นของมรรคแปดได้บ้างแต่ก็นับเป็นการสอนในส่วนของศีลมากกว่าและหลัก พุทธจริยศาสตร์ระดับสูงมุ่งสอนให้ผู้มีแนวโน้มจะเข้าสู่นิพพาน ซึ่งเรื่องมัลลโผโตโลกมุ่งที่จะสอนให้ ชาวพุทธอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขตามประสาคนธรรมดาทั่วไปมากกว่าจะเน้นการปฏิบัติเพื่อมุ่งโลกุต ระระสวดคล้องกับ ปัญญา ศาสตรา, และคณะ (2562: 39) ได้วิจัยเกี่ยวกับการศึกษาวิเคราะห์ศีล 5 ในทัศนะพุทธจริยศาสตร์ พบว่าพุทธจริยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยอุดมคติชีวิตหรือความดีอัน สูงสุด (Supreme good) เพื่อขึ้นไปถึงความดีอันสูงสูดนั้นจะต้องมีปฏิปทา (Path; Way; Method) สำหรับดำเนินชีวิตคือการสร้างเหตุเพื่อบรรลุผลถ้าต้องการผลอันสูงสูดก็ต้องสร้างเหตุให้สมควร กันพุทธจริยศาสตร์เป็นกัมมวาทะ กิริยวาทะ กล่าวคือการกระทำและความเพียรว่าเป็นเบื้องต้นแห่ง ความสำเร็จผลทั้งปวงไม่ประสงค์ให้ใครได้ดีหรือประสบความสำเร็จลอย ๆ หรือด้วยการอ้อนวอน แต่ให้สำเร็จด้วยการกระทำเองพุทธจริยศาสตร์เป็น A Self-do-it Religion คือ ศาสนาที่ต้องทำเอง เป็นการศึกษถึงพฤติกรรมแห่งความประพฤติหลักแห่งการดำเนินชีวิตของบุคคลแต่ละระดับซึ่ง แยกออกเป็น 2 ส่วนด้วยกันคือส่วนของผู้ครองเรือนซึ่งเรียกว่า(คฤหัสถ์)และส่วนของนักบวชเรียก ว่า(บรรพชิต)หลักแห่งความประพฤติหรือหลักแห่งการดำเนินชีวิตของบุคคลทั้ง 2 เมื่อกล่าวถึงระดับ ความสูงต่ำแล้ว มีอยู่ 3 ระดับด้วยกันคือ พุทธจริยศาสตร์ระดับต้นอันได้แก่ ศีล 5 พุทธจริยศาสตร์ ระดับกลางอันได้แก่ กุศลกรรมบถและพุทธจริยศาสตร์ระดับสูงอันได้แก่ มรรคมิองค์ 8

องค์ความรู้จากงานวิจัย

พระธรรมเทศนาพื้นเมืองเหนือ เรื่องมัลลยโศลกนั้น เป็นวรรณกรรมขนาดสั้น ที่ถูกปรับประยุกต์มาจากวรรณกรรมพุทธศาสนา ที่ได้รับอิทธิพลความคิดจากศาสนาพราหมณ์ คือ เรื่อง “ไตรภูมิ” ซึ่งเป็นวรรณกรรมที่มีเนื้อหาขนาดยาวและละเอียด ประเด็นที่เชื่อมโยงกัน คือ การอธิบายเรื่อง นรก สวรรค์ เพื่อประกอบการสอนเรื่องผลของการทำชั่วหากผู้ฟังธรรมไม่เคยมีความรู้เรื่องนรกสวรรค์แบบชาวพุทธมาก่อน การฟังธรรมมัลลยโศลกก็จะได้ข้อมูลเพียงเล็กน้อย เป็นคำบอกเล่าที่ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อความรู้สึกถึงระดับที่จะทำให้คนเกรงกลัวต่อบาปเสียทีเดียว เพราะในบทเทศน์นั้น เป็นการเล่าเรื่องโดยภาพรวมและกล่าวถึงความน่ากลัวของนรก และความหน້อยู่ของสวรรค์เพียงเล็กน้อย แต่ถ้าหากเป็นชาวพุทธที่ถูกกล่อมเกลารื่องความดีความชั่ว เคยฟังเรื่องนรกสวรรค์ เคยเห็นรูปปั้นหรือสื่อต่าง ๆ ที่แสดงให้เห็นถึงความทุกข์ทรมานของขุมนรก พระธรรมเทศนาเรื่องมัลลยโศลก ก็เหมือนมาย้าเตือนให้นึกภาพน่ากลัวของนรกว่ามันเป็นสิ่งที่จะต้องหลีกเลี่ยงให้ไกล แต่หากผู้ฟังธรรมเคยอ่านวรรณกรรมเรื่อง ไตรภูมิ หรือเคยฟังธรรมมัลลยตัน มัลลยปลาย ที่เทศน์ก่อนการเทศน์มหาชาติมาก่อน ธรรมมัลลยโศลกจะเป็นการกล่าวมาย้าเตือนใจให้คิดถึงเรื่องนรกสวรรค์ได้ดี เพราะมีการเทศน์มัลลยโศลกบ่อยครั้งกว่ามัลลยตัน มัลลยปลาย ซึ่งยาวกว่าและไม่สามารถจะหาฟังได้ทั่วไปดังนั้น วรรณกรรมเรื่องมัลลยโศลกจึงไม่เหมาะที่จะนำไปเทศน์ให้คนที่ไม่มีความรู้เรื่องนรกสวรรค์ตามความเชื่อของชาวพุทธเพราะแทบไม่เกิดประโยชน์ในเรื่องการสร้างตระหนักรู้ในความเกรงกลัวและความละอายต่อบาป บทบาทของพระธรรมเทศนาเรื่องมัลลยโศลกในปัจจุบันนี้คือ เป็นบทเทศน์ประกอบพิธีกรรมหรือเทศน์เป็นประเพณี เช่นเมื่อมีงานศพ คนมาร่วมงานควรได้รับรู้เรื่องเส้นทางต่อไปของผู้ที่เสียชีวิตแล้วจะได้ไปต่อซึ่งหากเป็นคนที่มีความงามความดี หมั่นทำทานรักษาศีลก็จะได้ไปสวรรค์ หากเต็มไปด้วยพฤติกรรมชั่วก็จะได้ไปสู่อบาย โดยปกติทั่วไป ตามวิถีชาวบ้าน ก็จะทำบุญทำทานเข้าวัดฟังธรรมอยู่เสมอตามวิถีชนบท การเทศนาธรรมมัลลยโศลกก็เหมือนเป็นการบอกผู้ที่มาร่วมทำบุญงานศพว่า ผู้วายชนม์จะได้ไปสู่สวรรค์ เพราะได้สั่งสมบุญด้วยการทำบุญให้ทานตักบาตร และฟังธรรม ซึ่งเป็นการสอนผู้ที่มาร่วมงานศพทางอ้อมว่า เป็นชาวพุทธต้องหมั่นทำบุญทำทานรักษาศีลฟังธรรม

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากงานวิจัย

สรุป

พระธรรมเทศนาเรื่องมาลัยโผดโลก จึงเป็นวรรณกรรมคำสอนที่ประยุกต์คำสอนเรื่องบาปบุญคุณโทษและผลที่จะได้รับ ประยุกต์จากวรรณกรรมคำสอนเรื่องยาวซับซ้อนมาเป็นเรื่องสั้น ๆ ฟังง่าย ๆ แต่ประเด็นที่จะสอนยังคงมีอยู่ครบถ้วน บทบาทของพระธรรมเรื่องนี้ จึงเป็นการสืบทอดคำสอนที่เป็นหัวใจสำคัญ คือ ทำดี เว้นชั่วทำจิตใจให้บริสุทธิ์ อย่างกระชับ ไม่เยิ่นเย้อ เข้ากับยุคสมัยและความสนใจของคนทั่วไปร่วมทำบุญตามธรรมเนียมนิยม

บรรณานุกรม

- ชฎาลักษณ์ สรรพานิช.(2524). พระมัลล : การศึกษาเชิงวิเคราะห์. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจาริกภาษาไทย ภาษาตะวันออก. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ปัญญา ศาสตรา,จรัส ลีกา,พระสมบัตินัฐญาณ,พระมหาอรรถพงษ์ ศรีระวงษ์,พระนรินทร์ สีสเตโชและ อัจฉริยะ วงษ์คำชาว. (2562). ศึกษาวิเคราะห์ศีล 5 ในทัศนะพุทธจริยศาสตร์. วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์, 6(4), 39.
- พระนคร ปญฺญาวชิโร (ปรัญฤทธิ์). (2557). วิถีเทศน์ในล้านนา. เชียงใหม่: หจก. ซีเอ็มมีเดีย.
- พระสุรศักดิ์ สุรปญฺโญ, วิโรจน์ วิชัย, พูนชัย ปันธิยะ. (2561) วิเคราะห์เชิงปรัชญาเรื่องนรกและสวรรค์ที่ปรากฏในคัมภีร์มัลลยโศลกของล้านนา. วารสารปณิธาน: วารสารวิชาการด้านปรัชญาและศาสนา, 14(2), 408.
- สมหมาย เปรมจิต. (2521). คัมภีร์ไบเบิลและประเพณีตั้งธรรมในภาคเหนือ พุทธศาสนาในล้านนาไทย. เชียงใหม่: ทิพย์เนตรการพิมพ์.
- อติเทพ วงศ์ทอง.(2548). ศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อและคุณค่าคัมภีร์ไตรภูมิฉบับล้านนา. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา,บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

รูปแบบการอธิบายเรื่องภพภูมิเพื่อแก้ปัญหาเรื่องกรรม และการเกิดใหม่ในสังคมปัจจุบัน

The Explaining Model on the Realms of Existence to Solve the Problems of Kamma and Rebirth in the Present Society

พระครูโสภิตพัฒนโชติ (สุพรรณ เตชะ)

พูนชัย ปันธิยะ, เทพประวิณ จันทร์แรง

Phrakrusopitpattanachot (Supan Teja)

Phoonchai Punthiya, Thepprawin Chanraeng

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus, Thailand

สยาม ราชวัตร

Sayam Ratchawat

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Chiang Mai University

Corresponding Author, E-mail: phrakrusopitpattanachot@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ 1) ศึกษาภพภูมิในคัมภีร์พระไตรปิฎก 2) สำรวจความสัมพันธ์ระหว่างภพภูมิกับคำสอนอื่น ๆ ทางพระพุทธศาสนา 3) เสนอแนวทางการอธิบายภพภูมิที่สามารถช่วยแก้ปัญหาเรื่องกรรมและการเกิดใหม่ในสังคมปัจจุบัน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัยพบว่า 1) ภพภูมิในพระพุทธศาสนามีความหมายหลากหลาย เช่น การดำรงอยู่ในภาวะต่าง ๆ ตามแนวคิดเรื่องสังสารวัฏในพระไตรปิฎก ภพภูมิแบ่งเป็น 3 ชั้น ได้แก่ (1) กามภพ หรือ กามภูมิ (2) รูปภพ หรือ รูปภูมิ (3) อรูปภพ หรือ อรูปภูมิ 2) การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของภพภูมิในคำสอนอื่น ๆ ในพระพุทธศาสนาพบว่ามีสองลักษณะสำคัญ: (1) เชิงโครงสร้างทางจักรวาลวิทยาที่อธิบายถึงการเกิดและการเสื่อมสลายของภพภูมิตามกฎไตรลักษณ์ (2) เชิงจิตวิทยาที่เน้นการเกิดขึ้นของภพภูมิภายในจิตผ่านอวิชชา ตัณหา และอุปาทาน 3) สำหรับการเสนอแนวทางการอธิบายภพภูมิเพื่อแก้ปัญหาเรื่องกรรมและการเกิดใหม่ในสังคมปัจจุบัน

เป็นการนำคำสอนปฏิจจสมุปบาทมาใช้ในการอธิบายภพภูมิโดยเน้นเหตุการณ์ในชีวิตปัจจุบันที่ตรวจสอบได้เชิงประจักษ์ โดยให้คุณค่าแก่ความสุขและความทุกข์ในชีวิตนี้มากกว่าชีวิตหลังความตาย ซึ่งไม่ขัดแย้งกับความเชื่อเรื่องสังสารวัฏในพระพุทธศาสนาแต่ประการใด

คำสำคัญ: ภพภูมิ, กรรม, การเกิดใหม่

Abstract

This research had three main objectives: 1) to study the concept of phap phum (realms of existence) as found in the Pali Canon 2) to explore the relationship between phap phum and other Buddhist teachings 3) to propose a model for explaining phap phum that addresses issues related to karma and rebirth in contemporary society. It is qualitative research.

The research findings indicate that 1) phap phum in Buddhism has multiple meanings, including the state of existence within various realms, the condition of possessing or experiencing certain phenomena, and the concept of karma and the cycle of birth and death (samsara) as described in the Pali Canon. Phap phum is categorized into three levels: (1) kama bhava (realm of sensual desire) (2) rupa bhava (realm of form) (3) arupa bhava (realm of formlessness) 2) The analysis of the relationship between phap phum and other Buddhist teachings revealed two key aspects: (1) a cosmological or ontological structure that explains the arising and dissolution of realms according to the law of anicca (impermanence) (2) a psychological process that emphasizes the internal formation of phap phum through ignorance, craving, and clinging. These two perspectives are intricately connected to Buddhist ethics, integrating metaphysical concepts with moral philosophy. 3) In proposing a model for explaining phap phum to address issues of karma and rebirth in modern society, the research suggests applying the doctrine of dependent origination (paticca-samuppada) with a focus on present-life experiences that can be empirically verified. This approach emphasizes the value of present happiness and suffering over those in the afterlife, without rejecting the metaphysical aspects of phap phum and the cycle of rebirth. It highlights the benefits that can be realized in this life, suggesting that once individual and societal

problems are properly addressed, concerns about the afterlife become secondary. This approach remains consistent with the Buddhist belief in samsara.

Keywords: Realms of existence, Karma, Rebirth

บทนำ

ในช่วงการระบาดของโรคโควิด-19 ที่ส่งผลกระทบอย่างหนักต่อสังคมโลก ทำให้เกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจในระดับโลกและการตกงานในระดับบุคคลในประเทศไทย ซึ่งปัญหาที่ตามมาคือการฆ่าตัวตาย ในแง่นี้ การทำความเข้าใจเรื่องภพภูมิที่ปรากฏในทฤษฎีจักรวาลวิทยาของพระพุทธศาสนาสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาเหล่านี้ได้ ภพภูมิในพระพุทธศาสนาปรากฏชัดเจนในคัมภีร์ต่างๆ เช่น พระไตรปิฎก อรรถกถา และคัมภีร์อื่นๆ โดยมีการอธิบายเรื่องจักรวาลในเชิงอภิปรายที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในบางพระสูตร ข้อความเหล่านี้มักถูกนำมาอ้างอิงในงานวิชาการเกี่ยวกับพุทธจักรวาลวิทยา โดยมีการกล่าวถึงโลกธาตุต่างๆ ที่ประกอบด้วยดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ เขาสิเนรุ ทวีปทั้งสี่ กามาวจรสวรรค์หกชั้น และพรหมโลก (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 20 ข้อ 81: 305-308)

แม้แนวคิดเรื่องภพภูมิที่สามารถตรวจสอบได้ในพระไตรปิฎกจะมีหลายแง่มุม แต่มักได้รับการอธิบายขยายความในเชิงจักรวาลวิทยาเพิ่มเติม โดยพระสาวกยุคหลัง เช่น พระพุทธโฆษาจารย์ (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2537: 5-7) ได้ทำให้แนวคิดเรื่องภพภูมิมีความซับซ้อนและละเอียดพิสดารขึ้นจนกลายเป็นวรรณคดีมากกว่าจะเป็นข้อเท็จจริงทางศาสนา นอกจากนี้ กลุ่มคัมภีร์โลกศาสตร์ ซึ่งเกิดขึ้นในยุคหลังจากคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนาได้ถูกสร้างขึ้นแล้วก็ได้เสนอโครงสร้างของภพภูมิทางกายภาพโดยผสมผสานแนวคิดจากคัมภีร์ต่างๆ ทำให้เนื้อหา มีความละเอียดซับซ้อนยิ่งขึ้น (พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา, 2533: 50-51) อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่า แนวคิดเกี่ยวกับภพภูมิที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเหล่านี้มีความคล้ายคลึงกับแนวคิดในคัมภีร์อุปนิษัตของศาสนาฮินดูในอินเดียยุคก่อนการเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนา โดยฮินดูเชื่อว่าชีวิตเป็นการเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิต่างๆ จนกว่าอาตมมันจะบรรลุความบริสุทธิ์และกลับคืนสู่ปรมาตมหรือพรหมมัน ในขณะที่กลุ่มที่ไม่เชื่อในแนวคิดเรื่องอาตมมันเชื่อว่าชีวิตเป็นเพียงการประกอบขึ้นของธาตุทั้งสี่ และเมื่อชีวิตดับลง ธาตุทั้งสี่ก็กลับคืนสู่สภาพเดิม (อดิศักดิ์ ทองบุญ, 2552: 23)

แนวคิดทั้งสองนี้มีอิทธิพลต่อสังคมอินเดียในยุคนั้น แต่เมื่อพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นและเสนอแนวคิดเรื่องอนัตตา แนวคิดทั้งสองนี้ก็ถูกมองว่าเป็นมิจฉาทิฏฐิ คือ ความเห็นที่ไม่ถูก

ต้องกับความจริง พระพุทธศาสนาเสนอว่าชีวิตประกอบด้วยขันธห้า ไม่มีสิ่งใดที่เป็นอัตตาหรือวิญญานที่ดำรงอยู่หลังความตาย พระพุทธเจ้าได้ปฏิเสธแนวคิดเรื่องวิญญานที่เวียนว่ายในภพภูมิต่างๆ และอธิบายว่าวิญญานเกิดจากการกระทบกันของอายตนะภายในและภายนอก เช่น จักขุวิญญาน โสตวิญญาน (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม13 ข้อ 444: 333) เป็นต้น ดังนั้น การปฏิเสธแนวคิดเรื่องอัตตาทำให้การทำความเข้าใจเรื่องภพภูมิเชิงจักรวาลในพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องยาก แต่ในพระสูตรหลายแห่งก็ยืนยันว่าพระพุทธเจ้าทรงหยั่งรู้การจุติและการอุบัติของสัตว์ในภพภูมิต่างๆ อย่างไรก็ตาม พระพุทธเจ้าก็ทรงนิ่งไม่ตรัสตอบคำถามเกี่ยวกับโลกและชีวิตหลังความตาย ซึ่งก่อให้เกิดการถกเถียงในเรื่องนี้นักวิชาการบางท่านตั้งข้อสังเกตว่า แนวคิดเรื่องภพภูมิไม่สอดคล้องกับหลักคำสอนเรื่องอริยสัจ 4 และอาจเป็นแนวคิดที่ถูกเพิ่มขึ้นในยุคหลังเนื่องจากพระพุทธศาสนาเน้นการชี้ทางพ้นทุกข์ในชีวิตปัจจุบันมากกว่าการจำแนกเรื่องภพภูมินักวิชาการเช่น ยวาทะลาล เนห์รู ก็เห็นว่าพระพุทธเจ้าไม่ทรงสนับสนุนการโต้เถียงเรื่องความจริงเชิงอภิปราย เนื่องจากปัญหาเหล่านี้ไม่เกี่ยวข้องกับการพ้นทุกข์ในชีวิตปัจจุบัน (กรุณากุศลาลัย, 2545: 319-320) แนวคิดเรื่องปัจจุสมุปบาทของพระพุทธศาสนาชี้ให้เห็นว่า ความทุกข์และความดับทุกข์เกิดขึ้นตามกฎธรรมชาติ และแนวคิดเรื่องภพภูมิเชิงจักรวาลสามารถเข้าใจได้ผ่านประสบการณ์เชิงประจักษ์ แนวคิดนี้ได้รับการยกย่องว่าเป็นการค้นพบอันยิ่งใหญ่ของพระพุทธเจ้า และนักวิชาการบางท่านเห็นว่าพระพุทธศาสนาไม่ได้ปฏิเสธการเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิต่างๆ แต่การเวียนว่ายตายเกิดนี้เกิดจากกิเลส กรรม และวิบากตามหลักปัจจุสมุปบาท (ธนสิทธิ์ ฉัตรสุวรรณ, 2558: 2)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาคำสอนเกี่ยวกับภพภูมิที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ความสัมพันธ์ของคำสอนนี้กับคำสอนอื่นๆ ในพระพุทธศาสนา และเสนอรูปแบบการอธิบายภพภูมิเพื่อแก้ปัญหาเรื่องกรรมและการเกิดใหม่ในสังคมปัจจุบัน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาเรื่องภพภูมิที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์เรื่องภพภูมิกับคำสอนอื่นๆ ในพระพุทธศาสนา
3. เพื่อเสนอรูปแบบการอธิบายเรื่องภพภูมิกับการแก้ปัญหาเรื่องกรรมและการเกิดใหม่ในสังคมปัจจุบัน

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ดังนี้

1. ด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยจะศึกษาถึงรูปแบบการอธิบายเรื่องภพภูมิกับการแก้ปัญหาเรื่องกรรมและการเกิดใหม่ในสังคมปัจจุบัน รวมถึงเรื่องภพภูมิที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก ความสัมพันธ์เรื่องภพภูมิกับคำสอนอื่นๆ ในพระพุทธศาสนา และรูปแบบการอธิบายแนวคิดภพภูมิกับการแก้ปัญหาเรื่องกรรมและการเกิดใหม่ในสังคมปัจจุบัน

2. ด้านเอกสาร

ผู้วิจัยจะใช้เอกสารในการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารชั้นต้น (Primary Sources) คือ พระไตรปิฎก ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 และอรรถกถา/ฎีกา/อนุฎีกา/ปกรณ์วิเสส

ผลการวิจัย

1. **ภพภูมิที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก** พบว่า แนวคิดเรื่อง “ภพภูมิ” ในพระพุทธศาสนาปรากฏอย่างเป็นทางการครั้งแรกในปฐมเทศนาที่ชื่อว่า “ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร” ซึ่งพระพุทธเจ้าแสดงแก่พระปัญจวัคคีย์ หรือกลุ่มพระสาวก 5 รูป ในเทศนานี้ พระพุทธเจ้าทรงใช้คำที่เกี่ยวข้องกับ “ภพภูมิ” 3 ครั้ง ได้แก่ 1) ในคำว่า “โภโกภวิกา (ตณฺหา)” ที่บ่งชี้ถึงการเกิดใหม่ในภพภูมิใหม่ที่เชื่อมโยงกับตัณหา 2) ในคำว่า “ภวตณฺหา” ซึ่งเป็นหนึ่งในตัณหา 3 อย่างที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ (สมุทัย) และ 3) ในประโยคที่ว่า “นตฺถิทานิ ปุนพฺภโว” ที่หมายถึงเมื่อรู้แจ้งอริยสัจ 4 อย่างสมบูรณ์แล้ว ภพภูมิใหม่จะไม่เกิดขึ้นอีก จะเห็นได้ว่าความหมายของคำว่า “ภพภูมิ” นั้นเชื่อมโยงกับการรู้แจ้งอริยสัจ 4 อย่างมีนัยสำคัญ

ใน “มหานิทานสูตร” พระพุทธเจ้าได้ตรัสอธิบายเรื่องปฏิจจนสมุปบาทแก่พระอานนท์ โดยเฉพาะในส่วนของ “ภพภูมิ” ซึ่งพระองค์ทรงอธิบายว่า อุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดภพภูมิ และอธิบายเพิ่มเติมว่าอุปาทานแบ่งออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ กามุปาทาน (ความยึดมั่นในกาม) ทิฏฐุปาทาน (ความยึดมั่นในทิฏฐิ) สิลฺลพฺพตูปาทาน (ความยึดมั่นในศีลพรต) และอัตตวาตูปาทาน (ความยึดมั่นในอัตตา) ซึ่งส่งผลให้เกิดภพภูมิต่างๆ เช่น กามภูมิ รูปภูมิ และอรุภูมิ ใน “จุฬนิกายสูตร” พระพุทธเจ้ายังได้แสดงแนวคิดเรื่องภพภูมิในเชิงจักรวาลวิทยาที่ประกอบด้วยภพภูมิต่างๆ รวมไปถึงโลกธาตุจำนวนมากอย่างวิจิตรพิสดาร

คำว่า “ภพ” ในบริบทของสถานที่เกิด หรือโลกที่สัตว์อาศัยอยู่นั้น หมายถึงสถานที่ที่มีลักษณะเป็นรูปธรรม ส่วนในความหมายของภาวะชีวิตของสัตว์นั้น “ภพ” จะแสดงถึงภาวะเชิงนามธรรม สำหรับคำว่า “ภูมิ” ในบริบทของชั้น หรือแผ่นดิน หมายถึงสถานที่เชิงรูปธรรม ในขณะที่ “ภูมิ” ในบริบทของชั้นแห่งจิต ระดับจิตใจ หรือระดับชีวิตนั้น หมายถึงภาวะทางจิตใน

เชิงนามธรรม พระพุทธเจ้าทรงใช้กลุ่มคำว่า “อบาย ทุกคติ วินิบาต นรก” เพื่อสื่อถึงภูมิฝ่ายทุกคติสำหรับผู้ทำกรรมชั่วไม่มีศีลธรรม และใช้กลุ่มคำว่า “สุคติ โลก สวรรค์” เพื่อแบ่งชี้ภูมิฝ่ายสุคติสำหรับผู้ทำกรรมดี มีศีลธรรม

ภพภูมิในพระพุทธศาสนาหมายถึงการดำรงอยู่ในภาวะอย่างใดอย่างหนึ่ง ภาวะของความรู้สึกว่าครอบครองหรือมีสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือภาวะของความรู้สึกว่าเป็นสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ภพภูมิเหล่านี้สอดคล้องกับคำสอนเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดตามแนวคิดเรื่องสังสารวัฏในพระไตรปิฎก โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ 1) กามภูมิ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการแสวงหาความสุขจากกามคุณทั้ง 5 ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส 2) รูปภูมิ ซึ่งเป็นภาวะที่ไม่เกี่ยวข้องกับการแสวงหาความสุขจากกามคุณแต่จะแสวงหาความสุขจากฌานที่ละเอียดกว่า 3) อรูปภูมิ ซึ่งเป็นภาวะที่ไม่มีรูปสัมผัสและสงบสุขจากอรูปฌาน แนวคิดเรื่องภูมิที่จำแนกตามหลักกรรมหรือการกระทำของมนุษย์เป็นคำสอนสำคัญที่เชื่อมโยงกับจริยธรรมในพระพุทธศาสนา ทั้งในเชิงภววิทยาและเชิงจิตวิทยา

2. ความสัมพันธ์เรื่องภพภูมิกับคำสอนอื่นๆในพระพุทธศาสนา พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างเรื่องภพภูมิกับคำสอนอื่น ๆ ในพระพุทธศาสนามีความเกี่ยวเนื่องกันอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะกับแนวคิดเรื่องกรรมและการเกิดใหม่ ในพระสูตรหลายแห่ง พระพุทธเจ้าได้แสดงธรรมโดยชี้ให้เห็นผลของการทำกรรมชั่วว่าเป็นเหตุให้ได้รับความทุกข์ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า และผลของกรรมดีเป็นเหตุให้ได้รับความสุขในโลกนี้และโลกหน้า ตัวอย่างเช่น ใน เทวทูตสูตร พระพุทธเจ้าได้พรรณนาความทุกข์ในโลกหน้าอย่างน่าสพรึงกลัว และอธิบายว่าผู้ที่ทำกรรมดีจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ขณะที่ผู้ทำกรรมชั่วจะไปเกิดในอบาย ทุกคติ หรือนรก

ในขณสูตร พระพุทธเจ้าได้แสดงถึงนรกชื่อ ฉฬสสายตนิกรนรก ซึ่งเป็นนรกที่สัตว์ที่ตกลงไปจะต้องรับอารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนาผ่านอายตนะทั้ง 6 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ส่วนในสวรรค์ชื่อ ฉฬสสายตนิกะ นั้น สัตว์ที่อยู่ในสวรรค์จะได้รับอารมณ์ที่น่าปรารถนาผ่านอายตนะทั้ง 6 เช่นกัน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างผลแห่งกรรมดีและกรรมชั่วที่ส่งผลต่อการเกิดใหม่ในภพภูมิต่าง ๆ

การตีความในพระสูตรเหล่านี้เปิดทางให้มองว่า นรกและสวรรค์เป็นภาพบุคลาธิษฐานที่สะท้อนถึงสภาวะทางจิตวิทยาที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน การได้รับอารมณ์ที่ไม่ดีในชีวิตนี้ถือเป็นการได้สัมผัสกับนรก ขณะที่การได้รับอารมณ์ที่ดีถือเป็นการเสวยสุขในสวรรค์ อรรถกถาอธิบายเพิ่มเติมว่านรกชื่อ ฉฬสสายตนิกะ หมายถึง อเวจีมหานรก ส่วนสวรรค์ชื่อ ฉฬสสายตนิกะ หมายถึง สวรรค์ชั้นดาวดึงส์

แนวคิดเรื่องภพภูมิจึงสามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ 1) ลักษณะเชิงโครงสร้างทางจักรวาลวิทยา ที่ตั้งอยู่บนกฎไตรลักษณ์ มีการเกิดขึ้นและเสื่อมสลาย และ 2) ลักษณะเชิงจิตวิทยา

ที่อธิบายผ่านอริขะ ตัณหา และอุปาทานที่เกิดขึ้นภายในจิต ทั้งสองลักษณะนี้เกี่ยวข้องกับคำสอนเรื่องศีลธรรมอย่างลึกซึ้ง และแสดงให้เห็นว่าแนวคิดเรื่องภพภูมิในพระพุทธศาสนาสามารถเข้าใจได้ผ่านกระบวนการทางจิตวิทยาและจริยศาสตร์ ที่เน้นความสำคัญของการดำเนินชีวิตตามแนวทางสายกลาง และการปฏิบัติตามหลักปฏิจจสมุปบาท

3. รูปแบบการอธิบายแนวคิดภพภูมิกับแก้ปัญหาเรื่องกรรมและการเกิดใหม่ในสังคมปัจจุบัน พบว่า รูปแบบการอธิบายแนวคิดเรื่องภพภูมิในบริบทของปัจจุบัน เพื่อใช้แก้ปัญหาเรื่องกรรมและการเกิดใหม่ในสังคมปัจจุบัน โดยมุ่งเน้นการตีความปฏิจจสมุปบาทแบบชาติปัจจุบัน ซึ่งมีการนิยามความหมายของปัจจัย 12 อย่างในปฏิจจสมุปบาท เพื่อใช้เป็นกรอบในการตีความความทุกข์หรือปัญหาที่เกิดขึ้นในช่วงชีวิตในชาติปัจจุบันของปัจเจกบุคคล การตีความนี้ไม่ได้จำกัดเฉพาะระดับปัจเจกเท่านั้น แต่ยังเปิดทางให้พิจารณาปัญหาในระดับสังคมด้วย

แนวทางการแก้ปัญหาในระดับปัจเจกนั้น นักวิจัยได้เสนอการไตร่ตรองสภาพชีวิตแบบ “สวรคิโนอก นรคิโนใจ” ซึ่งเกี่ยวข้องกับภพภูมิในฐานะภาวะชีวิตที่มีความรู้สึกสุขและทุกข์ การไตร่ตรองนี้ทำให้เห็นว่า ความรู้สึกสุขและทุกข์เกิดจากการกระทำทางกาย วาจา และใจของตนเอง การกระทำใดที่ก่อให้เกิดความสุขหรือความทุกข์สามารถสัมผัสรับรู้ได้ทันทีหลังการกระทำเสร็จสิ้น ทำให้สามารถหลีกเลี่ยงพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความทุกข์ต่อตนเองและผู้อื่นได้

ในแง่ของการแก้ปัญหาในระดับสังคม ปัญหาหลักเกิดจากทัศนคติและค่านิยมที่ผิดพลาดในสังคม การตีความภพภูมิแบบชาติปัจจุบันช่วยให้เราเข้าใจว่าสภาพชีวิตในปัจจุบันสามารถเปรียบได้กับนรกหรือสวรรค์ ซึ่งขึ้นอยู่กับการพัฒนาทัศนคติและจิตใจของมนุษย์ หากมนุษย์สามารถพัฒนาตนเองได้ ความสุขในปัจจุบันก็จะเกิดขึ้นในระดับปัจเจกและส่งผลดีต่อสังคม แต่หากมนุษย์ละเลยต่อการพัฒนาจิตใจ ความทุกข์ที่เกิดขึ้นในระดับปัจเจกจะส่งผลกระทบต่อสังคมด้วย

การตีความคำสอนปฏิจจสมุปบาทแบบชาติปัจจุบัน ทำให้แนวคิดเรื่องภพภูมิสามารถอธิบายได้ด้วยเหตุการณ์ในชีวิตปัจจุบันที่สามารถตรวจสอบได้ ให้ความสำคัญกับความสุขและความทุกข์ในชีวิตนี้มากกว่าชีวิตหลังความตาย การทำความเข้าใจนรกและสวรรค์ในลักษณะนี้ช่วยลดความซับซ้อนของคำสอนเชิงอภิปราย และเน้นย้ำถึงความสำคัญของการดำเนินชีวิตในทางที่ถูกต้องและดีงามในปัจจุบัน ซึ่งไม่ขัดแย้งกับความเชื่อเรื่องสังสารวัฏในพระพุทธศาสนา

อภิปรายผล

1. การศึกษาเรื่องภพภูมิในพระไตรปิฎกพบว่า แนวคิดเรื่อง “ภพภูมิ” ปรากฏครั้งแรกใน “อัมมจักกัปปวัตตนสูตร” ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่พระปัญจวัคคีย์ โดยเชื่อมโยงกับการเกิดใหม่ในภพภูมิใหม่ผ่านตัณหาและอุปาทาน ใน “มหานิทานสูตร” พระพุทธเจ้าตรัสอธิบายว่าภพภูมิเกิดจากอุปาทาน 4 ประเภท ได้แก่ กามอุปาทาน, ทิฏฐอุปาทาน, สัมผัสอุปาทาน และอัตตวาอุปาทาน ซึ่งส่งผลให้เกิดกามภูมิ รูปภูมิ และอรุภูมิ ภพภูมิในพระพุทธศาสนาจึงหมายถึงการดำรงอยู่ในภาวะหนึ่งๆ ที่สอดคล้องกับกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ สอดคล้องกับงานศึกษาของ พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ (2532: บทคัดย่อ) ผลสรุปว่าในทัศนะของพระพุทธศาสนา นรกและสวรรค์เป็นสถานที่ที่ได้รับการยืนยันในคัมภีร์พระไตรปิฎกว่า “มีอยู่จริง” โดยที่ความมีอยู่จริงของนรกสวรรค์นั้นสามารถพิจารณาเหตุผลได้จากคำสอนเรื่องกรรมและการเกิดใหม่ และแนวคิดเรื่องกำเนิด 4 ซึ่งรองรับให้ความมีอยู่ของนรกสวรรค์เป็นเรื่องที่มีเหตุผลมากขึ้น แต่การพิสูจน์ให้ประจักษ์นั้นไม่ใช่วิสัยของคนธรรมดาทั่วไปจะทำได้ การยืนยันความมีอยู่จริงของนรกสวรรค์จึงสามารถทำได้โดยการนำทฤษฎีอื่นมาเปรียบเทียบกับตนนั้น เช่นเดียวกับงานศึกษาของ พระมหาพิเชษฐ ธีรวิโส (2543: 137-139) พบว่า การรับรู้ความมีอยู่จริงของภพภูมิทั้งหลายในสังสารวัฏไม่ใช่วิสัยที่คนทั่วไปจะทำได้ ยกเว้นผู้มีคุณสมบัติพิเศษทางจิตงานวิจัยนี้จึงเสนอแนวทางให้ทำความเข้าใจอันจะเป็นผลดีทั้งแก่ผู้เชื่อและไม่เชื่อเรื่องสังสารวัฏตามคำสอนที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก

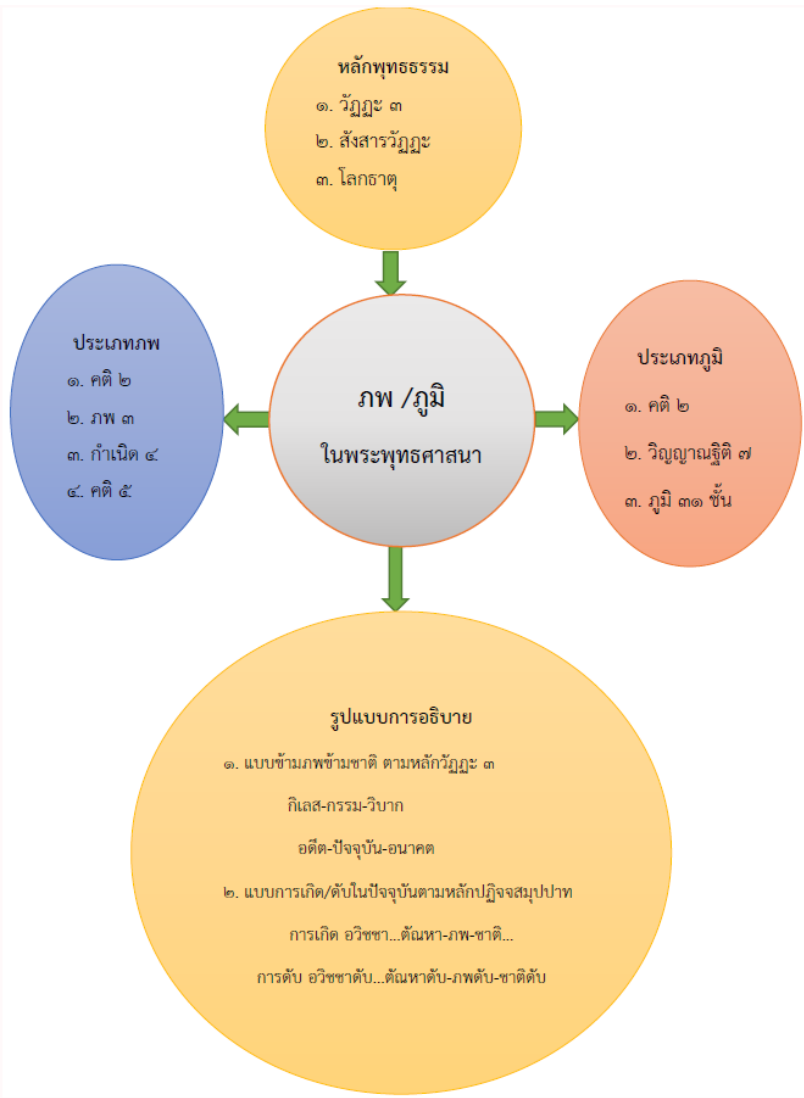
2. ความสัมพันธ์ระหว่างภพภูมิกับคำสอนอื่นๆ ในพระพุทธศาสนา พบว่า เชื่อมโยงกับแนวคิดเรื่องกรรมและการเกิดใหม่อย่างลึกซึ้ง พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่ากรรมดีและกรรมชั่วส่งผลต่อการเกิดใหม่ในภพภูมิต่างๆ เช่น สุกติและอบาย ซึ่งสะท้อนถึงสภาวะจิตวิทยาที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน นรกและสวรรค์จึงถูกมองว่าเป็นสภาวะจิตที่แสดงออกในรูปแบบของอารมณ์ แนวคิดภพภูมิแบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ เชิงจักรวาลวิทยาและเชิงจิตวิทยา ซึ่งทั้งสองลักษณะเน้นความสำคัญของการดำเนินชีวิตตามหลักปฏิจจสมุปปาตและศีลธรรม สอดคล้องกับงานศึกษาของ ประพันธ์ ศุภสร (2550: 274-307) พบว่า วิธีการตอบเรื่องกรรมนี้ ควรใช้ตามกรอบอริยสัจ 4 คือ (1) ขั้นตอนการขบคิดปัญหาว่า ปัญหาเรื่องกรรมกับอนัตตาคืออะไร ส่วนอนัตตาจะเริ่มด้วยการปูพื้นฐานตามแนวอนัตตลักษณะสูตร กำหนดความเป็นเหตุปัจจัยตามหลักปฏิจจสมุปปาตและปัจจัย 24 ซึ่งขั้นตอนนี้จะนำหลักวิชชาที่มาจากช่วยในการกำหนดแยกแยะปัญหาที่เกิดขึ้นว่าเป็นปัญหาระดับไหน เกี่ยวกับโยงกับเรื่องอะไรบ้าง (2) ขั้นตอนการวิเคราะห์ปัญหาหรือสืบสาวสาเหตุของปัญหาว่าเรื่องกรรมกับอนัตตามีสาเหตุมาจากไหน มีฐานความคิดมาจากอะไร (3) ขั้นตอนเป้าหมายของการแก้ปัญหาระดับอนัตตาคือเมื่อดำเนินการตามวิธีแก้ปัญหาย่างถูก

ต้องแล้วจะเกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคมอย่างไร (4) ขั้นตอนการแก้ปัญหาโดยการวางแผนอย่างเป็นระบบว่า เรื่องกรรมกับอนัตตาเป็นอย่างไร ตอบอย่างไรจึงจะหมดความสงสัยและไม่สร้างปัญหาอีก ซึ่งในขั้นนี้ต้องสัมพันธ์กับขั้นตอนที่ 1-2-3 กล่าวคือ กำหนดปัญหา สาเหตุของปัญหาและเป้าหมายในการแก้ปัญหา

3. รูปแบบการอธิบายแนวคิดเรื่องภพภูมิในบริบทปัจจุบันเน้นการตีความปฏิจจสมุปบาทแบบชาติปัจจุบัน พบว่า เพื่อแก้ปัญหาเรื่องกรรมและการเกิดใหม่ โดยเน้นการไตร่ตรองชีวิตว่า “สวรค์ในอก นรกในใจ” แสดงให้เห็นว่าความสุขและทุกข์เกิดจากการกระทำของตนเองในระดับสังคม การพัฒนาทัศนคติและจิตใจมนุษย์จะนำไปสู่ความสุขในปัจจุบัน แนวคิดนี้ช่วยลดความซับซ้อนของคำสอนเชิงอภิปราย และเน้นการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องในปัจจุบัน ซึ่งไม่ขัดกับความเชื่อเรื่องสังสารวัฏในพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับผลการศึกษาของ อติเทพ วงศ์ทอง (2559: บทคัดย่อ) พบว่า ความเชื่อของพุทธศาสนาในระดับสังคม คือ ชาวล้านนาได้มีการผสมผสานความเชื่อเหล่านี้เข้าด้วยกันตลอดถึงความเชื่อเรื่องขวัญ ความเชื่อเรื่องผี ความเชื่อขึ้นท้าวทั้งสี่ ความเชื่อเรื่องกรรม ในทางพุทธศาสนา โดยมีความเชื่อที่มีพื้นฐานเดิมที่มีอยู่แล้วและได้ผสมกับความเชื่อที่เข้ามาใหม่ จึงทำให้เกิดวัฒนธรรมประเพณี พิธีกรรมเกิดขึ้น ตลอดทั้งปีจึงทำให้เกิดประเพณี 12 เดือน ความเชื่อเรื่องไตรภูมิได้มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตต่อชาวล้านนา จากอดีตที่มาถึงได้มีการอนุรักษ์ สืบทอด เผยแพร่ภูมิปัญญาทั้งหมด โดยผ่านทางด้านวรรณคดี ด้านศาสนา ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรมประเพณี ด้านคำสอน ด้านสถาปัตยกรรม ก็เนื่องมาจากความเชื่อต่อคัมภีร์ไตรภูมิ ที่สืบทอดกันมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน และงานศึกษาของ พระครูโสภณปริยัตยาทร (เชื้อม ชินวโร) (2542: 148)

พบว่า การเชื่อมโยงเรื่องกรรมเข้ากับภพภูมิเชิงจักรวาลวิทยาทำให้เห็นภาพของคำสอนเชิงจักรวาลวิทยาในพระพุทธศาสนาที่วางอยู่บนแนวคิดเชิง จริยศาสตร์ ที่มุ่งเน้นให้ละชั่วทำดีและทำจิตให้ผ่องใสจากกิเลสเพื่อประโยชน์สุขในภพภูมิปัจจุบันมากกว่าที่จะมุ่งเน้นการตอบปัญหาเชิงอภิปราย

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากงานวิจัย

จากแผนภาพ พบว่า การปรับใช้แนวคิดเรื่องภพภูมิในชาติปัจจุบันเพื่อแก้ไขปัญหาทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคม โดยการตีความคำสอนปัจจุสมุปบาทที่เน้นเหตุการณ์ในชีวิตปัจจุบัน ช่วยให้สามารถตรวจสอบข้อเท็จจริงได้ในเชิงประจักษ์ ทำให้เห็นคุณค่าและความหมายของความสุขและความทุกข์ในชีวิตนี้ชัดเจนกว่าการมองไปยังชีวิตหลังความตาย การเข้าใจ

นรกและสวรรค์ตามแนวนี้นช่วยลดระดับคำสอนในเชิงอภิปรายลงสู่คำสอนเชิงจริยศาสตร์ที่เน้นประโยชน์ในชาติปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับความสำคัญที่พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อการแก้ปัญหาในชีวิตนี้ การตีความนี้ไม่ใช่การปฏิเสธคำสอนเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดในเชิงอภิปราย แต่เป็นการเน้นให้เห็นประโยชน์ที่พึงได้จากชีวิตในโลกนี้ เมื่อปัญหาในระดับปัจเจกและสังคมได้รับการแก้ไขอย่างถูกต้องดีงาม ชีวิตในโลกหน้าก็ไม่ใช่ว่าสิ่งที่จะต้องกังวล การปรับใช้แนวคิดเรื่องภพเช่นนี้จึงไม่ขัดแย้งกับความเชื่อเรื่องสังสารวัฏในพระพุทธศาสนา

สรุป

สรุปได้ว่า คำว่า “ภพ” และ “ภูมิ” มีความหมายเชิงรูปธรรมและนามธรรมที่ต่างกัน โดย “ภพ” หมายถึงสถานที่หรือภาวะชีวิตของสัตว์ ส่วน “ภูมิ” หมายถึงชั้นแห่งจิตหรือระดับจิตใจ ซึ่งทั้งสองคำนี้มักถูกใช้ในการอธิบายภูมิฝ่ายทุกคติและสุคติ ในพระพุทธศาสนา ภพภูมียังเชื่อมโยงกับคำสอนเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ กามภูมิ รูปภูมิ และอรุภูมิแนวคิดเรื่องภพภูมิลำนี้สัมพันธ์กับคำสอนอื่นๆ ทางพระพุทธศาสนา อย่างลึกซึ้ง เช่น แนวคิดเรื่องกรรมที่ส่งผลให้เกิดความทุกข์หรือความสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า การตีความเรื่องภพภูมิในพระสูตรหลายแห่งยังแสดงให้เห็นถึงนรกและสวรรค์เป็นสภาวะทางจิตวิทยาที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ดังนั้น การเสนอรูปแบบการอธิบายเรื่องภพภูมิในบริบทปัจจุบันเน้นการตีความปฏิเสธสมุบาทในแง่ของชาติปัจจุบัน เพื่อใช้เป็นกรอบในการตีความความทุกข์และความสุขที่เกิดขึ้นในชีวิตนี้ ทำให้แนวคิดเรื่องภพภูมิสามารถเข้าใจได้ง่ายขึ้น และเน้นย้ำถึงความสำคัญของการดำเนินชีวิตในทางที่ถูกต้องในปัจจุบัน ซึ่งไม่ขัดแย้งกับความเชื่อเรื่องสังสารวัฏในพระพุทธศาสนา

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยในครั้งนี้ มุ่งศึกษาถึงเรื่องภพภูมิที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก ตลอดถึงการศึกษาความสัมพันธ์เรื่องภพภูมิที่ปรากฏในคำสอนอื่นๆ ในพระพุทธศาสนา และรูปแบบการอธิบายเรื่องภพภูมิเพื่อแก้ปัญหาเรื่องกรรมและการเกิดใหม่ในสังคมปัจจุบัน แต่ไม่ได้วิเคราะห์เจาะลึกลงไปประเด็นใดประเด็นหนึ่ง ยังมีประเด็นอื่นที่น่าศึกษาอยู่อีกมาก ซึ่งผู้วิจัยคิดว่าน่าจะมีการศึกษาให้เข้าใจอย่างละเอียดชัดเจนขึ้น ดังนั้น ผู้วิจัยได้ตั้งเป็นข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้ ควรมีการศึกษาเรื่อง “การนำเรื่องภพภูมิมาใช้ในการแก้ปัญหาในการกลัวความตายของพุทธศาสนิกชน” ซึ่งเป็นการศึกษาวิจัยที่มุ่งเน้นถึงโลกหลังความตายเป็นหลัก

บรรณานุกรม

- กรุณา กุศลาสัย. (2545). **พบถินอินเดีย**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม.
- ธนสิทธิ์ ฉัตรสุวรรณ. (2558). **การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องภพในพระพุทธศาสนาเถรวาท**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ประพันธ์ ศุภสร. (2550). **การศึกษาวิเคราะห์พัฒนาการแห่งการตอบปัญหาเรื่องกรรมกับอนัตตาในพระพุทธศาสนาเถรวาท**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูโสภณปริยัตยาทร (เชื้อม ชินวโส). (2542). **การศึกษาวิเคราะห์ความคิดเรื่องจักรวาลวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาท**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาพิเชฐธู ธีรวโส. (2543). **กรรมและสังสารวัฏในพุทธปรัชญา**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา. (2533). **นรกสวรรค์ในพระไตรปิฎก**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เสถียร โพธิ์นันทะ. (2537). **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐก ภาค 2**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- อดิศักดิ์ ทองบุญ. (2552). **วิเคราะห์อภิปรัชญาในพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: หจก.ไทยรายวันการพิมพ์.
- อดิเทพ วงศ์ทอง. (2559). **การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อและคุณค่า : คัมภีร์ไตรภูมิฉบับล้านนา**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

คัมภีร์พุทธโฆสสารจริยนิทาน : การชำระและการวิเคราะห์ The Buddhaghosācariyanidāna : The Edition and Analytical Study

พระมหานันทชัย ชินาสโภ (งามฉลาด)

Phramaha Anantachai Jināsabho (Ngamchalad)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author, E-mail: anantachaingamchalad@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาชีวิตและผลงานของพระพุทโฆสสารจารย์ 2) เพื่อปริวรรต ตรวจสอบชำระคัมภีร์พุทธโฆสสารจริยนิทานจากต้นฉบับภาษาบาลีอักษรขอมเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย และ 3) เพื่อวิเคราะห์คัมภีร์พุทธโฆสสารจริยนิทาน การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากต้นฉบับคัมภีร์พุทธโฆสสารจริยนิทาน ฉบับสมบูรณ์ที่สุดจำนวน 3 ผูก ปริวรรตต้นฉบับภาษาบาลีอักษรขอมให้เป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย วิเคราะห์เนื้อหาโดยเปรียบเทียบกับคัมภีร์สำคัญอื่นๆ เช่น พระไตรปิฎก และคัมภีร์อรรถกถา

ผลการวิจัยพบว่า 1) ชีวิตและผลงานของพระพุทโฆสสารจารย์ พระพุทโฆสสารจารย์เป็นพระคณาจารย์ชาวอินเดียในช่วงพุทธศตวรรษที่ 10 ผลงานสำคัญคือ วิสุทธิมรรค ซึ่งรวบรวมคำสอนเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม ท่านมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังหลายประเทศ โดยเฉพาะการประดิษฐานในศรีลังกา 2) การปริวรรตคัมภีร์ พุทธโฆสสารจริยนิทาน คัมภีร์นี้ประพันธ์โดยพระมหามังคลเถระ มีเนื้อหาครอบคลุมชีวิตของพระพุทโฆสสารจารย์ ตั้งแต่การศึกษาในอินเดียและศรีลังกา การรณาคัมภีร์ เช่น วิสุทธิมรรค และบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การวิจัยได้แปลและตรวจสอบคัมภีร์ 3 ผูกที่สมบูรณ์ที่สุด เพื่อเผยแพร่ความรู้ในภาษาไทย 3) การวิเคราะห์คัมภีร์ พุทธโฆสสารจริยนิทาน คัมภีร์นี้เขียนแบบร้อยแก้วผสมร้อยกรอง และอ้างอิงคัมภีร์สำคัญหลายแห่ง เช่น พระไตรปิฎกและคัมภีร์อรรถกถา จึงมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และพัฒนาการของพุทธศาสนา โดยเฉพาะการแพร่ขยายจากอินเดียสู่ศรีลังกา และบทบาทของพระพุทโฆสสารจารย์ในการพัฒนาพุทธศาสนาเถรวาท

คำสำคัญ : คัมภีร์, พุทธโฆสสารจริยนิทาน, พระพุทโฆสสารจารย์

Abstract

This research article has three primary objectives: (1) to study the life and works of Buddhaghosa, (2) to transliterate and critically examine the Buddhaghosa Cariyanitāna manuscript from Pali in Khmer script to Pali in Thai script, and to translate it into Thai, and (3) to analyze the Buddhaghosa Cariyanitāna. This study employs a documentary research approach, gathering data from the most complete version of the Buddhaghosa Cariyanitāna manuscript, consisting of three volumes. The manuscript was transliterated from Pali in Khmer script to Pali in Thai script, translated into Thai, and analyzed in comparison with other key texts, such as the Tipiṭaka and the Aṭṭhakathā. Based on the findings of the study, it was found that: 1) The Life and Works of Buddhaghosa. Buddhaghosa was an Indian scholar-monk from the 10th Buddhist century. His seminal work, Visuddhimagga, is a comprehensive compilation of teachings on the practice of the Buddhist path leading to liberation from suffering. Buddhaghosa played a pivotal role in the dissemination of Buddhism, particularly in establishing its presence in Sri Lanka. 2) Transliteration and Critical Examination of the Buddhaghosa Cariyanitāna. Authored by the Venerable Mahāmaṅgala Thera, the Buddhaghosa Cariyanitāna details the life of Buddhaghosa, including his studies in India and Sri Lanka, the composition of works such as the Visuddhimagga, and his contributions to the spread of Buddhism. This research selected three of the most complete volumes of the manuscript for transliteration and translation into Thai, aiming to make the text accessible to a broader audience.

3) Analysis of the Buddhaghosa Cariyanitāna. The manuscript is composed in a mixed style of prose and verse, with significant references to canonical texts, including six citations from the Tipiṭaka, three from the Abhidhammatthavibhāvinī, and nine from the Jinālaṅkāra. Its historical and doctrinal significance lies in its account of Buddhism's expansion from India to Sri Lanka and its insights into the Theravāda tradition, with Buddhaghosa as a central figure in this development.

Keywords : Scripture; Buddhaghosa cāriyanidāna; Buddhism

บทนำ

การสืบทอดและการรวบรวมคัมภีร์ในพระพุทธศาสนาได้ผ่านพัฒนาการที่สำคัญในแต่ละยุค ตั้งแต่การถ่ายทอดคำสอนด้วยมุขปาฐะในยุคพุทธกาล ไปจนถึงการรวบรวมพระไตรปิฎกและการสร้างคัมภีร์อรรถกถาในยุคต่อมา การเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงเวลานี้สะท้อนถึงความพยายามของนักปราชญ์และพระสงฆ์ในการรักษาและเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้า หนึ่งในบุคคลสำคัญที่มีบทบาทโดดเด่นในด้านนี้คือ พระพุทธโฆसाจารย์ พระเถระชาวอินเดียผู้เป็นที่รู้จักในฐานะนักปราชญ์เถรวาทระดับโลก ผลงานของท่าน เช่น วิสุทธิมรรค ได้กลายเป็นรากฐานสำคัญของการศึกษาพระพุทธศาสนา (พัฒน์ เฟื่องผลา, 2546: 11)

แม้ผลงานของพระพุทธโฆสาจารย์จะได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง แต่อัตชีวประวัติของท่านกลับปรากฏเพียงกระจัดกระจายอยู่ในคัมภีร์ต่าง ๆ หนึ่งในคัมภีร์สำคัญที่เล่าถึงชีวิตของพระพุทธโฆสาจารย์คือ พุทธโฆสาจริยนิทาน อย่างไรก็ตาม คัมภีร์นี้ยังไม่เคยมีการแปลและนำเสนอในรูปแบบที่เข้าถึงง่ายในภาษาไทยร่วมสมัย ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการศึกษา ค้นคว้าทั้งในเชิงวิชาการและศาสนา (ธนากรกรุงเทพ, 2519: 1-2; สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2515: 12-13)

งานวิจัยนี้มีเป้าหมายสำคัญ 3 ประการ ได้แก่

1) ชีวิตและผลงานของพระพุทธโฆสาจารย์ ศึกษาอัตชีวประวัติและผลงานของพระพุทธโฆสาจารย์ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะบทบาทในการรจนาคัมภีร์ วิสุทธิมรรค และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาท

2) ปรีวรรตและแปลคัมภีร์ พุทธโฆสาจริยนิทาน ปรีวรรตคัมภีร์ต้นฉบับภาษาบาลีอักษรขอมให้เป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย โดยคัดเลือกฉบับที่สมบูรณ์ที่สุดจำนวน 3 ผูก เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องและเข้าถึงง่ายในบริบทภาษาไทยร่วมสมัย

3) การวิเคราะห์คัมภีร์ พุทธโฆสาจริยนิทาน วิเคราะห์เนื้อหาโครงสร้างและคุณค่าของคัมภีร์ ทั้งในเชิงประวัติศาสตร์และหลักธรรม โดยเปรียบเทียบกับคัมภีร์สำคัญ เช่น พระไตรปิฎก และคัมภีร์อรรถกถา เพื่อชี้ให้เห็นบทบาทของคัมภีร์ในฐานะแหล่งข้อมูลสำคัญสำหรับการศึกษาพระพุทธศาสนาเถรวาท (สุภาพรณ ฌ บางช้าง, 2526: 279; อภิวัฒน์ โพธิสาน, 2549: 35)

การศึกษาคัมภีร์ พุทธโฆสาจริยนิทาน ครั้งนี้ เป็นการนำเสนอรูปแบบที่เข้าใจง่ายและทันสมัยไม่เพียงช่วยเติมเต็มช่องว่างความรู้ในแวดวงวิชาการ แต่ยังส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาในบริบทที่กว้างขึ้น ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทั้งต่อวงวิชาการและชุมชนชาวพุทธในปัจจุบันและอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อทราบชีวิตและผลงานของพระพุทโธสาจารย์
2. เพื่อปริวรรต ตรวจชำระคัมภีร์พุทโธสาจริยนิทานจากต้นฉบับภาษาบาลีอักษรขอมเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย
3. เพื่อวิเคราะห์คัมภีร์พุทโธสาจริยนิทาน

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยดำเนินการตามกระบวนการดังนี้

1. กำหนดขอบเขตการศึกษา การศึกษานี้มุ่งเน้นคัมภีร์ พุทโธสาจริยนิทาน ฉบับภาษาบาลีอักษรขอมที่เก็บรักษาอยู่ในหอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร จำนวน 10 ฉบับ 27 ผูก โดยคัดเลือกเฉพาะฉบับที่สมบูรณ์และเหมาะสมจำนวน 3 ผูก เพื่อปริวรรต ตรวจชำระ และแปลเป็นภาษาบาลีอักษรไทย

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสาร

2.1 แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ รวบรวมต้นฉบับคัมภีร์ พุทโธสาจริยนิทาน ฉบับภาษาบาลีอักษรขอม 3 ชุด ได้แก่

2.1.1 ชุดคัมภีร์ฉบับทองทิพย์ ล่องชาด/ไม้ประกับประดับมุก (เลขที่ 2312ก) จำนวน 4 ผูก

2.1.2 ชุดคัมภีร์ฉบับทองทิพย์/ไม้ประกับธรรมดา (เลขที่ 10117ข-1) จำนวน 1 ผูก

2.1.3 ชุดคัมภีร์ฉบับล่องชาด/ไม้ประกับธรรมดา (เลขที่ 5103ญ-1) จำนวน 4 ผูก

2.2 แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ นำข้อมูลจากคัมภีร์ฉบับที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

2.2.1 Buddhaghosuppatti (Mahamanggalathera, 1998)

2.2.2 พุทโธสนิทาน (พระสมเด็จเจ้าบรมวงศ์เธอฯ สมมตอมรพันธ์, 2456)

2.2.3 มหาวังสาลี (บาลี พุทธรักษา, 2544)

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) สรุปแนวคิดสำคัญในคัมภีร์ เช่น จุดมุ่งหมายของการแต่ง โครงสร้างเนื้อหา และลักษณะการประพันธ์ ตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาที่อ้างอิงจากภาษาสันสกฤตและภาษาสิงหล

3.2 การเปรียบเทียบ (Comparative Analysis) เปรียบเทียบเนื้อหาในคัมภีร์

พุทธโฆสจารย์นิทาน 3 ฉบับ และเปรียบเทียบกับคัมภีร์สำคัญ เช่น Buddhaghosuppatti และ พุทธโฆสนิทาน เพื่อวิเคราะห์ความแตกต่างหรือความคล้ายคลึง

3.3 การวิพากษ์ (Critical Analysis) ตรวจสอบความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล และต้นฉบับ วิเคราะห์วิวัฒนาการของการจารและคัดลอกต้นฉบับ

4. สรุปผลและตีความ สรุปข้อมูลที่ตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย เชื่อมโยงผลการ ศึกษาเข้ากับแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และเน้นคุณค่าและความสำคัญของคัมภีร์ พุทธโฆส จารย์นิทาน ในการศึกษาประวัติศาสตร์และพุทธศาสนา

ผลการวิจัย

1. ชีวิตและผลงานของพระพุทธโฆสจารย์ พระพุทธโฆสจารย์ หรือ พระพุทธโฆสะ เป็นพระคันถรณางาจารย์เถระชาวอินเดียในพุทธศตวรรษที่ 10 ท่านได้รับการยกย่องว่าเป็นนัก ปราชญ์ฝ่ายเถรวาทผู้ยิ่งใหญ่ ผลงานสำคัญของท่านคือคัมภีร์ วิสुทธิมรรค ซึ่งเป็นคู่มือสำคัญใน การปฏิบัติธรรมเพื่อหลุดพ้นจากทุกข์

พระพุทธโฆสจารย์เกิดในอินเดีย (สถานที่แน่ชัดไม่ทราบ) โดยเริ่มต้นศึกษาศาสนา ฮินดูก่อนจะหันมาสนใจพระพุทธศาสนาและบวชเป็นพระภิกษุในสำนักคณะมหาสวาสติกะ จากนั้นท่านเดินทางไปยังเกาะลังกาเพื่อศึกษาพระธรรมวินัยอย่างลึกซึ้ง และได้รับจากคัมภีร์อรรถกถา หลายเล่ม เช่น วิสุทธิมรรค, สมันตปาสาทิกา, และ อังคุตตรนิกายอรรถกถา ท่านได้รับการยกย่อง ว่าเป็นอรรถกถาจารย์สำคัญในนิกายเถรวาท และมีมรณภาพในเกาะลังกา

ผลงานของพระพุทธโฆสจารย์ เช่น วิสุทธิมรรค ได้แบ่งเนื้อหาเป็น 22 ภาค ครอบคลุมหัวข้อสำคัญ เช่น ศีล สมาธิ และปัญญา ผลงานของท่านยังถูกแปลเป็นภาษาต่าง ๆ และช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังดินแดนต่าง ๆ ทั่วโลก

บทบาทสำคัญของผลงานพระพุทธโฆสจารย์ ดังนี้

1) การรวบรวมและอธิบายคำสอน ท่านได้รวบรวมคำสอนของพระพุทธเจ้าไว้ในลายลักษณ์อักษร ซึ่งช่วยให้คำสอนคงอยู่และสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

2) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ผลงานของท่านช่วยให้พระพุทธศาสนาเถรวาทแพร่หลายไปในหลายประเทศ

3) การศึกษาพระพุทธศาสนา ผลงานของท่านเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญสำหรับการ ศึกษาพระพุทธศาสนา

พระพุทธโฆสจารย์จึงได้รับการยกย่องว่าเป็นบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์พระพุทธ ศาสนาเถรวาท ผลงานของท่านมีอิทธิพลต่อความเชื่อและการปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนทั่วโลก

2. การปริวรรตและแปลคัมภีร์ พุทธโฆสัจจยนิทาน จากต้นฉบับภาษาบาลีอักษรขอมเป็นภาษาบาลีอักษรไทยและภาษาไทย สามารถสรุปผลได้ดังนี้

1) การคัดเลือกต้นฉบับ คัมภีร์ พุทธโฆสัจจยนิทาน ซึ่งแต่งโดยพระมหามังคลเถระ เป็นคัมภีร์ที่บันทึกเรื่องราวชีวิตและผลงานของพระพุทธโฆสจารย์ ผู้มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่และแปลคำสอนในพระไตรปิฎก โดยต้นฉบับที่ใช้วิจัยเป็นชุดคัมภีร์ใบลานอักษรขอมจำนวน 10 ฉบับ 27 ผูก ที่เก็บรักษาในหอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้คัดเลือกฉบับที่สมบูรณ์ที่สุดจำนวน 3 ผูกมาปริวรรตและแปล

2) เนื้อหาหลักของคัมภีร์ คัมภีร์นี้แบ่งเนื้อหาเป็น 5 ส่วนหลัก ได้แก่

2.1) ประวัติและการเกิดของพุทธโฆสจารย์ กล่าวถึงต้นกำเนิดและวัยเด็กของท่านที่โดดเด่นด้านสติปัญญาและได้รับการศึกษาพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง

2.2) การศึกษา บรรยายถึงการเรียนรู้พระไตรปิฎกและปรัชญาพุทธศาสนาในอินเดียและศรีลังกา

2.3) การแปลและเขียนคัมภีร์ เน้นผลงานการแปลและรจนาคัมภีร์ เช่น วิสุทธิมรรค ซึ่งเป็นคู่มือสำคัญที่ครอบคลุมศีล สมาธิ และปัญญา

2.4) การเผยแผ่พุทธศาสนา กล่าวถึงบทบาทสำคัญของท่านในการส่งเสริมและเผยแผ่พุทธศาสนาไปยังภูมิภาคต่าง ๆ

2.5) เกียรติยศและการมรณภาพ กล่าวถึงเกียรติยศที่ท่านได้รับในฐานะผู้ปราชญ์และการสิ้นชีวิต

3) คุณค่าของคัมภีร์ คัมภีร์ พุทธโฆสัจจยนิทาน ถือเป็นเอกสารสำคัญที่สะท้อนประวัติศาสตร์และพัฒนาการของพุทธศาสนาในยุคสมัยนั้น อีกทั้งยังเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญที่ช่วยให้เข้าใจรากฐานของพุทธศาสนาเถรวาทในปัจจุบัน

การวิจัยครั้งนี้ช่วยอนุรักษ์และเผยแพร่เนื้อหาของคัมภีร์ในรูปแบบที่เข้าถึงง่าย เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาด้านพุทธศาสนาและวิชาการที่เกี่ยวข้อง

3. การวิเคราะห์คัมภีร์ พุทธโฆสัจจยนิทาน ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ผลดังนี้

1) ลักษณะของคัมภีร์ คัมภีร์ พุทธโฆสัจจยนิทาน เป็นคัมภีร์ร้อยแก้วที่มีการสอดแทรกบทกถาร้อยกรอง โดยผู้แต่งคือพระมหามังคลเถระในช่วง พ.ศ. 1700–2010 เนื้อหา มีการอ้างอิงจากแหล่งสำคัญ 3 แห่ง ได้แก่ พระไตรปิฎก คัมภีร์อภิธัมมวาท และคัมภีร์ชินาลังการ มีบทกถาทั้งหมด 103 คาถา ซึ่งประกอบด้วยคาถาแบบต่าง ๆ และแสดงถึงอิทธิพลของภาษาบาลีแบบลังกา

2) ความสำคัญของคัมภีร์ คัมภีร์นี้มีคุณค่าในด้านประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในเรื่องการเผยแผ่พุทธศาสนาจากชมพูทวีปไปยังลังกาทวีป การประดิษฐานพระพุทธศาสนาในลังกา และการรวบรวมและแปลพระไตรปิฎก นอกจากนี้ยังสะท้อนถึงปณิธานและบทบาทของพระพุทธโฆसाจารย์ในฐานะผู้จรรโลงพระพุทธศาสนา

3) คุณค่าทางวิชาการและสังคม คัมภีร์นี้เป็นแหล่งข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับประวัติพระพุทธโฆสาจารย์ ซึ่งช่วยเสริมความเข้าใจในพุทธประวัติและพัฒนาการของพุทธศาสนาเถรวาท เน้นคุณธรรมและจริยวัตรของพระพุทธโฆสาจารย์ ซึ่งเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้ศึกษา และเป็นวรรณกรรมปฐมภูมิที่มีคุณค่าต่อการศึกษาวรรณกรรมบาลีและการต่อยอดงานวิจัย

4) สมมติฐานการแต่งคัมภีร์ จากการวิเคราะห์ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าคัมภีร์นี้ถูกรจนาขึ้นก่อนคัมภีร์มหาวิงสมาลินี โดยอ้างอิงจากคัมภีร์จุฬคันถวงศ์และคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์

สรุป คัมภีร์ พุทธโฆสาจริยนิทาน มีคุณค่าเชิงประวัติศาสตร์ ศาสนา และวรรณกรรม ช่วยส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาและการอนุรักษ์วรรณกรรมบาลีที่สำคัญสำหรับนักวิชาการและผู้สนใจทั่วไปในยุคปัจจุบัน

อภิปรายผล

วิทยานิพนธ์นี้ได้ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อให้เข้าใจถึงพระพุทธโฆสาจารย์และผลงานของท่าน รวมถึงการตรวจชำระและแปลคัมภีร์พุทธโฆสาจริยนิทาน ข้อความที่ใช้ในการอภิปรายผลวิทยานิพนธ์ได้เน้นถึงแหล่งข้อมูลที่ได้กล่าวถึงพระพุทธโฆสาจารย์ มีเนื้อหาที่สอดคล้องกันหลายแหล่ง ดังนี้ สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย เน้นถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของสัทธัมสังคหะ ที่บันทึกเหตุการณ์และบทบาทของพระพุทธศาสนาในอินเดียและลังกา รวมถึงรายละเอียดการทำสังคายนาหลายครั้ง ซึ่งมีส่วนในการให้ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธโฆสาจารย์และผลงานของท่าน (พระธัมมกิตติมหาสามี รจนา, 2515: 10) สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ระบุถึงสมณศักดิ์ของพระพุทธโฆสาจารย์ และเชื่อว่าชื่อนี้มาจากลังกา ท่านได้แปลหนังสือรรถกถาจากสิงหลเป็นมคธ และแต่งหนังสือหลายคัมภีร์ที่มีเกียรติคุณสูง (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2515: 123) คณะสงฆ์วัดสระเกศ กล่าวถึงคัมภีร์ญาณโผฏฐิที่บรรยายประวัติย่อของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า การสังคายนาพระธรรมวินัย และประวัติของพระพุทธโฆสาจารย์ (พระมหาเถระชาวล้านนา หรือชาวอยุธยา รูปใดรูปหนึ่ง รจนา, 2534: 2) สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ สมมตอมรพันธ์ กล่าวถึงการแปลคัมภีร์ในลังกาทวีปโดยพระพุทธโฆสาจารย์ (พระมหามังคลเถระ รจนา, 2456: 2-3) พัฒน์ เพ็งผลา เน้นถึงยุคทองของวรรณกรรมบาลีที่มีพระพุทธโฆสาจารย์และนักปราชญ์อื่น ๆ (พัฒน์ เพ็ง

ผลา, 2546: 113) พระมหาดาวสยาม วชิรปัญญา กล่าวถึงประวัติของพระพุทโธสาจารย์ที่เป็นปราชญ์ใหญ่ฝ่ายเถรวาท และผลงานที่สำคัญหลายเล่ม (พระมหาดาวสยาม วชิรปัญญา, 2550: 153-154) สุภาพรรณ ณ บางช้าง เน้นถึงพระพุทโธสะที่เป็นอรรถกถาจารย์ที่มีชื่อเสียงมากที่สุดในประวัติศาสตร์ และผลงานของท่านที่เกี่ยวกับการเขียนอรรถกถาภาษาบาลี (สุภาพรรณ ณ บางช้าง, 2526: 279-280) อภิญาวัฒน์ โพธิ์सान กล่าวถึงนักปราชญ์พุทโธที่เป็นพระภิกษุในฝ่ายเถรวาท และผลงานที่พระพุทโธ โสสาจารย์ได้ทำเพื่อพระพุทโธศาสนา (อภิญาวัฒน์ โพธิ์सान, 2549: 19) จารุภา ประวงษ์ วิจัยเกี่ยวกับการตีความภาพพระพุทโธสาจารย์เดินทางไปสืบทอดพระพุทโธศาสนาในลังกาทวีป และรูปแบบการแสดงภาพเล่าเรื่อง (จารุภา ประวงษ์, 2552: 5) และบาลี พุทธรักษา วิเคราะห์และแปลต้นฉบับคัมภีร์มหาวิงสมาลินี ที่กล่าวถึงประวัติของพระพุทโธสะและความเป็นไปของพระพุทโธศาสนาในลังกา (บาลี พุทธรักษา, 2544: ๗)

การวิเคราะห์คัมภีร์พุทโธสาจริยนิทาน จากการศึกษาข้อมูลหลายแหล่ง พบว่าพระพุทโธสาจารย์เป็นบุคคลสำคัญที่มีบทบาทในการแปลและแต่งคัมภีร์อรรถกถาภาษาบาลี ท่านได้สร้างผลงานมากมายที่มีความสำคัญต่อการศึกษาและการสืบทอดพระพุทโธศาสนาในอินเดียและลังกา นอกจากนี้ การศึกษายังเน้นถึงการตีความภาพเล่าเรื่องที่เกี่ยวข้อกับท่านและบทบาทของท่านในการกระจายพระพุทโธศาสนาไปยังสถานที่ต่าง ๆ

การตรวจชำระคัมภีร์พุทโธสาจริยนิทานจากต้นฉบับภาษาบาลีอักษรขอมเป็นภาษาบาลีอักษรไทย แปลเป็นภาษาไทย และวิเคราะห์เนื้อหาของคัมภีร์ โดยมีการศึกษาและเปรียบเทียบกับการวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เข้าใจในเชิงลึกถึงเนื้อหาและความสำคัญของคัมภีร์นี้ จากผลการวิจัยของ เนติข รุจิรฐานะ พบว่าคัมภีร์วิงสมาลินีซึ่งมีประวัติพระพุทโธสาจารย์อธิบายไว้อย่างละเอียด น่าจะมีการศึกษาเปรียบเทียบประวัติของพระพุทโธสาจารย์ในคัมภีร์ต่างๆ เพื่อรวบรวมและเรียบเรียงใหม่ให้ประวัติพระพุทโธสาจารย์ครบถ้วนและสมบูรณ์ ทำให้สะดวกต่อการศึกษาค้นคว้าในอนาคต(เนติข รุจิรฐานะ, 2532: 577-578) ในส่วนของงานวิจัยของ พระมหาบุรณะ โพธิ์นอก พบว่าการตรวจชำระมีบางส่วนที่บกพร่องโดยเฉพาะเรื่องอักษรที่มีลักษณะคล้ายกัน แต่เนื้อหาของคัมภีร์วิสุทโธมรรคคัมภีร์นี้มีความสอดคล้องกับคัมภีร์วิสุทโธมรรคและคัมภีร์วิสุทโธมรรคทั้งอง ทำให้เห็นถึงการอธิบายเสริมเพิ่มเติมที่ชัดเจน (พระมหาบุรณะ โพธิ์นอก, 2554: ก - ข) งานวิจัยของ พระมหาสยาม ราชวัตร พบว่าไตรสิกขาเป็นหลักธรรมที่สำคัญในการปฏิบัติ คัมภีร์วิสุทโธมรรคและคัมภีร์วิมุตติมรรคมีการอธิบายไตรสิกขาอย่างละเอียดและเป็นหมวดหมู่ แต่คัมภีร์วิสุทโธมรรคมีเนื้อหามากกว่าและอ้างอิงข้อมูลจากคัมภีร์ต่างๆ มากกว่า ในขณะที่คัมภีร์วิมุตติมรรคมีการอธิบายแบบกระชับ (พระมหาสยาม ราชวัตร, 2543: บทคัดย่อ)

จากผลการวิจัยทั้งหมดนี้สามารถสรุปได้ว่า คัมภีร์พุทธโฆสัจจริยนิทานมีความสำคัญในการศึกษาและวิเคราะห์ เพื่อให้เข้าใจในเชิงลึกถึงเนื้อหาและความสำคัญของคัมภีร์นี้ในการศึกษาพระพุทธศาสนา การตรวจชำระและการแปลคัมภีร์จากภาษาบาลีอักษรขอมเป็นภาษาบาลีอักษรไทยและภาษาไทย เป็นการส่งเสริมให้ความรู้ในคัมภีร์นี้เข้าถึงได้ง่ายและสะดวกยิ่งขึ้น การศึกษาและเปรียบเทียบคัมภีร์ต่างๆ เพื่อให้เข้าใจประวัติพระพุทโธศาจารย์อย่างครบถ้วนและสมบูรณ์เป็นการเสริมสร้างความเข้าใจในประวัติศาสตร์และพัฒนาการด้านความรู้ของพระพุทธศาสนา

องค์ความรู้จากงานวิจัย

คัมภีร์พุทธโฆสัจจริยนิทานฉบับนี้ มีความสำคัญเกี่ยวกับประวัติพระพุทโธศาจารย์ปราชญ์ผู้รจนาคัมภีร์ผู้ยิ่งใหญ่แห่งพระพุทธศาสนาเถรวาทโดยตรง พระพุทโธศาจารย์มีผลงานการรจนาคัมภีร์อรรถกถาอันทรงคุณค่าต่อการศึกษาคำสอนชั้นปฐมภูมิในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นดังตัวแทนขององค์พระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า คัมภีร์ที่ท่านได้รจนานี้ นับว่าครอบคลุมเนื้อหาของพระไตรปิฎกที่สุด และยังเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่นุชนผู้ตามศึกษาในยุคปัจจุบัน ดังนั้น หากจะศึกษางานรจนาของท่านพระพุทโธศาจารย์ ก็จำเป็นต้องศึกษาประวัติของท่านด้วยเช่นกัน

1) คุณค่าต่อพระศาสนา

การตรวจชำระ และแปลคัมภีร์พุทธโฆสัจจริยนิทานในครั้งนี้ นับว่าเป็นการรักษา คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่กล่าวถึงประวัติของพระพุทโธศาจารย์ เพราะคัมภีร์ที่ว่าด้วยประวัติของพระพุทโธศาจารย์โดยตรงมีเพียงคัมภีร์พุทธโฆสุปปัตติ หรือคัมภีร์พุทธโฆสัจจริยนิทานนี้เท่านั้น โดยคัมภีร์พุทธโฆสุปปัตติ ยังไม่ได้รับการปริวรรตและแปลเป็นภาษาไทย ส่วนคัมภีร์พุทธโฆสัจจริยนิทาน หรือ “พุทธโฆสนิทาน เรื่องพระพุทโธศาจารย์ไปแปลพระปริยัติธรรมในลังกาทวีป” พิมพ์แจกในการปลงศพ แยม ภรรยาพระยาศรีสุนทรโวหาร น้อย, 2456. นั้น ถูกปริวรรตและแปลเป็นภาษาไทยเมื่อ 111 ปีที่แล้ว ซึ่งไม่ปรากฏแพร่หลาย ทั้งไม่มีการระบุว่า ได้ปริวรรตและแปลมาจากคัมภีร์ใบลานชุดใด ผู้วิจัยได้เล็งเห็นถึงความสำคัญในจุดนี้ จึงได้ทำงานวิจัยนี้ขึ้น เพื่อให้เป็นส่วนหนึ่งในการรักษามรดกอันทรงคุณค่ากล่าวคือพระสัทธรรมในทางพระพุทธศาสนา นี้ไว้ เพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้ศึกษาวิจัยต่อไป เพื่อเป็นหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา เช่น การแผ่ขยายของพระพุทธศาสนาจากชมพูทวีปไปยังลังกาทวีป การประดิษฐานพระพุทธศาสนาในลังกาทวีป ประวัติของพระพุทโธศาจารย์ตั้งแต่วัยเด็กจนถึงมรณภาพ การจารพระไตรปิฎก การปริวรรตอรรถกถา การแต่งปกรณ์วิเสสที่พระเถระทั้งหลายได้รจนาไว้ เรื่อง

รากษัตริย์ของประเทศศรีลังกา เรื่องราวความสมถะเรียบง่ายทรงชุดงศัตร์ของพระพุทโธสาจารย์ ความกตัญญูต่อบุพการีบุคคลของพระพุทโธสาจารย์ ความที่ท่านมีปณิธานที่แน่วแน่และยิ่งใหญ่ในการที่จะจรรโลงพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะด้านพระปริยัติศาสนาให้มั่นคงสถาพรสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

2) คุณค่าต่อสังคม

คัมภีร์พุทโธสาจริยนิทานนี้ได้กล่าวถึงประวัติปฏิบัติโดยตรงของพระพุทโธสาจารย์ปราชญ์ผู้รณาคัมภีร์อรรถกถาที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของพระพุทธศาสนาเถรวาท ในวัยเด็กโสมกุมารเป็นคนเจ้าทิฐิเพราะเกิดในตระกูลพราหมณ์ แต่เมื่อแพ้ในการประลองสติปัญญากับพระเถระก็ยอมอ่อนน้อมเพื่อถวายตัวเป็นศิษย์ของพระเถระ แม้จะเป็นผู้ทรงสติปัญญามาก ท่านถูกเชื่อเชิญให้ได้รับสิทธิประโยชน์ เช่น พระสังฆราชทรงมอบหมายให้สอนพระสงฆ์ในอาราม แต่ท่านก็ตอบปฏิเสธ ท่านมีปฏิบัติที่เรียบง่ายทรงชุดงศัตร์ หรือเมื่อได้ลาสิกขากลับมา ก็แบ่งปันแก่เพื่อนสหายคนอื่น ๆ เป็นผู้กตัญญูต่อบุพการีบุคคล เช่น พระอุปัชฌาย์ บิดามารดา เป็นต้น เมื่อท่านปรินิพพานและแปดร้อยกัลป์สำเร็จแล้ว ทำให้ท่านเป็นผู้มีชื่อเสียงเป็นอย่างมาก แต่ท่านก็ไม่เยื้อยยัดติดในลาสิกขากลับมา ได้เดินทางกลับมาสู่ชุมชนพุทธวิปตามที่ได้สัญญาไว้กับพระอุปัชฌาย์ พร้อมทั้งได้กลับบ้านเพื่อโปรดโยมบิดามารดา และเหล่าข้าทาสบริวารให้เป็นผู้มีสุคติเป็นที่ไปนบน้องหน้า นี่นับว่าเป็นปฏิบัติที่มีคุณค่าให้สังคมได้ศึกษาและปฏิบัติตามจริยาวัตรอันงดงามของท่าน หรือเป็นแบบอย่างแห่งการมีปณิธานที่มุ่งมั่นโดยเฉพาะการได้ลงมือทำสิ่งใดแล้ว ก็จะตั้งใจทำจริงๆจนประสบความสำเร็จ

3) คุณค่าต่อวรรณกรรมบาลี

คัมภีร์พุทโธสาจริยนิทานฉบับนี้ นับได้ว่า เป็นผลงานชั้นปฐมภูมิที่ว่าด้วยประวัติของพระพุทโธสาจารย์โดยตรงอีกเวอร์ชันหนึ่ง ที่กล่าวแตกต่างออกไปจากคัมภีร์มหาวงศ์ เป็นต้น จึงมีคุณค่าต่อการศึกษาวรรณกรรมบาลีของผู้ที่มีความสนใจเป็นอย่างยิ่ง เพราะผู้ศึกษาท่านใดที่ไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลที่เป็นปฐมภูมิ คือ อักษรขอมภาษาบาลี ก็สามารถศึกษาค้นคว้าได้จากงานวิจัยนี้ และงานวิจัยคัมภีร์พุทโธสาจารย์ฉบับนี้สามารถนำไปต่อยอดในการขยายกรอบการวิจัยที่มีความสัมพันธ์กัน หรือมีความเกี่ยวเนื่องกันได้อีกด้วย

สรุป

คัมภีร์พุทโธสาจริยนิทานเป็นเอกสารสำคัญที่บันทึกเรื่องราวชีวิตและผลงานของพระพุทโธสาจารย์ บุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์พุทธศาสนา ท่านเป็นปราชญ์ชาวอินเดียในพุทธศตวรรษที่ 10 ผู้รณาคัมภีร์วิสุทธิมรรค ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติธรรมที่ลึกซึ้งและเป็นรากฐาน

สำคัญของพุทธศาสนาเถรวาท ท่านมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังศรีลังกา และผลงานของท่านยังคงเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางในหมู่พุทธศาสนิกชนทั่วโลก

การปริวรรตและแปลคัมภีร์นี้ช่วยให้เนื้อหาสามารถเข้าถึงได้ง่ายขึ้นในปัจจุบัน และเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์และพุทธศาสนา นอกจากนี้ ยังเน้นย้ำถึงคุณค่าทางวรรณกรรมบาลีและความสำคัญของการอนุรักษ์มรดกทางศาสนา บทความนี้เสนอแนะให้สนับสนุนการรวบรวมคัมภีร์โบราณ การแปลให้เข้าใจง่าย และการพัฒนาสื่อการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมความรู้ในพระพุทธศาสนาให้กว้างขวางและยั่งยืน

คัมภีร์พุทธโฆสัจจยนิทานเป็นแหล่งข้อมูลที่มีคุณค่าเชิงประวัติศาสตร์ ศาสนา และวรรณกรรม ช่วยให้เข้าใจบทบาทของพระพุทธโฆสจารย์และพัฒนาการของพุทธศาสนาเถรวาท อีกทั้งยังเป็นแรงบันดาลใจให้เกิดการศึกษาค้นคว้าต่อยอดเพื่อการอนุรักษ์มรดกทางศาสนาให้ยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1) การรวบรวมและตรวจสอบคัมภีร์ต้นฉบับจากแหล่งต่าง ๆ ควรมีการรวบรวมคัมภีร์พุทธโฆสัจจยนิทานที่เป็นต้นฉบับตัวเขียนทุกภาษาที่ปรากฏในแหล่งต่าง ๆ ทั้งในประเทศไทย และต่างประเทศ การนำมาตรวจสอบและเทียบเคียงกัน จะช่วยให้ได้เนื้อหาที่สมบูรณ์และถูกต้องที่สุด เพื่อสร้างคัมภีร์ที่เป็นมาตรฐานสำหรับการศึกษาและวิจัยในอนาคต

2) การแปลและปริวรรตเนื้อหาให้เป็นภาษาที่เข้าใจง่าย การแปลและปริวรรตคัมภีร์จากภาษาบาลีอักษรขอมเป็นภาษาบาลีอักษรไทย เป็นภาษาไทยให้มีความทันสมัยและเข้าใจง่ายขึ้น จะช่วยให้ผู้ศึกษารุ่นใหม่สามารถเข้าถึงเนื้อหาได้ง่ายขึ้น ทั้งนี้ควรพิจารณาเลือกใช้คำที่เหมาะสมและมีการอ้างอิงเชิงอรรถอย่างละเอียด

3) การวิเคราะห์และเปรียบเทียบเนื้อหากับคัมภีร์อื่นๆ ควรมีการวิเคราะห์และเปรียบเทียบเนื้อหา คัมภีร์พุทธโฆสัจจยนิทานกับคัมภีร์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น มหาวงศ์ จุฬวงศ์ และคัมภีร์อรรถกถาต่างๆ และความสัมพันธ์ระหว่างคัมภีร์เหล่านี้ รวมถึงศึกษาผลกระทบที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคต่าง ๆ

4) การศึกษาคุณค่าทางวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ การศึกษาคุณค่าและความสำคัญของคัมภีร์พุทธโฆสัจจยนิทานในด้านวรรณกรรมและประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา จะช่วยให้เข้าใจถึงบทบาทและอิทธิพลของคัมภีร์นี้ต่อการพัฒนาการศึกษาและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ควรเน้นศึกษาถึงคุณค่าการใช้ภาษาของคัมภีร์นี้

5) การพัฒนาสื่อการเรียนการสอน ควรพัฒนาสื่อการเรียนการสอนที่ใช้ในการศึกษา

และเผยแพร่คัมภีร์พุทธโฆสัจจวินิทาน เช่น การสร้างหนังสือเรียน หนังสืออ้างอิง และสื่อดิจิทัลที่สามารถเข้าถึงได้ง่ายและสะดวก เพื่อส่งเสริมการศึกษาและการเข้าใจในพระพุทธศาสนาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- จารุภา ประวงษ์. (2552). การตีความภาพพระพุทโฆสอาจารย์เดินทางไปสืบพระพุทธศาสนาใน
ลังกาทวีปตั้งแต่สมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ธนากรกรูเทพ. (2519). **เรื่องพระพุทโฆษา หรือพระพุทโฆสะ และตำนานพระปริตร.**
กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ถวายมูทิตาสักการะเนื่องในการสมโภชสุพรรณบัฏและทำบุญ
อายุ สมเด็จพระพุทโฆสจารย์ (ชุตินธโร มหาเถระ) วัดสามพระยา.
- เนติข รุจิรฐานะ. (2532). การศึกษาเชิงวิเคราะห์คัมภีร์วังสมาลี. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหา
บัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บาลี พุทธรักษา. (2544). **มหาวังสมาลี: การสอบชำระเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมพุทธศาสนา
ภาษาบาลีจากเอกสารตัวเขียนและแปลต้นฉบับเป็นภาษาไทย.** เชียงใหม่:
โรงพิมพ์เมือง.
- พระธัมมกิตติมหาสามี. (2515). **สัทธมมสังคโ.** สภาการศึกษามหาวิทยาลัยราชวิทยาลัย แปล.
กรุงเทพมหานคร: พุทธอุปถัมภ์การพิมพ์.
- พระมหาดาวสยาม วชิรปัญญา. (2550). **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย: The History
of Buddhist in India.** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: หจก.เม็ดทรายพริ้นติ้ง.
- พระมหาบุรณะ โพธิ์นอก. (2554). คัมภีร์วิสุทธิมคคคณฐี: การตรวจชำระและการศึกษาวิเคราะห์.
ดุชนิพนธ์ปริญาพุทธศาสตรดุชนิพนธ์. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย.
- พระมหามังคลเถระ. (2456). **พุทโฆสนิทาน: เรื่องพระพุทโฆสจารย์ไปแปลพระปริยัติธรรม
ในลังกาทวีป.** สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ สมมตอมรพันธ์ หอพระสมุดวชิรญาณ
แปล. พระนคร: พิมพ์แจกในการปลงศพ แยม ภรรยาพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย).
พระมหาสยาม ราชวัตร. (2543). การศึกษาเปรียบเทียบไตรสิกขาในคัมภีร์วิสุทธิมรรคกับคัมภีร์
วิมุตติมรรค. วิทยานิพนธ์ปริญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยมหิดล.

- พัฒน์ เพ็งผลา. (2546). **ประวัติวรรณคดีบาลี**. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2515). **ตำนานคณะสงฆ์**. พระนคร: โรงพิมพ์สามมิตร.
- สุภาพรรณ ณ บางช้าง. (2526). **ประวัติวรรณคดีบาลีในอินเดียและลังกา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- หอสมุดแห่งชาติแห่งชาติ. (2567). **รายการทะเบียนเอกสารโบราณ: คัมภีร์ไบเบิล**. [ออนไลน์]. สืบค้นจาก <https://manuscript.nlt.go.th/%E0%B8%AA%E0%B8%B7%E0%B8%9A%E0%B8%84%E0%B9%89%E0%B8%99>
- อภิวรรณ โพธิ์สาน. (2549). **ชีวิตและผลงานของนักปราชญ์พุทธ**. มหาสารคาม: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

รูปแบบศาสตร์แห่งการตีความเชิงปรัชญาในคัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถา Philosophical Interpretation in Dhammapada-aṭṭhakkathā

สุรัชชัย พุดชู

แม่ชีเนตรนภา สุทธิรัตน์, อริสา สายศรีโกศล

Surachai Phutchu

Meachee Netnapha Sutthirat, Arisa Saisrikosol

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Mahamakut Buddhist University

Corresponding Author, Email: sura_chai_1981@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีศาสตร์แห่งการตีความทั่วไป 2) เพื่อพัฒนาศาสตร์แห่งการตีความเชิงปรัชญาในคัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถา 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบศาสตร์แห่งการตีความเชิงปรัชญาในคัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถา เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยการศึกษาเอกสารจากพระไตรปิฎก อรรถกถา วรรณกรรมและบทความที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดศาสตร์แห่งการตีความ จากนั้น วิเคราะห์เนื้อหาด้วยการจำแนกประเภทของข้อมูลและวิเคราะห์เชิงพรรณนาปรากฏการณ์ที่ปรากฏในคัมภีร์

ผลการวิจัยพบว่า 1. การศึกษาแนวคิดและทฤษฎีศาสตร์แห่งการตีความ โดยแนวคิดศาสตร์แห่งการตีความทางตะวันตกมีลักษณะเป็นแนวคิดทางเทววิทยา ปรัชญาสังคม และอัตถิภาวนิยม ส่วนทฤษฎีศาสตร์แห่งการตีความเป็นการตีความทางศาสนาและการตีความสากลสำหรับแนวคิดศาสตร์แห่งการตีความในพุทธปรัชญาจำแนกเป็นแบบจำกัดความ ขยายความ อธิบายความ และวินิจฉัยความ ส่วนทฤษฎีศาสตร์แห่งการตีความเป็นทฤษฎีปฏิสัมพันธ์นิยม 2. การพัฒนาศาสตร์แห่งการตีความเชิงปรัชญาพบแนวคิดหลัก คือ 1) การตีความแบบพุทธภาษิต ดังปรากฏในเรื่องธัมมิกอุบาสก 2) การตีความแบบเนติปริกัณห์ ดังปรากฏในเรื่องพราหมณ์ชื่อ จูฬกาสาก 3. การนำเสนอรูปแบบศาสตร์แห่งการตีความเชิงปรัชญาที่สำคัญ คือ 1) การตีความแบบพุทธภาษิต ซึ่งมีฐานคิดแบบ ดี ดคอนเซ็ปต์ 2) การตีความแบบเนติปริกัณห์ โดยเฉพาะตามหลักของทาระ 16 ในข้อเทศนาทาระและวิจัยทาระ องค์ความรู้จากการวิจัย คือ การได้รูปแบบการตีความ 1) แบบพุทธภาษิตที่มีลักษณะแบบหัวก้าวหน้า-ตีความตามบริบท-มีฐานคิดแบบ

ดี ดคอนเซ็ปต์ -ตีความเชิงบุคลากราธิฐาน 2) แบบเนตติปกรณ์ที่เน้นอนุรักษนิยม-ตีความตามตัวบท-มีฐานคิดตามหลักอริยสัจ-ตีความเชิงธรรมาธิฐาน

คำสำคัญ : ศาสตร์แห่งการตีความ, อรรถปริวรรตศาสตร์, อัมมปัทฏฐกา

Abstract

This research article aims to study the general concepts and theories of interpretation, to develop the philosophical interpretation in the Dhammapada-aṭṭhthkathā, and to present the model of philosophical interpretation in the Dhammapada-aṭṭhthkathā. There is a qualitative research. The data are collected from the Tipitaka, commentary, literatures, and articles related to the concepts of interpretation. After collected the data, there are performed by typological analysis and descriptive analysis of phenomena appearing in the scriptures.

The research results are as follows: 1) the study of concepts and theories of interpretation: concepts of interpretation in the West consist of theology, social philosophy, and existentialism. For the theories of interpretation consist of religious hermeneutics and general hermeneutics. The concepts of interpretation in Theravada Buddhist philosophy are classified in the following: definition, expansion, explanation, decision. For the theories of interpretation in Buddhist philosophy, there are an interactionism. 2) The development of philosophical interpretation is found into two important concepts: (1) concept of interpretation as Buddha's proverb (Buddhabhāsita) appeared in story of Dhammika-Upāsaka and (2) concept of interpretation as Buddhist guideline text (Nettipakaraṇa) appeared in story of the Brahmin named Jūḷekasāṭaka. 3) The presentation of the philosophical interpretative model is found that (1) interpretation as Buddha's proverb (Buddhabhāsita) based on DEED Concept and (2) interpretation as Buddhist guideline text (Nettipakaraṇa), especially in accordance with principles of Desanāhāra and Vijayahāra, both of Hāravibhaṅgavāra mode. The body of knowledge is (1) the interpretation as Buddha's proverb (Buddhabhāsita) which emphasized on progression, context,

the DEED Concept, and exposition in terms of persons, and (2) the interpretation as Buddhist guideline text (Nettipakaraṇa) which emphasized on conservatism, text, the Noble Truths, and exposition in terms of ideas.

Keywords : Interpretation, Hermeneutics, Dhammapada-atthkatha

บทนำ

พุทธปรัชญามีหลักการที่สามารถปฏิบัติได้จริงในวิถีชีวิตประจำวัน แต่หลักบางประการเข้าใจยาก แม้จะมีลักษณะเป็นอภิปรัชญา คือ การประยุกต์ใช้ได้ในทุกบริบทของสังคมโดยไม่ขึ้นอยู่กับยุคสมัยโดยยุคสมัยหนึ่งก็ตาม และมีหลักธรรมที่จำแนกเป็นโลกียธรรมและโลกุตระธรรมเพื่อให้เหมาะกับผู้ปฏิบัติตาม อย่างไรก็ตาม ทั้งโลกียธรรมและโลกุตระธรรมล้วนมีความลึกซึ้งในตัว การนำไปประยุกต์ใช้จึงค่อนข้างยากสำหรับผู้คนในสังคมปัจจุบัน การตีความหลักธรรมเพื่อให้เข้ากับวิถีชีวิตของชาวบ้านในยุคนี้จึงเป็นสิ่งสำคัญ กระนั้น การตีความดังกล่าวต้องอาศัยรูปแบบของการตีความในคัมภีร์ทางพุทธปรัชญาเพื่อเป็นแนวทางตัวอย่างในการนำไปใช้จริง ในที่นี้ ขอยกตัวอย่างคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาที่เป็นการตีความคำสอนในพระไตรปิฎกที่เป็นนามธรรมในรูปของคาถาให้เป็นรูปธรรมในลักษณะของร้อยแก้ว

การศึกษาครั้งนี้จึงเลือกคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาเพราะเป็นข้อมูลปฐมภูมิประเภทอรรถกถา ประพันธ์โดยพระพุทธโฆสะ ชาวอินเดีย ในพุทธศตวรรษที่ 10 ผลงานของท่านเป็นที่ยอมรับในวงนักวิชาการฝ่ายเถรวาท สำหรับคณะสงฆ์ไทยได้นำคัมภีร์ของท่านมาเป็นหลักสูตรในการเรียนภาษาบาลีตั้งแต่สมัยโบราณ ดังจะเห็นในสมัยพ่อขุนรามคำแหงซึ่งมีการศึกษาพระไตรปิฎกที่เรียกว่า การศึกษาพระปริยัติธรรม แบ่งเป็น 3 ตอน คือ ตอนต้นศึกษาพระสูตรตันตปิฎก ตอนกลางศึกษาพระวินัยปิฎก ตอนปลายศึกษาพระอภิธรรมปิฎก ในสมัยกรุงศรีอยุธยาการศึกษาคณะสงฆ์ปรากฏเด่นชัดในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยกำหนดการศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นหลักสูตร 3 ชั้น (สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่มที่ 39, ม.ป.ป.) คือ 1. บาเรียนตรี 2. บาเรียนโท 3. บาเรียนเอก ปัจจุบันการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยมีวิวัฒนาการตามยุคสมัย โดยเฉพาะคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาที่ได้ปรับเปลี่ยนเป็นตำราเรียนหลายชั้น (คณินันต์ จันทบุตร, 2543: 15) แต่การศึกษาคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถายังเป็นการศึกษาเชิงภาษาศาสตร์และปริวรรตภาษาที่เป็นการแปลคำต่อคำหรือประโยคต่อประโยคให้ตรงกับต้นฉบับเดิมมากกว่าการตีความตัวบท ปัจจุบันคณะสงฆ์ได้จัดระบบการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย การศึกษาคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาจึงถูกค้นคว้า

วิจัยไปด้วย เช่น การศึกษาของพระมหาสาคร วรธมโมภาโส (2560) เรื่องหลักกรรมที่ปรากฏใน คัมภีร์ธัมมปัทมสูตรที่แสดงคุณค่าของจริยศาสตร์ของกฎแห่งกรรม 2 ประเด็น คือ จริยศาสตร์ ต่อครอบครัวและจริยศาสตร์กฎแห่งกรรมต่อสังคม งานวิจัยของพระประยูร จินา (2546) เรื่อง การแนะนำของพระพุทธเจ้าในอรรถกถาธรรมบทพบประเด็นที่น่าสนใจ คือ ประเภทของการ แนะนำ เช่น การแนะนำการศึกษา การแนะนำอาชีพ การแนะนำเพื่อไปสู่สุคติ พระมหาอุดร เกตุทอง (2547) ได้วิจัยเกี่ยวกับอุปมาอุปไมยในพระธรรมบทพบว่า สำนวนไทยมีความสัมพันธ์ กับคาถาธรรมบทในแง่ของการสร้างภูมิปัญญาในวิถีไทยและภูมิปัญญาทางภาษา พระมหาสิทธิ ทัศน สนเทียนวัด และเปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ์ (2564) ได้ศึกษาวิธีการนำเสนอเนื้อหาธรรมบทใน พระธัมมปัทมสูตรแปลที่มี 4 ขั้นตอน คือ เหตุแสดงธรรมเทศนา ยกนิทานมาสาธก สรุปเป็นพระ คาถาและอธิบายความ และจบท้ายด้วยอานิสงส์การฟังธรรม อภิภูวัฒน์ โปธิสาน (2561) ได้ศึกษา แนวคิดคู่ตรงข้ามในยมกวรรคแห่งอรรถกถาธรรมบทพบว่า แนวคิดคู่ตรงข้ามเป็นจริยศาสตร์ เชิงปฏิบัติแบบวิภาษวาทและทางสายกลาง ขณะที่งานวิจัยของสำเนียง เลื่อมใส (2545) เรื่องการ ไขความในอรรถกถาธรรมบทพบว่า ทุกเรื่องในอรรถกถาธรรมบทประกอบด้วยอาร์มบท วัตถุ กถา คาถา เวຍยาकरणะ สโมธาน ส่วนเทศน์ นุชทองม่วง (2556) ได้ศึกษาอรรถกถาธรรมบทใน แก้ววรรณกรรมคำสอนพบว่า การเล่าเรื่องในอรรถกถาธรรมบทแบ่งเป็น 4 กลุ่ม คือ เรื่องเล่าของ นักบวช เรื่องเล่าของอุบาสกอุบาสิกา เรื่องเล่าบุคคลภายนอก เรื่องเล่าของพระพุทธเจ้า จากงาน วิจัยเหล่านี้ทำให้ต้องรู้ความเกี่ยวกับประวัติการวิเคราะห์คัมภีร์ธัมมปัทมสูตรในด้านวรรณกรรม ไวยากรณ์ภาษา และแม้จะมีงานวิจัยในเชิงปรัชญาอยู่บ้าง แต่ก็ไม่ได้วิเคราะห์ในศาสตร์แห่งการ ตีความที่เป็นแนวคิดปรัชญาหลังนวยุค ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงเห็นว่า การนำศาสตร์แห่งการตีความ มาเป็นทฤษฎีในการวิเคราะห์จะทำให้เห็นมุมมองของคัมภีร์ธัมมปัทมสูตรอีกมิติหนึ่ง โดยทฤษฎี หลักที่จะนำมาใช้ในการวิจัยนี้ คือ ทฤษฎีอุปายโกศลวิธี อันเป็นวิธีการสอนอย่างชาญฉลาด ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาหลักการสอนที่ปรากฏในคัมภีร์ธัมมปัทมสูตรว่า มีรูปแบบใดบ้าง

จากการเก็บข้อมูลเบื้องต้นดังกล่าวพบว่า คัมภีร์ธัมมปัทมสูตรเป็นวรรณกรรม เรื่องเล่าที่ถ่ายทอดหลักธรรมผ่านตัวละคร จากแนวคิดธรรมาธิชฐานให้เป็นบุคลาธิชฐานที่มีรส ของวรรณคดีทางศาสนาโดยเฉพาะ นั่นคือ วิมุติรส อย่างไรก็ตาม รูปแบบที่ปรากฏในคัมภีร์นี้ ต้องศึกษาอย่างละเอียด ด้วยเหตุนี้ คณะผู้วิจัยจึงสนใจและตั้งปัญหาในการวิจัยว่า ลักษณะการ ตีความในคัมภีร์นี้มีแนวคิดพื้นฐานการตีความเป็นอย่างใด และด้วยประสบการณ์การสอนภาษา บาฬีและการวิจัยมาอย่างต่อเนื่อง จึงเลือกวิจัยคัมภีร์นี้เพื่อให้เกิดผลผลิตที่เป็นองค์ความรู้ คือ ความเข้าใจในศาสตร์แห่งการตีความ การได้นวัตกรรมเชิงกระบวนการที่เป็นรูปแบบของศาสตร์ แห่งการตีความเชิงปรัชญาในคัมภีร์ธัมมปัทมสูตร รวมถึงผลงานทางวิชาการที่เป็นประโยชน์ต่อ

การเรียนรู้ภาษาบาลีและรายวิชาเกี่ยวกับการตีความเชิงพุทธในระดับมหาวิทยาลัย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีศาสตร์แห่งการตีความทั่วไป
2. เพื่อพัฒนาศาสตร์แห่งการตีความเชิงปรัชญาในคัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถา
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบศาสตร์แห่งการตีความเชิงปรัชญาในคัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถา

ระเบียบวิธีวิจัย

1. แบบแผนการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการศึกษเอกสาร (Documentary Research) ตามกระบวนการศึกษาด้านมนุษยศาสตร์ โดยใช้วิธีภาษาวิธี (Dialectic Method) คือ การวิเคราะห์เนื้อหาหรือข้อความอย่างละเอียด และวิธีหาเหตุผลด้วยวิจรรณญาณ (Discursive Method) ภายใต้การวิเคราะห์ (Analytic Approach) วิจัยหรือการประเมินค่า (Appreciative Approach) และวิธานหรือการนำไปประยุกต์ใช้ (Applicative Approach) ในการต่อยอดความรู้ในการศึกษาภาษาบาลีและศาสตร์แห่งการตีความในมหาวิทยาลัย งานวิจัยนี้ได้รับเอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการทำวิจัยในคน จากคณะกรรมการจริยธรรมการทำวิจัยในคน มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เลขที่ จว. 213/2565 ลงวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2566

2. วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้พิจารณาขอบเขตด้านเนื้อหา 2 ชั้น คือ 1) เอกสารชั้นต้นหรือข้อมูลปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกและอรรถกถา สำหรับพระไตรปิฎกคณะผู้วิจัยค้นคว้าจากพระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย โดยเฉพาะคัมภีร์พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่ม 1-4 (เล่มที่ 40-43) และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ส่วนคัมภีร์อรรถกถาได้ค้นคว้าจากคัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถา 2) เอกสารชั้นรองหรือข้อมูลทุติยภูมิ คือ งานวิจัย หนังสือ ตำรา บทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์คัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถา สำหรับการเลือกศึกษาคัมภีร์นี้เพราะคณะผู้วิจัยพิจารณาเห็นความสำคัญที่ตรงกับเกณฑ์ในการคัดเลือกเอกสารตามแนวคิดของสกอตต์ (Scott, 1990: 1-2) ดังต่อไปนี้

1) ความจริง (Authenticity) คือ การเลือกเอกสารที่อยู่ในช่วงเวลาและบริบททางสังคมที่น่าเชื่อถือ คณะผู้วิจัยเลือกคัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถาเพราะเป็นคัมภีร์ที่น่าสนใจ ประพันธ์

โดยพระพุทธโฆสะ ผู้เชี่ยวชาญในการอธิบายความ แปลความและตีความคำสอน มีความรู้ด้านวัฒนธรรม ประเพณีอินเดียและศรีลังกาเป็นอย่างดี

2) ความถูกต้องน่าเชื่อถือ (Credibility) คือ ข้อมูลที่มีความแม่นยำ คลาดเคลื่อนน้อย คัมภีร์ธัมมปัทมสูตรกล่าวเป็นวรรณกรรมที่มีความสำคัญเล่มหนึ่งที่มีความน่าเชื่อถือ ซึ่งคณะสงฆ์ในฝ่ายเถรวาทให้การยอมรับ โดยเฉพาะคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบันใช้เป็นหลักสูตรในการศึกษาภาษาบาลีชั้นประโยค 1-2 ถึงประโยค ป.ธ. 6

3) การเป็นตัวแทน (Representativeness) คือ การเป็นเอกสารที่สื่อถึงความสำคัญ 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) การเป็นตัวแทนของคัมภีร์เอกสารในประเภทเดียวกัน เพราะมีความโดดเด่นในการอธิบายความและตีความคำสอนจากธรรมาธิฐานให้เป็นบุคลาธิฐาน 2) การเป็นตัวแทนของประชากร/ข้อมูลที่มีการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ เช่น โครงสร้างทางไวยากรณ์ สำนวนภาษาหลักปรัชญา หลักธรรมวินัย

4) ความหมาย (Meaning) คือ การมีใจความที่ชัดเจนและเข้าใจง่าย รูปแบบของคัมภีร์ธัมมปัทมสูตรได้วางโครงเรื่องที่ชัดเจน เช่น อารัมภคาถา การเดินเรื่อง ปัจฉิมคาถา และการแก้อรรถ ซึ่งทำให้เข้าใจง่าย น่าติดตาม จึงเหมาะสำหรับการศึกษาในชั้นแรกของหลักสูตร การศึกษาคณะสงฆ์ไทย

สำหรับเรื่องในคัมภีร์ธัมมปัทมสูตรที่คณะผู้วิจัยนำมาศึกษาเป็นกรณีตัวอย่างมี 2 เรื่อง คือ 1) ธัมมิกอุบาสก 2) พรหมณชื้อจุเพกสาฎก เพราะพิจารณาเห็นว่า เป็นเรื่องราวที่สั้น มีใจความรัดกุม อ่านเข้าใจง่าย ซึ่งสามารถเป็นตัวแทนของเรื่องราวทั้งหมดในคัมภีร์ธัมมปัทมสูตรที่นำไปสู่การวิเคราะห์ได้เป็นอย่างดี

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลตามประเภทของการวิจัยเชิงคุณภาพ 2 ประเภท ดังต่อไปนี้

1) การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ด้วยการบรรยายเนื้อหาโดยใช้วิธีการเชิงปริมาณอย่างเป็นระบบและเน้นความเป็นวัตถุวิสัยของข้อมูลเกี่ยวกับศาสตร์แห่งการตีความที่ปรากฏในข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ ทั้งนี้ เพื่อทราบบริบทของเนื้อหา การกำหนดประเด็นที่ศึกษา การจำแนกชนิดหรือประเภทของกลุ่มข้อมูล (Typological Analysis) เช่น การจัดกลุ่มของเนื้อหา ตัวละคร หลักธรรมว่า ปรากฏในเรื่องใด จำนวนเท่าไร โดยข้อมูลที่ได้สามารถวิเคราะห์ในระดับจุลภาค คือ การวิเคราะห์จำนวนของคำหลัก (Domain Analysis) เช่น คำว่า จิต เปรต พระอรหันต์ และระดับมหภาค คือ การวิเคราะห์เหตุการณ์หรือเรื่องราวต่าง ๆ ในคัมภีร์โดยยึดกรอบทฤษฎีศาสตร์แห่งการตีความว่า ตรงกับทฤษฎีใดบ้าง

2) การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) ด้วยการพรรณนาปรากฏการณ์ที่ปรากฏในคัมภีร์ธัมมปัทฏฐกา โดยการเปรียบเทียบข้อมูลที่เกิดขึ้น (Constant Comparison) ที่ได้รวบรวมไว้แล้ว ด้วยการสังเกตและวิเคราะห์ความหมายของหลักธรรมเค้าโครงของเรื่องราว เงื่อนไข สภาพแวดล้อม สถานที่เกิดเหตุ ความสัมพันธ์กันระหว่างเนื้อหา เป็นต้น ว่าตรงกับทฤษฎีศาสตร์แห่งการตีความใดบ้าง จากนั้น อธิบายสิ่งที่ค้นพบจากคัมภีร์เพื่อนำเสนอสิ่งที่ค้นพบที่เป็นรูปแบบศาสตร์แห่งการตีความในคัมภีร์ธัมมปัทฏฐกาต่อไป

ผลการวิจัย

1. การศึกษาแนวคิดและทฤษฎีศาสตร์แห่งการตีความทั่วไป

1.1 แนวคิดศาสตร์แห่งการตีความทางตะวันตกจำแนกไว้ 3 ลักษณะ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2532: 47) คือ 1) แนวคิดทางเทววิทยา เป็นแนวคิดเกี่ยวกับการอธิบายเรื่องราวที่ปรากฏในคัมภีร์ไบเบิล เช่น การตีความของชไลเออร์มาเคอร์ 2) แนวคิดทางปรัชญาสังคม เป็นการตีความเกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์ 3) แนวคิดทางอัตถิภาวนิยม เป็นแนวคิดที่ค้นหาจุดหมายอันแท้จริงของมนุษย์ เช่น การตีความของกาตาเมอร์ ส่วนทฤษฎีศาสตร์แห่งการตีความทางตะวันตกตามทัศนะของริเกอร์สรุปได้ 2 ประเภท (พนารัตน์ จันทรสิทธิเวช, 2559: 38; Seeborn, 2004: 6-7) คือ 1) การตีความทางศาสนา ด้วยจารีตของศาสนาเทวนิยมและเป็นกลุ่มที่นิยมภาวะเหนือธรรมชาติ โดยเน้นการตีความเนื้อหาในคัมภีร์หรือบทบัญญัติของศาสนา อันมีลักษณะคล้ายการตีความแบบวิธีการหรือระเบียบแบบแผน 2) การตีความสากล เป็นการตีความที่ชไลเออร์มาเคอร์เสนอไว้ตามวิธีวิทยาในการตีความและเป็นพื้นฐานในการตีความด้วยบททุกประเภท อันมีลักษณะคล้ายการตีความแบบวิธีวิทยาหรือระเบียบวิธี

1.2 แนวคิดศาสตร์แห่งการตีความทางตะวันออกในที่นี้ คือ พุทธปรัชญาเถรวาทที่มองว่า การตีความเป็นกระบวนการในการทำความเข้าใจเจตนารมณ์ของผู้แสดงให้ประจักษ์แล้วกำหนดความหมายที่แท้จริงของข้อความตามที่ผู้ตีความจะเข้าใจ จำแนกเป็น 4 รูปแบบ คือ 1) แบบจำกัดความ ด้วยการกำหนดความหมายของคำศัพท์ 2) แบบขยายความ ด้วยการขยายประเด็นที่ได้จำกัดความไว้แล้ว 3) แบบอธิบายความ ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาอย่างมีเหตุผล 4) แบบวินิจฉัยความ ด้วยการตัดสินชี้ขาดข้อธรรม ส่วนทฤษฎีศาสตร์แห่งการตีความในพุทธปรัชญาเป็นทฤษฎีบูรณาการ (Integrationism) ที่เรียกว่า ปฏิสัมพันธ์นิยม (Interactionism) เพราะผสมระหว่างทฤษฎีปิดกั้น (Exclusivism) กับทฤษฎีเหมารวม (Inclusivism) โดยทฤษฎีปิดกั้นมุ่งวิธีการและเป้าหมายตามที่กลุ่มยึดถือ จำแนกเป็น 2 กลุ่มย่อย คือ 1. อธิบายนิยม (Explana-

tionism) เป็นกลุ่มอนุรักษ์นิยมอย่างเถรวาท 2. ตีความนิยม (Interpretationism) เป็นกลุ่มหัวสมัยใหม่อย่างมหายาน ส่วนทฤษฎีเหมารวมเป็นกลุ่มประนีประนอมระหว่างทฤษฎีปิดกั้นทั้งสองฝ่าย นอกจากนี้ ทฤษฎีการตีความในพุทธปรัชญาเถรวาทจำแนกเป็น 12 ทฤษฎีย่อย เช่น การตีความแบบกุศโลบาย การตีความด้วยวิธีอุทาหรณ์ การตีความแบบนิทานธรรม

2. การพัฒนาศาสตร์แห่งการตีความเชิงปรัชญาในคัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถา

2.1 การพัฒนาศาสตร์แห่งการตีความแบบพุทธภาษิต เป็นการพัฒนาแนวคิดที่พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ได้เสนอไว้ ผนวกกับทฤษฎีการตีความของกิริติ บุญเจือ และวีรชาติ นิ่มอนงค์ แนวคิดการตีความแบบพุทธภาษิตจึงเป็นลักษณะบูรณาการร่วมกับทฤษฎีการตีความอื่น ดังจะเห็นตัวอย่างในเรื่องธัมมิกอุบาสกที่ปรากฏแนวคิดทั้ง 4 ประการ คือ (1) การจำกัดความ เป็นการให้ความหมายของคำศัพท์เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง (2) การขยายความ เป็นการขยายเนื้อหาเชิงนามธรรมให้เป็นรูปธรรมตามหลักการเขียนเรื่องสั้น/นวนิยายเพื่อให้เกิดความชัดเจนตามลักษณะของนิทานเรื่องเล่า (3) การอธิบายความ เป็นการวิเคราะห์รายละเอียดของเนื้อเรื่อง (4) การวินิจฉัยความ เป็นการตัดสินผลการกระทำของตัวละครที่ปรากฏในท้องเรื่อง ด้วยการสรุปเป็นคาถา

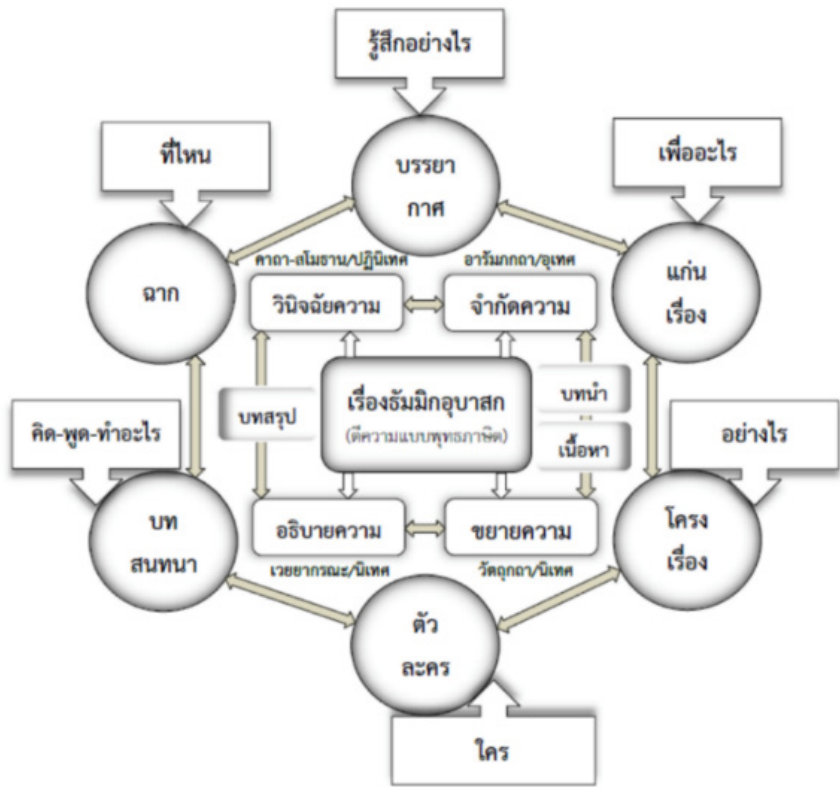
2.2 การพัฒนาศาสตร์แห่งการตีความแบบเนติปริกัณห์ อันเป็นคัมภีร์ที่แนะนำการทำความเข้าใจพุทธพจน์เพื่อให้เห็นทฤษฎีการตีความแบบกุศโลบาย ทฤษฎีการตีความแบบวิธีอุทาหรณ์และทฤษฎีการตีความแบบนิทานธรรมให้มีความชัดเจนขึ้น โครงสร้างของคัมภีร์เนติปริกัณห์ที่นำมาพัฒนาให้เห็นศาสตร์แห่งการตีความ ก็คือ หาระ 16 โดยได้นำตัวอย่างเรื่องพราหมณ์ชื่อจุฬาสากุมารวิเคราะห์ร่วม อันทำให้เห็นเรื่องราวอย่างละเอียด ทั้งในแง่ใจความหลักที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรม (เทศนาหาระ) แนวทางการจำแนกข้อความ (วิจัยหาระ) เป็นต้น

3. การนำเสนอรูปแบบศาสตร์แห่งการตีความเชิงปรัชญาในคัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถา

สำหรับรูปแบบศาสตร์แห่งการตีความเชิงปรัชญาที่ค้นพบในการศึกษาคัมภีร์นี้ คณะผู้วิจัยขอเสนอ 2 รูปแบบ ดังนี้

3.1 การตีความแบบพุทธภาษิต (Interpretation as Buddha's Proverb) เป็นการตีความพุทธพจน์ตามหลักแนวคิดทั้ง 4 ซึ่งคณะผู้วิจัยขอเรียกว่า DEED Concept (ดีดคอนเซ็ปต์) ประกอบด้วยคำย่อของคำต่อไปนี้ (1) การจำกัดความ (Definition; D) (2) การขยายความ (Expansion; E) (3) การอธิบายความ (Explanation; E) (4) การวินิจฉัยความ (Decision; D) ดังตัวอย่างในเรื่องธัมมิกอุบาสกที่พบส่วนประกอบของเรื่อง 3 ส่วน ซึ่งสัมพันธ์กับรูปแบบ DEED Concept ดังนี้ (1) บทนำ เป็นแนวคิดการจำกัดความ (D) ที่เรียกว่า อารัมภกถา (2) เนื้อเรื่อง เป็นแนวคิดขยายความ (E) ที่เป็นส่วนท้องเรื่องที่เรียกว่า วัตถุกถา ประกอบด้วยแก่น

เรื่อง (เพื่ออะไร) โครงเรื่อง (อย่างไร) ตัวละคร (ใคร) บทสนทนา (คิด-พูด-ทำอะไร) ฉาก (ที่ไหน) บรรยายากศ (รู้สึกอย่างไร) (3) บทสรุป เป็นแนวคิดอธิบายความ (E) และวินิจฉัยความ (D) ที่เรียกว่า คาทา, เวยยาकरण, สโมธาน ดังภาพต่อไปนี้

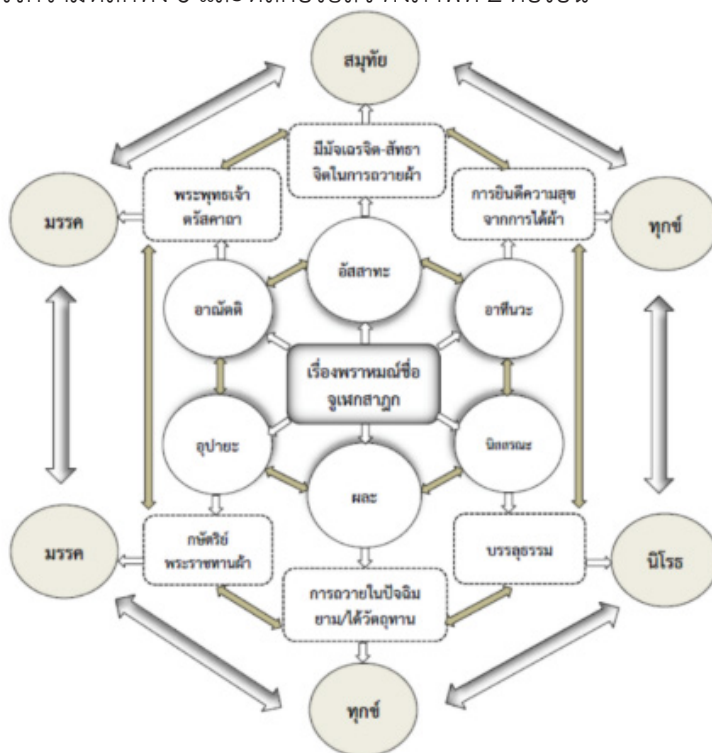

ภาพที่ 1 กรอบการตีความแบบพุทธภาษิตในคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาเรื่องธัมมิกอุบาสก

3.2 การตีความแบบเนติปกรณ์ (Interpretation as Buddhist Guideline Text) เป็นการตีความที่จำแนกตามเนื้อหาของคัมภีร์เนติปกรณ์ 4 วาระ คือ 1) สังคหวาระ 2) อุทเทสวาระ 3) นิเทศวาระ 4) ปฏิญญิตเทศวาระ ทั้ง 4 วาระนี้เป็นแนวคิดพื้นฐานที่ปรากฏในส่วนประกอบในคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาทั้ง 5 (อารัมภกถา วัตถุกถา คาทา เวยยาकरण สโมธาน) โดยเฉพาะในปฏิญญิตเทศวาระที่ว่าด้วยหระ 16 อันเป็นการตีความที่น่าสนใจ ดังตัวอย่างในข้อเทศนาหระและข้อวิยหระดังต่อไปนี้

ข้อที่ 1 ข้อเทศนาหระ เป็นหลักการตีความที่ประกอบด้วยใจความหลัก 6 ข้อ คือ อัสสาหะ อาทีนวะ นิสสรณะ ผละ อุปายะ อาณัตติ ดังเรื่องพราหมณ์ชื่อจุเพกสาฎกที่สามารถสรุป

เรื่องราวลงในใจความหลักทั้ง 6 และหลักอริยสัจ ดังภาพที่ 2 ต่อไปนี้

ภาพที่ 2 กรอบการตีความแบบเนติปกรณ์ว่าด้วยเทศนาหระ

ในเรื่องพราหมณ์ชื่อจูเหกสาฎกในบาปวรรค

ข้อที่ 2 ข้อวิจยหระ เป็นหลักการตีความที่ประกอบด้วยแนวทางการจำแนกอย่างละเอียด ทั้งในแง่คำศัพท์และความหมาย โดยเพิ่มข้อหระอีก 5 ข้อข้างต้น คือ ปทะ ปุจฉา วิสัช ชนา ปุพพาประ อนุคิตี อัสสาทะ อาทีนวะ นิสสรณะ ผละ อุบายะ อาณัตติ ดังเรื่องพราหมณ์ชื่อ จูเหกสาฎกที่สามารถสรุปเรื่องราวลงในแนวทางการจำแนกทั้ง 11 ดังภาพที่ 3 ต่อไปนี้

ภาพที่ 3 กรอบการตีความแบบเนติปกรณ์ว่าด้วยวิยหาระในเรื่องพราหมณ์ชื่อจุฬาสฏก

อภิปรายผล

1. การศึกษาแนวคิดและทฤษฎีศาสตร์แห่งการตีความทั่วไป ประเด็นแนวคิดและทฤษฎีศาสตร์แห่งการตีความที่น่าสนใจ คือ แนวคิดการตีความทางเทววิทยาของชไลเออร์มาเคอร์ ซึ่งในงานวิจัยของวีรชาติ นิ่มอนงค์ (2552: 79-80) มองว่า เป็นทฤษฎีตีความแบบโรแมนติก เพราะเป็นประเภทจินตนิยมที่ให้ความสำคัญแก่อารมณ์มากกว่าเหตุผลด้วยการเรียนรู้ไวยากรณ์ ภาษาและวิถีชีวิตที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และจิตวิทยา (สมบัติ พรศิริเจริญพันธ์, 2559: 88) ดังที่โบวี (Bowie, 1998: 30; 90) อธิบายองค์ประกอบของทฤษฎีการตีความของชไลเออร์มาเคอร์ไว้ 2 ส่วน คือ 1) ไวยากรณ์ภาษาที่ต้องสื่อผ่านถ้อยคำและทุกถ้อยคำต้องสื่อความให้ถูกต้องตามบริบทที่ผู้แต่งต้องการสื่อ 2) จิตวิทยาในการเข้าใจปัจเจกภาพของผู้แต่งและพื้นฐานด้านเนื้อหา/รูปแบบที่สื่อออกมา แต่ก็มีทฤษฎีที่ตรงข้ามกับทฤษฎีของชไลเออร์มาเคอร์ นั่นคือ ทฤษฎีการตีความตัวบทเป็นสำคัญของกาตาเมอร์ (Ricoeur, 1998: 60-62) ซึ่งวีรชาติ นิ่มอนงค์, 2552: 80-84) มองทฤษฎีนี้ว่า เป็นการตีความแบบวิภาษวิธี เพราะเน้นปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ตีความกับ

ตัวบทเพื่อเข้าใจตัวบทที่แท้จริง เนื่องจากตัวบทสามารถตีความได้มากกว่าความตั้งใจของผู้แต่ง โดยเฉพาะตัวบทในทัศนะของทฤษฎีหลอมละลายขอบฟ้าแห่งความรู้ (Fusion of Horizon) ซึ่งแนวคิดของกาดาเมอร์นี้คณะผู้วิจัยเห็นว่า สอดคล้องกับกฎปฏิพัฒนาการของเฮเกิลที่มี 3 ขั้น คือ (1) ภาวะพื้นฐาน (2) ภาวะขัดแย้ง (3) ภาวะสังเคราะห์ ในขณะที่หลักวิชาวิธีของกาดาเมอร์เอง ก็มี 3 ประการ คือ (1) หลักการเข้าใจ อันเกิดจากขอบฟ้าแห่งตัวบทและขอบฟ้าแห่งผู้อ่านตามทฤษฎีหลอมละลายขอบฟ้าแห่งความรู้ ซึ่งมีลักษณะเหมือนภาวะพื้นฐานของเฮเกิล (2) หลักการอธิบายความ การตีความหรือการแปลความมีลักษณะเหมือนภาวะขัดแย้ง (3) หลักการประยุกต์ใช้ที่มีลักษณะเหมือนภาวะสังเคราะห์ ซึ่งเกิดจากหลักการทั้งสองข้อมีปฏิกริยาต่อกันแล้วเกิดหลักการใหม่ ด้วยเหตุนี้ ทฤษฎีของกาดาเมอร์นอกจากจะตรงข้ามกับทฤษฎีของชไลเออร์มาเคอร์แล้วยังเป็นแนวคิดอรรถิภาวนิยมดังที่ราชบัณฑิตยสถานกำหนดไว้ คือ การเข้าใจภาวะพื้นฐานของมนุษย์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของเคลมม (Klemm, 1986: 34-53) ที่มองว่า ทฤษฎีการตีความของกาดาเมอร์เน้นความเข้าใจเป็นอันดับแรก เพราะคำนึงถึงความหมายของตำราในเชิงบริบท การเข้าใจเชิงปฏิบัติ และการใช้เหตุผลของมนุษย์ ส่วนแนวคิดที่ประนีประนอมระหว่างทฤษฎีการตีความผู้แต่งเป็นสำคัญ (ชไลเออร์มาเคอร์) กับทฤษฎีการตีความตัวบทเป็นสำคัญ (กาดาเมอร์) คือ ทฤษฎีการตีความผู้อ่านเป็นสำคัญของริเคอร์ ซึ่งวีรชาติ นิมอนงค์ (2552: 92-99) มองว่าเป็นทฤษฎีเรื่องเล่าที่มีอุปมาอุปไมยทางเทววิทยาที่เน้นเชิงปรัชญา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม

สำหรับแนวคิดและทฤษฎีศาสตร์แห่งการตีความทางพุทธปรัชญาพบประเด็นที่สำคัญ คือ การตีความที่จำแนกเป็นแบบจำกัดความ แบบขยายความ แบบอธิบายความ และแบบวินิจฉัยความ ซึ่งเป็นแนวคิดที่ปรับจากการตีความแบบพุทธศาสนสุภาษิตของพระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) (2550: 37-44) หรือพระพรหมวชิรปัญญาจารย์ในปัจจุบัน แนวคิดนี้เป็นการตีความพุทธปรัชญาเถรวาทที่เน้นการอธิบายความพุทธพจน์ให้ตรงกับตัวบท สอดคล้องกับการตีความในคัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถาที่อธิบายความด้วยการแต่งเป็นนิทานธรรม อย่างไรก็ตาม การตีความในพุทธปรัชญาจำแนกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มเถรวาทที่เน้นทฤษฎีอธิบายนิยาม และกลุ่มมหายานที่เน้นทฤษฎีตีความนิยาม ซึ่งธัมมปัทฏฐกถาเป็นคัมภีร์ในฝ่ายเถรวาท ดังนั้น จึงมีลักษณะเป็นทฤษฎีอธิบายนิยาม แต่คณะผู้วิจัยเห็นว่า เมื่อวิเคราะห์การตีความในคัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถาแล้ว ไม่ได้จำเพาะว่า ต้องเป็นทฤษฎีอธิบายนิยามหรือตีความนิยามอย่างเดียวหนึ่ง เพราะการตีความในคัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถาจะเป็นลักษณะของทฤษฎีเหมารวม คือ การประยุกต์ใช้ทั้งอธิบายนิยามกับตีความนิยามเข้าด้วยกัน ทั้งนี้ เพื่อหาแนวคิดที่เป็นจุดร่วมในการตีความเรื่องนั้น ซึ่งคณะผู้วิจัยเห็นว่า ทฤษฎีการตีความซึ่งเป็นที่ยอมรับตรงกันทั้งฝ่ายเถรวาท (อธิบายนิยาม) และมหายาน (ตีความนิยาม) ก็คือ ทฤษฎีการตีความแบบกุศโลบายหรืออุปายโกศลวิธี ดังจะเห็นชัดในอุปายการสอนของ

พระพุทธเจ้าในคัมภีร์ธัมมปัทฏฐกาของฝ่ายเถรวาท และในฝ่ายมหายานเองก็นำอุบายโกศลวิธีไปใช้ในการตีความของนิกายเซนดังที่ปรากฏในปริศนาธรรมที่เรียกว่า โกอาน ดังงานวิจัยของวีรชาติ นิ่มอนงค์ (2552: 140-141) ที่ระบุว่า การตีความเชิงพุทธมีลักษณะเป็นปฏิสัมพันธ์นิยมหรือทฤษฎีบูรณาการ คือ การนำทฤษฎีเหมารวมไปบูรณาการเข้ากับทฤษฎีปิดกั้น (อธิบายนิยมและตีความนิยม) ดังปรากฏในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างทฤษฎี 2 กับศาสตร์แห่งการตีความเชิงพุทธ

ทฤษฎี 2		ศาสตร์แห่งการตีความเชิงพุทธ
ก. ทฤษฎีปิดกั้น	1. อธิบายนิยม (เถรวาท)	ทฤษฎีบูรณาการ หรือปฏิสัมพันธ์นิยม (ทั้งข้อ ก และ ข)
	2. ตีความนิยม (มหายาน)	
ข. ทฤษฎีเหมารวม (รวมข้อ 1 และ 2)		

หากวิเคราะห์ตามแนวคิดของวีรชาติ นิ่มอนงค์ จะเห็นว่า ทฤษฎีบูรณาการต้องเป็นทฤษฎีที่ยอมรับร่วมกันได้ทั้งฝ่ายเถรวาทและมหายาน ซึ่งคณะผู้วิจัยมองว่า ทฤษฎีดังกล่าวเป็นทฤษฎีการตีความแบบกุกุโลบาย ซึ่งเป็นทฤษฎีเหมารวม (อธิบายนิยม+ตีความนิยม) และเมื่อฝ่ายเถรวาทหรือมหายานนำทฤษฎีเหมารวมนี้ (ทฤษฎีการตีความแบบกุกุโลบาย) ไปประยุกต์ใช้เป็นการเฉพาะในฝ่ายของตนก็จะเรียกว่า ทฤษฎีบูรณาการ ซึ่งในฝ่ายเถรวาทจะเห็นการนำไปประยุกต์ใช้ตีความในคัมภีร์ธัมมปัทฏฐกา

2. การพัฒนาศาสตร์แห่งการตีความเชิงปรัชญาในคัมภีร์ธัมมปัทฏฐกา

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีศาสตร์แห่งการตีความทั่วไปในทางตะวันตกและพุทธปรัชญาแล้วนำมาวิเคราะห์คัมภีร์ธัมมปัทฏฐกาพบประเด็นที่นำไปสู่การตีความคัมภีร์นี้ใน 2 แบบ ดังนี้

ประเด็นที่ 1 การตีความแบบพุทธภาสิต โดยพัฒนาบนฐานคิดการตีความพุทธศาสนสุภาสิตที่ปรากฏในคัมภีร์ธัมมปัทฏฐกาด้วยแนวคิด 4 ประการ คือ (1) การจำกัดความ เป็นการตีความคาถาดั้งเดิม (2) การขยายความ เป็นการขยายเนื้อหาให้เป็นรูปธรรมตามองค์ประกอบของเรื่องสั้น/นวนิยาย (3) การอธิบายความ เป็นการวิเคราะห์ท้องเรื่องด้วยการแก้อรธ (4) วินิจฉัยความ เป็นการสรุปหลักคำสอนในท้องเรื่องด้วยการกล่าวเป็นคาถาและการตัดสินผลการกระทำของตัวละคร แนวคิดเหล่านี้เป็นการประยุกต์รูปแบบการตีความที่พระธรรมกิตติวงศ์ (ทอง

ดี สุธเตโช) (2550: 37-44) เสนอไว้ ผนวกกับทฤษฎีการตีความซึ่งวีรชาติ นิ่มอนงค์ (2558: 79-92; 143-162) จำแนกไว้ เช่น การตีความแบบนิทานเปรียบเทียบ รวมถึงทฤษฎีการอธิบายความของพุทธปรัชญาเถรวาท เช่น การตีความแบบกุศโลบาย การตีความแบบนิทานธรรม นอกจากนี้ ยังได้ประยุกต์เข้ากับทฤษฎีการตีความที่กิริติ บุญเจือ (2541: 7) จำแนกไว้ เช่น การตีความโดยอรรถหรือโวหาร การตีความตามหลักวรรณกรรม ด้วยเหตุนี้ จึงได้แนวคิดทั้ง 4 ที่สอดคล้องกับส่วนประกอบทั้ง 5 คือ อารัมภกถา วัตถุกถา คากถา เวยายากรณ์ และสโมธาน ซึ่งปรากฏในทุกเรื่องในคัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถา (สำเนียง เลื่อมใส, 2545: 336) การตีความแบบพุทธภาษิตนี้มีลักษณะคล้ายการอธิบายความพุทธศาสนสุภาษิตที่ใช้ในการเรียนวิชาเรียงความแก่กระทุ้ธรรมในระบบการศึกษาคณะสงฆ์ไทย และเป็นการตีความให้เข้าใจง่ายแบบบุคลาธิษฐาน เพราะประกอบด้วยองค์ประกอบของเรื่องสั้น/นวนิยายทั้ง 6 คือ แก่นเรื่อง โครงเรื่อง ตัวละคร บทสนทนา ฉากบรรยากาศ (ประกอบ เจริญจิตรกรรม, 2556: 48-51; ธัญญา สังขพันธานนท์, 2539: 174) ดังปรากฏในเรื่องธัมมิกอุบาสกที่คณะผู้วิจัยได้วิเคราะห์เป็นตัวอย่าง

ประเด็นที่ 2 การตีความแบบเนติปริการ ซึ่งพัฒนาขึ้นจากคัมภีร์เนติปริการที่ชื่อ ทารวิกังควาระ อันเป็นวิธีการขจัดความเห็นผิดเพื่อให้เข้าใจเจตนารมณ์ของผู้แสดงธรรมด้วยการแจกแจงตัวอย่างละเอียด โดยจำแนกเป็น 16 ทาระ เช่น เทสนาทาระ วิจัยทาระ ยุติทาระ การตีความในข้อนี้มีลักษณะเป็นนามธรรมซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวีรชาติ นิ่มอนงค์ (2558: 79-92) ในการตีความตามตัวอักษร เพราะยึดความหมายของคำศัพท์ที่ปรากฏในคัมภีร์เนติปริการเพื่อเป็นแนวทางการตีความและเชื่อมโยงกับหลักธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับทฤษฎีการตีความเชิงศาสนาตามแนวคิดของกิริติ บุญเจือ (2541: 7) ที่ว่าด้วย (1) การตีความโดยพยัญชนะ คือ เป็นการตีความตามคัมภีร์ที่บันทึกไว้ (2) แนวคิดการตีความตามเหตุผล เพราะเรื่องราวในคัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถาสมาารถตีความเข้าได้กับหลักธรรมอย่างสมเหตุสมผล เช่น การตีความตามหลักเทสนาทาระและวิจัยทาระพบว่า มีความสมเหตุสมผลกับหลักอริยสัจ 4 ดังที่สุภีร์ พุ่มทอง และคณะ (2564: 90) กล่าวให้ทัศนะไว้ว่า เทสนาทาระเป็นหลักการที่ทำให้เข้าใจอริยสัจ 4 ที่ปรากฏอยู่ในพุทธพจน์โดยย่อ เพื่อป้องกันการอธิบายความที่คลาดเคลื่อน ส่วนวิจัยทาระเป็นหลักการทำให้อารมณ์เข้าใจอริยสัจโดยละเอียด

3. การนำเสนอรูปแบบศาสตร์แห่งการตีความเชิงปรัชญาในคัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถา

ประการที่ 1 การตีความคัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถาแบบพุทธภาษิต จะเห็นประเด็นย่อย 4 ประการ คือ (1) รูปแบบการตีความที่มีลักษณะแบบหัวก้าวหน้าหรือเน้นการประยุกต์เพื่อเข้าใจสังคม เพราะมีองค์ประกอบของเรื่องสั้น/นวนิยาย เช่น โครงเรื่องที่มีทั้งตอนต้นเรื่อง กลางเรื่อง และจบเรื่อง ซึ่งเชื่อมโยงเหตุการณ์ให้น่าติดตาม โดยเฉพาะการเดินเรื่องมีตัวละครเป็นตัวขับเคลื่อน

เคลื่อน 2 ลักษณะ คือ (1) ผู้กระทำหรือตัวละครเชิงรุก เช่น ตัวเอกของเรื่อง รวมถึงพระศาสดาที่สรุปความด้วยการตรัสสถาปนาประจำเรื่อง (2) ผู้ถูกกระทำหรือตัวละครเชิงรับ/ตัวรอง ตัวละครเหล่านี้เป็นลักษณะของนวนิยายสมัยใหม่ที่สะท้อนคุณธรรมในตัวละครและผู้อ่าน ดังที่ธัญญา สังขพันธานนท์ (2539: 174) ให้ทัศนะไว้ว่า ตัวละครในเรื่องสั้นและนวนิยายสมัยใหม่ส่วนใหญ่มีลักษณะความเป็นมนุษย์ที่เหมือนคนอ่าน ทั้งหน้าตา อุปนิสัย สถานภาพทางสังคม สิ่งเหล่านี้เรียกว่า แบบของคนที่สื่อออกมาเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจชีวิตและผู้คนรอบข้าง (2) การตีความบริบท ในท้องเรื่องจะพบบริบทของสังคมที่แสดงให้เห็นวิถีชีวิตของตัวละคร เช่น เรื่องธัมมิกอุบาสกสะท้อนมุมมองการใช้ชีวิตชาวบ้านที่ฝึกฝนธรรมโดยอาราธนาพระสงฆ์มาแสดงธรรมที่บ้าน แนวคิดนี้สอดคล้องกับมุมมองของสมิททิพล เนตรนิมิตร (2559: 41-49) ที่เห็นว่า คัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาสถาบันมุมมอง 12 ด้าน เช่น ด้านทัศนคติในการสร้างบารมี ด้านวิถีชีวิตของพระสงฆ์ ด้านคติชนวิทยา (3) การตีความที่มีฐานคิดแบบ DEED Concept ซึ่งเป็นการนำความรู้ที่อยู่ภายใน (Tacit Knowledge) คือ พระไตรปิฎก ให้แสดงออกมาเป็นความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) ในรูปวรรณคดีทางศาสนาเพื่อให้ผู้อ่านเกิดความสะเทือนอารมณ์และขัดเกลาจิตใจ ดังที่ศิริพร ณ ถกลาง และปรีญา หิริญประดิษฐ์ (2538: 319) ให้ทัศนะว่า ธัมมปทัฏฐกถามีเนื้อหาถูกต้องตามความหมายของวรรณคดี เพราะเป็นผลงานที่แต่งดี มีศิลปะทั้งในแง่ของลายลักษณ์และมุขปาฐะ ทั้งยังให้คุณค่าทางอารมณ์และความรู้สึกต่อผู้อ่าน สอดคล้องกับแนวคิดของสนิท ตั้งทวี (2527: 85) ที่มองว่าธัมมปทัฏฐกถาเป็นวรรณคดีบาลีและวรรณคดีศาสนาที่มีเนื้อหาเพื่อกล่อมเกลาจิตใจในทางที่ดี (4) การตีความแบบบุคคลาธิฐาน โดยมีคาถาที่เป็นเนื้อหาหลักแล้วตีความเป็นนิทานธรรมเพื่ออธิบายคำสอนในพระไตรปิฎกให้ชัดเจนแบบบุคคลาธิฐาน

ประการที่ 2 การตีความคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาแบบเนติปกรณ์พบประเด็นย่อย 4 ประการ คือ (1) การตีความแบบอนุรักษ์นิยมหรือเน้นการรักษาไว้เพื่อให้สังคมเข้าใจ เป็นการตีความตามจารีตดั้งเดิมที่เน้นตามครรลองทางศาสนา ใจความหลักของเรื่องที่ประพันธ์จึงเป็นไปตามวรรณคดีในคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาเพื่อรักษาปริยัติศาสนา คือ การศึกษาคำสอนเดิมที่เรียกว่าพระสัทธรรม อันเป็นลักษณะเหมือนคัมภีร์เนติปกรณ์ที่ถือเป็นปริยัติศาสนาประการหนึ่ง ดังที่สุขญา ศิริธัญญกร (2557: 145) ระบุว่า เนติปกรณ์จัดเป็นปริยัติศาสนา ดังนั้น การตีความคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาของพระพุทโธษะก็เพื่อคงไว้ซึ่งปริยัติศาสนาให้มากที่สุด (2) การตีความที่เน้นตัวบท เป็นการตีความตามตัวหนังสือที่ปรากฏในคัมภีร์เนติปกรณ์เป็นหลัก ไม่มีเนื้อหาที่เป็นตัวละคร (3) การตีความที่มีฐานคิดแบบอริยสัจ ประเด็นนี้เป็นการสรุปใจความสำคัญในข้อเทศนาหาระและวิจยหาระที่มีหลักสำคัญ 6 ข้อ เช่น อัสสาหะ อาทีนวะ นิสสรณะ ประเด็นความแตกต่างกันระหว่างข้อเทศนาหาระกับวิจยหาระ ก็คือ ความละเอียดในการแจกแจงหลักธรรม โดยที่ข้อวิจย

องค์ความรู้จากงานวิจัย

[illegible]

จากภาพข้างต้น จะเห็นว่า ศาสตร์แห่งการตีความเชิงปรัชญาในคัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถามี 2 รูปแบบ คือ 1) แบบพุทธภาษิต เป็นการตีความแบบหัวก้าวหน้าที่มีองค์ประกอบของเรื่องสั้น/นวนิยาย เป็นการตีความให้เห็นบริบทของสังคม มีฐานคิดแบบ DEED Concept และตีความเชิงบุคลากริษฐาน เพราะเป็นเรื่องเล่าที่มีลักษณะของอาร์มภกถา วัตถุภกถา คาถา เวยยาकरणะและสโมธาน ซึ่งสัมพันธ์กับองค์ประกอบของเรื่องสั้น/นวนิยายทั้ง 6 คือ แก่นเรื่อง โครงเรื่อง ตัวละคร บทสนทนา ฉาก บรรยากาศ 2) แบบเนตติปริณ เป็นารตีความแบบอนุรักษ์นิยมเพื่อรักษาข้อความเดิมของคัมภีร์จึงเป็นการตีความตัวบทให้ชัดเจน โดยสามารถพิสูจน์ให้เห็นความสมเหตุสมผลตามหลักอริยสัจ 4 โดยเป็นรูปแบบการตีความเชิงธรรมาธิษฐานที่เป็นนามธรรม

สรุป

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีศาสตร์แห่งการตีความทั่วไป รวมถึงการพัฒนาและนำเสนอรูปแบบศาสตร์แห่งการตีความเชิงปรัชญาในคัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถา จากผลการวิจัยพบว่า 1. แนวคิดการตีความทางตะวันตกแบ่งเป็นแนวคิดทางเทววิทยา ทางปรัชญาสังคม และทางอัตถิภาวนิยม ส่วนทฤษฎีการตีความทางตะวันตกแบ่งเป็นการตีความทางศาสนาและการตีความสากล ขณะที่การตีความในพุทธปรัชญาฝ่ายเถรวาทแบ่งเป็นแบบจำกัดความ แบบขยายความ แบบอธิบายความ และแบบวินิจฉัยความ ส่วนทฤษฎีการตีความในพุทธปรัชญาเป็นลักษณะปฏิสัมพันธ์นิยม 2. การพัฒนาศาสตร์แห่งการตีความเชิงปรัชญาพบแนวคิดหลัก คือ 1) การตีความแบบพุทธภาษิต ดังปรากฏในเรื่องธัมมิกอุบาสกที่มีแนวคิดแบบการจำกัดความ การขยายความ การอธิบายความ และการวินิจฉัยความ 2) การตีความแบบเนติปริกรณ์ ตามหลักหระ 16 ดังปรากฏในเรื่องพราหมณ์ชื่อจุฬะสาฎกที่ทำให้เห็นเรื่องราวอย่างละเอียด 3. การนำเสนอรูปแบบศาสตร์แห่งการตีความเชิงปรัชญา คณะผู้วิจัยพบแนวคิดสำคัญ คือ 1) การตีความแบบพุทธภาษิต ซึ่งมีฐานคิดแบบ DEED Concept เช่น เรื่องธัมมิกอุบาสกที่พบความสัมพันธ์กับส่วนประกอบของเรื่อง คือ (1) บทนำ เป็นแนวคิดการจำกัดความ (2) เนื้อเรื่อง เป็นแนวคิดขยายความ (3) บทสรุป เป็นแนวคิดอธิบายความ และวินิจฉัยความ 2) การตีความแบบเนติปริกรณ์ เป็นการจำแนกตามหลักหระ 16 ที่ตีความร่วมกับเรื่องพราหมณ์ชื่อจุฬะสาฎก

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายมีดังนี้ 1) ด้านการบริหารการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยสามารถใช้ผลงานวิจัยนี้เป็นคู่มือประกอบการเรียน 2) ด้านการบริหารหลักสูตรในระดับอุดมศึกษา สามารถนำแนวคิดงานวิจัยนี้ไปปรับปรุงรายวิชาเกี่ยวกับคัมภีร์พระพุทธศาสนาหรือการตีความเชิงพุทธปรัชญา 3) ด้านการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนา สามารถนำงานวิจัยไปต่อยอดและทำความเข้าใจคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาให้มากยิ่งขึ้น

ส่วนข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติมีดังนี้ 1) เป็นแนวทางของครูสอนภาษาบาลีในการจัดการเรียนการสอน โดยสามารถนำผลการวิจัยนี้ไปปรับใช้ในหลักสูตรการศึกษา 2) เป็นแนวทางในระดับอุดมศึกษา เช่น วิชาธรรมบทศึกษา อรรถกถาวิเคราะห์ ศาสตร์การตีความตามแนวพุทธศาสน์ 3) เป็นตัวอย่างงานวิจัยด้านการตีความเชิงพุทธและการวิเคราะห์คัมภีร์ที่สามารถต่อยอดการตีความคัมภีร์หรือคำสอน

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัยต่อไปมีดังนี้ 1) ด้านการศึกษาคัมภีร์ในเชิงปรัชญา ผลวิจัยที่เกิดขึ้นสามารถนำไปเทียบเคียงกับการศึกษาคัมภีร์อื่นในลักษณะเดียวกันได้ เช่น การตี

ความคัมภีร์มังคลัตถปิณี 2) ด้านการตีความเชิงศาสนา โดยศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับหลักคำสอนหรือคัมภีร์สำคัญ เช่น การตีความคำสอนในตำนานมูลศาสนา 3) ด้านการตีความเชิงพุทธเถรวาท เช่น การตีความปัญญาสชาดกหรือชาดกนอกนิบาต

บรรณานุกรม

- กิริติ บุญเจือ. (2541). **ศาสนศาสตร์เบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: บริษัทไทยวัฒนาพานิชจำกัด.
- เกศนี นุชทองม่วง. (2556). **อรรถกถาธรรมบท: การศึกษาในฐานะวรรณกรรมคำสอน**. **วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- คณินันต์ย์ จันทบุตร. (2543). **แนวคิดทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย**. **รายงานการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธัญญา สังขพันธานนท์. (2539). **วรรณกรรมวิจารณ์**. ปทุมธานี: นาค.
- ประคอง เจริญจิตรกรรม. (2556). **หลักการเขียนวิจารณ์วรรณกรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พนารัตน์ จันทรสิทธิเวช. (2559). **การศึกษาวิเคราะห์การตีความหลักธรรมของเชอเกียม ตรูปะ**. **ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2550). **การตีความพุทธศาสนสุภาษิต**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เลียงเชียง.
- พระประยูร จินา. (2546). **การแนะนำของพระพุทธเจ้าในอรรถกถาธรรมบท**. เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พระมหาสาคร วรรณโมภาโส. (2560). **การศึกษาเชิงวิเคราะห์กฎแห่งกรรมที่ปรากฏในอรรถกถาธรรมบท**. **วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา**. 8 (2), 11-23.
- พระมหาสิทธิทัศน์ สนเทียนวัด และเปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ์. (2564). **วิธีการนำเสนอเนื้อหาธรรมบทในพระธัมมปทัฏฐกถาแปล**. **วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ**. 6 (2), 255-268.
- พระมหาอุดร เกตุทอง. (2547). **การศึกษาวิเคราะห์อุปมาอุปไมยในพระธรรมบท**. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล.

- ราชบัณฑิตยสถาน. (2532). **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป.
- วีรชาติ นิ่มอนงค์. (2552). การศึกษาวิเคราะห์ทฤษฎีอรรถปริวรรตศาสตร์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท. **รายงานการวิจัย**. พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วีรชาติ นิ่มอนงค์. (2558). เฮอร์เมนดิกส์: ศาสตร์แห่งความเข้าใจ (ตีความ) ของพระพุทธปรัชญา (ศาสนา) เถรวาทและมหายานเชิงเปรียบเทียบ. **วารสารมหาจุฬาริชาการ**. 2 (1), 79-92.
- ศิราพร ณ ถลาง และปรียา หิรัญประดิษฐ์. (2538). **หน่วยที่ 13 วรรณคดีไทย**. ใน เอกสารการสอนชุดวิชาไทยศึกษา สาขาวิชาศิลปศาสตร์ เล่มที่ 2. พิมพ์ครั้งที่ 3. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สนิท ตั้งทวี. (2527). **วรรณคดีและวรรณกรรมศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮาส์.
- สมบัติ พรศิริเจริญพันธ์. (2559). **เฮอร์เมนดิกส์: ศาสตร์แห่งการตีความและศิลปะแห่งการเข้าใจ**. นนทบุรี: โรงพิมพ์วัชรินทร์ พี.พี.
- สมิทธิพล เนตรนิมิตร. (2559). อรรถกถาธรรมบทในสังคมไทย. **วารสารมหาจุฬาริชาการ**. 3 (1), 36-51.
- สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ เล่มที่ 39. (ม.ป.ป.). **เรื่องที่ 1 การศึกษาของสงฆ์: การศึกษาและการสอบพระปริยัติธรรม**. สืบค้นเมื่อ 11 มกราคม 2562, จาก <https://www.saranukromthai.or.th/sub/book/book.php?book=39&chap=1&page=t39-1-infodetail02.html>
- สำเนียง เลื่อมใส. (2545). ไขความอรรถกถาธรรมบท. **วารสารดำรงวิชาการ**. 1 (1), 331-349.
- สุขญา ศิริธัญญกร. (2557). วิจารณัสตุดิคมภีร์เนตติปกรณ์. **วารสารมหาจุฬาริชาการ**. 1 (2), 143-155.
- สุภีร์ ทุมทอง พระเทพสุวรรณเมธี และพระมหาวัฒนา ปญญาปทีโป. (2564). การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการอธิบายพระพุทธพจน์ตามแนวเนตติปกรณ์สำหรับนิสิตบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม. **วารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์**. 7 (1), 78-94.
- อภิรักษ์ โพธิ์สาน. (2561). แนวคิดคู่ตรงข้ามในยมกวรรคแห่งอรรถกถาธรรมบท. **วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์**. 5 (3), 593-616.

- Bowie, A. trans. & ed. (1998). **Schleiermacher: Hermeneutics and Criticism and Other Writings**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Klemm, D. E. (1986). *Hermeneutical Enquiry*, Vol. I. Atlanta: Scholar Press.
- Scott, J. (1990). **A Matter of Record: Documentary Sources in Social Research**. Cambridge: Polity Press.
- Seebohm, T. M. (2004). **Hermeneutics: Method and Methodology**. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

แนวทางการทำพินัยกรรมชีวิตเชิงพุทธบูรณาการ Guidelines for Making a Living Will in Buddhist Integration

ผ่องศิริ ศิริสุวรรณจิตร์

พระครูปริยัติเจติยานุรักษ์, พระครูสิริปริยัตยานุศาสตร์, เทพประวิณ จันทร์แรง

Phongsiri Sirisuwannachit

Phrakhru PariyattiJetiyanurak, Phrakhru Siripariyatyanusath, Thepprawin Chanraeng

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

ปรุดม บุญศรีตัน

Parud boonsriton

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Chiang Mai University

Corresponding Author, E-mail: p.siri.angel@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาเกี่ยวกับการทำพินัยกรรมชีวิต ในสังคมไทย 2) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมเกี่ยวกับการทำพินัยกรรมชีวิต 3) เพื่อเสนอแนวทางการทำพินัยกรรมชีวิต เชิงพุทธบูรณาการ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง คือ ผู้นำศาสนา, บุคลากรด้านวิจัย, บุคลากรปฏิบัติงาน, แบบสมัครใจ คือ ประชาชนทั่วไป ญาติ/ผู้ป่วย จำนวน 30 รูป/คน วิเคราะห์ด้วยค่าความถี่ ค่าร้อยละ บรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพปัญหาการทำพินัยกรรมชีวิตในสังคมไทย ไม่รู้ ไม่ยอมรับ พูดเรื่องตายเชื่อว่าเป็นอัปมงคล ลางร้าย เศร้า หดหู่ คิดอยู่ดีมากกว่าตายดี ทำตอนแก่หรือป่วย 2) ใช้หลักพุทธธรรมในอนัตตลักษณะสูตร มัชฌิมนิคาเยกคคสูตร หลักปฏิจกสมุพบาท : เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี สิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี เมื่อสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้ก็ดับ ตามหลักอริยสัจ 4 มีสติปัญญา เหตุผล ยอมรับกฎธรรมชาติ กฎไตรลักษณ์ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ชั้น 5 รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ปฏิบัติสายกลาง (มรรคมีองค์ 8) ไม่สุดโต่ง ไม่ประมาท ดังปจนิมวาจาว่า “สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด” รู้เท่าทัน ปล่อยวาง มีสติสัมปชัญญะ เจริญมรณสติ ยึดพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ

3) บุคคลมีสิทธิทำหนังสือแสดงเจตนาไม่ประสงค์รับบริการสาธารณสุขที่เป็นไปเพียงเพื่อยืดการตาย ุติการทรมานในวาระสุดท้ายของชีวิตตน เป็นหลักประกันสุขภาวะให้บุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคม เกิดเป็นองค์ความรู้พุทธนวัตกรรม ผลการวิจัย“พินัยกรรมชีวิตเชิงพุทธ”(แบบพกพา) เผยแพร่สู่สาธารณะ

คำสำคัญ : การทำพินัยกรรมชีวิต, บูรณาการเชิงพุทธ

Abstract

This research article is of 3 objectives: 1) to study the problems on making Living Will in Thai society, 2) to study the Buddhist principles related to Living Will, and 3) to propose guidelines for Living Will .in Buddhist integration. It is qualitative research collecting data from totally 30 key informants by purposive selection namely religious leader, research scholar, working staff, voluntary: public agents: relatives/patients. Data were analyzed with frequency, percentage, and descriptive reporting.

Its results are that 1) The problems on making Living Will in Thai society are such as the lack of knowledge and acceptance, traditional beliefs, a bad omen in talking about the death, feeling sad, depressed, thinking about living better than dying, waiting to decide when being old or sick. 2) The Buddhist principles are applied namely the Dharma in Anattalakshana Sutra, Majjhanadhamma, and Paticcasamuppada : When this exists, this exists, this arises, this happened. when this does not exist, this is not there. When this extinguishes, this also extinguishes based on the Four Noble Truths. To solve life’s problems there are many concepts used; wisdom and reason, acceptance the law of nature, the three Characteristics; impermanence, suffering, selflessness, 5 Aggregates, form, feeling, perception, mental formation, consciousness, practicing the middle path (the eightfold path), not too extreme, being mindful, as in the last words before passing away: “All bodies naturally decay. You all should carefully live”. Being aware of death, mindful, taking refuge in the Buddha, the Dharma, and the Sangha. 3) A person has got the right to make a Letter Will by denying the public health services aiming solely to prolong death at the end of one’s life, as a guarantee of health for the individual, family,

community, and society, resulting in innovative Buddhist knowledge. It causes a research results of the “Buddhist Living Will” having been published to the public.

Keywords : Making A Living Will, Buddhist Integration

บทนำ

สถานการณ์ในปัจจุบัน พบว่าสภาวะสุขภาพของประชากรไทยทุกกลุ่มวัย มีแนวโน้มเกิดการเจ็บป่วยมากขึ้นด้วยโรคเรื้อรัง โรคภัยแรง และจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์หรือ Aged society ในปี พ.ศ.2567 - 2568 ในอีก 9 ปีข้างหน้า ในปี พ.ศ. 2574 จะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุระดับสุดยอด(Super-Aged Society) จะมีประชากร อายุ 60 ปีขึ้นไปเกินกว่า 28 % ของประชากรทั้งประเทศ ทำให้มีผู้สูงอายุป่วยติดเตียงระยะสุดท้ายประมาณ 3 % หรือ 4 แสนคน รวมทั้งผู้ป่วยโรคภัยแรงอื่น ที่เป็นผู้ป่วยระยะประคับประคองวาระสุดท้ายของชีวิต จะทำให้มีผลกระทบต่อบรรยากาศ ชุมชน และประเทศชาติ (กรมสุขภาพจิต, 2562 : ก.)

กระทรวงสาธารณสุข ได้ให้ความสำคัญในเรื่องการดูแลแบบประคับประคอง (Palliative Care) เกี่ยวกับการเตรียมการวางแผนดูแลล่วงหน้า เรียกว่า การทำพินัยกรรมชีวิต : Living Will (แสง บุญเฉลิมวิภาส, 2563 : 7) ตามบทบัญญัติมาตรา 12 ภายใต้พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.2550 ซึ่งระบุไว้ว่า “บุคคลมีสิทธิทำหนังสือแสดงเจตนาไม่ประสงค์จะรับบริการสาธารณสุขที่เป็นไปเพียงเพื่อยืดการตายในวาระสุดท้ายของชีวิตตน หรือ เพื่อยุติการทรมานจากการเจ็บป่วยได้” เจตนารมณ์ของกฎหมายนี้ คือ การอนุญาตให้ผู้ป่วยออกแบบการเสียชีวิตของตนเองไว้ล่วงหน้า ในสภาวะที่มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ เพื่อป้องกันความพยายามในการยื้อชีวิตจากคน ในครอบครัวและลดความขัดแย้งระหว่างญาติ กับบุคลากรทางการแพทย์ โดยกำหนดให้บุคลากรทางการแพทย์ พ้นจากความรับผิดชอบ อันเนื่องมาจากการกระทำตามความประสงค์ของผู้ป่วยที่กฎหมายรับรอง แต่ทั้งนี้ก็ยังได้รับการให้บริการดูแลแบบประคับประคอง (Palliative Care) แก่ผู้ป่วยระยะท้ายอย่างดีและเหมาะสม เพื่อลดความทุกข์ทรมานบนพื้นฐานจริยธรรมทางการแพทย์ พิจารณาในกรณีที่ผู้ป่วยรายนั้นไม่สามารถให้การรักษาพยาบาล ให้ผู้ป่วยหายขาดจากโรคได้แล้ว (Disease Directed Treatment) แต่ยังคงมีการดูแลโดยทีมสหวิชาชีพในการเพิ่มคุณภาพชีวิต (Quality of Life) เพื่อเป็นการป้องกันและบรรเทาความทุกข์ทรมานจากการเจ็บปวดของผู้ป่วยอย่างสมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และมีการสนับสนุนทางด้านกายภาพ อารมณ์และจิตวิญญาณ ให้แก่ผู้ป่วยและครอบครัว (นพดล วิทย์วรพงศ์, 2563 : 1) จัดให้ประชาชนมีระบบบริการสาธารณสุข เพื่อทำพินัยกรรมชีวิตอย่างแพร่หลาย ทั้งในสถานพยาบาล สังกัดกระทรวง

สาธารณสุข รวมทั้งส่งเสริม สนับสนุน ให้ความสำคัญในเรื่อง การดูแลส่งเสริมสิทธิหน้าที่ด้านสุขภาพ (ประทีป ธนกิจเจริญ, 2562 : คำนำ)

ให้มีหลักประกันสุขภาพของบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคม ในการดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคอง ในผู้ป่วยระยะท้ายและสิทธิการตายดี ซึ่งการดำเนินการตามกฎหมายมาตรา 12 ดังกล่าวพบปัจจัยความสำเร็จขึ้นอยู่กับความเข้าใจของบุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุข ในการสื่อสารให้ผู้ป่วย ญาติ และผู้เกี่ยวข้อง ได้รับความรู้ เข้าใจและยอมรับ แต่ยังมีผู้คนจำนวนไม่น้อยที่ยังไม่รู้ ไม่เข้าใจ เข้าใจคลาดเคลื่อน อีกทั้งยังมีปัจจัยอื่น เข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น ความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม ความคลางแคลงใจ ไม่มั่นใจกังวลใจ ไม่ต้องการพูดถึงความตาย เพราะถือเป็นรางวัล เป็นเรื่องอับมงคล นิยมปกปิดความจริงเกี่ยวกับเรื่อง การเจ็บป่วย ไม่บอกความจริงกับผู้ป่วยและเข้าใจว่า ถ้าทำพิธีกรรมชีวิตแล้วอาจจะไม่ได้รับการดูแลจาก ทีมแพทย์ หนักยิ่งไปกว่านั้นคือเข้าใจว่าเป็นการทำการุณยฆาต (Mercy Killing) จึงทำให้พลาดโอกาสที่จะได้รับประโยชน์จากการทำพิธีกรรมชีวิตอย่างน่าเสียดาย

เนื่องจากสังคมไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ และชาวพุทธศาสนิกชน มีความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด เชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ การเกิด แก่ เจ็บ ตาย ที่ทุกคนหลีกเลี่ยงไม่ได้ ภาวะใกล้ตายนับว่าเป็นภาวะวิกฤตของมนุษย์ ทำให้ผู้กำลังเผชิญกับภาวะเองหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง บุตรหลาน ญาติพี่น้อง รวมถึงบุคลากรทางการแพทย์ มักเกิดความทุกข์ ไม่เพียงแค่ว่าทุกข์ทางร่างกาย แต่รวมถึงจิตใจ อารมณ์ สังคม และจิตวิญญาณ จึงควรมีแนวทางการดูแลทั้งด้านกายภาพ อารมณ์ จิตวิญญาณ ให้แก่ผู้ป่วย ครอบครัว เพื่อบรรเทาความทุกข์ทรมานจากการเจ็บปวดของผู้ป่วย ให้ได้รับการดูแลอย่างสมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เพื่อจิตสุดท้ายสงบจากไปสู่ภพภูมิที่ดี

ดังนั้น บทความนี้จะนำเสนอแนวการแก้ไขสภาพปัญหาดังที่ได้กล่าวมา โดยการอธิบายในเชิงการบูรณาการให้สอดคล้องกับแนวทางการทำพิธีกรรมชีวิต ตามหลักการของมาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.2550 ประกอบด้วยแนวทางการวางแผนล่วงหน้าในการดูแลผู้ป่วยระยะประคับประคองในระยะสุดท้าย เพื่อการเตรียมความพร้อมในด้านมิติต่างๆของชีวิต ประกอบด้วย มิติทางด้านการแพทย์ ทางเศรษฐกิจ ทางด้านจิตใจ ทางด้านกฎหมาย ทางสังคม และมิติทางการสื่อสาร (ศรีเวียง ไพโรจน์กุล, 2565 : ออนไลน์) ร่วมกับการนำหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา เพื่อให้ศึกษาและเห็นสภาพความเป็นจริงของชีวิตตามกฎธรรมชาติดำเนินการปฏิบัติและแนวทางการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายตามแนวพุทธมาบูรณาการร่วมกันให้เกิดความสุข 5 ด้าน คือ สุขสบาย สุขสนุก สุขสง่า สุขสว่าง และสุขสงบ (ฉันทาย สิทธิพันธ์, 2565: ออนไลน์) เพื่อให้เกิดเป็นแนวทาง การทำพิธีกรรมชีวิตเชิงพุทธ ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาเกี่ยวกับการทำพินัยกรรมชีวิตในสังคมไทย
2. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำพินัยกรรมชีวิต
3. เพื่อเสนอแนวทางการทำพินัยกรรมชีวิตเชิงพุทธบูรณาการ

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพภาคสนาม โดยใช้กระบวนการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และถอดบทเรียน การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์เชิงลึก ร่วมกับวิธีการสืบค้นข้อมูล เชิงเอกสาร เพื่อหาคำตอบตามวัตถุประสงค์ในการวิจัย ตามขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาด้านเนื้อหาเอกสารแนวคิดทฤษฎี ใช้รูปแบบการสืบค้นเชิงเอกสารจากพระไตรปิฎกภาษาบาลี พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อรรถกถา ฎีกา หนังสือ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของการทำพินัยกรรมชีวิตในสังคมไทย และใช้รูปแบบการสืบค้นเชิงเอกสารจากหนังสือ เอกสาร งานวิจัย สื่อสิ่งพิมพ์และเว็บไซต์ออนไลน์

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาภาคสนาม ใช้รูปแบบการศึกษาเอกสาร ใช้สื่อวิดีโอทัศน์ การบรรยาย แลกเปลี่ยนเรียนรู้การถอดบทเรียน การสนทนากลุ่ม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึก รวบรวม จำแนก จัดกลุ่มข้อมูล เชื่อมโยง วิเคราะห์ และสังเคราะห์ เพื่อทราบสภาพปัญหาและแนวทางของการทำพินัยกรรมชีวิต

ขั้นตอนที่ 3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

โดยใช้เกณฑ์คัดเลือก 2 แบบ คือ แบบที่ 1 เลือกมาอย่างเจาะจง ในกลุ่มผู้นำศาสนา จำนวน 2 รูป, บุคลากรด้านงานวิจัย จำนวน 2 คน, บุคลากรปฏิบัติเกี่ยวกับการดูแลผู้ป่วยระยะท้าย หรือเกี่ยวกับการทำพินัยกรรมชีวิต จำนวน 6 คน และแบบที่ 2 คัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลตามสะดวกหรือสมัครใจ ในกลุ่มประชาชนทั่วไป จำนวน 10 คน และญาติ/ผู้ป่วยระยะประคับประคอง จำนวน 10 คน รวมทั้งสิ้น 30 รูป/คน และอาศัยเกณฑ์การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลตามหลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โดยมีเกณฑ์การคัดเลือก ดังนี้ คือ เป็นประชากรอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไป, อยู่ในพื้นที่วิจัย, มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์, ไม่เจ็บป่วยขณะร่วมโครงการวิจัย, เข้าร่วมโครงการวิจัยด้วยความสมัครใจ, เป็นผู้อ่านออกเขียนได้ และลงลายมือชื่อในเอกสารการให้ความยินยอมด้วยตนเอง ส่วนเกณฑ์การคัดออก คือ ไม่สามารถให้ข้อมูลได้ตลอดการสัมภาษณ์, เกิดเจ็บป่วยขณะร่วมโครงการ

วิจัย, ย้ายออกจากพื้นที่ขณะร่วมงานวิจัย, มีประวัติเป็นโรคจิตเวชหรือภาวะสมองเสื่อม เปลี่ยนใจหรือถอนตัวไม่ขอเข้าร่วมโครงการวิจัยทุกกรณี

ขั้นตอนที่ 4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

1. กระบวนการบรรยายให้ความรู้โดยใช้สื่อวิดีโอทัศน์ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถอดบทเรียน
2. การสังเกตการณ์มีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่ม โดยใช้ใบงาน“เส้นทางเดินของชีวิตมนุษย์”และ การเก็บประเด็นที่เป็นคำถามปลายเปิด เพื่อให้ได้ประเด็นที่น่าสนใจเพิ่มเติมในแนวคิด ทศนคติ และความเชื่อ

3. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการทดสอบความเชื่อมั่นของเครื่องมือจากกลุ่มประชากร จนคำถามอิ่มตัว และตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน ก่อนนำไปใช้จริงกับกลุ่มเป้าหมายหลัก

4. แบบบันทึกรายชื่อและแบบฟอร์มยินยอมเข้าร่วมโครงการฯ

5. การบันทึกภาพนิ่ง บันทึกภาพเคลื่อนไหว และการบันทึกเสียง

6. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก มีทั้งหมด 4 ส่วนสำคัญ นำข้อมูลแบบสอบถามทุกส่วนมาสรุปวิเคราะห์

ขั้นตอนที่ 5 การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากการจัดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถอดบทเรียน การสนทนากลุ่มจากกิจกรรมเส้นทางเดินของชีวิตมนุษย์ และสัมภาษณ์เชิงลึก มาจัดกลุ่มข้อมูล โดยการสร้างความคุ้นเคยกับข้อมูลด้วยการอ่าน จากเสียงบันทึก การสัมภาษณ์ ภาพเคลื่อนไหวอย่างละเอียด นำมาสร้างตารางจำแนกหมวดหมู่ตามรหัสที่กำหนดแยกประเด็นที่แตกต่างไว้ด้วยกัน วิเคราะห์เนื้อหาจากข้อมูลเรียงเรียงไว้อย่างเป็นระเบียบ ใช้สถิติหาค่าความถี่และหาค่าร้อยละ สังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ วิเคราะห์เขียนบรรยายเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis)

ขั้นตอนที่ 6 สรุปผลการศึกษาวิจัยและนำเสนอผลการวิจัย

นำผลการวิเคราะห์ที่ได้มาสังเคราะห์ แยกประเด็นของสภาพปัญหาและหมวดหมู่ของข้อมูล ที่ต้องการจำแนกตามบทบาทหน้าที่ของผู้ตอบแบบสอบถาม สร้างเป็นแนวทางการบูรณาการ เชื่อมโยงให้สอดคล้องแต่ละประเด็นเข้าด้วยกัน ประเด็นที่เป็นข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะที่แตกต่างเข้าด้วยกันอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อเสนอ เป็นแนวทางการบูรณาการตามหลักปรัยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ พัฒนาสรุปผลการวิจัย (Final Thematic) พร้อมเสนอความเห็น เพื่อนำเสนอผลงานวิจัย นำไปสู่การบูรณาการที่สัมฤทธิ์ผลเป็นพุทธนวัตกรรม

ผลการวิจัย

1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของการทำพินัยกรรมชีวิตในสังคมไทย ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัญหา ที่ค้นพบคือ 1) ความรู้และความเข้าใจพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ยังไม่มีความรู้ที่ดีพอ ไม่เคยได้ยินเรื่องการทำพินัยกรรมชีวิต ยังไม่ทราบว่าเป็นกฎหมายของไทย 2) ความเชื่อ ทศนคติและการยอมรับ ถึงจะมีความเชื่อเรื่องการเกิด แก่ เจ็บ ตายก็จริง แต่ก็มีทศนคติที่ไม่ดีต่อการเตรียมตัวตาย ต้องการใช้ชีวิตที่ดีมีความสุขมากกว่า การคิดเรื่องการตายดี ไม่ยอมรับเรื่องการเจ็บป่วยระยะสุดท้าย มีความคาดหวังกับการมีชีวิตที่ยืนยาวกับเทคโนโลยีที่ทันสมัย แพทย์ที่เชี่ยวชาญ การแพทย์ที่ทันสมัยใหม่ การรักษาสัญญาณชีพต่างๆ มากกว่ามิติด้าน จิตวิญญาณ ทำให้มีความหวัง จึงเป็นสาเหตุหนึ่งของการยืดความตายออกไป 3) ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี เรื่องการทำพินัยกรรมชีวิต ถือเป็นเรื่องใหม่ที่เพิ่งเคยได้ยิน เรื่องตายไม่สมควรคิดไว้ก่อนล่วงหน้า มีผลต่อสุขภาพจิต รู้สึกเศร้า ห่อเหี่ยว หดหู่ ไม่ควรพูดถึงถือเป็นเรื่องอับมงคล เป็นลางร้าย เหมือนเป็นการแข่งตัวเอง กังวลใจว่าจะเกิดเรื่อง ไม่ดีขึ้นกับครอบครัวเร็วขึ้น ขัดกับขนบธรรมเนียมประเพณี คนในครอบครัวป่วยยังนิยมปกปิดข้อมูลที่แท้จริงเพราะกลัวอาการทรุดหนักลง ยังไม่ต้องการทำพินัยกรรมชีวิตในเร็วๆ นี้ อาจทำในอนาคต ทำเมื่อเริ่มสูงวัยที่เจ็บป่วยได้ง่าย หรือทำตอนป่วย ขัดกับวิถีชีวิตสังคมไทยคือได้รับการสั่งสอนให้แสดงความกตัญญูตอบแทน ผู้มีพระคุณ ให้ดีที่สุด ด้วยการดูแลโดยเฉพาะยามเจ็บป่วย ดังคำกล่าว “ฝากผี ฝากไข้” ถ้าปล่อยตายกลายเป็นบาป ด้วยสาเหตุจากการไม่เข้าใจในคำว่า “ตายดี” ยังไม่ได้เปิดใจคุยเรื่องความตายกับครอบครัว ยังไม่มีการวางแผนล่วงหน้าใดๆ

2 เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำพินัยกรรมชีวิต บทความนี้น้อมนำหลักพุทธธรรม ในอนัตตาลักษณะสูตร ส่วนมัชฌิมนธรรม มาใช้คือ หลักปฏิจกสมุปบาท : เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี สิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี เมื่อสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้ก็ดับ ตามหลักอริยสัจ 4 ใช้สติ ปัญญาและเหตุผล แก้ปัญหาชีวิต ยอมรับ กฎธรรมชาติ กฎไตรลักษณ์ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา, ชั้น 5 รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ปฏิบัติทางสายกลาง (มรรคมีองค์ 8) ไม่สุดโต่ง ไม่ประมาท ดังตัวอย่างการเสด็จดับขันธปรินิพพานของพระพุทธเจ้าและพระสาวก ดังปัจฉิมวาจาก่อนปรินิพพานว่า “สังขารทั้งหลาย มีความเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงยังความ ไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 10/143/148). โดยนำหลักธรรมไปปรับใช้ใน ชีวิตประจำวัน เพื่อวางแผนล่วงหน้าในการเตรียมตัวตายดี

3 แนวทางการทำพินัยกรรมชีวิตเชิงพุทธบูรณาการ ผลการวิจัยพบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด ความทุกข์ที่คนทุกคนกลัว คือทุกข์

จากการกลัวตายไม่ดี ผู้ที่อายุน้อย ยังมีสุขภาพแข็งแรง ทำกิจวัตรประจำวันด้วยตนเองได้ จะปฏิเสธไม่ต้องการพูดเรื่องตาย เพราะจะทำให้พลังสร้างสรรค์ที่ดีในชีวิตลดลง ต้องการใช้ชีวิตอย่างเพลิดเพลินสนุกสนาน ถือว่าความตายเป็นอุปสรรค กับความสุขทางด้านวัตถุเพราะหมายถึงความสูญเสีย ความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก พลัดพรากจากสิ่งที่พึงพอใจหมายถึงการหมดโอกาสและเสียสละที่จะได้รับความสุขจากสิ่งให้อำนวยความสะดวกสบาย ความสวยงามต่างๆ คิดว่ามีแต่คนสูงอายุหรือผู้ที่ป่วยเท่านั้นที่จะนึกถึงความตาย แต่ความเป็นจริงแล้วความตายเกิดขึ้นได้กับทุกคนไม่มียกเว้น จึงมีแนวทางการปฏิบัติตามนโยบาย มาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.2550 เรื่องการทำพินัยกรรมชีวิต ด้วยการศึกษาหลักธรรมมาใช้ควบคู่กัน ทำให้นาฬิกาของที่มีค่า ก่อนลมหายใจช่วงสุดท้ายของชีวิตจะสิ้นสุดลงเป็นจิตสุดท้ายที่ส่งสู่ภพภูมิที่ดีซึ่งเป็นหน้าที่ทุกคน บทความนี้เสนอแนวทางสำหรับผู้นำศาสนา สามารถนำความรู้เรื่องพินัยกรรมชีวิตไปสอดแทรกในศาสนกิจเผยแผ่ในชุมชน บุคลากรด้านการวิจัยพบว่าต้องการศึกษาเปรียบเทียบข้อมูลผู้ที่ทำกับไม่ได้ทำ ข้อมูลสถิติของจำนวนผู้ทำรวมถึงปัญหาการนำไปใช้จริง บุคลากรปฏิบัติงานให้เข้ากับบริบท ประเพณีนิยม ความเชื่อ ส่วนประชาชน ญาติและผู้ป่วย พบว่าหลังเข้าใจอาการสั่นของร่างกาย ระบบร่างกายลดการทำงานลง การฝันจะเป็นผลเสีย จึงเข้าใจและยอมรับเรื่องการทำพินัยกรรมชีวิตมากขึ้น

สามารถศึกษารายละเอียดของพินัยกรรมชีวิตเชิงพุทธ (Buddhist Living Will) ซึ่งเป็นผลงานที่ได้จากงานวิจัยนี้ และสามารถจัดทำพินัยกรรมชีวิตได้ด้วยตนเอง ศึกษาเพิ่มเติมจากตัวอย่าง ตาม QR Code

อภิปรายผล

1. สภาพปัญหาของการทำพินัยกรรมชีวิต

พบว่าสภาพปัญหาการทำพินัยกรรมชีวิตในสังคมไทย ความรู้ความเข้าใจ ยังไม่ดีพอ ไม่เข้าใจรายละเอียด วิธีการเขียน สอดคล้องกับงานวิจัย (โปรดปราน ขำสุวรรณ, 2565: ฉ.) ศึกษาความรู้ทัศนคติของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล จังหวัดเชียงใหม่ เกี่ยวกับการทำพินัยกรรมชีวิตพบว่ากลุ่มประชากรไม่เคยมีประสบการณ์การเรียนรู้หรืออบรมเกี่ยวกับมาตรา 12 ในพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.2550 แต่ขัดแย้งกับการศึกษาเรื่องแนวคิดการสร้างการรับรู้และการทำพินัยกรรมชีวิต (Living Will) (เทพภูวิศค์ เตชะสมบุญณกิจ และคณะ, 2564: 43). การศึกษาแนวคิดการสร้างการรับรู้และการทำพินัยกรรมชีวิต (Living Will), พบว่าคนทั่วไปส่วนใหญ่รับรู้ถึงกฎหมาย มาตรา 12 พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.2550 ทางสื่อออนไลน์ ต่างๆ แสดงว่ามีผู้ที่สนใจที่จะศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง จึงเป็นโอกาสของบุคลากรจะปฏิบัติงานเชิงรุกต่อไป ส่วนสภาพปัญหาที่ไม่ต้องการพูดถึงเรื่องความตาย กลัวเป็นรางร้าย อับมงคล ต้องใช้เวลาปรับเปลี่ยนทัศนคติ ด้วยการให้ความรู้ความเข้าใจ ที่ถูกต้อง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย (รุ่งทิwa กังวานสุระ และคณะ, 2565: บทคัดย่อ) ที่ศึกษาปัจจัยต่อความตระหนักในการทำพินัยกรรมชีวิตในผู้สูงอายุ พบว่าบทบาทของทีมแพทย์ที่มีส่วนในการเสริมสร้างอำนาจในการตัดสินใจ ความจริงพูดเรื่องความตายไม่ใช่รางร้าย ไม่ใช่เรื่องอับมงคล บางคนใช้เป็นคำอุทานที่คุ้นชิน เช่น อ้วยตาย! ตายจริง! ให้ตายสิ! กลัวตายละ! จะบ้าตาย! ตาย ตาย ตาย! หรือคำว่า ไปตายซะ! แต่เนื่องจากสังคมไทยถูกสร้างภาพลักษณ์ความตายให้เป็นเรื่องน่ากลัว เศร้าหมอง เสียใจต้องใส่ชุดดำ แม้กระทั่งถ้ายรูปหน้าศพก็มักจะถูกหักท้วงว่าห้ามยิ้ม ซึ่งเกิดจาก ความเข้าใจแปลความของคนในสังคมทั้งสิ้น ฉะนั้นไม่ว่าปัญหาเรื่องความไม่รู้ ความไม่เข้าใจ การไม่ยอมรับ ทัศนคติที่ไม่ดี สามารถแก้ไขได้โดยการให้ความรู้ ทำความเข้าใจ ปรับเปลี่ยนความเชื่อและทัศนคติให้เกิดการยอมรับและเตรียมความพร้อมทุกๆด้าน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย (ธนวรรณ สีนประเสริฐ (2553: 239) เรื่องการเรียนรู้เพื่อการจัดการวาระสุดท้ายของชีวิตในกลุ่มผู้สูงอายุ ญาติ บุคลากรทางการแพทย์ในจังหวัดราชบุรี พบว่าควรมีการเตรียมการณไว้ แต่เน้น ๆ ก่อนป่วยในวาระสุดท้ายของชีวิต เพื่อการตายดี

2 เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำพินัยกรรมชีวิต

พบว่ายังขาดความรู้เรื่องหลักธรรม แต่ซึมซับคำสอนจากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่นจนเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ แต่ขาดการศึกษาถึงแก่นแท้ จึงน้อมนำหลักธรรมหลักปฏิจจนสมุพบาทหลักอริยสัจ 4 กฎไตรลักษณ์ ชั้นธ 5 มัชฌิมาปฏิปทา สติสัมปชัญญะ การเจริญมรณสติ มาปรับใช้พิจารณากับเส้นทางเดินของชีวิตกับเหตุการณ์จำลองใกล้ตัว สอดคล้องกับงานวิจัย (นภาพัทธ งามบุษบงโสภิน และคณะ, 2563: 13) หลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ได้สอนให้รู้จักทุกข์ เรียนรู้

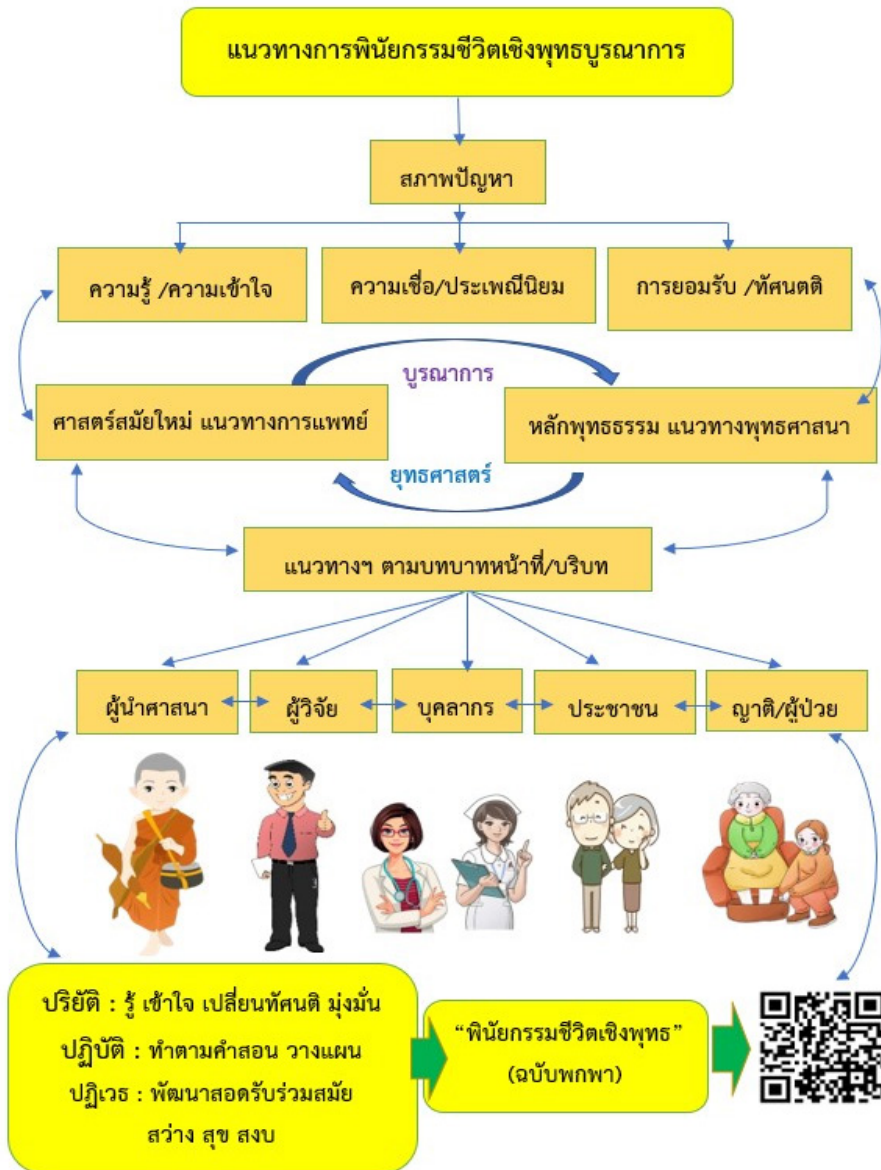
ทุกข์ เข้าใจในทุกข์ แก่เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ และสอดคล้องกับงานวิจัย (พระครูศรีปริยัติวิธาน ดร., 2563: 4) พบว่าความทุกข์ที่เกิดขึ้นในวงจรชีวิตของมนุษย์ สัตว์โลก คือ ขาด ขรา พยาธิ มรณะ ต้องใช้วิธีคิดตามหลักอริยสัจ 4 คือกำหนดรู้ปัญหา หาสาเหตุ กำหนดเป้าหมายและลงมือปฏิบัติ นำไปสู่การดับทุกข์, งานวิจัย (จิตศรีณียพร ปัญจวัฒนคุณ, 2561: 8) เรื่องอริยสัจ 4 ใช้เป็นหลักธรรมที่ทำให้วัยรุ่นรู้เท่าทัน รอดพ้น, จากอันตรายรอบตัวได้, งานวิจัย (แสง แสนบุตร, 2556: 51) หลักอริยสัจ 4 ใช้เป็นเครื่องดับทุกข์ รู้เท่าทันปัญหางานวิจัย (พระครูสารกิจประยุต, 2560: 2) กล่าวว่าหลักอริยสัจ 4 เป็นเครื่องนำทางแก้ไขปัญหาชีวิต ปฏิบัติตามอย่างจริงจังจะเป็นประโยชน์อย่างมาก, งานวิจัย (บรรจบ บรรณรุจิ, 2561: 156) หลักปฏิจจสมุปปาต คือ กระบวนธรรมที่นำไปสู่การตรัสรู้ พระองค์ทอดพระเนตรเห็นคนแก่ คนเจ็บและคนตาย ซึ่งความแก่ ความเจ็บ ความตาย เป็นทุกข์พระพุทธเจ้าทรงค้นพบด้วยตัวพระองค์เองแล้ว นำออกสอนชาวโลก โดยทรงปรับให้เป็นรูปแบบของอริยสัจ 4 เพื่อความเข้าใจง่าย ซึ่งสิ่งสำคัญที่สุดคือการเตรียมความพร้อมวาระสุดท้ายในการเจริญมรณสติ ทำให้จิตใจสงบ เตรียมตัวตายอย่างสงบ การวางใจให้เป็น ใช้หลักมรณสติในพระไตรปิฎก พบว่าความเข้าใจของมนุษย์ ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ยังเข้าใจว่าการตายเป็นเรื่องน่ากลัว เป็นอุปมงคล เกิดความทุกข์ เป็นเรื่องที่ปุถุชนไม่พึงปรารถนา ทั้งนี้อาจจะเนื่องจากยังไม่มี ความเข้าใจถึงหลักความจริงของชีวิต ศาสนาพุทธเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมสำคัญของสังคมไทย หากศึกษาถึงแก่นแท้จะทำให้ปฏิบัติได้ถูกต้อง การเตรียมตัวตายดี มีมาตั้งแต่อดีตในสมัยพุทธกาล ดังตัวอย่างที่พระผู้มีพระภาค พระสาวก และพระอรหันต์ทั้งหลายที่ได้ทรงตระเตรียม สะสาง การให้อภัยทาน การให้จัดการพระสรีระ เป็นต้น ฉะนั้นควรเตรียมจิตใจ ให้สว่าง สุข สงบ และการเตรียมปลงพระขมายุสังขารของพระพุทธองค์ เพื่อเสด็จดับขันธปรินิพพาน คือ “...พระมุนีได้ปลงแล้วซึ่งกรรมอันซึ่งได้และกรรมอัน ซึ่งไม่ได้ อันเป็นเหตุให้เกิดอันปรุ่งแต่งภพได้ ยินดีภายในตั้งมั่น ได้ทำลายกิเลสที่เกิดขึ้นในตนได้ เหมือนทำลายเกราะนั้น...” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 10 ข้อ 95,96: 120-122). การยึดหลักธรรมคำสอน พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ และสอดคล้องกับงานวิจัย (พระชาย อภินโน(ปริสญญุตานนท์, 2561: 128) ที่ศึกษาปัจจัยความสัมพันธ์กับพฤติกรรมเตรียมตัวก่อนตายของผู้สูงอายุ จังหวัดปราจีนบุรี พบว่าพฤติกรรมเตรียมตัวก่อนตายสัมพันธ์กับความเชื่อทางศาสนา ผู้ที่ปฏิบัติธรรมจะเตรียมตัวก่อนตายทางบวก ลดวิตกกังวล ผ่อนคลาย เตรียมพร้อมทุกด้าน ทำความดีทุกวันให้เกิดประโยชน์กับตัวเอง คนรอบข้าง และสังคม งานวิจัย (พระมหาวันชัย ธรรมชโย (ช่วงสำโรง), 2548: 84) ศึกษาเชิงวิเคราะห์ความตายตามทัศนะของพุทธศาสนิกชน สอนให้ไม่หอบสังขารหนีความตาย ให้ใช้โอกาสที่เจ็บป่วย ศึกษาความเจ็บป่วยและความตายไปด้วยกัน เพราะการหนีความตายเหมือนกับการหนีเงาตัวเอง ความไม่หลงตายในคำสอน พระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นความเข้าใจเรื่องความไม่เที่ยงของสังขารทั้ง

หลาย สมัยปัจจุบันเริ่มเปลี่ยนมุมมองเรื่องของความตาย บางคนมีการสั่งเสียไว้ให้จัดงานศพด้วยบรรยากาศรื่นเริงตามที่ผู้ตายชอบ การพ็อนรำ จัดการเล่นดนตรี ให้ใส่ชุดสวยงามสดใสมาร่วมงานศพ หรือทำในสิ่งที่ผู้ตายชอบ การสั่งเสียไว้ก่อนตายเหล่านี้เองที่เรียกว่า “พินัยกรรมชีวิต”

3. แนวทางการทำพินัยกรรมชีวิตเชิงพุทธบูรณาการ

บทความนี้ เสนอแนวทางการทำพินัยกรรมชีวิต ที่นำไปใช้ได้กับทุกคน โดยเฉพาะผู้ป่วยที่ขาดความรู้และความเข้าใจในการต้องการยื้อความตาย ความรู้เรื่องเกี่ยวกับความตาย สามารถปลูกฝังให้ทัศนคติเกี่ยวกับเรื่องความตาย มีพฤติกรรมสร้างสรรค์ เมื่อนำความรู้และปรับทัศนคติมาช่วยในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย ให้มีความสุขสบายทั้งทางกาย ทางใจ และจิตวิญญาณ รวมถึงการดูแลคุณภาพชีวิตทั้งผู้ป่วย ญาติ และสังคม ซึ่งหลักธรรมคำสอน และมุมมองความตายทางพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงตรัสถึงความสำคัญของการมีสุขภาพร่างกายดี ไม่มีโรคภัยเบียดเบียนว่าเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมแก่การบำเพ็ญเพียรอย่างยิ่ง หากร่างกายเจ็บป่วยไม่อาจเยียวยาได้แล้ว พระองค์จะทรงมุ่งเน้นการเยียวยาทางด้านจิตใจเป็นหลัก แม้ว่าทพพลาภาพป่วยหนักอยู่ในระยะสุดท้ายก็ตาม พระพุทธเจ้าทรงเฝ้ายารักษาด้านจิตใจ ทรงมีพระดำรัสว่า “แม้ร่างกายจะเจ็บหนัก แต่ยังสามารถพัฒนาให้ไปสู่การบรรลุธรรมได้” หากประกอบจิตได้ ถึงขั้นสูงสุด คือ การบรรลุธรรมได้พร้อมกับการสิ้นชีวิต ที่พระพุทธศาสนา เรียกว่า “ชีวิตสมสึ” (ชี-วิ-ด-สะ-มะ-สึ-สึ) ถือว่าเป็นการบรรลุเป้าหมายชีวิตในโอกาสสุดท้าย ที่สูงสุด (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2546 : 396) โดยบูรณาการหลักคำสอน, ทฤษฎีความสุข 5 มิติ, การวางแผนชีวิต 5 มิติ ด้านการแพทย์ เศรษฐกิจ จิตใจ กฎหมาย สังคม การสื่อสาร ให้เข้าใจสังขธรรม ยอมรับสังขารที่ไม่เที่ยง มีเกิด แก่ เจ็บ ตาย อาการบอกลาของร่างกายในผู้ป่วยระยะสุดท้าย ภาวะของคนใกล้ตาย ตามแนวพุทธและ ตามแนวทางการแพทย์ ทำให้ผู้ป่วยระยะสุดท้ายมีความสุขสบายทั้งทางกาย ทางใจ และทางจิตวิญญาณได้ พร้อมกับการดูแลคุณภาพชีวิตผู้ป่วยและครอบครัวที่ดีที่สุดนั้น มีส่วนช่วยในการตัดสินใจของผู้ป่วยเป็นรูปธรรม เกิดพุทธนวัตกรรม“พินัยกรรมชีวิตเชิงพุทธ”(แบบพกพา) นำไปใช้วางแผนการล่วงหน้าในการดูแลสุขภาพและชีวิตให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อไป

องค์ความรู้จากงานวิจัย

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากงานวิจัย

แนวทางการทำพินัยกรรมชีวิตเชิงพุทธบูรณาการ โดยน้อมนำหลักธรรมคำสอนใน คัมภีร์พระพุทธศาสนา มาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่เรื่องการทำพินัยกรรมชีวิต สร้างความเข้าใจ เปลี่ยนทัศนคติ มุ่งมั่น ปฏิบัติตาม คำสอน พัฒนาร่วมสมัย สามารถแก้ไขสภาพปัญหา ขับเคลื่อนด้วยองค์ความรู้ ครอบคลุม ชุมชน สังคม แก้ไขปัญหาตามแนวพุทธนวัตกรรม เกิดผลงานวิจัยเป็นรูปธรรม“พินัยกรรมชีวิตเชิงพุทธ”(แบบพกพา) นำไปแก้ไขสภาพปัญหาการทำพินัยกรรมชีวิตในสังคมไทยได้ สอดคล้อง กลมกลืนกับการดำรงชีวิตในสังคมไทยได้อย่างเป็นสุข มีชีวิตที่ดี ที่เหมาะสม พัฒนาชีวิตให้ดีขึ้น “อยู่ดี” และเมื่อถึงวาระสุดท้ายของชีวิต มีการเตรียมความพร้อมไว้ทุกด้าน เพื่อการจากไปด้วยจิตใจที่สงบสุข ถึงพร้อมด้วยการจากไปด้วยการ“ตายดี”

สรุป

แนวทางการทำพินัยกรรมชีวิตเชิงพุทธบูรณาการ โดยนำแนวคิดเกี่ยวกับการทำพินัยกรรม (Will) แนวคิดการพินัยกรรมชีวิต (Living Will) ในมาตรา 12 พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.2550 หรือ “หนังสือแสดงเจตนาเลือกวิธีการรักษาในช่วงสุดท้าย” เพื่อให้สิทธิแก่บุคคลได้แสดงเจตนาไว้ล่วงหน้าว่าไม่ประสงค์จะรับบริการสาธารณสุขที่เป็นไปเพียงเพื่อยืดการตายในวาระสุดท้ายของชีวิตตน หรือ เพื่อยุติการทรมานจากการเจ็บป่วยด้วยการตายดี ตามแนวทางการดูแลผู้ป่วยระยะท้ายทางการแพทย์ ตามแนวพุทธศาสนา นำหลักพุทธธรรม มาบูรณาการ ใช้แก้ปัญหาไปสู่แนวทางการปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม ชาวพุทธมีความตระหนักรู้ว่าชีวิตนั้นไม่เที่ยง คนเราเปรียบเสมือนเป็นหม้อดินเผาที่มีโอกาสแตกสลายไปทุกขณะ การเตรียมพร้อม ยอมรับความตายอย่างมีสติ ไม่หลงการตาย ไม่หวาดกลัว ไม่พินเพื่อน ไม่เศร้าหมอง ไม่ขุ่นมัว เมื่อถึงวาระสุดท้าย ไม่สามารถพูดสื่อสารบอกกล่าวอะไรกับใครได้แล้ว“พินัยกรรมชีวิตเชิงพุทธ” จะพูดแทนเรา เพื่อการจากไปอย่างหมดห่วง ไปสู่ภพภูมิที่ดี ตามหน้าที่และสิทธิอันชอบธรรมถูกต้องตามกฎหมายของทุกคนที่พึงมี

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 สนับสนุนให้มีการทำพินัยกรรมชีวิตเชิงรุก กระตุ้นให้ตระหนักรู้ถึงประโยชน์ ความสำคัญ แนะนำวิธีการเขียนพินัยกรรมชีวิตที่เข้าใจและถูกต้อง

1.2 ผลที่ได้จากการวิจัยเป็นรูปธรรม คือ พินัยกรรมชีวิตเชิงพุทธแบบพกพา เปิดกว้างสามารถเพิ่มข้อมูลสำคัญส่วนตัวที่มักจะพบกับความยุ่งยากหลังเสียชีวิต เช่น เอกสารสำคัญ ธรรมเนียมประกันชีวิต คู่มือทะเบียนรถ พลาสปอร์ต ทะเบียนบ้าน ทะเบียนสมรส บัญชีธนาคาร

บัตรต่างๆพร้อมรหัส รหัสล๊อคหน้าจอมือถือ เป็นต้น

1.3 ต่อยอดงานวิจัยด้วยการเผยแพร่สู่ชุมชนให้มากขึ้น ผ่านผู้นำด้านศาสนา บุคลากรด้านวิจัย บุคลากรที่ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับการทำพินัยกรรมชีวิต ประชาชน ญาติและผู้ป่วย ผู้สาธารณะ

1.4 สนับสนุนแนวทางการขับเคลื่อนนโยบายฯ ให้สอดคล้อง กลมกลืนกับความเชื่อ ทศนคติ ประเพณีปฏิบัติ ตามบริบทของพื้นที่ เพื่อนำไปสู่การทำความเข้าใจที่ถูกต้องและเกิดการยอมรับ

1.5 ติดตามผลของการนำพินัยกรรมชีวิตไปใช้จริง เก็บข้อมูลเพื่อเปรียบเทียบข้อแตกต่างระหว่างผู้ที่ทำพินัยกรรมชีวิตไปแล้วกับผู้ที่ยังไม่ได้ทำ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น

1.6 เพิ่มช่องทางการเรียนรู้ การเข้าถึงข้อมูลให้ง่ายขึ้น เช่น จัดการทำแอปพลิเคชัน

1.7 ปรับทัศนคติการอยู่อย่างทรมาณ ให้เป็นการตายได้อย่างสมศักดิ์ศรีของความ เป็นมนุษย์ โดยอาศัยจุดแข็งของสังคมไทย ที่เป็นสังคมครอบครัวมีความรัก ผูกพัน มีความกตัญญู มีความสัมพันธ์ที่ดีภายในครอบครัว

1.8 ส่งเสริมการนำความรู้เรื่องพินัยกรรมชีวิต ไปเผยแพร่ในพิธีกรรมทางศาสนาและศาสนกิจทั่วไป หรือประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่น เพื่อให้คุ้นชิน เข้าใจ เกิดการยอมรับในที่สุด

1.9 สนับสนุนความรู้แก่บุคลากรทุกระดับ เช่น จัดให้มีการอบรมเผยแพร่ความรู้อย่างต่อเนื่อง หรือ จัดทำหลักสูตรการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยแพทย์ /พยาบาล/สาธารณสุข เพื่อบุคลากรด้านการแพทย์ พยาบาล สาธารณสุขและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง จะได้มีความรู้ความเข้าใจ และเปิดโอกาสให้บุคคลทั่วไปเข้าถึงและเรียนรู้ได้อย่างกว้างขวาง ทั้งนี้ขอแนะนำให้รู้จักกลุ่ม Peaceful death กับ กลุ่มชีวามิตร ที่สามารถเข้าไปเรียนรู้และทำความเข้าใจได้อย่างต่อเนื่อง โดยสอบถามรายละเอียดได้ที่ LINE ID : @cheevamitr

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1. ต่อยอดงานวิจัย ในการทำวิจัยเรื่องพินัยกรรมชีวิตแบบบูรณาการ ในมุมมองทางด้านศาสนา ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมอื่น เช่น ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม เป็นต้น

2.2 นำข้อมูลที่ได้รับจากการวิจัย ให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น การทำวิจัยเพื่อหาข้อมูลสถิติของจำนวนผู้ทำพินัยกรรมชีวิต หรือ งานวิจัยเปรียบเทียบผลการใช้หลังทำพินัยกรรมชีวิต หรือ ทำวิจัยถึงความแตกต่างระหว่างผู้ที่ทำกับไม่ทำพินัยกรรมชีวิต เป็นต้น

บรรณานุกรม

- กรมสุขภาพจิต. (2562). **คู่มือฝึกอบรมโปรแกรมเสริมสร้างพลังใจญาติผู้ดูแลผู้สูงอายุ**. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงสาธารณสุข.
- จิตศรีณัฏฐ์ ปัญญวัฒน์คุณ. (2561). อริยสัจ 4 กับวัยรุ่นในศตวรรษที่ 21. **วารสารปรัชญาปริทรรศน์**. 23(1), 8.
- เทพภูวิศ เตชะสมบุรณ์กิจ และคณะ. (2564). **การศึกษาแนวคิดการสร้างการรับรู้และการทำพินัยกรรมชีวิต(Living Will)**. เอกสารวิชาการกลุ่ม. การบริหารภาครัฐและกฎหมายมหาชน. สถาบันพระปกเกล้า.
- ธนวรรณ สีนประเสริฐ. (2556). การเรียนรู้เพื่อการจัดการวาระสุดท้ายของชีวิต. **ดุสิตบัณฑิตวิทยาลัย สาขาวิชาการศึกษาดชีวิตและการพัฒนามนุษย์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- นพดล วิทย์วรพงศ์. (2563). การตัดสินใจในระยะท้ายของชีวิตกับสังคมไทย. **รายงานวิจัยคณะเศรษฐศาสตร์**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นภาพัทธ งามบุษบงโสภิน และคณะ. (2563). **พุทธวิธีเพื่อการดูแลตนเองในสถานการณ์โควิด 19. วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์**. 16(2), 13.
- บรรจบ บรรณรุจิ. (2561) ปฏิจักษ์สมุปบาท : ขั้นตอนการรู้แจ้งความจริงของพระพุทธเจ้า และการปรับใช้เพื่อแก้ปัญหาสังคม. **วารสารบาฬศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์**. 4(1), 156.
- ประทีป ธนกิจเจริญ. (2562). **คู่มือผู้ให้บริการสาธารณสุขเรื่องกฎหมายและแนวทางการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับ การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย**. บริษัทสามดีพรินต์อีควิเพมেন্ট จำกัด.
- โปรดปราน ขำสุวรรณ. (2565). ความรู้และทัศนคติของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเกี่ยวกับการทำพินัยกรรมชีวิต. **รายงานวิจัย**. สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่.
- พระครูศรีปริยัติวิธาน. (2563). ความคิดเห็นของประชาชนต่อการป้องกันและรักษาโรคติดเชื้อโควิด19 ตามหลักอริยสัจ 4. **วารสารศิลปการจัดการ**. 4(3), 3.
- พระครูสารกิจประยุต. (2560). การประยุกต์ใช้หลักอริยสัจ 4 ในการแก้ไขปัญหาชีวิต. **วารสารวิชาการธรรมทรรศน์**. 4(3), 2.
- พระชาย อภินนโท(ปริสัณญุตานนท์). (2561). ศึกษาปัจจัยความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการเตรียมตัวก่อนตายของผู้สูงอายุฯ จังหวัดปราจีนบุรี. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพุทธจิตวิทยา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2546). **ทุกข์สำหรับเห็น แต่สุขสำหรับเป็น (แก่นแท้พระพุทธ**

- ศาสนา). พิมพ์ ครั้งที่ 95. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา.
- พระมหาวินัย ธรรมชโย (ช่วงสำโรง). (2548). **ศึกษาเชิงวิเคราะห์ความตาย ตามทัศนะของ พุทธทาสภิกขุ**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพุทธจิตวิทยา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รุ่งทิวา กังวานสุระ และคณะ. (2565). ปัจจัยที่มีผลต่อความตระหนักถึงการทำพินัยกรรมชีวิต. วารสารระบบ บริการปฐมภูมิและเวชศาสตร์ครอบครัว. วิทยาลัยแพทยศาสตร์พระมงกุฎเกล้า. 5(1), 31.
- แสง บุญเฉลิมวิภาส (2563). **สร้างสุขที่ปลายทางด้วย Living Will และ Palliative Care. ห้องสมุด 100 ปี สมเด็จพระนางเจ้า**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลาจำกัด.
- แสง แสนบุตร. (2556). การอธิบายอริยสัจ 4 ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา. สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการประกันชีวิตในสังคมไทย

Analysis of Buddhist Principle Related With Life Insurance in Thai Society

กัญญารัตน์ รวมสุข

เทพประวิณ จันทรแรง

Kanyarat Ruamsuk

Thepprawin Chanraeng

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author, E-mail: kanyarat_jt2@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาบริบทและสภาพปัญหาของการประกันชีวิตในสังคมไทย 2) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการประกันชีวิตในสังคมไทย 3) เพื่อวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการประกันชีวิตในสังคมไทย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ และเสริมด้วยการเก็บข้อมูลภาคสนาม

ผลการวิจัย พบว่า 1) ในด้านบริบทการประกันชีวิตในสังคมไทย ผู้วิจัยพบว่าความคิดเห็นส่วนใหญ่ ผู้ให้ข้อมูลหลักเห็นว่า มีความเหมาะสมมากที่สุด เรียงตามลำดับ ได้แก่ (1) นโยบายของบริษัทประกันชีวิต (2) ตัวแทนประกันชีวิตได้อธิบายถึง สิทธิ ประโยชน์ และให้คำแนะนำกับผู้เอาประกัน (3) ผู้เอาประกันมีความสนใจที่จะทำประกันกับบริษัทต่างประเทศมากกว่า ด้านสภาพปัญหาพบว่า เกิดจากปัจจัยหลัก 2 ประการ ได้แก่ (1) ผู้เอาประกันไม่ได้ชำระเบี้ยประกันตามกำหนด (2) ผู้เอาประกันปกปิดและแถลงข้อมูลอันเป็นเท็จ 2) ในด้านหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการประกันชีวิตในสังคมไทย แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ (1) หลักพุทธธรรมโดยตรง ได้แก่ เบญจศีล เบญจธรรม สุจริตธรรม 3 สังคหวัตถุธรรม 4 และ (2) หลักพุทธธรรมโดยอ้อม ได้แก่ กัลยาณมิตรธรรม 7 และ อปมาทธรรม(ความไม่ประมาท) 3 การวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการประกันชีวิตในสังคมไทย พบว่า หลักธรรม 5 หมวด คือ อปมาท (ความไม่ประมาท) เบญจศีล เบญจธรรม สุจริตธรรม 3 สังคหวัตถุ 4 และ กัลยาณมิตรธรรม 7 ควรให้ตัวแทนประกันชีวิตนำมาประยุกต์ใช้ ต่อผู้เอาประกันและเพื่อนร่วมงานเป็นอย่างดี

ยิ่ง เพราะถือว่าเป็นหลักการที่ดี ทุกคนควรมี ซึ่งจะทำให้การประกันชีวิต มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: หลักพุทธธรรม, การประกันชีวิต, สังคมผู้สูงอายุ

Abstract

This research aims: 1) to study the context and problems of life insurance in Thai society, 2) to study the Buddhist principles related to life insurance, and 3) to analyze the Buddhist principles being applied into the the life insurance in Thai society. It was activated by Qualitative Research supported with the field data.

The followings are the research findings : 1) In its context, they were found that mostly opinions of the key informants were at the high level as shone in the following orders: (1) The Life Insurance Company's Policy, (2) Life insurance agents explain rights, benefits, and advice to the customers, (3) Customers are more interested to buy insurance with the foreign companies. On its Problem, there were two factors found such as: (1) a failure to pay premiums as scheduled, and (2) dissemination of false information. 2) On the Buddhist principles relating to life insurance can be categorized into 2 parts: (1) the Core Buddhist principles is of the 5 Precepts, the 5 Virtues, 3 Good Conducts, 4 principles of service, (2) the supplement Buddhist principles are as the 7 Qualities of a Good Friend and Appamada (Mindfulness). 3) On analysis of Buddhist principles applied in life insurance in Thai society the 5 groups of Buddhist Principles were found that: Mindfulness, the 5 Precepts, the 5 Virtues, 3 Good Conducts, 4 principles of Service and the 7 Qualities of a Good Friend which have to be intensively applied by Life Insurance Agents towards the customers and staffs. Because they are considered as the best principles those all agents should hold which will bring about the more effectiveness and outcome of life insurance.

Keywords: Buddhist Principle, Insurance, Thai Society

บทนำ

ประกัน เป็นอีกหนึ่งธุรกิจที่มีความสำคัญต่อระบบการเงินของโลก สะท้อนผ่านมูลค่าบริษัทของบริษัทประกันระดับโลกที่มีมูลค่ามหาศาล Ping An ของจีน มูลค่า 4,000,000 ล้านบาท AIA ของฮ่องกง มูลค่า 4,000,000 ล้านบาท และ Allianz ของเยอรมนี มูลค่า 3,000,000 ล้านบาท ในขณะที่บริษัท ไทยประกันชีวิต ของไทย ก็มีมูลค่าราว 143,000 ล้านบาท ปัจจุบัน การประกันภัย มีมากมายหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็น ประกันชีวิต, ประกันสุขภาพ, ประกันภัยรถยนต์ และประกันประเภทอื่น ๆ อีกมากมาย แล้วจุดเริ่มต้นของการประกันภัยมีที่มาจากอะไร หลักการพื้นฐานของการประกันภัย ก็คือ การลดความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต โดยแนวคิดนี้ ก็ถูกพูดถึงในคัมภีร์ไบเบิลตอนหนึ่ง ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับชายที่ชื่อว่า โจเซฟ ที่ได้ทำนายความฝันของฟาโรห์ กษัตริย์แห่งอียิปต์ เอาไว้ในความฝันของฟาโรห์ ปรากฏเห็นวัวอ้วนอยู่ 7 ตัว แต่ต่อมาก็มีวัวผอมชup 7 ตัว มากินวัวอ้วนเหล่านั้นไปทั้งหมด โจเซฟทำนายความฝันว่า อียิปต์จะอุดมสมบูรณ์ไปด้วยอาหารการกินเป็นเวลา 7 ปี แต่หลังจากนั้น แผ่นดินจะแห้งแล้ง และประชาชนก็จะต้องอดอยากไปเป็นเวลา 7 ปีเช่นกัน เมื่อเป็นเช่นนั้น โจเซฟจึงแนะนำฟาโรห์ว่า ควรสั่งให้อียิปต์สะสมพืชพันธุ์ธัญญาหารในช่วงที่มีความอุดมสมบูรณ์เอาไว้ เพื่อสำหรับอนาคตที่จะต้องอดอยาก ซึ่งสุดท้ายแล้ว ประเทศอียิปต์ก็ได้ผ่านพ้นวิกฤติของภัยแล้งในตอนนั้นมาได้ จะเห็นได้ว่า การสะสมพืชพันธุ์ธัญญาหาร ซึ่งคล้าย ๆ กับการเก็บออมของเราในทุกวันนี้ ก็เป็นการรับประกันได้ในระดับหนึ่งว่า ถ้ามีความเสี่ยงเกิดขึ้นในอนาคต ความเสี่ยงนั้นก็จะเป็นเรื่องเล็กน้อยได้

นอกจากนี้ การจัดการกับความเสี่ยง ยังมีตัวอย่างของการกระจายความเสี่ยง เคยปรากฏไว้เมื่อ 3,000 ปีก่อนคริสตศักราช หรือ 5,000 กว่าปีที่แล้ว

1. พ่อค้าชาวจีน กระจายสินค้าไปไว้กับเรือหลายลำ เนื่องจากการเดินทางผ่านแม่น้ำแยงซีเกียง ถือเป็นเส้นทางที่อันตรายมาก เพื่อว่าถ้าเรือบางลำเกิดประสบอุบัติเหตุระหว่างการเดินทาง จะได้ลดความเสียหายลงไปได้

2. ชาวกรีกโรมัน ก็มีการกระจายความเสี่ยง โดยร่วมกันลงขันเพื่อซื้อเรือหลาย ๆ ลำ ทำให้แต่ละคนมีความเป็นเจ้าของเรือแต่ละลำ กันคนละนิด

การประกันภัยในโลกนี้เกิดจากการรับประกันอัคคีภัยในรูปแบบสมัยใหม่ มีจุดกำเนิดจากการเกิดไฟไหม้ครั้งใหญ่ในกรุงลอนดอน ในปี ค.ศ. 1666 เพลิงไหม้ครั้งนั้นทำให้อาคารบ้านเรือนเสียหายอย่างมาก ในปีถัดมา ดร.นิโคลาส บาร์บอน ได้จัดตั้งสำนักงานประกันอัคคีภัยขึ้นเป็นแห่งแรกเรียกง่าย ๆ ว่า “The Fire Office” ในปี ค.ศ. 1680 โดยรับหุ้นส่วนเพื่อมารวมเฉลี่ยความเสี่ยง ซึ่งแต่เดิมต้องรับภาระอยู่เพียงผู้เดียว ต่อมาก็คู่แข่งเพิ่มขึ้นอีกแห่งหนึ่งชื่อ “The Friendly” ทั้งสองแห่งนี้ออกกรรมธรรม์รับประกันอัคคีภัย และจัดพนักงานดับเพลิงไว้สำหรับดับเพลิงที่เกิด

ขึ้นกับทรัพย์สินที่เอาประกันภัยไว้ สำนักงานรับประกันอัคคีภัยในสมัยนั้นมีขนาดไม่ใหญ่ เหมือนบริษัทรับประกันภัยในปัจจุบัน เพราะในสมัยนั้นสำนักงานที่รับประกันภัยเป็นธุรกิจของรายบุคคล หรือหุ้นส่วนกลุ่มน้อย ซึ่งจำกัดการรับประกันภัยเฉพาะอาคารที่อยู่อาศัยเท่านั้น

ในปี ค.ศ. 1710 มีการจัดตั้งบริษัทรับประกันอัคคีภัยขึ้นเป็นครั้งแรก คือ The Sun Insurance Office Of London ซึ่งยังคงดำเนินกิจการอยู่ตราบนานเท่านานนี้ในชื่อของ Royal & Sun Alliance Insurance Plc. ในเวลาเดียวกัน การประกันภัยทางทะเลและการประกันชีวิตก็เข้าสู่ระยะของการเติบโตอย่างรวดเร็ว ก่อนปี ค.ศ. 1699 ธุรกิจประกันภัยทั้งสองประเภทนี้กระทำกันอยู่เฉพาะผู้รับประกันภัยในวงจำกัด เหมือนกับการประกันอัคคีภัย ผู้รับประกันภัยส่วนใหญ่มักใช้ร้านค้ากาแฟในกรุงลอนดอนเป็นที่ติดต่อธุรกิจกัน ร้านกาแฟกลายเป็นสถานที่ที่คนนิยมไปพบปะกันเพื่อกระจายหรือรับข่าวสารประจำวัน

ในปี ค.ศ. 1720 ได้มีการก่อตั้งบริษัทประกันภัยทางทะเล ซึ่งต่อมามีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันทั่วโลก คือ บริษัท ลอนดอน แอนด์ รอยัลเอ็กซ์เชนจ์ (London & Royal Exchange) และนับเป็นจุดเริ่มต้นของยุคแห่งการประกอบธุรกิจการประกันภัยขนาดใหญ่ในปัจจุบัน หลังจากนั้น ในปี ค.ศ. 1771 Edward Lloyd ได้เริ่มก่อตั้งคณะกรรมการของนายลอยด์ขึ้น เพื่อบริหารธุรกิจประกันภัย จากนั้นได้ใช้ชื่ออย่างเป็นทางการว่า “Lloyd’s Insurance” ดำเนินธุรกิจประกันภัยตามกฎหมาย ซึ่งต้องผ่านความเห็นชอบจากรัฐสภาอังกฤษ ในปี ค.ศ. 1871 มีสมาชิกรับประกันภัยในนามของ Lloyd’s Insurance ประมาณ 1850 คน การรับประกันภัยดำเนินงานโดยกลุ่มผู้รับประกันภัย (Syndicate) หรือเรียกว่า Underwriter ซึ่งมีสิทธิลงลายมือชื่อรับประกันภัยในนามของกลุ่มผู้รับประกันภัย โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้รับประกันภัยทางทะเล (Marine) และกลุ่มรับประกันภัยอื่นนอกจากภัยทางทะเล (Non Marine) Lloyd’s Insurance นับเป็นบริษัทประกันภัยที่เก่าแก่และใหญ่ที่สุดในโลกจนถึงปัจจุบัน

การปฏิวัติอุตสาหกรรมในช่วงต้นศตวรรษที่ 18 การปฏิวัติอุตสาหกรรมเป็นจุดเปลี่ยนครั้งสำคัญในประวัติศาสตร์โลก ซึ่งส่งผลกระทบในเกือบทุกแง่มุมของชีวิตประจำวันไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ที่เห็นเด่นชัดที่สุดคือการที่รายได้และจำนวนประชากรโดยเฉลี่ยเริ่มที่จะขยายตัวอย่างยั่งยืนในแบบที่ไม่เคยเป็นมาก่อน ทำให้สองร้อยปีหลังจาก ค.ศ. 1800 ค่าเฉลี่ยรายได้ต่อหัวของโลกขยายตัวมากกว่าสิบเท่า ในขณะที่จำนวนประชากรขยายตัวมากกว่าหกเท่า ทำให้เกิดความต้องการในด้านการรับประกันอุบัติเหตุ ทำให้มีการก่อตั้งบริษัทรับประกัน เพิ่มขึ้น เครื่องจักรใหม่ ๆ ที่นำมาติดตั้งกับโรงงาน และหัวรถจักรสมัยใหม่ ลดความเสียหายแก่ทรัพย์สิน และชีวิตของบุคคลเพิ่มขึ้นอย่างมาก การประกันภัยนอกจากจะช่วยให้การคุ้มครองอุบัติเหตุเหล่านี้ในด้านการเงินแล้ว ยังมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมให้มีการประดิษฐ์อุปกรณ์ด้านความ

ปลอดภัย และมีส่วนช่วยในการกำหนดกฎระเบียบในการรักษาความปลอดภัยด้วย (สำนักงานคณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัย, 2551: 4)

การดำเนินชีวิตของมนุษย์ในปัจจุบัน เลือกลงทุนในอาชีพและธุรกิจที่คิดว่าดีที่สุด เพื่อแสวงหารายได้ มาใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน สร้างความมั่นคงให้แก่ตนเองและครอบครัว รายได้ส่วนหนึ่งที่เหลือใช้จะกลายเป็นเงินสะสมหรือเงินออม ซึ่งการมีเงินออมนั้น ช่วยสร้างความมั่นใจว่าตนเองและครอบครัว จะมีเงินเพียงพอสำหรับการใช้จ่ายยามฉุกเฉินในอนาคต การพัฒนาการความคิดในการใช้เงินสะสมหรือเงินออมของมนุษย์นั้น มีหลากหลายรูปแบบเช่น การฝากธนาคาร การลงทุนในอสังหาริมทรัพย์ เงินฝาก ทองคำ หุ่น ตราสารต่าง ๆ และการประกันชีวิต

การประกันชีวิต (Life Insurance) เป็นวิธีอย่างหนึ่งของการลงทุนในปัจจุบัน ที่ได้รับการยอมรับจากผู้คน ลักษณะการประกันชีวิตเป็นการเฉลี่ยภัย ที่อาจจะเกิดขึ้นกับบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนให้กับผู้ที่สูญเสียชีวิตและครอบครัว โครงสร้างประชากรที่มีผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น เหล่านี้ล้วนเพิ่มความเสี่ยงต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจของธุรกิจการค้าการลงทุน ความมั่นคงของฐานะและรายได้ของบุคคล ธุรกิจประกันชีวิต มีการเติบโตค่อนข้างสูงขึ้นกว่าเมื่อก่อน แต่จำนวนประชากรที่ทำประกัน ชีวิตค่อนข้างน้อย มีเพียง ร้อยละ 39 ของจำนวนประชากรทั้งหมด การประกันชีวิต เป็นธุรกิจด้านบริการประเภทหนึ่ง ที่มีความสำคัญอย่างมากต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศ เนื่องจากเป็นสถาบันการเงินที่เป็นแหล่งระดมเงินออมของประชาชน ตามนโยบายออมเงินของรัฐบาล เป็นสิ่งจำเป็นของบุคคลและครอบครัวทั้งสิ้น จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ทุกคนควรมีกรรมธรรม์ประกันชีวิต ที่ประกอบด้วยประกันชีวิต ประกันสุขภาพ และการออมเงิน อย่างน้อยคนละ 1 กรรมธรรม์เพราะกรรมธรรม์ประกันชีวิตเป็นเครื่องมือทางการเงินที่สามารถ รับรองยอดเงินสุดท้ายที่ผู้ซื้อประกันชีวิตต้องการได้ตั้งแต่วันแรกที่บริษัทพิจารณาอนุมัติ รับเข้าเป็นสมาชิกของโครงการนั้นๆ และสามารถตอบสนองความจำเป็นทางการเงินที่แท้จริง (financial needs) ของผู้ซื้อประกันชีวิต (ณัฐฐ์ภูอิสรร์ ศรีเพชร, 2558: 87)

นอกจากนี้ในปัจจุบัน การประกันชีวิตให้ประโยชน์และความคุ้มครองในด้านอื่น ๆ อีกมากมาย ได้แก่ การให้ความคุ้มครองทางการเงิน การออมทรัพย์ เป็นการเสริมสร้างนิสัยให้คนรู้จักประหยัดเก็บออม ให้สวัสดิการต่าง ๆ เช่น ค่ารักษาพยาบาลและเงินชดเชย กรณีเจ็บป่วย ลดภาษีเงินได้บุคคล ช่วยลดภาระทางสังคมในกรณีที่หัวหน้าครอบครัวหรือผู้หารายได้ต้องจากไป ทั้งยังเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ สนับสนุนให้เกิดการลงทุนและการจ้างงานเพิ่มขึ้น ช่วยให้คนมีงานทำ และมีรายได้มากขึ้น เป็นการยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของประชาชน ส่งผลให้เศรษฐกิจของประเทศมีเสถียรภาพมากขึ้น ธุรกิจการประกันชีวิตยังให้ประโยชน์และมีส่วนสนับสนุนผู้คนในสังคมให้ดำรงชีวิตได้ด้วยความมั่นคง มั่นใจว่าตนเองและครอบครัวจะปลอดภัยเมื่อเกิดภัยขึ้น

ในอนาคต ซึ่งส่งผลต่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและสังคมโดยรวม

ผู้เอาประกันภัยจะต้องแบ่งรายได้ของตนส่วนหนึ่ง เพื่อนำมาชำระเบี้ยประกันภัยอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้เกิดการประหยัดเพื่อการเก็บออม สามารถใช้เป็นเครื่องมือออมเงินไว้ใช้ยามชรา หรือเพื่อเป็นทุนการศึกษาของบุตรหลาน ด้านการสร้างความมั่นคงให้กับชีวิตของผู้เอาประกันภัย การประกันชีวิตสามารถช่วยสร้างความมั่นคงของรายได้ให้แก่ผู้เอาประกันภัย ในกรณีการทำประกันคุ้มครองการเจ็บป่วย หรือเกิดอุบัติเหตุ โดยผู้เอาประกันภัยจะได้เงินทดแทน เพื่อใช้ในการเลี้ยงชีพ ในปัจจุบันพบว่า ผู้ทำประกันชีวิตที่มีบุคคลในความอุปการะต้องการความมั่นคงในชีวิต ทางด้านสุขภาพ และความมั่นคงในครอบครัว

การประกันชีวิตในยุคปัจจุบันควรนำหลักพุทธธรรม มาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตให้มีความสุขตามวิถีพุทธ โดยการนำ “ธรรม” หรือ “หลักธรรมของพระพุทธศาสนา” มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต และการทำงานที่พึงประสงค์ ช่วยให้องค์กรเป็นมิตร ร่มเย็นเป็นสุข และสร้างบรรยากาศในสังคม เห็นได้ว่าหลักพุทธธรรมที่ใช้ในการดำเนินชีวิตและการทำงาน เป็นเรื่องง่าย ๆ ใกล้ตัวที่ปฏิบัติกันอยู่แล้วในฐานะปัจเจกชน แต่ยังขาดความเข้มข้นเอาจริงเอาจัง หากทุกคนสามารถปฏิบัติได้พร้อมกับทำหน้าที่ของตนเต็มกำลังความสามารถอย่างสมบูรณ์ ย่อมสร้างบรรยากาศการทำงาน แบบงานสัมฤทธิ์ ชีวิตรื่นรมย์ได้อย่างแน่นอน

หลักธรรมทางพุทธศาสนานั้นเป็นที่พิสูจน์กันมาหลายยุค หลายสมัยแล้วว่า เป็นสัจธรรมที่แท้จริง ทั้งยังช่วยให้ผู้ปฏิบัติ มีความสุขความเจริญ เนื่องจากในสังคมปัจจุบันเกิดกระแสการเรียกร้อง ความมีคุณธรรมที่นับวันจะยิ่งมีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น หน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ มากมายได้เผชิญกับปัญหาทางด้านคุณธรรม จนถึงกับทำให้ต้องประสบกับภาวะที่ไม่ต้องการทั้งยังส่งผลร้าย ต่อประชาชนในวงกว้าง ในขณะที่การแก้ไขปัญหาทางด้านคุณธรรมที่เกิดขึ้นเหล่านั้น ยังมิได้รับการดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน แม้จะมีความพยายามของฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในระดับหนึ่งแล้วก็ตาม การได้มีโอกาสศึกษาเนื้อหา หลักเกณฑ์และประเด็นสำคัญ ๆ ด้านคุณธรรมที่มากขึ้น จะทำให้มีความชัดเจนมากขึ้นในอนาคต การดำเนินการใด ๆ เรามีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาคนให้มีจิตสำนึกในการดำเนินชีวิต โดยนำหลักพุทธธรรม มาเป็นแนวทางสู่ความสำเร็จในชีวิตที่ตนเองวางไว้

หลักธรรมที่ว่าด้วยศาสตร์ในมิติของความประพฤติ พฤติกรรม หรือลักษณะพฤติกรรมของมนุษย์ ว่าควรเป็นไปหรือปฏิบัติอย่างไร ที่ต้องคำนึงถึงความผิชอบ ขั้วดีของพฤติกรรมและอารมณ์นั้น ๆ อะไรควรเว้น อะไรควรทำ อะไรผิด อะไรถูก อะไรดี อะไรชั่ว ที่ควรเว้นและที่ควรทำ จากความหมายของพุทธธรรมในทัศนะของพระพุทธศาสนาว่า จะต้องแตกต่างจากหลักธรรมของแนวคิดอื่น เพราะหลักธรรมของพุทธศาสนา ได้ให้ความเข้าใจพร้อมกับอธิบาย

ถึงสัจธรรมของคนที่เป็นทั้งปัจเจกบุคคล จะต้องทำความเข้าใจและรู้อย่างชัดเจน จนสามารถได้รับประโยชน์จากความรู้และเข้าใจ ในธรรมชาติของแต่ละสิ่ง แต่ละอย่างนั้น ในฐานะที่เป็นทั้งสิ่งปรากฏและเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของปฏิจจสมุปบาท ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาวะธรรมของแต่ละสิ่งแต่ละอย่างตลอดเวลา โดยไม่มีการขัดแย้งกับระบบธรรมชาติของสิ่งที่คนนั้นกำลังปฏิสัมพันธ์อยู่ เป้าหมายของชีวิตในทัศนะของพุทธธรรม หากใช้แนวคิดทางพระพุทธศาสนา จะเป็นหลักธรรมอันเป็นแนวปฏิบัติโดยทั่วไป ที่วางไว้บนฐานของขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคมใดสังคมหนึ่ง หรือศีลธรรมซึ่งควรเป็นแนวปฏิบัติอันดีงาม ที่ต้องสอดคล้องกับคำสอนทางศาสนาใดศาสนาหนึ่ง ก็สามารถนำสู่ความเป็นหลักธรรมในทัศนะของพระพุทธศาสนาได้

ศาสนาทุกศาสนามีหลักธรรมคำสอนเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของศาสนิกชน โดยทุกศาสนามี เป้าหมายเดียวกันคือ “มุ่งให้ทุกคนมีธรรมะ มีคุณธรรม และสอนให้คนเป็นคนดี” ดังนั้น ศาสนาแต่ละศาสนาจึงมีหลักธรรมคำสอนของตนเอง เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติไปในทางดีงาม นำไปสู่การดำเนินชีวิตให้พบความสำเร็จและผาสุก

มนุษย์ทุกคนไม่ต้องการพบกับปัญหาในการดำรงชีวิต แต่ชีวิตตั้งอยู่บนพื้นฐานของความไม่แน่นอนและความเสี่ยง ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่สามารถคาดเดาได้ เช่น อุบัติเหตุ การเจ็บป่วย ภัยธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจและสังคมปัจจุบัน เป็นต้น เหตุการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้เมื่อเกิดขึ้นกับใครแล้ว ย่อมสร้างความเสียหายต่อบุคคลที่ประสบเหตุและคนรอบข้าง ในทรัพย์สินหรือการดำเนินชีวิต เช่น เมื่อมีสมาชิกในครอบครัวเจ็บป่วยและต้องได้รับการรักษา จำเป็นต้องใช้เงินเป็นจำนวนมาก เพราะค่ารักษาพยาบาลค่อนข้างสูง และมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นในทุก ๆ ปี ทำให้ครอบครัวต้องแบกรับภาระค่าใช้จ่ายด้านต่าง ๆ อย่างมากซึ่งจะส่งผลกระทบต่าง ๆ ตามมา

ในการประกอบวิชาชีพต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นวิชาชีพแขนงใด จะต้องมีการระยาบรรณในวิชาชีพ นั้น ๆ ให้ผู้ประกอบวิชาชีพได้ยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติ (สุรดี เชี่ยวหวาน, 2559: 2) เพื่อเป็นมาตรฐานเดียวกันซึ่งการประกอบวิชาชีพด้านการประกันภัย ก็มีหลักจรรยาบรรณในวิชาชีพ เช่นเดียวกัน หลักจรรยาบรรณและศีลธรรม ของตัวแทนและนายหน้าประกันภัย ที่ประกาศโดยนายทะเบียนประกันวินาศภัยและนายทะเบียนประกันชีวิตนั้น เป็นดั่งคัมภีร์ ที่ตัวแทนและนายหน้าประกันชีวิต ต้องประพฤติปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด หากตัวแทนและนายหน้าประกันชีวิตประพฤติผิดจรรยาบรรณวิชาชีพตามที่ได้บัญญัติไว้ ก็อาจจะต้องถูกเพิกถอนใบอนุญาตประกอบวิชาชีพได้ นอกจากนี้ในการสอบวัดความรู้เพื่อขอรับใบอนุญาตการเป็นตัวแทนและนายหน้าประกันภัย ตลอดจนการอบรมการต่อใบอนุญาต ผู้ที่จะสอบและอบรมจะต้องผ่านการทดสอบและอบรมในวิชาจรรยาบรรณด้วยเสมอ หากตัวแทนและนายหน้าประกันภัยทุกคน สามารถ

ประเพณีตามหลักจรรยาบรรณและศีลธรรมได้ จะทำให้อาชีพนี้เป็นวิชาชีพที่มีเกียรติ มีศักดิ์ศรี สามารถสร้างคุณประโยชน์แก่ผู้เอาประกันภัย สังคม และประเทศชาติได้

จากเหตุผลข้างต้นจะเห็นว่าการประกันชีวิต ควรนำหลักพุทธธรรมมาใช้ เพราะชีวิตของคนเราไม่แน่นอน อาจเกิดเหตุการณ์ที่ไม่คาดฝันขึ้นได้ตลอดเวลา การดำรงชีวิตอยู่ต้องไม่ประมาท การประกันชีวิต จึงมีความจำเป็นอย่างมากต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคม เพราะหากเกิดเหตุที่ไม่คาดฝันขึ้น จะทำให้ผู้อยู่ข้างหลังไม่เดือดร้อน ทำให้สังคมมีความสุข มุ่งหวังให้ทุกคนปฏิบัติตามหลักคุณธรรมที่ต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้น หลักพุทธธรรมจะเป็นสิ่งที่บุคคลมีความรับผิดชอบต่อสังคม เป็นการสร้างบรรทัดฐานใหม่ให้กับสังคม ที่จะบอกว่าสิ่งใดถูก สิ่งใดผิด ความถูกต้องนั้นขึ้นอยู่กับประโยชน์ของส่วนรวมและคนในสังคม การนำหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการประกันชีวิตมาใช้ ก็จะทำให้สามารถเป็นสิ่งที่ยอมรับได้จากสังคมไทย เพราะประเมินแล้วว่าเป็นการสมเหตุสมผล ไม่เกินพอดี ไม่สร้างปัญหาให้แก่สภาพแวดล้อมและชุมชนในระยะยาว

จากความจำเป็นที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่าการนำเอาหลักพุทธธรรม มาปรับประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการประกันชีวิต จึงเป็นสิ่งที่จำเป็น เพราะหลักพุทธธรรมเป็นหลักที่มนุษย์ใช้ดำเนินชีวิต ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้อง นอกจากนั้นผู้วิจัยประสงค์ให้ประชากรรุ่นใหม่ มีความตระหนักถึงความไม่แน่นอนในการดำเนินชีวิต เห็นความสำคัญต่อความมั่นคงของครอบครัว และมีความรู้ ความเข้าใจในการประกันชีวิต ทั้งยังเห็นว่าการประกันชีวิต มีรายละเอียดมากมาย ซึ่งอยู่ภายใต้กฎหมาย ที่ต้องวางแผนอย่างเป็นระบบ และใช้การบริหารที่เป็นระบบ ควรมีการบริหารงานที่ดี และเป็นธรรม จำเป็นต้องนำหลักพุทธธรรม เข้ามามีส่วนในการดำเนินการ ผู้วิจัยจึงต้องการที่จะศึกษาเรื่อง ”วิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการประกันชีวิตใน

สังคมไทย” โดยมุ่งหวังว่าผู้เกี่ยวข้อง จะนำหลักของพุทธธรรม ไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการประกันชีวิต เป็นการสร้างความมั่นคงให้กับอาชีพ ความมั่นใจให้กับลูกค้า และความเป็นบริษัทที่มีมาตรฐานสากล ได้อย่างสอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพสังคมไทยในปัจจุบัน ทำให้การประกันชีวิตเป็นที่ยอมรับของสังคมไทยต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทและสภาพปัญหาของการประกันชีวิตในสังคมไทย
2. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการประกันชีวิตในสังคมไทย
3. เพื่อวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการประกันชีวิตในสังคมไทย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และเสริมด้วยการเก็บข้อมูลภาคสนามจากการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) รวบรวมวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์จากแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น การสังเกตการณ์ และประมวลผลข้อมูลแต่ละด้าน นำมาเขียนเป็นรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิทางพระพุทธศาสนา ผู้บริหารธุรกิจ ประกันชีวิตและผู้บริหารตัวแทน ตัวแทนประกันชีวิต ผู้เอาประกันชีวิตและผู้รับประโยชน์ โดยกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยได้มาจากการสุ่มแบบเจาะจง ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิทางพระพุทธศาสนา จำนวน 2 คน ผู้บริหารธุรกิจประกันชีวิตและผู้บริหารตัวแทน จำนวน 5 คน ตัวแทนประกันชีวิต จำนวน 5 คน ผู้เอาประกันชีวิต จำนวน 5 คน และผู้รับประโยชน์ จำนวน 5 คน รวมเป็น 22 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือเพื่อใช้ในการวิจัย ตามขั้นตอน ดังนี้

1) เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น แบ่งเป็น 4 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทและสภาพปัญหาของการประกันชีวิต ตอนที่ 3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการประกันชีวิตในสังคมไทย ตอนที่ 4 ปัญหาและข้อเสนอแนะ

2) นำเครื่องมือที่สร้าง ให้ผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบความตรงด้านเนื้อหา

3) แก้ไข ปรับปรุง ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

4) นำแบบสัมภาษณ์ที่แก้ไขแล้วไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง

5) รวบรวมข้อมูล เพื่อนำมาวิเคราะห์และเรียบเรียง

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบคุณภาพ (Qualitative Research)) และเสริมด้วยการเก็บข้อมูลภาคสนามจากการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีการดำเนินการและเก็บข้อมูล ตามรายละเอียดดังนี้

1) การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาและรวบรวมข้อมูลจาก

พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี 2539 วรรณกรรมงานวิจัย รายงานการวิจัย หนังสือ เอกสารและบทความทางวิชาการ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับบริบท

และสภาพปัญหาของการประกันชีวิตในสังคมไทย และหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการประกันชีวิตในสังคมไทย

2) การเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) ผู้วิจัยใช้วิธีสัมภาษณ์และสอบถามกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 22 คน เกี่ยวกับบริบทและสภาพปัญหาของการประกันชีวิตในสังคมไทย และหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการประกันชีวิตในสังคมไทย

3) นำข้อมูลจากการวิจัยเชิงเอกสาร และการเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) มารวบรวม และทำการวิเคราะห์ข้อมูล โดยนำเสนอและปรึกษากับผู้ทรงคุณวุฒิ ด้วยการผสมผสานกับหลักพุทธธรรม แล้วประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการประกันชีวิตในสังคมไทยต่อไป

ผลการวิจัย

1) บริบทและสภาพปัญหาของการประกันชีวิตในสังคมไทย

บริบทของการประกันชีวิตในสังคมไทย ประกอบด้วย ความหมายของการประกันชีวิต แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการประกันชีวิต หลักการของการประกันชีวิต กฎหมายเกี่ยวกับการประกันชีวิต ชนิดของการประกันชีวิต ประเภทของการประกันชีวิต แบบของการประกันชีวิต และประโยชน์ของการประกันชีวิต

การตัดสินใจในการทำประกันชีวิต ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ความคิดเห็นว่า บริบทของการประกันชีวิตในสังคมไทย สามารถเรียงตามลำดับความสำคัญ ดังนี้

- (1) ถิ่นว่านโยบายของบริษัทประกันชีวิต ส่วนใหญ่มีความเหมาะสม มากที่สุด
- (2) ตัวแทนประกันชีวิตได้อธิบายถึงสิทธิ ประโยชน์ และให้คำแนะนำกับผู้เอาประกันส่วนใหญ่ อยู่ในระดับมากที่สุด
- (3) ผู้เอาประกันมีความสนใจที่จะทำประกันกับบริษัทของต่างประเทศมากกว่าบริษัทประกันของประเทศไทย
- (4) ผู้เอาประกัน มีความเข้าใจเรื่องการประกันชีวิต อยู่ในระดับปานกลาง
- (5) ผู้รับประโยชน์ มีความเข้าใจและพึงพอใจ ในเงื่อนไขสัญญา ของบริษัทประกันชีวิต อยู่ในระดับปานกลางสภาพปัญหาของการทำประกันชีวิตในสังคมไทย

ผู้ให้ข้อมูลเห็นว่า ปัญหาการทำประกันชีวิตเกิดจากปัจจัย ตามลำดับดังนี้

- (1) ผู้เอาประกันชีวิต ไม่ได้ชำระเบี้ยประกันตามกำหนด ทำให้ผลประโยชน์ ขาดหายไป

- (2) ปัญหาเกิดจากตัวแทนประกันชีวิต ขาดการติดตาม และให้บริการไม่ต่อเนื่อง ภายหลังจากการทำประกันชีวิต

(3) ผู้เอาประกันชีวิต ปกปิดและแฉ่งข้อมูล อันเป็นเท็จ ทำให้มีผลต่อ ผลประโยชน์ ที่จะได้รับตามสัญญา

(4) ตัวแทนประกันชีวิต ออกจากอาชีพ แล้วไม่มีผู้มา ดูแลต่อ ทำให้ลูกค้าไม่สะดวก ที่จะรับการบริการ จึงเป็นเหตุให้กรมธรรม์ ขาดอายุ

(5) ผู้เอาประกันชีวิตไม่ได้แจ้งรายละเอียดการทำประกัน ให้ผู้รับประโยชน์ ทราบ ทำให้กรณีผู้เอาประกันชีวิต เสียชีวิต จึงไม่มีใครเป็นผู้ติดตาม เรียกร้องค่าสินไหมทดแทนกับบริษัทประกันชีวิต

(6) ตัวแทนประกันชีวิต ไม่ชำระค่าเบี้ยประกันของลูกค้าต่อบริษัทประกัน หลังจากเก็บเงินเบี้ยประกันมาจากลูกค้าแล้ว ทำให้มีผลต่อผลประโยชน์ที่ลูกค้าควรได้รับ

2) หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการประกันชีวิตในสังคมไทย

หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการประกันชีวิตในสังคมไทย แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ หลักพุทธธรรมโดยตรง และ หลักพุทธธรรมโดยอ้อม ได้แก่

(1) หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการประกันชีวิตโดยตรง ประกอบด้วย เบญจศีล เบญจ ธรรม (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่ม 22 ข้อ 127: 227; 264: 306); สุจริตธรรม 3 (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่ม 11 ข้อ 228: 227) และ สังคหัตถุธรรม 4 (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่ม 21 32:42; 256: 335)

(2) หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการประกันชีวิตโดยอ้อม ประกอบด้วย กัลยาณมิตรธรรม 7 และอัปมาทธรรม(ความไม่ประมาท)

3) วิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการประกันชีวิตในสังคมไทย จากคำสัมภาษณ์ ของผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับหลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการประกันชีวิตในสังคมไทย สรุปได้ดังนี้

(1) อัปมาทธรรม(ความไม่ประมาท) ผู้ให้ข้อมูลเห็นว่า การแนะนำหลักความไม่ประมาทให้กับผู้ขอเอาประกันและตัวแทนประกันชีวิต ให้อธิบายรายละเอียดถึงความไม่แน่นอนของชีวิตให้กับผู้ขอเอาประกัน เพราะเป็นหลักธรรมที่สั่งสอนให้ทุกคน ควรดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท ซึ่งเป็นการวางแผนในการดำเนินชีวิต ช่วยคนที่อยู่ข้างหลังไม่เดือดร้อน ลดความเสียหายที่อาจจะเกิดขึ้นในชีวิตได้หากเกิดเหตุที่ไม่คาดฝันขึ้น

(2) เบญจศีล ผู้ให้ข้อมูลได้ให้แนวทางการประยุกต์ใช้เบญจศีลกับการประกันชีวิต ดังนี้ ควรให้ผู้เอาประกันรักษาศีล 5 ให้ครบ ควรพูดแต่ความจริง โดยเฉพาะที่เป็นสาระสำคัญต่อการประกันชีวิต ตัวแทนประกันชีวิต ควรยึดหลักเบญจศีล ในการดำเนินชีวิต ใช้เบญจศีลเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เบญจศีลช่วยให้มีสติในการทำงาน ตัวแทนประกันชีวิต

ต้องละเว้นจากการลัทธิพหุ มีความซื่อสัตย์ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับเบี้ยประกัน

(3) เบญจธรรม ผู้ให้ข้อมูลได้ให้แนวทางการประยุกต์ใช้เบญจธรรม กับการประกันชีวิต ดังนี้ ผู้เอาประกันชีวิต เมื่อรักษาศีล 5 จะส่งผลถึงหลักเบญจธรรมโดยอัตโนมัติ การมีเบญจธรรมจะทำให้เกิดความซื่อสัตย์ของตัวแทน ผู้เอาประกัน และบริษัท ฯ หลักเบญจธรรมจะทำให้บุคคลไม่ให้ร้ายผู้อื่น หลักเบญจธรรมควรยึดถือปฏิบัติในการทำงาน หลักเบญจธรรมเป็นการสื่อถึง การอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มอบความรัก ความเมตตา ด้วยการแสดงออกในแนวทางของการประกันชีวิต ได้ส่งผลให้ช่วยแก้ปัญหา ไม่เป็นภาระของสังคม และเป็นแนวทางช่วยให้มีความระมัดระวัง ในการพูดมากขึ้น

(4) สังคหวัตถุธรรม 4 ในเรื่องการให้ทาน พุดจาไพเราะ การบำเพ็ญประโยชน์ และทำตนเสมอต้น เสมอปลาย เป็นหลักของการอยู่ร่วมกันของมนุษยชาติในสังคม ทำให้คนมองเห็นคุณค่าของการประกันชีวิต เป็นการปลูกฝัง การเสียสละ แบ่งปันเพื่อครอบครัวและสังคม

(5) กัลยาณมิตรธรรม 7 ผู้ให้ข้อมูลได้ให้แนวทางการประยุกต์ใช้กับการประกันชีวิตว่าควรแนะนำหลักนี้ สำหรับตัวแทนประกันชีวิตเป็นอย่างยิ่ง เพราะถือว่าเป็นหลักการของความเป็นมิตรที่ดี ที่มนุษย์ทุกคนควรมี ช่วยการแบ่งปันความรู้ ทำให้สังคมดีขึ้น การมีมิตรที่ดี สิ่งแวดล้อมที่ดี มีการสนับสนุน เกื้อกูลกัน ต่อผู้เอาประกันและเพื่อนร่วมงานย่อมเป็นการปฏิบัติที่ดี ที่ทำให้การประกันชีวิต มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่ถูกต้อง

อภิปรายผล

การใช้ชีวิตของบุคคล มีความแตกต่าง โดยมีครอบครัวเป็นตัวแปรที่สำคัญ ที่จะต้องมีการวางแผนและตระหนักถึงความมั่นคงของครอบครัว ที่จำเป็นต้องนำหลักธรรม มาเป็นแนวทางถึงความไม่ประมาทในชีวิต ซึ่งมีความไม่แน่นอนที่อาจเกิดสิ่งที่ไม่คาดฝันได้ตลอดเวลา

การวิจัยครั้งนี้ สามารถอภิปรายผลการวิจัยในประเด็นสำคัญ ที่จะเป็นประโยชน์ ดังนี้

1) ในประเด็นที่เกี่ยวกับบริบทและสภาพปัญหาของการประกันชีวิตในสังคมไทย แบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่ (1) บริบทและสภาพปัญหาของการประกันชีวิตในสังคมไทย ปัจจัยที่มีอิทธิพล ได้แก่ นโยบายของบริษัทประกันชีวิตที่กำหนดไว้ใช้เป็นหลักปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับ อัญชลี มีบุญ, (2552:1399-1408), ศึกษาเรื่อง คุณธรรม จริยธรรม สำหรับผู้บริหารที่สอดคล้องกับการปกครองในองค์ระบอบประชาธิปไตย กล่าวไว้ว่า ผู้บริหารถือว่าเป็นบุคคลที่สำคัญอย่างยิ่งต่อองค์กร เนื่องจากเป็นผู้ที่มีบทบาทในการกำหนดนโยบาย การวางแผน การดำเนินงานแนวทางการ

ปฏิบัติ และเป็นตัวอย่างให้กับผู้อื่นที่อยู่ภายในองค์กร หากผู้บริหารเป็นผู้ที่มีจิตใต้สำนึก ในการกำหนดนโยบาย และยึดแนวทางในการปฏิบัติอย่างมีคุณธรรมอีกทั้งรู้จักการบริหารงาน ที่มีประสิทธิภาพ และมีคุณธรรม ย่อมส่งผลมายังองค์กร และสังคมโดยรวม ชุมชน หน่วยงาน องค์กร ระดับต่างๆ หรือแม้แต่ และบริษัท แมนูลีฟ่ประกันชีวิต (ประเทศไทย) จำกัด (มหาชน) (บริษัท แมนูลีฟ่ประกันชีวิต (ประเทศไทย) จำกัด (มหาชน), 2564) ให้ข้อมูลว่า การยึดมั่นกำหนดนโยบาย ในการดำเนินธุรกิจด้วยความโปร่งใส และเป็นไปตามจรรยาบรรณแห่งการดำเนินธุรกิจ ซึ่งมุ่งเน้นความซื่อสัตย์ และความถูกต้อง เพื่อเป็นหลักในการตัดสินใจและเสริมสร้างความเชื่อมั่นให้กับลูกค้านับล้านคน ทั้งนี้บริษัทฯ ได้รับชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับเรื่อยมาในการเป็นสถาบันการเงินที่ลูกค้าไว้วางใจ และบริษัท ก็รักษาชื่อเสียงเหล่านี้โดยการปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ตามกฎระเบียบว่าด้วยในการดำเนินธุรกิจ ซึ่งวางหลักการและวัตถุประสงค์ ให้พนักงานทุกคน และคู่ค้าปฏิบัติตาม โดยกฎระเบียบว่าด้วยหลักพุทธธรรม ถือเป็นเข็มทิศ ในการนำพาบริษัทฯ ไปสู่การเป็นผู้นำด้านการเงินที่ได้รับความไว้วางใจ โดยกฎระเบียบดังกล่าวได้วางหลักปฏิบัติ ในสิ่งที่ต้องกระทำพร้อมกับจรรยาบรรณที่ดี และกรอบการกำกับดูแลกิจการที่ดี อีกทั้งยังระบุสถานการณ์ที่ควรหลีกเลี่ยง หรือต้องรายงาน เพื่อการรักษาหลักพุทธธรรมในการดำเนินธุรกิจของบริษัท จึงนับได้ว่านโยบายของบริษัท ฯ นับเป็นสิ่งสำคัญที่ควรกำหนดไว้เป็นแนวทางเพื่อการปฏิบัติ เป็นอย่างดี สอดคล้องกับ กิตติพจน์ ยะสาระวรรณ ผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้บริหารบริษัทประกันชีวิต คนที่ 1 ที่เห็นว่า นโยบายของบริษัทประกันชีวิตส่วนใหญ่มีความเหมาะสม มากที่สุด (2) สภาพปัญหาการทำประกันชีวิตในสังคมไทย เกิดจาก สภาพปัญหาของผู้บริหารบริษัทประกันชีวิต สภาพปัญหาของผู้รับเป็นตัวแทนประกันชีวิต และสภาพปัญหาของผู้เอาประกันชีวิตและผู้รับประโยชน์สรุปได้ว่าผู้เอาประกันชีวิต ไม่ได้ชำระเบี้ยประกันตามกำหนด ทำให้ผลประโยชน์ขาดหายไป ซึ่งสอดคล้องกับจิตกร โมสิกะ ผู้ให้ข้อมูลที่เป็นตัวแทนประกันชีวิต คนที่ 1 ที่เห็นว่า ผู้เอาประกันมีผลประโยชน์ ขาดหายไป ไม่เป็นไปตามกำหนด เพราะขาดการชำระเบี้ยประกัน และไม่ได้ชำระเบี้ยประกันตามกำหนด ไม่มีผู้มาดูแลต่อ ทำให้ลูกค้าไม่สะดวก ที่จะรับบริการบริการ จึงเป็นเหตุให้กรมธรรม์ ขาดอายุ

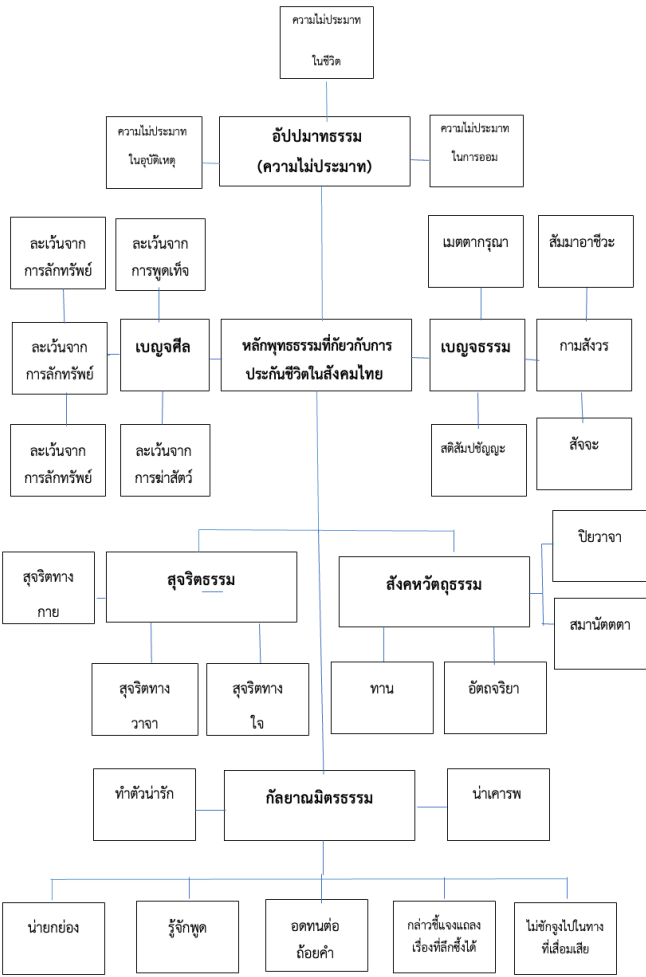
2) หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการประกันชีวิตในสังคมไทย ที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต้องให้ความสำคัญ ได้แก่ หลักธรรมที่เกี่ยวกับการประกันชีวิตโดยตรงได้แก่เบญจศีล เบญจธรรม สุจริตธรรม 3 สังคหวัตถุธรรม 4 และหลักธรรมที่เกี่ยวกับการประกันชีวิตโดยอ้อม ได้แก่ กัลยาณมิตรธรรม 7 และอัปมาทธรรม(ความไม่ประมาท) โดยผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ เห็นว่า หลักพุทธธรรมที่ควรให้ความสำคัญและต้องทำความเข้าใจ เพื่อนำไปปฏิบัติ คือ หลักความไม่ประมาท ซึ่งสอดคล้องกับ กันตนา ทองอินทร์, (2558: 16-26). ศึกษาเรื่อง การนำเอาหลักคำสอนของ

ศาสนาพุทธมาใช้ในการบริหารของนักธุรกิจในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ว่า 1) มิติด้านลูกค้า ใช้ฆราวาสธรรม 4 อิทธิบาท 4 สังคหวัตถุ 4 และทศพิธราชธรรม 2) มิติด้านกระบวนการภายใน นักธุรกิจใช้ ฆราวาสธรรม 4 พรหมวิหาร 4 และอิทธิบาท 4 3) มิติด้านการเงิน นักธุรกิจใช้ ฆราวาสธรรม 4 มาประยุตต์ใช้ และ 4) มิติด้านการเรียนรู้และพัฒนา นักธุรกิจใช้ ฆราวาสธรรม 4 จักรธรรม 4 ทิฐฐัมมิกัตถประโยชน์ 4 และกัลยาณมิตร 7 และรองศาสตราจารย์ ดร.ปรุทธ์ บุญศรีตัน ผู้ทรงคุณวุฒิทางพระพุทธศาสนา คนที่ 1 ที่เห็นว่า ควรแนะนำหลักพุทธธรรมเกี่ยวกับความไม่ประมาท ให้กับผู้ที่ซื้อประกัน และแนะนำหลักพุทธธรรมนี้ กับผู้ขายประกันชีวิต เพื่ออธิบายให้กับผู้ที่ซื้อประกัน ทราบ

3) แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกับการประกันชีวิต ควรเข้าใจหลักของความไม่ประมาท ในการดำเนินชีวิต ซึ่งอาจพบกับอุปสรรคต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นโดยไม่คาดฝัน หากมีการวางแผนที่ดี ย่อมทำให้ผู้ที่อยู่ข้างหลังเดือดร้อนน้อยกว่า ซึ่งสอดคล้องกับ บรรเลง ทับเที่ยง (2543: 78). ที่ศึกษาวิจัยเรื่อง ประกันภัยเพื่อความมั่นคง, ให้ความหมายของการประกันชีวิต ว่าการประกันชีวิตเป็นการประกันภัยที่การจ่ายเงินอาศัยการทรงชีพหรือการมรณะของบุคคล เป็นเหตุในการจ่ายโดยการเฉลี่ยซึ่งกันและกันที่เกิดขึ้นแก่บุคคลหนึ่งไปยังบุคคลอื่น ๆ ซึ่งอยู่ในลักษณะการเสี่ยงภัยประเภทเดียวกันและร่วมกัน เพื่อเป็นการช่วยบรรเทาความเดือดร้อนให้กับบุคคลที่ประสบเคราะห์อันเนื่องมาจากการสูญเสียชีวิต เพื่อให้บุคคลนั้นมีฐานะทางเศรษฐกิจกลับเข้าสู่สภาพเดิมหรือใกล้เคียงเช่นเดิม และสอดคล้องกับ กิตติพจน์ ยะสาระวรรณ ผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้บริหารของบริษัทประกันชีวิต คนที่ 1 ได้ให้ความเห็นว่า คนเราควรไม่ประมาทในการดำรงชีพ และวางแผนการเงินให้กับผู้อยู่เบื้องหลัง และยังสอดคล้องกับรองศาสตราจารย์ ดร.ปรุทธ์ บุญศรีตัน ผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ คนที่ 1 และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์, ดร.สมหวัง แก้วสุพงษ์ ผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ คนที่ 2 ได้ให้แนวทางการประยุกต์ใช้หลักความไม่ประมาทกับการประกันชีวิตไว้ว่า 1) การแนะนำหลักพุทธธรรมเหล่านี้ให้กับผู้เอาประกันและตัวแทนประกันชีวิต ให้อธิบายรายละเอียดถึงความไม่แน่นอนของชีวิตให้กับผู้เอาประกันทราบ 2) หลักของความไม่ประมาทเป็นหลักการทางพระพุทธศาสนาที่สั่งสอนให้มนุษย์ทุกคน ควรดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท

องค์ความรู้จากงานวิจัย

การประกันชีวิตในสังคมไทย นับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ยังมีปัญหาในการปฏิบัติ จากผู้เอาประกันชีวิต ที่ไม่ชำระเบี้ยประกันอย่างต่อเนื่อง และตัวแทนประกันชีวิต ที่ขาดการติดตาม ให้การบริการ เพื่อให้การประกันชีวิตในสังคมไทยเจริญรุ่งเรือง เกิดความเข้าใจเป็นอันดีระหว่างบริษัท ผู้บริหาร ตัวแทนประกันชีวิต ผู้เอาประกันและผู้รับประโยชน์ และเป็นทีี่ไว้วางใจของสังคมไทย จึงจำเป็นที่ทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ต้องใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ อปฺปมาทธรรม(ความไม่ประมาท) กัลยาณมิตรธรรม(ธรรมแห่งความเป็นผู้มีไมตรี) และสังคหวัตถุธรรม(หลักธรรมเพื่อการเอื้อเพื่อ เพื่อแผ่) มาปฏิบัติอย่างจริงจัง ดังแผนภูมิ ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากงานวิจัย

สรุป

ด้านบริบทและสภาพปัญหาการทำประกันชีวิตในสังคมไทย พบว่านโยบายของบริษัทประกันชีวิต มีความเหมาะสมดีแล้ว และการปฏิบัติหน้าที่ของตัวแทนประกันชีวิต อยู่ในระดับดีและเหมาะสม ผู้เอาประกันมีความสนใจที่จะทำประกันกับบริษัทของต่างประเทศมากกว่า ส่วนในด้านสภาพปัญหา พบว่า ผู้เอาประกันชีวิต ไม่ได้ชำระเบี้ยประกันตามกำหนด ทำให้ผลประโยชน์ขาดหายไป ตัวแทนควรติดตามและให้บริการอย่างต่อเนื่อง ผู้เอาประกันชีวิต ปกปิดและแถลงข้อมูล อันเป็นเท็จ ทำให้มีผลต่อผลประโยชน์ที่จะได้รับตามสัญญา

หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการประกันชีวิตในสังคมไทย ทุกฝ่ายมีความเห็นว่า หลักความไม่ประมาท เป็นหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการประกันชีวิตในสังคมไทย เป็นอันดับแรก โดยทุก ๆ คน ต้องคำนึงถึงความไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต ที่อยู่กับความไม่แน่นอน และยึดหลักเบญจศีลและเบญจธรรม เป็นเรื่องต่อมา โดยผู้เกี่ยวข้องกับการประกันชีวิต ต้องเป็นผู้มีศีล มีธรรมในการทำงานและดำเนินชีวิต นอกจากนั้นควรจะต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต ทั้งทางกายวาจาและทางใจ และควรยึดหลักการคบหากับบุคคลที่เป็นคนดี มีปัญญา มีความสามารถ ที่จะสนับสนุนและชักจูงไปในทางที่ดีและถูกต้อง

แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกับการประกันชีวิตในสังคมไทย การประกันชีวิตในสังคมไทย เห็นว่า การแนะนำหลักพุทธธรรมความไม่ประมาทให้กับผู้ขอเอาประกันและตัวแทนประกันชีวิต ให้อธิบายรายละเอียดถึงความไม่แน่นอนของชีวิตให้กับผู้ขอเอาประกัน เพราะเป็นหลักธรรมที่สั่งสอนให้มนุษย์ทุกคน ควรดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท ซึ่งเป็นการวางแผนในการดำเนินชีวิต ช่วยคนที่อยู่ข้างหลังไม่เดือดร้อน ลดความเสียหายที่อาจจะเกิดขึ้นในชีวิตได้หากเกิดเหตุที่ไม่คาดฝันขึ้น การทำประกันชีวิตต้องยึดถือ หลักเบญจศีล เบญจธรรม และคำนึงถึงประโยชน์ส่วนตนและส่วนของผู้อื่น ให้ถูกต้องไม่ผิดศีลธรรม จรรยาบรรณ หรืออยู่ภายใต้อำนาจกิเลสครอบงำ นอกจากนั้น หลักสังคหัตถ์ธรรม 4 ในเรื่องการให้ทาน พุทธจาไพเราะ การบำเพ็ญประโยชน์ และทำตนเสมอต้น เสมอปลาย เป็นหลักการอธิบายให้มนุษย์ มอบความสุขให้กับมนุษยชาติไม่ว่าให้ร้ายผู้อื่นเพราะถือเป็นหลักของการอยู่ร่วมกันของมนุษยชาติในสังคม เป็นการปลุกฝัง การเสียสละ แบ่งปันเพื่อครอบครัวและสังคม ในส่วนของกัลยาณมิตรธรรม 7 ผู้ให้ข้อมูลถือว่าเป็นหลักการของความเป็นมิตรที่ดี ที่มนุษย์ทุกคนควรมี การมีมิตรที่ดี สิ่งแวดล้อมที่ดี มีการสนับสนุน เกื้อกูลกัน ต่อผู้เอาประกันและเพื่อนร่วมงานย่อมเป็นการปฏิบัติที่ดีที่ทำให้การประกันชีวิต มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่ถูกต้อง ย่อมทำให้การประกันชีวิตเจริญรุ่งเรือง เกิดการอุดหนุน เกื้อกูลแก่กัน แยกแยะได้ว่าบุคคลไหนผูกมิตรแบบใด

ข้อเสนอแนะ

การประกันชีวิตได้วิวัฒนาการตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีการสร้างความเข้าใจกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งผู้บริหารบริษัทประกันชีวิต ตัวแทนประกันชีวิต ผู้เอาประกันและผู้รับประโยชน์ หลักพุทธธรรมเป็นสิ่งที่บุคคลและองค์กรหลาย ๆ องค์กร ให้ความสำคัญในการนำไปประยุกต์ใช้ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้รับประกันและผู้เอาประกันมากขึ้น ผู้วิจัยขอเสนอแนะไว้ดังนี้

1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

(1) เพื่อเตรียมความพร้อมรองรับเหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้นโดยไม่คาดฝัน อันเป็นเหตุลดความเดือดร้อนให้น้อยลง ควรนำหลักความไม่ประมาทมาปฏิบัติ

(2) ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการประกันชีวิต ควรมีความซื่อสัตย์ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการชำระเบี้ยประกันและควรติดตามให้บริการอย่างสม่ำเสมอ

2) ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ควรทำการวิจัยเกี่ยวกับ

(1) ศึกษาหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการประกันชีวิตในทัศนะของตัวแทนประกันชีวิต

(2) บุรณาการหลักความไม่ประมาทเพื่อการประกันชีวิตอย่างมีคุณภาพ

บรรณานุกรม

- กันตนา ทองอินทร์. (2558). การนำเอาหลักคำสอนของศาสนาพุทธมาใช้ในการบริหารของนักธุรกิจในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ. *วารสารการบริหารท้องถิ่น*. 8(1), 16-26.
- ณัฐฐ์ภูอิสร ศรีเพชร. (2558). แนวทางการสร้างความไว้วางใจของลูกค้า ในธุรกิจประกันชีวิตในประเทศไทย. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี*. 3(2), 87.
- บรรเลง ทับเที่ยง. (2543). *ประกันภัยเพื่อความมั่นคง*. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์พัฒนาบริษัท แมนูไลฟ์ ประกันชีวิต (ประเทศไทย) จำกัด (มหาชน).
- (2564). *แบบรายงานเปิดเผยข้อมูลประจำปี 2563 - 2564*.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). *พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัย. (2551). *คู่มือปฏิบัติงานสำหรับนายหน้าประกันชีวิต*, กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัย.
- สุรดี เขียวหวาน. (2559). *จรรยาบรรณ*, [Online], แหล่งที่มา: กองการเจ้าหน้าที่ สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยรามคำแหง, <http://hrm.ru.ac.th/file/004.pdf> (11 มีนาคม 2559).
- อัญชลี มีบุญ. (2552). ศึกษาเรื่อง คุณธรรม จริยธรรม สำหรับผู้บริหารที่สอดคล้องกับการปกครองในองค์กรภาครัฐ. *Veridian E-Journal. Silpakorn University*. 11(3), 1399-1408.

วิเคราะห์การบูรณาการหลักมงคลสูตรกับการพยากรณ์เลขศาสตร์ ของนักพยากรณ์ในจังหวัดเชียงใหม่

An Analysis of the Intregative Model in Mangala Sutta And Astro Numberology of Astrologer in Chiang Mai Province

สุภัคชญา บุญเฉลียว

พระครูปริยัติเจติยานุรักษ์, พระครูสิริปริยัตยานุศาสตร์, เทพประวิณ จันทรแรง

Suphakchaya Boonchaliew

Phrakrupariyathijethiyanuruksa, Phrakrusiripariyatyanusath, Thepprawin Chanraeng

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus, Thailand

Corresponding Author, E-mail: Supharkchaya10@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาหลักมงคลสูตร ในพระพุทธรศาสนา 2) เพื่อศึกษาการพยากรณ์เลขศาสตร์ของนักพยากรณ์ในจังหวัดเชียงใหม่ และ 3) เพื่อวิเคราะห์การบูรณาการหลักมงคลสูตรกับการพยากรณ์เลขศาสตร์ของนักพยากรณ์ในจังหวัดเชียงใหม่ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพจากการศึกษาเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับประชากรผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือกลุ่มนักปราชญ์ชาวพุทธที่เป็นบรรพชิต กลุ่มนักพยากรณ์ และกลุ่มผู้รับบริการของนักพยากรณ์ จำนวน 24 รูป/คน ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่

ผลการวิจัยพบว่า 1) คำว่า “มงคล” หมายถึง เหตุนำความสุขและความเจริญมาให้ มีทั้งมงคลทางโลกและมงคลทางธรรม หลักมงคลสูตร 38 ประการ ประกอบด้วยลำดับการดำเนินชีวิตตั้งแต่การศึกษา การทำงาน การเกษียณ ไปจนถึงการพัฒนาตนเองสู่ความสุขสูงสุด มงคลสูตรสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ทุกช่วงวัย 2) การศึกษาการพยากรณ์เลขศาสตร์ของนักพยากรณ์ในเชียงใหม่ 9 คน พบว่า 7 คนเป็นชาย และ 2 คนเป็นหญิง มีอายุระหว่าง 46-75 ปี ประสบการณ์พยากรณ์ 11-45 ปี รับพยากรณ์ 1-20 คน/วัน นักพยากรณ์ใช้วิชาเลขศาสตร์ควบคู่กับโหราศาสตร์ในการตั้งชื่อ คำนวณเลขมงคล และให้คำปรึกษาในเรื่อง การงาน การเงิน ความสัมพันธ์ และสุขภาพ โดยเน้นการแก้ไขปัญหาเฉพาะบุคคลด้วยศาสตร์ที่มีความเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมไทย 3) การบูรณาการครั้งนี้ พบว่า ผู้มารับการพยากรณ์มีปัญหา

ชีวิตและต้องการเสริมดวงด้วยเลขมงคล เช่น เบอร์มงคล บ้านเลขที่มงคล การตั้งชื่อมงคล และเลขทะเบียนรถมงคล นักพยากรณ์ใช้มงคลสูตรเป็นแนวทางในการให้คำแนะนำที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้รับบริการ ทั้งในเรื่องการแก้ไขปัญหาชีวิตและการสร้างความมั่นใจ การบูรณาการนี้ช่วยเสริมสร้างชีวิตและสังคมให้เกิดความสงบสุข พร้อมทั้งสร้างองค์ความรู้ใหม่ในการใช้ศาสตร์ทั้งสองร่วมกัน

คำสำคัญ: มงคลสูตร, การพยากรณ์, เลขศาสตร์

Abstract

This article has three objectives: 1) to study the Mangala Sutta in Buddhism, 2) to study the numerological predictions of astrologers in Chiang Mai, and 3) to analyze the integration of the Mangala Sutta with numerological predictions by astrologers in Chiang Mai. This qualitative research is based on document study and in-depth interviews with key informants, divided into three groups: Buddhist scholars, astrologers, and clients of astrologers, totaling 24 individuals in Chiang Mai.

The research findings are as follows: 1) The term “Mangala” refers to a cause that brings happiness and prosperity. It encompasses both worldly auspiciousness and spiritual auspiciousness. The 38 principles of the Mangala Sutta provide a sequential guide to life, from education, work, and retirement to self-development aimed at achieving ultimate happiness. These principles can be practically applied to daily life to enhance quality of life across all stages of human development. 2) A study of nine astrologers in Chiang Mai revealed that seven were male and two were female, aged between 46 and 75 years, with 11–45 years of experience. Each astrologer provided consultations to 1–20 clients daily. They utilized numerology in conjunction with astrology to determine auspicious names, calculate favorable numbers, and provide advice on matters such as careers, finances, relationships, and health. Their approach emphasized addressing individual problems through techniques deeply rooted in Thai cultural traditions. 3) This integration revealed that clients sought consultations to address life challenges and enhance their fortunes using auspicious numbers, such as for phone numbers,

house numbers, names, and vehicle registration numbers. Astrologers incorporated the principles of the Mangala Sutta as a framework for providing advice tailored to the needs of their clients, focusing on resolving life issues and building confidence. This integrative approach not only fostered personal and societal harmony but also generated new knowledge in combining these two disciplines effectively.

Keywords: Mangala Sutta, Astrology, Astro Numerology

บทนำ

ธรรมชาติในการดำเนินชีวิตของมนุษย์นั้นมีพื้นฐานเหมือนกันทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต มนุษย์ยังคงมีความโลภ ความโกรธ ความหลง รักสุข และเกลียดทุกข์เช่นเดิม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2557: 870) บุคคลไม่สามารถหลีกเลี่ยงความทุกข์ได้ ชีวิตมนุษย์มีความทุกข์เป็นปัญหาพื้นฐานและความสุขเป็นเป้าหมาย ซึ่งพุทธทาสภิกขุได้กล่าวว่า “มนุษย์มีปัญหาเพราะความอยาก เมื่อความต้องการได้รับการตอบสนองก็มีความสุข แต่ความต้องการของมนุษย์ไม่มีที่สิ้นสุด” (พระแมน จิตเมโธ (ดาวใหม่), 2561: 33) เมื่อเผชิญปัญหาและความทุกข์ร้อนใจ มนุษย์มักหาคำตอบและทางแก้ไข หากไม่สามารถแก้ไขปัญหาเองได้ มนุษย์จะหันไปหาที่พึ่งทางใจ เช่น การบนบานศาลกล่าว ขอความช่วยเหลือจากผู้มีอำนาจเหนือกว่า หาวัดอุ้มฉัตรเครื่องราชของคลัง หรือไปปรึกษาผู้รู้เช่น พระสงฆ์ นักบวช นักปราชญ์ ครู อาจารย์ นักวิชาการ และนักพยากรณ์ (สิงโต สุริยาอารักษ์, 2526: 10) โดยทั่วไป นักพยากรณ์สามารถแบ่งเป็นสามประเภทหลัก คือ 1) โหราจารย์ (Astrologer) ใช้วิชาโหราศาสตร์ในการพยากรณ์ดวงชะตาบุคคล บ้าน เมือง และสิ่งมีชีวิต พยากรณ์ปรากฏการณ์ต่างๆ ของโลกและจักรวาล 2) หมอดู (Fortune Teller) ทำนายโชคชะตาหรือเคราะห์ร้ายโดยใช้วิชาต่างๆ เช่น นรลักษณ์ศาสตร์ (ดูลักษณะคน) หัตถศาสตร์ (ดูลายมือ) และเลขศาสตร์ (Astro Numerology) ที่ใช้ความหมายของดวงดาวในตัวเลข และ 3) ผู้ใช้พลังจิต เช่น การพยากรณ์โดยใช้ญาณหรือร่างทรง ซึ่งไม่มีหลักวิชาการรองรับชัดเจน

ในงานวิจัยนี้ “นักพยากรณ์” หมายถึงโหราจารย์และหมอดูที่ใช้เลขศาสตร์เป็นหลักในการพยากรณ์ เลขศาสตร์เป็นวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับตัวเลข การคำนวณ และการเก็บสถิติที่เป็นวิทยาศาสตร์ ตัวเลขพื้นฐานคือเลข 1-9 แต่เลข 0 ไม่มีค่าในตัวเอง เมื่อรวมกับตัวเลขอื่นๆ กลับได้ผลลัพธ์ที่แปลกออกไป (จุฑามาศ ณ สงขลา, 2563: 16) เลขศาสตร์เป็นทั้งโหราศาสตร์และคณิตศาสตร์ มีความเกี่ยวข้องกันอย่างแน่นแฟ้น เลขศาสตร์ใช้ตัวเลขแทนดวงดาวและยังหมายถึง

ตัวเลขที่มาจากความเชื่อและคตินิยม (น. ณ ปากน้ำ หรือ อาจารย์พลุลลวง หรือ ประยูร อุลุชาฎะ, 2515) การแทนค่าอักขระออกเป็นตัวเลขถูกใช้ในการกำหนดบุคลิกภาพ อารมณ์ นิสัย ความคิด พุทธวรรค์ อุปสรรคของคน และวิธีแก้ปัญหา ตัวเลขมีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย ตั้งแต่ตื่นนอนจนเข้านอน เช่น ตัวเลขวัน เดือน ปี ปฏิทิน นาฬิกา เลขที่บ้าน เลขบัตรประชาชน จำนวนเงิน ทะเบียนรถ รหัสเอทีเอ็ม หุ่น คณิตศาสตร์ หอย และอื่นๆ (นิติภุตย์ กิตติศรีวรรณท์, 2562: 13-14) ตัวเลขสามารถส่งผลดีและไม่ดีต่อผู้ที่เกี่ยวข้อง ตัวเลขที่เป็นสิริมงคลสามารถส่งเสริมการทำงาน การเงิน ความรัก และสุขภาพ จึงเป็นที่นิยมในปัจจุบัน แท้จริง เลขศาสตร์นั้นมีมาตั้งแต่กว่า 4,000 ปีที่แล้ว เริ่มจากชนเผ่าบาบิโลเนียนและเผ่าฮิบรู และได้รับความนิยมมากในสมัยไคโร (Cheiro) หรือ William John Warner ผู้ที่ค้นพบความมหัศจรรย์ของตัวเลขจากวันเดือนปีเกิด และการแทนค่าตัวอักษรเป็นตัวเลข (A ถึง Z) และนำไปสู่ศาสตร์การถอดค่าอักขระออกเป็นตัวเลข

ในประเทศไทย อาจารย์พลุลลวง หรือ ประยูร อุลุชาฎะ ได้กำหนดค่าตัวเลขให้กับอักษรไทย ซึ่งใช้มาจนถึงปัจจุบันในการตั้งชื่อในท้องตลาด นักพยากรณ์จะตรวจดวงชะตาและให้คำแนะนำในการแก้ไขปัญหาชีวิตหรือเสริมมงคล โดยใช้ศาสตร์พยากรณ์ที่ตนได้เรียนมา บางท่านอาจใช้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เช่น มงคลสูตร ซึ่งมีทั้งหมด 38 ประการ (ขุ.ข. (ไทย) 25/262/562) มงคลสูตรนี้ประกอบด้วยเหตุและผลอย่างสมบูรณ์ เป็นผลจากการตรัสรู้และเป็นสัจธรรม (พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ), 2556: 4) มงคลมีสองสาย คือ 1) มงคลของนักคิด ถือว่าการมีสิ่งนั้นสิ่งนี้เป็นมงคล แต่ละที่แต่ละสมัยยึดถือไม่เหมือนกัน บางแห่งถือว่าเป็นมงคล แต่บางแห่งอาจถือว่าเป็นอัปมงคล (พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ, 2556: 6) 2) มงคลของพระพุทธเจ้า คือ มงคลทำ สอนให้ทำอย่างนั้นๆ จึงจะเป็นมงคล (ปิ่น มุทุกัน, 2555: 18) ซึ่งนักพยากรณ์ที่มีความรู้ในศาสตร์พยากรณ์ บางท่านอาจใช้ความรู้หลายศาสตร์ผสมผสานกันเพื่อความมั่นใจในการพยากรณ์ หลังจากตรวจดวงชะตาแล้ว หากพบว่ามีปัญหาที่ต้องแก้ไข นักพยากรณ์อาจแนะนำวิธีแก้ไขตามแนวทางโหราศาสตร์ โสยศาสตร์ หรือพุทธศาสตร์ เช่น แนะนำให้แก้เคล็ด เสริมดวง บูชาดวง ทำบุญสะเดาะเคราะห์ สืบชะตา ไหว้พระขอพร ใส่บาตร สวดมนต์ ถือนิสิล ปฏิบัติธรรม

การศึกษามงคลสูตรมาประยุกต์ใช้เพื่อแก้ไขปัญหาชีวิตถือเป็นการบูรณาการธรรมะกับศาสตร์การพยากรณ์อย่างน่าสนใจ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่าการประยุกต์ใช้ดังกล่าวยังขาดหลักธรรมที่ควรเพิ่มเติม ตัวอย่างเช่น ในกรณีที่ดาวพลุหสบัติเสีย ซึ่งแสดงถึงความเสื่อมของคุณธรรม อาจแนะนำให้ผู้มารับบริการเพิ่มการปฏิบัติในด้านศีล สมาธิ และปัญญา โดยเฉพาะการเน้น “ศีลสังวร” ซึ่งหมายถึงความสำรวมในศีลอย่างเข้มงวด เมื่อดาว 5 ตกอยู่ในตำแหน่งทุสถาน

ภพหรือกลายเป็นกาลกิณี คำแนะนำนี้จะช่วยส่งเสริมการแก้ไขปัญหาชีวิตอย่างลึกซึ้งและสมดุลงานสำคัญของการบูรณาการในงานวิจัยนี้คือ การนำหลักพุทธธรรมในมงคลสูตรมาเป็นเครื่องมือช่วยแก้ไขปัญหาชีวิตให้กับผู้รับบริการนักพยาบาลหลักมงคลสูตร 38 ประการครอบคลุมแนวทางการดำเนินชีวิตที่สามารถปรับใช้ในทุกสถานการณ์ ตั้งแต่การหลีกเลี่ยงคนพาล การคบบัณฑิต ไปจนถึงการประพฤติธรรมเพื่อสร้างความมั่นคงในชีวิต การบูรณาการนี้ไม่เพียงช่วยแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า แต่ยังช่วยสร้างรากฐานทางจิตใจและคุณธรรมให้กับผู้รับบริการ ส่งเสริมการพัฒนาชีวิตทั้งในระดับส่วนตัวและสังคม

ดังนั้น ในการรับพยาบาลดวงชะตานั้น นักพยาบาล ไม่ว่าจะเป็นโหราจารย์หรือหมอดูต้องมีความรู้ในศาสตร์พยากรณ์ตามที่ได้ร่ำเรียนมา นักพยากรณ์บางท่านอาจใช้ความรู้หลายศาสตร์ผสมผสานกันเพื่อความมั่นใจในการตรวจเช็คคำพยากรณ์ให้แม่นยำ แต่หลังจากการตรวจเช็คดวงชะตาแล้ว พบว่าถ้ามีปัญหาที่ต้องให้นักพยาบาลช่วยให้คำแนะนำแก้ไขแล้ว เป็นที่สนใจว่า นักพยากรณ์เหล่านั้น ได้ชี้แนะทางออกของปัญหาให้ผู้มารับบริการโดยอาศัยหลักการใดบ้าง ผู้วิจัยมีความสนใจว่า นักพยากรณ์นอกจากจะใช้วิธีการแก้ไขตามแนวทางโหราศาสตร์ โสยศาสตร์ พุทธศาสตร์ เช่น แนะนำให้แก้เคล็ด เสริมดวง บูชาดวง ทำบุญสะเดาะเคราะห์ สืบชะตา ไหว้พระขอพร ใส่บาตร สวดมนต์ ถือนิเวศน์ ปฏิบัติธรรม เพื่อเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจในการดำเนินชีวิตของผู้ที่มารับบริการนั้น เขาได้นำหลักธรรมในมงคลสูตรมาใช้เป็นเครื่องมือในแก้ไขปัญหาชีวิต และนำมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตให้เป็นอุดมมงคลกับผู้มารับบริการด้วยหรือไม่อย่างไร จึงเป็นที่มาและความสำคัญของปัญหาที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาในครั้งนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักมงคลสูตรในพระพุทธานุชา
2. เพื่อศึกษาการพยากรณ์เลขศาสตร์ของนักพยากรณ์ในจังหวัดเชียงใหม่
3. เพื่อวิเคราะห์การบูรณาการหลักมงคลสูตรกับการพยากรณ์เลขศาสตร์ของนักพยากรณ์ในจังหวัดเชียงใหม่

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้ข้อมูลเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย (Research Process) ดังนี้

1.ขอบเขตด้านเนื้อหา การศึกษาเอกสารเกี่ยวกับหลักมงคลสูตร ได้แก่ ความหมายและความสำคัญ มูลเหตุการเกิดขึ้นแห่งพระสูตร หลักธรรมคำสอนที่ปรากฏในพระสูตร จากนั้นศึกษาการพยากรณ์เลขศาสตร์ ตำราเลขศาสตร์ โหราศาสตร์ และเก็บข้อมูลจากสัมภาษณ์เชิงลึกกับนักพยากรณ์ในจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อวิเคราะห์การบูรณาการหลักเลขศาสตร์กับหลักมงคลสูตรในการแก้ไขปัญหาชีวิตของผู้รับบริการพยากรณ์

2.ขอบเขตด้านเอกสาร การศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) จากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.2539 และ อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกาปกรณ์พิเศษ และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) ศึกษาค้นคว้าจาก หนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์ วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ รายงานการวิจัย บทความ เอกสารต่างๆ จากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลประกอบจากการสัมภาษณ์เชิงลึก

3.ขอบเขตด้านประชากร/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มประชากรผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มดังนี้ 1) กลุ่มนักปราชญ์ชาวพุทธที่เป็นบรรพชิต จำนวน 3 รูป และ ขวราวาส จำนวน 3 คน 2) กลุ่มนักพยากรณ์ จำนวน 9 รูป/คน และ 3) กลุ่มผู้รับบริการของนักพยากรณ์ในจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 9 คน รวมจำนวนทั้งสิ้น 24 รูป/คน

4.ขอบเขตด้านพื้นที่ ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่วิจัยในจังหวัดเชียงใหม่

ผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

1. หลักมงคลสูตรในพระพุทธศาสนา

คำว่า “มงคล” หมายถึงเหตุที่นำความสุขและความเจริญมาให้ แบ่งเป็น มงคลทางโลก เช่น สิ่งของ วัตถุมงคล ช่างเผือก และฤกษ์ยาม ซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์แสวงหาเพื่อพึ่งพาทนออก และ มงคลทางธรรม ซึ่งหมายถึงข้อปฏิบัติใน มงคลสูตร 38 ประการ พระสูตรสำคัญในพระพุทธศาสนาเถรวาท ที่เป็นแนวทางดำเนินชีวิต ตั้งแต่การศึกษา การทำงาน การเกษียณ จนถึงการพัฒนาตนเองสู่ความสุขสูงสุด

มงคลสูตร มีลำดับการปฏิบัติจากง่ายไปยาก ครอบคลุม 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1.ปรีชาติ การเรียนรู้หลักธรรม 2. ปฏิบัติ การนำหลักธรรมไปปฏิบัติตามลำดับที่เหมาะสม และ 3.ปฏิเวธ ผลที่ได้รับจากการปฏิบัติ ซึ่งนำไปสู่ความเจริญสูงสุดในชีวิต

มงคลสูตรมีคุณค่าพิเศษที่แสดงลำดับขั้นการพัฒนาชีวิตทุกช่วงวัย ตามอาศรม 4 ได้แก่ พรหมจารี (วัยศึกษา) คฤหัสถ์ (วัยทำงาน) วานปรสค์ (วัยเกษียณตอนต้น) และสันยาสี (วัยเกษียณตอนปลาย) หลักธรรมสำคัญย่อได้เป็น 4 ข้อ คือ หลีกเลียงคนพาล คบบัณฑิต ทำความดีสม่ำเสมอ และพิจารณาความไม่เที่ยง

2. การพยากรณ์เลขศาสตร์ของนักพยากรณ์ในจังหวัดเชียงใหม่

จากการศึกษาการพยากรณ์เลขศาสตร์ของนักพยากรณ์ในจังหวัดเชียงใหม่ จำนวนทั้งสิ้น 9 รูป/คน พบว่า ในจำนวนนี้เป็นชายทั้งสิ้น 7 รูป/คน คือ มีนักพยากรณ์ที่เป็นพระภิกษุ 2 รูป เป็นหญิง 2 คน มีอายุอยู่ระหว่าง 46-75 ปี แต่ละคนมีประสบการณ์ในการพยากรณ์อยู่ระหว่าง 11-45 ปี โดยมีความถี่ในการรับพยากรณ์อยู่ระหว่าง 1-20 คน/วัน

นักพยากรณ์ทั้งหมดใช้เลขศาสตร์ในการพยากรณ์ โดยมักใช้โหราศาสตร์ผูกดวงชะตาแบบจักรราศี ควบคู่กับทักษาปกรณ์และศาสตร์อื่น ๆ เช่น ยามอัฐกาล และเลข 7 ตัวฐาน 12 เพื่อหาเลขมงคลสำหรับชื่อ เบอร์โทรศัพท์ บ้านเลขที่ และทะเบียนรถ ปัญหาหลักที่ผู้รับบริการมักปรึกษา ได้แก่ การงาน/การเรียนรู้ วิเคราะห์จากเรือนตนและกัมมะ การเงิน/หนี้สิน พิจารณาเรือนกัมมะ อริ และมรณะ ความสัมพันธ์ วิเคราะห์จากเรือนสหัชชะ พันธู บุตรธิดา ปัตนิ และศุภะ สุขภาพ/ชีวิตความเป็นอยู่ พิจารณาจากเรือนมรณะ โชคลาภ วิเคราะห์จากเรือนลาภะ คดีความ พิจารณาจากเรือนวินาศ การวางแผนชีวิต เช่น การก่อสร้างบ้าน ซื้อมรดก และการลงทุน นอกจากนี้ นักพยากรณ์ยังแนะนำการใช้ตัวเลขมงคลเพื่อเสริมดวงเฉพาะบุคคล โดยเน้นการแก้ปัญหาละเฉพาะหน้าและการส่งเสริมชีวิตในทุกมิติ

3. วิเคราะห์การบูรณาการหลักมงคลสูตรกับการพยากรณ์เลขศาสตร์ของนักพยากรณ์ ในจังหวัดเชียงใหม่

การบูรณาการครั้งนี้ ผลการวิจัยพบว่า ผู้ที่มารับการพยากรณ์ มีปัญหาชีวิต และต้องการเสริมดวงด้วยตัวเลขมงคลต่างๆ ในการเลือกเบอร์มงคล บ้านเลขที่มงคล การตั้งชื่อมงคล และการหาเลขทะเบียนรถมงคล เป็นต้น นักพยากรณ์ได้แนะนำทางออกของปัญหาแล้ว นำหลักธรรมในมงคลสูตรมาเป็นฐานในการประยุกต์ใช้อธิบาย วิเคราะห์ บูรณาการ และสังเคราะห์ออกเป็นชุดอธิบาย ชุดความคิด หรือชุดความรู้ เพื่อแก้ไขภัยในทางปฏิบัติ แก้ไขวิกฤติการณ์ และเสริมสร้างชีวิตและสังคมให้เกิดความสันติสุข ดังปรากฏในตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 การบูรณาการหลักมงคลสูตรกับการพยากรณ์เลขศาสตร์ของนักพยากรณ์ในจังหวัดเชียงใหม่

คำถามหรือปัญหา ของผู้มารับบริการ	พยากรณ์ศาสตร์	การบูรณาการหลักมงคลสูตร
เรื่องการทำงาน, การเรียน	เรือนที่ 1 ต้น คือ อารมณ์ นิสัย ความต้องการ เรือนที่ 10 กัมมะ คือ การงาน	6. ตั้งตนชอบ (อดตสมมาปณิ จ) 7. เป็นพหูสูต (พาหุสจฺจณจ) 8. มีศิลปะ (สิปปยจ) 14. ทำงานไม่ให้อึดอัด (อนากูลา จ กมมนตา) 18. ทำงานที่ไม่มีโทษ (อนวชฺชานิ กม มานิ)
เรื่องการเงิน, หนี้สิน	เรือนที่ 2 ภูมิพะ เรือนที่ 6 อริ เรือนที่ 8 มรณะ คือ มรดกและเงินที่ได้จาก ปตินิ	1. ไม่คบคนพาล (อเสวนา จ พาลาน) 2. คบบัณฑิต (ปณฺธิตานญจ เสวนา) 5. มีบุญวาสนามาก่อน (ปุพฺเพ จ กต ปุญฺญตา) 20. สำรวมจากการดื่มน้ำเมา (มชฺช ปาณา จ สยฺยโม) 24. มีความสันโดษ (สนฺตุฏฺฐิ จ)

เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างเจ้า ชะตา กับบุคคลอื่น	เรื่องที่ 3 สหัชชะความสัมพันธ์ ระหว่าง พี่น้อง เพื่อนสนิท เพื่อนร่วมงาน	1. ไม่คบคนพาล (อเสวนา จ พาลาน) 2. คบบัณฑิต (ปณฺธิตตานญฺจ เสวนา) 10. มีวาจาสุภาสิต (สุภาสิตา จ ยา วาจา) 17. สงเคราะห์ญาติ (ถาตถกานญฺจ สงคโห)
	เรื่องที่ 4 พันธุความสัมพันธ์ใน ครอบครัว เครือญาติ	3. บูชาบุคคลที่ควรบูชา (ปูชา จ ปูชะนียานิ) 11. บำรุงบิดามารดา (มาตาปิตุอุปฏฺฐานิ) 22. มีความเคารพ (คารโว จ) 25. มีความกตัญญู (กตญฺญตา)
	เรื่องที่ 5 ปุตตะความสัมพันธ์กับผู้ได้ บังคับบัญชา เช่น บุตรหลาน ลูกน้อง บริวาร คนรัก ชายชู้ อนุภรรยา	12. สงเคราะห์บุตร (ปุตตสงคโห) 16. ประพฤติธรรม (ธมฺมจริยา จ) 19. ไม่ทำความชั่ว (อารตี วิรตี ปาปา) 27. มีความอดทน (ขันตี จ) 30. สนทนาธรรมตามกาล (กาเลน ธมฺมสากัจฉา)
	เรื่องที่ 7 ปัตนิ ความสัมพันธ์ระหว่าง สามี-ภรรยา คู่สัญญา	6. ตั้งตนชอบ (อตฺตสมฺมาปณฺธิ จ) 13. สงเคราะห์ภรรยา/สามี (พารสงคโห) 21. ไม่ประมาท (อปฺปมาโท จ ธมฺเมสุ) 27. มีความอดทน (ขันตี จ)
	เรื่องที่ 9 ศุภะ ความสัมพันธ์ระหว่าง ผู้บังคับบัญชา ผู้มีอุปการคุณ	10. มีวาจาสุภาสิต (สุภาสิตา จ ยา วาจา) 22. มีความเคารพ (คารโว จ) 23. มีความถ่อมตน (นิวาโต จ) 27. มีความอดทน (ขันตี จ) 28. เป็นผู้ว่าง่าย (โสวสสตา)
เรื่องสุขภาพและสภาพชีวิตความ เป็นอยู่	เรื่องที่ 8 มรณะ สุขภาพ ความเจ็บ ป่วย ชีวิตความเป็นอยู่	4. อยู่ในถิ่นอันสมควร (ปฏฺฐิตฺเทสวาโส จ) 5. มีบุญวาสนามาก่อน (ปุพฺเพ จ กตปุญฺญตา) 19. ละเว้นจากบาป (อารตี วิรตี ปาปา) 20. สำรวมจากการดื่มน้ำเมา (มฺชฺชปนา จ สญฺญโม)
เรื่องโชคลาภ	เรื่องที่ 11 ลักษณะ โชคลาภ สิ่งที่ได้มาใหม่	5. มีบุญวาสนามาก่อน (ปุพฺเพ จ กตปุญฺญตา) 6. ตั้งตนชอบ (อตฺตสมฺมาปณฺธิ จ) 15. บำเพ็ญทาน (ทานญฺจ) 16. ประพฤติธรรม (ธมฺมจริยา จ)

เรื่องคดีความ (คดีทางโลกและ คดีธรรม)	เรือนที่ 12 วินาศ คือ การฟ้องร้อง การถูกจำคุก ถูก หน่วงเหนี่ยวกักขัง ถูกพิพากษา	9. มีวินัย (วินโย จ สุลิกขิตโต) 19. ละเว้นจากบาป (อราตี วิรติ ปาปา) 24. มีความสันโดษ (สนตุฎฐิ จ) 29. พบปะสมณะ (สมณานญ จ ทสสน)
เรื่องอื่นๆ ที่ต้องการทราบช่วงเวลา ที่เหมาะสม เช่น การวางแผนชีวิต การวางแผนการลงทุนต่างๆ การหา ฤกษ์สร้างบ้าน ซื้อรถ เป็นต้น	พยากรณ์ดาวเจ้าเรือนนั้นๆ ผสมกับ ดาวจรที่ทำมุมสัมพันธ์ที่ดี	ใช้หลักมงคลสูตรที่เหมาะสมในการสนับสนุนหรือช่วย แก้ไขปัญหาในแต่ละปัญหา

ตารางที่ 2 แสดงการเสริมดวงด้วยเลขมงคลในเบอร์มงคลบูรณาการกับหลักมงคลสูตร

เบอร์มงคล	คุณลักษณะ	การบูรณาการหลักมงคล สูตร
1	ดาวอาทิตย์: ใจร้อน มีสติปัญญาดี แสดงถึงความ เป็นผู้นำ	ข้อที่ 4 มีวาจาสุภาพ (สุภาสิตา จ ยา วาจา)
2	ดาวจันทร์: อ่อนไหวง่าย แต่ควบคุมสติได้ดีใน สถานการณ์คับขัน	
3	ดาวอังคาร: กล้าหาญ ขยันขันแข็ง	
4	ดาวพุธ: ปฏิภาณไหวพริบดี เชี่ยวชาญการเจรจา และสื่อสาร	
5	ดาวพฤหัสบดี: ความอุดมสมบูรณ์ การศึกษา และความยุติธรรม	
6	ดาวศุกร์: ศิลปะ ความรัก ความร่ำรวย	
7	ดาวเสาร์: ความอดทน ความมั่นคง โชคลาภด้าน อสังหาริมทรัพย์	
8	ดาวราหู: ความสามารถพิเศษ มุ่งทำการใหญ่	
9	ดาวเกตุ: ความสำเร็จ ความศักดิ์สิทธิ์ และศาสนา	

ตารางที่ 3 แสดงการเสริมดวงด้วยเลขมงคลในบ้านเลขที่มงคลบูรณาการกับหลักมงคลสูตร

บ้านเลขที่ มงคล	คุณลักษณะ	การบูรณาการหลัก มงคลสูตร
1	ธาตุไฟ: สื่อถึงความเป็นผู้นำ ความสำเร็จ เกียรติยศ และความเจริญรุ่งเรือง เหมาะสำหรับผู้ที่มุ่งมั่นและกล้าหาญ	ข้อที่ 4 อยู่ในถิ่นอัน สมควร (ปฏิรูปเทสวาโส จ)
2	ธาตุน้ำ: ส่งเสริมความสงบสุข สุขภาพดี และความก้าวหน้า โดยเฉพาะในบ้านที่มีผู้หญิงเป็นผู้นำ	
3	ความคล่องแคล่ว: สื่อถึงความกระตือรือร้น ขยันขันแข็ง และตรงไปตรงมา	
4	สติปัญญา: แสดงถึงไหวพริบ ความชาญฉลาด และความสามารถในการสื่อสาร	
5	ความมั่นคง: เชื่อมโยงกับเหตุผล ความยุติธรรม และความมั่นคงในชีวิต	
6	ความสงบและจินตนาการ: เสน่ห์และรสนิยมสูง แต่มีแนวโน้มใช้จ่ายฟุ่มเฟือย	
7	ความหนักแน่น: เน้นความเข้มแข็ง เสียสละ และการจัดการที่ดี	
8	ความฉลาดแกมโกง: มีเล่ห์เหลี่ยม ปรับตัวเก่ง แต่ขาดระเบียบและมั่นคง	
9	สิ่งศักดิ์สิทธิ์: สื่อถึงการคุ้มครอง เกื้อหนุน และอายุยืนยาว	

ตารางที่ 4 แสดงการเสริมดวงด้วยเลขมงคลในชื่อมงคลบูรณาการกับหลักมงคลสูตร

ชื่อยมงคล	คุณลักษณะ	การบูรณาการหลักมงคลสูตร
1	ดาวอาทิตย์: เชื้อมั่นสูง รักเกียรติ ทะเยอทะยาน มีความมั่นคงและโอ้อ่า	ใช้หลักมงคลสูตรทุกข้อตามสถานการณ์
2	ดาวจันทร์: ใจดี จินตนาการสูง อ่อนไหวแต่มีความกล้าหาญในยามคับขัน	
3	ดาวอังคาร: กล้าหาญ ชอบความท้าทาย ขยัน ตรงไปตรงมา	
4	ดาวพุธ: ปรับตัวเก่ง มีไหวพริบ สติปัญญาเฉียบแหลม	
5	ดาวพฤหัสบดี: มีเมตตา คุณธรรม ยุติธรรม เสียสละ มองโลกในแง่ดี	
6	ดาวศุกร์: รักสวยรักงาม เสน่ห์แรง ชอบความบันเทิงและศิลปะ	
7	ดาวเสาร์: เคร่งขรึม อดทน ชอบเก็บตัว คิดมากแต่มีสติปัญญาดี	
8	ดาวราหู: แน่วแน่ แต่งมง่าย ไม่โห่ร้าย ระวังขาดสติ	
9	ดาวเกตุ: สนใจเรื่องศาสนาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่หากดวงตกอาจเกิดอุบัติเหตุรุนแรง	

ตารางที่ 5 แสดงการเสริมดวงด้วยเลขมงคลในเลขทะเบียนรถมงคลบูรณาการกับหลักมงคลสูตร

เลขทะเบียนรถมงคล	คุณลักษณะ	การบูรณาการหลักมงคลสูตร
1	เหมาะสำหรับนักการบริหารและการกิจระดับสูง เดินทางบ่อยๆ เช่น ผู้บริหาร ข้าราชการ นักการเมือง และผู้นำประเทศ	9. มิวินัย (วินโย จ สฤทธิโชโต) 20. ส้ารวมจากการดื่มน้ำเมา (มชชปานา จ สฤณโม)
2	เหมาะสำหรับผู้นำหญิง รถพยาบาล หรือการค้าขายและขนส่ง	
3	เหมาะสำหรับตำรวจ ทหาร วิศวกร และอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการซ่อมแซมและเคมี	
4	เหมาะสำหรับผู้สื่อข่าว นักการทูต นักบัญชี และทนายความ	
5	เหมาะสำหรับครู นักวิชาการ และผู้พิพากษา	
6	เหมาะสำหรับนักแสดง นักร้อง และเจ้าของธุรกิจเสริมความงาม	
7	เหมาะสำหรับธุรกิจรับเหมาก่อสร้าง อสังหาริมทรัพย์ และงานด้านการเกษตร	
8	เหมาะสำหรับอาชีพกลางคืน งานเสี่ยงภัย หรืออาชีพสีเทา	
9	เหมาะสำหรับผู้มีศีลธรรม เช่น นักบวช โหราจารย์ และไกด์นำเที่ยว	

อภิปรายผล

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษามงคล 38 ประการ การพยากรณ์เลขศาสตร์ในเชียงใหม่ และการบูรณาการระหว่างหลักมงคลสูตรกับการพยากรณ์เลขศาสตร์ ผลการวิจัยสามารถอภิปรายได้ดังนี้

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า “มงคล” แปลว่า “เหตุนำความสุขความเจริญมาให้” มีทั้งมงคลทางโลก เช่น สิ่งของ วัตถุมงคล และมงคลทางธรรม คือ หลักปฏิบัติในมงคลสูตร 38 ประการ ซึ่งครอบคลุมหลักปริยัติและปฏิบัติ เรียงลำดับจากง่ายไปยาก จากขั้นต้นถึงขั้นสูงสุด มงคลสูตรเป็นพระสูตรสำคัญในพระพุทธศาสนาเถรวาท ประกอบด้วยหลักธรรมที่แสดงลำดับการดำเนินชีวิต ตั้งแต่การศึกษา การทำงาน การเกษียณ ดังที่ พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ (2556) ได้แบ่งความเจริญก้าวหน้าเป็น 3 ระดับ ได้แก่ 1) ความเจริญในโลกนี้ 2) ความเจริญในโลกหน้า และ 3) การบรรลุมรรคผลนิพพาน และการปฏิบัติธรรมตามอาศรม 4 การปฏิบัติตามมงคลสูตรสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อพัฒนานตนเองและบรรลุถึงความสุขสูงสุด เช่นเดียวกับงานศึกษาของ วิโรจน์ อินทนนท์ (2556) พบว่า มงคลสูตรมีความโดดเด่นเพราะมีความสัมพันธ์กับชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนถึงชรา แบ่งชีวิตออกเป็น 4 ช่วงตามอาศรม ได้แก่ พรหมจารี คฤหัสถ์ วานปริศน์ และสันยาสี และงานศึกษาของ พระมหาพิเชษฐ จิตตมโล (2559) กล่าวว่า หลักคำสอนในมงคลสูตรสามารถนำไปพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ใน 3 ระดับ คือ ปฐมวัย มัชฌิมวัย และปัจฉิมวัยดังที่ ชูชาติ สุทธะ (2559) เชื่อว่าสุขภาวะที่สมบูรณ์เกิดจากการพัฒนาองค์ประกอบทุกส่วนของชีวิตไปพร้อมๆ กัน ได้แก่ กาย สังคม จิต และจิตวิญญาณ มงคลสูตรแบ่งการพัฒนาเป็นระดับต้น กลาง และสูงสุด

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า การศึกษาการพยากรณ์เลขศาสตร์ของนักพยากรณ์ในเชียงใหม่ 9 คน พบว่า 7 คนเป็นชาย และ 2 คนเป็นหญิง มีอายุระหว่าง 46-75 ปี ประสบการณ์พยากรณ์ 11-45 ปี รับพยากรณ์ 1-20 คน/วัน นักพยากรณ์ทุกคนใช้วิชาเลขศาสตร์ โดยมากใช้วิชาโหราศาสตร์ผูกดวงชะตาแบบจักรราศี และใช้ทักษาปกรณ์ในการตั้งชื่อหรือหาเลขมงคล เช่น เบอร์โทรศัพท์ บ้านเลขที่ ชื่อมงคล และทะเบียนรถ เช่นเดียวกับงานศึกษาของ จุฑามาศ ณ สงขลา (2549) พบว่าการพยากรณ์เลขศาสตร์เป็นที่นิยมในเชียงใหม่ เช่นเดียวกับในหลายพื้นที่ของประเทศไทย ผู้คนจากทุกสาขาอาชีพหันมาพึ่งพานักพยากรณ์เพื่อขอคำแนะนำเกี่ยวกับปัญหาชีวิต โดยนักพยากรณ์ในเชียงใหม่ส่วนมากใช้เลขศาสตร์ในการพยากรณ์มากกว่าศาสตร์อื่นๆ โดยอาจใช้วิธีการพยากรณ์แบบผสมผสาน เช่น การใช้เลข 7 ตัว ฐาน 12 เลขศาสตร์สากล และการตั้งชื่อมงคล สอดคล้องกับงานศึกษาของ นันทวิญญ์ สุวดีมงคล (2556) พบว่า การเปลี่ยนหมายเลขโทรศัพท์ที่ตรงกับลักษณะอาชีพและความต้องการจะช่วยเสริมดวงชะตา และ

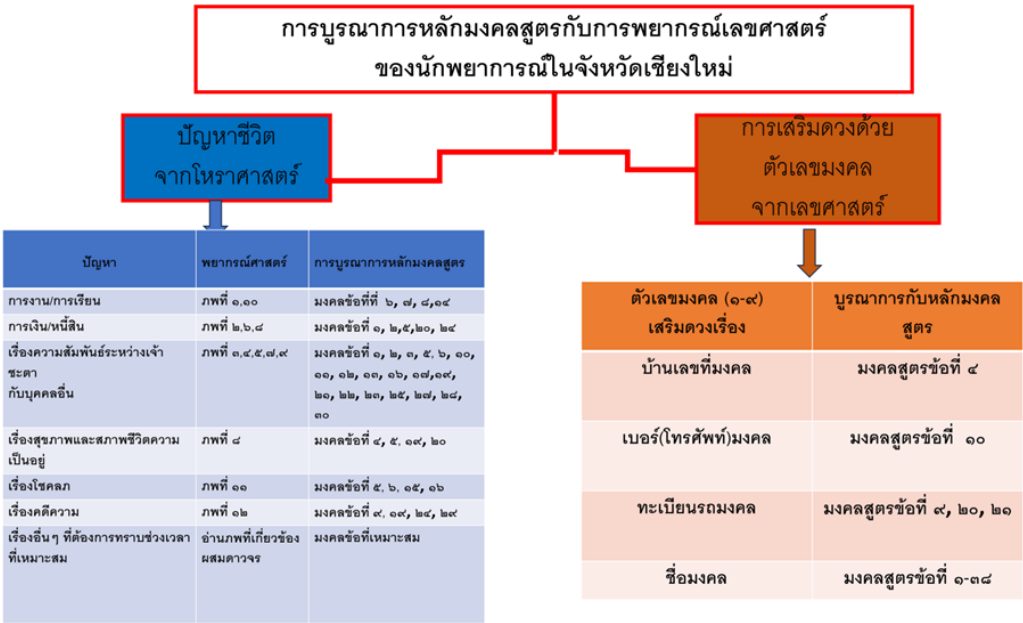
งานศึกษาของ สีนาท นาควัชระ (2564) กล่าวว่าการใช้หมายเลขโทรศัพท์มือถือเป็นที่นิยมในทุกสายอาชีพ และปัญหาที่พบส่วนใหญ่คือ เรื่องการงาน การเงิน ความสัมพันธ์ สุขภาพ โศคราถ คติความ และการวางแผนชีวิต นักพยากรณ์ให้คำแนะนำโดยพิจารณาดวงชะตาจากเรือนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ปณินวิษซ์ เจริญวโน (2549) พบว่า ผู้มารับบริการพยากรณ์ส่วนมากมีคำถามเกี่ยวกับการงาน การเงิน ความสัมพันธ์ สุขภาพ โศคราถ และคติความ นอกจากนี้ยังมีความต้องการเสริมดวงด้วยตัวเลขมงคล เช่น เบอร์โทรศัพท์ บ้านเลขที่ ชื่อมงคล และเลขทะเบียนรถ อย่างไรก็ตาม สมเจตน์ แสงคำ ณ เวียงคำพู่ (2546) กล่าวว่า การตั้งชื่อ-นามสกุลให้ดีตามพลังของดวงดาว หากไม่เปลี่ยนพฤติกรรมตนเองให้สอดคล้องกับศีลธรรม ก็ไม่สามารถคาดหวังว่าชื่อ-นามสกุลนั้นจะทำให้ชีวิตดีขึ้น

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า การบูรณาการครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีธรรมวิทยา ผลวิจัยพบว่า ผู้มารับการพยากรณ์มีปัญหาชีวิตและต้องการเสริมดวงด้วยเลขมงคล เช่น เบอร์มงคล บ้านเลขที่มงคล การตั้งชื่อมงคล และเลขทะเบียนรถมงคล นักพยากรณ์ให้คำแนะนำโดยใช้หลักธรรมในมงคลสูตรเป็นฐานในการอธิบาย วิเคราะห์ และสังเคราะห์ออกเป็นชุดความรู้ เพื่อแก้ปัญหา เสริมสร้างชีวิต และสังคม โดยแสดงการบูรณาการหลักมงคลสูตรกับการพยากรณ์เลขศาสตร์ในเรื่องต่างๆ เช่น การงาน การเงิน ความสัมพันธ์ สุขภาพ และโศคราถ ซึ่งแม้บางคนไม่เคยศึกษาพุทธธรรมมาก่อนก็สามารถให้คำแนะนำที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมได้ เช่นเดียวกับงานศึกษาของ กฤติกาวัลย์ หิรัญลี (2558) กล่าวได้ว่า นักพยากรณ์ทุกคนจะให้คำปรึกษาตามหลักพุทธธรรม แม้จะมีรายละเอียดแตกต่างกันไปตามเทคนิคเฉพาะตัว แต่สรุปได้ว่ามี 3 แนวทางคือ ให้ทำทาน รักษาศีล และบำเพ็ญภาวนา และงานศึกษาของ สาคร สังฆะณา (2556) พบว่า การบูรณาการพยากรณ์เลขศาสตร์กับหลักมงคลสูตรมีวัตถุประสงค์เพื่อบำบัดทุกข์ บำรุงสุข และให้คำปรึกษาเชิงพุทธเพื่อบำบัดความเครียด อย่างไรก็ตาม พัทรี แก้วผลึก (2561) กล่าวว่า พุทธศาสนิกชนควรยึดถือหลักคำสอนของพระพุทธองค์ควบคู่ไปกับความเชื่อในเรื่องฤกษ์ วัชพร ทุมมานนท์ (2558) กล่าวว่า เมื่อนักพยากรณ์ยึดหลักจากสุภาสิตในการพยากรณ์จะช่วยเสริมสร้างสังคมให้เกิดสันติ อภิญา สารีพันธ์ (2564) กล่าวว่าหลักโหราศาสตร์มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตในด้านความเชื่อ พิธีกรรม และการดำเนินชีวิต อย่างไรก็ตาม สมเจตน์ แสงคำ ณ เวียงคำพู่ (2546) กล่าวว่า แม้ว่าจะตั้งชื่อ-นามสกุลให้ดีตามพลังของดวงดาว แต่หากไม่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตนเองให้สอดคล้องกับศีลธรรม ก็อย่าได้คาดหวังว่าชื่อ-นามสกุลนั้นจะทำให้ชีวิตดีขึ้น เช่นเดียวกับ ปณินวิษซ์ เจริญวโน (2549) กล่าวว่า ชีวิตคนเราจะดีหรือไม่ดีนั้นขึ้นอยู่กับกระทำของตนเอง ไม่ใช่เบอร์โทรศัพท์ ท้ายที่สุด จันทรพັນเมฆ (2555) วินิจฉัยว่า หากศึกษาโหราศาสตร์อย่างถูกต้องและนำมาใช้อย่างสร้างสรรค์ โหราศาสตร์สามารถเป็นเครื่องมือในการสร้างกำลังใจ

และแรงบันดาลใจในการดำเนินชีวิต รวมถึงการค้นพบศักยภาพของตนที่ติดตัวมาแต่กำเนิดและพัฒนาไปสู่ระดับสูงสุดได้เช่นกัน

องค์ความรู้จากการวิจัย

ผลการวิจัยสามารถสรุปผลเป็นองค์ความรู้ได้ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากงานวิจัย

สรุป

สรุปได้ว่า นักพยากรณ์ทุกรูป/คน ใช้คำพยากรณ์ตามหลักเลขศาสตร์ แม้จะมีรายละเอียดแตกต่างกันไปตามเทคนิคเฉพาะตัว ส่วนการบูรณาการกับหลักมงคลสูตร หรือมงคล 38 ประการ

โดยมีแนวทางประพฤติปฏิบัติ 3 แนวทาง คือ การให้ทาน การรักษาศีล และการภาวนา ซึ่งผู้ที่รับบริการจากนักพยากรณ์ก็มักจะเชื่อถือและรับปฏิบัติตามโดยการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

ตามหลักเลขมงคล การเข้าวัดทำบุญทำทาน รักษาศีล และทำสมาธิภาวนา ซึ่งเมื่อผู้รับการพยากรณ์ปฏิบัติตามแล้ว ส่วนใหญ่มีความรู้สึกดีขึ้น นับเป็นการเสริมกำลังใจที่เป็นแรงบวกเพื่อการดำเนินชีวิตที่ดีขึ้นต่อไป

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) รัฐบาลควรจัดตั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อควบคุมและตรวจสอบพฤติกรรมของนักพยากรณ์ทั่วประเทศ โดยมีกฎหมายรองรับ ในอดีตก็เคยมีการนำร่างพระราชบัญญัติควบคุมหมอดูและหมอทำนายเหย้าแฝด เสนอต่อสภาผู้แทนราษฎร เพื่อหวังควบคุมหมอดูและหมอทำนายเหย้าแฝดที่เป็นภัยต่อประชาชนและสังคมมาแล้ว การเสนอให้นักพยากรณ์ต้องสอบขึ้นทะเบียนใบประกอบโรคศิลป์ สาขาจิตแพทย์แผนไทย

2) รัฐบาลควรมีการส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนหลักสูตรการพยากรณ์อย่างถูกต้อง ในอดีตก็เคยมีความพยายามจะจัดหลักสูตรโหราศาสตร์ขึ้นหลายแห่งในกระทรวงศึกษาธิการ

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1) จัดโครงการฝึกอบรม เพื่อสอนความรู้และทักษะที่เกี่ยวข้องกับการบูรณาการหลักมงคลสูตรและการพยากรณ์เลขศาสตร์แก่บุคคลทั่วไปที่สนใจในการศึกษาพยากรณ์เลขศาสตร์ สนับสนุนและส่งเสริมการนำผลวิจัยไปใช้ทั้งในแบบออนไลน์และออฟไลน์

2) นำผลวิจัยไปใช้ในการพัฒนานโยบายที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการออกกฎระเบียบจริยธรรมหรือนโยบายที่มีต่อการพยากรณ์เลขศาสตร์

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1) การศึกษาวิจัยเชิงทดลองนำผลวิจัยไปใช้ในสภาพจริงและรับฟังความคิดเห็นจากผู้ใช้บริการ เพื่อปรับปรุงและปรับให้เข้ากับบริบทและความต้องการของผู้ใช้จริงทั้งแบบรายบุคคลและกลุ่มบุคคล

2) การศึกษาเปรียบเทียบหลักมงคลสูตรกับรัฐศาสตร์, การศึกษาเปรียบเทียบหลักมงคลสูตรกับการบริหารธุรกิจ, การศึกษาเปรียบเทียบหลักมงคลสูตรกับจิตวิทยา เป็นต้น

บรรณานุกรม

- กฤติกาวัลย์ หิรัญสี. (2554). **ศึกษาความสอดคล้องของหลักพยากรณ์ในคัมภีร์ และวิชาโหราศาสตร์ไทย**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- กฤติกาวัลย์ หิรัญสี. (2558). **ความสัมพันธ์ในการพยากรณ์ชีวิตคนด้วยวิชาโหราศาสตร์ไทย กับกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท**. ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- จุฑามาศ ณ สงขลา. (2549). **เลขโทรศัพท์ เรียกทรัพย์ รับโชค**. กรุงเทพมหานคร: สถาพรบุ๊คส์.
- จุฑามาศ ณ สงขลา. (2563). **เลขศาสตร์รหัสลับโคโร (ฉบับ 2020)**. กรุงเทพมหานคร: สถาพรบุ๊คส์.
- จันทร์พั่นเมฆ. (2555). **ธรรมประยุกต์ 3.0 ทางพุทธจักราสี เล่ม 2**. กรุงเทพมหานคร: ปัญญาชน.
- ชูชาติ สุทธิ. (2559). **กระบวนการพัฒนาชีวิตเชิงพุทธบูรณาการ**. ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- นัทธัญ สวัสดิ์มงคล. (2556). **ความเชื่อคัมภีร์เลขศาสตร์ในการเลือกใช้งานหมายเลขโทรศัพท์เคลื่อนที่ของลูกค้าเอไอเอสในเขตพื้นที่จังหวัดนครปฐม**. การค้นคว้าอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- นิติกฤตย์ กิตติศรีวรรณ. (2562). **DECODER+ ถอดรหัสพลังตัวเลข สร้างแรงดึงดูดความสำเร็จ**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เบอร์รับโชค ดอท คอม.
- ปิ่น มุทุกัน. (2555). **มงคลชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์บุ๊คส์.
- ปณินวิช เชิงชวน. (2549). **เบอร์สวยช่วยได้**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: จูปีตัส.
- พัชร แก้วผลึก. (2561). “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องฤกษ์ตามคัมภีร์โหราศาสตร์ไทยที่มีผลต่อพุทธศาสนิกชน”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ). (2556). **มงคลชีวิต หลักปฏิบัติมงคล 38 ประการของคนดี**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา สถาบันลือธรรม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2557). **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**. พิมพ์ครั้งที่ 39. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาพิเชษฐ จิตตมโล (เขียนจตุรัส). (2559). **การศึกษาเชิงวิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักคำสอนในมงคลสูตร**. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ. (2556). **มงคลชีวิต ฉบับ “ทางก้าวหน้า”**. กรุงเทพมหานคร: ชมรม

- พุทธศาสตร์สากล ในอุปถัมภ์สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์.
พระแมน ฐิตเมโธ (ดาวใหม่). (2561). **ธรรมชาติของมนุษย์ในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ**.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พลูหลวง. (2558). **พื้นฐานของโหราศาสตร์ (ความมหัศจรรย์ของตัวเลข)**. กรุงเทพมหานคร:
บริษัทนครบรรณ (1999) จำกัด. 2558
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. มหาวิทยาลัย. (2500). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬา**.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วัชรพร ทุมมานนท์. (2558). **การประยุกต์หลักพุทธสันติวิธีในการพยากรณ์ของนักโหราศาสตร์
ไทย**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาสันติศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิโรจน์ อินทนนท์. (2556). **มงคลตกที่ปณี**. ในตามรอยพระสิริมังคลาจารย์สังฆปราชญ์ล้าน
นา. รวบรวมจัดพิมพ์โดย พระครูธีรสุตพจน์ (พระมหาสง่า ธีรสวโร). เชียงใหม่:
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่.
- สมเจตน์ แสงคำ ณ เวียงคำฟู. (2546). **ชื่อ ความสุข ความมั่งคั่งและพลังอำนาจดวงดาว**.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ Good Morning.
- สมเจตน์ แสงคำ ณ เวียงคำฟู. (2549). **ทำนายทะเบียนรถ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนัก
พิมพ์คนคมน์.
- สาคร สังฆะณา. (2556). **ศึกษาการพยากรณ์กับการให้คำปรึกษาเชิงพุทธเพื่อบำบัด
ความเครียดของผู้มารับบริการจากสมาคมโหราภาคเหนือ**. ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตร
ดุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย.
- สิงโต สุริยาอารักษ์. (2526). **โหราศาสตร์ไทย เรียนด้วยตนเอง เล่มเดียวจบ**. กรุงเทพมหานคร:
ดวงดีการพิมพ์.
- สินาท นาควัชร. (2564). **ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยกับราคาของผู้บริโภคเต็มใจจ่าย
ในการเปลี่ยนเบอร์มงคล**. การค้นคว้าอิสระบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต. โครงการ
พิเศษ หลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต (M.B.A. for IT Smart Program) รุ่นที่ 17
มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- อภิญา สารีพันธ์. (2564). **การวิเคราะห์วิชาโหราศาสตร์ที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของ
ประชาชนในจังหวัดขอนแก่น**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพุทธของชุมชนภูผาฟ้า
อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่

Analysis of the Buddhist-Oriented Quality of Life Development in the
Phu Pha Fa Nam Community, Mae Taeng District, Chiang Mai Province

จรัญ บุญมี

พระครูสิริปริยัตยานุศาสน์

Charun Bunmee, Phrakrusiripariyatyanusath

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chiang Mai Campus

ปรุตม์ บุญศรีตัน

Parut Boonsritun

มหาวิทยาลัย เชียงใหม่

Chiang Mai University

Corresponding Author, E-mail: petpandin2516@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้สำรวจผลกระทบแนวปฏิบัติของชาวพุทธเถรวาทต่อคุณภาพชีวิต โดยมีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้ 1. การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท 2. การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนภูผาฟ้า ต.ป่าแป๋ อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่ 3. วิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพุทธของชุมชนภูผาฟ้า ต.ป่าแป๋ อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัยพบว่า 1) การประพฤติตามหลัก ภาวนา ที่นำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีในด้านสำคัญ ได้แก่ พัฒนากาย, พัฒนาศีล, พัฒนาจิต, และพัฒนาปัญญา โดยความเป็นผู้นำเชิงพุทธของ ดร.ใจเพชร กล้าจน ได้บูรณาการเป็นองค์ความรู้เป็น กระบวนการแก้ทุกปัญหา 5 ประการ ได้แก่ (1) คบและเคารพมิตรดี (2) มีจริยศีล (3) ทำสมถะ (4) ฟังตน (5) แบ่งปันด้วยใจบริสุทธิ์ ส่งผลให้ชุมชนภูผาฟ้ามีความก้าวหน้าในหลายมิติและฟังตนได้อย่างเหมาะสม จนมีนคริธามาขอความช่วยเหลือในการพัฒนาคุณภาพชีวิต 2) การศึกษาดังกล่าวสร้างความเป็นอยู่ที่ดีของชุมชนสอดคล้องกับหลัก ภาวิต ได้แก่ ชีวิตพอเพียงเรียบง่าย, กายแข็งแรง, จิตใจดีงาม,

และปัญญาผาสก 3) เป็นคุณภาพชีวิตแบบพุทธบูรณาการ ประสบการณ์ของชุมชนภูผาฟ้า น้ำ เป็นข้อมูลเชิงลึกที่มีคุณค่าสำหรับความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์การพัฒนาบริบทชุมชน เมื่อนำหลักการเหล่านี้ไปใช้ทำให้ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นอย่างน่าทึ่ง บทความวิจัยนี้ชี้ให้เห็นถึงศักยภาพของแนวปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาเถรวาทในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความเป็นอยู่ที่ดี และเสริมสร้างความสุขที่แท้จริง

สำคัญ: คุณภาพชีวิต, เชิงพุทธ, ชุมชนภูผาฟ้า น้ำ

Abstract

This research article explores the impact of Theravāda Buddhist practices on quality of life with the following objectives: (1) to develop quality of life based on Theravāda Buddhist principles, (2) to examine the quality-of-life development of the Phu Pha Fa Nam community in Pa Pae Subdistrict, Mae Taeng District, Chiang Mai Province, and (3) to analyze the Buddhist-oriented quality of life development within the Phu Pha Fa Nam community. The study employs a qualitative research methodology.

The findings reveal that adherence to the fourfold development (bhāvanā), encompassing physical development (kāya-bhāvanā), moral conduct development (sīla-bhāvanā), mental development (citta-bhāvanā), and wisdom development (paññā-bhāvanā), leads to improved quality of life in four key dimensions. Dr. Jaipetch Klaachon's Buddhist leadership integrates these principles into a fivefold process for problem-solving: (1) associating with and respecting good friends, (2) upholding noble morality, (3) maintaining balance, (4) fostering self-reliance, and (5) sharing with a pure heart. These practices have significantly advanced the Phu Pha Fa Nam community across multiple dimensions, enabling self-sufficient and harmonious living. As a result, individuals from outside the community seek guidance for improving their quality of life. 2) This study highlights the alignment of the community's well-being with the fourfold cultivation (bhāvita): simplicity and sufficiency in life, physical health, moral integrity, and wisdom lead-

ing to happiness. 3) The integrated Buddhist quality of life framework exemplified by the Phu Pha Fa Nam community provides valuable insights for creative and contextual community development. Applying these principles has demonstrated remarkable improvements in the community's quality of life. This research underscores the potential of Theravāda Buddhist practices to foster well-being and genuine happiness in communities.

Keywords: quality of life, Buddhist perspective, Phu Pha Fa Nam community.

บทนำ

การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักภาวนา ในพระพุทธศาสนาสอนให้ลดความต้องการและอยู่บนทางสายกลาง (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 12 ข้อ 03: 367) แต่มนุษย์มีความต้องการให้ชีวิตดีขึ้นอย่างไม่มีขีดจำกัด ปัจจุบันมีการพัฒนาไปอย่างกว้างไกลมาก การพัฒนาเทคโนโลยีได้ชื่อว่าเป็นราชาแห่งวิทยาศาสตร์(อภิชัย พันธเสน, 2565: 78) ล่าสุด Furhat Robotics ได้ผลิตหุ่นยนต์ AI ที่สามารถแสดงอารมณ์ได้คล้ายมนุษย์ รองรับ 40 ภาษา และสามารถเปลี่ยนหน้าและเปลี่ยนตัวละครตามหน้าที่ใช้งาน ส่วนด้านสังคม มนุษย์ได้พัฒนาระบบทางสังคม เศรษฐศาสตร์ การค้า กฎหมาย วัฒนธรรม และประเพณีในการอยู่ร่วมกัน มนุษย์ยังคงต้องการความสมบูรณ์ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ รวมถึงความยอมรับที่ทำให้เกิดความพอใจในตัวเอง

องค์การอนามัยโลก (WHO) ได้สรุปคุณภาพชีวิตของแต่ละบุคคลว่า ขึ้นอยู่กับบริบททางสังคม วัฒนธรรม และค่านิยมในเวลานั้น ๆ ซึ่งประกอบด้วย ด้านสุขภาพกาย ด้านสุขภาพจิต ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม และด้านสภาพแวดล้อม สำหรับประเทศไทยได้มีแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตามรัฐธรรมนูญมาตรา 65 ได้ระบุว่า การพัฒนาสำคัญอยู่ที่การพัฒนาคนและชุมชน สภาพพัฒนาองค์กรชุมชนได้ส่งเสริมให้ชุมชนพัฒนาตนเองทั่วประเทศ แต่ด้วยปัญหาความซับซ้อนประเทศไทยก็ยังคงประสบปัญหาเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม สุขภาพ โรคระบาด การศึกษา การเมือง การทุจริต ยาเสพติด ความเหลื่อมล้ำ ข้อมูลสถิติและการสำรวจโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Programme – UNDP) ในรอบ 20 ปีที่ผ่านมา ประเทศไทยมีพัฒนาการที่ดีขึ้นในด้านอายุขัยเฉลี่ยของประชากร แต่ความเหลื่อมล้ำและไม่เท่าเทียมกันในสังคมที่ค่อนข้างสูง เป็นตัวฉุดรั้งการพัฒนาคุณภาพคนอย่างมีนัยสำคัญ (ค่าความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมของไทยเท่ากับ 16.9 %) เป็นผลให้ค่าดัชนีการ

พัฒนามนุษย์ลดลง เด็กไทยมีผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาที่ยังตามหลังประเทศเพื่อนบ้าน และยังมีทิศทางไหลตามวัตถุนิยมและบริโภคนิยม เห็นชัดว่าคนไทยไม่เท่าทันเทคโนโลยีที่โฆษณา หลอกล่อ มอมเมา จนพากันทำร้าย ตนเอง สังคมและบ้านเมือง โดยผู้ที่มีความได้เปรียบทุกภาคส่วนต่างแก่งแย่งกันสร้างความร่ำรวยและความเป็นใหญ่ ความอยากถูกระตุ้นมากจนเกิดการทำชั่วได้ทุกอย่าง ส่วนผู้ด้อยโอกาสตกเป็นผู้ถูกระทำจนเป็นคนลำบากยากไร้ เมืองไทยจึงต้องเผชิญกับภัยต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นเป็นจำนวนมาก

การวิจัยในต่างประเทศพบว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อให้มี “ความสุขที่แท้จริง” ไม่ได้เกิดจากความร่ำรวย แต่เกิดจากความสัมพันธ์ที่ดี มีคนที่เข้าใจและช่วยเหลือกัน (โรเบิร์ต วาลดิงเจอร์, 2565: ออนไลน์) สอดคล้องกับ สำนักวิจัยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ได้ศึกษาคุณภาพชีวิตคนไทย โดยสรุปตามทัศนะของนักสังคมวิทยาและนักวิชาการ ตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตคือ การอยู่ดี กินดี มีความสุข เกิดจากรากฐานที่ได้พัฒนาคน ดังที่พัลลภ หารุคำจา กล่าวว่าการพัฒนาชุมชน โดยมุ่งให้ข้าราชการ ปัญญาชนของชาติ และผู้นำทางสังคมลงไปทำงานในชุมชนเพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และเห็นด้วยกับหลักศาสนาที่มีจุดสมดุล ซึ่งนำไปสู่ความพึงพอใจและความรู้สึกที่เราอยู่อย่างมีเป้าหมาย” ดังนั้นจึงเป็นโจทย์ใหญ่ของประเทศไทยที่ต้องเร่งศึกษา (พัลลภ หารุคำจา, 2561: 2) และนี่คือปัญหาของบทความวิจัยในครั้งนี้ ก่อนที่คุณภาพชีวิตของตนเองและสังคมจะหายหน้าไปมากกว่าที่ควร (สำนักวิจัยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2550: 5-6)

เมืองไทยมีผู้นำแนวคิดการพัฒนาตามหลักพระพุทธศาสนา สร้างคุณธรรมให้คนลดอบายมุขและแก้ปัญหาเศรษฐกิจได้ แต่ไม่สามารถอยู่ยั่งยืนได้ ด้วยกระแสโลกในยุคปัจจุบัน จึงยังต้องปรับกระบวนการพัฒนาให้เข้าถึงจิตใจของผู้คนให้มากยิ่งขึ้น ซึ่งในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีพระสูตรที่มุ่งหมายเพื่อพัฒนาชีวิตให้เกิดความสุขที่ยั่งยืน สอดคล้องกับพระศุภชัย ปญญาวชิโร (เปลื้องกระโทก) (พระศุภชัย ปญญาวชิโร (เปลื้องกระโทก), 2562: บทคัดย่อ) การปฏิบัติธรรมพัฒนาทางอารมณ์โดยใช้หลักสัมมาทิฐิ คือ ปัญญาที่เข้าใจและเห็นความจริงของชีวิต ในปัญญาสูตรกล่าวถึงปัญญาที่พาพ้นทุกข์ รู้เหตุของปัญหา รู้วิธีดับปัญหาทั้งปวง โดยมีหลักภาวนา เป็นกระบวนการเรียนรู้ ได้แก่ กายภาวนา จิตภาวนา ศีลภาวนา และปัญญาภาวนา เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ผาสุก แต่แนวพระพุทธศาสนานั้น มักเริ่มต้นด้วยการต้องฝึกใจจิตใจก่อน การปฏิบัติยังไม่สอดคล้องกับชีวิตประจำวัน และกุศโลบายในการเชื่อมโยงกับสังคมยังทำได้แค่บางกลุ่ม ซึ่งเป็นจุดด้อยที่ผู้วิจัยต้องการหาวิธีการพัฒนาแก่ชุมชน

ขณะที่ผู้ทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนามีหลายท่านที่น่าสนใจ ทั้งนี้ผู้วิจัยมีความสนใจ ดร.ใจเพชร กล้าจน นักวิชาการอิสระที่มีผลงานด้านการพัฒนาคน เจ้าของงานวิจัยเรื่อง “จิต

อาสาแพทย์วิถีพุทธเพื่อมวลมนุษยชาติ” (ใจเพชร กล้าจน, 2558: บทคัดย่อ) ท่านสร้างชุมชน ภูผาฟ้า น้ำ อําเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ชุมชนนี้มีองค์ความรู้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยมีแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต นำไปสู่การปฏิบัติที่ ประหยัด เรียบง่าย แก้ปัญหาที่ต้นเหตุ ฟังตนเองได้และมีความยั่งยืน

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจ “**ศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพุทธ ของชุมชนภูผาฟ้า น้ำ**” อําเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ที่ได้สร้างองค์ความรู้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต แก้ปัญหาทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม กับสมาชิกในชุมชนภูผาฟ้า น้ำ ให้มีชีวิตพอเพียงเรียบง่าย ร่างกายแข็งแรง จิตใจดีงาม จิตใจเป็นสุข ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง จนเป็นที่พึ่งของผู้ อื่นจำนวนมากนั้นจะได้เป็นแนวทางแก่ชุมชนอื่นๆ ที่ยังต้องการพัฒนา และเพื่อประโยชน์ต่อ สังคมประเทศชาติ ผู้วิจัยได้มองเห็นคุณค่าที่จะเกิด จึงตั้งใจมุ่งมั่นดำเนินการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการพัฒนาคุณภาพชีวิตในพระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนภูผาฟ้า น้ำ อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่
3. เพื่อวิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพุทธของชุมชนภูผาฟ้า น้ำ อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพุทธชุมชนภูผาฟ้า น้ำ อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่” ครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งมีขั้นตอนการ เก็บข้อมูล คือ 1. เก็บข้อมูลภาคเอกสาร 2. เก็บข้อมูลภาคสนาม ประกอบด้วย การสัมภาษณ์เชิง ลึก การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation)

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และภาคสนาม ซึ่ง ผู้วิจัยได้สืบค้นเก็บข้อมูลบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำการวิจัยด้านเชิงเอกสารเป็น ขั้นตอน จากนั้นได้พัฒนาเครื่องมือในการในการวิจัยคุณภาพและเตรียมความพร้อมลงภาคสนาม โดยผู้วิจัย เน้นการสัมภาษณ์เชิงลึกในคุณภาพชีวิตของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญการวิจัย เพื่อการ ศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพเชิงพุทธของชุมชนภูผาฟ้า น้ำ

2. เครื่องมือที่ใช้ในการสัมภาษณ์

ในการเก็บข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ เพื่อให้ได้คำตอบตามความเป็นจริง และครอบคลุม

ตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยได้ศึกษาการสร้างแบบเครื่องมือ จากคู่มือและเอกสารงานวิจัยต่าง ๆ ในการสร้างแบบเครื่องมือ ขึ้นเตรียมการ เอกสารข้อมูล ขึ้นพัฒนาเครื่องมือในการ ซึ่งเป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Dept Interview) การเก็บข้อมูลการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation) ให้ตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยมีคณาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัยช่วยให้ความรู้ และนำเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา หลังจากตรวจสอบแก้ไขให้สมบูรณ์เรียบร้อยแล้ว พร้อมกับคำขออนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูล ก่อนลงพื้นที่

3. ขอบเขตด้านประชากรผู้ให้ข้อมูล

ผู้วิจัยศึกษาหาข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยเลือกเก็บข้อมูลจากกลุ่มประชากรผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informations) ในงานวิจัยครั้งนี้ รวม 25 ท่าน เพื่อได้ข้อมูลที่เพียงพอ ได้แก่

- 1) ผู้บริหารชุมชนภูผาฟ้า น้ำ อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่ จำนวน 5 ท่าน
- 2) สมาชิกชุมชนภูผาฟ้า น้ำ อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่ จำนวน 15 ท่าน
- 3) ผู้มีส่วนร่วม กับชุมชนภูผาฟ้า น้ำ 5 ท่าน

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพุทธของชุมชนภูผาฟ้า น้ำ ต.ป่าแป๋ อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่ มีข้อสรุปผลวิจัยตามลำดับของวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาคุณภาพชีวิตในพระพุทธศาสนาเถรวาท

พบว่า **หลักภาวนา** เป็นหลักการพัฒนาคุณภาพชีวิต ประกอบด้วย กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา หลักภาวนา พัฒนาตามหลัก ปรีชาธิ ปฏิจาธิ ปฏิจเวธ ถูกตรงตามหลักพระพุทธศาสนาจนเกิดคุณสมบัติเป็นคุณภาพชีวิตสำเร็จผลเป็น **ภาวิต** ซึ่งสรุปกระบวนการพัฒนา ดังนี้ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), 2546: 39)

1) **กายภาวนา** การพัฒนาอินทรีย์ 5 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย เป็นการสำรวมระวังตนให้รู้ทั่วพร้อมทั้ง 5 ทวารนอก 5 ทวารใน อันเป็นการฝึกสติในการงานร่วมกับมิตรดี เป็นประการขั้นต้น ผู้ที่จะได้รู้ขั้นตอนมีอาจารย์ที่สำเร็จผลแล้ว เป็น**สัตบุรุษ** พาปฏิบัติอย่างมีสติตั้งมั่น เกิดความรู้เท่าทันในผัสสะ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ที่มากระทบมีกำลังไม่สะเทือนหวั่นไหวที่เจริญไปตามลำดับ

2) **ศีลภาวนา** คือ การฝึกฝนด้านความประพฤติ ระเบียบวินัย ความสุจริตทางกายและวาจา อันมีใจเป็นประธาน เว้นจากสิ่งชั่วทำแต่ในสิ่งดีเป็น อธิศีล เข้าใจโทษประโยชน์สิ่งดีชั่ว ในบาปบุญ บริสุทธิ์ด้วยศีล มีความปกติเว้นชั่วอยู่ในตน รู้ทัน มีความละเอียดแก่ใจ รู้สีกผิด

สำนึกอยู่ และจะไม่ทำสิ่งที่ผิดนั้นให้เกิดขึ้นอีกเลย เป็นหิริโอตตปะเกรงกลัวต่อบาปกรรมที่ตนได้กระทำ จึงเป็นการปฏิบัติศีลได้ถึงจิต

3) จิตภาวนา คือการฝึกฝนด้านคุณภาพของจิต การฝึกจิตใจให้เข้มแข็ง ปฏิบัติสำรวมศีล สังวรอินทรีย์ โภชนมัตตัญญูตา ชาคเรียนุโยคะ พิจารณาควบคุมรู้จิตมีราคะ จิตไม่มีราคะ จิตหลุดพ้น จิตไม่หลุดพ้น พากเพียรตั้งใจประพฤติปฏิบัติให้เกิดผลยิ่งขึ้น ประรภาความเพียรสงบจากกิเลส สะอาดไม่มีกิเลสด้วยกำลังความอดทนความเข้มแข็ง เป็นอธิจิต

4) ปัญญาภาวนา คือการฝึกปรี้อปัญญาให้เกิดความรู้ ความเข้าใจสรรพสิ่งทั้งปวงตามความเป็นจริง รู้แจ้งชัดในทุกสิ่งที่เกิด ที่ถูกควรได้ยิ่งๆ ขึ้น ปลอยจิต วางจิต ทำจิตให้สงบ เกิดญาณทั้ง ในตนแล้ว สลัดเลาะ ชัดเกลา ฐะ กำหนดกิเลส จนกระทั่งหลุดพ้นจากทางโง่สองด้าน กามสุขัลลิกานุโยค และอหัตถิกมถานุโยค มีปัญญาอยู่เหนือสุขเหนือทุกข์อย่างโลกีย์ เสวยสุข สะอาด สว่าง สงบ เป็นโลกุตรสุข

2. การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนภูผาฟ้า

สรุปผลพบว่า ชุมชนภูผาฟ้ามีการพัฒนาคุณภาพชีวิต ไปสู่การ “สร้างความผาสุกที่ตนและช่วยคนที่ศรัทธา” คือการกำจัดกิเลสสิ่งเศร้าหมอง หยุดชั่วทำแต่ดีต้นวิบากร้ายออก เพื่อสำเร็จผลถึงคุณภาพชีวิตของชุมชนภูผาฟ้า ประการ คือ 1) ชีวิตพอเพียงเรียบง่าย 2) ร่างกายแข็งแรง 3) จิตใจดีงาม 4) ปัญญาผาสุก เป็นการแก้ปัญหของชีวิตทั้งปวง ที่ต้นเหตุโดยมีกระบวนการปฏิบัติ ดังนี้

ดร.ใจเพชร กล้าจน ผู้นำชาวชุมชนภูผาฟ้าได้บูรณาการ**หลักภาวนา** เป็นการปฏิบัติด้วย**หลักการแก้ทุกปัญหา 5 ประการ** มีดังนี้ 1) คบและเคารพมิตรดี 2) มีอริยศีล 3) ทำสมดุ 4) พึ่งตน 5) แบ่งปันด้วยใจบริสุทธิ์ และอาศัยปัญญาผู้รู้จริง **สัตบุรุษ** กับ **สภาคณมีศีล** เป็นการรวมมิตรดีผู้มีศีลเรียนรู้ประสานงานทำกุศลเป็นทางที่พาเจริญแต่ฝ่ายเดียว หลักดังที่กล่าวมา เป็นกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนภูผาฟ้าไปสู่คุณภาพชีวิต ประการ คือ 1) ชีวิตพอเพียงเรียบง่าย 2) ร่างกายแข็งแรง 3) จิตใจดีงาม 4) ปัญญาผาสุก

หลักการแก้ทุกปัญหา 5 ประการ เมื่อผู้ใดมีกุศลมากพอจะมีผลให้ได้ดังนี้ 1) **ได้คบและเคารพมิตรดี** มิตรดีจะนำพา ได้พบสัตบุรุษ ถึงจะพบการพัฒนาคุณภาพชีวิตดีที่สุด จะเป็นผู้มีศรัทธาเข้าถึงข้อที่ 2) **อริยศีล** ศีลนำสุขมาให้ ศีลนำมาซึ่งโภคทรัพย์ ศีลนำไปซึ่งนิพพาน พบชีวิตที่ดีงาม 3) **พบการทำสมดุ** ร่างกาย-ใจ ตามหลักศาสตร์การแพทย์วิถีธรรม เป็นหลักการดูแลสุขภาพให้เข้าถึงพุทธศาสตร์ คือ เป็นหลักปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสุขกาย-ใจ อย่างสมดุเป็นองค์รวม 4) **พึ่งตน** ชุมชนภูผาฟ้ามีปัญญาที่สามารถใช้ทั้ง อาหารและยาเป็นวิธีการรักษาโรค ที่อยู่

อาศัย การนั่งห่ม ประหยัดสูง เป็นประโยชน์สุดและไม่มีโทษ พึงตนในระดับจิตวิญญาณ มีวิชา ดับทุกข์ที่พิสูจน์แล้วได้รับผลประจักษ์ได้ความผาสุกแล้ว เป็นการพัฒนาตามพระพุทธเจ้า ข้อที่ 5 แบ่งปันด้วยใจบริสุทธิ์ คือกระบวนการให้เกิดความมั่นคงที่สุดของสังคมของตนเอง และเหนียว นำความมั่นคงและความดีงามไปสู่มนุษยชาติ หากใช้หลักแก้ทุกปัญหา 5 ประการนี้ ทุกคนจะมี กำลังมากมีปัญหาไว เพราะมีมิตรดีให้ได้พึ่งได้รับการถ่ายทอดความรู้จากผู้เป็นสัตบุรุษ เกิดผล ซึ่งมีการฝึกให้ทำได้ทั้งรูปธรรมและนามธรรม เป็นชีวิตคนผู้พัฒนาอย่างแท้จริง สูงด้วยสภาวะที่มี คุณค่า และมีความสุขและเป็นสภาวะที่ไม่มีทุกข์โทษภัยต่อตนเองคนอื่น สัตว์อื่นเลย ไม่มีวิบาก ร้ายเลย มีแต่วิบากดีอย่างเดียว เป็นคุณภาพชีวิต ประการ คือความพอเพียงเรียบง่าย ร่างกาย แข็งแรง จิตใจดีงาม ปัญญาผาสุก

1) **ชีวิตพอเพียงเรียบง่าย** ชุมชนภูผาฟ้า น้ำ กินน้อยใช้น้อยไม่หลงไปตามโลก ให้ ความสำคัญที่ ปัจจัย อาหารสำคัญสุด ไม่รับประทานเนื้อสัตว์ด้วยมีปัญหาระดับเข้าใจกรรม วิบาก รับประทานพืชผักพื้นบ้านเป็นหลัก ร่างกายมีภูมิต้านทานไม่ต้องเสียเวลาปลูก ที่อยู่อาศัย และเครื่องนุ่งห่มก็ไม่มาก จะทำความเข้าใจการคิดอย่างถูกต้อง พิจารณาโทษประโยชน์ถ้ามีมาก มันเป็นภาระ ใช้น้อย ประหยัด หาได้ง่าย และไม่มีโทษ ใช้น้อยที่สุด ให้เกิดประโยชน์สูงสุด นัยลึก ของการไม่มีโทษ คืออย่าให้มีกิเลส

2) **ร่างกายแข็งแรง** ชุมชนภูผาฟ้า น้ำ ใช้เทคนิคการทำใจให้หายโรคเร็วตามหลักการ แพทย์วิถีธรรม คือ **ไม่กลัวตาย ไม่กลัวโรค ไม่เร่งผล ไม่กังวล** และอาศัยมิตรดีสหายดี สังคมสิ่ง แวดล้อมที่ดี เพื่อเป็นพลังเสริมหนุน สามารถทำสมดุร้อนเย็นให้กับร่างกาย มีโรคน้อย มีทุกข์น้อย ที่จะช่วยให้ทุเลา หรือหายจากอาการเจ็บป่วย และแข็งแรงอายุยืน ส่งเสริมให้คนมีชีวิตที่พอเพียง เรียบง่าย ร่างกายแข็งแรง ใช้ศาสตร์การแพทย์วิถีพุทธ มีเทคนิค 9 ข้อ (ยา 9 เม็ด)

3) จิตใจดีงาม

ชาวชุมชนภูผาฟ้า น้ำ มีปณิธานว่า “สร้างความผาสุกที่ตนและช่วยคนที่ศรัทธา” ชีวิต ประจำวันของชาวชุมชนภูผาฟ้า น้ำ จึงเป็นกระบวนการพัฒนาตนไปสู่การลดความอยากในจิตใจ เพื่อ “สร้างความผาสุกที่ตน” โดยมีนัยยะลึก คือความ พ้นทุกข์ ได้โดยปฏิบัติตาม หลักแก้ทุก ปัญหาในโลก จึงเป็นกระบวนการพัฒนาตนไปสู่ความดีงามเป็นผล 2 ประเด็นคือ ความดีงามใน ตนและความดีงามนอกตน (ใจเพชร กล้าจน, 2559)

ความดีงามในตน เป็นความดีงามที่เติบโตขึ้นในใจของชาวชุมชนภูผาฟ้า น้ำ เมื่อได้ รับปัญญาจากสัตบุรุษ เป็นคนพัฒนาง่าย ตั้งใจตัดสิ่งไม่จำเป็น ไม่กินใช้เกินเพราะเป็นผลให้ผู้ อื่นขาดแคลน ใจพอ ไม่สะสม จึงมีเหลือแบ่งปันด้วยเห็นคุณค่าของการแบ่งปันจะส่งผลดีงามต่อ สังคม ชาวชุมชนมีจิตแห่งการให้เจริญถึงขั้นทำงานฟรี ให้กับส่วนกลางทั้งหมด ยังพากันทำให้

ฟรีแก่สังคม ไม่ฝักใฝ่ในคู่ครองอยู่กันเป็นเพื่อนอยู่เป็นโสด เป็นอยู่อย่างอนาคาริกชนไม่ติดบ้านที่อยู่อาศัย โดยสิ่งที่ต้องการคือ บุญ การได้ล้างกิเลสในตน เพื่อความพ้นทุกข์ และกุศล คือการได้ทำความดี จึงเป็นที่มาของคำว่า “สร้างความผาสุกที่ตน”

ความดีงามนอกตน เมื่อพึ่งตนได้มาระดับหนึ่งแล้ว ชุมชนภูผาฟ้าก็นำความผาสุกที่ได้ทั้งด้านวัตถุและจิตใจไปแบ่งปันคนที่ศรัทธา ด้วยการทำร่วมกับสัตบุรุษและหมู่มิตรดี เสียสละทำงานฟรี เป็นการให้ธรรมะโดยมีวัตถุเป็นตัวเชื่อม ใจพอไม่แย่งแข่งขันคนก็ได้ประโยชน์เป็นแรงเหนี่ยวนำให้คนอื่นทำตาม ยิ่งเกิดประโยชน์ทวีคูณ เป็นการเชิดกงล้อธรรมจักร เป็นพลังพาคนว่ายน้ำทวนกระแส ขับเคลื่อนโดยมีกิจกรรม สอดแทรกธรรมะด้วยภาษาที่ทันสมัย ด้วยกระบวนการของมรรคมงคล 8 เป็นวิปัสสนาในการทำงานนำไปสู่การบรรลุธรรมเป็นทีม ถ่ายทอดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนภูผาฟ้า นำโดยให้องค์ความรู้ที่สำคัญเชื่อมคนที่มีกุศลมาร่วมกัน ด้วยการแพทย์วิถีธรรม “หมอที่ดีที่สุดในโลกคือตัวเราเอง ศูนย์บาทรักษาทุก องค์ความรู้สิทธิกรรมไร้สารพิษ ด้านธรรมะ และด้านการศึกษา เพื่อสร้างคนดีที่มีใจเสียสละ ด้วยจิตใจมุ่งมั่นช่วยงานศาสนา เพื่อประโยชน์แก่สังคม ซึ่งสามารถเข้าถึงได้ง่าย ทาง <https://morkeaw.net/>

4) ปัญญาผาสุก ชุมชนภูผาฟ้าเห็นว่าคุณภาพชีวิตด้านปัญญานั้นมีความสำคัญมากที่สุด **ปัญญา** คือ ความรู้ความถูกต้องของชีวิต อะไรสำคัญมีผลกับชีวิต ชีวิตควรทำอะไรที่สุด อันคือรู้วิธีดับความโง่ ชั่ว ทุกข์ รู้ว่าชีวิตมีพลังงานกรรม บุญ บาป และรู้วิธีเกิดปัญญา ซึ่งรู้ได้ด้วยตนเองจากการทดลองพิสูจน์ **ผาสุก** (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546: 10 – 117) คือคุณภาพของความสุขในจิตใจที่มั่นคงยั่งยืน สุขได้ในทุกสถานการณ์ **ปัญญาผาสุก** เป็นความรู้ที่สามารถสร้างความสุขได้เสถียร ไม่เผลออกไปทุกข์ เที่ยงแท้ถาวรไม่หวนกลับ ปัญญาเข้าถึงสิ่งที่ดีต่อชีวิตทั้งด้านวัตถุและด้านจิตใจ จำเป็นต้องมี**สัตบุรุษ**

ชาวชุมชนภูผาฟ้ามี ดร.ใจเพชร กล้าจน (หมอเขียว) นำพัฒนาด้วยหลักการแก้ทุก**ปัญหา มีสถานที่มีศีล**เป็นพี่เลี้ยงในการพัฒนา ตั้งศีลมาปฏิบัติ ด้วยปัญญา อย่างตั้งมั่น ดังคำตรัสพระพุทธเจ้าว่า “ปัญญาทำให้เกิดศีล ศีลทำให้เกิดปัญญา” ชาวชุมชนภูผาฟ้าปล่อยตามคนชมมาก อยู่กับคนมาก ในที่วุ่นวายมาก มีสิ่งให้ชอบมาก สิ่งที่น่าชังย่อมน้อย ความไม่สมดังใจ เป็นโจทย์ให้ฝึกฝนปัญญาลดละเลิก ล้างออกไป ด้วยวิธีสมณะ อดทน ช่มเหลิก ด้วยวิปัสสนา ปัญญาพิจารณาอบรมจิตตน อย่างรู้โทษรู้ประโยชน์ รู้กรรมแจ่มแจ้ง รู้ความไม่เที่ยง ทุกข์ ไม่มีตัวตนบังคับไม่ได้เลย พิจารณาซ้ำๆ ปัญญาชัดเจน ผัสสะทุกที่ขัดทุกที่ เกิด “วิราคะ” ปล่อยไปไม่พัวพัน ชาวชุมชนภูผาฟ้าทำได้อย่างนี้ เกิดคุณภาพชีวิต มีจิตใจที่สงบ มีสันติ มีอิสระจากกิเลส รู้สภาวะอสาระ รู้ประมาณรอบด้านให้เกิดประโยชน์สูง ประหยัดสุด นี่คือนิยามคุณภาพชีวิตของคนที่ได้สภาพนี้ คือผลที่ค้นพบ เป็น**คุณภาพชีวิตของชุมชนภูผาฟ้า** อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่

3. ผลการวิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพุทธของชุมชนภูผาฟ้า

สรุปผลพบว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนภูผาฟ้า พบว่าเป็นหลักการที่ ดร.ใจเพชร กล้าจน ผู้นำชาวชุมชนภูผาฟ้าได้นำหลักภาวนา มาบูรณาการเป็นหลักพัฒนาองค์ประกอบหลัก 1) พัฒนาวิถีชีวิต 2) พัฒนากาย 3) พัฒนาจิต 4) พัฒนาปัญญา มีการปฏิบัติเป็นวิถีชีวิตด้วยหลักการแก้ทุกปัญหา 5 ประการ 1) คบและเคารพมิตรดี 2) มีอริยศีล 3) ทำสมถะ 4) พึ่งตน 5) แบ่งปันด้วยใจบริสุทธิ์ หลักนี้บูรณาการมาจาก สุริยะเปยยา 7) มี สัตบุรุษ ประยุกต์จาก **โศภนทนต์สูตร** ชีวิตมีความลึกซึ้งต้องอาศัยปัญญาผู้รู้จริง **สภาคณมิตี** บูรณาการจากหลักอปริหานิยธรรม 7 เป็นการรวมพลังมิตรดีผู้มีศีลเรียนรู้ประสานงานทำกุศลที่ไม่มีทางเสื่อมเลย เป็นกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนภูผาฟ้า ประการ คือ 1) ชีวิตพอเพียงเรียบง่าย 2) ร่างกายแข็งแรง 3) จิตใจดีงาม 4) ปัญญาผาสุก เป็นผลสำเร็จของการพัฒนาสอดคล้องกับหลักภาวนา และวรรณะ 9 บุคคลที่นำยกย่องสรรเสริญ

คุณภาพชีวิตของชุมชนภูผาฟ้า ประการ สามารถบูรณาการได้ดังต่อไปนี้คือ

- 1) ภาวนากาย บูรณาการเป็น คุณภาพชีวิต ข้อ 2 ร่างกายแข็งแรง
- 2) ภาวนาศีล บูรณาการเป็น คุณภาพชีวิต ข้อ 1 ชีวิตพอเพียงเรียบง่าย
- 3) ภาวนาจิต บูรณาการเป็น คุณภาพชีวิต ข้อ 3 จิตใจดีงาม
- 4) ภาวนาปัญญา บูรณาการเป็น คุณภาพชีวิต ข้อ ปัญญาผาสุก

การบูรณาการดังกล่าวมา สร้างการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนภูผาฟ้า ที่แสดงให้เห็นความเป็นเชิงพุทธ ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า เป็นการนำหลักพุทธศาสนา มาปฏิบัติตรง

อภิปรายผล

ผลการวิจัย หลักภาวนา เป็นหลักพัฒนาคุณภาพชีวิตในพระพุทธศาสนาเถรวาท ที่ครอบคลุมการพัฒนาคุณภาพชีวิตรอบด้าน และชุมชนภูผาฟ้า โดยผู้นำชุมชนได้นำหลักธรรมในพระไตรปิฎกมาถ่ายทอดโดยตรง จึงเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตแนวพุทธ ไม่ใช่เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพุทธตามที่ตั้งสมมุติฐาน ผลการวิจัยยังตอบโจทย์ปัญหาของสังคม ในการบูรณาการหลักพุทธธรรมเชื่อมต่อกับสังคม ความกลมกลืนกับวิถีชีวิตปกติ การไม่สามารถมีการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ การขาดบุคลากรนำการพัฒนา “ดังที่กล่าวมาในงานวิจัยบทที่ 1” และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เพราะการวิจัยครั้งนี้ พบหลักการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ได้ผลที่ได้บูรณาการมาจากพระพุทธศาสนา คือ หลักการแก้ทุกปัญหา 5 ข้อ เป็นแนวคิดจากผู้นำที่มีปัญญาเข้าถึงลักษณะ

พุทธธรรม 8 ของชุมชนภูผาฟ้า น้ำ ตรงกับแนวคิดทฤษฎีของลักขณา แซ่ไข่ เรื่อง วิเคราะห์ศาสตร์การแพทย์วิถีธรรมของ ดร.ใจเพชร กล้าจน ที่ว่า ผู้พึ่งตนด้วยศีล เกิดผลด้านบวกต่อชีวิตในทุกมิติ ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ ได้คุณภาพชีวิตที่ดีโดยรวม (ลักขณา แซ่ไข่, 2565) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ใจเพชร กล้าจน เรื่อง จิตอาสาแพทย์วิถีพุทธเพื่อมวลมนุษยชาติ.พบว่า การคบและเคารพมิตรดีเป็นความมั่นคงของชีวิต (ใจเพชร กล้าจน, 2558) ตรงกับกองพัน แสงจิต, เพชรตะวัน ธนะรุ่ง กล่าวว่ กระบวนการเรียนรู้ หลักการมีส่วนร่วม ร่วมคิดร่วมพูดร่วมทำร่วมรับผลประโยชน์จะนำมาซึ่งคุณภาพชีวิตที่ดี

นอกจากนี้ยังสัมพันธ์กับสำนักงานแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ 13 ที่กล่าวว่า คุณภาพชีวิต คือ ชีวิตที่ดีมีคุณภาพสามารถดำรงอยู่ได้ในสังคม บรรลุเกณฑ์ความต้องการพื้นฐาน พัฒนาศักยภาพของตนเองให้ดีขึ้นทั้งร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม เป็นสมาชิกที่มีประสิทธิภาพของสังคม เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ดำรงชีวิตอย่างสันติสุข.(สำนักงานแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ 13, 2562) มีความสอดคล้องกับปรางทิพย์ ภักดีศิริไพรวัลย์ กล่าวว่าการส่งเสริมคุณภาพชีวิต สร้างองค์ความรู้ด้านความมั่นคง เพื่อให้สามารถดูแลความปลอดภัยในชุมชน (ปรางทิพย์ ภักดีศิริไพรวัลย์, 2559)

องค์ความรู้จากการวิจัย

องค์ความรู้จากการพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพุทธของชุมชนภูผาฟ้า น้ำ ซึ่งมี ดร.ใจเพชร กล้าจน เป็น**สัตบุรุษ**ผู้นำทางจิตวิญญาณ ใช้ธรรมะนำกระบวนการพัฒนา ด้วยหลักอภินา**บุรณ**การเป็น**หลักการพัฒนา** องค์ประกอบหลัก 1) พัฒนาวิถีชีวิต 2) พัฒนากาย 3) พัฒนาจิต) พัฒนาปัญญา ได้พบองค์ความรู้ คือ

1) หลักการแก้ทุกปัญหา 5 ประการ ประกอบด้วย (1) คบและเคารพมิตรดี (2) มีอริยศีล (3) ทำสมดุค () พึ่งตน (5) แบ่งปันด้วยใจบริสุทธิ์ (พ่อครูสมณะโพธิรักษ์, 2566: 16-18)

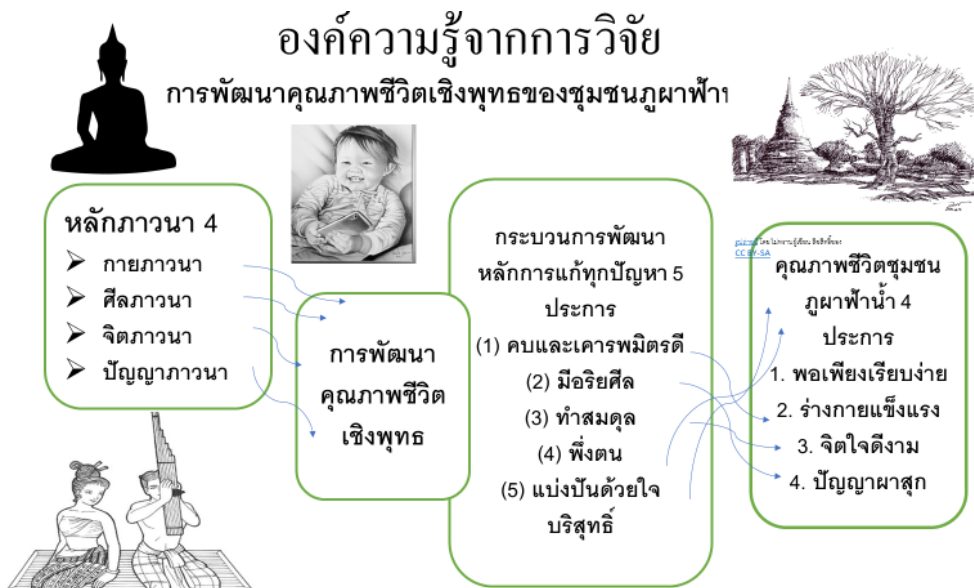
2) สภาคนมีศีล เป็นการประชุมโดยให้ผู้นำ หรือผู้มีศีลที่เป็นที่เคารพ มีสภาวะธรรมเป็นที่ปรึกษาข้อธรรมที่จะนำไปประชุมให้อยู่ในครรลองธรรม ให้สัมมาทิฐิพาหมู่คนนั้นสู่ความเจริญ

3) เทคนิค 9 ข้อ (ยา 9 เม็ด) เป็นการบูรณาการพัฒนสมดุคกาย-ใจ คือกระบวนการพัฒนาคน เป็นองค์ความรู้ที่เกิดการสร้างคนทำงานฟรี หรือจิตอาสาเป็นบุคลากร จึงเป็นกระบวนการพัฒนามุ่งสู่เป้าหมายสำเร็จเป็นคุณภาพชีวิต ประการ 1. ชีวิตพอเพียงเรียบง่าย 2. ร่างกายแข็งแรง 3. จิตใจดีงาม . ปัญหาผาสุก เกิดการขยายผลการทำประโยชน์ต่อผู้อื่น พัฒนาเป็นองค์ความรู้ต่างๆ เช่น สื่อวิถีธรรม กลสิกรรมวิถีพุทธ ตลาดวิถีธรรม บทบาทวัฒนธรรม พลังงานไฟแดด

การจัดการน้ำวิถีธรรม บูรณาการการทำงานศาสนา สร้างความผาสุกในตนช่วยคนที่ศรัทธา ตน สังคม และพระพุทธศาสนา เจริญไปด้วยกัน

โดยสรุป งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นถึงศักยภาพการเปลี่ยนแปลงของแนวปฏิบัติทางพุทธศาสนาเถรวาท เมื่อวิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพุทธ ได้พบองค์ความรู้อันมีคุณค่าสามารถนำมาบูรณาการใช้ได้ทุกยุคสมัยไม่ขึ้นอยู่กับกาลเวลา การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนภูผาฟ้า น้ำ อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่เพื่อความเป็นอยู่ที่ดี เป็นแบบอย่างในการพัฒนาตามแต่ละบริบทชุมชน ด้วยการมุ่งเน้นนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตด้วยการประพฤติตามหลัก ภาวนา 4 ที่นำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีในด้านสำคัญ ได้แก่ พัฒนากาย, พัฒนาศีล, พัฒนาจิต, และพัฒนาปัญญา โดยความเป็นผู้นำเชิงพุทธของ ดร.ใจเพชร กล้าจน ได้บูรณาการเป็นองค์ความรู้เป็น กระบวนการแก้ทุกปัญหา 5 ประการ ได้แก่ (1) คบและเคารพมิตรดี (2) มีอริยศีล (3) ทำสมัค (4) พึ่งตน (5) แบ่งปันด้วยใจบริสุทธิ์ ส่งผลให้ชุมชนภูผาฟ้ามีความก้าวหน้าในหลายมิติและพึ่งตนได้อย่างผาสุก จนมีคนศรัทธามาขอความช่วยเหลือในการพัฒนาคุณภาพชีวิต

การศึกษาดังกล่าวสร้างความเป็นอยู่ที่ดีของชุมชนโดยรวม ได้แก่ ชีวิตพอเพียง เรียบง่าย, กายแข็งแรง, จิตใจดีงาม, และปัญญาผาสุก เป็นคุณภาพชีวิตแบบพุทธบูรณาการ ประสบการณ์ของชุมชนภูผาฟ้าเป็นข้อมูลเชิงลึกที่มีคุณค่าสำหรับความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์การพัฒนาบริบทชุมชน เมื่อนำกระบวนการดังกล่าวไปใช้ ทำให้ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นอย่างน่าทึ่ง บทความวิจัยนี้ชี้ให้เห็นถึงศักยภาพของแนวปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาเถรวาทในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความเป็นอยู่ที่ดี และเสริมสร้างความสุขที่แท้จริง

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากงานวิจัย

สรุป

บทความวิจัยนี้ศึกษาการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางพุทธศาสนาเถรวาทในชุมชนภูผาฟ้า ต.ป่าแป๋ อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่ โดยเน้นหลัก “ภาวนา” 4 ด้าน ได้แก่ กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา ซึ่งเป็นแนวทางที่ช่วยให้เกิดการพัฒนาร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา เพื่อสร้างความสุขที่ยั่งยืน ผู้นำชุมชน เช่น ดร.ใจเพชร กล้าจน ได้บูรณาการหลักธรรมเหล่านี้ให้กลายเป็น “กระบวนการแก้ปัญหา 5 ประการ” ได้แก่ การคบและเคารพมิตรดี การรักษาริยศิลป์ การสร้างสมดุล การพึ่งตนเอง และการแบ่งปันด้วยใจบริสุทธิ์

ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าชุมชนภูผาฟ้าพัฒนาคุณภาพชีวิตในมิติสำคัญ 4 ประการ คือ ชีวิตที่พอเพียงเรียบง่าย สุขภาพกายแข็งแรง จิตใจดีงาม และปัญญาผุดผ่อง ส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง ยั่งยืน และสามารถเป็นที่พึ่งพิงของบุคคลภายนอกที่ต้องการพัฒนาคุณภาพชีวิตเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ ยังชี้ให้เห็นถึงศักยภาพของแนวปฏิบัติพุทธศาสนาในการสร้างชุมชนที่มีความสุขโดยไม่พึ่งพาวัตถุหรือสิ่งภายนอก แต่เน้นการพึ่งพาตนเองและการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในสังคม

บทความเสนอแนะให้รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องผลักดันนโยบายการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักธรรม สร้างกฎหมายที่ส่งเสริมการนำหลักพุทธศาสนามาบูรณาการในระบบการศึกษาและการบริหารประเทศ เพื่อให้ประชาชนมีสุขภาวะที่ยั่งยืนทั้งในเชิงกายภาพและจิตใจ งานวิจัยนี้เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนถึงการนำหลักธรรมมาแก้ปัญหาสังคมในยุคปัจจุบัน และสามารถนำไปปรับใช้กับชุมชนอื่น ๆ ได้ในบริบทที่หลากหลาย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. นำเสนอต่อรัฐบาล ให้ผลักดันแผนการพัฒนาคุณภาพชีวิต ด้วยหลักการแก้ปัญหาในโลก
2. นำเสนอต่อรัฐบาลและ องค์อิสระ ให้ออกกฎหมายส่งเสริมธรรมะในการบริหารประเทศ
3. นำเสนอต่อรัฐบาลและผู้ที่เกี่ยวข้อง องค์กรอิสระ ให้ออกกฎหมาย การศึกษาที่มีพุทธบูรณาการ

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1. ผู้ต้องการพัฒนาชีวิต ชุมชนสามารถศึกษาการพัฒนาเชิงพุทธของชุมชนภูผาฟ้า นำไปใช้ได้ทุกที่
2. ผู้หวังให้เกิดความเจริญสามารถนำ **หลักการแก้ทุกปัญหาในโลก 5 ประการ** ไปปฏิบัติจะได้คุณภาพชีวิต มั่นคง ยั่งยืน ทั้งด้านรูปธรรมและนามธรรม คือร่างกาย จิตใจ เหตุการณ์ในชีวิตจะมีแต่สิ่งที่ดี
3. จากการวิจัยใช้การแพทย์วิถีพุทธ เป็นศาสตร์การแพทย์ที่จะช่วยแบ่งเบาภาระหนักของโรงพยาบาล ได้อย่างมากคือ ลดโรค ลดยา ลดค่าใช้จ่าย ลดทุกข์
4. องค์กรหน่วยงาน สามารถนำหลักอภิธานิยธรรม(ประชุมเชิงพุทธ) ไปพัฒนาองค์กรได้

บรรณานุกรม

- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). **วาทะธรรมเพื่อประโยชน์สุขของพหุชน**. กรุงเทพมหานคร :ปาเจรา.
- พ่อครูสมณะโพธิรักษ์. (2566). **“ปัญญา 8” เล่ม 2**. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพมหานคร: อุษากการพิมพ์.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). **พุทธธรรม ฉบับขยาย**. พิมพ์ครั้งที่ 35. กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์ผลิธัมม.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ป.อ.ปยุตฺโต. (2546). **พุทธธรรมฉบับขยาย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม.
- สำนักวิจัยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. (2550). **คุณภาพชีวิตของคนไทย ประจำปี 2550**.
- รายงานการวิจัย**. สำนักวิจัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- อภิชัย พันธเสน. (2565). **ภาวะผู้นำภายใต้บริบทวัฒนธรรมสังคม**. ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยรังสิต.
- สำนักงานแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ 13, [ออนไลน์], แหล่งที่มา [https://www.nesdc.go.th/download/document/Yearend/2021. \[2/2/2562\]](https://www.nesdc.go.th/download/document/Yearend/2021. [2/2/2562])
- พลลภ หารุคำจา. (2561). **การพัฒนาแผนชุมชนพึ่งตนเองเชิงพุทธในจังหวัดลำพูน**. **ดัชนีนิพนธ์พุทธศาสตร์ดัชนีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระศุภชัย ปญฺญาวชิโร (เปื้องกระโทก). (2562). **บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ**. **พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิต

- วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ใจเพชร กล้าจน. (2558). จิตอาสาแพทย์วิถีพุทธเพื่อมวลมนุษยชาติ. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิตสาขาวิชาพุทธศาสตร์การพัฒนากุมิภาค**. สารานุกรมสุขุมชน.บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- นิตยาภรณ์ สุระสาย. (2563). รูปแบบการบูรณาการพัฒนกรรมการแพทย์วิถีธรรม. **ดุษฎีนิพนธ์นิพนธ์.สาขาวิชาพุทธศาสตร์การพัฒนากุมิภาค**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- ลักขณา แซ่โซ้ว. (2565). วิเคราะห์ศาสตร์การแพทย์วิถีธรรมของ ดร.ใจเพชร กล้าจน. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ).
- ปรางทิพย์ ภักดีศรีไพรวัลย์. (2559). “การศึกษาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนบ้านแสนตอ จังหวัดลำปาง”, สารนิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม, สังคมสงเคราะห์ศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระศุภชัย ปญณาวชิโร (เปลื้องกระโทก). (2562). บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**.บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ใจเพชร กล้าจน. (2559). บรรยายในค่ายสุขภาพแพทย์วิถีธรรม ณ ศูนย์เรียนรู้สุขภาพพึ่งตนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง สวนป่านาบุญ 1 อ.ดอนตาล จ.มุกดาหาร (23 กันยายน 2559).
- โรเบิร์ต วาลดิงเจอร์.(2565). Harvard Study of Adult Developmen. [ออนไลน์] สืบค้นจาก<https://www.adultdevelopmentstudy.org>

การส่งเสริมสุขภาพเชิงพุทธบูรณาการของผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลตำบลช้างเผือก
อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

Buddhist Integrated Elder Health Promotion in Changphueak District,
Muang, Chiang Mai Province

พระนวลแก้ว ขนติธโร (นวลแสง)

ทิพาภรณ์ เยสุวรณ์, ประเสริฐ บุปผาสุก

Phra Nuankaew Khantitharo (Nuansaeng)

Tipaporn Yesuwan, Prasert Buppasuk

Phra Nuankaew Khantitharo (Nuansaeng)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chiang Mai Campus

ปรีชา วงศ์ทิพย์

Preecha Wongtip

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Chiang Mai University

Corresponding Author, E-mail: binarchabin@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาสถานการณ์ด้านสุขภาพของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลช้างเผือก อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ 2) เพื่อศึกษาการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลตำบลช้างเผือก และ 3) เพื่อพัฒนากิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพเชิงพุทธบูรณาการของผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลตำบลช้างเผือก เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบการสัมภาษณ์ และแบบสังเกต กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูล จำนวน 30 คน

ผลการศึกษาพบว่า 1) สถานการณ์สุขภาพ พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีสุขภาพกายและจิตดี แต่บางรายเผชิญปัญหา เช่น โรคเรื้อรัง ความจำเสื่อม และปัญหาอาารมณ์ อย่างไรก็ตามเทศบาลได้ส่งเสริมสุขภาพในด้านต่าง ๆ เช่น โภชนาการ การออกกำลังกาย การจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและนันทนาการ รวมถึงการให้บริการด้านสุขภาพอย่างต่อเนื่อง 2) การส่งเสริมสุขภาพแบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ (1) สุขภาพกาย จัดศูนย์กายภาพบำบัดและจ้างผู้ดูแลที่ผ่านการ

อบรม (2) สุขภาพจิต จัดกิจกรรมกลุ่ม สร้างความมีส่วนร่วมในสังคม (3) สุขภาพสังคม ส่งเสริมการรวมกลุ่ม การเตรียมความพร้อมก่อนเกษียณ และการสร้างงาน และ (4) สุขภาพปัญญา สนับสนุนการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน และการใช้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ 3) กิจกรรมเชิงพุทธบูรณาการ โดยการพัฒนาตามหลักภาวะ 4 ได้แก่ (1) ภาวะกาย ส่งเสริมสุขภาพผ่านกิจกรรมที่ลดความผิดพลาดในชีวิต (2) ภาวะจิต จัดกิจกรรมสวดมนต์ ออกกำลังกาย และรับประทานอาหารสุขภาพ (3) ภาวะใจ สนับสนุนการนั่งสมาธิและแผ่เมตตา และ 4) ภาวะปัญญา พัฒนาความคิดผ่านการฟัง การคิดวิเคราะห์ และการฝึกฝน

คำสำคัญ : สุขภาพ, พุทธบูรณาการ, ผู้สูงอายุ

Abstract

This research article has three main objectives: 1) to study the health conditions of the elderly in Chang Phueak Municipality, Mueang Chiang Mai District, Chiang Mai Province, 2) to explore health promotion practices for the elderly in Chang Phueak Municipality, and 3) to develop Buddhist-integrated health promotion activities for the elderly in the same area. The study employs a qualitative research methodology, utilizing interviews and observations as tools to collect data from 30 participants.

The findings reveal the following: 1) Health Conditions: Most elderly individuals in Chang Phueak Municipality are in good physical and mental health. However, some face challenges such as chronic diseases, memory impairment, and emotional issues. To address these concerns, the municipality has implemented various health promotion initiatives, including nutrition programs, exercise activities, cultural and recreational events, and continuous healthcare services. 2) Health Promotion: Efforts to promote health among the elderly are categorized into four dimensions: (1) Physical Health: Establishing physical therapy centers and hiring trained caregivers for ongoing support. (2) Mental Health: Organizing group activities and encouraging social participation to enhance mental well-being. (3) Social Health: Promoting community group formation, preparing individuals for retirement, and creating job opportunities and (4) Cognitive Health: Supporting lifelong learning, community involvement, and utilizing temples as centers for knowledge

and cultural engagement. 3) Buddhist-Integrated Health Promotion: Activities are developed based on the Four Types of Bhavana (Development): (1) Physical Development (Kaya Bhavana): Promoting health through activities that minimize errors and negligence in daily life. (2) Moral Development (Sila Bhavana): Organizing activities such as chanting, exercising, and consuming healthy meals. (3) Mental Development (Citta Bhavana): Supporting meditation practices and acts of compassion, such as dedicating merit and (4) Wisdom Development (Pañña Bhavana): Enhancing cognitive skills through listening, critical thinking, and continuous practice.

Keywords: Health, Buddhist Integrated, Elder.

บทนำ

ปัจจุบันสังคมไทยกำลังเผชิญกับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ โดยมีสัดส่วนจำนวนประชากรในวัยทำงานและวัยเด็กลดลง เนื่องจากอัตราการเกิดและอัตราการตายของประชากรลดลงอย่างต่อเนื่อง จากความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีทางการแพทย์และการสาธารณสุข การรักษาพยาบาลด้วยยาที่มีประสิทธิภาพสูงและการรู้จักดูแลรักษาสุขภาพของผู้สูงอายุ (ชมพูนุท พรหมภักดี, 2556: 1-19) ประเทศไทยนั้นกำลังเข้าสู่ภาวะสังคมของผู้สูงอายุอย่างรวดเร็วเห็นได้จากในปี 2503 สัดส่วนของผู้สูงอายุต่อประชากรทั่วประเทศมีเพียง 1.2 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 2.2 ต่อมาเพิ่มเป็นร้อยละ 8.8 ในปี 2543 และในปี 2554 มีจำนวนประชากรผู้สูงอายุ 8.5 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 13.2 คาดว่าจะเพิ่มเป็นร้อยละ 15.3 ในปี 2563 ในส่วนของภาคเหนือ บริบทการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือ การก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเช่นกัน ความสำเร็จของการวางแผนครอบครัวและการพัฒนาด้านสาธารณสุข ส่งผลให้สัดส่วนของประชากรสูงอายุของภาคเหนือ มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นจากร้อยละ 12.2 โดยส่วนใหญ่เป็นการเปลี่ยนแปลงในทางที่เสื่อมถอยตามอายุถือเป็นเรื่องธรรมชาติของวัฏจักรการดำรงชีวิตของมนุษย์ การเปลี่ยนแปลงในระบบต่างๆ โดยการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายนั้น ได้แก่ การเคลื่อนไหวที่ช้าลง การมองเห็นลดลง หูไม่ได้ยิน ผิวหนังเหี่ยวย่น ระบบภูมิคุ้มกันทำหน้าที่ได้น้อยลง ผู้สูงอายุจึงมีร่างกายอ่อนแอ จึงเป็นวัยที่เกิดโรคต่าง ๆ ได้ง่าย ได้แก่ โรคสมองเสื่อม ความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน โรคหัวใจ โรคอ้วน โรคข้อเสื่อม (ผ่องพรรณ อรุณแสง, 2555: 5)

ด้านความรู้สึก การรับรู้ จิตใจ อารมณ์ ก็มีการเปลี่ยนแปลงเช่นกัน โดยที่พบบ่อยในผู้สูงอายุ ได้แก่ ภาวะทางอารมณ์ ผู้สูงอายุจะมีอาการซึมเศร้า หงุดหงิด ชี้อารมณ์วิตกกังวล โกรธง่าย

เอาแต่ใจ เกิดขึ้นจากระดับฮอร์โมนในร่างกายไม่สมดุลเหมือนเดิม ภาวะทางความคิด ผู้สูงอายุจะชอบคิดเรื่องเดิม ๆ ซ้ำซาก ลังเล หวาดระแวง หมกมุ่น เรื่องของตัวเองทั้งเรื่องในอดีต ปัจจุบันอนาคต สนใจเฉพาะเรื่องตนเองมากกว่าเรื่องผู้อื่น และส่วนใหญ่จะกังวลว่าลูกหลานจะทอดทิ้ง ภาวะด้านความจำ ผู้สูงอายุจะชอบคุย ชอบเล่าเรื่องที่เกิดขึ้นในอดีตเพราะเป็นส่วนที่สมองจดจำได้ดี แต่มักลืมเรื่องที่เกิดขึ้นปัจจุบันได้ง่าย ๆ จนทำให้ต้องคอยถามซ้ำ ๆ หรือถามบ่อย ๆ นั้นเอง ภาวะทางพฤติกรรม ผู้สูงอายุบางคนจะคอยจู้จี้ ขี้บ่น คอยเตือนซ้ำ ๆ ย้ำเรื่องเดิม ๆ จนกลายเป็นพฤติกรรมประจำตัว แต่บางคนเก็บตัวไม่เข้าสังคม เพราะกลัวจะถูกกว่ากล่าวตำหนิ กลัวเป็นภาระ ผู้สูงอายุกลุ่มนี้สิ่งที่จะเป็นโรคซึมเศร้าได้ การเปลี่ยนแปลงด้านสังคม ผู้สูงอายุเป็นวัยของการเกษียณที่ไม่จำเป็นต้องทำงานแล้ว อาจทำให้รู้สึกไม่ได้รับการยกย่องไม่มีคนเคารพเหมือนที่ผ่านมา ทำให้ขาดความมั่นใจในตนเอง รวมทั้งภาระหน้าที่และบทบาททางสังคมลดน้อยลง ทำให้ผู้สูงอายุห่างจากสังคม แต่ผู้สูงอายุจะมีเวลามากขึ้น ทั้งการทำกิจกรรมที่ชอบ การท่องเที่ยว และเข้าวัด แต่จะมีข้อจำกัดในการมีสัมพันธ์ภาพกับผู้อื่น ไม่ค่อยสนใจผู้อื่นมากนัก แต่จะสนใจตนเองมากขึ้น (ภาณุวัฒน์ ว่องตระกูลเรือง, 2565: ออนไลน์)

สำหรับในจังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดที่มีจำนวนประชากรมากเป็นอันดับหนึ่งของภาคเหนือ ประชากรสูงอายุมีจำนวนมากถึง 333,692 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 18.8 ของประชากรทั้งหมด (พศม พลังเชียงใหม่, 2565: ออนไลน์) ในเขตเทศบาลตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ถือได้ว่าเป็นอีกหนึ่งพื้นที่ที่มีจำนวนประชากรผู้สูงอายุมาก มีจำนวนผู้สูงอายุ 2,337 คน ดังตาราง

รายงานข้อมูลตำบลช้างเผือก

[เขต 1] > [จังหวัด เชียงใหม่] > [อำเภอ เมืองเชียงใหม่] > [ตำบล ช้างเผือก]

[หน่วย : คน]

ชื่อหมู่บ้าน	หมู่ที่	หน่วยบริการ	ประชากรทั้งหมด	หนองปรือจำวัน	ข้อมูล 3 หมู่ หนองสาหร่าย	หนองครก	ข้อมูลครอบครัว (0-64)	ประชากรที่มีขอ 3 คน	ข้อมูลจำนวนผู้สูงอายุ	ร้อยละ (%)		
ช้างเผือก	01	05811	3,225	33	4	3	225	3,225	574	19	2	100.00%
เขื่อนลต	02	05811	3,592	32	3	3	129	3,592	1,233	37	5	100.00%
ช้างเผือก	03	05811	744	9	1	3	12	744	244	9	0	100.00%
ขุนคำมัย	04	05811	954	8	1	3	46	954	77	7	0	100.00%
สนชัย	05	05811	136	7	1	3	16	136	48	0	0	100.00%
ชาวสีคิ้ว	31	14916	0	0	1	3	0	0	0	0	0	0.00%
แม่หวด	33	14916	0	0	1	3	0	0	0	0	0	0.00%
พลเอก	34	14916	36	6	1	3	0	36	27	7	1	100.00%
โชนา	35	14916	45	5	1	3	0	45	40	4	0	100.00%
พนาวัน	37	14916	3	1	1	3	0	3	0	2	1	100.00%
สุโขทัย	38	14916	0	0	1	3	0	0	0	0	0	0.00%
เจ็ดฝอย	39	14916	0	0	1	3	0	0	0	0	0	0.00%
รวม			8,739	101	17	36	428	8,735	2,243	85	9	100.00 %

ร้อยละ (%) = (ข้อมูลครอบครัว - ประชากรที่มีขอ 3 คน) / จำนวนประชากรทั้งหมด

ข้อมูลข้อมูล ณ วันที่ 28 ส.ค. 2566 เวลา 07:03:19

ภาพที่ 1 รายงานข้อมูลตำบลช้างเผือก

กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ. ระบบ 3 หมอรู้จักคุณ. กระทรวงสาธารณสุข. [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://3doctor.hss.moph.go.th> [28 สิงหาคม 2566]

ปัญหาของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลช้างเผือก มักมีปัญหาด้านสุขภาพมากขึ้นตามอายุที่เพิ่มขึ้น เช่น โรคเรื้อรัง โรคหลอดเลือดหัวใจ โรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้ส่งผลให้ผู้สูงอายุต้องเข้ารับการรักษาพยาบาลบ่อยครั้ง ค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพจึงเพิ่มสูงขึ้น ผู้สูงอายุบางรายอาจไม่สามารถเข้าถึงบริการด้านสุขภาพได้อย่างเพียงพอ เนื่องจากขาดความรู้ ความเข้าใจ หรือขาดการสนับสนุนจากครอบครัวและชุมชน ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลช้างเผือก ส่วนหนึ่งเกษียณจากการทำงาน ทำให้รายได้ลดลง ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีความเสี่ยงที่จะประสบปัญหาทางการเงิน ผู้สูงอายุบางรายอาจประสบปัญหาหนี้สินจากค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ผู้สูงอายุบางรายอาจต้องทำงานเพื่อหารายได้เสริม แต่การทำงานในวัยสูงอายุอาจทำให้ผู้สูงอายุมีความเสี่ยงที่จะเกิดอุบัติเหตุหรือเจ็บป่วยได้ ปัญหาด้านสังคม ผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลช้างเผือก มักมีความเหงาและโดดเดี่ยว เนื่องจากลูกหลานมักออกไปทำงานหรือศึกษาต่อ ผู้สูงอายุบางรายอาจขาดปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและเพื่อนฝูง ผู้สูงอายุบางรายอาจรู้สึกถูกทอดทิ้งจากสังคม ปัญหาเหล่านี้อาจส่งผลให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพจิตไม่ดี เสี่ยงต่อการเป็นโรคซึมเศร้าหรือโรคจิต บางรายไม่สามารถทำงานอย่างคนวัยทั่วไปทำได้ไม่ค่อยมีพื้นที่ในการแสดงออกถึงทักษะความสามารถประสบการณ์ที่สั่งสมมา บวกกับสภาพความเป็นอยู่ อีกทั้งผู้สูงอายุบางรายถูกทอดทิ้งไม่มีบุตรหลานคอยดูแลฐานะยากจน ไม่ได้ประกอบอาชีพทำให้ขาดรายได้ ขาดความรู้ หลงลืม ถึงแม้หน่วยงานภาครัฐหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ จะให้ความช่วยเหลือในด้านสวัสดิการต่าง ๆ (พระกิตติกร หมอมนต์, 2564: 194) ก็ตาม ในเทศบาลตำบลช้างเผือกเป็นเทศบาลขนาดกลาง มีทั้งหมด 4 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านช้างเคียน หมู่ที่ 2 บ้านเจ็ดยอด หมู่ที่ 3 บ้านช่วงสิงห์ และหมู่ที่ 5 บ้านสนสวย มีพื้นที่รวมทั้งหมด 6.1 ตารางกิโลเมตร ประชากรในเขตเทศบาลตำบลช้างเผือกส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างในภาครัฐและเอกชน รับจ้างทั่วไป รองลงมาจะประกอบอาชีพ ค้าขาย ธุรกิจส่วนตัว รับราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ ผู้ที่ประกอบอาชีพในด้านเกษตรกรรมมีเพียงเล็กน้อย ประชากรที่อยู่อาศัยจะมีทั้งกลุ่มชาวบ้านดั้งเดิม กลุ่มชาวบ้านที่มาอาศัยอยู่ใหม่ กลุ่มนักศึกษา นักเรียนที่มาอาศัยอยู่ในหอพัก ในคอนโดมิเนียมเป็นการชั่วคราว ในระหว่างที่กำลังศึกษา ซึ่งประชากรเหล่านี้ได้ย้ายมาจากสถานที่ต่าง ๆ กัน

จากที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ผู้ศึกษามีความสนใจการศึกษาเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพเชิงพุทธบูรณาการ ของผู้สูงอายุและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลช้างเผือก ผู้ที่มารับบริการที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านเจ็ดยอดว่ามีคุณภาพชีวิตเป็นอย่างไร ผู้สูงอายุถึงจะมีโรงพยาบาลและเจ้าหน้าที่อาสาสมัครลงไปดูแลส่งเสริมสุขภาพ ทั้งนี้เพื่อจะได้ทราบสภาพปัญหาที่เกี่ยวข้องตลอดจนข้อเท็จจริงในการส่งเสริมสุขภาพเชิงพุทธบูรณาการโดยการนำองค์ความรู้เพื่อประยุกต์ใช้แบบองค์รวม คือ พุทธวิทยา และ ธรรมวิทยา เป็นการปรับพระพุท

ศาสนาเข้าหาศาสตร์ใช้ศาสตร์สมัยใหม่เป็นตัวตั้งและนำหลักศีลธรรมในพระพุทธศาสนาเพิ่มเติมเข้าไปโดยการบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ การดูแลสุขภาพผู้สูงอายุให้มีความสุขทั้งทางร่างกายและทางจิตใจอย่างยั่งยืน มีสุขภาพแข็งแรงทั้งร่างกายและจิตใจตลอดถึงการส่งเสริมสุขภาพให้ดูแลตนเองพร้อมคนรอบข้างในการส่งเสริมสุขภาพเชิงพุทธบูรณาการ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานให้บริการด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลตำบลช้างเผือก อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลตำบลช้างเผือก อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
3. เพื่อพัฒนากิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพเชิงพุทธบูรณาการของผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลตำบลช้างเผือก อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบการสัมภาษณ์ (Interview) และแบบสังเกต (Observation) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกเฉพาะเจาะจง โดยแบ่งกลุ่มเป็นกลุ่ม กลุ่มที่ 1 ผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 20 คนที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลตำบลช้างเผือก อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อทราบข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์ด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลตำบลช้างเผือก อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกเฉพาะเจาะจง ในการหาวิธีการและรูปแบบในการพัฒนากิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพเชิงพุทธบูรณาการของผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลตำบลช้างเผือก อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ รวมทั้งสิ้น 10 รูป/คน

เครื่องมือการวิจัย แบบการสัมภาษณ์ (Interview) และแนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม โดยมีการสร้างและทดสอบคุณภาพของเครื่องมือ และนำแบบสัมภาษณ์และแบบการสนทนากลุ่ม ให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน ตรวจสอบ คุณภาพเครื่องมือการวิจัย เพื่อหาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการหาค่า IOC (Index of Item Objective Congruence) หลังจากนั้น นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแล้ว ให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบความชัดเจน

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองกับกลุ่มของผู้สูงอายุ จำนวน 20 คน และการจัดเวทีในการสนทนากลุ่มระหว่างผู้วิจัยและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบในการพัฒนากิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพเชิงพุทธบูรณาการของผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลตำบลช้างเผือก อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 10 รูป/คน เพื่อขอความคิดเห็นในประเด็นการหารูปแบบในการพัฒนากิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพเชิงพุทธบูรณาการของผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลตำบลช้างเผือก อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการนำข้อมูลทั้งที่ได้จากการจดบันทึกข้อมูล การถอดเทปสัมภาษณ์ รวมไปถึงภาพถ่าย ทำการจัดระบบหมวดหมู่ เพื่อสรุปประเด็นเกี่ยวกับรูปแบบในการพัฒนากิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพเชิงพุทธบูรณาการของผู้สูงอายุ และการสัมภาษณ์ เป็นกระบวนการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นศึกษาเนื้อหาของการสัมภาษณ์ในส่วนของรูปแบบต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกับในรูปแบบในการพัฒนากิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพเชิงพุทธบูรณาการของผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลตำบลช้างเผือก อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

ผลการวิจัย

สถานการณ์ด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลตำบลช้างเผือก อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า เทศบาลตำบลช้างเผือกได้ให้ความสำคัญในการดูแลผู้สูงอายุในชุมชน โดยจัดตั้งศูนย์สร้างสุขผู้สูงวัยขึ้นเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาทักษะต่างๆ ของผู้สูงอายุในด้านต่างๆ เช่น สุขภาพกายและสุขภาพใจ อาหารการกิน การออกกำลังกาย และกิจกรรมส่งเสริมอาชีพ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุให้ดีขึ้น ศูนย์สร้างสุขผู้สูงอายุยังเป็นสถานที่ที่ผู้สูงอายุสามารถแสดงความสามารถและแบ่งปันประสบการณ์ต่างๆ แก่ผู้อื่น และยังเป็นพื้นที่สำหรับกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมเพื่อสร้างความเข้มแข็งทางสังคมและความผูกพันในชุมชน อีกทั้งยังมีการจัดกิจกรรมแข่งขันกีฬาผู้สูงอายุเพื่อสร้างความสัมพันธ์และความสามัคคีระหว่างชมรมผู้สูงอายุในเขต และการจัดหางานให้ผู้สูงอายุเพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิต แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการสร้างสังคมที่เข้มแข็งในชุมชน ผู้สูงอายุในเขตนี้ได้รับการสนับสนุนและการให้บริการที่หลากหลายเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตในหลายๆ ด้านต่างๆ ดังนี้

1. การเสวนาพูดคุยกับผู้สูงอายุ : ผู้สูงอายุได้ร่วมกิจกรรมการอบรมที่เกี่ยวข้องกับการรู้เท่าทันสื่อออนไลน์ เพื่อป้องกันการตกเป็นเหยื่อข่าวปลอมหรือมิจฉาชีพ การเสวนาพูดคุยช่วยเสริมสร้างความรู้และฝึกทักษะที่จำเป็นในการรับรู้สื่อออนไลน์ให้เหมาะสมและตระหนักถึงการเผชิญกับข่าวปลอมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. การแข่งขันกีฬาผู้สูงอายุ : ผู้สูงอายุได้มีโอกาสเข้าร่วมการแข่งขันกีฬาที่จัดขึ้นในอำเภอเมืองเชียงใหม่ โดยเป็นโอกาสที่ดีในการสร้างความสัมพันธ์และความสามัคคีระหว่างชมรมผู้สูงอายุในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ การออกกำลังกายที่มีประโยชน์สามารถส่งเสริมสุขภาพที่ดีและแข็งแรงของผู้สูงอายุ อีกทั้งยังเสริมสร้างความมั่นคงและความรู้สึกว่ายังมีบทบาทสำหรับชุมชน

3. การจัดหางานให้ผู้สูงอายุ : การจัดหางานให้กับผู้สูงอายุช่วยเสริมสร้างคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจของกลุ่มผู้สูงอายุในสังคม ผู้สูงอายุไม่เพียงแต่ได้รับรายได้และความมั่นคงจากการทำงานเท่านั้น แต่ยังส่งเสริมสุขภาพที่ดีและมีความรู้สึกว่ายังมีบทบาททางสังคมด้วย

4. การจัดกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรม : การจัดกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมสำหรับผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลช้างเผือกเป็นทางเลือกในการสร้างสรรค์ประสบการณ์ที่มีความสำคัญและความเป็นเอกลักษณ์ ผู้สูงอายุจะได้รับโอกาสที่จะศึกษาและสืบทอดประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน นอกจากนี้ยังสร้างความเข้มแข็งทางสังคมและความผูกพันกับคนในชุมชน และมีความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่อบอุ่นและร่วมสนุกสนานกับกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้น

สรุป บริบทของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลช้างเผือกแสดงถึงการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ และการสร้างสังคมที่เข้มแข็งและร่วมกันในชุมชน ผ่านกิจกรรมที่สนับสนุนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในชุมชนที่หลากหลาย เพื่อให้ผู้สูงอายุมีความสุขและรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน

สรุป สถานการณ์ด้านสุขภาพของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลช้างเผือก อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีสุขภาพดีทั้งกายและใจ มีความรู้ความเข้าใจในตนเองและสังคมรอบตัว มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาได้ดี ผู้สูงอายุบางรายอาจมีปัญหาด้านสุขภาพบ้าง เช่น โรคเรื้อรัง โรคหลอดเลือดหัวใจ โรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน เป็นต้น ภาวะเหล่านี้อาจส่งผลให้ผู้สูงอายุมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาลดลง มีปัญหาด้านความจำและความจำเสื่อม มีปัญหาด้านอารมณ์และพฤติกรรม เป็นต้น สรุปในแต่ละด้านได้ดังนี้

1) ด้านร่างกาย สถานการณ์ด้านสุขภาพด้านร่างกายของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลช้างเผือก พบว่าผู้สูงอายุมีแนวโน้มที่จะมีปัญหาด้านสุขภาพมากขึ้นตามอายุที่เพิ่มขึ้น เช่น โรคเรื้อรัง โรคหลอดเลือดหัวใจ โรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้ส่งผลให้ผู้สูงอายุต้องเข้ารับการรักษายาบ่อยครั้ง ค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพจึงเพิ่มสูงขึ้น ผู้สูงอายุบางรายอาจไม่สามารถเข้าถึงบริการด้านสุขภาพได้อย่างเพียงพอ เนื่องจากขาดความรู้ ความ

เข้าใจ หรือขาดการสนับสนุนจากครอบครัวและชุมชน จากข้อมูลของสำนักงานสาธารณสุข จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลช้างเผือก ร้อยละ 40 มีโรคเรื้อรังอย่างน้อย 1 โรค โดยโรคเรื้อรังที่พบมากที่สุด ได้แก่ โรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน โรคหัวใจและหลอดเลือด โรคหลอดเลือดสมองเรื้อรัง โรคอ้วน เป็นต้น ผู้สูงอายุที่มีโรคเรื้อรังมักมีปัญหาในการเดิน เคลื่อนไหว และดำเนินชีวิตประจำวันนอกจากนี้ ผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลช้างเผือก ยังมีปัญหาสุขภาพอื่นๆ เช่น ภาวะกระดูกพรุน โรคข้อเสื่อม โรคอัลไซเมอร์ โรคซึมเศร้า เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้อาจทำให้ผู้สูงอายุมีความสามารถในการดำเนินชีวิตลดลง ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีของผู้สูงอายุ

2) ด้านจิตใจ สถานการณ์ด้านสุขภาพด้านจิตใจของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลช้างเผือก พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีสุขภาพจิตดี มีความสุข ปรับตัวเข้ากับสังคมได้ดี มีกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนให้มีส่วนร่วม แต่ก็มีผู้สูงอายุบางส่วนที่มีปัญหาด้านสุขภาพจิต เช่น โรคซึมเศร้า โรควิตกกังวล โรคจิตเภท เป็นต้น ซึ่งปัญหาเหล่านี้อาจเกิดจากปัจจัยต่างๆ เช่น การเปลี่ยนแปลงของร่างกายและจิตใจตามวัย ปัญหาสุขภาพกาย ปัญหาครอบครัว ปัญหาการเงิน เป็นต้น

3) ด้านสังคม สถานการณ์ด้านสุขภาพของผู้สูงอายุด้านสังคมในเขตเทศบาลตำบลช้างเผือก มักมีความเหงาและโดดเดี่ยว เนื่องจากลูกหลานมักออกไปทำงานหรือศึกษาต่อ ผู้สูงอายุบางรายอาจขาดปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและเพื่อนฝูง ผู้สูงอายุบางรายอาจรู้สึกถูกทอดทิ้งจากสังคม ปัญหาเหล่านี้อาจส่งผลให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพจิตไม่ดี เสี่ยงต่อการเป็นโรคซึมเศร้าหรือโรคจิต มีแนวทางการแก้ไขปัญหานี้

4) ด้านปัญญา สถานการณ์ด้านสุขภาพด้านปัญญาของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลช้างเผือก พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีสุขภาพด้านปัญญาอยู่ในเกณฑ์ดี มีความรู้ความเข้าใจในตนเองและสังคมรอบตัว มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาได้ดี ผู้สูงอายุบางรายอาจมีปัญหาด้านสุขภาพด้านปัญญาบ้าง เช่น ภาวะสมองเสื่อม ภาวะสมองเสื่อมที่สัมพันธ์กับโรคอัลไซเมอร์ ภาวะสมองเสื่อมที่สัมพันธ์กับโรคพาร์คินสัน เป็นต้น ภาวะเหล่านี้อาจส่งผลให้ผู้สูงอายุมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาลดลง มีปัญหาด้านความจำและความจำเสื่อม มีปัญหาด้านอารมณ์และพฤติกรรม เป็นต้น แนวทางการส่งเสริมสุขภาพด้านปัญญาของผู้สูงอายุแบบองค์รวม

การส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลตำบลช้างเผือก อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ดังนี้

1. การส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุด้านพัฒนาสุขภาพกาย การส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุด้านพัฒนาสุขภาพกายในชุมชนเป็นเรื่องสำคัญในเทศบาลตำบลช้างเผือก โดยมีการพัฒนา

ระบบการดูแลผู้สูงอายุเพื่อให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น มีหลายแนวทางที่มีส่วนช่วยเหลืออย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่ การจัดศูนย์ประสานงานกรณีไม่มีคนดูแลและการจ้างผู้ดูแลที่ได้รับการอบรมเพื่อดูแลต่อเนื่อง การจัดสร้างศูนย์กายภาพบำบัดที่กระจายอยู่ในชุมชนเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดภาวะแทรกซ้อนมากขึ้น

2. การส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุด้านพัฒนาสุขภาพจิต กิจกรรมเปิดโอกาสให้ศูนย์ได้เสนอโครงการเพื่อดำเนินกิจกรรมที่เหมาะสม และประเมินความเป็นไปได้ของสถานที่และพิจารณาจัดสรรงบประมาณไปตามความเหมาะสม ข้อเสนอจากผู้ให้ข้อมูลมีดังนี้ การจัดกิจกรรมที่สม่ำเสมอ การรองรับสังคมผู้สูงอายุ

3. การส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุด้านพัฒนาทางสังคม การส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุด้านพัฒนาทางสังคม ควรมีกระบวนการวิธีการ ดังนี้ การสร้างความตระหนักและสนับสนุนในการรวมกลุ่ม การสร้างกลุ่มและชมรมที่เข้มแข็ง การส่งเสริมการมีงานทำสำหรับผู้สูงอายุ การเตรียมพร้อมวัยแรงงานก่อนเข้าสู่วัยเกษียณ การสร้างความรู้และทัศนคติเกี่ยวกับการออมเงิน

4. การส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุทางพัฒนาสุขภาพทางปัญญา ควรมีกระบวนการวิธีการ ดังนี้ การตระหนักถึงเรื่องสุขภาพผู้สูงอายุในภาครัฐ การให้ความสำคัญและโอกาสให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่ามีค่าและมีความสำคัญ การพัฒนาผู้สูงอายุทั้งทางด้านสุขภาพทางปัญญาและด้านอื่นๆ การมีสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นสำหรับผู้สูงอายุ การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนและมีสถานที่ที่เหมาะสม การให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงได้ง่ายเพื่อสร้างงานและพัฒนาทักษะอื่นๆ การทำงานร่วมกับภาครัฐและชุมชนเพื่อสร้างสังคมที่สนับสนุนผู้สูงอายุให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีความสุข

กิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพเชิงพุทธบูรณาการของผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลตำบลช้างเผือก อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า

1. การพัฒนากิจกรรมเพื่อการส่งเสริมสุขภาพเชิงพุทธบูรณาการของผู้สูงอายุด้านกายภาพนา ได้แก่การพัฒนากิจกรรมเพื่อการส่งเสริมสุขภาพเชิงพุทธบูรณาการของผู้สูงอายุด้านกายภาพนาเป็นการกระตุ้นให้ผู้สูงอายุมีการมีสติในการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติตนในทางที่เป็นประโยชน์ต่อสุขภาพทั้งกายและจิตใจ กิจกรรมที่เสนอข้างต้นเป็นแนวทางและแบบอย่างที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมสุขภาพเชิงพุทธบูรณาการของผู้สูงอายุได้ ผู้สูงอายุควรใช้สติในการรับรู้และปรับปรุงตนเองให้มีสุขภาพที่แข็งแรงและสมดุลในทุกด้านของชีวิต

2. การพัฒนากิจกรรมเพื่อการส่งเสริมสุขภาพเชิงพุทธบูรณาการของผู้สูงอายุด้านศีลภาวนา กิจกรรมเหล่านี้ผู้สูงอายุจะสามารถพัฒนาความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับการปฏิบัติตนตามหลักศีลภาวนาและรับรู้ถึงความสำคัญของการปฏิบัติตนในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ยัง

เพิ่มพลังให้กับการปฏิบัติตนภายใต้กฎระเบียบที่ตึงตัวของสังคม ทำให้ผู้สูงอายุเป็นพลเมืองที่ดีในสังคมและได้รับหลักประกันที่ดีในการดำเนินชีวิตไปในทางที่ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อน มีความซื่อสัตย์จริงใจต่อกันและต่อสังคม นอกจากนี้ยังสามารถสร้างความเข้าใจและความร่วมมือกับผู้อื่นในกิจกรรมที่มุ่งเน้นการปฏิบัติตนตามหลักศีลภาวนา ซึ่งจะช่วยสร้างสังคมที่ดีและมีความสุขของผู้สูงอายุได้อย่างยั่งยืน

3. การพัฒนากิจกรรมเพื่อการส่งเสริมสุขภาพเชิงพุทธบูรณาการของผู้สูงอายุด้านจิตภาวนา การพัฒนากิจกรรมเพื่อการส่งเสริมสุขภาพเชิงพุทธบูรณาการของผู้สูงอายุด้านจิตภาวนา จะประกอบด้วยการสวดมนต์ด้วยบทพระคาถาต่าง ๆ การนั่งสมาธิ และการแผ่เมตตาอุทิศบุญกิจกรรมเหล่านี้จะช่วยพัฒนาและอบรมจิตใจของผู้สูงอายุให้มีความสุขสงบและความสุข พร้อมทั้งสร้างความเข้มแข็งและเบิกบานในจิตใจ ทำให้จิตใจปราศจากความคิดที่ไม่ดีและมีความเพียร สติ และสมาธิในการดำเนินชีวิตที่มีความสุข หนึ่งในแนวทางการพัฒนาจิตใจของผู้สูงอายุให้มีความสุขและเจริญงอกงามคือการส่งเสริมสุขภาพเชิงพุทธบูรณาการของผู้สูงอายุ แนวทางการดำเนินชีวิตด้านจิตภาวนาในระดับเบื้องต้นสามารถเริ่มต้นด้วยการฝึกจิตของตนให้มีคุณธรรมต่างๆ ที่ทำให้จิตใจประณีตดีงาม เช่น การไหว้พระ การสวดมนต์ การนั่งสมาธิ เพื่อให้จิตมีเมตตา กรุณา มีศรัทธา มีความกตัญญูกตเวที การพัฒนาในระดับกลางจะให้ความสำคัญกับความเข้มแข็งของจิตใจ ซึ่งจะช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถใช้จิตใจในการประสานงานกับสภาวะแวดล้อมได้ดี มีสมาธิ สติ วิริยะ ความเพียรพยายาม ความกล้าสู้ ความเอาใจใส่ ความรับผิดชอบ ความเข้มแข็ง และความอดทน ส่วนในระดับสูงสุดคือการพัฒนาสุขภาพจิตให้มีจิตใจที่มีความสุข เป็นจิตที่มีความเบิกบาน มีปิติ มีความอิ่มใจ มีปราโมทย์ มีความร่าเริงบันเทิงใจ ตามหลักพระพุทธศาสนา

4. การพัฒนากิจกรรมเพื่อการส่งเสริมสุขภาพเชิงพุทธบูรณาการของผู้สูงอายุด้านปัญญาภาวนาหลักการในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุด้านการเจริญปัญญาภาวนาคือการสร้างความเห็นที่ชอบ การยึดหลักการปฏิบัติตามแนวทางหลักพุทธศาสนา ซึ่งรวมถึงการหมั่นประกอบความดี การสร้างกุศลให้ถึงพร้อม และการทำจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ ผู้สูงอายุจะนำหลักสัมมาทิฐิมาพัฒนาความรู้ความคิด และสติปัญญาของตนเอง โดยใช้หลักการดำเนินชีวิตด้านการเจริญปัญญาภาวนาด้วยหลักสัมมาทิฐิและสัมมาสังกัปปะ เช่นการคิดชอบ การดำริชอบ การศึกษาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า และการคิดในสิ่งที่ดีและเป็นประโยชน์ต่อสังคม

ภาพที่ 2 กลุ่มผู้สูงอายุ ศูนย์สร้างสุขผู้สูงอายุ เทศบาลตำบลช้างเผือก
(ที่มา เชียงใหม่นิวส์, ศูนย์สร้างสุขผู้สูงวัยเทศบาลตำบลช้างเผือก, [ออนไลน์],
แหล่งที่มา: <https://www.chiangmainews.co.th>

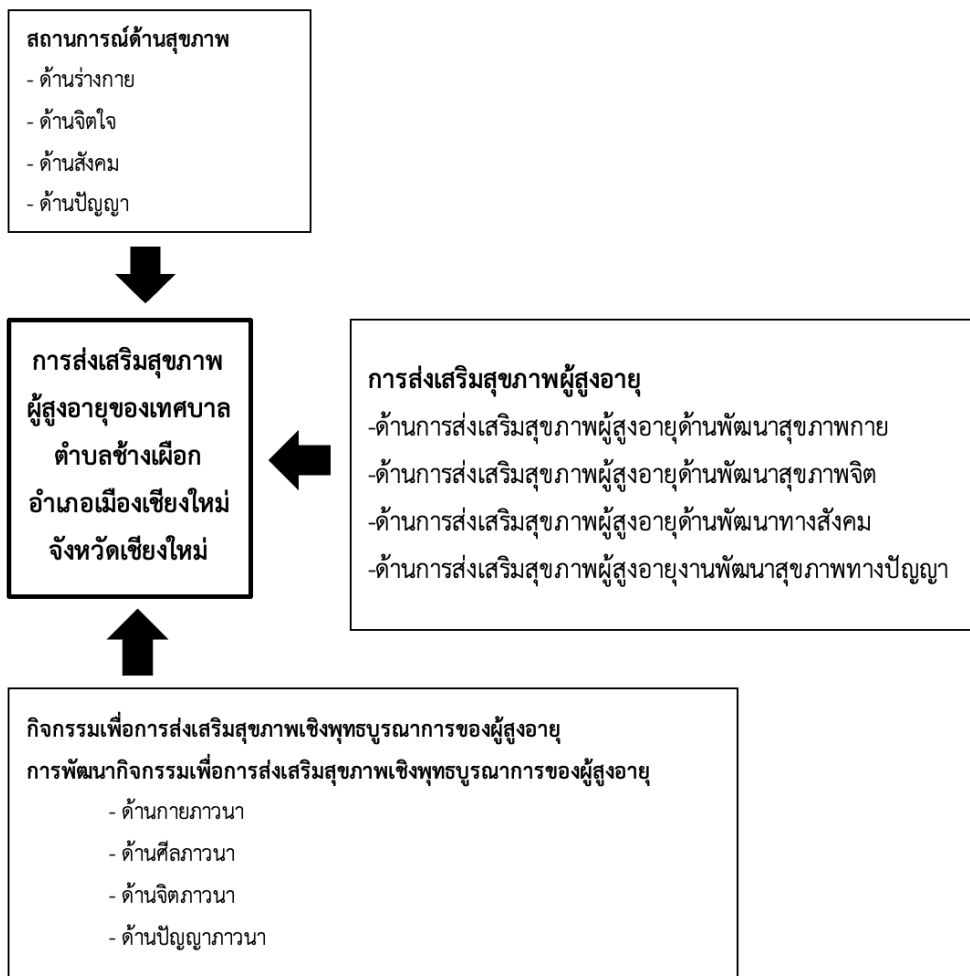
[22 พฤษภาคม 2565]

การพัฒนากิจกรรมเชิงพุทธบูรณาการที่ส่งเสริมการเจริญปัญญาภาวนาของผู้สูงอายุอย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ จะช่วยเสริมสร้างแรงบันดาลใจ กระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ และเพิ่มพูนความรู้ให้กับผู้สูงอายุในชีวิตประจำวัน ทำให้พวกเขาสามารถมีชีวิตที่มีคุณภาพและสร้างสรรค์อย่างเต็มที่ในช่วงวัยสูงอายุนี้

องค์ความรู้จากงานวิจัย

สรุปได้ว่า การพัฒนากิจกรรมเพื่อการส่งเสริมสุขภาพเชิงพุทธบูรณาการของผู้สูงอายุ ด้านกายภาวนาผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่มีความสำคัญและความต้องการในการดูแลสุขภาพเชิงพุทธบูรณาการเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีในช่วงวัยที่มีอุปสรรคต่างๆ ในการพัฒนากิจกรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพเชิงพุทธบูรณาการด้านการเจริญกายภาวนาของผู้สูงอายุ จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการอบรมตนเองให้มีสติ โดยการใช้สติในการพัฒนาตนเองให้เป็นคนที่มีสติคอยแนะนำตนเองอยู่เสมอ โดยไม่ให้เกิดความผิดพลาดในการกระทำและไม่ก่อความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น ตลอดจนการใช้สติในการพิจารณาเครื่องอุปโภคบริโภคทุกด้าน เพื่อให้มีสติในการรับรู้อายตนะทั้งภายในและ

ภายนอกที่มากระทบกับตนเอง และควรมีสติในการคิดและพิจารณาโดยใช้สติเป็นเครื่องมือในการอบรมตนเองและพัฒนาตนเอง ในทางกายภาวนา ผู้สูงอายุควรยึดตัวสติเป็นสำคัญในการทำงานและการดำเนินชีวิต และไม่ให้ประมาทในการดำเนินชีวิต ให้มีสติรู้ตัวอยู่เสมอ และสร้างสิ่งที่เป็นความดี หลีกเว้นสิ่งที่ก่อความเดือดร้อนให้ผู้อื่น

ภาพที่ 3 องค์ความรู้จากงานวิจัย

อธิปราชผล

สถานการณ์ด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง เชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีสุขภาพดีทั้งกายและใจ มีความรู้ความเข้าใจ ในตนเองและสังคมรอบตัว มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาได้ดี ผู้สูงอายุบางรายอาจมีปัญหาด้านสุขภาพบ้าง เช่น โรคเรื้อรัง โรคหลอดเลือดหัวใจ โรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน เป็นต้น ภาวะเหล่านี้อาจส่งผลให้ผู้สูงอายุมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาลดลง มีปัญหาด้านความจำและความจำเสื่อม มีปัญหาด้านอารมณ์และพฤติกรรม เป็นต้น อย่างไรก็ตาม เทศบาลตำบลช้างเผือกได้ให้บริการที่หลากหลายเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตในหลายๆ ด้านต่างๆ ได้แก่ การเสวนาพูดคุย การแข่งขันกีฬา การจัดหางานให้ทำ การจัดกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรม ในส่วนสถานการณ์ด้านสุขภาพของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลช้างเผือก ดังนี้ 1) ด้านร่างกาย การส่งเสริมการออกกำลังกาย การตรวจสุขภาพประจำปี การส่งเสริมการรับประทานอาหารที่เพื่อสุขภาพ อุปกรณ์อำนวยความสะดวกสำหรับผู้สูงอายุ 2) ด้านจิตใจ การดูแลสภาพจิตใจ ลดแรงกดดันทางสุขภาพจิต ให้ความสำคัญและการสนับสนุนในเรื่องของสุขภาพจิต การดูแลและสนับสนุนที่เหมาะสมและต่อเนื่อง 3) ด้านสังคม การเปลี่ยนแปลงในสถานะเศรษฐกิจมีผลต่อสภาพจิตใจ การจัดการสถานการณ์ด้านสุขภาพของผู้สูงอายุด้านสังคม การส่งเสริมการสร้างความรู้และการเข้าถึงทรัพยากรที่เกี่ยวข้อง และ 4) ด้านปัญญา การดูแลผู้สูงอายุแบบองค์รวมตามหลัก 5 อ. คือ อาหาร ออกกำลังกาย อารมณ์ และอดิเรกสอดคล้องกับผลการศึกษามาก่อนหน้านี้ พบว่า การผสมผสานภูมิปัญญาพื้นบ้านในพื้นที่ร่วมกับความต้องการการมีภาวะสุขภาพที่ดีสู่กระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการบูรณาการแนวคิดการสร้างเสริมสุขภาพตามแนวทางพุทธศาสนาและภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนา (สามารถใจ เตี้ย, 2562: 186 – 194) เช่นเดียวกับงานศึกษาของ กิตติพร เนาว์สุวรรณ และมารีสา สุวรรณราช พบว่า การดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการดูแลผู้สูงอายุ 1) จัดสรรงบประมาณ ในกิจกรรมของผู้สูงอายุ 2) จัดตั้งศูนย์คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ และ 3) ดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ ความต้องการการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (กิตติพร เนาว์สุวรรณ และมารีสา สุวรรณราช, 2562: 118 – 132)

การส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลตำบลช้างเผือก อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า 1) การส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุด้านพัฒนาสุขภาพกาย การจัดศูนย์ประสานงานกรณีไม่มีคนดูแลและการจ้างผู้ดูแลที่ได้รับการอบรมเพื่อดูแลต่อเนื่อง การจัดสร้างศูนย์กายภาพบำบัด 2) การส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุด้านพัฒนาสุขภาพจิต การจัดกิจกรรมที่สม่ำเสมอ การรองรับสังคมผู้สูงอายุ 3) การส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุด้านพัฒนาทางสังคม การสร้าง

ความตระหนักและสนับสนุนในการรวมกลุ่ม การสร้างกลุ่มและชมรมที่เข้มแข็ง การส่งเสริมการมีงานทำ การเตรียมพร้อมวัยแรงงานก่อนเข้าสู่วัยเกษียณ การสร้างความรู้และทัศนคติเกี่ยวกับการออมเงิน และ 4) การส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุงานพัฒนาสุขภาพทางปัญญา การตระหนักถึงเรื่องสุขภาพผู้สูงอายุในภาครัฐ การให้ความสำคัญและโอกาสให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่ามีค่าและมีความสำคัญ การพัฒนาผู้สูงอายุทั้งทางด้านสุขภาพทางปัญญา การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน การพัฒนาวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ผู้สูงอายุอื่นๆ การทำงานร่วมกับภาครัฐและชุมชนเพื่อสร้างสังคมที่สนับสนุนผู้สูงอายุให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีความสุข สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ทิวานันท์ ไชยประสิทธิ์ และคณะ พบว่า ผลการใช้รูปแบบโปรแกรมสร้างสุขผู้สูงอายุที่ส่งผลต่อสุขภาพจิตของชุมชนเทศบาลตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ สุขภาพจิตหลังการเข้าร่วมกิจกรรมโดยจำแนกตามความคิดเห็นของผู้สูงอายุจากการกำหนดค่าน้ำหนักคะแนนในเกณฑ์ความต้องการมากที่สุดประกอบด้วย ผู้สูงอายุรู้สึกกว่าชีวิตมีความหมาย (มีคุณค่า มีประโยชน์) มีความสุข (ทิวานันท์ ไชยประสิทธิ์ และคณะ, 2563: 458 – 466) สอดคล้องกับผลการวิจัยของ พระมหาเดชชต สิริญาณเมธี (เดชพงศ์) พบว่า 1) ด้านร่างกายของผู้สูงอายุเป็นไปตามความเสื่อมของร่างกาย 2) ด้านอารมณ์และจิตใจของผู้สูงอายุบางคนกลัวการถูกทอดทิ้งและการอยู่คนเดียว 3) ด้านสังคมและครอบครัวของผู้สูงอายุส่วนใหญ่เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม และ 4) ด้านเศรษฐกิจและรายได้ ส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาเพราะผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีรายได้จากเงินบำนาญ (พระมหาเดชชต สิริญาณเมธี (เดชพงศ์), 2561: 28 - 33) และในงานศึกษาของ สุภาพรณ กัญยะดิษฐ์ พบว่า การประยุกต์ใช้หลักท้าวานา 4 ที่สนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพทั้ง 4 ด้าน คือ 1) ด้านร่างกาย 2) ด้านศีลหรือสังคม 3) ด้านจิตใจ 4) ด้านปัญญา (สุภาพรณ กัญยะดิษฐ์, 2560 : (1) – (2)

กิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพเชิงพุทธบูรณาการของผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลตำบลช้างเผือก อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ดังนี้ 1) การพัฒนากิจกรรมเพื่อการส่งเสริมสุขภาพเชิงพุทธบูรณาการของผู้สูงอายุด้านกายภาพ ท้าวานา การมีสติในการดำเนินชีวิตประจำวันและการทำงาน การเลี้ยงความประมาทและเสี่ยงต่อความผิดพลาด 2) การพัฒนากิจกรรมเพื่อการส่งเสริมสุขภาพเชิงพุทธบูรณาการของผู้สูงอายุด้านศีลท้าวานา กิจกรรมอบรมธรรมะ กิจกรรมกลุ่มสวดมนต์ กิจกรรมสร้างสรรค์ กิจกรรมออกกำลังกาย กิจกรรมอาหารสุขภาพ 3) การพัฒนากิจกรรมเพื่อการส่งเสริมสุขภาพเชิงพุทธบูรณาการของผู้สูงอายุด้านจิตท้าวานา การสวดมนต์ การนั่งสมาธิ การแผ่เมตตาอุทิศบุญ และ 4) การพัฒนากิจกรรมเพื่อการส่งเสริมสุขภาพเชิงพุทธบูรณาการของผู้สูงอายุด้านปัญญาท้าวานา กิจกรรมการสร้างความเห็นชอบ กิจกรรมการทำบาปที่เป็นอกุศล กิจกรรมการทบทวนหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า กิจกรรมการทำจิตให้บริสุทธิ์ กิจกรรมการพัฒนาจิตและจิตวิทยา สอดคล้องกับงานศึกษาของ นิวัฒน์ พุ่มวันเพ็ญ พบว่า หลักพุทธธรรม

เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เกษียณอายุมี 4 ด้านคือ 1) ด้านสุขภาพกายและใจ หลักพุทธธรรมที่พึงมีคือขั้น 5, ไตรลักษณ์, ภาวนา 4, สติปัฏฐาน 4 และไตรสิกขา 2) ด้านสังคม หลักพุทธธรรมที่พึงมีคือบุญกิริยาวัตถุ 3, พรหมวิหาร 4, สังคหวัตถุ 4 และโลกธรรม 8 3) ด้านเศรษฐกิจ การเงิน หลักพุทธธรรมที่พึงมี คือทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ 4, สันโดษ และโมคคาทียะ 5 4) ด้านที่อยู่อาศัย หลักพุทธธรรมที่พึงมี คือกุลจิรัฏฐจิติธรรม 4 และสัปปายะ 7

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เกษียณอายุตามหลักพุทธธรรม มีแนวทางปฏิบัติดังนี้ 1) ด้านสุขภาพกายและใจ คือควรเรียนรู้และเข้าใจความจริงของชีวิต 2) ด้านสังคม ร่วมทำกิจกรรมทางสังคมต่อเนื่องเหมาะสมกับสุขภาพของตนและเวลา 3) ด้านเศรษฐกิจการเงิน คือการรู้จักการวางแผนและการจัดการทางการเงิน 4) ด้านที่อยู่อาศัยคือ การฉลาดเลือกที่อยู่อาศัยที่สบายเกื้อหนุนในการเจริญภาวนาได้ดี (นิพนธ์ พุ่มวันเพ็ญ, 2563: ก) และงานศึกษาของ จิตติวรรณ แสงสิงห์ พบว่า หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของผู้สูงอายุในพระพุทธศาสนาที่ศึกษา คือ ไตรลักษณ์, อริยสัจจ 4, เบญจศีลเบญจธรรม, มราวาสธรรม, พรหมวิหาร 4, สังคหวัตถุ 4, อปริหานิยธรรม 7, สาราณียธรรม 6 (จิตติวรรณ แสงสิงห์, 2556: ก) สอดคล้องกับผลการวิจัยของ พระมหาเดชชต สิริญาณเมธี (เดชพงศ์) พบว่า 1) ด้านร่างกาย : ไตรลักษณ์ 2) ด้านอารมณ์และจิตใจ : บุญกิริยาวัตถุ 3 3) ด้านสังคมและครอบครัว : สังคหวัตถุ 4 และ 4) ด้านเศรษฐกิจและรายได้ : ทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ (พระมหาเดชชต สิริญาณเมธี (เดชพงศ์), 2561: 28 - 33) และในงานศึกษาของ พระมหาเชาวฤทธิ์ นรินโท (ทรัพย์สวัสดิ์) พบว่า หลักภาวนา 4 ในพระพุทธศาสนา เป็นหลักการพัฒนาบุคคล โดยมีกรอบแห่งการพัฒนา 4 ประการ คือ การพัฒนาตนเองให้มีสติตั้งอยู่ในความไม่ประมาท การทำตนให้ตั้งอยู่ในกรอบระเบียบข้อประพฤติที่ดีงามของสังคม การอบรมจิตของตนให้มีความผ่องใส การพัฒนาปัญญาให้เป็นผู้มีเหตุมีผล (พระมหาเชาวฤทธิ์ นรินโท (ทรัพย์สวัสดิ์), 2561: ก - ข) และในงานศึกษาของ สุพากรณ์ กันยะตีบ พบว่า หลักการใช้หลักพุทธธรรมสามารถนำมาพัฒนาเพื่อให้ครอบครัวแห่งการสร้างสรรค์สุขภาพวิถีพุทธด้วยหลักภาวนา 4 คือ 1) กายภาวนา 2) ศีลภาวนา 3) จิตตภาวนา 4) ปัญญาภาวนา (สุพากรณ์ กันยะตีบ, 2560: (1) - (2)) โดยวิธีการพัฒนาสติปัญญาของผู้สูงอายุมีอยู่ 3 วิธี ดังนี้ “สุตมยปัญญา” ปัญญาเกิดจากการฟัง “จินตามยปัญญา” ปัญญาเกิดจากการคิดวิเคราะห์ และ “ภาวนามยปัญญา” ปัญญาเกิดจากการหมั่นอบรมและการศึกษาคหาความรู้อยู่เสมอ

ข้อเสนอแนะ

- 1) จัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพเชิงพุทธบูรณาการให้กับผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลช้างเผือก เช่น การจัดกิจกรรมการฝึกสมาธิ การเรียนรู้พระพุทธศาสนา หรือการทำกิจกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาเพื่อสร้างสภาวะอารมณ์ที่เยี่ยมชมนและผ่อนคลายสำหรับผู้สูงอายุ
- 2) ส่งเสริมการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาในวัดในเขตเทศบาลตำบลช้างเผือก โดยจัดกิจกรรมที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ เช่น การเรียนรู้เรื่องพระพุทธศาสนา การทำบุญ หรือการเข้าร่วมพิธีทางศาสนา ซึ่งจะช่วยให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่ามีคุณค่าและเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนศาสนา
- 3) สร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมสำหรับการออกกำลังกายและการพักผ่อนของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลช้างเผือก เช่น จัดที่พักผ่อนที่วัด สร้างสวนสาธารณะหรือสนามกีฬาให้สะดวกสบายสำหรับผู้สูงอายุที่ต้องการออกกำลังกาย

บรรณานุกรม

- กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ. (2556). **ระบบ 3 หมอรู้จักคุณ. กระทรวงสาธารณสุข.** [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://3doctor.hss.moph.go.th> [28 สิงหาคม 2566]
- กิตติพร เนาว์สุวรรณ และมาริสรา สุวรรณราช. (2562). สภาพปัญหาและความต้องการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุที่อยู่ในเขตความรับผิดชอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในภาคใต้ตอนล่าง. **วารสารวิทยาลัย พยาบาลบรมราชชนนีมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ : ศิลปศาสตร์วิชาการ.** ครั้งที่ 1, 4 กันยายน.
- ชมพูนุท พรหมภักดี. (2556). **การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย (Aging society in Thailand).** กรุงเทพมหานคร: สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา.
- เชียงใหม่นิวส์. ศูนย์สร้างสุขผู้สูงวัยเทศบาลตำบลช้างเผือก. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.chiangmainews.co.th> [22 พฤษภาคม 2565]
- ทิวานันท์ ไชยประสิทธิ์ และคณะ. (2563) “ผลการใช้รูปแบบโปรแกรมสร้างสุขผู้สูงวัยที่ส่งผลต่อสุขภาพจิตของชุมชนเทศบาลตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.” เอกสารสืบเนื่องการประชุมวิชาการระดับชาติ.
- จิตติวรรณ แสงสิงห์. (2556). “การศึกษาวิถีชีวิตของผู้สูงอายุตามหลักพุทธธรรม : กรณีศึกษาชุมชนบ้านลือคำหาญ อำเภอลำดวน จังหวัดอุบลราชธานี.” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ผ่องพรรณ อรุณแสง. (2555). **การพยาบาลปัญหาสำหรับผู้สูงอายุ.** พิมพ์ครั้งที่ 10. ขอนแก่น : สำนักพิมพ์คลังน่านวิทยา.

- นิวัฒน์ พุ่มวันเพ็ญ. (2563). “การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เกษียณอายุตามหลักพุทธธรรม.”
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พฤตม์ พลังเชียงใหม่. (2565). ประชากรในจังหวัดเชียงใหม่ปี 2562. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :
<https://ddc.moph.go.th/uploads/files/20174202108200025238.pdf>, 24 สิงหาคม.
- พระกิตติกร หมอมนต์. (2564). “คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในอำเภอดอยหล่อ จังหวัดเชียงใหม่.”
วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ. 6(11), 194.
- พระมหาเดชเรขต สิริญาณเมธี (เดชพงศ์). (2561). การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุตามหลัก
พุทธธรรม : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนเจดีย์ปล่อง ตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง จังหวัด
เชียงใหม่. วารสารปัญญา. 25(2), 33.
- พระมหาเชาวฤทธิ์ นรินโท (ทรัพย์สวัสดิ์). (2561). การศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้
สูงอายุตามหลักภavana 4 : กรณีศึกษาผู้สูงอายุบ้านห้วยห้อย ตำบลธาตุทอง อำเภอ
ภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ภาณุวัฒน์ ว่องตระกูลเรือง. (2565). ลูกหลานรู้จัก เข้าใจ ภาวการณ์เปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุ
ตามวัย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.nakornthon.com>
- สามารถ ใจเตี้ย. (2562) การเสริมสร้างสุขภาพสังคมผู้สูงอายุในยุคไทยแลนด์ 4.0. วารสาร
วิชาการสาธารณสุข. 28(2), 186 – 194.
- สุภาพรณ์ กันยะดีบ. (2560). หลักพุทธธรรมกับการสร้างเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ : กรณีศึกษา
สถานปฏิบัติธรรมแห่งหนึ่ง. วิทยานิพนธ์สาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต. คณะ
สาธารณสุขศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสกับการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ในเขตตำบลหนองจ่อม อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

The Abbot's Leadership in Developing a Temple as the Center of Community: a Case Study of Abbots in Nong Chom Subdistrict, San Sai District, Chiang Mai Province

พระมหาประภาส วีรพล

Phramaha Praphat Virabalo

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus, Thailand

Corresponding Author, E-mail: phramaha.praphatphoncha@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสกับการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนในเขตตำบลหนองจ่อม และ 3) เพื่อวิเคราะห์ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสกับการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนตำบลหนองจ่อม อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 16 รูป/คน ได้แก่ เจ้าอาวาส 8 รูป และ ไวยาวัจกร 8 คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนา คือ ผู้ที่มีคุณสมบัติที่ประกอบด้วยสติ ปัญญา ความดีงาม และความสามารถของผู้นำที่เป็นแบบอย่างที่ดีและสามารถชักนำให้ชุมชนก้าวไปสู่เป้าหมายที่ดีงาม เจ้าอาวาสในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณนำหลักพุทธธรรมมาปรับใช้ในการบริหารวัด ส่งเสริมความศรัทธาในพระพุทธศาสนาสำหรับภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสกับการพัฒนาวัด พบว่าเจ้าอาวาสปฏิบัติตามระเบียบของมหาเถรสมาคมใน 6 ด้าน ได้แก่ การปกครอง การส่งเสริมการศึกษาสงฆ์ การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การพัฒนาวัด และการสาธารณสงเคราะห์ เช่น บริจาคทุนการศึกษาและทำนุบำรุงศาสนสถาน นอกจากนี้ เจ้าอาวายังใช้หลักการบริหารยุคใหม่ 7 ประการ ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์กร การบริหารบุคคล การอำนวยการ การประสานงาน การรายงาน และการจัดการงบประมาณ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาวัดและสร้างความร่วมมือระหว่างคณะสงฆ์และชุมชน กล่าวได้ว่า ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสมีบทบาทสำคัญในการ

พัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยยึดหลักพุทธธรรมผสมผสานกับการบริหารจัดการยุคใหม่ เพื่อสร้างความสามัคคีและความก้าวหน้าในชุมชนอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาส, การพัฒนาวัด, ศูนย์กลางของชุมชน

Abstract

This article aims to achieve three objectives: 1) to study leadership in Buddhism, 2) to examine the leadership of abbots in developing temples as community centers in Nong Jom Subdistrict, and 3) to analyze the leadership of abbots in temple development within Nong Jom Subdistrict, San Sai District, Chiang Mai Province. This qualitative research utilized in-depth interviews with 16 key informants, including 8 abbots and 8 temple committee members, and employed content analysis for data interpretation.

The findings reveal that leadership in Buddhism encompasses qualities such as wisdom, virtue, and the ability to lead by example, guiding communities toward positive goals. As spiritual leaders, abbots integrate Buddhist principles into temple management, fostering faith in Buddhism among the community. Regarding the leadership of abbots in temple development, the study found that abbots adhere to six areas outlined by the Sangha Supreme Council: governance, promotion of monastic education, educational support, and propagation of Buddhism, temple development, and social welfare. Examples include providing scholarships and maintaining religious structures. Additionally, abbots employ seven modern management principles: planning, organizational structuring, personnel management, directing, coordination, reporting, and budget management. These practices enhance temple development and strengthen collaboration between monastic and community members. In conclusion, the leadership of abbots plays a pivotal role in transforming temples into community centers by blending Buddhist principles with modern management practices. This approach fosters harmony, sustainable development, and communal progress.

Keywords: Abbot's Leadership, Temple Development, Community Center

บทนำ

ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสนั้นจะต้องสร้างและพัฒนาภาวะหรือคุณสมบัติของความเป็นผู้นำของตน ให้เหมาะสมกับความเป็นผู้นำเสียก่อน จึงจะเป็นผู้นำคนอื่นได้ ผู้นำที่ยิ่งใหญ่และมีชื่อเสียงนั้น จะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้และความสามารถ มีบารมีมีบุคลิกภาพของความเป็นผู้นำ มีคุณธรรมและจริยธรรมประจำใจ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์รู้หลักและแนวทางในการพัฒนาทั้งวัดและชุมชน สามารถเข้าถึงจิตใจผู้อื่นได้เป็นอย่างดี (พระมหาอาคม ปญฺญารโ, 2546 : 2)

ดังนั้น เจ้าอาวาสจึงมีความสำคัญยิ่งในฐานะเป็นผู้นำพระสงฆ์ที่อยู่ในวัด เป็นผู้นำทางจิตใจของท้องถิ่นนั้น ๆ และเป็นผู้ที่นำความเจริญมาสู่องค์กร ซึ่งเจ้าอาวาสมีหน้าที่และอำนาจสูงสุดในการบริหารและดูแลวัดให้เป็นไปด้วยความถูกต้องเรียบร้อยดีงามโดยเจ้าอาวาสมีหน้าที่หลายประการ เช่น เผยแผ่พระพุทธศาสนา บำรุงรักษาวัด จัดกิจกรรมและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอยู่ในวัดให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งมหาเถรสมาคม เป็นธุระในการศึกษาอบรม และสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ และให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล นอกจากนี้แล้วในส่วนของการพัฒนาวัดและพัฒนาชุมชนก็เป็นกิจที่เจ้าอาวาสพึงประพฤติปฏิบัติ เพราะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ประชาชนเข้าถึงหลักธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า นอกจากการเทศนาสั่งสอนที่มีประสิทธิภาพแล้ว บรรยายกาศภายในวัดก็เป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ที่จะเป็เครื่องดึงดูดให้ประชาชนหันหน้าเข้าวัด ดังนั้นเจ้าอาวาสจึงต้องประพฤติเป็นตัวอย่างที่ดี ตลอดจนเป็นผู้ดำเนินการพัฒนาวัดและชุมชน

เจ้าอาวาสที่ดีต้องมีความสามารถในการนำพาพระภิกษุสามเณรในวัดและประชาชนให้ประพฤติปฏิบัติไปในทางที่ดีเป็นไปตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าพัฒนาวัดและพัฒนาชุมชนให้มีความเจริญยิ่งขึ้น ความสามารถของเจ้าอาวาสในการเป็นผู้นำต่ำ เป็นขีดที่กำหนดระดับประสิทธิผลของการพัฒนา ถ้าเจ้าอาวาสมีความสามารถในการเป็นผู้นำต่ำ ขีดความสามารถในการประสบความสำเร็จในการพัฒนาก็พลอยต่ำไปด้วย แต่ถ้าความสามารถในการเป็นผู้นำสูงเท่าไร ความมีประสิทธิภาพในการพัฒนาก็จะสูงตามไปด้วยเช่นกัน (วรวิทย์ บุญยะดาษ, 2550 : 4-5)

เจ้าอาวาสที่ดีต้องมีความสามารถในการนำพาพระภิกษุสามเณรในวัดและประชาชนให้ประพฤติปฏิบัติไปในทางที่ดีเป็นไปตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าพัฒนาวัดและพัฒนาชุมชนให้มีความเจริญยิ่งขึ้น ความสามารถของเจ้าอาวาสในการเป็นผู้นำต่ำ เป็นขีดที่

กำหนดระดับประสิทธิผลของการพัฒนา ถ้าเจ้าอาวาสมีความสามารถในการเป็นผู้นำต่ำ ชีตความสามารถในการประสบความสำเร็จในการพัฒนาก็พลอยต่ำไปด้วย แต่ถ้าความสามารถในการเป็นผู้นำสูงเท่าไร ความมีประสิทธิภาพในการพัฒนาก็จะสูงตามไปด้วยเช่นกัน

จากเหตุผลและความสำคัญดังกล่าวข้างต้น ผู้ศึกษาได้มองเห็นความสำคัญและความจำเป็นของภาวะผู้นำของเจ้าอาวาส จึงมีความสนใจที่จะศึกษาว่าผู้นำสงฆ์คือเจ้าอาวาส มีภาวะผู้นำด้านคุณลักษณะหรือคุณสมบัติของความเป็นผู้นำมากน้อยแค่ไหน มีแนวทางของการบริหารและการจัดการวัดที่ถือว่าการพัฒนาวัดและชุมชน จนกระทั่งวัดกลายเป็นศูนย์กลางของชุมชนนั้นอย่างไรและมีปัจจัยอะไรบ้างที่จะช่วยส่งเสริมให้วัดกลายเป็นศูนย์กลางในการบริหารจัดการของชุมชน ซึ่งพื้นที่ที่จะใช้ในการศึกษาในครั้งนี้ คือ วัดในสังกัดของมหานิกาย ในเขตอำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1 เพื่อศึกษาภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนา
- 2 เพื่อศึกษาภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสกับการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนในเขตตำบลหนองจ่อม อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่
- 3 เพื่อวิเคราะห์ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสกับการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนตำบลหนองจ่อม อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสกับการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนในเขตตำบลหนองจ่อม อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสที่ส่งผลต่อการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน และเพื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างอายุ พรรษา ระดับการศึกษา ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งและสมณศักดิ์ กับระดับภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสที่ส่งผลต่อการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ซึ่งผู้วิจัย มีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรและกลุ่มตัวอย่างประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้สามารถแบ่งแยกรายละเอียดได้ดังนี้

1 เจ้าอาวาสวัดสังกัดมหานิกาย	จำนวน	8	รูป
2 ไวยาวัจกรวัด	จำนวน	8	คน
รวมทั้งหมด	จำนวน	16	รูป/คน

แผนแบบการวิจัยที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาแบบกลุ่มเดียว ตรวจสอบสภาวะการณ์ ไม่มีการทดลอง (the one shot, experimental case studies)

2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารและการจัดการวัดของเจ้าอาวาสเพื่อให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน และการบริหารและการจัดการวัดของผู้ใหญ่บ้าน, มัคคนายก และแกนนำชุมชนเพื่อให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นประกอบไปด้วย 4 ตอน คือ

ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของเจ้าอาวาสเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) มีจำนวน 7 ข้อ ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารและการจัดการวัดของเจ้าอาวาสเพื่อให้วัดเป็น ศูนย์กลางของชุมชน เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ตามวิธีของลิเคอร์ท (Likert) โดยแยกเป็น 7 ด้าน คือ ด้านการวางแผน ด้านการจัดหน่วยงาน ด้านการบริหารบุคลากร ด้านการอำนวยความสะดวก ด้านการประสานงาน ด้านการรายงานผล ด้านการจัดงบประมาณ รวมทั้งหมด 7 ข้อ ให้ผู้ตอบแบบสอบถามโดยการกรอกข้อมูลที่ละข้อ ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของเจ้าอาวาส, ไวยาวัจกรวัด มีจำนวน 7 ข้อ และ ตอนที่ 4 แบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารและการจัดการวัดของเจ้าอาวาส, ไวยาวัจกร และเพื่อให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยแยกเป็น 7 ด้าน คือ ด้านการวางแผน ด้านการจัดหน่วยงานด้านการบริหารบุคลากร ด้านการอำนวยความสะดวกด้านการประสานงานด้านการรายงานผลด้านการจัดงบประมาณ รวมทั้งหมด 7 ข้อ ให้ผู้ตอบแบบสอบถามตอบทุกข้อแล้วจึงนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์เนื้อหาทั้ง 7 ประเด็น

3 วิธีสร้างและพัฒนาเครื่องมือ ในการสร้างเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือตามขั้นตอน ดังนี้ 1. ศึกษาเอกสาร ตำราทางวิชาการ หลักการ แนวคิด ทฤษฎีของภาวะผู้นำ และผู้นำ ตามแบบคำถาม และเชิงพุทธศาสนา ตลอดถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2. ศึกษาวิธีสร้างเครื่องมือแบบสอบถามลักษณะลักษณะสัมภาษณ์ และการกรอกข้อมูลตามคำถาม เป็นต้น 3. นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นแล้วเสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรง (Content Validity) ความเหมาะสม และความถูกต้องแล้วนำมาแก้ไขตามที่ได้รับคำแนะนำ 4. นำแบบสอบถามที่ผ่านการแก้ไขปรับปรุงจากอาจารย์ที่ปรึกษาโครงการแล้ว ไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้อง และความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Content Validity) 5. นำแบบสอบถามที่ได้รับคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญ แล้วมาปรับปรุงแก้ไข สำนวนภาษา (Wording) ที่ไม่ตรงตามเนื้อหา นำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาให้พิจารณาอีกครั้งหนึ่ง เพื่อตรวจสอบและแก้ไขเป็นครั้งสุดท้าย เพื่อความสมบูรณ์ถูกต้องยิ่งขึ้น 6. นำแบบสอบถามที่ผ่านการหาคุณภาพแล้ว ไปพิมพ์เป็นแบบสอบถามฉบับจริงให้สมบูรณ์ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

4 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

4.1 ขอหนังสือรับรองจากศูนย์บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ เพื่อขอความร่วมมือจากเจ้าอาวาส จำนวน 8 วัด และไวยาวัจกร จำนวน 8 ท่าน รวม 18 รูป/คนในตำบลหนองจ่อม อำเภอสันทราย เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูล

4.2 ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากประชากรและกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดด้วยตนเอง

5. การจัดทำข้อมูล ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่ได้รับคืนมาทั้งหมดมาดำเนินการจัดทำข้อมูลตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

5.1 ตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม

5.2 ตรวจสอบให้คะแนนแบบสอบถามทั้งหมดตามเกณฑ์การให้คะแนนที่กำหนดไว้

6 การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทาง สังคมศาสตร์ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) สำหรับอธิบายลักษณะทั่วไป ของกลุ่มตัวอย่าง เพื่อพรรณนาความคิดเห็นในแนวทางและนโยบายศึกษาภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสกับการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน:กรณีศึกษาเจ้าอาวาสในเขตตำบลหนองจ่อม อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และสถิติที่ใช้ คือ ค่าความถี่ (Frequency), ค่าร้อยละ (Percentage), ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

6.2 เกณฑ์การพิจารณาค่าเฉลี่ยเกณฑ์ที่ใช้แปลผลข้อคำถามที่ได้จากการประเมินผลมีดังนี้

ช่วงค่าเฉลี่ย การแปลความหมาย

ค่าเฉลี่ย 4.50 – 5.00 แปลว่า ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสอยู่ในระดับมากที่สุด

ค่าเฉลี่ย 3.50 – 4.49 แปลว่า ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสอยู่ในระดับมาก

ค่าเฉลี่ย 2.50 – 3.49 แปลว่า ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 1.50 – 2.49 แปลว่า ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสอยู่ในระดับน้อย

ค่าเฉลี่ย 1.00 – 1.49 แปลว่า ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสอยู่ในระดับน้อยที่สุด

ผลการวิจัย

1) **ภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนา** พบว่า ภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนาเน้นคุณลักษณะด้านจิตวิญญาณ แตกต่างจากภาพลักษณ์ของผู้นำทั่วไปที่มักเกี่ยวข้องกับอำนาจและตำแหน่งทางสังคม โดยผู้นำในมุมมองนี้คือผู้ที่นำทางปัญญา มอบแสงสว่างแก่จิตใจ และส่งต่อคำสอนที่มีผู้ปฏิบัติตามอย่างต่อเนื่องผ่านยุคสมัย การศึกษานี้จึงอ้างอิงแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ เพื่ออธิบายลักษณะของผู้นำในบริบทที่กว้างขึ้น

นักวิชาการด้านสังคมมองว่าภาวะผู้นำขึ้นอยู่กับบริบทของสังคมในแต่ละสถานการณ์ โดยผู้นำต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลง ส่วนมุมมองด้านจิตวิทยาเน้นว่าลักษณะผู้นำถูกกำหนดโดยโครงสร้างและความแตกต่างของสังคม

ลักษณะของผู้นำสามารถแบ่งได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. ผู้นำแบบอัตตาธิปไตย เน้นการตัดสินใจด้วยตนเองโดยไม่เปิดโอกาสให้กลุ่มมีส่วนร่วม
2. ผู้นำแบบประชาธิปไตย เปิดโอกาสให้กลุ่มมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ มุ่งเน้นความร่วมมือและความเข้าใจ

3. ผู้นำแบบเสรีนิยม มอบอิสระแก่กลุ่ม โดยผู้นำจะเข้ามามีส่วนร่วมเฉพาะเมื่อจำเป็น
คุณลักษณะของความเป็นผู้นำที่สำคัญประกอบด้วย ลักษณะทางกาย ภูมิหลังทางสังคม สติปัญญา บุคลิกภาพ และลักษณะที่เกี่ยวกับงาน ลักษณะเหล่านี้ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยแยกความแตกต่างระหว่างผู้นำที่ประสบความสำเร็จกับผู้นำทั่วไป โดยเน้นความสามารถในการสร้างความร่วมมือ ความเข้าใจ และการปรับตัวเพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกันในสังคม

2) **ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสกับการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนในเขตตำบลหนองจ่อม อำเภอสนทราย จังหวัดเชียงใหม่** พบว่า ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสกับการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนในเขตตำบลหนองจ่อม อำเภอสนทราย จังหวัดเชียงใหม่เป็นผู้มีภาวะผู้นำดังนี้

(1) **พลังกายและพลังประสาท** ผู้นำต้องมีพลังกายและพลังประสาทที่เข้มแข็ง มีกำลังใจกล้าแกร่ง มีความอดทนกว่าคนธรรมดา ในเมื่อเกิดวิกฤติการณ์ทางการเมืองหรือสังคมขึ้น ต้องมีความมั่นคงและวางเฉยไม่แสดงอาการหรือความรู้สึกอยากได้ออกมา ผู้ที่จะทำเช่นนี้ได้ จะต้องมีความแข็งแรงและพลังประสาทเข้มแข็งจริงๆ และยิ่งไปกว่านั้น การเป็นผู้นำจะต้องทำงานหนักกว่าคนธรรมดา หมายความว่า ผู้นำต้องฉลาดรอบรู้ในการบริหารที่ควรหรือไม่ควรแก่หน้าที่ ไม่ปล่อยงานให้เป็นหน้าที่ของผู้ใต้บังคับบัญชาเพียงอย่างเดียว ถ้าหากพลังกายและพลังประสาทไม่แข็งแรงจริงๆ อาจเกิดความเจ็บป่วยหรือดูสภาพในตนเองบกพร่องไป

(2) รู้จุดมุ่งหมายและแนวทางที่จะพัฒนา คุณสมบัติอีกประการหนึ่งที่ผู้นำจะต้องมี คือการมีนโยบาย หรือแผนปฏิบัติงานที่จะก่อให้เกิดความสำเร็จ ผู้นำจะต้องรู้ว่า เป้าหมายในการพัฒนานั้นมุ่งหมายไปในแนวทางใด ตนควรจะแสดงบทบาทอย่างไรที่จะทำให้เป้าหมายเหล่านี้ บรรลุผลเป้าหมายเหล่านี้จะเป็นจริงได้ถ้าหากมีวิธีการที่แน่นอน ชัดเจน เพื่อการบรรลุเป้าหมายนั้น คนอื่นสามารถเข้าใจ หรือสามารถอธิบายให้คนอื่นเข้าใจเป้าหมาย และวิธีการนั้นๆ ได้ คนอื่นๆ มีความเห็นด้วย และเข้าใจวิธีการนั้น ๆ ผู้นำต้องมั่นคงและจริงจัง และพยายามทำเป้าหมายนั้นให้เป็นจริงขึ้นมา

(3) ความกระตือรือร้น ผู้นำต้องมีความกระตือรือร้น บากบั่นขวนขวายที่จะทำเป้าหมายของตนให้สัมฤทธิ์ผลให้ได้ ความกระตือรือร้นจะทำให้เขายึดมั่นอยู่กับเป้าหมายและแผนงานนั้น อันจะช่วยให้ผู้ใต้บังคับบัญชาพลอยกระตือรือร้นในการทำงานไปด้วย ซึ่งจะช่วยให้การดำเนินการตามแผนงานนั้นราบรื่นขึ้น

(4) ความเป็นมิตรและความรัก ผู้นำต้องมีความรักและความเป็นมิตรต่อผู้ใต้บังคับบัญชา มีความโอบอ้อมอารีเอื้ออาทรต่อความเป็นอยู่ของผู้ร่วมงานและประชาชน เมื่อมีโอกาสดังกล่าวก็แสดงความห่วงใยให้ปรากฏ การรู้จักครอบครัวของบริวาร และการได้ถามสารทุกข์สุกดิบของบริวารและของคนในครอบครัวของเขา จะเป็นพลังเสริมที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ และสร้างศรัทธาในตัวผู้นำให้แนบแน่นต่อไป

(5) ความน่าเชื่อถือ ผู้นำจะต้องทำตนให้เป็นคนที่น่าเชื่อถือได้ โดยการพูดจริงทำจริงตามสัญญาประชาคม ไม่เป็นคนหละหละโลเล หรือท้อแท้จับจด บริวารและคนใกล้ชิดจะได้มีความมั่นใจว่า พวกเขาสามารถฝากอนาคตและผลประโยชน์ของพวกเขาไว้กับผู้นำได้ ผู้นำจะต้องระมัดระวังพฤติกรรมบางอย่างที่ไม่เหมาะสมต่อคุณค่า (Values) หรือมาตรฐานทางศีลธรรมของสังคมที่เป็นอยู่ในขณะนั้น

(6) ความกล้าในการตัดสินใจ ความกล้าในการตัดสินใจเป็นคุณสมบัติที่สำคัญอีกประการหนึ่งของผู้นำ ปัญหาที่เผชิญหน้าผู้นำอยู่นั้นเป็นปัญหาสำคัญๆ เกี่ยวกับความเสื่อมถอยหรือความรุ่งเรืองของประเทศชาติและองค์กรต่าง ๆ ปัญหาแต่ละปัญหาอาจมีทางออกหลายทางจะเป็นทางใดดีนั้นตัวผู้นำจะต้องกล้าตัดสินใจ ในสถานการณ์บางสถานการณ์นั้นตัวผู้นำอาจจะไม่มีเวลาในการทบทวนครุ่นคิดมากนัก ผู้นำอาจจะต้องตัดสินใจทบทวนเลือกทางออกทางใดทางหนึ่งที่แน่นอน

(7) สติปัญญาความรอบรู้ ผู้นำควรจะเป็นผู้ที่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด รอบรู้เรื่องต่างๆ ได้ดีกว่าคนสามัญทั่วไป แต่ในบางโอกาสบางสถานการณ์ ผู้ที่ได้รับมติให้เป็นผู้นำอาจมีสติปัญญา ไม่ เลอเลิศเหมือนบุคคลธรรมดา แต่การเฉลียวฉลาดรู้ทันปัญหาและอุปสรรคเป็นเรื่องที่

สำคัญมาก

ผู้นำจึงควรชวนหาความรู้อ่านจากการสังเกตการณ์ และจากการศึกษาเปรียบ เทียบสถานการณ์ให้มากๆ ความเฉลียวฉลาด หมายถึง ความสามารถที่จะมองเห็น และเข้าใจถึงสาเหตุและวิธีการแก้ปัญหา นั่นคือมีความสามารถที่จะนำเอาประสบการณ์ในอดีต มาเป็นมรรค วิธีในการช่วยตัดสินใจ จนกระทั่งทำให้สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง

เขารู้ปัญหาของผู้นำเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งมีส่วนช่วยให้ผู้นำดำรงอยู่ในฐานะที่ได้เปรียบคนอื่นๆ ในหลายๆ ด้าน คือ รู้ทันคน มีความคล่องแคล่ว และมีความเจนจัดหรือมีความชำนาญสามารถตัดสินใจปัญหาได้อย่างแนบคาย

3) วิเคราะห์ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสกับการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ตำบลหนองจ่อม อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนและร้อยละของข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

(n=16)

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
เพศ		
บรรพชิต	8	50
ชาย	8	50
รวม	16	100
อายุ		
อายุ 31-40 ปี	5	31.3
อายุ 41-50 ปี	8	50.0
อายุ 51 ปีขึ้นไป	3	18.8
รวม	16	100
ระดับการศึกษา		
ต่ำกว่าปริญญาตรี	2	12.5
ปริญญาตรี	12	75.0
สูงกว่าปริญญาตรี	2	12.5
รวม	16	100
สถานภาพในชุมชน		
พระสงฆ์	8	50.0
ผู้นำชุมชน	2	12.5
เจ้าหน้าที่รัฐ	1	6.3
ประชาชน	5	31.3

รวม	16	100
-----	----	-----

จากตารางที่ 1 พบว่า ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามในงานวิจัยนี้สามารถสรุปได้ดังนี้ ผู้ตอบแบบสอบถามแบ่งออกเป็นสองกลุ่มเท่า ๆ กัน คือ กลุ่มบรรพชิตและชาย ซึ่งมีจำนวนเท่ากันกลุ่มละ 8 คน คิดเป็นร้อยละ 50.0 เท่ากัน กลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 41-50 ปี จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 50.0 รองลงมาคือ กลุ่มอายุ 31-40 ปี จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 31.3 และกลุ่มอายุ 51 ปีขึ้นไป มีจำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 18.8 ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาปริญญาตรี จำนวน 12 คน คิดเป็นร้อยละ 75.0 รองลงมาคือ กลุ่มที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรีและสูงกว่าปริญญาตรี ซึ่งมีจำนวนเท่ากันกลุ่มละ 2 คน คิดเป็นร้อยละ 12.5 แต่ละกลุ่ม ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นพระสังฆาธิการ จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 50.0 รองลงมาคือ ประชาชนทั่วไป จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 31.3 ส่วนกลุ่มผู้นำชุมชนมีจำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 12.5 และกลุ่มที่มีจำนวนน้อยที่สุดคือ เจ้าหน้าที่รัฐ จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 6.3

ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับศึกษาภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสกับการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน : กรณีศึกษาเจ้าอาวาสในเขตตำบลหนองจ่อม อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ทั้ง 7 ด้าน ได้แก่ การวางแผน การจัดหน่วยงาน การบริหารบุคคล การอำนวยการ การประสานงาน การรายงาน การจัดงบประมาณ แสดงด้วยค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับศึกษาภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสกับการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน : กรณีศึกษาเจ้าอาวาสในเขตตำบลหนองจ่อม อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ โดย ภาพรวม

(n=16)			
ศึกษาภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสกับการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน : กรณีศึกษาเจ้าอาวาสในเขตตำบลหนองจ่อม อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่	ความรู้ความเข้าใจ		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. การวางแผน	3.88	0.70	มาก
2. การจัดหน่วยงาน	3.88	0.70	มาก
3. การบริหารบุคคล	3.94	0.69	มาก
4. การอำนวยการ	3.88	0.63	มาก

5. การประสานงาน	3.88	0.62	มาก
6. การรายงาน	3.78	0.68	มาก
7. การจัดงบประมาณ	3.84	0.65	มาก
รวม	3.87	0.64	มาก

จากตารางที่ 2 พบว่า ศึกษากภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสกับการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน : กรณีศึกษาเจ้าอาวาสในเขตตำบลหนองจ่อม อำเภอสนทราย จังหวัดเชียงใหม่ โดยภาพรวมอยู่ใน **ระดับมาก** ($\bar{X} = 3.87$) เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน โดยเรียงตามลำดับค่าเฉลี่ย พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน ดังนี้ การบริหารบุคคล ($\bar{X} = 3.94$) รองลงมา คือ การวางแผน, การจัดหน่วยงาน, การอำนวยความสะดวก, การประสานงาน ($\bar{X} = 3.88$) รองลงมา คือ การจัดงบประมาณ ($\bar{X} = 3.84$) และสุดท้าย คือ การรายงาน ($\bar{X} = 3.78$) ตามลำดับ

อภิปรายผล

จากการวิจัยในภาพรวม ผู้วิจัยจะได้ทำการอภิปรายผล เฉพาะที่เห็นว่า สำคัญ จำเป็น และจะเป็นประโยชน์ ในการบริหารวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางชุมชนเพียง 3 ประเด็นหลักๆ ดังต่อไปนี้

1) ภาวะผู้นำเป็นเครื่องวัดความต่างของผู้นำ ภาวะผู้นำคือ พฤติกรรมของผู้ที่มีความรู้ความสามารถ สติปัญญา ความดีงามที่ผู้นั้นสามารถชักจูง นำพาให้คนทั้งหลายมาประสานกัน และพากันนำไปสู่จุดมุ่งหมายที่วางไว้ สามารถการสร้างและการพัฒนาให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ต่อองค์กร ขณะที่ ภาวะผู้นำ มีความหมายตามหลักพระพุทธศาสนา ก็คือ คุณสมบัติ เช่น สติปัญญา ความดีงาม ความรู้ความสามารถของบุคคล ที่ชักนำให้คนทั้งหลาย มาประสานกัน และพากันไปสู่จุดมุ่งหมายที่ดีงาม ระดับผู้นำ ระดับรัฐ หมายถึง ราชา ระดับชุมชน โดยเฉพาะวัด หมายถึง เจ้าอาวาส คุณสมบัติของผู้นำระดับเจ้าอาวาส เป็นตัวอย่างผู้นำที่ดี เป็นที่พึ่งทางจิตวิญญาณ สามารถนำหลักพุทธธรรมไปปรับใช้ในการบริหารวัด ปลุกฝังให้ประชาชนมีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ความสำคัญของผู้นำ คือ ถ้าผู้นำดี มีคุณสมบัติของภาวะผู้นำสูง ก็สามารถนำกิจกรรมไปสู่ความสำเร็จ ตรงกันข้าม ก็จะประสบความล้มเหลว พระพุทธเจ้า เปรียบเหมือนผู้ช่วยข้ามแม่น้ำ ถ้าจำฝูงไปตง ฝูงโคก็ว่ายตรง หากไปคดเคี้ยว ฝูงบริวารก็ วายคดเคี้ยวไปด้วย ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม ประชาชนชาวเมืองนั้นก็ประพฤติไม่เป็นธรรมตามไปด้วย หากพระราชาไม่ตั้งอยู่ในธรรมชาวเมืองนั้นก็อยู่เป็นทุกข์ ...ส่วน ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติชอบธรรม ประชาชนชาวเมืองนั้นก็

ประพจน์ชอบธรรมตามไปด้วย หากพระราชกฤษฎีกาตั้งอยู่ในธรรม ชาวเมืองนั้นก็อยู่เป็นสุข สอดคล้องกับที่ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ให้คำจำกัดความว่า “ภาวะผู้นำ ก็คือ คุณสมบัติ เช่น สติ ปัญญา ความดีงาม ความรู้ความสามารถของบุคคล ที่ชักนำให้คนทั้งหลาย มาประสานกัน และพากันไปสู่จุดหมายที่ดีงาม” ในพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ให้ความสำคัญกับการเป็นผู้นำสมัยก่อน คือ ราชา ผู้ปกครอง ที่จะนำไปดีหรือนำไปไม่ดี ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของผู้นำ หากผู้นำตรง ผู้ตามก็ตรงและบรรลุเป้าหมาย ตรงกันข้าม หากผู้นำมีทิศทาง นำไปสะเปะสะปะ ผู้ตามก็สะเปะสะปะ ไม่ถึงจุดหมาย

2) **รู้จักบูรณาการการบริหารสมัยใหม่กับหลักการบริหารเชิงพุทธ** ในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน เจ้าอาวาสนอกจากจำเป็นต้องดำเนินตามภารกิจหลักของคณะสงฆ์ 6 ด้าน แล้ว ต้องรู้จักการนำหลักการบริหารงานสมัยใหม่ 7 ประการมาปรับใช้ด้วย ซึ่งเจ้าอาวาสในเขตปกครองของคณะสงฆ์ตำบลหนองจ่อม คือ เจ้าอาวาสในเขตการปกครองสงฆ์ ตำบลหนองจ่อม อำเภอสนทราย จังหวัดเชียงใหม่ ได้ปฏิบัติงานตามระเบียบของมหาเถรสมาคม เรื่องกิจการคณะสงฆ์ 6 ด้าน เพื่อให้วัดได้ดำเนินการอย่างเป็นแบบแผนในการปฏิบัติศาสนกิจ และพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ดังนี้ 1) ด้านการปกครอง เป็นนักปกครองที่ดี มีวิสัยทัศน์ ก้าวไกล 2) ด้านการศาสนศึกษา ส่งเสริมคณะสงฆ์ให้ได้รับการศึกษา ทั้งทางโลกและทางธรรม 3) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ เป็นประธานจัดหาทุน จัดซื้อหนังสือ ตู้หนังสือ และวัสดุอุปกรณ์ให้กับโรงเรียน, และสอนธรรมะให้ชุมชน 4) ด้านการเผยแผ่ ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา ในตำบลหนองจ่อม 5) ด้านการสาธารณูปการ บริจาคปัจจัยในการทำนุบำรุง ศาลาการเปรียญ วิหาร 6) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ได้มอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนที่เรียนดี นักเรียนที่ยากจน และขาดทุนทรัพย์อย่างสม่ำเสมอ สอดคล้องกับ ญัตติพร จินดาสวัสดิ์ (2558) สรุปได้ว่า เจ้าอาวาสในเขตตำบลหนองจ่อม ได้ใช้ภาวะผู้นำโดยการอาศัยวิทยาการด้านการจัดการบริหารเข้ามสนับสนุนการจัดองค์กร ด้วยการแสดงบทบาทของผู้นำในองค์กร เสริมพลังการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (บุคคล) ขององค์กรอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ รวมทั้งใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาสนับสนุน ด้านฐานข้อมูล การสร้างบุคลากรในองค์กรให้มีความสามารถในการบริหารจัดการ มีการตรวจสอบ ประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ การสร้างความเป็นธรรม ความเสมอภาคในองค์กร การสร้างทีมงานที่มีประสิทธิภาพ มีการประสานประโยชน์ สร้างความร่วมมือ การกระจายอำนาจที่เหมาะสม จะเป็นแนวทางในการบริหารจัดการสมัยใหม่เพื่อนำองค์กรเข้าสู่โลกาภิวัตน์ และความได้เปรียบในเชิงแข่งขัน ของระบบทุนนิยมในปัจจุบัน ซึ่งการที่มีผู้นำเป็นผู้แสดงบทบาทโดยอาศัยหลักธรรม ถือเป็นเรื่องที่น่าสนใจในปัจจุบันของทุกองค์กร เพราะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน และสอดคล้องกับงาน ธงชัย

สันติวิธี และช่วยยศ สันติวิธี เรื่อง พฤติกรรมของบุคคลในองค์กร ที่กล่าวไว้ว่า คุณลักษณะของผู้นำที่มีประสิทธิภาพสูง มักจะต้องมีความเฉลียวฉลาด มีความยุติธรรม มีความเข้าใจ มีความรอบรู้ทั่วไปและความรอบรู้เฉพาะอย่าง มีการรับรู้ได้อย่างถูกต้องและเป็นผู้มีความซื่อสัตย์สูงอีกด้วย นอกจากนี้ยังได้ศึกษาและทั้งทฤษฎี เกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้นำไว้หลายประการ ได้แก่ 1) คุณลักษณะทางร่างกาย (Physical Traits) เกี่ยวกับรูปร่างหน้าตาดี เช่น ความสูง พอเหมาะ น้ำหนักไม่มากเกินไป หน้าตาดี สุขภาพแข็งแรง 2) คุณลักษณะทางบุคลิกภาพ (Personality) เกี่ยวกับความฉลาดความกระตือรือร้น ในหน้าที่ การงาน ความริเริ่มในทางความคิด ความอดทน ความพยายาม 3) คุณลักษณะทางนิสัยส่วนตัว (Personal Traits) เกี่ยวกับความฉลาดความรับผิดชอบ การตัดสินใจ การชอบและรักงาน และ 4) คุณลักษณะทางสังคม (Social Traits) เกี่ยวกับความเห็นอกเห็นใจความมีมนุษยสัมพันธ์ ความเป็นผู้ไว้วางใจได้ ร่วมงานกับผู้อื่นได้

3) ในประเด็นเกี่ยวกับปัจจัยแห่งความสำเร็จ ปัญหาและทางแก้ไข เกี่ยวกับภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสกับการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนตำบลหนองจ้อม อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า นอกจากเจ้าอาวาสจะได้ปฏิบัติตามภารกิจของคณะสงฆ์ 6 ด้านแล้ว ยังได้ปฏิบัติตามหลักการบริหารยุคใหม่ 7 ประการ ดังนี้ 1) การวางแผนเป็นกระบวนการกำหนดทางเลือกในการดำเนินงานในอนาคต เพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ขององค์การโดยวิธีการที่ให้ผลเป็นไปตามมาตรฐาน หรือใกล้เคียงกับมาตรฐานหรือวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ อย่างเหมาะสมและเพียงพอรวมทั้งระบุถึงวิธีการที่จะได้มาซึ่งทรัพยากรที่จำเป็นเหล่านั้นด้วย เจ้าอาวาสได้มีการร่วมกันกำหนดแผนทั้งระยะสั้นและระยะยาว 2) การจัดหน่วยงาน สร้างองค์กรที่เป็นเครือข่ายความร่วมมือระหว่างคณะสงฆ์และชุมชนขึ้นมารับผิดชอบ มีบุคคลผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับ การบริหารงานไม่ว่าจะเป็นผู้บริหารหรือผู้อยู่อาศัยในวัดนั้นๆ มีการเลือกบุคคลให้เหมาะสมกับ ความรู้ความสามารถ เพราะการบริหารงาน จะสำเร็จหรือล้มเหลว ขึ้นอยู่กับการจัดองค์กร หรือ หน่วยงานเป็นส่วนสำคัญ ซึ่งเจ้าอาวาสก็ได้เลือกใช้บุคคลอย่างเหมาะสม 3) การบริหารบุคคล ก็คือการบริหารกิจการวัด ที่เป็นเครือข่ายจากบุคคลทั้งภายในและภายนอก เจ้าอาวาสได้ใช้ความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ในการตัดสินใจ ดำเนินงานด้านปกครอง ประสบผลสำเร็จภายใต้ความร่วมมือจากบุคคลภายในวัดและภายนอกวัด เป็นการบริหารด้วยหลักธรรมาภิบาล บนฐานเมตตาธรรม 4) การอำนวยการ สิ่งที่ทำให้ภารกิจดำเนินไปด้วยดีนั้น ผู้บริหารต้องมีลักษณะผู้นำ มีการตัดสินใจและวินัยที่ดี มีการให้คำแนะนำ การจูงใจ การติดต่อสื่อสาร การตรวจนิเทศงาน มีมนุษยสัมพันธ์ และมีหลักจิตวิทยาในการออกคำสั่ง ซึ่งประกอบด้วย การสื่อข้อความ คือ การติดต่อข่าวสาร ไปยังอีกบุคคลหนึ่งหรือหลายคน เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจตรงกัน การสั่งงาน คือ การออกคำสั่งที่เป็นกระบวนการต่อเนื่องจากการตัดสินใจ การสั่งงานสามารถ ทำได้ 2 ลักษณะ

คือ การสั่งงานด้วยวาจา และการสั่งงานโดยลายลักษณ์อักษร และการควบคุมงาน ผู้บังคับบัญชาสามารถติดตามตรวจสอบงานที่มอบหมายหรือ งานที่สั่งการไปแล้วว่ามีการปฏิบัติตามน้อยเพียงใด ซึ่งสามารถกระทำได้หลายรูปแบบ เช่น จาก การรายงาน การตรวจงาน การตรวจสอบ การอนุมัติงบประมาณหรือการเบิกจ่าย ซึ่งเจ้าอาวาสได้ ผู้นำเป็นต้นแบบที่ดีของชุมชนในด้านการอำนวยการ 5) การประสานงาน การประสานงานในวัดถือเป็นวิธีการทำงานของผู้นำแบบต่างๆ มีความแตกต่างกัน วิธีการทำงานของหน่วยงานแบบยึดสถาบัน จำเป็นต้องมีกฎระเบียบต่างๆ เพื่อประสิทธิภาพของการทำงานของหน่วยงานหรือสังคม ในผลการวิจัยนี้ เจ้าอาวาสได้เป็นผู้ประสานงานที่ดี ทำให้คนในชุมชนเกิดความสามัคคีปรองดอง มีจิตสำนึกที่ดี 6) การรายงาน เจ้าอาวาสได้ควบคุมกำกับติดตามงานทั้งในรูปแบบการประชุมของวัด และติดตามในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ มีความตั้งใจที่จะทำงานในหน้าที่ให้ได้รับความสำเร็จด้วยการจัดทำสรุปรายงานการปฏิบัติงานเป็นระยะ และ 7) การจัดงบประมาณ เจ้าอาวาสได้ทำการการบริหารจัดการทางการเงินของวัดตามกฎหมาย กฎระเบียบข้อบังคับ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทางการเงินของวัดตามหลักธรรมาภิบาล คำนึงถึงการบริหารงบประมาณที่เหมาะสมกับงบประมาณที่ได้รับและเป็นธรรม มุ่งให้ชุมชนได้รับประโยชน์สูงสุดในการใช้สิ่งสาธารณประโยชน์ร่วมกัน แม้จะมีปัญหาด้านการจัดองค์กร การอำนวยการ การประสานงาน และงบประมาณบ้าง แต่ถ้ารู้จักใช้การบริหารเชิงพุทธเข้ามาบูรณาการกับการบริหารสมัยใหม่ ก็จะข้ามพ้นอุปสรรคไปได้ด้วยดี สอดคล้องกับผลการศึกษาของ มงคล จันทร์ส่อง (2544) ที่ว่ารูปแบบและขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของบุคคล มีอยู่ 3 ด้าน คือ 1) การมีส่วนร่วมจะต้องมีวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน การให้บุคคลเข้าร่วม กิจกรรมจะต้องมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ชัดเจนว่า จะทำกิจกรรมนั้นๆ ไป เพื่ออะไร ผู้เข้าร่วม กิจกรรมจะได้ตัดสินใจดีกว่าควรจะเข้าร่วมหรือไม่ 2) การมีส่วนร่วมจะต้องมีกิจกรรมเป้าหมาย การให้บุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม จะต้องระบุลักษณะของกิจกรรมว่ามีรูปแบบ และลักษณะอย่างไร เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถตัดสินใจได้ว่าจะเข้าร่วมกิจกรรมหรือไม่ และ 3) การเข้าร่วมจะต้องมีบุคคลหรือกลุ่มเป้าหมาย การที่จะให้บุคคลเข้ามามีส่วนร่วม กิจกรรมนั้นจะต้องระบุกลุ่มเป้าหมายด้วย อย่างไรก็ตามโดยทั่วไปบุคคลกลุ่มเป้าหมายมักถูกจำกัดโดยกิจกรรม และวัตถุประสงค์ของการมีส่วนร่วมอยู่แล้วเป็นพื้นฐาน

องค์ความรู้จากงานวิจัย

ภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนา

ภาพที่ 1 แผนผังองค์ความรู้: ภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนา

จากแผนผัง ภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย

1.คุณสมบัติของผู้นำ ควรประกอบด้วย สติปัญญา คุณธรรมจริยธรรม ความสามารถในการชักนำไปสู่เป้าหมายที่ดีงาม

2. บทบาทของเจ้าอาวาสในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณ ได้แก่ นำหลักพุทธธรรมมาปรับใช้ในการบริหารวัด ส่งเสริมความศรัทธาในพระพุทธศาสนา บริหารจัดการวัดให้เกิดความเจริญ และการปฏิบัติตามระเบียบของมหาเถรสมาคม

3. การบริหารจัดการยุคใหม่ของเจ้าอาวาส ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์กร การบริหารบุคคล การอำนวยความสะดวก การประสานงาน การรายงาน และการจัดการงบประมาณ

สรุปภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนาเป็นการผสมผสานคุณสมบัติทางจิตวิญญาณและการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ โดยเจ้าอาวาสมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมศรัทธาและพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนอย่างยั่งยืน

สรุป

สรุปภาวะผู้นำในการพัฒนาชุมชนของเจ้าอาวาส แยกออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่

1. ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส โดยตรงที่ต้องทำหรือให้การ สนับสนุนพระภิกษุสามเณรภายในวัดออกเผยแผ่ซึ่งมีวิธีการ ดังนี้ การสอน ในสมัยพระพุทธเจ้านั้นการสอนจะเน้นสอนเฉพาะตัวบุคคล โดยการเริ่มสอนที่ตัวนักบวชหรือผู้มีจิตศรัทธาก่อน และสอนที่หัวหน้าชุมชนก่อน วิธีการสอนจะดูพื้นฐานของผู้จะสอนก่อน แล้วจึงสอนไปตามลำดับจากเรื่องที่ย่อยไปหาเรื่องที่ยาก การเทศน์ มีอยู่สองแบบ คือเทศน์แบบอ่านตามคัมภีร์ไบเบิลและเทศน์แบบ ปฏิภาณโวหาร องค์ประกอบของการเทศน์ คือ การเทศน์ไปตามลำดับจากง่ายไปหายาก ชี้แจง เหตุผลให้ผู้ฟังเข้าใจ เทศน์สิ่งที่ผู้ฟังจะนำไปใช้ประโยชน์ได้สูงสุด และไม่เทศน์กระทบคนอื่น การจัดกิจกรรมโครงการต่างๆ เพื่อออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในถิ่นทุรกันดารและสถานที่ห่างไกล เพื่อให้ชุมชนที่อยู่ในที่ห่างไกลได้ศึกษาธรรม การอบรมธรรม ให้เด็กและเยาวชน เช่นการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ การเปิดศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ภายในวัด และการออกไปสอนนักเรียนตามโรงเรียนต่างๆ เป็นต้น

2. ด้านการบริหารวัด เจ้าอาวาสมีขอบข่ายหน้าที่ความรับผิดชอบทั้งทางการปกครองภายใน วัด รักษาธรรมวินัย กฎระเบียบ กฎหมาย ข้อวัตรปฏิบัติของภิกษุสามเณรและการบริการสังคม แบ่ง ออกเป็น 2 อย่าง ได้แก่ (1) หน้าที่ในการบริการ คืออำนวยความสะดวกแก่ผู้บำเพ็ญกุศลนอกวัด หรือขอรับคำปรึกษาและความอุปถัมภ์จากเจ้าอาวาสหรือวัดหน้าที่ดูแลรักษา บูรณะซ่อมแซม ศาสนสถานหรือสิ่งก่อสร้างภายในวัด เช่น โบสถ์ ศาลา กุฏิ เป็นต้นมีหน้าที่อบรมสั่งสอนให้คฤหัสถ์ที่เข้ามารักษาศีล ให้ทาน ในวันพระหรือวันสำคัญต่างๆ ให้ตั้งอยู่ในความดี ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสอนธรรมวินัย หรือให้ความสะดวกแก่ภิกษุ สามเณรที่จะไปศึกษาธรรมวินัยใน สถานที่ต่างๆอบรมพระภิกษุสามเณรให้ปฏิบัติตามกฎหมายมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ และคำสั่งของมหาเถรสมาคม (2) หน้าที่ในการปกครอง คือมีหน้าที่สอดส่องดูแลบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ให้เป็นอยู่โดยผาสุก เป็นไปตาม หลักธรรมวินัยและกฎระเบียบ มีหน้าที่อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่ภิกษุและสามเณรภายในวัด

3. ด้านการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน การมนุษย์สัมพันธ์เป็นพฤติกรรมที่ แสดงออกที่มีปฏิสัมพันธ์กัน ระหว่างเจ้าอาวาสกับชุมชน ในการพัฒนาเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายร่วมกัน การสร้างมนุษย์สัมพันธ์ต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการสร้างความสัมพันธ์ ความร่วมมือ ความร่วมใจช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อบรรลุเป้าหมายที่บุคคลหรือองค์กรตั้งเป้าไว้ เจ้าอาวาสซึ่งเป็นผู้นำของวัด ถ้าเจ้าอาวาสมีมนุษย์สัมพันธ์ที่จะทำให้เกิดการยอมรับนับถือ และเป็นที่เคารพของชุมชนในการพัฒนานั้นต้องมีความสัมพันธ์กันระหว่างวัด

กับชุมชน เพราะจะทำให้ชุมชนให้ความร่วมมือในการพัฒนาวัดอย่างเต็มที่ เจ้าอาวาสที่มีความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนสูงความสำเร็จในการพัฒนาวัดและชุมชนก็จะสูงตามด้วย

บรรณานุกรม

- กนก แสนประเสริฐ. (2549). **ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (2538). **คู่มือถวายความรู้แด่พระสังฆาธิการ**. กรุงเทพมหานคร: การศาสนา.
- กิติ ตรีคานนท์. (2543). **เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เปลออักษร.
- กิติมา ปรีดีดีลิก. (2529). **ทฤษฎีการบริหารองค์กร**. กรุงเทพมหานคร: ธนการพิมพ์.
- ชุบ กาญจนประการ. (2509). **แบบของผู้นำ**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2535). **อุดมธรรมนำจิตสำนึกของสังคมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพฯศสตร์.
- พระมหาอาคม ปญฺญารโ. (2546). **ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสและผู้นำชุมชนต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน : กรณีศึกษา วัดธรรมยุต ในเขตจังหวัดพัทลุง., วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตศึกษา: สถาบันราชภัฏธนบุรี.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539) **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วรวิทย์ บุญยะดาช. (2550). **ภาวะผู้นำในการพัฒนาชุมชนของเจ้าอาวาส : กรณีศึกษาจังหวัดเลย**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.

รูปแบบการบริหารจัดการวัดในศตวรรษที่ 21

The Temple Management Model in the 21st Century

พระอานาจ ธีรวิริโย (ขันตา)

พระครูสิริปริยัตยานุศาสตร์, วิโรจน์ วิชัย

Phra Amnat Thiraviriyo (khanta)

Phrakrusiripariyattayanusath, Virot Vichai

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

ปรุทธิ์ บัญศรีตัน

Parud Boonsriton

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Chiang Mai University

Corresponding Author, E-mail: khantaamnat@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษารูปแบบการบริหารจัดการวัดในปัจจุบัน 2) เพื่อศึกษาบริบทการบริหารจัดการวัดในจังหวัดเชียงใหม่ และ 3) เพื่อเสนอรูปแบบการบริหารจัดการวัดในศตวรรษที่ 21 งานวิจัยนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาวิจัยเชิงเอกสารจากพระไตรปิฎก หนังสือ ตำรา และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง รวมถึงกรอบการบริหารตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2560 และการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 23 รูป/คน ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ 2 วัด แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ในรูปแบบการพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) การบริหารจัดการวัดในยุคปัจจุบันมีความสำคัญมาก เนื่องจากวัดเป็นสถาบันหลักทางพระพุทธศาสนา การบริหารจัดการต้องทันสมัยและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ประกอบด้วย 6 ด้าน ได้แก่ การปกครองที่มีวิสัยทัศน์และภาวะผู้นำ, การศาสนศึกษาที่พัฒนาหลักสูตร, การศึกษาสงเคราะห์ที่ช่วยผู้ด้อยโอกาส, การเผยแผ่ที่ใช้สื่อสมัยใหม่, การสาธารณูปการที่ให้บริการชุมชน, และการสาธารณะสงเคราะห์ที่ช่วยผู้ประสบภัย ต้องคำนึงถึงหลักธรรมาภิบาลเพื่อให้การบริหารงานโปร่งใสและมีประสิทธิภาพ

2) บริบทการบริหารจัดการวัดในจังหวัดเชียงใหม่ การบริหารจัดการวัดในจังหวัดเชียงใหม่ต้องพัฒนาให้สอดคล้องกับสังคมที่เปลี่ยนแปลง โดยพิจารณาจากความหลากหลายทางวัฒนธรรม เทคโนโลยี และโลกาภิวัตน์ การบริหารควรโปร่งใสและมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ปรับปรุงหลักสูตรศาสนศึกษาให้ทันสมัย พัฒนาและปรับปรุงแบบการศึกษาสงเคราะห์และการเผยแพร่ศาสนาให้เหมาะสมกับผู้รับสารในศตวรรษที่ 21 รวมทั้งส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสาธารณูปการและสาธารณะสงเคราะห์ เพื่อให้วัดเป็นศูนย์กลางชุมชนที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน 3) รูปแบบการบริหารจัดการวัดในศตวรรษที่ 21 ต้องปรับตัวให้ทันสมัยเพื่อคงบทบาททางจิตใจและพัฒนาสังคม ประกอบด้วยหกด้าน ได้แก่ การปกครองที่โปร่งใสและมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน การศึกษาสงฆ์และสงเคราะห์ที่ทันสมัย การเผยแพร่ที่ใช้เทคโนโลยีสื่อสาร การสาธารณูปการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต และการสาธารณะสงเคราะห์ที่มีส่วนร่วมของประชาชน และใช้เทคโนโลยี เพื่อสร้างวัดเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมทางสังคมและศาสนา คงไว้ซึ่งบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชน

คำสำคัญ: รูปแบบ, การบริหารจัดการวัด, ศตวรรษที่ 21

Abstract

This research article has three objectives: 1) to study the current models of temple management, 2) to examine the context of temple management in Chiang Mai Province, and 3) To propose a model of temple management suitable for the 21st century. This study employs qualitative research methods, including a document review of the Tipitaka, books, textbooks, related theoretical concepts, and the management framework outlined in the Sangha Act (3rd Revision), B.E. 2560 (2017). Additionally, in-depth interviews were conducted with 23 key informants across two temples in Chiang Mai Province. The data were analyzed and synthesized descriptively.

The findings are as follows: 1) Current Temple Management Effective temple management is crucial as temples serve as core institutions of Buddhism. Modern management must adapt to societal changes and encompass six key areas: governance with vision and leadership, religious education with updated curricula, welfare education supporting the underprivileged, dissemination utilizing modern

media, public utilities serving the community, and social welfare aiding disaster victims. Management must also adhere to principles of good governance to ensure transparency and efficiency. 2) Context of Temple Management in Chiang Mai Province Temple management in Chiang Mai must evolve in line with a changing society, taking into account cultural diversity, technology, and globalization. Management should be transparent and inclusive, involving all stakeholders. Religious education curricula should be updated, and the formats of welfare education and religious dissemination should be tailored to the needs of 21st-century audiences. Community participation should be encouraged in public utilities and social welfare activities to establish temples as effective and sustainable community centers. 3) Temple Management Model for the 21st Century. To maintain their spiritual and societal roles, temples must modernize their management practices, focusing on six aspects: Transparent governance with broad participation, Modernized monastic and welfare education, Dissemination using advanced communication technologies, Public utilities that enhance community quality of life, and Social welfare involving community participation and technology integration. This model aims to position temples as central hubs for social and religious activities, sustaining their essential role in community development.

Keywords: Model, Temple Management, 21st Century

บทนำ

นับตั้งแต่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณ และมีการประกาศพระพุทธศาสนาในครั้งแรกโดยการโปรดปัญจวัคคีย์และต่อมาพระพุทธองค์ประทับพรรษาแรกที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ได้มีการอุปสมบทพระยสะพร้อมกับสหายอีกจำนวน 54 รูป นับเป็นจุดเริ่มต้นในการประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระพุทธเจ้าในฐานะพระบรมศาสดาทรงตรัสกับพระสาวกทั้ง 60 รูป (ปัญจวัคคีย์ 5 รูป และพระยสะพร้อมสหาย 55 รูป) ว่า จรณ ภิกขเว จาริกัม พุทฺชน หิตาย พุทฺชนสุขาย โลกานุกมปาย อตถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสสานํฯ (พระไตรปิฎกภาษาบาลี เล่ม 4 ข้อ 32: 40) แปลว่า เธอทั้งหลาย จงจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์แก่กุลและสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย ต่อมา หลังจากพระพุทธองค์ทรงโปรดพระเจ้าพิมพิสารและชาวเมืองราชคฤห์ พระเจ้าพิมพิสาร กษัตริย์

แห่งแคว้นมคธ ได้ถวายสวนเวฬุวันเพื่อใช้เป็นอารามหรือวัดในพระพุทธศาสนา ซึ่งนับเป็นวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา มีเนื้อหาดังนี้ ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จไปยังพระราชนิเวศน์ของพระเจ้าพิมพิสาร เมื่อประทับที่นั่นพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ พระเจ้าพิมพิสารทรงจัดถวายภัตตาหารอันประณีตด้วยพระหัตถ์ของพระองค์จนกระทั่งพระพุทธองค์เสวยเสร็จ พระเจ้าพิมพิสารได้ทรงพิจารณาว่า สถานที่ใดเหมาะสมสำหรับพระพุทธองค์และภิกษุสงฆ์ในการพำนัก สถานที่ดังกล่าวต้องไม่ไกลหรือไกลจากเมืองจนเกินไป สะดวกต่อการคมนาคม เจียบสัจดี เหมาะแก่การปฏิบัติธรรม พระองค์จึงนึกถึงสวนเวฬุวัน ซึ่งมีคุณสมบัติเหล่านี้ครบถ้วน และทรงตัดสินใจถวายสวนเวฬุวันแก่พระพุทธเจ้าและภิกษุสงฆ์ ด้วยการหลั่งน้ำจากภาชนะทองคำเป็นสัญลักษณ์ของการถวายพระพุทธองค์ทรงรับอารามนั้น และทรงแสดงธรรมแก่พระเจ้าพิมพิสาร ทำให้พระองค์เกิดความแจ่มแจ้งในธรรม จากนั้นพระพุทธองค์ได้ตรัสอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์มีอารามสำหรับใช้เป็นที่พัก ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของการมีวัดในพระพุทธศาสนา โดยสวนเวฬุวันนับเป็นวัดแรกในพระพุทธศาสนา (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 4 ข้อ 63: 55)

การบริหารจัดการวัดในสมัยพุทธกาลนั้น มีหลักการบริหารจัดการโดยมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นพระศาสดา ถือเป็นผู้บริหารสูงสุด และมีกรมแต่งตั้งการบริหารจัดการคณะสงฆ์ คือ ทรงแต่งตั้งพระอัครสาวก เมื่อทอดพระเนตรเห็นอุปติสสมาณพ (พระสารีบุตร) และโกติมาณพ (พระมหาโมคคัลลานะ) เดินทางมาสู่อาราม พระพุทธเจ้าทรงรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลาย สหายสองคนนั้น คือ โกติยะ และอุปติสสะกำลังมานั้น จักเป็นคู่สาวกของเรา จักเป็นคู่อันเจริญขึ้นเยี่ยมของเรา ก็สหายสองคนนั้นพ้นวิเศษแล้ว ในธรรมอันเป็นที่สิ้นอุปธิ อันยอดเยี่ยม มีญาณวิสัยอันลึกซึ้งยิ่งมาไม่ทันถึงพระวิหารเวฬุวัน พระศาสดาทรงพยากรณ์ว่าดังนี้ สหายสองคนนั้น คือ โกติยะและอุปติสสะกำลังมานั้น จักเป็นคู่สาวกของเรา จักเป็นคู่อันเจริญขึ้นเยี่ยมของเรา (พระไตรปิฎกภาษาไทย 4 ข้อ 71: 60) ต่อมาก็ทรงแต่งตั้งพระสารีบุตรเป็นอัครสาวกเบื้องขวา เป็นพระเสนาบดี และแต่งตั้งพระมหาโมคคัลลานะ เป็นอัครสาวกเบื้องซ้าย ต่อมาก็ทรงแต่งตั้งพระอานนท์เป็นพระอุปัชฌาย์ มีสถานะเทียบเท่ากับปัจจุบัน คือ เลขาธุการในพระพุทธองค์ ซึ่งในการทรงอนุญาตให้มีพระอุปัชฌาย์ความดังนี้ ภิกษุทั้งหลาย พระอานนท์ เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้เป็นพหูสูต ฯ พระอานนท์เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้มีสติ พระอานนท์เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้มีมติ พระอานนท์เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้มีความเพียร พระอานนท์เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้เป็นอุปัชฌาย์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 219 ข้อ 223: 29) จากที่กล่าวมานั้น เป็นการแสดงให้เห็นถึงการบริหารจัดการพุทธบริษัทตลอดการบริหารจัดการวัดในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงเป็นพระธรรมราชา มีพระอัครสาวกเบื้องซ้าย เบื้องขวา มีเลขาธุการ และยังมีกรมแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม

จะเห็นได้ว่า ในปัจจุบัน นอกจากการบริหารจัดการวัดให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แล้ว ยังจะต้องจัดการวัดให้เอื้อต่อสภาพสังคม เหมาะสมกับยุคสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอด เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันที่สังคมเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 (ค.ศ. 2001 – 2100 ตรงกับพุทธศักราช 2544 - 2643) ที่เป็นยุคแห่งความรู้ ได้แก่ 1. การทำงานและเพื่อสังคม คือ บทบาทต่อสารสนเทศของโลก และสร้างนวัตกรรมบริการใหม่ ๆ เพื่อสนองความต้องการและแก้ปัญหา มีบทบาทในเศรษฐกิจโลก 2. การฝึกฝนสติปัญญาของตน คือ พัฒนาตนเองด้วยความรู้ผ่านเทคโนโลยี และเครื่องมือเพิ่มศักยภาพ ใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมืออำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ตลอดชีวิต 3. การทำหน้าที่พลเมือง คือ เข้าร่วมการตัดสินใจของชุมชน การตัดสินใจทางการเมือง ทั้งโดยตนเองและผ่านระบบออนไลน์ เข้าร่วมกิจกรรมของโลกผ่านทางชุมชนออนไลน์ และ Social Network รับผิดชอบต่อชุมชนท้องถิ่นไปจนถึงระดับโลกในประเด็นสำคัญ ๆ ด้วยเวลาและผ่านทรัพยากรการสื่อสารและ Social Network และ 4. การสืบทอดจารีตและคุณค่า คือ เรียนรู้ความรู้ในสาขาอย่างรวดเร็ว และประยุกต์ใช้หลักวิชานั้นข้ามสาขาเพื่อสร้างความรู้ใหม่และนวัตกรรมสร้างเอกลักษณ์ของคนจากจารีตวัฒนธรรมที่แตกต่างหลากหลาย และเคารพจารีตและวัฒนธรรมอื่นเข้าร่วมกิจกรรมข้ามวัฒนธรรมผสมผสานจารีตที่แตกต่างหลากหลายและความเป็นพลเมืองโลกสู่จารีตใหม่ และสืบทอดสู่คนรุ่นต่อไป (วิจารณ์ พานิช, 2555: 11-14) จึงกล่าวได้ว่าศตวรรษที่ 21 เป็นศตวรรษแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพราะสังคมจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ในบางครั้งจะรุนแรงอย่างคาดไม่ถึง คนจึงต้องมีการเรียนรู้และปรับตัวตลอดเวลาเพื่อให้สามารถอยู่ในสังคมได้

จากผลการศึกษาภาวะผู้นำและการบริหารจัดการวัดในยุคไทยแลนด์ 4.0 และบทบาทพระสงฆ์ในศตวรรษที่ 21 มีประเด็นสำคัญดังนี้

1. ภาวะผู้นำในการบริหารจัดการวัดยุคไทยแลนด์ 4.0 ผลการศึกษาของพระครูกิตติเมหาภิรม และสุภัทรชัย สีสะไบ (2560: 1) ระบุว่าในยุคไทยแลนด์ 4.0 ซึ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจด้วยนวัตกรรม การบริหารจัดการวัดต้องพึงพาภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสใน 6 ด้าน ได้แก่ การปกครองคณะสงฆ์, การศาสนศึกษา, การเผยแผ่พระพุทธศาสนา, การสาธารณูปการ, การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์ โดยผู้นำต้องมีคุณลักษณะเฉพาะในด้านความคิด, ความสัมพันธ์, การทำงาน, บุคลิกภาพ, กายภาพ และพื้นฐานสังคม เพื่อบูรณาการการบริหารวัดให้ตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย (พระครูกิตติเมหาภิรม และสุภัทรชัย สีสะไบ, 2560: 1)

2. บทบาทพระสงฆ์ในศตวรรษที่ 21 พระครูสุธีจริยวัฒน์ (2562: 1) ชี้ให้เห็นว่าพระสงฆ์ในยุคนี้ต้องปรับตัวเพื่อดำรงพระพุทธศาสนาให้มั่นคง โดยบทบาทสำคัญประกอบด้วย

เผยแผ่คำสอน, เป็นสัญลักษณ์ทางศาสนา, ผู้ทรงคุณวิเศษ, นักบริหารศรัทธา, ผู้นำจิตวิญญาณ, นักพัฒนาสังคม และผู้นำสู่ความพ้นทุกข์ บทบาทที่พัฒนาเหล่านี้ช่วยสร้างความยั่งยืนของศาสนาในสังคมที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว (พระครูสุธีจริยวัฒน์, 2562: 1)

3. การพัฒนาบทบาทพระสงฆ์ไทยในศตวรรษที่ 21 งานวิจัยของ พระพุทธิสาสน์ พานิชโกไคยนันท์ (2561: 102) พบว่าบทบาทพระสงฆ์ไทยยังอยู่ในระดับปานกลางในหลายด้าน โดยบทบาทผู้นำจิตวิญญาณและสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาเด่นที่สุด ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อบทบาทพระสงฆ์ ได้แก่ การสร้างแรงบันดาลใจ, การไว้วางใจ, การบริหารคนเก่ง, การกระตุ้นปัญญา, การตั้งเป้าหมายร่วมกัน, และการบริหารงบประมาณแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ งานวิจัยนี้เสนอให้พัฒนาบทบาทในทุกด้านเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของพระพุทธศาสนา (พระพุทธิสาสน์ พานิชโกไคยนันท์, 2561: 102)

4. การจัดการพัฒนาวัดในยุคไทยแลนด์ 4.0 (พระครูโกวิทบุญเขต, 2560: 1) พบว่าการบริหารวัดต้องปรับตัวให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลง โดยเน้นกรอบการพัฒนา 6 ด้าน และผลงานหลักการของไทยแลนด์ 4.0 เพื่อสร้างความมั่นคงให้กับศาสนา รวมถึงการเสริมศรัทธาของพุทธศาสนิกชน, การสร้างศาสนทายาท, และการนำหลักธรรมไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน

5. ธรรมนูญในการบริหารจัดการพันธกิจของวัด (พระครูสาธุทีริญาณ, 2558: 92) ระบุว่า ธรรมนูญคือแนวทางสำคัญในการจัดการวัด โดยเน้นการจัดการศาสนสมบัติ, การปกครอง, การศึกษาอบรมพระธรรมวินัย, และการสนับสนุนการบำเพ็ญกุศลของประชาชน ปัญหาในการบริหารจัดการยังต้องอาศัยการศึกษาศีลธรรมและการปฏิบัติให้เหมาะสมกับสมณเพศ เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจและความมั่นคงในพระพุทธศาสนา

การบริหารวัดและบทบาทพระสงฆ์ในยุคไทยแลนด์ 4.0 และศตวรรษที่ 21 จำเป็นต้องปรับตัวให้เข้ากับบริบทที่เปลี่ยนแปลง โดยใช้ภาวะผู้นำและธรรมนูญร่วมกับการพัฒนาบทบาทที่ตอบสนองความต้องการของสังคมในปัจจุบันและอนาคต ทั้งนี้ เพื่อรักษาความมั่นคงและความยั่งยืนของพระพุทธศาสนาในทุกมิติ ปัจจุบัน การบริหารงานวัดในเชิงใหม่เผชิญกับประเด็นปัญหาหลายด้าน ซึ่งสะท้อนถึงความจำเป็นในการปรับตัวเพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและตอบสนองต่อความต้องการที่หลากหลายของผู้คนในยุคศตวรรษที่ 21 ได้แก่

1.การบริหารจัดการตามพระธรรมวินัยและกฎหมาย ความท้าทายในการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 โดยเฉพาะในบริบทที่สังคมเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว และปัญหาความไม่โปร่งใสในการจัดการทรัพย์สินและรายได้ของวัด ซึ่งอาจสร้างความไม่ไว้วางใจจากประชาชน

2.การตอบสนองต่อสังคมยุคศตวรรษที่ 21 การบริหารงานวัดยังขาดการบูรณาการเทคโนโลยีที่เหมาะสม เช่น การใช้สื่อดิจิทัลในการเผยแผ่ธรรมะหรือบริหารจัดการทรัพยากรของวัดการขาดความรู้และทักษะด้านการสื่อสารผ่านช่องทางออนไลน์ เช่น Social Media ซึ่งสำคัญต่อการสร้างความเชื่อมโยงกับประชาชนรุ่นใหม่

3.การมีส่วนร่วมของชุมชนและบทบาทต่อเศรษฐกิจท้องถิ่น ขาดการสร้างบทบาทของวัดในฐานะศูนย์กลางของชุมชนที่สามารถเป็นแรงผลักดันด้านเศรษฐกิจและสังคม การเชื่อมโยงกับกิจกรรมทางวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวที่ยังไม่เต็มศักยภาพ

4.การอนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรมประเพณี ความยากลำบากในการรักษาสมดุลระหว่างการสืบทอดประเพณีดั้งเดิมและการปรับตัวให้สอดคล้องกับความต้องการของคนรุ่นใหม่ การขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการประยุกต์ใช้วัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อสร้างความรู้ใหม่และนวัตกรรม

5.ความท้าทายด้านการเรียนรู้และการพัฒนาศักยภาพ การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมและการฝึกอบรมพระสงฆ์ยังไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการในยุคแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ขาดการสนับสนุนและพัฒนาเครื่องมือในการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่เหมาะสม

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรศึกษารูปแบบการบริหารจัดการวัดในศตวรรษที่ 21 ซึ่งจังหวัดเชียงใหม่เป็นหนึ่งในจังหวัดที่มีประวัติศาสตร์ทางด้านพระพุทธศาสนา มีวัดเป็นจำนวนมากว่าในปัจจุบันมีสภาพการบริหารจัดการวัดอย่างไร มีการหลักการที่ทันสมัยในศตวรรษที่ 21 มาใช้ในการบริหารจัดการวัดหรือไม่อย่างไรและเสนอรูปแบบการบริหารจัดการวัดในศตวรรษที่ 21 ในจังหวัดเชียงใหม่ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการบริหารจัดการวัดในปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาบริบทการบริหารจัดการวัดในจังหวัดเชียงใหม่
3. เพื่อเสนอรูปแบบการบริหารจัดการวัดในศตวรรษที่ 21

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยคุณภาพ (Qualitative Research) มีการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) และสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant) โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาตามขอบเขตการวิจัย ดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยจะศึกษาในเนื้อหาเกี่ยวกับแนวคิดการบริหารจัดการวัด แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการแบบตะวันตก แนวคิดและทฤษฎีการบริหารจัดการในศตวรรษที่ 21 และแนวคิดการบริหารจัดการวัดในศตวรรษที่ 21 ตามกรอบกรอบการบริหารตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2560 6 ด้าน 1. ด้านการปกครอง 2. ด้านศาสนศึกษา 3. ด้านการศึกษาสงเคราะห์ 4. ด้านเผยแผ่ 5. ด้านสาธารณูปการ และ 6. ด้านสาธารณะสงเคราะห์

2. ขอบเขตด้านเอกสาร ผู้วิจัยจะศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 และเอกสารงานวิจัยที่ของนักวิจัย นักวิชาการ เกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีการบริหารจัดการ แนวคิดการบริหารจัดการวัด และแนวคิดทฤษฎีการบริหารจัดการในศตวรรษที่ 21 ทั้งข้อมูลเชิงเอกสาร และข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่ปรากฏข้อมูลที่เกี่ยวข้อง

3. ขอบเขตผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การสัมภาษณ์ผู้ข้อมูลเชิงลึก (In-depth Interview) เกี่ยวกับการบริหารจัดการในศตวรรษที่ 21 ของวัดในจังหวัดเชียงใหม่ โดยผู้วิจัยกำหนดออกเป็น 4 กลุ่ม คือ 1) พระสังฆาธิการ 2) นักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา 3) นักวิชาการด้านการบริหาร 4) คณะกรรมการและผู้บริหารวัด จำนวน 23 รูป/คน ประกอบด้วย พระสังฆาธิการจำนวน 9 รูป 2. นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 9 รูป/คน 3. นักวิชาการด้านการบริหารจำนวน 2 คน 4. คณะกรรมการและผู้บริหารวัด จำนวน 3 คน

4. ขอบเขตด้านพื้นที่ การวิจัยครั้งนี้ เป็นการสุ่มแบบเจาะจง (Specific Sample) เฉพาะวัดในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 2 วัด ได้แก่ 1) วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ และ 2) วัดร่ำเปิง (ตโปธาราม) ตำบลสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่สาเหตุหรือเกณฑ์ที่เลือกเฉพาะ 2 วัดนี้ เพราะว่า 1) วัดพระสิงห์เป็นวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ และเป็นวัดที่ประดิษฐานพระพุทธสิหิงค์ และมีการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมได้เป็นอย่างดี เป็นวัดตัวอย่างในการจัดการศึกษาในรูปแบบคันธาระ 2) วัดร่ำเปิง (ตโปธาราม) เป็นวัดที่เป็นศูนย์ปฏิบัติธรรมที่ได้รับความนิยมทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ เป็นวัดตัวอย่างในการจัดการศึกษาในรูปแบบวิปัสสนาธุระ

ผลการวิจัย

1. รูปแบบการบริหารจัดการวัดในปัจจุบันมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากวัดเป็นสถาบันหลักทางพระพุทธศาสนาที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาและนำหลักธรรมคำสอนมาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตของประชาชน การบริหารจัดการวัดในศตวรรษที่ 21 จำเป็นต้องมีความทันสมัยและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยสามารถแบ่งออกเป็น 6 ด้าน ดังนี้

1.1 การปกครอง การบริหารงานภายในวัดต้องมีกฎระเบียบและแนวทางการปฏิบัติที่ชัดเจน เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยและสามารถขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ ของวัดได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้บริหารวัดควรมีวิสัยทัศน์และภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง สามารถประสานงานกับคณะสงฆ์และฆราวาสได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.2 ศาสนศึกษา วัดเป็นสถาบันการศึกษาที่สำคัญแห่งหนึ่งในสังคมไทย ทำหน้าที่สอนหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาให้กับประชาชน การบริหารจัดการด้านศาสนศึกษาจึงจำเป็นต้องพัฒนาหลักสูตรและวิธีการสอนให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมและความต้องการของผู้เรียน

1.3 การศึกษาสงเคราะห์ วัดมีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสในสังคม การบริหารจัดการด้านการศึกษาสงเคราะห์จึงจำเป็นต้องจัดการศึกษาและฝึกอบรมอาชีพให้กับเด็กและเยาวชนที่ขาดโอกาส เพื่อให้พวกเขาสามารถมีอาชีพและเลี้ยงตนเองได้

1.4 การเผยแผ่ วัดเป็นศูนย์กลางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่สังคม การบริหารจัดการด้านการเผยแผ่จึงจำเป็นต้องใช้สื่อและเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย

1.5 การสาธารณูปการ วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน การบริหารจัดการด้านสาธารณูปการจึงจำเป็นต้องให้บริการแก่ประชาชนในชุมชนอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน

1.6 การสาธารณสงเคราะห์ วัดมีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือผู้ประสบภัยและผู้ที่มีความเดือดร้อนต่างๆ การบริหารจัดการด้านการสาธารณสงเคราะห์จึงจำเป็นต้องมีระบบการช่วยเหลือที่มีประสิทธิภาพ

รูปแบบการบริหารจัดการวัดในยุคปัจจุบันนั้น จำเป็นต้องสอดคล้องกับหลักการของธรรมาภิบาล ซึ่งประกอบด้วยหลัก 5 ประการ ได้แก่ หลักนิติธรรม หลักความโปร่งใส หลักความรับผิดชอบ หลักความมีส่วนร่วม และหลักความเสมอภาค โดยการบริหารจัดการวัดที่มีประสิทธิภาพนั้น จะต้องคำนึงถึงหลักธรรมาภิบาลเป็นหลัก เพื่อให้การบริหารงานของวัดเป็นไปอย่างโปร่งใสและตรวจสอบได้ เกิดประโยชน์ต่อทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และสามารถตอบสนองต่อความต้องการของสังคมได้อย่างแท้จริง

2. บริบทการบริหารจัดการวัดในจังหวัดเชียงใหม่จำเป็นต้องพัฒนาและปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยพิจารณาปัจจัยต่างๆ ได้แก่ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและศาสนาที่เพิ่มขึ้น, บทบาทสำคัญของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, และผลกระทบของโลกาภิวัตน์ที่นำมาซึ่งการแข่งขันในทุกด้าน ดังนั้น รูปแบบการบริหารจัดการวัดในศตวรรษที่ 21 ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาใน 6 ด้านดังนี้

2.1 การปกครอง พบว่า วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร เป็นพระอารามหลวงที่มีความสำคัญเชิงสัญลักษณ์ทางศาสนาและวัฒนธรรมของเชียงใหม่ การบริหารจัดการเน้นความเป็นระบบ มีการประสานงานระหว่างเจ้าอาวาส คณะสงฆ์ และหน่วยงานรัฐ มีโครงสร้างการบริหารที่โปร่งใส เช่น การจัดระบบบริหารทรัพยากรและงบประมาณ โดยนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการเก็บข้อมูลการบริจาคและการจัดกิจกรรมทางศาสนา ส่วนวัดร้างเปิง (ตโปทาราม) วัดนี้มีชื่อเสียงในด้านการปฏิบัติกรรมฐานและการฝึกสมาธิสำหรับคนไทยและชาวต่างชาติ การปกครองจึงเน้นการบริหารกิจกรรมเพื่อรองรับผู้ปฏิบัติธรรม โดยจัดให้มีคณะกรรมการจากภายในวัดและผู้สนับสนุนจากชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม รวมถึงการใช้เทคโนโลยีเพื่อการสื่อสารและประสานงานกับกลุ่มเป้าหมาย

2.2 ศาสนศึกษา พบว่า วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร เป็นศูนย์กลางการศึกษาสงฆ์ในภาคเหนือ มีการจัดการศึกษาสงฆ์และส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับพระภิกษุสามเณร ด้วยหลักสูตรที่ปรับให้เหมาะสมกับศตวรรษที่ 21 เช่น การอบรมด้านเทคโนโลยี การจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต และการศึกษาพระปริยัติธรรม ส่วนวัดร้างเปิง (ตโปทาราม) มุ่งเน้นการเผยแผ่ธรรมะผ่านการปฏิบัติวิปัสสนา การศึกษาศาสนาเน้นการฝึกอบรมปฏิบัติธรรมเชิงลึกสำหรับบุคคลทั่วไป โดยเฉพาะชาวต่างชาติที่สนใจศาสนาพุทธผ่านภาษาอังกฤษ

2.3 การศึกษาสงเคราะห์ พบว่า วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร ส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์ผ่านโครงการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนในชุมชน เช่น การมอบทุนการศึกษา การจัดกิจกรรมพัฒนาทักษะชีวิต และการสนับสนุนสถานศึกษาที่อยู่ในเขตวัด ส่วนวัดร้างเปิง (ตโปทาราม) มีบทบาทสนับสนุนการศึกษาสงเคราะห์โดยมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตผ่านการฝึกสมาธิและการเรียนรู้ธรรมะ ส่งเสริมให้เยาวชนและประชาชนมีโอกาเข้าถึงการศึกษาเชิงจิตวิญญาณ

2.4 การเผยแผ่ พบว่า วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร การเผยแผ่เน้นการจัดงานประเพณีและเทศกาลสำคัญ เช่น งานสงกรานต์และงานวันวิสาขบูชา ใช้สื่อออนไลน์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการเผยแพร่ข่าวสารและคำสอน ส่วนวัดร้างเปิง (ตโปทาราม) การเผยแผ่เน้นการจัดอบรมกรรมฐานแบบเข้มข้น การเผยแผ่ธรรมะผ่านภาษาอังกฤษ และการจัดกิจกรรมวิปัสสนาสำหรับชาวต่างชาติ

2.5 การสาธารณูปการ พบว่า วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร มีการพัฒนาสิ่งปลูกสร้างและถาวรวัตถุในวัดอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมแบบล้านนา ควบคู่ไปกับการดูแลสิ่งแวดล้อมในชุมชน ส่วนวัดร้างเปิง (ตโปทาราม) พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่สนับสนุนการปฏิบัติธรรม เช่น ศาลาปฏิบัติธรรม บ้านพักผู้ปฏิบัติ และพื้นที่สงบร่มรื่นสำหรับการเจริญสติ

2.6 การสาธารณะสงเคราะห์ พบว่า วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร มีกิจกรรมสาธารณะสงเคราะห์ เช่น การแจกจ่ายอาหารให้กับผู้ยากไร้ การจัดกิจกรรมช่วยเหลือชุมชนในยามเกิดภัยพิบัติ และการส่งเสริมสุขภาพจิตผ่านกิจกรรมทางศาสนา ส่วนวัดร่ำเปิง (ตโปทาราม) เน้นการสงเคราะห์ด้านจิตใจและสุขภาพจิตผ่านการปฏิบัติธรรม การให้คำปรึกษาทางจิตวิญญาณ และการสนับสนุนชุมชนในการสร้างสันติสุข

วัดพระสิงห์วรมหาวิหารและวัดร่ำเปิง (ตโปทาราม) มีบริบทการบริหารจัดการที่แตกต่างกันตามเป้าหมายของวัด แต่ทั้งสองวัดต่างปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 โดยมุ่งเน้นการพัฒนาทั้งด้านศาสนา การศึกษา และสาธารณูปการ เพื่อรักษาความมั่นคงของพระพุทธศาสนาและตอบสนองความต้องการของชุมชนและประชาชนทั่วไป

3. รูปแบบการบริหารจัดการวัดในศตวรรษที่ 21 จำเป็นต้องปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของโลกที่รวดเร็ว เทคโนโลยีและการสื่อสารที่ทันสมัยทำให้ความต้องการและไลฟ์สไตล์ของผู้คนเปลี่ยนแปลงไป วัดในฐานะสถาบันศาสนาสำคัญต้องปรับตัวเพื่อตอบสนองบทบาทการเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของพุทธศาสนิกชนและการพัฒนาสังคมไทย โดยการบริหารจัดการวัดควรมีรูปแบบที่ทันสมัย ตอบสนองความต้องการของสังคมและสอดคล้องกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ซึ่งมี 6 ด้านดังนี้

3.1 การปกครอง วัดต้องมีระบบบริหารที่มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และตรวจสอบได้ ยึดหลักธรรมาภิบาล มีการกระจายอำนาจให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม เช่น คณะสงฆ์ คณะกรรมการวัด และชุมชน เพื่อสร้างผู้นำที่เข้มแข็งและสามารถบริหารวัดได้อย่างมีประสิทธิภาพ แนวทางคือ พัฒนาศักยภาพคณะสงฆ์และบุคลากรในวัด ส่งเสริมให้คณะสงฆ์มีส่วนร่วมในการปกครองบ้านเมือง ส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางในการแก้ไขปัญหาในชุมชน ส่งเสริมความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของประชาชน

3.2 ศาสนศึกษา การศึกษาสงฆ์มีความสำคัญในการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ในสังคมไทย รูปแบบการบริหารจัดการวัดด้านศาสนศึกษาต้องส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมและพระธรรมวินัย พัฒนาหลักสูตรและวิธีการสอนให้ทันสมัย โดยแนวทางคือ พัฒนาหลักสูตรการศึกษาให้ทันสมัยและสอดคล้องกับความต้องการของสังคม พัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาให้มีความเชี่ยวชาญ ส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมทางการศึกษา

3.3 การศึกษาสงเคราะห์ วัดต้องมีบทบาทในการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส โดยจัดการศึกษาแก่เยาวชนที่ขาดโอกาส เช่น เด็กกำพร้า เด็กพิการ เด็กยากจน แนวทางคือ พัฒนา

หลักสูตรให้เหมาะสมกับผู้ด้อยโอกาส พัฒนาครูและบุคลากรให้เข้าใจความต้องการของผู้ด้อยโอกาส ส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมการศึกษาสงเคราะห์ ส่งเสริมการเป็นเครือข่ายกับหน่วยงานต่างๆ เพื่อช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส

3.4 การเผยแผ่ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นหน้าที่สำคัญของวัด วัดควรพัฒนารูปแบบการเผยแผ่ให้หลากหลายและเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายมากขึ้น เช่น ผ่านสื่อดิจิทัล แนวทางคือ พัฒนาเนื้อหาและรูปแบบการเผยแผ่ให้เหมาะสมกับประชาชน ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการเผยแผ่ ส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ส่งเสริมเครือข่ายกับหน่วยงานต่างๆ เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา

3.5 การสาธารณูปการ วัดต้องมีบทบาทในการช่วยเหลือสังคม โดยส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมสาธารณูปการ เช่น การจัดตั้งกองทุนสงเคราะห์ แนวทางคือ พัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชน พัฒนาศักยภาพของวัดในการช่วยเหลือสังคม ส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมสาธารณประโยชน์ ส่งเสริมเครือข่ายกับหน่วยงานต่างๆ เพื่อช่วยเหลือสังคม

3.6 การสาธารณะสงเคราะห์ วัดต้องมีบทบาทในการช่วยเหลือสังคม โดยส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมสาธารณะสงเคราะห์ เช่น การจัดตั้งโรงทาน แนวทางคือ เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการวางแผนและดำเนินการด้านสาธารณะสงเคราะห์ ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่ออำนวยความสะดวกในการบริหารจัดการ บูรณาการการทำงานกับภาคีเครือข่ายอื่นๆ เพื่อขยายขอบเขตการช่วยเหลือ พัฒนาศักยภาพด้านสาธารณะสงเคราะห์ให้มีความเชี่ยวชาญและความรู้ในปัญหาสังคม

นอกจากนี้ การบริหารจัดการวัดยังต้องคำนึงถึงปัจจัยสำคัญอื่นๆ เช่น การเปลี่ยนแปลงทางสังคม สภาพเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และการสื่อสาร เพื่อให้วัดสามารถปรับตัวและดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตอบสนองความต้องการของสังคม และคงไว้ซึ่งบทบาทและหน้าที่ในการเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของพุทธศาสนิกชน

อภิปรายผล

1) การบริหารจัดการวัดในยุคปัจจุบันมีความสำคัญมาก เนื่องจากวัดเป็นสถาบันหลักทางพระพุทธศาสนา การบริหารจัดการต้องทันสมัยและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ประกอบด้วย 6 ด้าน ได้แก่ การปกครองที่มีวิสัยทัศน์และภาวะผู้นำ, การศาสนศึกษาที่พัฒนาหลักสูตร, การศึกษาสงเคราะห์ที่ช่วยผู้ด้อยโอกาส, การเผยแผ่ที่ใช้สื่อสมัยใหม่, การสาธารณูปการที่ให้บริการชุมชน, และการสาธารณะสงเคราะห์ที่ช่วยผู้ประสบภัย ต้องคำนึงถึงหลักธรรมาภิบาล

เพื่อให้การบริหารงานโปร่งใสและมีประสิทธิภาพ เช่นเดียวกับผลการศึกษาของ **จรัญ ประสิทธิ์ตระกูล** (จรัญ ประสิทธิ์ตระกูล, 2559: 312 - 313) ซึ่งพบว่า ในด้านบริบทการบริหารจัดการวัดในจังหวัดเชียงใหม่มี 6 ด้าน คือ การปกครอง ศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ และงานศึกษาของ **วราภรณ์ เชี่ยวเวทย์** (วราภรณ์ เชี่ยวเวทย์, 2562: 1483) และผลการศึกษาของ **ประกิต บุญมี และคณะ** (ประกิต บุญมี และคณะ, 2529: บทคัดย่อ) วัดราชาธิวาสวิหารพบว่าการบริหารจัดการในกิจการวัดในระดับมาก และการบริหารจัดการคณะสงฆ์ในเขตตำบลท่าไม้ จังหวัดสมุทรสาคร

2) บริบทการบริหารจัดการวัดในจังหวัดเชียงใหม่ การบริหารจัดการวัดในจังหวัดเชียงใหม่ต้องพัฒนาให้สอดคล้องกับสังคมที่เปลี่ยนแปลง โดยพิจารณาจากความหลากหลายทางวัฒนธรรม เทคโนโลยี โลกาภิวัตน์ และการบริหารตามหลักธรรมาภิบาล ควรมีความโปร่งใส และเน้นการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน การปรับปรุงหลักสูตรศาสนาให้ทันสมัย พัฒนาและปรับปรุงแบบการศึกษาสงเคราะห์และการเผยแผ่ศาสนาให้เหมาะสมกับผู้รับสารในศตวรรษที่ 21 รวมทั้งส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ เพื่อให้วัดเป็นศูนย์กลางชุมชนที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน เช่นเดียวกับงานศึกษาของ **กฤติน จันท์สนธิมา** (กฤติน จันท์สนธิมา, 2561: 9-10) การบริหารจัดการวัดในปัจจุบันเน้นการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ซึ่งพบว่าการมีส่วนร่วมภาคประชาชนมักเป็นการเข้าร่วมกิจกรรมของวัดมากกว่าการบริหารจัดการศาสนสมบัติโดยตรง ซึ่งมักเป็นหน้าที่ของคณะกรรมการวัด นอกจากนี้ การบริหารจัดการวัดในปัจจุบันต้องสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในการนำไปสู่การบริหารการเปลี่ยนแปลง เช่นเดียวกับงานศึกษาของ **พระมหากฤษณ์ ธนินต์ เสฎฐเมธี และคณะ** (พระมหากฤษณ์ธนินต์ เสฎฐเมธี และคณะ, 2557: บทคัดย่อ) และงานศึกษาของ **พระครูสาธิตวีรญาณ อยู่สุข** (พระครูสาธิตวีรญาณ อยู่สุข, 2558: 92) พบว่าการบริหารจัดการวัดตามหลักธรรมาภิบาลโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากในแต่ละด้าน เช่น การสาธารณสงเคราะห์ การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การปกครอง และการศาสนาศึกษา

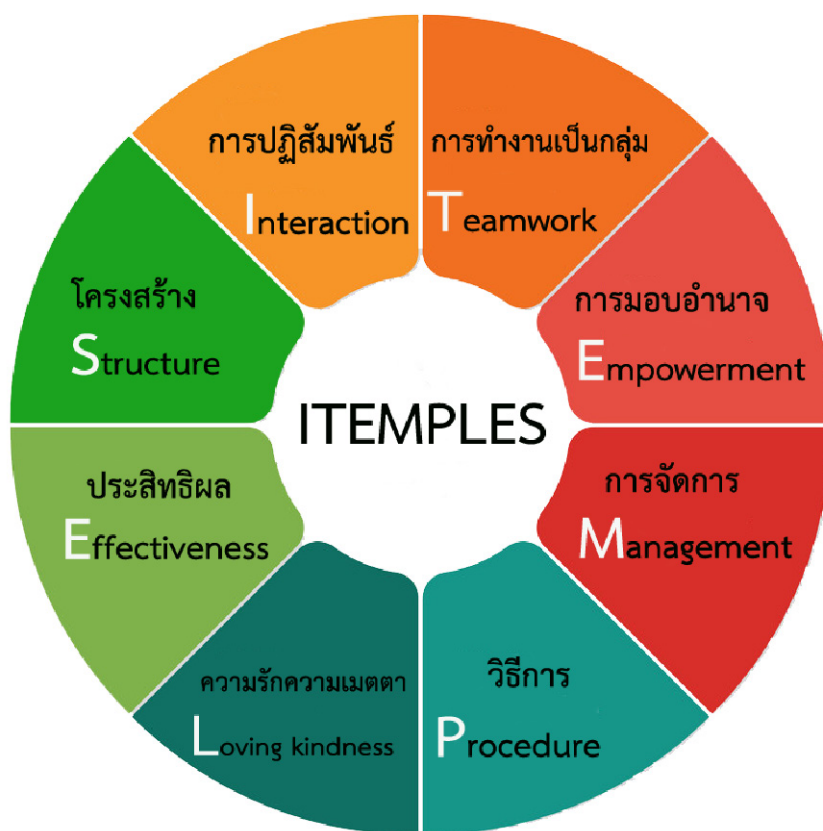
3) รูปแบบการบริหารจัดการวัดในศตวรรษที่ 21 ต้องปรับตัวให้ทันสมัยเพื่อตอบสนองบทบาททางจิตใจและพัฒนาสังคม ประกอบด้วยหกด้าน ได้แก่ การปกครองที่โปร่งใสและมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน การศึกษาสงฆ์และสงเคราะห์ที่ทันสมัย การเผยแผ่ที่ใช้เทคโนโลยีสื่อสาร การสาธารณูปการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต และการสาธารณสงเคราะห์ที่มีส่วนร่วมของประชาชน และใช้เทคโนโลยี เพื่อสร้างวัดเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมทางสังคมและศาสนา คงไว้ซึ่งบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชน เช่นเดียวกับงานศึกษาของ **สาธิต พนาริ** (สาธิต พนาริ, 2557:

82) พบว่า โครงสร้างของวัดมีการบริหารจัดการไว้อย่างเป็นระบบ มีการบังคับบัญชาที่ชัดเจน มีระบบการดูแลรักษาความปลอดภัยอย่างมั่นคงถาวร และมีการใช้ประโยชน์ที่ดินภายในวัดอย่างคุ้มค่า โดยมีกระบวนการที่ทันสมัยในการบริหารจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์มี 5 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1. วัดต้องเป็นสถานที่ฝึกอบรมพระสงฆ์และเยาวชนในชุมชน 2. พระสงฆ์ต้องเป็นผู้นำชุมชนที่เข้าถึงประชาชนและมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาชุมชน 3. วัดต้องเป็นที่พึ่งพิงของประชาชนเมื่อเกิดเรื่องทุกข์ร้อนใจ 4. วัดต้องเป็นแบบอย่างด้านการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และ 5. วัดต้องปราศจากอบายมุขและมีส่วนร่วมในการรณรงค์ให้ประชาชนลด ละ เลิกอบายมุขต่างๆ รูปแบบการบริหารจัดการวัดในศตวรรษที่ 21 ควรมีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น การใช้ระบบสารสนเทศเพื่อการบริหาร (MIS) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผล สอดคล้องกับ พระครูโพธิกิตติคุณ (กิตติพงษ์ สุพลโณ) (พระครูโพธิกิตติคุณ (กิตติพงษ์ สุพลโณ), 2561: บทคัดย่อ) พบว่า การปรับเปลี่ยนโครงสร้างองค์กรให้มีความยืดหยุ่นและการพัฒนาบุคลากรอย่างต่อเนื่อง โดยมุ่งเน้นพุทธศาสนิกชนและการจัดกิจกรรมและบริการที่ตอบสนองความต้องการของสังคม ซึ่งสิ่งสำคัญในการบริหารจัดการวัดคือเจ้าอาวาสหรือผู้นำของวัดที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนคณะสงฆ์ เช่น ผลการศึกษาของ พระครูกิตติเขมาภิรม และสุภัทรชัย สีสะใบ (พระครูกิตติเขมาภิรม และสุภัทรชัย สีสะใบ, 2560: 1) โดยต้องนำคุณลักษณะของภาวะผู้นำในยุคไทยแลนด์ 4.0 มาบูรณาการร่วมกับการบริหารจัดการวัด เช่นเดียวกับการเปลี่ยนแปลงบทบาทของพระสงฆ์ในศตวรรษที่ 21 ที่ต้องปรับเปลี่ยนบทบาทให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป เช่นเดียวกับผลการศึกษาของ พระครูสุธีจริยวัฒน์ (พระครูสุธีจริยวัฒน์, 2562: 1) พบว่า ควรมีการประยุกต์ใช้กับวัดในหลากหลายรูปแบบ โดยพิจารณาบริบทของตนเองเพื่อเลือกแนวทางที่เหมาะสม เช่น การส่งเสริมอาชีพเสริม การจัดกิจกรรมพัฒนาชุมชน การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การจัดกิจกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการของคนรุ่นใหม่ และเช่นเดียวกับผลการศึกษาของ พระครูโกวิทบุญเขต (รอด อคฺคธมฺโม) (พระครูโกวิทบุญเขต (รอด อคฺคธมฺโม), 2560: 1) พบว่า การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในรูปแบบที่เข้าถึงง่าย เช่น การใช้สื่อสังคมออนไลน์ เช่นเดียวกับผลการศึกษาของ พระพุทธอิสาน์ พานิชโกไคยนันท์ และคณะ (พระพุทธอิสาน์ พานิชโกไคยนันท์ และคณะ, 2561: 102) พบว่า รูปแบบการบริหารจัดการวัดในปัจจุบันจึงต้องมีความยืดหยุ่นและรวดเร็ว เพื่อให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งในด้านเทคโนโลยี สังคม และความต้องการของพุทธศาสนิกชน เพื่อสร้างความพึงพอใจสูงสุด ใช้การสร้างสรรค์นวัตกรรมและการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งแม้แต่การนำเสนอหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าก็ต้องเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการสอน สำหรับแนวทางการปฏิบัติเพื่อการบริหารจัดการวัดที่ดี คือ การบริหารจัดการวัดตามกรอบการพัฒนาทั้ง 6 ด้าน

ประกอบด้วย การปกครอง การศาสนศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์ และผสานร่วมกันกับหลัก “ไทยแลนด์ 4.0” ซึ่งจะเป็นแนวทางการพัฒนาที่จะนำไปสู่ความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย ความศรัทธาของพุทธศาสนิกชน การร่วมกันทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา การมีศาสนทายาทเพื่อสืบทอดคำสอนทางพระพุทธศาสนา และการนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการประมวลสรุปองค์ความรู้ของรูปแบบการบริหารจัดการวัดในศตวรรษที่ 21 ได้แผนผังความรู้ดังนี้

แผนภาพที่ 1 : แผนผังองค์ความรู้รูปแบบการบริหารจัดการวัดในศตวรรษที่ 21
ITEMPLES การขับเคลื่อนพลังศรัทธา

รูปแบบการบริหารจัดการวัดในศตวรรษที่ 21 รูปแบบใหม่แห่งการขับเคลื่อนพลังศรัทธา ในศตวรรษที่ 21 โลกเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามามีบทบาทสำคัญในทุกมิติ สังคมมีความหลากหลายมากขึ้น ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ วัดในฐานะศูนย์กลางจิตวิญญาณของชาวไทย จำเป็นต้องปรับตัวและพัฒนา รูปแบบการบริหารจัดการให้สอดคล้องกับบริบทใหม่ แนวทางการบริหารจัดการวัดในศตวรรษที่ 21 มีดังนี้

1. Interaction (การปฏิสัมพันธ์) คือ วัดต้องเปิดกว้าง สื่อสารกับสาธารณชนอย่างมีประสิทธิภาพ ผ่านช่องทางออนไลน์และออฟไลน์
2. Teamwork (การทำงานเป็นกลุ่ม) คือ การส่งเสริมการทำงานร่วมกันระหว่างพระภิกษุสามเณร ญาติโยม และชุมชน
3. Empowerment (การมอบอำนาจ) คือ กระจายอำนาจให้คณะกรรมการวัด ญาติโยม และชุมชน มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการวัด
4. Management (การจัดการ) คือ การบริหารจัดการวัดอย่างโปร่งใส ตรวจสอบได้
5. Procedure (วิธีการ) คือ การกำหนดวิธีการทำงานที่ชัดเจน มีประสิทธิภาพ
6. Loving kindness (ความรักความเมตตา) คือ การยึดหลักเมตตาธรรมในการทำงานร่วมกัน
7. Effectiveness (ประสิทธิผล) คือ วัดต้องบรรลุเป้าหมายที่ก่อเกิดประโยชน์ต่อชุมชน
8. Structure (โครงสร้าง) คือ การจัดระบบโครงสร้างการบริหารจัดการวัดให้ชัดเจน แนวคิด C4 และ ITEMPLLES เป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นไปที่การพัฒนาการบริหารจัดการวัดในศตวรรษที่ 21 ให้มีประสิทธิภาพ

สรุป

การบริหารจัดการวัดในยุคปัจจุบัน มีความสำคัญเนื่องจากวัดเป็นสถาบันหลักทางพระพุทธศาสนาที่ทำหน้าที่เผยแผ่คำสอนและนำหลักธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชน การบริหารจัดการวัดในศตวรรษที่ 21 จำเป็นต้องทันสมัยและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม นอกจากนี้ รูปแบบการบริหารจัดการวัดในปัจจุบันจำเป็นต้องสอดคล้องกับหลักการของธรรมาภิบาล ซึ่งประกอบด้วยหลัก 5 ประการ ได้แก่ หลักนิติธรรม ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วม และความเสมอภาค เพื่อให้การบริหารงานของวัดเป็นไปอย่างโปร่งใสและตรวจสอบได้ เกิดประโยชน์ต่อทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และสามารถตอบสนองต่อความต้องการของสังคมได้อย่างแท้จริง

การบริหารจัดการวัดในจังหวัดเชียงใหม่ต้องมีการพัฒนาและปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยพิจารณาจากปัจจัยต่าง ๆ เช่น ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและศาสนา เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และโลกาภิวัตน์ที่ทำให้เกิดการแข่งขันในทุกด้าน การบริหารจัดการวัดในศตวรรษที่ 21 จากการพัฒนาการบริหารจัดการวัดในยุคปัจจุบันดังกล่าว จะช่วยให้วัดสามารถทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนและสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนในศตวรรษที่ 21 โดยคงไว้ซึ่งบทบาทและหน้าที่ในการเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของพุทธศาสนิกชนและมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมไทยอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. การปรับปรุงระบบการศึกษาพระสงฆ์ เพื่อให้พระสงฆ์มีความรู้และทักษะที่จำเป็นในการบริหารจัดการวัด เช่น ทักษะด้านการบริหาร การสื่อสาร เทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นต้น และภาครัฐควรส่งเสริมให้วัดจัดการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม รวมถึงจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และการพัฒนาของคนในชุมชน
2. การส่งเสริมให้วัดมีการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม โดยเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการวัด เช่น คณะกรรมการวัด ประชาชนในพื้นที่ เป็นต้น และภาครัฐควรส่งเสริมให้วัดจัดบริการต่างๆ เช่น บริการด้านสาธารณสุข บริการด้านการศึกษา บริการด้านสังคมสงเคราะห์ เป็นต้น เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน
3. การปรับปรุงกฎระเบียบและข้อบังคับเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัด เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อมต่างๆ ส่งเสริมให้วัดเป็นองค์กรที่มีธรรมาภิบาล วัดควรเป็นองค์กรที่มีธรรมาภิบาล ภาครัฐควรส่งเสริมให้วัดมีระบบการบริหารจัดการที่ดี โปร่งใส และตรวจสอบได้
4. ควรมีการวิจัยและพัฒนานวัตกรรมการบริหารจัดการวัด เพื่อพัฒนาแนวทางการบริหารจัดการวัดใหม่ๆ ที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมและชุมชนในปัจจุบัน
5. ควรมีการศึกษาบริบทของสังคมไทยในศตวรรษที่ 21 ให้ดียิ่งขึ้น เพื่อเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยและผลกระทบที่มีต่อวัด เช่น การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นต้น

บรรณานุกรม

- กฤติน จันทรสนธิมา. (2561). การศึกษาการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศาสนสมบัติโดยใช้
แนวทางประชาธิปไตย. **รายงานวิจัย**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.
- เจริญ ประสิทธิ์ตระกูล. (2559). รูปแบบการบริหารเชิงกลยุทธ์การพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน
ของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชลบุรี. **วารสารวิทยาลัยนครราชสีมา**. 10(1),
312 - 313.
- ประกิจ บุญมี และคณะ. (2559). การบริหารกิจการคณะสงฆ์: ศึกษากรณีเขตการปกครองคณะ
สงฆ์ ตำบลท่าไม้ จังหวัดสมุทรสาคร. **รายงานวิจัย**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์.
- พระครูกิตติเมฆาภิรม และสุภัทรชัย สีสะใบ. (2560). ภาวะผู้นำในการบริหารจัดการวัดยุคไทย
แลนด์ 4.0. **รายงานวิจัย**. ศูนย์บัณฑิตศึกษา คณะสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูโกวิทบุญเขต (รอด อคฺคธมฺโม). (2560). การจัดการพัฒนาวัดในยุคไทยแลนด์ 4.0. **รายงาน
วิจัย**. ตาก: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ตาก.
- พระครูโพธิจิตตคุณ (กิตติพงษ์ สุปลโย). (2561). การบริหารกิจการคณะสงฆ์ตามหลักธรรมาภิ
บาลเชิงพุทธของคณะสงฆ์ภาค 3. **ดัชนีพันธพุทธศาสตร์ดัชนีบัณฑิต**. สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูสาธิตวิริยาณ อยู่สุข. (2558). ธรรมเนียมปฏิบัติในการบริหารจัดการพันธกิจของวัด. **วารสาร
วิทยาลัยสงฆ์นครราชสีมา**. 9(2), 92.
- พระครูสุธีจริยวัฒน์. (2562). บทบาทของพระสงฆ์ในศตวรรษที่ 21. **วารสารวิชาการพระพุทธ
ศาสนาเขตลุ่มแม่น้ำโขง**. 2(1), 1.
- พระมหาภุชงค์ธนินต์ เสฏฐเมธี และคณะ. (2557). การสังเคราะห์การบริหารความเปลี่ยนแปลง
ตามหลักพระพุทธศาสนา. **รายงานวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพุทธศาสนา ปานิชโกโคยนันท์ และคณะ. (2561). รูปแบบพัฒนาบทบาทพระสงฆ์ไทยใน
ศตวรรษที่ 21. **วารสารรัชต์ภาคย์**. 12(27), 102.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยมหาวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬา**.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สาธิต พนาริ. (2557). กระบวนทัศน์ใหม่การบริหารจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์. **วารสารวิชาการ
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร**. 5(2), 82.
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. **วัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.>

matichonweekly.com/column/article_248646, [13 มีนาคม 2566].

วรารณ เชี่ยวเวทย์. (2562). “แนวทางในการบริหารและการจัดการวัดให้สำเร็จตามรูปแบบการบริหารของพุทธบริษัท กรณีศึกษาวัดราชาธิวาส เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร.” **บทความในเอกสารสืบเนื่องการประชุมวิชาการ**. การประชุมวิชาการนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติของนักศึกษาด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ครั้งที่ 2 ณ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 19 มกราคม.

วิจารณ์ พานิช. (2555). **วิธีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสดศรี สฤษดิ์วงศ์.

กระบวนการสร้างกลไกการป้องกันตนเองเชิงพุทธด้านสุขภาพแบบองค์
รวมตามหลักธรรม อัปปมาเทนะ สัมปาเทละ ผ่านภาษาท้องถิ่นภาคเหนือ
“หมื้ง – หนึม – ฮัก” หมู่บ้านสีขาว จังหวัดลำพูน

The Process of Building a Buddhist Self-Defense Mechanism for Holistic
Health According to the Principles of Appamadena Sampadetha Through the
Northern Dialect ĩming-Nim-Hugĩ, White Village, Lamphun Province

บุศรา โพธิสุข

นิกร ยาอินตา, พระสมณีก ทับโพธิ์

Bursara Phothisook

NiKorn Ya-inta, Phra Somnuk Thappho

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Lamphun Buddhist College

บุญญาดา ประภัทรสิริ

Bunyada Prapattarasiri

วิทยาลัยเทคโนโลยีชินรัตน์ลำพูน

Charinrat Lamphun Technology College

Corresponding Author, E-mail: yainta977@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาระดับพฤติกรรมในการป้องกันตนเอง
เชิงพุทธด้านสุขภาพแบบองค์รวมตามหลักธรรม อัปปมาเทนะ สัมปาเทละ ผ่านภาษาท้องถิ่น
ภาคเหนือ “หมื้ง – หนึม – ฮัก” หมู่บ้านสีขาว จังหวัดลำพูน 2) เพื่อพัฒนากระบวนการสร้าง
กลไกการป้องกันตนเองเชิงพุทธด้านสุขภาพแบบองค์รวมตามหลักธรรม อัปปมาเทนะ สัมปา
เทละ ผ่านภาษาท้องถิ่นภาคเหนือ “หมื้ง – หนึม – ฮัก” หมู่บ้านสีขาว จังหวัดลำพูน และ3) เพื่อ
ส่งเสริมกระบวนการสร้างกลไกการป้องกันตนเองเชิงพุทธด้านสุขภาพแบบองค์รวมตามหลัก
ธรรม อัปปมาเทนะ สัมปาเทละ ผ่านภาษาท้องถิ่นภาคเหนือ “หมื้ง – หนึม – ฮัก” หมู่บ้านสีขาว
จังหวัดลำพูน ใช้ระเบียบวิธีแบบผสมผสานทั้งการวิจัยเชิงปริมาณ การวิจัยเชิงคุณภาพ และ

เชิงปฏิบัติการ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ประชาชนในเทศบาลตำบลต้นธง อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 375 ราย กลุ่มปฏิบัติการ จำนวน 72 คน และสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ทำการคัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน 10 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และแบบประเมินผล วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ประกอบด้วย ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิจัยเชิงคุณภาพวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาและเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) พฤติกรรมในการป้องกันการติดเชื้อจากโรคระบาดไวรัสโคโรนา 2019 โดยรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน 2) การพัฒนากระบวนการสร้างกลไกการป้องกันตนเองเชิงพุทธ เป็นการพัฒนาชุดความรู้ที่มีรายละเอียด 3 ด้าน คือ (1) “หมั่น” การมีสติสัมปชัญญะ ต่อปัจจัยภายนอก คือ การสวมหน้ากากอนามัย การล้างมือ ด้วยน้ำสบู่หรือเจลแอลกอฮอล์ เว้นระยะห่าง และมีสติต่อปัจจัยภายใน ในการสร้างภูมิคุ้มกันให้ตนเอง ทานอาหารที่มีประโยชน์ ออกกำลังกายสม่ำเสมอ ตรวจสอบสุขภาพประจำปี และฉีดยาวัคซีน (2) “หนี” หรือการอยู่นิ่งๆ คือ การอยู่บ้าน และทำงานที่บ้าน โดยใช้เทคโนโลยีเครื่องมือสื่อสารให้เป็นประโยชน์ และ (3) “ฮัก” หรือการรักษาทางกาย และทางใจ การรักษาทางกายคือ การเสริมสร้างภูมิคุ้มกันด้วยสมุนไพร และรักษาร่วมกับยาแผนปัจจุบัน ส่วนการรักษาทางใจ คือ ควรสวดมนต์ นั่งสมาธิ ฟังธรรมะ 3) การส่งเสริมกระบวนการสร้างกลไกการป้องกันตนเองเชิงพุทธ เป็นการจัดอบรมถ่ายทอดความรู้ให้กับอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในตำบลต้นธง จำนวน 72 ราย

องค์ความรู้จากการศึกษาวิจัยนี้ จะช่วยพัฒนาสุขภาพกาย และสุขภาพจิตของประชาชนให้ดีขึ้น ให้มีความสามารถในการป้องกันตนเอง และรับมือต่อสถานการณ์ของโรคระบาด หน่วยงานภาครัฐสามารถนำผลการวิจัยนี้ไปพัฒนาเป็นนโยบายเพื่อให้ประชาชนสามารถปรับตัวได้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

คำสำคัญ: การสร้างกลไกการป้องกันตนเองเชิงพุทธ, หลักธรรมอุปมาเทนะ สัมปาเทนะ, ภาษาท้องถิ่นภาคเหนือ

Abstract

This research aims: 1) To study the level of behavior in Buddhist self-defense for holistic health according to the principle of Appamadena Sampadetha through the northern dialect “Ming-Nim-Hug” in the White Village, Lamphun Province. 2) To develop the process of building a Buddhist self-defense mechanism for

holistic health according to the principles of Appamadena Sampadetha through the northern dialect “Ming-Nim-Hug” in the White Village, Lamphun Province. 3) To promote the process of creating a Buddhist self-defense mechanism for holistic health according to the principle of Appamadena Sampadetha through the northern dialect “Ming-Nim-Hug” in the White Village, Lamphun Province. The research methodology used is a mixed research approach, incorporating quantitative research, qualitative research, and action research. The population for this study consists of the residents of Ton Thong Subdistrict Municipality, Mueang Lamphun District, Lamphun Province. Data was collected from a sample group of 375 individuals, an action group of 72 people, and 10 key informants selected through purposive sampling. The research tools used were questionnaires, interviews, and evaluation forms. Data analysis was performed using descriptive statistics, including frequency, percentage, mean, and standard deviation. Qualitative data were analyzed using content analysis and described narratively.

This research found that: 1) The behavior in preventing infection from the 2019 coronavirus pandemic is generally at a high level in all aspects. 2) The development of a Buddhist self-defense mechanism involves the creation of a knowledge set detailed in three aspects: (1) “Ming” – mindfulness of external factors, which includes wearing face masks, washing hands with soap or alcohol, maintaining social distance, and mindfulness of internal factors by building personal immunity through consuming nutritious food, regular exercise, annual health check-ups, and vaccination. (2) “Nim” – or remaining still, which involves staying home and working from home using communication technology effectively. (3) “Hug” – or physical and mental healing, where physical healing includes boosting immunity with herbs in combination with modern medicine, and mental healing involves chanting, meditating, and listening to Dhamma talks. 3) The promotion of the process of building a Buddhist self-defense mechanism involves training 72 village health volunteers in the Ton Thong sub-district to disseminate this knowledge.

The knowledge gained from this research will help improve the physical and mental health of the population, enhancing their ability to protect themselves

and respond to pandemic situations. Government agencies can use these research results to develop policies that help the public adapt to various future situations.

Keywords: Developing a Buddhist self-defense mechanism, the principles of “Appamadena Sampadetha”, northern local dialect.

บทนำ

จากการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสส่งผลกระทบต่อปัญหาสุขภาพของคนทุกกลุ่มอาชีพ โดยเฉพาะกลุ่มเสี่ยง ได้แก่ ผู้สูงอายุ ผู้ป่วยเรื้อรัง และสตรีมีครรภ์ ระยะหลังคลอด และทารกแรกเกิด (เนตรชาณี กมลรัตนานันท์ และคณะ, 2563: 175) และผลกระทบในทุกมิติ โดยเฉพาะด้านสุขภาพกายและสุขภาพจิต แม้ว่ากรมควบคุมโรคจะแนะนำแนวทางปฏิบัติเพื่อการป้องกันโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 สำหรับประชาชนทั่วไปและกลุ่มเสี่ยง แต่ด้วยบริบทของประชาชนในเขตภาคเหนือที่ใช้ภาษาท้องถิ่นในการสื่อสาร โดยเฉพาะในผู้สูงอายุ จึงไม่สามารถเข้าใจภาษากลางได้อย่างชัดเจน ไม่สามารถนำความรู้ที่รับมาไปปฏิบัติในการดูแลสุขภาพตนเองได้ครบถ้วน ขณะเดียวกัน ขาดการเสียชีวิตรายวัน การไม่มีเตียงรักษา ขาดสารเหล่านี้นำส่งผลกระทบต่อจิตใจของประชาชน

จากการศึกษาวิจัยของ นางลักษณ โทบรรลือภพ และคณะ (2564: 169) เรื่อง “การรับรู้ เจตคติ และความรู้เกี่ยวกับนโยบายการเว้นระยะห่างทางสังคมและผลกระทบต่อพฤติกรรม การเว้นระยะห่างทางสังคม สุขภาพทางจิตใจ และคุณภาพชีวิตของประชากรจังหวัดลำปางในช่วงการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19” พบว่า สถานการณ์การระบาดของ COVID-19 นั้น ผู้คนอาจต้องปรับชีวิตประจำวันให้เข้ากับสถานการณ์ด้วยการสร้างพฤติกรรม New Normal ในสภาวะของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมปกติและการปรับตัวสู่ความปกติใหม่ การเปลี่ยนแปลงอาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพกาย สุขภาพจิต และคุณภาพชีวิต ส่วนการรับรู้และความรู้เกี่ยวกับโรค COVID-19 และนโยบาย Social distancing อยู่ในระดับสูง ทศนคติและแนวทางปฏิบัติต่อนโยบายเว้นระยะห่างทางสังคม อยู่ในระดับปานกลาง 9.5% ของกลุ่มตัวอย่างมีความเสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้า ความวิตกกังวลและความเครียดอยู่ในระดับต่ำ และคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับดี การรวมกันของการรับรู้และทัศนคติเป็นตัวทำนายที่สำคัญของแนวทางปฏิบัติที่เพิ่มขึ้น 34.1% ต่อนโยบายการเว้นระยะห่างทางสังคม นอกจากนี้ ยังพบว่า การรับรู้เป็นตัวทำนายที่สำคัญของคุณภาพชีวิตที่เพิ่มขึ้นร้อยละ 11.8 และการศึกษาวิจัยของ ธีระพงษ์ ทศวัฒน์ (2563: 40-55) ถึงการพัฒนาคุณภาพ

ชีวิตทางสังคมของประชาชนและการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ว่าควรพัฒนาด้านพฤติกรรม New Normal มาตรฐานวิถีชีวิตใหม่หลัง COVID-19 โดยต้องมีการดึงประชาชนและชุมชนและเข้ามามีส่วนร่วมในการเฝ้าระวังป้องกันโรค

ในพระพุทธศาสนาการเจ็บป่วยถือเป็นปัญหาสำคัญของมนุษย์ ซึ่งเป็นกระบวนการอย่างหนึ่งของทุกๆ ชีวิตที่ต้องดำเนินไป ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย โรค 2 อย่างนี้โรค 2 อย่าง อะไรบ้าง คือ 1. โรคทางกาย 2. โรคทางใจ สัตว์ผู้อ้างว่า ตนเองไม่มีโรคทางใจตลอดระยะเวลาแม้ครู่เดียวหาได้ยาก ยกเว้นท่านผู้หมดกิเลสแล้ว” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 21 ข้อ 157: 217) การรักษาบุคคลที่เจ็บป่วยนั้น พระพุทธเจ้าได้เสนอทางออกหรือทางหลุดพ้นจากความเจ็บป่วยทั้งทางกายและใจ ในทางใจนั้น พระพุทธองค์ชี้แนวทางการบำเพ็ญเพียรทางจิต ซึ่งเป็นวิธีการฝึกฝนทางจิต เพื่อการดับทุกข์ ดังปรากฏในพระไตรปิฎกว่า เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ ป่า มหาวัน ใกล้เมืองเวสาลี ได้เสด็จไปยังศาลาคนไข้ และเรียกผู้ภิกษุในศาลาคนไข้เพื่อสอนธรรมของการมีสติว่า คือ การรู้สึกตัวและต้องรู้จักรอเวลา ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงเป็นผู้มีสติ มีสัมปชัญญะ รอกาลเวลา นี่เป็นคำสั่งสอนพวกเธอ... การมีสติ คือ การเป็นผู้มีปกติเห็นกายในกาย มีปกติเห็นเวทนาในเวทนา... การมีสติสัมปชัญญะ คือ การเป็นผู้มีปกติทางความรู้สึกตัวในการก้าวไป ในการถอยกลับ... มีปกติทางความรู้สึกตัวในการเดิน ยืน นั่ง หลับ ตื่น พุด นิ่ง... พึงเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะ รอกาลเวลา” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 18 ข้อ 374-377, 224-225) สำหรับการรักษาโรคทางกายนั้น พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระสงฆ์ได้แสวงหายามาบำบัดอาการใช้ได้ตามความต้องการ อาทิ ทรงอนุญาตให้ใช้รากไม้ที่เป็นยา คือ ขมิ้น ขิงสด ว่านน้ำ ว่านเปราะ อดุพิต ข่า แฝก แห้วหมู หรือรากไม้ชนิดอื่น ๆ ที่ใช้เป็นยารักษาโรคได้ รับประเคนแล้วเก็บไว้ฉันได้ตลอดชีวิต เมื่อเกิดอาการอาพาธไม่สบาย (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 5 ข้อ 263: 46) พระพุทธองค์ยังทรงอนุญาตให้ใช้น้ำฝาดสมุนไพรรายไม้ เพื่อช่วยบำบัดไข้ ขณะเดียวกัน ในกรณีที่พระภิกษุที่มีปัญหาสุขภาพด้วยโรคอ้วน ทำให้เกิดโรค หมอชีวกรจึงกราบทูลเหตุผลให้พระพุทธองค์ทรงทราบ อาศัยเหตุดังกล่าว พระพุทธองค์จึงอนุญาตให้ภิกษุเดินจงกรมและเรือนไฟ ซึ่งการเดินจงกรมเป็นการออกกำลังกายส่วนเรือนไฟ เป็นการอบร่างกายด้วยสมุนไพรร ทำให้เลือดลมในร่างกายเดินสะดวก (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 7 ข้อ 79: 25)

การมีสติสัมปชัญญะ ในการเดิน ยืน นั่ง หลับ ตื่น เป็นสิ่งที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ และในพระไตรปิฎกระบุว่า “อุปมาเทน สมปาเทถ” แปลได้ว่า “ท่านทั้งหลาย จงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 10 ข้อ 180, เล่ม 15 ข้อ 231) “อัปมาทธรรม” ที่อยู่ในอรรถกถาธรรมบท เรียกว่า อัปมาทวรรค ความไม่ประมาท คือให้มีสติเป็นเรื่องที่

มีความสำคัญมากที่สุดในพระพุทธศาสนาหรือที่มีในพระไตรปิฎก โดยในทุกๆ วัน พระพุทธองค์จะตรัสสอนพระภิกษุวันละ 2 ครั้งว่า “อปปมาเทนนะ สัมปาเทละ อปปมาเทนนะ ภิกขเว สัมปาเทละ” ครั้งแรกพระองค์ตรัสในเวลาเที่ยงก่อนที่จะเข้าไปพักที่พระคันธกุฎีและตรัสอีกครั้ง ในเวลา 4 ทุ่ม หลังทรงเสร็จสิ้นการให้อิโรวาท แก่พระภิกษุในช่วงเวลา 6 โมงเย็นถึง 4 ทุ่ม ก่อนเสด็จจากกลับไปพระคันธกุฎีพระองค์ก็จะตรัสว่า “อปปมาเทนนะ ภิกขเว สัมปาเทละ” เป็นครั้งที่ 2 พระพุทธเจ้าได้ตรัสประโยคนี้ ตลอด 45 พรรษา นับครั้งได้ 32,850 ครั้ง ดังนั้น อปปมาทสัมปทาแยกเป็น “สัมปทา” แปลว่า ความถึงพร้อม และ “อปปมาทะ” คือ ด้วยความไม่ประมาท อปปมาทสัมปทา ก็คือ ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท (ประณอม ธมฺมาลังกาโร, 2561: 3)

จากงานศึกษาวิจัยดังกล่าวทำให้ทราบว่า การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ทำให้ประชาชนต้องปรับตัวเพื่อให้ตนเองอยู่รอด ในผู้ที่ได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารการเว้นระยะห่างทางสังคมจะมีทัศนคติเชิงบวก มีภาวะซึมเศร้าต่ำ สะท้อนได้ว่า ประชาชนที่สามารถรับข้อมูลเพื่อการปฏิบัติตนให้รอดพ้นจากการติดเชื้อ จะมีความเครียดลดลง ด้วยว่ามีทางรอดให้กับชีวิต ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นควรว่า การที่จะส่งเสริมระบบการดูแลสุขภาพเพื่อรักษาสุขภาพกายและสุขภาพใจนั้น จำเป็นต้องมีการสื่อสารที่ถูกต้องเพื่อการปฏิบัติรักษาดตนให้รอดพ้นจากการติดเชื้อ และผู้วิจัยตระหนักว่า ควรใช้ภาษาง่าย ๆ โดยเฉพาะภาษาถิ่นในการสื่อสาร คือ คำว่า “หมึง – หนิม – ฮัก” และควรใช้วรรคถกถรรพบท “อปปมาเทนนะ สัมปาเทละ” ตามที่พระพุทธองค์ได้ตรัสสอนทุก ๆ วัน เพื่อให้เกิดความศรัทธาและปฏิบัติได้จริง เพื่อให้เป็นการสื่อสารความรู้ที่ถูกต้อง ครบถ้วน และครอบคลุมแบบองค์รวม จะเป็นแนวทางป้องกันโรคและลดอัตราการเสียชีวิตในผู้สูงอายุทั้งในปัจจุบันและในอนาคตหากการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 วนกลับมาเกิดการระบาดขึ้นอีกครั้งและใช้เป็นแนวทางในการป้องกันโรคระบาดอื่นๆ ที่มีลักษณะโรคที่คล้ายคลึงกับโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019

บทความวิจัยนี้นำเสนอพฤติกรรม การพัฒนากระบวนการ และการส่งเสริมกระบวนการในการป้องกันตนเองเชิงพุทธด้านสุขภาพแบบองค์รวมตามหลักธรรม อปปมาเทนนะ สัมปาเทละ ผ่านภาษาท้องถิ่นภาคเหนือ “หมึง – หนิม – ฮัก” หมู่บ้านสีขาว จังหวัดลำพูน โดยจะเป็นประโยชน์แก่ประชาชน ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการปรับตัวได้ในสถานการณ์ต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

1) เพื่อศึกษาระดับพฤติกรรมในการป้องกันตนเองเชิงพุทธด้านสุขภาพแบบองค์รวมตามหลักธรรม อปัมาเทนะ สัมปาเทละ ผ่านภาษาท้องถิ่นภาคเหนือ “หมึ่ง – หมิม – ฮัก” หมู่บ้านสีขาว จังหวัดลำพูน

2) เพื่อพัฒนาระบบการสร้างกลไกการป้องกันตนเองเชิงพุทธด้านสุขภาพแบบองค์รวมตามหลักธรรม อปัมาเทนะ สัมปาเทละ ผ่านภาษาท้องถิ่นภาคเหนือ “หมึ่ง – หมิม – ฮัก” หมู่บ้านสีขาว จังหวัดลำพูน

3) เพื่อส่งเสริมกระบวนการสร้างกลไกการป้องกันตนเองเชิงพุทธด้านสุขภาพแบบองค์รวมตามหลักธรรม อปัมาเทนะ สัมปาเทละ ผ่านภาษาท้องถิ่นภาคเหนือ “หมึ่ง – หมิม – ฮัก” หมู่บ้านสีขาว จังหวัดลำพูน

ระเบียบวิธีวิจัย

โดยการวิจัยนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานทั้งการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ซึ่งมีรายละเอียดของการดำเนินวิจัย ดังนี้

1) ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ประชาชนในเทศบาลตำบลต้นธง อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน จำนวน 12,192 คน ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มตัวอย่างจากตารางสำเร็จรูปของเครซีและมอร์แกน (Krejcie & Morgan, 1986: 345) ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 375 คน ทำการสุ่มตัวอย่างจากประชากรแบบแบ่งพื้นที่ ตามสัดส่วนของประชากรในแต่ละพื้นที่การวิจัย (Proportional Area Sampling) ทำการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง โดยการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) ในแต่ละพื้นที่ ด้วยวิธีการจับฉลากจนกระทั่งครบตัวอย่างตามที่ต้องการ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คณะผู้วิจัยได้คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญหลักแบบเจาะจง ตามคุณสมบัติที่คณะผู้วิจัยกำหนดขึ้น จำนวน 10 คน โดยแบ่งสัดส่วนดังนี้ 1) พระภิกษุสงฆ์ จำนวน 2 คน 2) ผู้บริหารองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 1 คน 3) ผู้นำชุมชน จำนวน 1 คน 4) ผู้บริหารและบุคลากรของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลต้นธง จำนวน 2 คน 5) นักวิชาการสาธารณสุข/ผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารจัดการ จำนวน 1 คน 6) ประชาชนในพื้นที่วิจัย จำนวน 3 คน

2) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 1) แบบสอบถาม 2) สัมภาษณ์ 3) แบบประเมินผล โดยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยที่เป็นแบบสอบถาม (Questionnaires) และแบบ

ประเมินผล ผู้ศึกษาได้สร้างแบบสอบถามและแบบประเมินผลโดยใช้มาตรวัดแบบ Likert Scale (1967: 90-95) ซึ่งจะมีข้อคำถามแบบประมาณค่าที่ใช้วัด 5 ระดับ (Rating Scale) และนำแบบสอบถามให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ความชัดเจนของภาษา แล้วนำมาหาดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย (Index of Item-Objective Congruence: IOC)

3) การเก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม จำนวน 375 ชุด การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบทางการ (Formal interview) แบบตัวต่อตัว ดำเนินการสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 10 รูป/คน โดยใช้คำถามจากแบบสัมภาษณ์ที่สร้างตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยมาเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ และการประเมินผลจากการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ มีการกำหนดตัวชี้วัด คือ วัดความรู้ของผู้เข้าอบรมและวัดความสนใจโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม สังเกตพฤติกรรมการฝึกปฏิบัติและการแลกเปลี่ยนประสบการณ์

4) การวิเคราะห์ข้อมูล ในการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล คือสถิติเชิงพรรณนา ประกอบด้วย ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Inductive Analytic) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ มุ่งเน้นการวิเคราะห์จากแบบประเมินผล ใน 2 ช่องทาง คือ การประเมินผลจากผู้เชี่ยวชาญด้านสื่อ และผู้เชี่ยวชาญด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ เพื่อประเมินความถูกต้องของเนื้อหา ประโยชน์ในการใช้งาน และประเมินผลจากความน่าสนใจของชุดความรู้ โดยใช้สถิติค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

ในการนำเสนอข้อมูลจะเป็นการนำเสนอข้อมูลในเชิงสถิติ ซึ่งประกอบด้วยสถิติเชิงพรรณนา เช่น ค่าร้อยละ และการวิเคราะห์ข้อมูลที่เชื่อมโยงกับสถิติการวิจัย การพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ในเชิงปฏิบัติการประกอบภาพถ่ายและการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัย

จากการศึกษาพฤติกรรมในการป้องกันตนเองเชิงพุทธด้านสุขภาพแบบองค์รวมตามหลักธรรม อปฺปมาเทนะ สัมปาเทละ ผ่านภาษาท้องถิ่นภาคเหนือ “หมั้ง – หมิม – ฮัก” หมู่บ้านสีขาว จังหวัดลำพูน สรุปผลการวิจัยดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 พฤติกรรมในการป้องกันการติดเชื้อจากโรคระบาดไวรัสโคโรนา 2019

(n = 375)

ข้อ	พฤติกรรมในการป้องกันการติดเชื้อจากโรคระบาดไวรัสโคโรนา 2019	ระดับปฏิบัติ		แปลผล
		$\bar{X}$	S.D.	
1	หมั้ง : พฤติกรรมการปฏิบัติในการใช้ชีวิตประจำวันตามหลัก New Normal Practices	3.98	0.49	มาก
2	หมิม : การปฏิบัติตัวเมื่ออยู่บ้านหรือทำงานที่บ้าน	3.73	0.54	มาก
3	ฮัก : การดูแลรักษาสุขภาพ	4.02	0.63	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม		3.91	0.49	มาก

จากการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีพฤติกรรมในการป้องกันการติดเชื้อจากโรคระบาดไวรัสโคโรนา 2019 โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาแต่ละด้าน พบว่า ด้านฮัก : การดูแลรักษาสุขภาพ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ ด้านหมั้ง : พฤติกรรมการปฏิบัติในการใช้ชีวิตประจำวันตามหลัก New Normal Practices และค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านหมิม : การปฏิบัติตัวเมื่ออยู่บ้านหรือทำงานที่บ้าน โดยด้านหมั้ง พบว่า การใส่หน้ากากอนามัยถูกต้องตามหลักสาธารณสุข มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ด้านหมิม พบว่า มีการทำความสะอาดบ้านที่อยู่อาศัยที่น้อยน้อยๆ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด และด้านฮัก พบว่า ท่านตระหนักถึงอันตรายของโรคไวรัสโคโรนา ซึ่งสามารถเกิดอาการรุนแรงและอาจเสียชีวิตได้ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด

การจัดการต่อสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัส โคโรนา 2019 ของหน่วยงานภาครัฐในจังหวัดลำพูน ซึ่งประกอบด้วย สาธารณสุขอำเภอเมืองลำพูน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ

ตำบลตันธง และเทศบาลตำบลตันธง พร้อมกับทีมแพทย์ของจังหวัดลำพูน พบว่า มีส่วนร่วมในประสานความร่วมมือกันในการจัดการโรคระบาด โดยแบ่งงานด้านต่าง ๆ 1) การแจ้งข้อมูลข่าวสาร: สาธารณสุขอำเภอแจ้งข่าวสารแก่หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน พร้อมประสานความร่วมมือกับคณะสงฆ์ในการกระจายข่าวสาร 2) การคัดกรองและการรักษา: การคัดแยกผู้ติดเชื้อและผู้ที่มีความเสี่ยง โดยแยกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่มีสุขภาพดี กลุ่มที่มีโรคประจำตัว และกลุ่มที่ติดโควิด 3) การป้องกันการแพร่ระบาด: ปรับรูปแบบการประกอบศาสนพิธีให้สอดคล้องกับแนวทางการป้องกัน ส่งเสริมการทำงานในที่พำนักอาศัย และการเว้นระยะห่าง 4) การเฝ้าระวังและตรวจติดตาม: มีการตรวจพื้นที่และเฝ้าระวังบุคคลอื่นที่เข้ามาในพื้นที่ใหม่

การประยุกต์ใช้หลักธรรมอุปมาเทนะ สัมปาเทนะ ในการป้องกันตนเองจากโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 คือ การไม่ประมาท เพราะความประมาทเป็นหนทางนำไปสู่การสูญเสียชีวิต ผู้ที่ไม่ประมาทคือผู้ที่มีสติสัมปชัญญะรู้อยู่ตลอดเวลา ระมัดระวังตนเองตลอดเวลา ปฏิบัติตัวตามมาตรการที่สาธารณสุขแนะนำ การประยุกต์ใช้ภาษาถิ่นคำว่า “หมึง” หรือการมีสติสัมปชัญญะ คือ การสวมหน้ากากอนามัย ล้างมือบ่อยๆ เว้นระยะห่าง ทานอาหารที่มีประโยชน์ ตรวจสุขภาพประจำปี และฉีดวัคซีน ส่วนคำว่า “หนิม” คือ การอยู่นิ่งๆ ลดการออกนอกบ้าน มีสมาธิจิตจดจ่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทำกิจกรรมในบ้าน ใช้เทคโนโลยีในการทำงานที่บ้าน และคำว่า “ฮัก” คือ การรักษา แบ่งออกได้ 2 ส่วน คือ การรักษาทางกาย และทางใจ การรักษาทางกายคือ การเสริมสร้างภูมิคุ้มกันด้วยสมุนไพร รักษาด้วยยาแผนปัจจุบัน ออกกำลังกาย ส่วนการรักษาทางใจด้วยการสวดมนต์ นั่งสมาธิ ฟังธรรมะ ทำกิจกรรมที่ชอบหรือกิจกรรมที่ช่วยผ่อนคลายความเครียด ทั้งนี้ ผลสำเร็จของการป้องกันตนเองจากโรคติดเชื้อไวรัส โคโรนา 2019 นั้น เกิดจากประชาชนให้ความร่วมมือที่ดีและนโยบายของกระทรวงสาธารณสุข

2. การพัฒนากระบวนการสร้างกลไกการป้องกันตนเองเชิงพุทธด้านสุขภาพแบบองค์รวมตามหลักธรรม อุปมาเทนะ สัมปาเทนะ ผ่านภาษาท้องถิ่นภาคเหนือ “หมึง – หนิม - ฮัก” หมู่บ้านสีขาว จังหวัดลำพูน จากการวิจัยพบว่า ได้พัฒนาเป็นชุดความรู้ เพื่อใช้องค์ความรู้เผยแพร่ให้กับประชาชน และบุคคลที่สนใจให้เข้าใจ โดยพัฒนาชุดความรู้ใน 6 ขั้นตอน คือ 1) ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 และการป้องกันตนเอง 2) การวางกรอบความคิด เพื่อนำไปจัดทำเป็นชุดความรู้โดยวางกรอบแนวคิดเป็นภาษาท้องถิ่นภาคเหนือ คือคำว่า “หมึง – หนิม - ฮัก” โดยคำว่า หมึง คือ การมีสติสัมปชัญญะ ปฏิบัติตัวตามการป้องกันโรคระบาดใหม่ หนิม คือ การอยู่บ้าน การเว้นระยะห่างทางสังคม ส่วนคำว่า ฮัก คือ การรักษาทางกาย และรักษาทางใจ 3) ออกแบบชุดความรู้โดยการร่างแบบชุดความรู้ โดยแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ บทนำ และเนื้อหา 4) สร้างชุดความรู้ เป็นการนำร่างรูปแบบของชุดความรู้ไปสร้างเป็นชุดความรู้ที่นำไปใช้จริง 5) ชุด

ความรู้ ประกอบด้วย ส่วนที่ 1 บทนำ ประกอบด้วยความเป็นมา และวัตถุประสงค์ในการจัดทำ ชุดความรู้ ส่วนที่ 2 เนื้อหา ประกอบไปด้วย ความรู้เกี่ยวกับไวรัสโคโรนา (โควิด-19), ความรู้ด้าน “หมั่น” คือ การมีสติสัมปชัญญะ โดยแบ่งออกเป็น 2 แบบ คือ หมั่นต้อปัจจัยภายนอก เป็นการใช้ชีวิตแบบ New Normal และหมั่นต้อปัจจัยภายใน คือการสร้างภูมิคุ้มกันต้านทานต่อโรค, ด้าน “หนี” การอยู่นิ่งๆ การอยู่บ้าน การทำงานที่บ้าน รวมไปถึงการเว้นระยะห่างทางสังคม การ Home Isolation การ Work from Home และด้าน “ฮัก” คือ การรักษาทางกาย เช่น รักษาด้วยยาและสมุนไพร เช่น ยาฟ้าวิปริยาเวียร์ ยาเรมเดซิเวียร์ ฟาทำลาโยโจร ชิง กระเทียม เป็นต้น การออกกำลังกาย และการรักษาทางใจ เช่น การฝึกหายใจแบบปราณ การนั่งสมาธิ การสวดมนต์ เป็นต้น 6) ปรับปรุงและประเมินผล พบว่า ผลการประเมินความถูกต้องของเนื้อหา ประโยชน์ในการใช้ และความน่าสนใจของชุดความรู้โดยผู้เชี่ยวชาญ โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเพื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน สรุปได้ว่า ชุดความรู้ ผ่านเกณฑ์การประเมินผล จึงสามารถนำไปใช้เผยแพร่สู่สาธารณะได้

3) การส่งเสริมกระบวนการสร้างกลไกการป้องกันตนเองเชิงพุทธด้านสุขภาพแบบองค์รวมตามหลักธรรม อปฺปมาเทนฺนะ สัมปาเทถะ ผ่านภาษาท้องถิ่นภาคเหนือ “หมั่น – หนี – ฮัก” หมู่บ้านสีขาว จังหวัดลำพูน จากการวิจัยพบว่า ได้จัดอบรมถ่ายทอดความรู้ให้กับกลุ่มเป้าหมายซึ่งเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในตำบลต้นธง และเทศบาลตำบลต้นธง รวมถึงโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลต้นธง มีผู้เข้าอบรม จำนวน 72 ราย เป็นการถ่ายทอดที่มาและความสำคัญของการสร้างชุดความรู้ ประโยชน์ที่จะได้รับจากงานวิจัย และการนำความรู้ไปสู่แนวทางการปฏิบัติจริง กิจกรรมการถ่ายทอดความรู้แบ่งเป็น 3 ช่วง ช่วงแรกเป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับกลไกการป้องกันตนเอง และสุขภาพแบบองค์รวม ช่วงที่สอง เป็นการให้ความรู้ของหลักธรรมอปฺปมาเทนฺนะ สัมปาเทถะ และช่วงที่สาม เป็นการอธิบายวิธีการประยุกต์ใช้หลักธรรมอปฺปมาเทนฺนะ สัมปาเทถะ ผ่านภาษาท้องถิ่นภาคเหนือ “หมั่น – หนี – ฮัก” ทั้งนี้ ยังได้ถ่ายทอดความรู้เพื่อการนำไปใช้ประโยชน์ ให้กับกลุ่มพระภิกษุสงฆ์ของจังหวัดลำพูน ประมาณ 500 รูป การถ่ายทอดความรู้ให้กับกลุ่มพระภิกษุสงฆ์เพื่อที่เหล่าคณะสงฆ์จะได้มีความรู้และนำไปสอนให้แก่ประชาชนในพื้นที่ของตนเองเพื่อให้ประชาชนเข้าใจเกี่ยวกับโควิด-19 มากยิ่งขึ้น

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาพฤติกรรมในการป้องกันการติดเชื้อจากโรคระบาดไวรัสโคโรนา 2019 พบว่า ในด้านฮัก : การดูแลสุขภาพสุขภาพ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ ด้านหมั่น : พฤติกรรมการปฏิบัติในการใช้ชีวิตประจำวันตามหลัก New Normal Practices และด้านหนี :

การปฏิบัติตัวเมื่ออยู่บ้านหรือทำงานที่บ้าน ตามลำดับ สะท้อนได้ว่า ประชาชนเห็นความสำคัญต่อการรักษาสุขภาพเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีให้กับร่างกาย ขณะเดียวกัน มีการปรับตัวต่อสถานการณ์ใหม่ หรือดำเนินชีวิตตามวิถีใหม่เพื่อป้องกันการติดเชื้อจากไวรัสโคโรนา 2019 การเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมเหล่านี้ เกิดจากระบบการจัดการของภาครัฐที่รับมือต่อสถานการณ์ได้ดีและหน่วยงานสาธารณสุขที่ประชาสัมพันธ์ให้ความรู้แก่ประชาชน รวมถึงความร่วมมือขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน และประชาชนที่มีส่วนร่วมในการประพฤติปฏิบัติตามข้อกำหนดของภาครัฐ ผลการวิจัยดังกล่าวนี้ ได้สอดคล้องกับงานวิจัยของ **นาริมะห์ แวปูเตะ คันธมาทน์ กาญจนภูมิ และ กัลยา ตันสกุล** (2564: 31) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พฤติกรรมการป้องกันโรคจากไวรัสโคโรนา 2019 ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา” พบว่า การชี้แจงให้ทราบถึงสถานการณ์ รวมทั้งการมีส่วนร่วมของภาครัฐ เอกชน และมหาวิทยาลัยในการขับเคลื่อนการป้องกันโรคจากไวรัสโคโรนา 2019 อย่างจริงจังและต่อเนื่อง จึงทำให้เกิดประสิทธิภาพต่อพฤติกรรมการป้องกันโรคของนักศึกษา

จากผลการวิจัยของการพัฒนากระบวนการสร้างกลไกการป้องกันตนเองเชิงพุทธด้านสุขภาพแบบองค์รวมตามหลักธรรม อปฺปมาเทนฺนะ สัมปาเทถะ ผ่านภาษาท้องถิ่นภาคเหนือ “หมึ่ง – หนิม – ฮัก” หมู่บ้านสีขาว จังหวัดลำพูน เป็นการบูรณาการภาษาท้องถิ่นภาคเหนือ ของคำว่า “หมึ่ง – หนิม – ฮัก” โดยสร้างเป็นชุดความรู้ ซึ่งคำว่า “หมึ่ง” หรือการมีสติสัมปชัญญะ คือการมีสติสัมปชัญญะต่อปัจจัยภายนอก เป็นการใช้ชีวิตแบบ New Normal และหมึ่งต่อปัจจัยภายใน คือการสร้างภูมิคุ้มกันด้านตนต่อโรค ส่วน “หนิม” การอยู่นิ่งๆ การเว้นระยะห่างทางสังคม และด้าน “ฮัก” คือ การรักษาทางกายและทางจิต ชุดความรู้นี้ จะช่วยให้ประชาชนมีสติในการดำเนินชีวิตในวิถีที่เปลี่ยนแปลงจากเดิม หรือเป็นวิถีการดำเนินชีวิตแบบใหม่ที่มีการปรับตัวและป้องกันตนเอง ครอบครัวและชุมชนให้รอดพ้นจากการติดเชื้อของโรคระบาดได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ธีระพงษ์ ทศวัฒน์** (2563: 40-41) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางสังคมของประชาชนและการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)” ผลการวิจัยพบว่า มีการพัฒนาด้านพฤติกรรม New Normal มาตรฐานวิถีชีวิตใหม่หลัง COVID-19

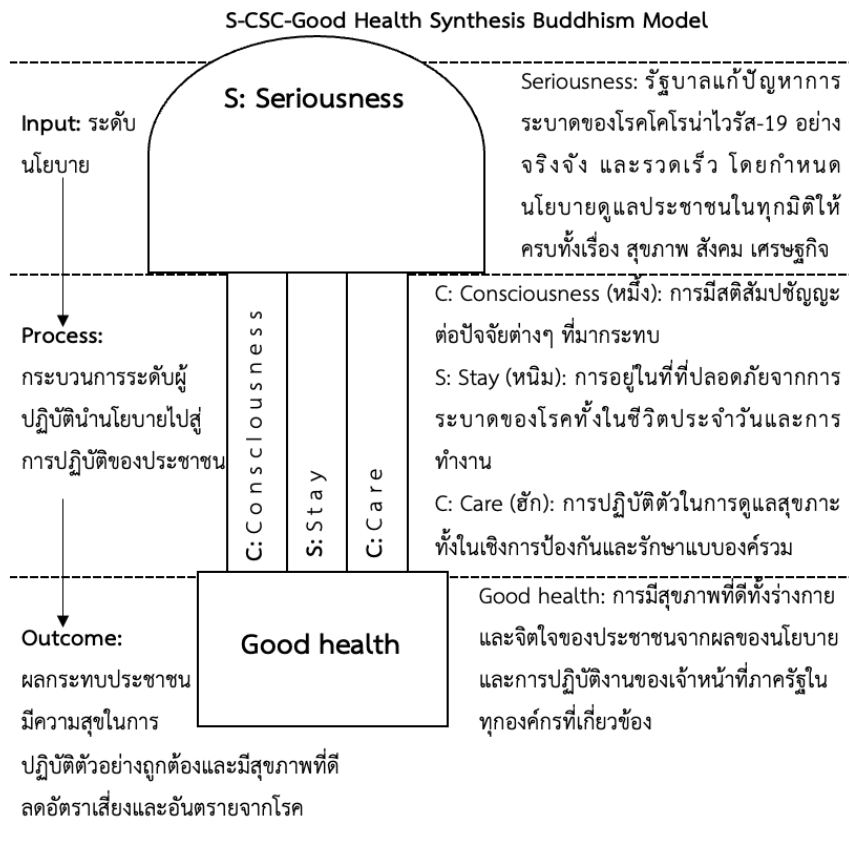
จากการส่งเสริมกระบวนการสร้างกลไกการป้องกันตนเองเชิงพุทธด้านสุขภาพแบบองค์รวมตามหลักธรรม อปฺปมาเทนฺนะ สัมปาเทถะ ผ่านภาษาท้องถิ่นภาคเหนือ “หมึ่ง – หนิม – ฮัก” หมู่บ้านสีขาว จังหวัดลำพูน เป็นการสร้างความรู้และตระหนักรู้ให้กับประชาชนในการป้องกันตนเองจากโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 โดยการอบรมและถ่ายทอดความรู้แก่กลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย ทั้งอาสาสมัครสาธารณสุข พระภิกษุสงฆ์ และประชาชนทั่วไป ทำให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจ และสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง ซึ่งส่งผลให้การป้องกันโรคและ

การเสริมสร้างสุขภาพแบบองค์รวม คือ กาย ใจ สังคม และปัญญา ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมศรี เรืองแก้ว ประกอบ ใจมั่น และจิราพร วัฒนศรีสิน (2563: 26) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษา” ผลการวิจัยชี้ว่า รูปแบบการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษา มีองค์ประกอบ 4 ด้านคือ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสังคม ด้านสติปัญญา

องค์ความรู้จากงานวิจัย

จากการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยสรุปได้เป็นนวัตกรรมเพื่อการปฏิบัติตามงานวิจัยนี้ เรียกว่า S-CSC-Good health synthesis Buddhism Model

S-CSC-Good Health Synthesis Buddhism Model

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

S-CSC-Good health synthesis Buddhism Model เป็นกระบวนการสร้างกลไกการป้องกันตนเองเชิงพุทธตั้งแต่ในระดับนโยบาย ระดับปฏิบัติการ และส่งผลกระทบเชิงบวกต่อประชาชน ดังนี้

ระดับนโยบาย Seriousness: รัฐบาลแก้ปัญหาการระบาดของโรคโคโรนาไวรัส-19 อย่างจริงจัง และรวดเร็ว โดยกำหนดนโยบายดูแลประชาชนในทุกมิติให้ครบทั้งเรื่อง สุขภาพ สังคม เศรษฐกิจ ในการจัดการต่อสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัส โคโรนา 2019 ของหน่วยงานภาครัฐในจังหวัดลำพูน ซึ่งประกอบด้วย สาธารณสุขอำเภอเมืองลำพูน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลต้นธง และเทศบาลตำบลต้นธง พร้อมกับทีมแพทย์ของจังหวัดลำพูน มีส่วนร่วม ประสานความร่วมมือกันในการจัดการโรคระบาด โดยแจ้งข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโรค แก่หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ประสานความร่วมมือกับคณะสงฆ์จังหวัดลำพูน ในการกระจายข่าวสาร และให้ความรู้ด้านสุขภาพแก่ อสม.เพื่อให้ อสม.ส่งต่อความรู้กับประชาชน มีการคัดแยกผู้ติดเชื้อและผู้ที่มีความเสี่ยง มีการปรับรูปแบบการประกอบศาสนพิธีให้สอดคล้องกับแนวทางการป้องกัน มีการตรวจพื้นที่ เฝ้าระวังบุคคลอื่นที่เข้ามาในพื้นที่ใหม่

ระดับปฏิบัติการ C: Consciousness (หมิง): การมีสติสัมปชัญญะต่อปัจจัยต่างๆ ที่มากระทบโดยใช้หลักธรรม อปปมาเทนนะ สัมปาเทนะ (ความไม่ประมาท) การเจริญสติ ในการคิด การพูด และการกระทำ เช่น ยืน เดิน นั่ง นอน ต้องมีสติกำกับทุกเมื่อ การฝึกสติช่วยให้สามารถหลีกเลี่ยงความประมาท และสามารถป้องกันตนเองจากโรคติดเชื้อไวรัส โคโรนา 2019 โดยการสวมหน้ากากอนามัย การล้างมือบ่อยๆ ด้วยน้ำสบู่หรือเจลแอลกอฮอล์ เว้นระยะห่าง ทานอาหารร้อน ทานอาหารที่มีประโยชน์ต่อสุขภาพ ออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ ตรวจสุขภาพประจำปี และการฉีดวัคซีน เพื่อป้องกันการเสียชีวิตจากความรุนแรงของโรค

S: Stay (หนิม): การอยู่ในที่ที่ปลอดภัยจากการระบาดของโรคทั้งในชีวิตประจำวัน และการทำงาน โดยลดการออกนอกบ้านให้น้อยที่สุด ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่เคยทำนอกบ้าน เป็นการทำกิจกรรมในบ้านแทน จัดลำดับความสำคัญงานธุระนอกบ้าน เว้นระยะห่างกันซึ่งกันและกัน ขณะอยู่ในบ้านให้เว้นระยะห่างกับสมาชิกในบ้าน และทำงานที่บ้านโดยใช้เทคโนโลยีเครื่องมือสื่อสารให้เป็นประโยชน์ในการรับ-ส่งงาน หรือการประชุม

C: Care (ฮัก): การปฏิบัติตัวในการดูแลสุขภาพทั้งในเชิงการป้องกันและรักษาแบบองค์รวม เช่น การทานอาหารที่มีส่วนประกอบของสมุนไพรที่ช่วยในการป้องกัน คือ ขิง ข่า ตะไคร้ กระชาย กระเพรา หอมแดง กระเทียม มะขามป้อม ส่วนผู้ที่ติดเชื้อแล้วจะทานฟ้าทะลายโจร ร่วมกับยาแผนปัจจุบันในการรักษา การรักษาทางใจ เช่น การสวดมนต์ นั่งสมาธิ ฟังธรรมะ ทำกิจกรรมที่ชอบหรือกิจกรรมที่ช่วยผ่อนคลายความเครียด เพื่อให้จิตใจผ่อนคลาย ไม่ตื่นตระหนก

มีสติรับมือได้ในทุกสถานการณ์

ผลกระทบต่อประชาชน Good health: ประชาชนมีสุขภาพดีทั้งร่างกายและจิตใจ มีความสุข ปฏิบัติตัวในการป้องกันตนเองได้อย่างถูกต้อง ลดอัตราเสี่ยงและอันตรายจากโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ซึ่งเป็นผลของนโยบายและการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ภาครัฐในทุกองค์กรที่เกี่ยวข้อง ตามมาตรการในการรับมือกับการระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019

สรุป

กระบวนการสร้างกลไกการป้องกันตนเองเชิงพุทธด้านสุขภาพแบบองค์รวมตามหลักธรรม อปปมาเทนะ สัมปาเทละ ผ่านภาษาท้องถิ่นภาคเหนือ “หมั่ง – หมิม - ฮัก” หมู่บ้านสีขาว จังหวัดลำพูน พบว่า ด้าน “หมั่ง” คือการมีสติสัมปชัญญะ ได้แก่ การสวมหน้ากากอนามัย การล้างมือ ด้วยน้ำสบู่หรือเจลแอลกอฮอล์ เว้นระยะห่าง ทานอาหารที่มีประโยชน์ต่อสุขภาพ ออกกำลังกายสม่ำเสมอ ตรวจสุขภาพประจำปี และฉีดวัคซีน แนวปฏิบัตินี้จึงเป็นแนวทางช่วยป้องกันการติดเชื้อของโรคได้

การพัฒนากระบวนการสร้างกลไกการป้องกันตนเองเชิงพุทธด้านสุขภาพแบบองค์รวมตามหลักธรรม อปปมาเทนะ สัมปาเทละ ผ่านภาษาท้องถิ่นภาคเหนือ “หมั่ง – หมิม - ฮัก” หมู่บ้านสีขาว จังหวัดลำพูน เป็นการบูรณาการภาษาท้องถิ่นภาคเหนือ ของคำว่า “หมั่ง – หมิม - ฮัก” เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่เข้าใจได้ง่ายเกี่ยวกับการป้องกันตนเองจากโควิด-19 และเป็นแนวทางป้องกันตนเองจากโรคอื่น ซึ่งการมีสติสัมปชัญญะโดยการหมั่งต่อปัจจัยภายนอกคือการมีสติในการใช้ชีวิตแบบ New Normal และหมั่งต่อปัจจัยภายใน คือการสร้างภูมิคุ้มกันต้านทานต่อโรครวมถึงคำว่า หมิม คือ การอยู่นิ่งๆ การอยู่บ้าน การทำงานที่บ้าน รวมไปถึงการเว้นระยะห่างทางสังคม เพื่อลดการแพร่กระจายของโควิด-19 การ Home Isolation หรือการกักตัวที่บ้านเมื่อติดเชื้อโควิด-19 รวมไปถึงการ Work from Home ล้วนเป็นวิถีการดำเนินชีวิตแบบใหม่

การส่งเสริมกระบวนการสร้างกลไกการป้องกันตนเองเชิงพุทธด้านสุขภาพแบบองค์รวมตามหลักธรรม อปปมาเทนะ สัมปาเทละ ผ่านภาษาท้องถิ่นภาคเหนือ “หมั่ง – หมิม - ฮัก” หมู่บ้านสีขาว จังหวัดลำพูน ด้วยการ ถ่ายทอดความรู้แก่อาสาสมัครสาธารณสุขซึ่งทำงานใกล้ชิดกับประชาชนในพื้นที่ รวมถึงเฝ้าระวัง ดูแล ประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับด้านสุขภาพให้กับคนในชุมชน เพื่อให้นำความรู้ไปสู่แนวทางการปฏิบัติจริง โดยความรู้ที่ถ่ายทอดนั้นเป็นความรู้ที่ใช้ดูแลสุขภาพแบบองค์รวม คือ การดูแลสุขภาพกายด้วยการทานยาสมุนไพร หรือยาแผนปัจจุบัน การรักษาสุขภาพใจด้วยการสวดมนต์ นั่งสมาธิ ลดความเครียด การเว้นระยะห่างทางสังคม การสื่อสารผ่านระบบออนไลน์ การทำงานที่บ้านโดยใช้เทคโนโลยี และการตระหนักรู้ด้วยปัญญาต่อ

การป้องกันตนเองไม่ให้ติดโรค

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ภาครัฐ ควรส่งเสริมกระบวนการสร้างกลไกการป้องกันตนเองเชิงพุทธด้านสุขภาพแบบองค์รวมตามหลักธรรม อปปมาเทนะ สัมปาเทละ ผ่านภาษาท้องถิ่นภาคเหนือ “หมั้ง – หนิม - ฮัก” หมู่บ้านสีขาว จังหวัดลำพูน เพื่อช่วยให้ความรู้ และคลายความเครียดในสถานการณ์ของโรคระบาด

2) ภาครัฐ ควรสนับสนุนงบประมาณให้กับสถาบันทางศาสนา สถาบันการศึกษา รวมถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการเผยแพร่ชุดความรู้ กระบวนการสร้างกลไกการป้องกันตนเองเชิงพุทธด้านสุขภาพแบบองค์รวมตามหลักธรรม อปปมาเทนะ สัมปาเทละ ผ่านภาษาท้องถิ่นภาคเหนือ “หมั้ง – หนิม - ฮัก” หมู่บ้านสีขาว จังหวัดลำพูน เพื่อเผยแพร่ให้แก่ประชาชนอย่างทั่วถึง

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1) ภาครัฐ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำความรู้นี้ไปประยุกต์ใช้กับการแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์อื่นๆ

2) ภาครัฐ ควรเปิดช่องทางและสนับสนุนงบประมาณการให้ทุนในการสร้างกลไกการป้องกันตนเองเชิงพุทธด้านสุขภาพแบบองค์รวมตามหลักธรรม อปปมาเทนะ สัมปาเทละ ผ่านภาษาท้องถิ่นภาคเหนือ “หมั้ง – หนิม - ฮัก” เพื่อนำไปใช้ในการเผยแพร่แก่ประชาชน

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำผลการวิจัยไปพัฒนานโยบายเพื่อให้ประชาชนสามารถปรับตัวได้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

บรรณานุกรม

- กระทรวงสาธารณสุขกรมควบคุมโรค. (2564). **โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)**. จาก <https://ddc.moph.go.th/viralpneumonia/index.php>
- ธีระพงษ์ ทศวัฒน์. (2563). “การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางสังคมของประชาชนและการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)”. **วารสารมหาวิทยาลัยนครพนม**. 7(9), 40-55
- นงลักษณ์ โตบันลือภาพ และคณะ. (2564). “การรับรู้ ทศนคติ และความรู้ต่อมาตรการการเว้นระยะห่างทางสังคมและผลต่อการปฏิบัติตัวตามมาตรการ สุขภาพจิต และคุณภาพชีวิตของประชาชน ในจังหวัดลำปาง ในช่วงการระบาดของโรคโควิด-19”. **วารสารวิชาการสุขภาพภาคเหนือ**. 8(1), 169.
- นาริมะห์ แวปูเตะ คันธมาทน์ กาญจนภูมิ และ กัลยา ตันสกุล. (2564). “พฤติกรรมป้องกันการโรคจากไวรัสโคโรนา 2019 ของนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา”. **วารสารสภาการสาธารณสุขชุมชน**. 3(2), 31.
- เนตรชาณี กมลรัตนานันท์ และคณะ. (2563). “การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ในช่วงวิกฤต โควิด-19”. **วารสารเกื้อการุณย์**. (27): 175.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2560). **การวิจัยเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สุวีริยาสาส์น จำกัด.
- ประนอม ธมมาลงกาโร, พระอาจารย์มหา. (2561). “อปปมาทธรรม”. **วารสารโพธิยาลัย**. 4(43), 3.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมศรี เรืองแก้ว ประกอบ ใจมั่น และจิราพร วัฒนศรีสิน. (2563). “การพัฒนารูปแบบการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษา.” **วารสารสมาคมนักวิจัย**. 25(1), 26.
- Likert. Rensis. (1967). “The Method of Constructing and Attitude Scale”. **Reading in Attitude Theory and Measurement**. Fishbein. Martin. Ed. New York: Wiley & Son.

การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช คำชะโนด
จังหวัดอุดรธานี
The Development of Belief-Based Tourism related to the Great Naga
King at Kham Chanod, Udon Thani Province

ธาวิช ถนอมจิตต์

ณัฐกานต์ ตันมิ่ง

Taviz Tatnormjit

Nattakhan Tunming

มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

Pibulsongkram Rajabhat University

ปฐิปัท ตันมิ่ง

Patipat Tunming

มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

Mae Fah Luang University

Corresponding Author, E-mail: Patipat.tun@mfu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบันด้านการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช และ 2) เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน ประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณ และการวิจัยเชิงคุณภาพ การเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามนักท่องเที่ยวจำนวน 400 คน และการสัมภาษณ์หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนในพื้นที่

ผลการวิจัย พบว่า 1) สถานการณ์ปัจจุบันด้านการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช คือ ควรพัฒนาด้านการจัดการการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช ควบคู่ไปกับการสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช และ 2) แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี ประกอบด้วย การส่งเสริมและพัฒนาจุดเด่นด้านความเชื่อและความศรัทธา การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก การสร้างความเชื่อมโยงระหว่างแหล่งท่องเที่ยวกับที่พักแรม การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์

ความเชื่อพญานาคราช การสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานในการบูรณาการการพัฒนา การปรับปรุงป้ายบอกทางและระบบขนส่งสาธารณะ การพัฒนาแพ็คเกจและสร้างมูลค่าเพิ่มการท่องเที่ยว และการส่งเสริมการใช้ช่องทางออนไลน์เพื่อเข้าถึงนักท่องเที่ยว

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงความเชื่อ, พญานาค, คำชะโนด

Abstract

This article aims to 1) study and analyze the current situation of belief-based tourism related to the Great Naga King and 2) propose guidelines for developing belief-based tourism related to the Great Naga King at Kham Chanod, Udon Thani Province. The research was conducted using a mixed-method approach, collecting data from 400 tourist questionnaires and interviews with government agencies, the private sector, and local people. Content analysis and descriptive statistics were used to analyze the data.

The result found that 1) the current situation of belief-based tourism related to the Great Naga King was that tourism management should be developed concurrently with creating tourism experiences related to the belief-based tourism related to the Great Naga King, and 2) the guidelines for the development of belief-based tourism related to the Great Naga King at Kham Chanod, Udon Thani Province consists of promoting and developing the distinctive features of beliefs and faith, developing amenities, creating linkages between tourist attractions and accommodations, developing cultural and historical tourism activities related to the belief in the Great Naga King, fostering cooperation between agencies to integrate development, improving signage and public transportation systems, developing packages and adding value to tourism, and promoting the use of online channels to reach tourists.

Keywords: Belief-Based Tourism, Great Naga King, Kham Chanod

บทนำ

การท่องเที่ยวเชิงความเชื่อเป็นรูปแบบการเดินทางที่มีความสำคัญและเติบโตอย่างรวดเร็วในระดับโลก โดยมีนักท่องเที่ยวประมาณ 450 ล้านคนต่อปีที่เดินทางด้วยวัตถุประสงค์ทางศาสนาและความเชื่อ ก่อให้เกิดรายได้มหาศาลกว่า 1.47 หมื่นล้านดอลลาร์สหรัฐในปี ค.ศ. 2023 และคาดว่าจะเพิ่มขึ้นเป็น 3.83 หมื่นล้านดอลลาร์สหรัฐภายในปี ค.ศ. 2034 (Future Markets Insight, 2024) การท่องเที่ยวในรูปแบบนี้มีความยืดหยุ่นสูงต่อภาวะเศรษฐกิจและการเมือง เนื่องจากนักท่องเที่ยวมีแรงจูงใจที่เข้มแข็งจากความศรัทธา นอกจากนี้ยังสามารถดึงดูดผู้คนได้หลากหลายกลุ่มจากทั่วโลก ทำให้หลายประเทศหันมาให้ความสำคัญและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงความเชื่อมากขึ้น (Oxford Business Group, 2023) ซึ่งส่งผลเชิงบวกต่อการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อของประเทศไทย

การท่องเที่ยวเชิงความเชื่อในบริบทของประเทศไทยเป็นตลาดการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูง โดยเฉพาะในกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทย โดยข้อมูลจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (TAT) พบว่า การท่องเที่ยวเชิงความเชื่อสร้างรายได้สูงถึง 1.08 หมื่นล้านบาทในปี พ.ศ. 2562 และคาดการณ์ว่าจะสามารถสร้างรายได้สูงถึง 1.5 หมื่นล้านบาทในปี พ.ศ. 2567 (Tourism Authority of Thailand, 2023) และพบว่ามีการส่งเสริมการท่องเที่ยวมูเตลู ท่องเที่ยวมิติความเชื่อ เสริมเศรษฐกิจชุมชน (ศูนย์พัฒนาวิชาการด้านตลาดการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2567) โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องพญานาค เช่น คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี ซึ่งสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มากกว่า 5,000 คนต่อวันในช่วงวันหยุด (Bangkok Post, 2024) นอกจากนี้ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยยังได้จัดทำเส้นทางท่องเที่ยวเชิงความเชื่อ 12 เส้นทางทั่วประเทศ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวรูปแบบดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง (Nicha, 2023) ซึ่งเป็นผลดีต่อการส่งเสริมและพัฒนากิจการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี

จากการทบทวนวรรณกรรม พบว่า การท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี ยังประสบปัญหาและอุปสรรคหลายประการ เช่น จากการศึกษาการจัดการพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ พบว่า พื้นที่คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี พบปัญหาด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว ปัญหาด้านสินค้าและบริการ และปัญหาด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว (Detchatree, Sanpot, Auesriwong & Turisut, 2017: 234) ทั้งนี้ จากการศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยว โดยศึกษาเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการเดินทางมาท่องเที่ยว ลักษณะของการเดินทางท่องเที่ยว ช่วงเวลาในการเดินทางท่องเที่ยว และบุคคลที่ร่วมเดินทางท่องเที่ยว (Sritalalai, 2020: 57) การขาดการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในแหล่งท่องเที่ยวเชิงความเชื่อ ควรนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาประยุกต์

ใช้ในการนำเสนอเรื่องราวและประวัติศาสตร์ของคำชะโนด เช่น การใช้เทคโนโลยีความเป็นจริงเสมือน (VR) และความเป็นจริงเสริม (AR) เพื่อสร้างประสบการณ์ที่น่าตื่นตาตื่นใจแก่นักท่องเที่ยว (Tourism Authority of Thailand, 2023) ทั้งนี้ ความเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อ พญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี พบว่า ควรมีการจัดการพื้นที่และสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสมรองรับนักท่องเที่ยวจำนวนมาก (Phaithayaporn, 2022: 186) ควรมีการสื่อความหมายที่ถูกต้องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น (Sritalalai, 2020: 53; Samorna, 2017: 209) รวมถึงผลกระทบต่อระบบนิเวศและวิถีชีวิตชุมชน (Tourism Authority of Thailand, 2020) นอกจากนี้ ควรมีการบูรณาการท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการกำหนดทิศทางการส่งเสริมการท่องเที่ยว (Charoenmahavit, 2020: 110) อีกทั้ง ควรมีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงคุณภาพสินค้าและบริการ (Phasurat & Sukprasert, 2019: 49) และควรส่งเสริมการให้ความรู้ในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว (Detchatree et al, 2017: 224) ซึ่งอาจส่งผลต่อความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงความเชื่อ พญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี ในระยะยาว

ด้วยเหตุนี้ คณะผู้วิจัยจึงสนใจศึกษา เรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อ พญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี เพื่อเสนอแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อ พญานาคราช โดยคำนึงถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ควบคู่ไปกับการสร้างประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนท้องถิ่น โดยผลการวิจัยจะช่วยให้เกิดองค์ความรู้ในการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อ พญานาคราช และสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน อันจะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อของประเทศไทยในภาพรวมต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบันด้านการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อ พญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี
2. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อ พญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษานี้เป็นการศึกษาวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method) ประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีรายละเอียดดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วย 1) กลุ่มนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี โดยไม่ทราบจำนวนที่แน่นอน ดังนั้น จึงกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างจากสูตรการคำนวณของ Cochran (1977) โดยคำนวณด้วยค่าความเชื่อมั่นในระดับร้อยละ 95 ค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐานที่ระดับนัยความสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ค่าสัดส่วนของความคลาดเคลื่อนของตัวอย่างที่ยอมให้เกิดขึ้นได้ ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และสัดส่วนความคลาดเคลื่อน 0.05 โดยสามารถคำนวณกลุ่มตัวอย่างได้ 385 ตัวอย่าง ทั้งนี้ เพื่อให้การเก็บข้อมูลมีความน่าเชื่อถือเพิ่มมากขึ้น การศึกษานี้จึงเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง เท่ากับ 400 ตัวอย่าง ด้วยการสุ่มตัวอย่างตามความสะดวก (Convenience Sampling) 2) กลุ่มหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ด้วยการกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive Selection) ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัดอุดรธานี การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานอุดรธานี องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านม่วง สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดอุดรธานี 3) กลุ่มผู้ประกอบการภาคเอกชน ด้วยการกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive Selection) ประกอบด้วย สมาคมธุรกิจการท่องเที่ยวจังหวัดอุดรธานี ธุรกิจอาหารและเครื่องดื่ม ธุรกิจที่พักแรม ธุรกิจของที่ระลึก ธุรกิจนำเที่ยว และธุรกิจคมนาคมขนส่ง และ 4) กลุ่มประชาชนในพื้นที่คำชะโนด อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประชาชนชุมชน ด้วยการกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive Selection)

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย 1) แบบสอบถามสำหรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี 2) แบบสัมภาษณ์สำหรับหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง 3) แบบสัมภาษณ์สำหรับผู้ประกอบการภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง และ 4) แบบสัมภาษณ์สำหรับประชาชนในพื้นที่ฯ โดยมีตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอนดังนี้ 1) การหาค่าความตรงของเนื้อหา (Index of Item-Objective Congruence) โดยการนำแบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถาม ให้ผู้ทรงคุณวุฒิ 3 คน ดำเนินการตรวจสอบ เพื่อหาค่าความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Index of Item-Objective Congruence: IOC) พบว่า แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ทุกข้อมีค่าความตรงของเนื้อหา มากกว่า 0.67 ทุกข้อจึงนำไปใช้ในการเก็บข้อมูลจริงต่อไป 2) การหาค่าความเที่ยง (Reliability) ของแบบสอบถาม โดยการนำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา (IOC) จากผู้ทรงคุณวุฒิ จากนั้น ดำเนินการตรวจสอบความเที่ยง (Reliability) ของแบบสอบถาม ด้วยการหาค่า Coefficient Alpha โดยวิธีการของ Cronbach นำไปทดสอบกับกลุ่มประชากรทดลองจำนวนร้อยละ 40 ตัวอย่าง ทั้งเป็นรายข้อ และทั้งเป็นชุดหรือเป็นแบบแผน (Pattern) พบว่า ค่า Coefficient Alpha ทั้งเป็นรายข้อ และ

ทั้งเป็นชุดหรือเป็นแบบแผน (Pattern) มีค่ามากกว่า 0.80 ทุกข้อ จึงนำไปใช้ในการเก็บข้อมูลจริงต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล แบ่งเป็น 2 รูปแบบ ประกอบด้วย 1) การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) จาก แบบสอบถามสำหรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี แบบสัมภาษณ์สำหรับหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง แบบสัมภาษณ์สำหรับผู้ประกอบการภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง และแบบสัมภาษณ์สำหรับประชาชนในพื้นที่ 2) การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิงความเชื่อ องค์ประกอบด้านการจัดการการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อ พฤติกรรมนักท่องเที่ยว และแนวคิด ทฤษฎีอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง จากเอกสารทางวิชาการ วารสารวิชาการ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ รายงานประจำปีของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้ประกอบการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี

การวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งเป็น 2 รูปแบบ ประกอบด้วย 1) การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถาม ด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) เช่น ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าเฉลี่ย 2) การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสัมภาษณ์ ด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบันด้านการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี จากนั้น สังเคราะห์แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี ต่อไป

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาและวิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบันด้านการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี

1.1 ผลการศึกษาพฤติกรรมและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี

1.1.1 ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถาม

การวิเคราะห์ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถาม ด้วยสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics Analysis) ประกอบด้วย ค่าความถี่ และค่าร้อยละ โดยมีรายละเอียดดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถาม	รายการ	ความถี่	ร้อยละ
เพศ	ชาย	130	32.50
	หญิง	270	67.50
อายุ	น้อยกว่า 20 ปี	24	6.00
	20-30 ปี	116	29.00
	31-40 ปี	132	33.00
	41-50 ปี	92	23.00
	51-60 ปี	26	6.50
	มากกว่า 60 ปี	10	2.50
ระดับการศึกษา	ประถมศึกษา	12	3.00
	มัธยมศึกษา / ปวช.	51	12.75
	อนุปริญญา / ปวส.	53	13.25
	ปริญญาตรี	253	63.25
	ปริญญาโท	27	6.75
	ปริญญาเอก	4	1.00
อาชีพ	เจ้าของธุรกิจ	95	23.75
	รับราชการ	54	13.50
	รับจ้างทั่วไป	40	10.00
	เกษตรกร	22	5.50
	พนักงานเอกชน	31	7.75
	นักเรียน / นักศึกษา	82	20.50
	แพทย์ / พยาบาล	12	3.00
	รัฐวิสาหกิจ	13	3.25
	อื่นๆ เช่น สถาปนิก วิศวกร ประมง ช่างภาพ นักร้อง / นักแสดง นักกฎหมาย พ่อครัว / แม่ครัว นักคุุเทศก์ / ผู้นำทัวร์ และบิวตี้บล็อกเกอร์	51	12.75

ข้อมูลผู้ตอบ แบบสอบถาม	รายการ	ความถี่	ร้อยละ
รายได้เฉลี่ยต่อเดือน	น้อยกว่า 10,000 บาท	76	19.00
	10,000 - 20,000 บาท	107	26.75
	20,001 - 30,000 บาท	97	24.25
	30,001 - 40,000 บาท	87	21.75
	40,001 - 50,000 บาท	20	5.00
	มากกว่า 50,000 บาท	13	3.25
ภูมิลำเนา	จังหวัดอุดรธานี	64	16.00
	กรุงเทพมหานคร / ปริมณฑล	33	8.25
	ภาคเหนือ	14	3.50
	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	231	57.75
	ภาคกลาง	26	6.50
	ภาคตะวันออก	9	2.25
	ภาคใต้	5	1.25
สถานภาพสมรส	โสด	201	50.25
	สมรส	126	31.50
	หย่าร้าง	38	9.50
	อยู่ด้วยกัน	35	8.75
	รวม	400	100

จากตารางที่ 1 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง รองลงมา คือ เพศชาย มีอายุระหว่าง 31-40 ปี รองลงมา คือ 20-30 ปี สำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรี รองลงมา คือ อนุปริญญา หรือ ปวส. โดยประกอบอาชีพเจ้าของธุรกิจ รองลงมา คือ นักเรียน นักศึกษา รับราชการ รับจ้างทั่วไป และพนักงานเอกชน ตามลำดับ โดยมีรายได้ต่อเดือนระหว่าง 10,000 – 40,000 บาท โดยมีสถานภาพโสด รองลงมา คือ สมรสแล้ว และมีภูมิลำเนาอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1.1.2 พฤติกรรมนักท่องเที่ยว

ผลการวิเคราะห์พฤติกรรมนักท่องเที่ยว ด้วยสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics Analysis) ประกอบด้วย ค่าความถี่ และค่าร้อยละ โดยมีรายละเอียดดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์พฤติกรรมนักท่องเที่ยว

พฤติกรรมนักท่องเที่ยว	รายการ	ความถี่	ร้อยละ
เหตุผลที่เดินทางมาท่องเที่ยวในครั้งนี้	เพื่อทำตามความเชื่อ	46	11.50
	เพื่อเปิดประสบการณ์ใหม่	12	3.00
	เพื่อมาแกล้ง	54	13.50
	เพื่อมาสักการะพญานาคราช	120	30.00
	เพื่อมาขอพร	22	5.50
	เพื่อมาทำบุญสร้างวัด	18	4.50
	เพื่อมาขอเลขมงคล	96	24.00
	เพื่อมาตามคำบอกเล่า	11	2.75
	อื่นๆ เช่น เพื่อมาทำธุรกิจ เพื่อการศึกษา เพื่อพักผ่อน เพื่อมาชมต้นชะโนด และเพื่อมาเยี่ยมญาติ	21	5.25
ช่วงวันที่เดินทางมาท่องเที่ยว	จันทร์-ศุกร์	101	25.25
	เสาร์-อาทิตย์	239	59.75
	วันหยุดนักขัตฤกษ์	56	14.00
	อื่นๆ	4	1.00
ช่วงเวลาที่ทำนมาท่องเที่ยว	ช่วงเวลา 06.00-07.59 น.	22	5.50
	ช่วงเวลา 08.00-09.59 น.	64	16.00
	ช่วงเวลา 10.00-10.59 น.	164	41.00
	ช่วงเวลา 11.00-11.59 น.	89	22.25
	ช่วงเวลา 12.00-13.59 น.	43	10.75
	ช่วงเวลา 16.00 น. เป็นต้นไป	19	4.75

พฤติกรรมนักท่องเที่ยว	รายการ	ความถี่	ร้อยละ
ระยะเวลาที่ใช้ ในการท่องเที่ยว	1 ชั่วโมง	217	54.25
	ครึ่งวัน	106	26.50
	1 วัน	49	12.25
	2 วัน	15	3.75
	3 วัน หรือมากกว่า	13	3.25
ยานพาหนะที่ใช้ ในการเดินทางมาท่องเที่ยว	รถยนต์ส่วนตัว	287	71.75
	รถโดยสาร / รถประจำทาง	18	4.50
	รถจักรยานยนต์	26	6.50
	เครื่องบิน	10	2.50
	รถตู้	19	4.75
	รถรับจ้าง/เช่า	26	6.50
	อื่นๆ เช่น เดิน จักรยาน รถสามล้อ รถทัวร์ นำเที่ยว และรถไฟ	20	5.00
บุคคลที่ร่วมเดินทางมา ท่องเที่ยว	เพื่อน	127	31.75
	ครอบครัว	219	54.75
	แฟน/คนรัก	26	6.50
	มาคนเดียว	10	2.50
	หน่วยงาน/บริษัท	15	3.75
	อื่นๆ	3	0.75
ผู้ที่อิทธิพลในการตัดสินใจ เดินทางมาท่องเที่ยว	ตนเอง	188	47.00
	เพื่อน	91	22.75
	แฟน/คนรัก	39	9.75
	หน่วยงาน/บริษัท	15	3.75
	บล็อกเกอร์ Influencer/youtuber	13	3.25
	ดารา/นักแสดง	24	6.00
	ครอบครัว	30	7.50

ตารางที่ 3 ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อองค์ประกอบด้านการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช
คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี

องค์ประกอบด้านการท่องเที่ยว	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	แปลผล
การจัดการท่องเที่ยว			
ด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว	0.75	4.57	มากที่สุด
ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	0.79	4.16	มาก
ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	0.83	3.81	มาก
ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก	0.78	4.26	มากที่สุด
ด้านที่พัก	0.81	4.05	มาก
ด้านการให้บริการเสริมอื่นๆ	0.82	3.84	มาก
ด้านการตลาดการท่องเที่ยว			
ด้านผลิตภัณฑ์และการบริการการท่องเที่ยว	0.73	4.48	มากที่สุด
ด้านราคา	0.79	3.95	มาก
ด้านสถานที่	0.77	4.14	มาก
ด้านการส่งเสริมการตลาด	0.76	4.23	มากที่สุด
ด้านบุคลากร	0.81	3.71	มาก
ด้านกระบวนการ	0.86	3.53	มาก
ด้านลักษณะทางกายภาพหรือความสวยงาม ของแหล่งท่องเที่ยว	0.85	3.69	มาก

จากตารางที่ 3 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่พึงพอใจต่อการจัดการท่องเที่ยว ด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ในระดับมากที่สุด รองลงมา คือ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว ด้านที่พัก ด้านการให้บริการเสริมอื่นๆ และด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ตามลำดับ และผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่พึงพอใจต่อการตลาดการท่องเที่ยว ด้านผลิตภัณฑ์และการบริการการท่องเที่ยว ในระดับมากที่สุด รองลงมา คือ ด้านการส่งเสริมการตลาด ด้านสถานที่ ด้านราคา ด้านบุคลากร ด้านลักษณะทางกายภาพหรือความสวยงามของแหล่งท่องเที่ยว และด้านกระบวนการ ตามลำดับ

1.2 ผลการศึกษาองค์ประกอบด้านการจัดการการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อ พญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี

ผลการศึกษาองค์ประกอบด้านการจัดการการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อ พญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.2.1 ด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว พบว่า การท่องเที่ยวเชิงความเชื่อ พญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี มีจุดเด่นด้านความเชื่อและความศรัทธาที่เกี่ยวข้องกับ พญานาคราช โดยมีศาลหลวงปู่ศรีสุทโธเป็นศูนย์กลางความศรัทธา นอกจากนี้ยังมีบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ ที่เชื่อว่าเป็นปล่องเชื่อมต่อกับเมืองบาดาล และป่าคำชะโนดที่มีต้นชะโนดขนาดใหญ่อายุนับร้อย ปี ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของพื้นที่ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวที่สนใจด้านความเชื่อ และวัฒนธรรมท้องถิ่น

1.2.2 ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว พบว่า การเข้าถึงคำชะโนดสามารถทำได้โดยการใช้รถยนต์ส่วนตัวหรือรถโดยสารสาธารณะและมีถนนเชื่อมต่อกับอำเภอบ้านดุง อุดรธานีมายังอำเภอบ้านดุง อย่างไรก็ตาม ยังพบว่าป้ายบอกทางและระบบขนส่งสาธารณะ โดยตรงมายังแหล่งท่องเที่ยวยังไม่เพียงพอ ซึ่งอาจเป็นอุปสรรคสำหรับนักท่องเที่ยวที่ไม่คุ้นเคยกับพื้นที่

1.2.3 ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก พบว่า ในบริเวณคำชะโนดมีสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน เช่น ห้องสุขา ร้านอาหาร และร้านขายของที่ระลึก แต่ควรมีการปรับปรุง ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้สูงอายุและผู้พิการ นอกจากนี้ ยังพบว่าจุดบริการข้อมูลนักท่องเที่ยวและป้ายให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติและความสำคัญของสถานที่ยังมีไม่เพียงพอ

1.2.4 ด้านที่พัก พบว่า แม้ว่าในบริเวณคำชะโนดจะไม่มีที่พักโดยตรง แต่ในอำเภอบ้านดุงและพื้นที่ใกล้เคียงมีที่พักหลากหลายรูปแบบ เช่น โรงแรม รีสอร์ท และโฮมสเตย์ ให้นักท่องเที่ยวได้เลือกพักตามความเหมาะสม อย่างไรก็ตาม จำนวนที่พักอาจไม่เพียงพอในช่วงเทศกาลสำคัญที่มีนักท่องเที่ยวหนาแน่น

1.2.5 ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว พบว่า กิจกรรมหลักในคำชะโนดเน้นไปที่ การสักการะบูชาและขอพร นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมเสริมอื่นๆ เช่น การเดินชมป่าคำชะโนด การตักน้ำศักดิ์สิทธิ์ และการร่วมพิธีกรรมตามความเชื่อในวาระต่างๆ อย่างไรก็ตาม ควรมีการปรับปรุง กิจกรรมเชิงการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เป็นรูปธรรม

1.2.6 ด้านการให้บริการเสริมอื่นๆ พบว่า การให้บริการในคำชะโนดส่วนใหญ่ ดำเนินการโดยชุมชนท้องถิ่น ซึ่งมีการจัดการในรูปแบบของคณะกรรมการ มีการจัดระเบียบพื้นที่ และกำหนดกฎระเบียบสำหรับนักท่องเที่ยว แต่ยังพบว่าการประสานงานระหว่างหน่วยงานภาค

รัฐ ภาคเอกชน และชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวควรมีการบูรณาการและประสานความร่วมมือกันเพิ่มมากขึ้น

1.3 ผลการศึกษาการสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี

ผลการศึกษาการสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.3.1 การสร้างความคุ้มค่า (Exchange) พบว่า นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับความคุ้มค่าของประสบการณ์ที่ได้รับเมื่อเทียบกับค่าใช้จ่าย โดยควรพัฒนาแพ็คเกจการท่องเที่ยวที่หลากหลายเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่ม เช่น แพ็คเกจสำหรับครอบครัว กลุ่มผู้สูงอายุ หรือนักท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช รวมถึงการสร้างมูลค่าเพิ่มผ่านการนำเสนอผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์ เช่น เครื่องรางของขลัง หรืออาหารพื้นถิ่นที่มีความเชื่อมโยงกับตำนานพญานาคราช

1.3.2 การสร้างประสบการณ์ที่ดี (Experience) พบว่า การสร้างประสบการณ์ที่ดีเป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มีความต้องการเดินทางมาท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช โดยควรมุ่งเน้นการสร้างความประทับใจผ่านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางวัฒนธรรมและความเชื่อท้องถิ่น เช่น การร่วมพิธีกรรมบูชาพญานาคราช การบรรยายเรื่องเล่าตำนานท้องถิ่นจากปราชญ์ชาวบ้าน (Storytelling) และการสัมผัสบรรยากาศป่าคำชะโนดที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ นอกจากนี้ ควรพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการที่มีคุณภาพ เพื่อสร้างความประทับใจตลอดการเดินทางมาท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี

1.3.3 การเข้าถึงได้ง่ายผ่านรูปแบบออนไลน์ (Everywhere) พบว่า ความสำคัญของการพัฒนาช่องทางการเข้าถึงข้อมูลและการจองบริการผ่านระบบออนไลน์ ควรพัฒนาแพลตฟอร์มออนไลน์ เว็บไซต์ หรือแอปพลิเคชันที่ง่ายต่อการใช้งาน มีข้อมูลครบถ้วน ถูกต้อง และรองรับการจองบริการต่างๆ แบบครบวงจร นอกจากนี้ ควรให้ความสำคัญกับการสร้างเนื้อหาที่น่าสนใจบนสื่อสังคมออนไลน์ (Content Marketing) เพื่อดึงดูดความสนใจและสร้างการรับรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี ทั้งนี้ ควรคำนึงถึงการพัฒนาเว็บไซต์รองรับการเข้าถึงของผู้ใช้ทุกกลุ่ม รวมถึงผู้พิการทางสายตาหรือการได้ยินด้วย

1.3.4 การสร้างนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวเป็นประจำ (Evangelism) พบว่า การสร้างความประทับใจให้นักท่องเที่ยวให้กลับมาท่องเที่ยวเป็นประจำหรือกลับมาท่องเที่ยวซ้ำให้กลายเป็นผู้สนับสนุนและบอกต่อ นั่นคือ กลยุทธ์สำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิง

ความเชื่อพญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี โดยควรมุ่งเน้นการสร้างความผูกพันระหว่างนักท่องเที่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวผ่านการจัดกิจกรรมพิเศษ เช่น การเชิญนักท่องเที่ยวที่เคยมาเยือนกลับมาร่วมงานประเพณีสำคัญประจำปี หรือการสร้างชุมชนออนไลน์สำหรับผู้สนใจความเชื่อเรื่องพญานาคราช นอกจากนี้ ควรพัฒนาระบบสมาชิกที่มอบสิทธิประโยชน์พิเศษ เพื่อกระตุ้นให้เกิดการกลับมาเยือนซ้ำและการแนะนำบอกต่อ

1.4 ผลการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี

ผลการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.4.1 จุดแข็ง พบว่า การท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและความเชื่อที่โดดเด่น โดยเฉพาะตำนานพญานาคราชที่ฝังรากลึกในวิถีชีวิตของชุมชน ทำให้มีเรื่องราวน่าสนใจดึงดูดนักท่องเที่ยว รวมถึง พื้นที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่สวยงาม โดยเฉพาะป่าคำชะโนดที่มีระบบนิเวศเฉพาะตัว สร้างบรรยากาศลึกลับน่าค้นหา และชุมชนท้องถิ่นมีความเข้มแข็งและพร้อมมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความยั่งยืนด้านการท่องเที่ยว นอกจากนี้ ยังมีการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง

1.4.2 จุดอ่อน พบว่า การท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี ควรปรับปรุงด้านการจัดการพื้นที่และสิ่งอำนวยความสะดวกที่เพียงพอรองรับนักท่องเที่ยวจำนวนมาก โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลสำคัญ ทำให้เกิดความแออัดและส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม รวมถึง ควรปรับปรุงด้านการสื่อความหมายที่มีประสิทธิภาพเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น ทำให้นักท่องเที่ยวอาจไม่เข้าใจคุณค่าที่แท้จริงของการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี และควรมีการพัฒนาด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวจากการได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวกระจายไม่ทั่วถึง นอกจากนี้ ควรมีการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวใหม่ที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดการท่องเที่ยวหลังยุควิถีปกติใหม่ (New Normal)

1.4.3 โอกาส พบว่า การท่องเที่ยวเชิงความเชื่อกำลังเป็นที่นิยมและเติบโตอย่างต่อเนื่องทั้งในระดับประเทศและระดับโลก เปิดโอกาสให้การท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มากขึ้น นอกจากนี้ นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐบาลและการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในจังหวัดอุดรธานี เช่น การเพิ่มจำนวนสายการบินและเส้นทางคมนาคม ช่วยเพิ่มความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ประกอบ

กับกระแสการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ที่กำลังได้รับความสนใจอย่างต่อเนื่อง การพัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลายมากขึ้น อีกทั้งความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและสื่อสังคมออนไลน์ยังเปิดโอกาสในการประชาสัมพันธ์และเข้าถึงกลุ่มนักท่องเที่ยวเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.4.4 อุปสรรค พบว่า การแข่งขันที่สูงขึ้นจากแหล่งท่องเที่ยวเชิงความเชื่อรูปแบบอื่นๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ทำให้ต้องเร่งพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการให้บริการอย่างต่อเนื่อง รวมถึง ความผันผวนทางเศรษฐกิจและการเมืองอาจส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมนักท่องเที่ยวและการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและภัยธรรมชาติ อาจส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ ซึ่งเป็นจุดดึงดูดสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว นอกจากนี้ ยังมีความท้าทายในการรักษาสมดุลระหว่างการพัฒนาการท่องเที่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เพื่อป้องกันผลกระทบเชิงลบที่อาจเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวที่ขาดการจัดการที่ดี

จากนั้น นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและวิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบันด้านการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี นำไปวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี ในหัวข้อที่ 2 ต่อไป

2. แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี

จากผลการศึกษาและวิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบันด้านการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี จากผลการศึกษาพฤติกรรมและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช ผลการศึกษารายการประกอบด้านการจัดการการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช ผลการศึกษารายการประกอบด้านการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช และผลการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี สามารถสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี โดยมีรายละเอียดดังนี้

การส่งเสริมและพัฒนาจุดเด่นด้านความเชื่อและความศรัทธา โดยการพัฒนาผ่านการสื่อสารและการถ่ายทอดคุณค่าทางวัฒนธรรมและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพญานาคราช ผ่านประวัติศาสตร์ความเชื่อพญานาคราช ศาลหลวงปู่ศรีสุทโธ ความเชื่อเรื่องบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ และความเป็นมาของป่าคำชะโนด จากนั้น พัฒนาสื่อสารสนเทศและกิจกรรมการเรียนรู้ที่น่าสนใจ

เช่น การจัดทำป้ายสื่อความหมายหรือบริเวณจัดแสดงนิทรรศการด้วยการนำเสนอเรื่องราว ประวัติความเป็นมาและความเชื่อพญานาคราชผ่านการบรรยายจากปราชญ์ชุมชนหรือมัคคุเทศก์ เยวชน รวมถึง การสร้างความร่วมมือกับชุมชนในการอนุรักษ์และเผยแพร่มรดกทางวัฒนธรรม ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องพญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี

การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก โดยการสร้างจุดบริการข้อมูลนักท่องเที่ยวและ จุดจำหน่ายสินค้าท้องถิ่นที่มีคุณภาพ รวมถึง การปรับปรุงห้องสุขาและจัดให้มีจุดบริการน้ำดื่ม สะอาดเพียงพอ และติดตั้งป้ายแสดงข้อมูลและเส้นทางภายในพื้นที่ท่องเที่ยวที่ชัดเจน รวมถึงการ ปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้สูงอายุและผู้พิการ เช่น ทางลาดและราวจับ เพื่อเตรียม ความพร้อมและการรองรับความต้องการของนักท่องเที่ยวสูงอายุหรือผู้พิการได้

การสร้างเชื่อมโยงระหว่างแหล่งท่องเที่ยวกับที่พักแรม โดยการประสานงานกับ ผู้ประกอบการด้านที่พักในพื้นที่ใกล้เคียง เช่น โรงแรม รีสอร์ท และโฮมสเตย์ เพื่อพัฒนาแพ็คเกจ การท่องเที่ยวที่ผสมผสานการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวและที่พักที่เหมาะสม รวมถึง การจัดทำฐาน ข้อมูลที่พักและช่องทางการจองที่สะดวกสำหรับนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลสำคัญ และการส่งเสริมการจัดกิจกรรมส่งเสริมการขายและแพ็คเกจที่ผสมผสานการท่องเที่ยวและที่พัก เพื่อกระตุ้นการตัดสินใจเดินทางของนักท่องเที่ยว

การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ความเชื่อพญานาคราช โดย การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เน้นการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยว เช่น การร่วมพิธีบูชาพญานาคราช การ สาธิตการทำเครื่องรางของขลัง และการเดินชมป่าคำชะโนดพร้อมฟังเรื่องราวจากมัคคุเทศก์ท้องถิ่น รวมถึง การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์พญานาคราชของชุมชน ทำให้นักท่องเที่ยว สามารถเข้ามาศึกษาข้อมูลและทำกิจกรรมเสริมการเรียนรู้ได้ อีกทั้ง ควรสร้างเส้นทางท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมความเชื่อพญานาคราชที่เชื่อมโยงกับสถานที่สำคัญต่างๆ ในพื้นที่คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี

การสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานในการบูรณาการการพัฒนา โดยการจัดตั้ง คณะกรรมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช ประกอบด้วย หน่วยงาน ภาครัฐ ภาคเอกชน และผู้แทนจากชุมชนท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมการประสานความร่วมมือในด้านการ วางแผน การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การสร้างกิจกรรม และการตลาดการท่องเที่ยว โดย การจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราชในระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว เพื่อบูรณาการความร่วมมือและขับเคลื่อนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อ พญานาคอย่างเป็นระบบ

การพัฒนาแพ็คเกจและสร้างมูลค่าเพิ่มการท่องเที่ยว โดยการออกแบบแพ็คเกจท่องเที่ยวที่ครอบคลุมกิจกรรมหลักและกิจกรรมเสริมตามความสนใจของกลุ่มเป้าหมาย เช่น แพ็คเกจสำหรับครอบครัว กลุ่มผู้สูงอายุ หรือนักท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช รวมถึง การสร้างมูลค่าเพิ่มด้วยการนำเสนอผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์ และสอดคล้องกับตำนานพญานาคราช เช่น เครื่องรางของขลัง อาหารและขนมพื้นถิ่น และการพัฒนากิจกรรมเสริมประสบการณ์ที่สอดคล้องกับความเชื่อ เช่น การประกอบพิธีสักการะศาลหลวงปู่ศรีสุทโธ หรือพิธีขอพรตามความเชื่อพญานาคราช

การปรับปรุงป้ายบอกทางและระบบขนส่งสาธารณะ โดยการติดตั้งป้ายบอกทางที่ชัดเจนและเพียงพอ ทั้งจากถนนสายหลักและสายรองที่สามารถทำให้นักท่องเที่ยวสามารถมองเห็นได้ง่าย รวมถึง การประสานงานกับหน่วยงานท้องถิ่นในการจัดให้มีรถโดยสารสาธารณะเชื่อมต่อจากอำเภอเมืองอุดรธานีถึงบริเวณคำชะโนดโดยตรง และการพัฒนาแพลตฟอร์มออนไลน์หรือแอปพลิเคชันแผนที่และการเดินทางเพื่อช่วยให้นักท่องเที่ยวสามารถวางแผนและเดินทางมายังแหล่งท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี ได้อย่างสะดวกมากยิ่งขึ้น

การส่งเสริมการใช้ช่องทางออนไลน์เพื่อเข้าถึงนักท่องเที่ยว โดยการพัฒนาเว็บไซต์และแอปพลิเคชันที่รองรับการจองบริการการท่องเที่ยวแบบครบวงจร ทั้งการจองที่พัก การซื้อเครื่องถ้วยสักการะพญานาคราช การซื้อแพ็คเกจการท่องเที่ยว รวมถึง การสร้างเนื้อหาดิจิทัลที่น่าสนใจ (Digital Content) เช่น วิดีโอแนะนำการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี บทความที่เกี่ยวกับประวัติและความเชื่อ รวมถึง เทคโนโลยีความเป็นจริงเสมือน (VR) และความเป็นจริงเสริม (AR) กิจกรรมที่โดดเด่นในแต่ละเทศกาล เพื่อเพิ่มการรับรู้และดึงดูดนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมาย ผ่านการใช้ประโยชน์จากการตลาดผ่านสื่อสังคมออนไลน์ (Content Marketing) และการตลาดผ่านผู้มีอิทธิพลทางสังคมออนไลน์ (Influencer Marketing) เพื่อเข้าถึงกลุ่มนักท่องเที่ยวและส่งเสริมการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวเพื่อสร้างการบอกต่อและการแนะนำการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี

อภิปรายผล

สถานการณ์ปัจจุบันด้านการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี พบว่า คำชะโนดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงความเชื่อที่มีศักยภาพสูงและได้รับความนิยมอย่างต่อเนื่อง โดยมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาเยือนกว่า 5,000 คนต่อวันในช่วงวันหยุดและเทศกาลสำคัญ โดยร้อยละ 30 ของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมายังจังหวัดอุดรธานีมีวัตถุประสงค์เพื่อเยี่ยมชมสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ (Bangkok Post, 2024) โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่อง

พญานาคราช อย่างไรก็ตาม การเปรียบเทียบกับงานวิจัยก่อนหน้านี้ เช่น 1) ด้านการจัดการพื้นที่และสิ่งอำนวยความสะดวก พบว่า งานวิจัยของ Phaithayaporn (2022: 186) ชี้ให้เห็นถึงควรมีการพัฒนาด้านการจัดการพื้นที่และสิ่งอำนวยความสะดวกให้เหมาะสมส่งผลกระทบต่อประสบการณ์นักท่องเที่ยวเช่นเดียวกับในคำชะโนดที่พบปัญหาความแออัดในช่วงเทศกาล จึงเสนอให้พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบขนส่งสาธารณะเพิ่มเติม 2) ด้านประสบการณ์นักท่องเที่ยว พบว่าการศึกษาของ Tourism Authority of Thailand (2023) ระบุว่าเทคโนโลยี VR/AR ช่วยเพิ่มประสบการณ์การเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม ซึ่งเป็นแนวทางที่สามารถนำมาใช้ในคำชะโนด เพื่อเล่าเรื่องตำนานพญานาคราชได้อย่างมีประสิทธิภาพ และ 3) ด้านความยั่งยืนและการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า งานวิจัยของ Sritalalai (2020: 53) เน้นการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับการเสนอให้ชุมชนในคำชะโนดมีบทบาทสำคัญในการจัดการและถ่ายทอดวัฒนธรรมเพื่ออนุรักษ์เอกลักษณ์ท้องถิ่น ดังนั้น การเปรียบเทียบกับงานวิจัยก่อนหน้านี้แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวความเชื่อพญานาคราช ในบริบทของคำชะโนด จังหวัดอุดรธานี สามารถนำแนวทางที่พิสูจน์แล้วจากงานวิจัยอื่นมาปรับใช้ เช่น การพัฒนาเทคโนโลยี การจัดการพื้นที่ และการเสริมบทบาทชุมชน เพื่อความยั่งยืนและเพิ่มคุณค่าให้กับแหล่งท่องเที่ยวได้ อีกทั้ง ควรมีการพัฒนาด้านการสื่อความหมายที่มีประสิทธิภาพเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Sritalalai (2020: 53) และ Samorna (2017: 209) ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนาและปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวในอนาคต นอกจากนี้ ยังพบว่า การท่องเที่ยวเชิงความเชื่อที่คำชะโนดมีแนวโน้มเติบโตอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับผลการศึกษาแนวโน้มการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อในระดับโลกของ Future Markets Insight (2024) ที่คาดว่าจะมีมูลค่าสูงถึง 3.83 หมื่นล้านดอลลาร์สหรัฐภายในปี ค.ศ. 2034 ผ่านการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้จัดทำเส้นทางท่องเที่ยวเชิงความเชื่อ 12 เส้นทางทั่วประเทศ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อ (Nicha, 2023) และเป็นผลดีต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี ต่อไป

แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวความเชื่อพญานาคราช ในบริบทของคำชะโนด จังหวัดอุดรธานี สอดคล้องกับหลักธรรมผละ 5 ประกอบด้วย 1) ศรัทธาผละ คือ พละกำลังแห่งความเชื่อ 2) วิริยะผละ คือ พละกำลังแห่งความเพียร 3) สติผละ คือ พละกำลังแห่งความระลึกได้หรือการควบคุมความประมาทและไม่มัวเมา 4) สมาธิผละ คือ พละกำลังแห่งความตั้งใจมั่น และ 5) ปัญญาผละ คือ พละกำลังแห่งความรู้ สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ Ponsen, Phrarajpatibhankosol & Vathakaew (2022: 251) คือ เมื่อมีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวหรือชุมชนด้วยหลักธรรมผละ 5 ผสมกับความสามัคคีของคนในชุมชน จะทำให้แหล่งท่องเที่ยวและ

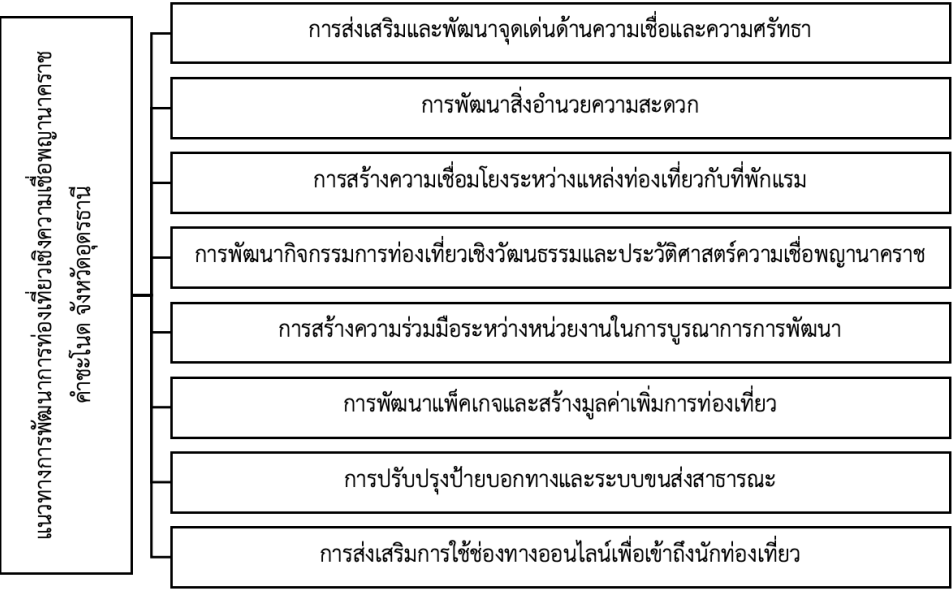
ชุมชนเกิดการพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง อีกทั้ง ให้ความสำคัญกับการสร้างประสบการณ์ที่มีคุณค่าและน่าประทับใจแก่นักท่องเที่ยว โดยการพัฒนากิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมและเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างลึกซึ้ง สอดคล้องกับงานวิจัยของ Sritalalai (2020: 53) ที่เสนอให้ใช้การท่องเที่ยวเชิงความเชื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเมืองรองและกระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้ ควรนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ในการนำเสนอเรื่องราวและประวัติศาสตร์ของคำชะโนด เช่น การใช้เทคโนโลยีความเป็นจริงเสมือน (VR) และความเป็นจริงเสริม (AR) เพื่อสร้างประสบการณ์ที่น่าตื่นตาตื่นใจแก่นักท่องเที่ยว สอดคล้องกับงานวิจัยของ Tourism Authority of Thailand (2023) ที่ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการใช้เทคโนโลยีในการส่งเสริมการท่องเที่ยว ทั้งนี้ การพัฒนาการตลาดดิจิทัลแบบบูรณาการเป็นอีกแนวทางสำคัญ โดยควรเน้นการสร้างเนื้อหาที่น่าสนใจบนแพลตฟอร์มออนไลน์ต่างๆ และการใช้การตลาดผ่านผู้มีอิทธิพลทางสังคมออนไลน์ (Influencer Marketing) เพื่อเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย สอดคล้องกับงานวิจัยของ Future Markets Insight (2024) ที่เสนอให้ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อผ่านช่องทางออนไลน์เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศ และการพัฒนาการท่องเที่ยวความเชื่อที่คำชะโนดควรคำนึงถึงความยั่งยืนและความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยว และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น สอดคล้องกับงานวิจัยของ Phaithayaporn (2022: 186) ผู้การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน เพื่อประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อ พญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี ต่อไป

องค์ความรู้จากงานวิจัย

การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี แสดงให้เห็นถึงศักยภาพด้านการดึงดูดกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีกำลังซื้อสูง โดยผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเจ้าของธุรกิจและมีรายได้อยู่ในระดับปานกลางถึงสูง กล่าวคือ ระหว่าง 10,000 ถึง 40,000 บาทต่อเดือน ข้อค้นพบนี้สะท้อนให้เห็นถึงโอกาสในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการทางการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อที่มีมูลค่าสูง (high-value tourism products and services) สามารถตอบสนองความต้องการของกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีกำลังซื้อได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึง การนำเสนอประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิงความเชื่อและการออกแบบกิจกรรมที่ผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับความสะดวกสบายร่วมสมัย การบูรณาการระหว่างการจัดการท่องเที่ยว การตลาดการท่องเที่ยว ประเพณี ความเชื่อ วัฒนธรรม และเทคโนโลยี

ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพยานาคราช เป็นการบูรณาการองค์ความรู้และสร้างโอกาสในการเสนอแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพยานาคราชที่สามารถนำเสนอข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น ควบคู่ไปกับการอำนวยความสะดวกในการวางแผนการเดินทาง ทั้งนี้ แนวทางการพัฒนาดังกล่าวอาจรวมถึงการใช้เทคโนโลยีความจริงเสมือน (VR) หรือความจริงเสริม (AR) เพื่อเพิ่มประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิงความเชื่อและยังคงรักษาไว้ซึ่งความเคารพต่อความเชื่อและวัฒนธรรมดั้งเดิมสามารถพัฒนาศักยภาพในการยกระดับการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพยานาคราชให้มีความร่วมสมัยและตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวในยุคดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพยานาคราชเป็นการตอบสนองต่อการแก้ไขปัญหาด้านการรองรับนักท่องเที่ยวในช่วงเทศกาลสำคัญ โดยการพัฒนากิจกรรมและกลยุทธ์การส่งเสริมการท่องเที่ยวที่แตกต่างกันในแต่ละช่วงเวลา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกระจายจำนวนนักท่องเที่ยวให้สม่ำเสมอตลอดทั้งปี และลดผลกระทบเชิงลบต่อสิ่งแวดล้อมและชุมชนท้องถิ่น รวมถึงการจัดเทศกาลหรือกิจกรรมพิเศษในช่วงนอกฤดูกาลท่องเที่ยว การปรับเปลี่ยนรูปแบบการนำเสนอประสบการณ์การท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับสภาพภูมิอากาศและบริบททางวัฒนธรรมในแต่ละช่วงเวลา เพื่อรักษาสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยมีองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพยานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี

จากภาพที่ 1 องค์ความรู้จากงานวิจัยนี้ สามารถนำไปใช้ในการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช ไม่เพียงแต่ในบริบทของคำชะโนดเท่านั้น แต่ยังสามารถประยุกต์ใช้กับแหล่งท่องเที่ยวเชิงความเชื่ออื่นๆ โดยคำนึงถึงบริบทเฉพาะของแต่ละพื้นที่ โดยการนำแนวคิดเหล่านี้ไปปรับใช้อย่างเหมาะสม เพื่อพัฒนาศักยภาพและยกระดับคุณภาพของประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิงความเชื่อ อีกทั้ง เป็นการส่งเสริมการอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวเชิงความเชื่อ ตลอดจนสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นอย่างยั่งยืนต่อไป

สรุป

ผลการศึกษาและวิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบันด้านการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุระหว่าง 31-40 ปี และมีการศึกษาระดับปริญญาตรี โดยมีอาชีพเป็นเจ้าของธุรกิจและมีรายได้ต่อเดือนระหว่าง 10,000 – 40,000 บาท ส่วนใหญ่มีสถานภาพโสดและอาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งนี้ ผู้ตอบแบบสอบถามมีความพึงพอใจต่อการจัดการท่องเที่ยวในหลายด้าน โดยเฉพาะด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก กิจกรรมการท่องเที่ยว ที่พัก และการให้บริการเสริม ขณะเดียวกันก็พึงพอใจต่อการตลาดการท่องเที่ยวในด้านผลิตภัณฑ์และบริการ การส่งเสริมการตลาด สถานที่ ราคา และบุคลากร การศึกษานี้ ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนาต่างๆ เช่น สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก ที่พัก กิจกรรมการท่องเที่ยว และบริการเสริม เพื่อสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวที่ดีให้กับนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ ควรมีการพัฒนาการเข้าถึงข้อมูลออนไลน์เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถวางแผนการเดินทางได้สะดวกยิ่งขึ้น รวมถึง การจัดการพื้นที่และสิ่งอำนวยความสะดวกต้องมีการปรับปรุงเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวจำนวนมากในช่วงเทศกาลสำคัญ ซึ่งอาจทำให้เกิดความแออัดและส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ การสื่อสารเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นควรมีประสิทธิภาพมากขึ้น เพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าใจคุณค่าที่แท้จริงของการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อ ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวควรมีการกระจายผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวให้ทั่วถึง และควรมีการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวใหม่ที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดในยุคหลังวิถีปกติใหม่ (New Normal) เพื่อส่งเสริมการเติบโตอย่างยั่งยืนในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี

แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี ประกอบด้วย การส่งเสริมและพัฒนาจุดเด่นด้านความเชื่อและความศรัทธา การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก การสร้างความเชื่อมโยงระหว่างแหล่งท่องเที่ยวกับที่พักแรม การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ความเชื่อพญานาคราช การสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานในการบูรณาการการพัฒนา การปรับปรุงป้ายบอกทางและระบบขนส่งสาธารณะ การพัฒนาแพ็คเกจและสร้างมูลค่าเพิ่มการท่องเที่ยวและการส่งเสริมการใช้ช่องทางออนไลน์เพื่อเข้าถึงนักท่องเที่ยว

ข้อเสนอแนะงานวิจัย

1. ข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง สามารถนำแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช ไปใช้ในการวางแผนและกำหนดนโยบายในการส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาการท่องเที่ยวท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช คำชะโนด จังหวัดอุดรธานีได้ และสามารถไปประยุกต์ใช้กับแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน อันจะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อของประเทศไทยในภาพรวมต่อไป โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) นโยบายการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน คือ ควรมีการจัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ห้องสุขา ระบบขนส่งสาธารณะ และป้ายบอกทางที่ชัดเจน รวมถึง การส่งเสริมการใช้เทคโนโลยี VR/AR ในการเล่าเรื่องตำนานพญานาคราช เพื่อสร้างประสบการณ์ที่ทันสมัยและดึงดูดนักท่องเที่ยว

2) นโยบายการบริหารจัดการชุมชนและสิ่งแวดล้อม คือ ควรสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว โดยจัดตั้งคณะกรรมการร่วมระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชน รวมถึง การกำหนดนโยบายควบคุมจำนวนผู้เยี่ยมชมในช่วงเทศกาลสำคัญ เพื่อลดความแออัดและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

3) นโยบายการส่งเสริมการตลาดและประชาสัมพันธ์ คือ ควรพัฒนาแพลตฟอร์มดิจิทัลที่ครบวงจรสำหรับข้อมูลและบริการการท่องเที่ยว เช่น การจองที่พัก การเข้าถึงข้อมูลเส้นทาง และการซื้อแพ็คเกจท่องเที่ยว รวมถึง การใช้กลยุทธ์การตลาดผ่านผู้มีอิทธิพลออนไลน์ (Influencer Marketing) เพื่อเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย

4) นโยบายการสร้างที่ยั่งยืน คือ ควรกำหนดนโยบายส่งเสริมการอนุรักษ์วัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติ โดยให้ชุมชนท้องถิ่นมีบทบาทในการถ่ายทอดเรื่องราวและตำนานที่เกี่ยวข้อง รวมถึง การจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาการท่องเที่ยวในระยะยาวที่เน้นการ

ท่องเที่ยวเชิงความเชื่อควบคู่กับการพัฒนาชุมชน

ผู้ประกอบการภาคเอกชน สามารถนำแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช ไปใช้ในการกำหนดกลยุทธ์การพัฒนาธุรกิจและการตลาดเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวในปัจจุบันได้

ประชาชนในพื้นที่ สามารถนำแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราช ใช้ในการส่งเสริมการสร้างงาน สร้างอาชีพ และสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน รวมถึง การอนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรมด้านความเชื่อพญานาคราช ก่อให้เกิดการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมให้กับชุมชนคำชะโนด จังหวัดอุดรธานีต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาปัจจัยความสำเร็จ (Key Succuss Factors) ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราชในพื้นที่ต่างๆ ของประเทศไทย เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ความเชื่อมโยงด้านประเพณีและวัฒนธรรมความเชื่อพญานาคราช สู่การสร้างต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อพญานาคราชของประเทศไทยต่อไป อีกทั้ง ควรมีการศึกษาและการต่อยอดการวิจัย เช่น 1) การพัฒนากิจกรรมและเทคโนโลยีที่สร้างประสบการณ์ เช่น การศึกษาความต้องการของนักท่องเที่ยวในการสร้างกิจกรรมใหม่ เช่น การใช้ AR/VR เล่าเรื่องราวความเชื่อและตำนาน เพื่อเพิ่มมูลค่าและประสบการณ์ที่น่าจดจำ 2) การศึกษาผลกระทบเชิงเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เช่น การวิเคราะห์ผลกระทบจากการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อในระยะยาว โดยเฉพาะการกระจายรายได้สู่ชุมชนและการอนุรักษ์ทรัพยากรท้องถิ่น และ 3) การพัฒนาโมเดลการท่องเที่ยวเชิงความเชื่ออย่างยั่งยืน เช่น การสร้างต้นแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ การอนุรักษ์วัฒนธรรม และการรักษาสีเขียว

บรรณานุกรม

- Bangkok Post. (2024). **Faith travel remains evergreen**. Retrieved January 30, 2024, from <https://www.bangkokpost.com/business/general/2728262/faith-travel-remains-evergreen>
- Charoenmahavit, B. (2020). Localization and cultural ecotourism: Pa Kham Chanod area. **University of the Thai Chamber of Commerce Journal Humanities and Social Sciences**. 40 (1), 110–125.
- Cochran, W. G. (1977). **Sampling techniques**. 3rd Ed. Canada: John Wiley & Sons.
- Detchatree, N., Sanpot, K., Auesriwong, A., & Turisut, T. (2017). The management strategy for tourist attractions at the sacred site of Khamchanod, Bandung District, Udonthani Province. **Journal of Humanities and Social Sciences**. 34 (3), 224–246.
- Future Markets Insight. (2024). **Faith-based tourism market outlook from 2024 to 2034**. Retrieved July 9, 2024, from <https://www.futuremarketinsights.com/reports/faith-based-tourism-sector-overview>
- Nicha, D. (2023). **Tourism Authority of Thailand promotes 60 spiritual sites amid rise in faith-based tourism**. Retrieved January 7, 2024, from <https://www.traveldailynews.asia/organizations/tourism-authority-of-thailand-promotes-60-spiritual-sites-amid-rise-in-faith-based-tourism/>
- Oxford Business Group. (2023). **Why faith-based tourism is set to become a key segment worldwide**. Retrieved February 8, 2024, from <https://oxfordbusinessgroup.com/reports/saudi-arabia/2023-report/tourism/seek-the-faith-faith-based-tourism-is-expected-to-become-a-key-growth-segment-for-a-number-of-markets-around-the-world-analysis/>
- Phaithayaporn, P. (2022). Structural model, causal relationship between psychological factors decision making behavior and inspiration for public mind for environmental conservation that has influence on ecotourism behavior at Kham Chanod, Ban Dung District, UdonThani Province. **Journal of MCU Peace Studies**. 10 (1), 186-199.
- Phasurat, C., & Sukprasert, S. (2019). Economic impacts of Kham Chanot tourism:

a case study of Non Mueang village, Ban Muang sub-district, Ban Dung district, Udon Thani province. **Journal of Management Science Udon Thani Rajabhat University**. 1 (5), 49–60.

Ponsen, K., Phrarajpatibhankosol, & Vathakaew, P. (2022). Guidelines for application of 5 Balas to community development in Ban Sala Din, Phutthamonthon district, Nakhon Pathom province. **Mahamakut Graduate School Journal**. 20 (1), 251-261.

Samorna, S. (2017). Structural changes of traditions rituals regarding King Naga Suttho at Kham Chanod Forest in Ban Dung District of Udon Thani Province. **Journal of the Way Human Society**. 5 (2), 209-235.

Sritalalai, A. (2020). Cultural tourism in the belief about Naga of Thai tourists in the Northeast (Udon Thani province, Nongkhai province, Bueng Kan province, and Nakhon Phanom province) Thailand. **Dusit Thani College Journal**. 14 (1), 53–74.

Tourism Authority of Thailand. (2020). **Power-up your life and sightseeing**. Retrieved January 13, 2024, from <https://www.tourismthailand.org/Articles/power-up-your-life-and-sightseeing>

Tourism Authority of Thailand. (2023). **Amazing Multiverse**. Retrieved January 12, 2024, from <https://nbt2hd.prd.go.th/th/content/category/detail/id/2153/iid/193269>

ศูนย์พัฒนาวิชาการด้านตลาดการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2567). **ท่องเที่ยวมูเตลู ท่องเที่ยวมิติความเชื่อ เสริมเศรษฐกิจชุมชน**. สืบค้นเมื่อ 8 กรกฎาคม 2567, จาก <https://bit.ly/3PvPRuB>

การสร้างสรรค์ภาพจิตรกรรมประเพณีจองพารา พิธีการลอยพระอุปคุต
ของชาวไทใหญ่ บ้านแม่ฮายหลวง อำเภอแม่ฮาย จังหวัดเชียงใหม่
Creation of Chong Para Tradition Painting a Upagupta's Floating
Ceremony of Mae Ai Luang Tai Ethnic Group, Mae Ai District,
Chiangmai Province

พระมหาจตุรงค์ จตุวโร (ร้อยกา)
พระอธิวัฒน์ ธรรมวัฒน์ศิริ , พูนชัย ปันธิยะ

Phramaha Jaturong Catuvaro (Roika)

Phra Athiwat Thammawatsiri, Phoonchai Punthiya

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chiang Mai Campus

ลิปิกอร์ มาแก้ว

Lipikorn Makaew

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

Rajamangala University of Technology Lanna

Corresponding Author, E-mail: Salaemaegae@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา ความสำคัญ คติความเชื่อ เรื่องพระอุปคุต 2) เพื่อศึกษาประเพณีการลอยจองพาราบูชาพระอุปคุตของชาวไทใหญ่บ้านแม่ฮายหลวง 3) เพื่อสร้างสรรค์งานจิตรกรรมประเพณีการลอยจองพาราบูชาพระอุปคุตของชาวไทใหญ่บ้านแม่ฮายหลวง อำเภอแม่ฮาย จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงสร้างสรรค์ศิลปะ

ผลการวิจัยพบว่า 1) พระอุปคุต เป็นพระภิกษุองค์สำคัญในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช และเป็นปฐมอาจารย์แห่งนิกายสรวาสติวาท จากประวัติความเป็นมาในเอกสารนำไปสู่ความเชื่อที่ก่อให้เกิดประเพณีไหว้พระอุปคุต 2) ประเพณีการลอยจองพาราบูชาพระอุปคุต เป็นประเพณีที่ชาวไทใหญ่ในเขตอำเภอแม่ฮาย และอำเภอใกล้เคียงที่นับถือพระพุทธศาสนายังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม ทำให้เกิดประเพณีไหว้พระอุปคุต โดยเป็นการนำไม้ไผ่และกระดาษมาสร้างจองหรือปราสาทจำลองเพื่อทำบุญถวายแก่พระอุปคุต และนำใส่แพไปลอย

แม่น้ำตามความเชื่อที่ว่าพระอุคุตอาศัยอยู่ใต้สะดือทะเล 3) การสร้างสรรค์ภาพจิตรกรรมไทย ประเพณีร่วมสมัย บนผ้าใบ ขนาด 100x200 เซนติเมตร จำนวน 3 ภาพ ได้แก่ (1) ภาพจิตรกรรม อดีตชาติพระอุคุต ที่ปรากฏในคัมภีร์พระธรรมเทศนา ฉบับล้านนา กล่าวถึงพระพุทธรองค์ ทรงพยากรณ์ไว้ว่า พระอุคุตจะเป็นผู้ทำพุทธกิจแทน หลังจากที่พระองค์ปรินิพพาน (2) ภาพ จิตรกรรมประวัติพระอุคุตตอนปราบ พญามาร (3) ภาพจิตรกรรมประเพณีการลอยจองพารา บุชาไหว้พระอุคุตของชาวไทยใหญ่บ้านแม่ฮายหลวง อำเภอแม่ฮาย จังหวัดเชียงใหม่

คำสำคัญ : พระอุคุต, จองพระอุคุต, ประเพณีการไหว้บูชาพระอุคุต, พิธีการลอยจอง พระอุคุต

Abstract

This research article has three objectives: 1) researching Upagupta Thera's background, significance, and beliefs; 2) investigating the Chong Para Tradition of Upagupta's Floating Ceremony; and 3) creating a painting depicting the Upagupta tradition. The qualitative research approach, which is based on research methodologies in the creative arts, was used to perform this study.

The result found that 1) Upagupta Thera, a well-known Buddhist monk who lived during King Ashoka the Great's reign. Based on historical reports, it appears that Upagupta Thera's devotion is a product of deeply held ideas. 2) The Shan people of Mae Ai District and the surrounding areas highly value the Chong Para tradition, which is connected to the floating ceremonial of Upagupta Thera. The Shan community, whose roots are in their profound Buddhist beliefs, has maintained this custom of paying tribute to Upagupta Thera by building Chong, or castle-like bamboo and paper buildings, to accrue merit and present it to Upagupta Thera. It is then put on a raft and taken on a symbolic river ride. The notion that Upagupta Thera lives under the sea's navel. 3) A series of contemporary traditional Thai paintings will be painted on canvases measuring 100 centimeters in height and 200 centimeters in width consisting of three paintings: (1) "A Life of Devotion: Upagupta Thera's Past Life" This artwork will show the Lanna rendition of a sermon telling the story of Upagupta Thera in his former existence. It would stress the Buddha's prophesy that Upagupta Thera will

serve as a safeguarding Buddhist teaching after the Buddha's passing. (2) "Triumph over Adversity: Upagupta Thera's Victory" The historical event when Upagupta Thera defeated Vasavarti Mara. (3) "Honoring Tradition: The Floating Chong Para Ceremony" The lively custom of floating Chong Para by the Shan people in Ban Mae Ai Luang in Mae Ai District, Chiang Mai Province, will be shown in this painting.

Keywords: Upagupta, Thera Chong Para, Tradition of Upagupta's, Floating Ceremony

บทนำ

พระอุปัคฺตเป็นพระอรหันต์เถระหลังพระพุทธกาล มีชื่อปรากฏตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช พระมหากษัตริย์พระองค์ที่ 3 ในราชวงศ์โมริยะหรือเมารยะ (พระมหานรินทร นรินโท, 2548: 12) พระเจ้าอโศกมหาราชเป็นผู้อุปถัมภ์การทำสังคายนาครั้งที่ 3 ณ อโศการาม มหาวิหาร เมืองปาฏลิบุตร (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ ปยุตฺโต), 2540: 143) ประเทศอินเดีย เป็นเวลา 9 เดือน จึงสำเร็จ มีพระอรหันต์มาประชุม 1,000 รูป โดยมีพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระเป็นประธานสงฆ์ เมื่อทำสังคายนาครั้งที่ 3 เสร็จแล้ว พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ ขอพระบรมราชานุญาตจากพระเจ้าอโศกมหาราชให้ทรงอุปถัมภ์ ส่งพระสมณทูตให้นำพระพุทธศาสนาไปสั่งสอนยังประเทศและแคว้นแคว้นต่างๆ รวม 9 สาย คณะของพระโสณะและพระอุตตระมาเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ดินแดนสุวรรณภูมิ พระพุทธศาสนาได้เข้ามาเผยแผ่ในประเทศไทย ลาว เขมร ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาจนกระทั่งปัจจุบัน

ภายหลังสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระสมณโคตมเสด็จดับขันธปรินิพพาน ประมาณ 218 ปี พระเจ้าอโศกมหาราชทรงมีพระราชศรัทธารับสั่งให้สร้างพระสถูปเจดีย์จำนวน 84,000 องค์ ในเมือง 84,000 ตำบลแล้ว ทรงมีพระราชดำริให้มิงงานมหรสพฉลองพระบรมสารีริกธาตุพร้อมกับพระสถูปเจดีย์เหล่านั้นพระเจ้าอโศกมหาราชได้อาราธนาพระสงฆ์ให้มาช่วยคุ้มครองรักษาความปลอดภัยในงาน หมู่พระสงฆ์ได้ให้ พระอรหันต์ 2 รูปไปนิมนต์พระอุปัคฺตมาช่วยคุ้มครองปกป้องรักษางาน ในครั้งนี้มีพญามารมาก่อกวนพระอุปัคฺตได้ปราบพญามารด้วยอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ พญามารได้พ่ายแพ้และนับถือพระพุทธศาสนาตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ประวัติพระอุปัคฺตมีปรากฏอยู่ในหนังสือต่างๆ คือ ประวัติพระอุปัคฺต ฉบับมหาวิงสะ (THE MAHAVAM-SA) หรือคัมภีร์ ที่ปัวงสะ (Geiger, Wilhelm, 1908: 45) ฝ่ายบาลีสันสกฤตเรียกชื่อว่า "อินทคุดต" พระอุปัคฺตฉบับพระปฐมสมโพธิกถา (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, 2565: 478) ปริเฉทที่ 28 เรื่อง "มารพันธปริวรรต" อันเป็นพระนิพนธ์ในสมเด็จพระสมณเจ้า

กรมพระปรมาภิไธยชิโนรส เรียกชื่อว่า “พระอุปัชฌ์” และที่เรียกชื่อเหมือนกัน คือฉบับอโศกาทาน (สุลักษณ์ ศิวรักษ์, 2552: 61) อันเป็นคัมภีร์ของฝ่ายมหายานซึ่งแต่งเรื่องราวพุทธศตวรรษที่ 4 เรียกชื่อว่า “พระอุปัชฌ์” พระอุปัชฌ์ฉบับล้านนา (อภิชาติ ยอดสุวรรณ, 2534: 25) เรียกชื่อว่า “พระมหาอุปัชฌ์” และพระอุปัชฌ์ มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์ธรรมไทยใหญ่ (ครูเจ้าปิ่นดีตะ, 2512: 131) ซึ่งเป็นวรรณกรรมไทใหญ่เรียกชื่อว่า “พระอุปัชฌ์” และที่เรียกชื่อเหมือนกัน คือฉบับโลกบัญญัติ (พระสัทธรรมโฆสเถระ ผู้รจนา, 2528: 123) อีกเล่มหนึ่ง ชื่อของพระอุปัชฌ์ได้รับการเผยแพร่มาพร้อมกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ไม่เพียงเท่านั้นยังพบในคัมภีร์อรรถกถาเถรวาทในตอนที่พระเจ้าอโศกให้สร้างอโศการามมหาวิหาร มีพระเถระนามว่า อินทคุตตเถระเป็นผู้คุมการก่อสร้าง ดูแลความเป็นระเบียบเรียบร้อย เพราะท่านเป็นพระเถระที่มีอิทธิฤทธิ์มาก พระอินทคุตตเถระนี้เชื่อว่าเป็นรูปเดียวกับพระอุปัชฌ์ จากความเชื่อที่ว่าพระอุปัชฌ์มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ และการทำบุญตักบาตรกับพระอุปัชฌ์มีอานิสงส์มาก ผู้มีโอกาสมหาบุญกับพระอุปัชฌ์ได้รับอานิสงส์ทันที จึงเป็นบ่อเกิดขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาชาวพุทธในประเทศไทยทั่วทุกภาค ต่างมีประเพณีวัฒนธรรมเกี่ยวเนื่องกับพระอุปัชฌ์เช่นเดียวกัน

อย่างไรก็ตามเอกสารโบราณข้างต้น ต่างเขียนขึ้นหลังจากที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้วไม่ต่ำกว่า 200-3000 ปี แม้คัมภีร์แต่ละเล่มนั้นจะกล่าวถึงประวัติพระอุปัชฌ์ที่แตกต่างกันออกไปตามคตินิยมของแต่ละนิกาย บางคัมภีร์เล่าย้อนกลับไปถึงอดีตชาติของพระอุปัชฌ์ บางคัมภีร์ให้ความสำคัญกับช่วงชีวิตวัยรุ่น บางคัมภีร์ให้ความสำคัญกับวัตรปฏิบัติทางจริยวัตรอันงดงามของพระอุปัชฌ์ และบางคัมภีร์ก็เน้นถึงเรื่องอิทธิฤทธิ์ แต่เรื่องที่คัมภีร์ทุกคัมภีร์กล่าวตรงกัน คือ เรื่องวัตรปฏิบัติ ปฏิบัติ และอิทธิฤทธิ์ของพระอุปัชฌ์ และเรื่องราวของพระอุปัชฌ์ในคัมภีร์อโศกาทานมีความชัดเจนที่สุด ปรากฏเรื่องราวตั้งแต่อดีตชาติไปจนถึงชาติปัจจุบัน การออกบวช จนกระทั่งพระเจ้าอโศกมหาราชทรงอาราธนาท่านให้เป็นผู้นำชม ให้คำอธิบายสังเวชนียสถานและสถูปเจดีย์ต่างๆ ในชมพูทวีป (สุลักษณ์ ศิวรักษ์, 2552: 61)

จากประวัติความเป็นมาในเอกสารโบราณนำไปสู่ความเชื่อที่ก่อให้เกิดประเพณีไหว้บูชาพระอุปัชฌ์ขึ้นมา โดยเชื่อว่าหากผู้ใดได้บูชาแล้ว จะอยู่เย็นเป็นสุข มีโชคลาภ ค้าขายร่ำรวย คุ้มครองภัยอันตรายต่างๆ และปราศจากโรคภัยไข้เจ็บได้ จึงได้จัดเป็นประเพณีบูชาไหว้พระอุปัชฌ์ขึ้น เป็นประจำทุกปี เพื่อเป็นการรักษาความศรัทธาของผู้ที่มีความเชื่อเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์และความศรัทธาเลื่อมใสในบุญบารมีของพระอุปัชฌ์ และเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีบูชาไหว้พระอุปัชฌ์ อันจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม อาทิ ประเพณีบูชาไหว้พระอุปัชฌ์ในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดเชียงใหม่ ที่จัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 12 เหนือ ของทุกปี เป็นต้น (วัดแม่เมาะหลวง, 2555: 1)

ด้วยเหตุนี้ พระอุปัชฌาย์จึงมีความสำคัญต่อระบบความเชื่อของชาวไทใหญ่ในเขตอำเภอแม่ฮ้อย จังหวัดเชียงใหม่อย่างมาก ทั้งในด้านเอกสารโบราณ การสร้างรูปเคารพ รวมถึงประเพณีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ นำมาซึ่งความสนใจในการศึกษาเรื่องราวพระอุปัชฌาย์ของผู้ศึกษา

ชาวไทใหญ่ในเขตอำเภอแม่ฮ้อย และอำเภอใกล้เคียงส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา มาตั้งแต่บรรพบุรุษ และยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามไว้อย่างเหนียวแน่น จึงมีขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมเป็นแบบไทใหญ่ ซึ่งมีความเชื่อและนับถือในพระอุปัชฌาย์เป็นอย่างมาก โดยเชื่อว่าพระอุปัชฌาย์เป็นพระอรหันต์สาวกของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นผู้ที่มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ สามารถเหาะเหินเดินอากาศได้ และอาศัยอยู่ในแม่น้ำมหาสมุทร พระอุปัชฌาย์ทั้งหมด 8 รูป ดับขันธปรินิพพานไปแล้ว 4 รูป ยังคงเหลืออยู่ในมหาสมุทร 4 รูป (ประเวช คำสวัสดิ์, 2548: 2) ซึ่งมีหลักสันนิษฐานที่สำคัญคือ “คัมภีร์ธรรมอักษรไทใหญ่เรื่องพระอุปัชฌาย์ 8 รูป” ที่เจ้ากาบเสือ เป็นผู้ประพันธ์ขึ้นมา มีเนื้อหาได้กล่าวถึงพระอุปัชฌาย์ว่า มีพระอุปัชฌาย์ 8 รูป มรณภาพแล้ว 4 รูป ศพอยู่ในถ้ำแต่ไม่เน่าไม่เปื่อย ชราภาพแต่ยังมีชีวิตอยู่ 4 รูป อยู่ในมหาสมุทรทั้งสี่ทิศ แต่ละรูปล้วนเป็นพระอรหันต์ทั้งสิ้น พระอุปัชฌาย์ที่ดับขันธไปแล้วได้แก่ รูปที่ 1 ชื่อว่าพระมหากัสสปะ มีศพอยู่ในถ้ำบนภูเขาเวปุระ อยู่ระหว่างภูเขา 3 ลูก รูปที่ 2 ชื่อว่า พระสุกะละกะ มีศพอยู่ในถ้ำบนภูเขาทุตะมา รูปที่ 3 ชื่อว่าพระธรรมะพะละกะ มีศพอยู่ในถ้ำบนภูเขาเมกะละ ตั้งอยู่กลางป่าใหญ่ รูปที่ 4 ชื่อว่า พระสารเจยะกะ มีศพอยู่ในถ้ำบนภูเขาเวมิกะ มีมือและเท้ายังอ่อนนุ่มเหมือนยังมีชีวิตอยู่ สำหรับ พระอุปัชฌาย์ที่มีชีวิตอยู่ได้แก่ รูปที่ 1 ชื่อว่า พระอุปัชฌาย์ อาศัยอยู่ในวัดในมหาสมุทรทางทิศใต้ รูปที่ 2 ชื่อว่า พระอนุรธา อาศัยอยู่ในวัดในมหาสมุทรทางทิศตะวันออก เมื่อท่านออกมารับประทานอาหารบิณฑบาต ผู้ที่มีศีลธรรมจักได้พบเห็น ส่วนผู้ที่ประพฤติชั่วไม่มีโอกาสได้พบเห็น รูปที่ 3 ชื่อว่า พระนารัททะ อาศัยอยู่ในวัดในมหาสมุทรทางด้านทิศเหนือ จะออกมารับบิณฑบาตในชมพูทวีป ในวันเพ็ญเดือน 11 และวันเพ็ญเดือน 4 ที่ตรงกับวันพุธ ผู้ที่มีศีลธรรมปฏิบัติดีปฏิบัติชอบเท่านั้นจักได้พบเห็น รูปที่ 4 ชื่อว่า พระธรรมสารกะ อาศัยอยู่ในวัดกลางมหาสมุทร จะเหาะมาทางอากาศเพื่อรับอาหารบิณฑบาตในชมพูทวีป หากผู้ใดมีโอกาสถวายอาหารบิณฑบาต แม้เพียงเล็กน้อยก็จักได้โชคลาภถึงขั้นเป็นเศรษฐี (เจ้ากาบเสือ, 2540: เอกสารอัดสำเนา) พระอุปัชฌาย์ไม่ได้ฝังไว้ในพระสงฆ์กลุ่มใด อยู่โดดเดี่ยว เจริญสมณธรรมเป็นประจำ เข้าฌานสมาบัติอยู่ในปราสาทแก้ววิมาน ท่ามกลางมหาสมุทรเป็นเวลา 7 วัน เมื่อออกจากฌานสมาบัติจะออกมาบิณฑบาตแต่เวลาเช้ามีด หากผู้ใดได้พบเห็นได้ทำบุญตักบาตร พระอุปัชฌาย์แล้วอธิฐานสิ่งใด ก็จะได้ประสบความสำเร็จตามความปรารถนาทุกประการ จากความเชื่อที่ว่าพระอุปัชฌาย์มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์สามารถคุ้มครองรักษาความปลอดภัยในการจัดงานทำบุญใหญ่ ได้สำเร็จจุล่งไปด้วยดี ปราศจากอุปสรรคภัยอันตรายใดๆ ที่จะมารบกวน ดังนั้น เวลาจะมีงานทำบุญใหญ่ประจำปี จะมีการนิมนต์พระอุปัชฌาย์มาตั้งไว้สักการบูชาเพื่อขอให้ช่วยปกป้องรักษาคุ้มครอง

ป้องกันภัยต่างๆ ตลอดงาน

จากความเชื่อเรื่องพระอุปคุตดังกล่าวข้างต้น ทำให้เป็นบ่อเกิดจารีตวัฒนธรรม ประเพณีการไหว้บูชาพระอุปคุต ของชาวไทใหญ่บ้านแม่ฮาดหลวง อำเภอแม่ฮาด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นจังหวัดที่อยู่ติดกับชาวแดนประเทศพม่า จึงได้รับเอาวัฒนธรรมประเพณีของกลุ่มชนชาว ไทใหญ่ซึ่งอาศัยอยู่ตอนเหนือของประเทศไทย ที่มีตำนานความเชื่อความเป็นมาของพระอุปคุต อย่างละเอียด จึงได้จัดงานทำบุญบูชาคุณไหว้ พระอุปคุตตามความเชื่อ และมีการร่วมมือร่วมใจ กันสร้างต้นพระอุปคุต หรือจองพระอุปคุต พร้อมทั้งสาวกของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอีก 7 รูป ตามความเชื่อของชาวไทใหญ่ที่เชื่อกันว่าพระอุปคุตมี 8 รูป และทุกรูปล้วนเป็นพระอรหันต์ทั้งสิ้น นี่จึงเป็นที่มาของการทำจองพระอุปคุต เพื่อใช้ในพิธีการลอยจองบูชาไหว้พระอุปคุต ของชาว ไทใหญ่บ้านแม่ฮาดหลวง ซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี แต่ก่อนที่จะจัดงานประเพณีไหว้บูชาพระอุปคุต คณะศรัทธาบ้านแม่ฮาดหลวงทุกหลังคาเรือนจะร่วมกันทำจองพระอุปคุตหรือต้นพระอุปคุต ขึ้น อย่างน้อย 9 จอง เพื่อเป็นที่อยู่จำของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระสาวกทั้ง 8 รูป มี พระอุปคุต เป็นต้น หรือมากกว่า 9 จองก็ได้ เพราะทำเป็นพุทธานุชาตามกำลังแรงศรัทธาของเจ้า ภาวที่อยากทำบุญกับพระอุปคุต เมื่อทำจองพระอุปคุตหรือต้นพระอุปคุตเสร็จแล้ว ก็จะนำไป ถวายที่วัดแม่ฮาดหลวง เพื่อนำไปเพื่อให้ประชาชนบ้านใกล้เคียงได้ทำบุญใส่บาตรพระอุปคุต หลังจากนั้นก็นำต้นพระอุปคุตมาสมโภชประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ตามความเชื่อ และจารีตประเพณีของชาวไทใหญ่บ้านแม่ฮาดหลวง มีการเทศน์ธรรมเรื่องพระอุปคุตมหาเถระ ใน เวลากลางวัน และมีการถวายข้าวหอมต่อหลวง (พระพุทธรูป) และถวายข้าวหอมต่อพระอุปคุต ในเวลาเช้าประมาณตี 5 และในช่วงเช้ามีการประกอบพิธีอาราธนาพระอุปคุตจากวัดแม่ฮาดหลวง ไปสู่ท่าแม่น้ำกก บ้านท่าตอน อำเภอแม่ฮาด จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อทำพิธีการลอยจองบูชาพระอุปคุต โดยการนำเอาจองพระอุปคุตผูกติดกับแพ ซึ่งทำมาจากไม้ไผ่ เพื่อนำไปลอยในแม่น้ำกก ให้ แม่น้ำช่วยเป็นสักขีพยานในการทำบุญ และเพื่อเป็นการบูชาคุณของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธ เจ้าพร้อมกับพระสาวกทั้งหลาย มีพระอุปคุต เป็นต้น ถึงแม้เรื่องราวของพระอุปคุตนี้ไม่ปรากฏ ในพระไตรปิฎก แต่ปรากฏในคัมภีร์ยุคหลัง คือ อโศกาวทาน และปฐมสมโพธิกถา พระอุปคุตนั้น เป็นพระอรหันต์ในนิภายสรวาสติวาทที่ยังไม่นิพนพาน ซึ่งทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า สอุปาทิเส สนิพนพาน คือ สิ้นกิเลสแล้วแต่ยังมีชีวิตอยู่ อาศัยอยู่ในมหาสมุทรเข้านิโรธสมบัติ พระอุปคุตนั้น ท่านมีเจตจำนงที่จะอยู่ดูแลปกป้องพระพุทธศาสนาจนกว่าจะครบกำหนด 5,000 ปี (พระวิญญู ธรรมวโร (ธนานภรณ์), วิโรจน์ วิชัย, พูนชัย ปันธิยะ, 2561: 346) ตามพุทธพยากรณ์ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้ตรัสไว้กับพระอานนท์และพุทธบริษัททั้งหลาย

ทั้งนี้การศึกษาเรื่องพระอุปัชฌาย์ส่วนใหญ่จะเน้นไปที่ประวัติ ความเป็นมาของพระอุปัชฌาย์ที่ปรากฏในคัมภีร์ต่างๆ รวมถึงประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระอุปัชฌาย์ การทำจงพระอุปัชฌาย์ที่ใช้ในพิธีกรรมการให้ว้บูชาพระอุปัชฌาย์ การแห่ การฉลองสมโภช และการนำจงที่ประดิษฐานพระอุปัชฌาย์มาจำลอง เพื่อนำไปลอยในแม่น้ำ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมประเพณีของชาวไทยใหญ่ที่อาศัยอยู่ในเขตอำเภอแม่ฮาดและอำเภอใกล้เคียง ที่นับถือศาสนาพุทธและเคารพเลื่อมใสกราบไหว้บูชาพระอุปัชฌาย์ ทำให้เกิดเป็นเอกลักษณ์เป็นอัตลักษณ์ประจำอำเภอแม่ฮาด จังหวัดเชียงใหม่ และเป็นประเพณีที่เป็นที่แรกและที่เดียวในประเทศไทยที่จัดงานประเพณีนี้ขึ้น จึงได้นำวัฒนธรรมประเพณีการให้ว้บูชาพระอุปัชฌาย์ มาเพื่อแพร่มีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและประเพณีการลอยจงพระอุปัชฌาย์ การให้ว้บูชาพระอุปัชฌาย์ของชาวไทยใหญ่บ้านแม่ฮาดหลวง อำเภอแม่ฮาด จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งการศึกษานี้เกิดขึ้นจากการสังเคราะห์เนื้อหาในเอกสารและผลที่ได้จากการสำรวจ และเก็บรวบรวมข้อมูล ด้วยเหตุนี้ การศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของพระอุปัชฌาย์ ตลอดจนถึงประเพณีการลอยจงพระอุปัชฌาย์ การบูชาให้ว้พระอุปัชฌาย์แล้ว จะทำให้ทราบถึงเรื่องราวของพระอุปัชฌาย์ในแง่มุมต่างๆ ที่สำคัญและสามารถทำให้เกิดประโยชน์แก่วัด ชุมชน และคนรุ่นใหม่ที่มีความสนใจในเรื่องราวเกี่ยวกับพระอุปัชฌาย์และประเพณีการลอยจงบูชาให้ว้พระอุปัชฌาย์อีกด้วย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา ความสำคัญ คติความเชื่อ เรื่องพระอุปัชฌาย์
2. เพื่อศึกษาประเพณีการลอยจงพาราบูชาพระอุปัชฌาย์ของชาวไทยใหญ่บ้านแม่ฮาดหลวง
3. เพื่อสร้างสรรค์งานจิตรกรรมประเพณีการลอยจงพาราบูชาพระอุปัชฌาย์ของชาวไทยใหญ่บ้านแม่ฮาดหลวง อำเภอแม่ฮาด จังหวัดเชียงใหม่

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงสร้างสรรค์ศิลปะ มีเนื้อหาเกี่ยวกับ คติความเชื่อ และประเพณีเกี่ยวกับพระอุปัชฌาย์ พร้อมทั้งศึกษาและวิเคราะห์รูปแบบจิตรกรรมเกี่ยวกับพระอุปัชฌาย์ที่ปรากฏในล้านนา ตลอดจนถึงนำผลที่ได้จากการสังเคราะห์ไปสร้างสรรค์ผลงานภาพจิตรกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระอุปัชฌาย์ในประเพณีให้ว้บูชาพระอุปัชฌาย์ ของชาวไทยใหญ่บ้านแม่ฮาดหลวง ตำบลแม่ฮาด อำเภอแม่ฮาด จังหวัดเชียงใหม่

1. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย หนังสือ บทความ ที่เกี่ยวข้อง ที่ได้มีศึกษาไว้

แล้ว บทความวิจัยจากสื่อต่าง ๆ ที่เป็นปัจจุบันและเชื่อถือได้ ที่เกี่ยวข้อง โดยตรงกับข้อมูลการวิจัยและนำมาเรียบเรียงตามวัตถุประสงค์

2. ทำการวิเคราะห์ประวัติความเป็นมาของพระอุปัชฌาย์ และประเพณีการทำจงพระอุปัชฌาย์ เพื่อใช้ในพิธีกรรมการลอยจงพระอุปัชฌาย์ในประเพณีการไหว้บูชาพระอุปัชฌาย์ชาวไทใหญ่ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงใหม่

เน้นการอนุรักษ์รักษาประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นและเขียนงานวิจัย พร้อมทั้งเสนอความคิดเห็นของผู้วิจัยโดยมุ่งให้ตอบสนองตามวัตถุประสงค์และปัญหาที่ต้องการทราบ

3. นำข้อมูลเสนออาจารย์ที่ปรึกษา ผู้เชี่ยวชาญ เพื่อขอคำชี้แนะ ในส่วนต่าง ๆ เพื่อนำกลับมาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

4. แผนดำเนินงาน

การปฏิบัติงานตามโครงการวิจัย แบ่งขั้นตอนออกเป็น 2 ส่วน ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ส่วนที่ 1 ตารางการศึกษาพระอุปัชฌาย์ โดยศึกษาประวัติความสำคัญ คติความเชื่อ และประเพณีเกี่ยวกับพระอุปัชฌาย์ องค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบจิตรกรรมพระอุปัชฌาย์

แผนการดำเนินงาน	7 เดือน						
	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.
	65	65	65	65	66	66	66
1. ขั้นเตรียมการ							
- กำหนดปัญหา	/						
- การศึกษาข้อมูลภาคทฤษฎี	/	/					
- การศึกษาข้อมูลภาคปฏิบัติ	/	/					
2. ขั้นการออกแบบ							
- กำหนดรูปแบบ		/	/				
- ทฤษฎี/ปฏิบัติ			/				
- เขียนเค้าโครง				/	/		

3. ขั้นตอนดำเนินการ							
ขั้นตอนการเก็บข้อมูล	/						
- ขั้นตอนการค้นคว้าภาคสนาม	/					/	/
- ขั้นตอนการสัมภาษณ์	/					/	/
ขั้นตอนการจัดระเบียบข้อมูล							/
- ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล							/
4. ขั้นรวบรวมข้อมูล							/
5. สรุปผลการดำเนินงาน							/

ตารางที่ 2 ส่วนที่ 2 ตารางการสร้างสรรค์จิตรกรรมประเพณีจองพารา พิธีการลอยพระอุทิศของชาวไทใหญ่บ้านแม่ฮาดหลวง โดยสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษา ประเพณีวัฒนธรรม พิธีกรรม และภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เกี่ยวข้องกับพระอุทิศในล้านนา ในส่วนที่ 1 มาเป็นแรงบันดาลใจและแนวทางในการสร้างสรรค์

แผนการดำเนินงาน	7 เดือน			
	ม.ย. 66	พ . ค . - มิ.ย. 66	ก . ค . - ส.ค. 66	ก.ย.- ต.ค. 66
1. ขั้นเตรียมการ				
ขั้นตอนการกำหนดแนวทางในการสร้างสรรค์	/			
ขั้นตอนการรวบรวมข้อมูลกับทฤษฎี	/			
2. ขั้นการออกแบบ				
ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล	/			
ขั้นตอนการสรุปเป็นประเด็น เพื่อการสร้างสรรค์		/		
ขั้นตอนการกำหนดแนวความคิด		/		
3. ขั้นตอนดำเนินการ				
ขั้นตอนการปฏิบัติการสร้างสรรค์ผลงาน		/	/	/

กำหนด กระบวนการ, พื้นที่ในชุมชน, ห้องปฏิบัติงาน	/			
การสร้างภาพร่าง, การสร้างแบบจำลอง	/			
การสร้างผลงานจริง		/	/	/
- กำหนดรูปแบบ	/			
- กำหนดเทคนิควิธีการ	/			
- กำหนดวัสดุอุปกรณ์	/			
- กำหนดกระบวนการ	/			
- ขั้นตอนการติดตั้งผลงาน				/
ขั้นตอนการตรวจสอบความสมบูรณ์ของผลงาน				/
ขั้นตอนการวิเคราะห์ผลงาน				/
4. ขั้นรวบรวมข้อมูล	/	/	/	/
5. สรุปผลการดำเนินงาน				/
6. นำเสนอผลงานกลับสู่ชุมชน				/

5. สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

ผลการวิจัย

1. ประวัติความเป็นมา ความสำคัญ คติความเชื่อ เรื่องพระอุปคุต

พระอุปคุตคือชื่อของพระอรหันต์รูปหนึ่งในพุทธศาสนา เรื่องราวของพระอุปคุตปรากฏในรูปแบบตำนานที่มีความหลากหลาย และยังมีประเพณีและพิธีกรรมในท้องถิ่นต่างๆ ที่แสดงให้เห็นความเชื่อเกี่ยวกับพระอุปคุตที่ดำรงอยู่ในสังคมไทยปัจจุบัน พระอุปคุตเป็นพระอรหันตสาวกที่มีลักษณะเฉพาะและแตกต่างจากพระสาวกรูปอื่น กล่าวคือเรื่องราวของพระอุปคุตไม่ปรากฏในพระไตรปิฎกบาลี กล่าวคือพระอุปคุตไม่ได้เกิดร่วมสมัยพุทธกาล เรื่องราวของพระอุปคุตปรากฏหลังสมัยพุทธกาล และไม่ปรากฏในพระไตรปิฎกบาลี ดังที่ปรากฏว่าใน พระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่มที่ 26 เถรคาถา ซึ่งมีรายชื่อพระเถระ 264 รูป และ เล่มที่ 32-33 อปทาน ซึ่งมีรายชื่อพระเถระ 540 รูป แต่ไม่มีชื่อพระอุปคุต เช่นเดียวกับ พจนานุกรมชื่อเฉพาะในบาลี (Dictionary of Pali Proper Names) ทั้งเล่มที่ 1 และเล่มที่ 2 ก็ไม่ปรากฏชื่อพระอุปคุต (อภิชาติ ยอดสุวรรณ, 2534: 23)

เรื่องราวของพระอุปัคฺตที่เก่าแก่ปรากฏในตำนานทางพุทธศาสนาสายสันสกฤตและมีความเชื่อมโยงกับพระราชประวัติของพระเจ้าอโศกมหาราชกษัตริย์องค์ที่ 3 แห่งราชวงศ์เมารยะ ซึ่งครองราชประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 3 คัมภีร์ อโศกาวทาน ซึ่งแต่งเป็นภาษาสันสกฤตได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระอุปัคฺตกับพระเจ้าอโศกมหาราชว่าพระอุปัคฺตเป็นพระเถระที่พระเจ้าอโศกมหาราชทรงเลื่อมใสศรัทธา พระอุปัคฺตเป็นผู้นำพระเจ้าอโศกเสด็จนมัสการปูชนียสถานในพุทธศาสนาและอธิบายประวัติสถานที่ต่างๆ (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2544: 129) พระอุปัคฺตจึงเป็นพระสาวกที่เชื่อกันว่ามีชีวิตอยู่สมัยหลังพุทธกาล

คัมภีร์อโศกาวทาน ของอินเดียเป็นคัมภีร์ภาษาสันสกฤตซึ่งเรียบเรียงขึ้นประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ 5 (สุลักษณ์ ศิวรักษ์, 2552: 123) คัมภีร์อโศกาวทาน เรียกพระอุปัคฺตว่า “อุปัคฺต” คัมภีร์นี้กล่าวถึงประวัติของ พระอุปัคฺตอย่างละเอียด ตั้งแต่กำเนิด ชีวิตก่อนออกบวช การออกบวช การแสดงเทศนาธรรม การเป็นอาจารย์ของพระอรหันต์ทั้งหลาย ณ อารามบนภูเขา การปราบมารที่มาขัดขวางการแสดงธรรมและการได้พบกับพระเจ้าอโศกมหาราช โดยเน้นบทบาทของพระอุปัคฺตในฐานะพระอรหันต์สาวกที่เป็นเลิศทางธรรมเทศนา และเป็นผู้ที่ได้รับการพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าว่าจะเป็นพระอนุพุทธเจ้า

เมื่อเรื่องพระอุปัคฺตแพร่กระจายมายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พระอุปัคฺตกลับมีบทบาทที่แตกต่างไปจากตำนานเดิมของอินเดีย ดังที่ปรากฏในคัมภีร์โลกบัญญัติ คัมภีร์ปฐมสมโพธิกา และคัมภีร์มหาอุปัคฺต คัมภีร์เหล่านี้เรียกพระอุปัคฺตว่า “อุปัคฺต” “อุปัคฺตเถระ” หรือ “กีสนาคอุปัคฺต” เรื่องราวของพระอุปัคฺตที่แพร่หลายในประเทศพม่าและไทยกลายเป็นเรื่องของพระอรหันต์ผู้มีอิทธิฤทธิ์มาก พระอุปัคฺตเข้ามานมัสการบิณฑบาตอยู่ใต้มหาสมุทร และสามารถอัญเชิญพระอุปัคฺตขึ้นจากมหาสมุทรเพื่อมาป้องกันไม่ให้มารทำลายพิธีทางศาสนาได้ บทบาทของพระอุปัคฺตในตำนานของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงแตกต่างไปจากตำนานของอินเดีย

ชื่อของพระอุปัคฺตหมายถึง “ผู้คุ้มครองมั่นคง” มาจาก “อุปัคฺต” ในภาษาบาลี และตรงกับคำว่า “อุปัคฺต” ในภาษาสันสกฤต (พระประพันธ์ สุทนต์จิโต (กวางสิบสาม), 2548: 82) ส่วนในคัมภีร์ ปฐมสมโพธิกา เรียกท่านว่า “พระกีสนาคอุปัคฺตเถระ” “อุปัคฺตเถระ” และ “พระมหาเถระ” ซึ่งคำว่า “เถระ” เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงความมั่นคงในพระธรรมวินัย และจะเรียกพระภิกษุที่อยู่ในสมณเพศตั้งแต่ 10 พรรษาขึ้นไป ส่วน “กีสนาค” เป็นคำที่เรียกตามรูปร่างของท่านที่มีร่างกายชubbom เนื่องจาก “กีส” ในภาษาบาลีหมายถึง ผอม ส่วน “นาคอุปัคฺต” หมายถึงพระอุปัคฺตผู้ประเสริฐ (สุลักษณ์ ศิวรักษ์, 2552: 82)

ความเชื่อเกี่ยวกับพระอุปัคฺตในประเทศไทยดำรงอยู่อย่างเข้มข้นในกลุ่มคนไทยใหญ่ คนไทย ในภาคเหนือและภาคอีสาน ความเชื่อดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับพิธีกรรมต่างๆ ในท้อง

ถิ่น ความเชื่อเกี่ยวกับพระอุปคุตในกลุ่มคนไทใหญ่ปรากฏทั้งในวรรณกรรมไทใหญ่และประเพณีของท้องถิ่น (ประเวช คำสวัสดิ์, 2548: 27) ว่าเรื่องพระอุปคุตปรากฏในการรับรู้ของคนไทใหญ่ทั้งในรูปแบบวรรณกรรมลายลักษณ์และ มุขปาฐะ วรรณกรรมไทใหญ่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่กล่าวถึงประวัติพระอุปคุตเรียกว่าเล่าปิ่นเจ้าอุปะกุต หรือ ประวัติพระอุปคุต ชาวไทใหญ่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ยังมีประเพณีต่างๆ เกี่ยวกับพระอุปคุต ได้แก่ ประเพณีการอ่านคัมภีร์ธรรมไทใหญ่ เรื่อง ประวัติพระอุปคุต ประเพณีนิมนต์พระอุปคุตมาคุ้มครองงาน ประเพณีจับสลากถวายภัตตาหารพระพุทธรูป พระภิกษุสงฆ์และพระอุปคุต ประเพณีลอยกระทงบูชาพระอุปคุต และประเพณีตักบาตรพระอุปคุต ส่วนความเชื่อเกี่ยวกับ พระอุปคุตในประเทศไทยดำรงอยู่ในมิติที่มีความหลากหลายทั้งในรูปแบบของตำนาน ประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันทั้งในบริบทท้องถิ่น และบริบทสังคมไทยโดยภาพรวม

2. ประเพณีการลอยจองพาราบูชาพระอุปคุตของชาวไทใหญ่บ้านแม่ฮายหลวง อำเภอแม่ฮาย จังหวัดเชียงใหม่

ประเพณีเกี่ยวกับพระอุปคุตโดยตรงอีกประเพณีหนึ่งที่พบในภาคเหนือ โดยเฉพาะของชาวไทใหญ่ คือ “ประเพณีจองพารา พิธีการลอยพระอุปคุต” หรือ “ประเพณีลอยปราสาทบูชาพระอุปคุต” โดยเฉพาะในกลุ่มไทใหญ่ ซึ่งนอกจากจะมีตำนานพระอุปคุตปราบมารแล้วยังมีตำนานพระอุปคุต 8 รูป โดยเชื่อกันว่าพระอุปคุตมี 4 รูปนั้นนิพนธ์แล้ว ส่วนอีก 4 รูปยังมีชีวิตอยู่ในมหาสมุทร (ประเวช คำสวัสดิ์, 2548: 2)

ตำนานพระอุปคุตที่ปรากฏในประเทศไทยมีความหลากหลาย และปรากฏในวรรณกรรมพุทธศาสนาของไทย ทั้งในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ แสดงให้เห็นความแพร่หลายของตำนานพระอุปคุตในประเทศไทย โดยเฉพาะตำนานพระอุปคุตที่ปรากฏในภาคเหนือมีความหลากหลาย เนื่องจากคติความเชื่อเรื่องพระอุปคุตนั้นเป็นความเชื่อร่วมกันของผู้คนหลากหลายกลุ่มที่นับถือพุทธศาสนา ดังที่พบตำนานพระอุปคุตทั้งในกลุ่มไทยยวนล้านนา ไทใหญ่ และไทลื้อ ซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึงตำนานพระอุปคุตของชาวไทใหญ่บ้านแม่ฮายหลวง ตำบลแม่ฮาย อำเภอแม่ฮาย จังหวัดเชียงใหม่

ตำนานพระอุปคุตในภาคเหนือ นอกจากตำนานของกลุ่มไทยยวนล้านนา แล้วยังมีตำนานของกลุ่มชาวไทใหญ่ ซึ่งมีเนื้อหาที่แตกต่างไปจากกลุ่มอื่นและมีลักษณะเฉพาะ ตำนานพระอุปคุตของชาวไทใหญ่มี 2 แบบ คือ ตำนานที่กล่าวถึงพระอุปคุตผู้ปราบพญามาร ซึ่งมีองค์เดียว กับตำนานที่กล่าวถึงพระอุปคุตว่ามี 8 รูป แต่มีชื่อเรียกแตกต่างกันและมีทั้งพระอุปคุตที่มรณภาพแล้วและพระอุปคุตที่ยังมีชีวิตอยู่ พระอุปคุตที่ยังมีชีวิตอยู่ตามตำนานนี้คือที่มาของการประกอบประเพณี “บูชาไหว้พระอุปคุต” ตามความเชื่อของชาวไทใหญ่ ตำนานพระอุปคุต

สำนวนลายลักษณ์ของชาวไทใหญ่ ได้แก่ คัมภีร์ไทใหญ่เรื่อง ประวัติพระอุปคุต ของเจ้าป่นตีตะ และ ประวัติพระอุปคุต 8 รูป ของปรมาจารย์เจ้ากางเสื่อ

สำนวนลายลักษณ์อีกสำนวนหนึ่งคือ ประวัติพระอุปคุต 8 รูป เป็นคัมภีร์ไทใหญ่ที่เรียกว่าลิกโหลง เขียนโดยปรมาจารย์เจ้ากางเสื่อ (ครูหมอไต) แปลสรุปเป็นภาษาไทย (ประเวช คำสวัสดิ์, 2548: 113) เนื้อหากล่าวถึงพระอุปคุตทั้งแปดรูปซึ่งมีชื่อแตกต่างกัน โดยยังมีชีวิตอยู่ในมหาสมุทร 4 รูป ส่วนอีก 4 รูปมรณภาพแล้วแต่ไม่เน่าเปื่อย ตำนานพระอุปคุตแบบไทใหญ่จึงมีทั้งพระอุปคุตรูปเดียว และพระอุปคุต 8 รูป

ชาวไทใหญ่ที่อำเภอแม่ฮ้อย จังหวัดเชียงใหม่ มีประเพณีในเดือน 12 เรียกว่า “ปอยสิบสองม่นล่องผองไตหลู่เจ้าอุปกุกหรือส่างอูกุก” โดยจะทำแพไม้ไผ่ที่ตรงกลางเป็นปราสาทใส่เครื่องบูชาพระอุปคุตและอัฐบริหารต่างๆ แล้วนำไปลอยในแม่น้ำกก นอกจากนี้ใน “ประเพณีปอยมหาตัก” หากผู้ใดจับสลากได้ พระอุปคุตก็ต้องแต่งแพใส่เครื่องอัฐบริหารและไทยทานถวายพระอุปคุตแล้วนำไปลอยในแม่น้ำกก เช่นเดียวกัน โดยจะถวายในวันเพ็ญเดือน 4 และวันเพ็ญเดือน 12 ในช่วงเวลาประมาณตี 5 และกล่าวถึงประวัติของ พระอุปคุตว่าท่านยังมีชีวิตอยู่เพื่อโปรดสัตว์อาศัยอยู่ในวิหารทองใต้มหาสมุทร และมีลูกศิษย์ของท่านอีก 3 รูป

“ประเพณีลอยปราสาทบูชาพระอุปคุต” โดยแต่งแพปราสาทใส่เครื่องบูชาแล้วลอยถวาย พระอุปคุตในแม่น้ำนี้มีในกลุ่มไทลื้อเช่นกัน ดังที่บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ได้กล่าวถึง “ประเพณีทานอุปคุต” ของกลุ่มไทลื้อในยูนนาน โดยชาวไทลื้อเชื่อว่าอุปคุตเป็นเทวดาที่อยู่ใต้น้ำมี 4 หรือ 8 รูปเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้แก่มนุษย์ การทำบุญอุทิศให้พระอุปคุตจะทำให้มีโชคดี และชนะอุปสรรคต่างๆ (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2547: 218) “ประเพณีทานอุปคุต” ดังกล่าวยังอยู่ในความรับรู้ของไทลื้อเมืองยองในพม่าเช่นเดียวกัน “ประเพณีทาน อุปคุต” ของชาวลื้อนั้นจะเป็นการทำบุญถวายพระอุปคุตในวันที่เชื่อว่าพระอุปคุตจะขึ้นมาจากน้ำเพื่อมารับเครื่องไทยทาน คือ “เดือน 4 ออก 4 เดือน 5 ออก 5” หมายถึงเดือน 4 (กุมภาพันธ์) ที่วันเพ็ญตรงกับวันพุธ (4) และเดือน 5 (มีนาคม) ที่วันเพ็ญตรงกับวันพฤหัสบดี (5) โดยวันก่อนหน้านั้นเจ้าภาพหลักหรือชาวบ้านจะร่วมกันทำปราสาทเงินปราสาททอง หรือห่อพระอุปคุตพร้อมวางเครื่องอุปคุต 4 ชุดและเครื่องไทยทานต่างๆ แห่ไปที่บริเวณริมแม่น้ำ นิมนต์พระสงฆ์มาสวด มีการฟังธรรมเรื่องอุปคุต พอรุ่งเช้าประมาณตี 4-5 จึงลอยปราสาทนั้นไป เชื่อกันว่าการทำ “ทานอุปคุต” จะมีอานิสงส์ทำให้บ้านเมืองสงบสุข ไม่มีคนเกร มีแต่คนที่มีสัจจะและไม่มีสิ่งชั่วร้ายต่างๆ

“ประเพณีลอยปราสาทบูชาพระอุปคุต” ในปัจจุบันยังมีการสืบทอดกันอยู่ในกลุ่มคนไทใหญ่ในประเทศไทย ผู้วิจัยได้เดินทางไปเก็บข้อมูลจากกลุ่มไทใหญ่ที่อำเภอแม่ฮ้อย จังหวัด

เชียงใหม่ พบว่า การดำรงอยู่ของ “ประเพณีลอยปราสาทบูชาพระอุปคุต” มีความน่าสนใจดังนี้

ประเพณีจองพารา พิธีการลอยพระอุปคุตของชาวไทใหญ่ อำเภอแม่ฮาด จังหวัดเชียงใหม่ มีชื่อว่า “การทำบุญไหว้พระอุปคุตบัวปรก” จัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 12 เหนือ – วันแรม 1 ค่ำเดือน 12 เหนือของทุกปี หรือประมาณเดือนกันยายน โดยเป็นประเพณีสำคัญประจำปี ที่จัดขึ้น ณ ที่วัดแม่ฮาดหลวง และชาวไทใหญ่ในอำเภอแม่ฮาด ที่สืบเนื่องกันมาเกือบ 30 ปีแล้ว นอกจากนี้ยังมีชาวไทใหญ่ในอำเภอฝางและไชยปราการ รวมถึงชาวไทใหญ่ในจังหวัดอื่นๆ เช่น เชียงราย และในประเทศพม่าก็เดินทางมาร่วมประเพณีดังกล่าวด้วย จึงนับว่า “ประเพณีบูชาไหว้พระอุปคุต” เป็นประเพณีที่สำคัญอีกประเพณีหนึ่งของชาวไทใหญ่ ประเพณีดังกล่าวได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมของชาวไทใหญ่ในประเทศพม่า จะมีการจัดงานทำบุญบูชาคุณของพระอุปคุต และนำต้นจอง (ปราสาท) พระอุปคุตพร้อมทั้งต้นสาวกของพระพุทธเจ้าอีก 7 รูปไปทำพิธีลอยที่แม่น้ำ เป็นการบูชาคุณของพระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลาย (วัดแม่ฮาดหลวง, 2555: 4) “ประเพณีไหว้พระอุปคุต” วัดแม่ฮาดหลวงริเริ่มขึ้นโดยพ่อเฒ่าจองหม่อง ลายคำ ชาวไทใหญ่ในประเทศพม่า ซึ่งต่อมาได้ย้ายมาตั้งรกรากที่บ้านเทอดไทย อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงรายพ่อเฒ่าจองหม่องเป็นผู้ที่ต้องการอนุรักษ์ประเพณีของชาวไทใหญ่และได้นำประเพณีไหว้พระอุปคุตของชาวไทใหญ่ในประเทศพม่ามาเผยแพร่แก่ชาว ไทใหญ่ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่และเชียงราย แต่ไม่มีวัดใดจัดประเพณีดังกล่าว ต่อมาวัดแม่ฮาดหลวงได้ริเริ่มจัด “ประเพณีไหว้บูชาพระอุปคุต” ขึ้นเป็นครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ. 2540 ตามคำแนะนำและการสนับสนุนของพ่อเฒ่าจองหม่อง ลายคำ โดยในปีแรกชาวบ้านทำพิธีกันง่ายๆ โดยช่วยกันทำต้นพระอุปคุต 4-5 ต้นแล้วแห่จากวัดแม่ฮาดไปลอยลงแม่น้ำกกที่บ้านท่าตอนเพื่อบูชาพระอุปคุต ในปีต่อๆ มา ก็ได้รับความสนใจจากชาวไทใหญ่ในชุมชนอื่น ทำให้มีจำนวนต้นพระอุปคุตมากขึ้น รวมทั้งมีวัดต่างๆ เข้าร่วมในประเพณีดังกล่าว ทำให้วัดแม่ฮาดหลวงเป็นศูนย์กลางของ “ประเพณีไหว้บูชาพระอุปคุต” ของชาวไทใหญ่

3. การสร้างสรรค์งานจิตรกรรมประเพณีการลอยจองพาราบูชาพระอุปคุตของชาวไทใหญ่ บ้านแม่ฮาดหลวง อำเภอแม่ฮาด จังหวัดเชียงใหม่

การสร้างสรรค์ผลงานครั้งนี้เริ่มจากกระบวนการศึกษาประวัติความเป็นมาของพระอุปคุต คติความเชื่อเรื่องพระอุปคุต ความสำคัญของพระอุปคุต และประวัติความเป็นมาและความสำคัญของประเพณีการทำจองพารา เพื่อใช้ในพิธีงานลอยจองพาราบูชาพระอุปคุตของชาวไทใหญ่ บ้านแม่ฮาดหลวงในอำเภอแม่ฮาด จังหวัดเชียงใหม่ ภาพจิตรกรรมประเพณีจองพารา พิธีการลอยพระอุปคุตของชาวไทใหญ่บ้านแม่ฮาดหลวง อำเภอแม่ฮาด จังหวัดเชียงใหม่ บนผ้าใบ ขนาด สูง 100 เซนติเมตร กว้าง 200 เซนติเมตร เทคนิค สีอะคริลิก จำนวน 3 ภาพ ได้แก่

- 1) ภาพจิตรกรรมอดีตชาติของพระอุปคุต
- 2) ภาพจิตรกรรมประวัติของพระอุปคุตตอนปราบพญามาร
- 3) ภาพจิตรกรรมประเพณีการลอยจองพาราบูชาให้พระอุปคุต

เมื่อการสร้างสรรคงานศิลปะสำเร็จ ผู้วิจัยจะนำจัดแสดง ที่บนิวิหารหลวง วัดแม่อายหลวง ตำบลแม่อาย อำเภอมะแมย จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการถาวร เพื่อให้พุทธศาสนิกชนและประชาชนทั่วไปได้เรียนรู้และเยี่ยมชม และเพื่อเป็นการอนุรักษ์รักษาวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน และสามารถเป็นสื่อให้คนรุ่นใหม่ เกิดความสนใจ ให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรมประเพณีประจำท้องถิ่น และสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ เป็นสถานที่ท่องเที่ยว และสามารถเป็นประโยชน์ต่อวัดชุมชนหมู่บ้านในท้องถิ่นนั้นได้ สร้างสรรค์ผลงานภาพวาดจิตรกรรมไทยประเพณีชุดนี้ ผู้วิจัยมีความหวังอย่างยิ่งว่าจะทำให้วัดชุมชนเกิดผลประโยชน์เพิ่มมากขึ้นและช่วยให้งานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นนี้ มีการพัฒนาสารถต่อและต่อยอดให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป

ภาพที่ 1 ภาพงานจิตรกรรมฝาผนัง เรื่องอดีตชาติของพระอุปคุต

ภาพที่ 2 ภาพงานจิตรกรรมฝาผนัง เรื่องประวัติของพระอุปคุตตอนปราบพญามาร

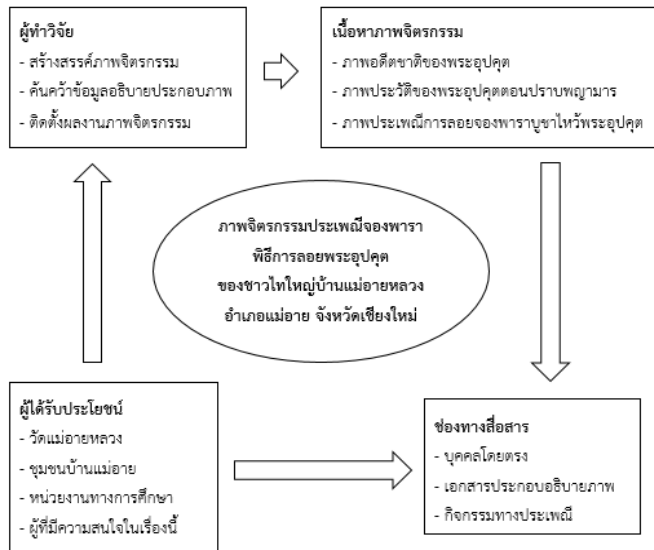
ภาพที่ 3 ภาพงานจิตรกรรมฝาผนัง เรื่องประเพณีการลอยจองพาราบูชาไหว้ พระอุปคุต

อภิปรายผล

คติความเชื่อเรื่องพระอุปคุตนั้นมีบทบาทและอิทธิพลต่อสังคมท้องถิ่นในแถบประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นอย่างมาก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ อภิชาติ ยอดสุวรรณ ศึกษาวิจัย เรื่อง บทบาทของ พระอุปคุตในคัมภีร์มหาอุปคุตฉบับล้านนา ผลจากการศึกษาพบว่า พระอุปคุตมีบทบาทในสังคมล้านนาหลายบทบาท และยังมีคนเชื่อถือกันอยู่ คือบทบาทในการคุ้มครอง

รักษางานในประเพณีงานทำบุญถวายเป็นทาน เช่น งานปอยหลวง เป็นต้น นอกจากนี้บทบาทอีกประการหนึ่ง ก็คือบทบาทในการคุ้มครองความปลอดภัยในกรณีที่มีการบูชาพระอุปคุตโดยใช้ควบคู่กับคาถาบูชาพระอุปคุต จึงเห็นได้ว่าบทบาทของพระอุปคุตที่ปรากฏในคัมภีร์ต่างๆ อีกทั้งในวรรณกรรมเรื่อง มหาอุปคุต ฉบับล้านนา และที่ปรากฏในสังคมล้านนา ซึ่งเป็นคติความเชื่อในรูปแบบต่างๆ นั้น มีความเชื่อมโยงกันหรือปรากฏร่องรอยที่มา หรือบ่อเกิดของปรากฏการณ์ทางความเชื่อนั้นๆ ด้วย (อภิชาติ ยอดสุวรรณ, 2534: 79) ซึ่งสอดคล้องแนวคิดของ **พระประพันธ์ สุธรรมา** (กาวาสืบสาม) ศึกษาวิจัยเรื่อง อิทธิพลความเชื่อเรื่องพระอุปคุตที่มีต่อพิธีกรรมชาวพุทธล้านนา ผลการศึกษาพบว่า ความเชื่อเกี่ยวกับพระอุปคุตได้รับอิทธิพลมาจากพม่า ในสมัยที่ล้านนาตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่า พม่าและล้านนาต่างก็นับถือพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทจึงทำให้ประเพณีและวัฒนธรรมล้านนา เกิดการผสมผสานระหว่างขนบธรรมเนียมของชาวไทลื้อ ผสมกับชาวไทยในรัฐน่านของพม่า ความเชื่อและพิธีกรรมเป็นของคู่กัน ความเชื่อเป็นนามธรรม จึงแสดงออกเป็นรูปธรรมด้วยการประกอบพิธีกรรม ซึ่งทั้งความเชื่อและพิธีกรรมไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เมื่อเกิดความเชื่อแล้วย่อมก่อให้เกิดพิธีกรรมขึ้น ความเชื่อเกี่ยวกับพระอุปคุตเข้าสู่สังคมชาวพุทธล้านนาจนเป็นที่ยอมรับนับถือ และเกิดความศรัทธาต่อพระอุปคุต ซึ่งทำให้พระอุปคุตมีอิทธิพลต่อความเชื่อ และก่อให้เกิดพิธีกรรมในสังคมของชาวล้านนาอย่างมาก (พระประพันธ์ สุธรรมา (กาวาสืบสาม), 2548: 84) และสอดคล้องกับแนวคิดของ **พระภักทพงษ์ นิรุตติเมธี (มะโนวัน)** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง อิทธิพลของพระอุปคุตที่มีต่อสังคมชาวพุทธในล้านนา ผลการศึกษาพบว่า ในสังคมล้านนาถือว่าการบูชาพระอุปคุตเป็นวิธีการที่จะชักนำให้ผู้ปฏิบัติได้เข้าใจและเข้าถึงสาระของพระพุทธศาสนา โดยอาศัยรูปแบบในการปฏิบัติเพื่อเป็นสื่อให้เกิดความเข้าใจ ทำให้ผู้ปฏิบัติและผู้ที่เกี่ยวข้องได้เรียนรู้ทั้งการประพฤติปฏิบัติ การบูชาพระอุปคุตในล้านนานั้นมีอยู่หลายรูปแบบแต่ละรูปแบบก็มีวิธีการที่ต่างกันออกไป การบูชาพระอุปคุตในล้านนาเป็นพิธีกรรมอันมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา อีกทั้งยังเป็นหลักสำคัญในพระพุทธศาสนาซึ่งเน้นในเรื่องการปฏิบัติ ลักษณะ ของการบูชาพระอุปคุตที่ปรากฏในล้านนานั้นนอกจากจะเป็นการปฏิบัติธรรมแล้วยังทำหน้าที่ในการเผยแผ่ อธิบาย ชักชวน ขยายอรรถแห่งคำสอนของพระพุทธเจ้าออกไป นอกจากนี้สาระที่แฝงอยู่ในการบูชาพระอุปคุตในล้านนายังก่อให้เกิดปัญญาและข้อคิด (พระภักทพงษ์ นิรุตติเมธี (มะโนวัน), 2556: 90)

องค์ความรู้จากงานวิจัย

แผนภาพ 1 : การสร้างสรรค์วิจัยเพื่อการเรียนรู้ด้านงานศิลปะเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของพระอุปัฏฐและประเพณีการลอยจองพารา พิธีการลอยพระอุปัฏฐ

การสร้างสรรค์ภาพจิตรกรรมประเพณีจองพารา พิธีการลอยพระอุปัฏฐของชาวไทยใหญ่บ้านแม่ฮายหลวง อำเภอแม่ฮาย จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการสร้างสรรค์ภาพวาดจิตรกรรมเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของพระอุปัฏฐขึ้นมาเป็นครั้งแรก สามารถเป็นสื่อการเรียนรู้เรื่องประวัติความเป็นมาและประเพณีจองพารา พิธีการลอยพระอุปัฏฐของชาวไทยใหญ่บ้านแม่ฮายหลวง ตลอดจนถึงพิธีกรรมพิธีการต่างๆ ที่มีความสำคัญต่อศาสนา วัด และชุมชน ทำให้เกิดเป็นองค์ความรู้ต่อผู้ที่มีความสนใจในเรื่องนี้ และยังช่วยส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีประจำท้องถิ่นให้แพร่ออกไปมากยิ่งขึ้นสามารถสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัยแสดงในแผนภาพดังนี้

สรุป

การสร้างสรรค์ผลงานในครั้งนี้ได้มีการศึกษาข้อมูล และจัดวางแผนการทำงานอย่างเป็นขั้นตอนโดยจะอธิบายการสร้างสรรคงานภาพวาดจิตรกรรมจำนวน 3 รูปภาพ ซึ่งเป็นการสร้างสรรค์ภาพจิตรกรรมไทยประเพณีที่ยังไม่มีใคร สร้างสรรค์ผลงานเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและความสำคัญของพระอุปัฏฐ ตั้งแต่อดีตชาติ จนถึงประวัติความเป็นมาในสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราชและด้านอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ จนกล่าวมาเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นอัตลักษณ์ประจำอำเภอแม่ฮาย จังหวัดเชียงใหม่ จึงเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานที่มีเนื้อหา

เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของพระอุปัค และประเพณีการลอยจองพาราบูชาไหว้พระอุปัคของชาวไทใหญ่บ้านแม่ฮาดหลวงในอำเภอแม่ฮาด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นสร้างสรรค์ที่ท้องถิ่นและสืบทอดประเพณีท้องถิ่นอย่างลงตัว มีลักษณะทางศิลปะที่เฉพาะเจาะจงแสดงถึงความเป็นศิลปะท้องถิ่นของชาวไทใหญ่ในอำเภอแม่ฮาด โดยเฉพาะสถานที่จัดประเพณี ของชาวบ้านบ้านแม่ฮาดหลวง อำเภอแม่ฮาด จังหวัดเชียงใหม่ ทำให้การสร้างจองพระอุปัคนี้เป็นส่วนหนึ่งของท้องถิ่นและมีความสัมพันธ์กับประเพณีการไหว้บูชา และพิธีการลอยจองพระอุปัคอย่างเต็มที่ เนื้อหาของการสร้างสรรค์งานศิลปะที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับประเพณีการไหว้บูชา และพิธีการลอยจอง พระอุปัคโดยเน้นที่การสร้างจองพระอุปัค ประเพณีการไหว้ พระอุปัค และการลอยจองหรือปราสาทลงในแม่น้ำกกเพื่อบูชาคุณของพระอุปัค บทความนี้นำเสนอและส่งเสริมความเป็นประเพณีในลักษณะทางวัฒนธรรมและศิลปะท้องถิ่น โดยใช้เทคนิคและวิธีการการสร้างสรรค์จองพระอุปัค การใช้วัสดุที่ย่อยสลายตามธรรมชาติไม่เป็นมลพิษกับสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับลักษณะของงานศิลปะท้องถิ่น เช่น การใช้ไม้ไผ่ในการทำจองพระอุปัค, การใช้กระดาษและลวดลายที่สื่อถึงประเพณีและศาสนา เพื่อการสื่อสารและความหมาย บทความวิจัยนี้จึงไว้ซึ่งความหมายของประเพณีการไหว้บูชา และพิธีการลอยจองพระอุปัคอย่างชัดเจน ซึ่งสามารถสื่อถึงความเชื่อทางศาสนาและประเพณีท้องถิ่นได้ และการเผยแพร่และการส่งเสริมผลงานการสร้างสรรค์นี้อาจได้รับการเผยแพร่ในท้องถิ่นหรือในงานเทศกาลท้องถิ่นเพื่อสร้างความตระหนักรู้และสนับสนุนจากชุมชน บทความวิจัยนี้จะเป็นตัวแทนของการรักษาสืบทอดประเพณีท้องถิ่นผ่านการสร้างสรรค์งานศิลปะ และมีศักยภาพที่จะสร้างความสนใจและการติดตามจากชุมชนและคนทั่วไปที่สนใจศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่นต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. การมีส่วนร่วมของเยาวชนในประเพณีท้องถิ่น ศึกษาการมีส่วนร่วมของเยาวชนในชุมชนต่อประเพณีจองพาราและพิธีการลอยพระอุปัค และพัฒนาโปรแกรมหรือกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เยาวชนมีบทบาทในการอนุรักษ์และสืบทอดประเพณี
2. การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการอนุรักษ์วัฒนธรรม ศึกษาแนวทางการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น การสร้างแอปพลิเคชันหรือเว็บไซต์ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรม เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และการอนุรักษ์วัฒนธรรมในยุคดิจิทัล
3. การวิจัยการสื่อสารและการเผยแพร่ข้อมูลวัฒนธรรม วิเคราะห์วิธีการสื่อสารและการเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีจองพาราและพิธีการลอยพระอุปัค เพื่อหาวิธีการที่มีประสิทธิภาพในการเผยแพร่ความรู้และวัฒนธรรมให้กับคนรุ่นใหม่และสังคมทั่วไป

บรรณานุกรม

- ครูเจ้าป่นตีตะ. (2512). **คัมภีร์ธรรมไทยใหญ่เรื่องพระอุปัศฺต**. รวบรวมและเผยแพร่โดย
เจ้าชองณะ. เมืองหนอง: รัฐฉาน.
- ประเวช คำสวัสดิ์. (2548). “การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องพระอุปัศฺตในวรรณกรรมไทใหญ่
จังหวัดแม่ฮ่องสอน”. **ปริญญาสาสนศาสตร์บัณฑิต, สาขาวิชาพุทธศาสนาและ
ปรัชญา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระมหานรินทร นรินโท. (2548). **ธรรมวาไรตี้ (Dharma Variety)**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท
อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- พระธรรมปิฎก (ประยุตฺต ปยุตฺโต). (2540). **พระพุทธศาสนาในเอเชีย**. กรุงเทพมหานคร:
ธรรมสภา
- พระสัทธรรมโฆษเถระ ผู้รจนา. (2528). **โลกบัญญัติ**. แปลโดย ศาสตราจารย์ นาวาอากาศเอก
(พิเศษ) แยม ประพัฒน์ทอง ป.ธ.9, อ.ด. กรุงเทพมหานคร: หจก. โรงพิมพ์อักษรไทย.
- พระวิทย์ ธมมวโร (ธนานภรัตน์), วิโรจน์วิชัย, พูนชัย ปันติยะ. (2561). “วิเคราะห์คติเชิงปรัชญาในเรื่อง
พระอุปัศฺต”. **วารสารปณิธาน: วารสารวิชาการด้านปรัชญาและศาสนา**. (14)2, 346.
- วัดแม่อาয়หลวง. (2555). **ประวัติการทำบุญบูชาไหว้พระอุปัศฺตบัวปรก วัดแม่อาয়หลวง อำเภอ
แม่อาয় จังหวัดเชียงใหม่**. เชียงใหม่: บ้านอิสรากรณ์.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส. (2565). **ปฐมสมโพธิกถา**. นนทบุรี: บริษัท
วิชั่นพีเพรส จำกัด.
- สุลักษณ์ ศิวรักษ์. (2552). **ข้อความเข้าใจในเรื่องพระเจ้าอโศกและอโศกาวทาน**. กรุงเทพมหานคร:
เรือแก้วการ.
- อภิชาติ ยอดสุวรรณ. (2534). “บทบาทของพระอุปัศฺต ในเรื่องมหาอุปัศฺต ฉบับล้านนา”
. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาและวรรณกรรมล้านนา**.
มหาบัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- Geiger, Wilhelm, ed. **The Mahavamsa**, (London: Pali Text Society, 1908),p.45

การสร้างสรรคจิตรกรรมร่วมสมัยจากภาพทังกา
ในพุทธศาสนาวัชรยานแบบทิเบต
The Creation of contemporary painting from thangka in
Tibetan Vajrayana Buddhism

ชลนถ วงศ์เวศราช

ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี, พระอธิวัฒน์ ธรรมวัฒน์ศิริ, เทพประวิณ จันทรแรง

Chonlanat Wongwasaraj

Sirisak Apisakmontree, Phra Athiwat Thammawatsiri, Thepprawin Chanraeng

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chiang Mai Campus

ฉลองเดช คูphanumat

chalongdej Kuphanumat

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Chinag Mai University

Corresponding Author, E-mail: chonlanat.w@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) ศึกษา แนวคิด ความเชื่อ ระบบสัญลักษณ์ในพุทธศาสนาวัชรยานแบบทิเบต 2) ศึกษารูปแบบภาพจิตรกรรมทังกาในพุทธศาสนาวัชรยานแบบทิเบต และ 3) สร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมร่วมสมัยจากการศึกษาจิตรกรรมทังกาแบบทิเบต เป็นการวิจัยเชิงสร้างสรรค์ศิลปะ

ผลการวิจัยพบว่า 1) ภาพวาดจิตรกรรมแบบภาพม้วนที่แสดงรูปพระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์ ธรรมบาล บุคคลสำคัญหรือเรื่องราวด้านพระพุทธศาสนา โดยใช้เป็นเครื่องมือถ่ายทอดพระธรรมคำสอนต่าง ๆ จิตรกรรมทังกาเป็นพุทธศิลป์ที่ใกล้ชิดกับชาวทิเบตมาก ปรากฏอยู่ในศาสนสถาน อาคารบ้านเรือน และของประดับตกแต่งบ้านที่ฆราวาสทุกระดับชั้นมีไว้ในครอบครอง

2) ลักษณะทางรูปแบบศิลปกรรมของจิตรกรรมทังกามีความโดดเด่นทั้งในรูปสัญลักษณ์เชิงสัญลักษณ์และเนื้อหาพุทธปรัชญา โดยสามารถสรุปรูปแบบทางศิลปกรรมได้ 2 รูปแบบ ได้แก่ จิตรกรรมทังกาแบบภาคกลางและจิตรกรรมทังกาแบบภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งทั้ง

สองมีรูปแบบร่วมกันคือ จิตรกรรมทิเบตที่ถูกพัฒนาจนมีรูปแบบของตนเองตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 17 สามารถแบ่งออกได้ 4 ประเภท คือ พระพุทธรูป พระโพธิสัตว์ ธรรมบาล และบุคคลสำคัญ

3) การสร้างสรรค์จิตรกรรมร่วมสมัย มีจำนวน 9 ภาพ เกิดจากการสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับภาพทั้งภายในพุทธศาสนาวัชรยานแบบทิเบต และนำมาสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมร่วมสมัยโดยใช้รูปแบบนามธรรมและกึ่งนามธรรม โดยมีแนวคิดและเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับ พระพุทธรูป พระโพธิสัตว์และธรรมบาล

คำสำคัญ : วัชรยาน, จิตรกรรมทั้งกา, จิตรกรรมร่วมสมัย

Abstract

This research aims to achieve three objectives 1) study the concepts, beliefs, and symbol systems of Vajrayana Tibetan Buddhism, 2) study the patterns of Vajrayana Tibetan Thangka Buddhist paintings, and 3) create the contemporary paintings influenced by Vajrayana Tibetan Buddhist Thangka Painting. It is a research project on creative arts.

The research found that 1) Thangka is a scroll painting, showed Buddha, Bodhisattva, Thammaban, the figures or the stories of Buddhism. This painting aims for representing Dhamma and the Teachings. Thangka Buddhist art is influenced to Tibetan people which is displayed in religious places, buildings, and decorations of all society member. 2) The patterns of Thangka arts are outstanding for appearance, symbolic color, and Buddhist philosophy. The summary showed that the art patterns are from the central region Thangka paintings and the Northeast region Thangka paintings. The combination of arts is original Tibetan paintings since the 17th century and types of paintings are Buddha, Bodhisattva, Thammaban, the figures of Buddhism. 3) The creation of contemporary art is nine paintings inspired by the knowledge synthesis of Vajrayana Tibetan Buddhist Thangka Painting. These paintings are abstract and semi-abstract arts. Concepts and contents of paintings are connected to Buddha, Bodhisattva, and Thammaban.

Keywords: Vajrayana, Thangka painting, Contemporary painting

บทนำ

“ทังกา” หรือ จิตรกรรมทังกา (Thangka painting) ตรงกับความหมายในภาษาไทยว่า “พระภู” (ปิยะแสง จันทวงศ์ไพศาล, 2558: 319) พจนานุกรมภาษาทิเบต-อังกฤษให้ความหมายว่า เรียบ แบน และระนาบ ซึ่งแสดงถึงคุณลักษณะทางกายภาพของงานจิตรกรรม มีนัยหมายถึงภาพวาดที่เป็นแผ่นเรียบๆ ในภาษาอังกฤษพบการสะกดคำนี้ไว้หลายแบบ ได้แก่ Tangka, Thanka และ Tanka บางครั้งก็ใช้คำว่า “ทังกู” (Than sku) หรือ “กูทัง” (Sku than) แทนคำว่า ทังกา มีความหมายถึงภาพหรือสิ่งที่สื่อถึงเทพบนผืนผ้าหรือกระดาษ (Sarat Chandar Das, 1970: 568) ทังกาเป็นงานจิตรกรรมบนผ้าฝ้ายหรือบนผ้าไหมมีนัยหมายถึงศาสนแห่งบันทึก (recorded message) สามารถม้วนเก็บได้ง่ายจึงทำให้นำติดตัวไปสถานที่ต่างๆ ได้ ผู้แสวงบุญนิยมนำภาพดังกล่าวม้วนเก็บไว้ติดตัวในยามที่เดินทางออกจากหมู่บ้านไปต่างถิ่น เรียกจิตรกรรมทังกาอีกอย่างหนึ่งว่า “ภาพจิตรกรรมแบบม้วนแขนง (Scroll-painting)” ด้วยเหตุนี้จิตรกรรมทังกาจึงหมายถึงภาพวาดจิตรกรรมแบบภาพม้วนที่แสดงรูปพระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์ รูปเคารพอันศักดิ์สิทธิ์ หรือเรื่องราวด้านพระพุทธศาสนามีจุดประสงค์เพื่อสื่อพระธรรมคำสอนไปสู่ผู้ปฏิบัติ จิตรกรรมทังกาเกิดขึ้นในวัฒนธรรมพุทธศาสนาวัชรยานพบได้ทั้งในประเทศทิเบต จีน ภูฏาน อินเดีย และเนปาล (ลลิตา ชัยสกุล, 2554: 1) การเดินทางของพุทธศาสนาเข้าสู่ดินแดนทิเบตโดยผสมผสานเข้ากับ ความเชื่อท้องถิ่นดั้งเดิมคือศาสนาเฟ็น (Bon) ซึ่งมีลักษณะของการนับถือผี นิยมการทรงเจ้า เกี่ยวโยงกับธรรมชาติโดยมีการนำพิธีกรรมของศาสนาเฟ็นมาเป็นส่วนหนึ่งในการเผยแพร่พุทธศาสนา ความสำคัญของภาพจิตรกรรมทังกานี้ปรากฏให้เห็นชัดเจนอยู่ในตำนานทังกา (ปิยะแสง จันทวงศ์ไพศาล, 2558: 74) อธิบายว่า ทังกาเกิดขึ้นครั้งแรกในสมัยพุทธกาลครั้งนั้นพระเจ้าพิมพิสาร (King Bimbisara) กับพระเจ้าอูตยัน (King Udrayana) เป็นพระสหายที่เปี่ยมด้วยมิตรไมตรีและมักส่งของขวัญอันล้ำค่าแก่กันและกันครั้งหนึ่งพระเจ้าอูตยันส่งอัญมณีล้ำค่าแก่พระเจ้าพิมพิสาร ทำให้พระเจ้าพิมพิสารตัดสินใจมอบภาพวาดซึ่งเป็นภาพเหมือนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแก่พระเจ้าอูตยันสร้างความปลาบปลื้มพระทัยให้แก่พระเจ้าอูตยันยิ่งนัก

จิตรกรผู้วาดภาพทังกาจึงต้องฝึกฝนการวาดมานานหลายปีจนมีความเชี่ยวชาญและแม่นยำในการใช้ เส้น สี น้ำหนัก และรวมไปถึงมีจิตสมาธิอัน แน่วแน่ สงบนิ่ง ประการสำคัญก็คือการวาดภาพทังกาเป็นเช่นเดียวกับการศึกษาธรรมะของพระพุทธศาสนา จิตรกรผู้วาดไม่สามารถสร้างสรรค์ภาพจากการเรียนรู้ด้วยความเข้าใจของตัวเองและไม่สามารถจินตนาการตามความคิดของตนเองได้ วาดภาพทังกาจึงต้องอาศัยการสอนจากครูผู้เป็น ครูของงานจิตรกรรมภาพทังกา จึงจะสัมฤทธิ์ผลได้ ประการสำคัญอีกอย่างนั้นคือความเข้าใจในภาพจิตรกรรมทังกา ไม่สามารถใช้เกณฑ์การมองภาพจิตรกรรมแบบตะวันตกได้เพราะทังกาไม่ใช่เป็นการวาดด้วยการเล่าเรื่อง

แบบเหมือนจริงไม่ใช่การมุ่งสะท้อนความจริงเชิงสัจธรรมและไม่ใช่การวาดแบบงานสร้างสรรค์ด้วยเทคนิคทางสีแบบตะวันตกที่ประกอบขึ้นจากเทคนิคการวาดลงบนแผ่นไม้ หรือผ้าใบแต่เป็นการวาดภาพในเชิงอุดมคติที่สร้างสรรค์ขึ้นจากจิตใจอันศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา (ปิยะแสง จันทรวงศ์ไพศาล, 2558: 312)

จิตรกรรมทั้งกาโดยส่วนใหญ่มักมีการใช้การวาดระบายสีลงบนผืนผ้าไหมหรือผ้าฝ้าย นอกเหนือจากนั้นยังมีจิตรกรรมทั้งกาบางส่วนที่มีการสร้างสรรค์บนวัสดุอื่นๆ เช่น ทั้งกาแบบพิมพ์ ทั้งกาแบบเย็บปัก ทั้งกาแบบโลหะหรือทั้งกาแบบแผ่นหนัง (Shiv Kumar Sharma, 1994: 73) ปัจจุบันด้วยรูปแบบของพุทธศิลปกรรมแบบทิเบต เช่น พระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์ ธรรมบาล และเทพผู้พิทักษ์ ที่มีลักษณะที่เฉพาะเพื่อสื่อถึงพุทธปรัชญาในพุทธศาสนาวัชรยานแบบทิเบตมีลักษณะรูปลักษณ์ที่แปลกตาจึงสร้างความสับสนสงสัยให้แก่ผู้พบโดยเฉพาะชาวไทยที่นับถือพุทธศาสนาเถรวาทและทำให้เกิดความเข้าใจผิดอยู่บ่อยครั้งเกี่ยวกับพุทธศาสนาวัชรยานว่าเกี่ยวข้องกับเวทมนต์ คุณไสย หรือพุทธศิลปกรรมบางชิ้นแสดงออกถึงการลบหลู่ดูหมิ่นพุทธศาสนา

จากทัศนะทั้งหมดที่แสดงมา ผู้ศึกษาเห็นว่าในปัจจุบันการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับงานจิตรกรรมทั้งกาในประเทศไทยยังมีอยู่น้อยและผู้ศึกษาเห็นว่าจิตรกรรมทั้งกาเป็นสิ่งที่แสดงออกถึงพุทธปรัชญา ระบบสัญลักษณ์ในพุทธศาสนาวัชรยานและการแสดงออกทางทัศนธาตุในทางศิลปะ สามารถศึกษาเพื่อเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพุทธศาสนาวัชรยานแบบทิเบตและสามารถเข้าใจถึงคุณค่าที่แฝงอยู่ภายในของการสร้างสรรค์จิตรกรรมทั้งกา ด้วยเหตุนี้ในการศึกษาครั้งนี้จึงเสนอหัวข้อวิจัย “การสร้างสรรคจิตรกรรมร่วมสมัยจากภาพทั้งกาในพุทธศาสนาวัชรยานแบบทิเบต” ศึกษาเพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา แนวคิด และพุทธปรัชญา ตลอดจนระบบสัญลักษณ์ของพุทธศาสนาวัชรยานแบบทิเบตโดยทั่วไป รวมทั้งศึกษาในรายละเอียดเกี่ยวกับ แนวความคิด ความเชื่อ และรูปแบบภาพจิตรกรรมทั้งกาในพุทธศาสนาวัชรยานแบบทิเบต จากมูลนิธิพันดารา มูลนิธิวัชรยานและวัดโพธิ์เย็น อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี เพื่อสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมร่วมสมัยจากการศึกษาจิตรกรรมทั้งกาแบบทิเบต และเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ แนวคิด ความเชื่อ รูปแบบตลอดจนระบบสัญลักษณ์ของพุทธศาสนาวัชรยานในทิเบตซึ่งสามารถเป็นแนวทางการสร้างสรรค์จิตรกรรมร่วมสมัยและเป็นที่คาดหวังว่าจะเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจการศึกษาพุทธศาสนาวัชรยานแบบทิเบตรวมถึงแวดวงศึกษาจิตรกรรมร่วมสมัย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษา แนวคิด ความเชื่อ ระบบสัญลักษณ์ในพุทธศาสนาวัชรยานแบบทิเบต
2. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบภาพจิตรกรรมทั้งก้าในประเทศไทย
3. เพื่อสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมร่วมสมัยจากการศึกษาจิตรกรรมทั้งก้าแบบทิเบต

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสร้างสรรค์ศิลปะ (Creative Art Research) ซึ่งมีวิธีดำเนินการศึกษาอยู่ 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 การดำเนินการวิจัยส่วนนี้ เป็นการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ศิลปะ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทำการเก็บข้อมูลทั้งภาคเอกสารและภาคสนามในพุทธสถาน วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการจำแนกไปตามเรื่องราวและรูปแบบของงานศิลปะ ด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) รวมทั้งอธิบายตีความตามเนื้อหาสาระที่ปรากฏอยู่ในงานพุทธศิลปกรรมเหล่านั้น เพื่อให้ได้ความรู้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับคติความเชื่อ แนวคิด รูปแบบและกรรมวิธีการสร้างจิตรกรรมทั้งก้าแบบในพุทธศาสนาวัชรยานแบบทิเบต

ส่วนที่ 2 การสร้างสรรค์งานศิลปกรรมโดยนำองค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยส่วนที่ 1 มาเป็นแรงบันดาลใจและแนวทางในการสร้างสรรค์ผลงาน รวมไปถึงการบันทึก รวบรวม ข้อมูล การค้นคว้าทดลอง ตลอดจนกระบวนการสร้างสรรค์อย่างเป็นระบบ ดังนั้นการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมในครั้งนี้เป็นการใช้ความรู้จากการศึกษาวิจัยเพื่อสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมร่วมสมัยจากการศึกษาจิตรกรรมทั้งก้าในพุทธศาสนาวัชรยานแบบทิเบตโดยมีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

1. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย หนังสือ บทความ ที่เกี่ยวข้อง ที่ได้มีศึกษาไว้แล้ว บทความวิจัยจากสื่อต่าง ๆ ที่เป็นปัจจุบันและเชื่อถือได้ ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับข้อมูลการวิจัยและนำมาเรียบเรียงตามวัตถุประสงค์

2. ทำการวิเคราะห์รูปแบบภาพจิตรกรรมทั้งก้า ที่เก็บรักษาไว้ที่มูลนิธิพันดาราและวัดโพธิ์เย็น อ.ท่ามะกา จ.กาญจนบุรี พร้อมทั้งเสนอความคิดเห็นของผู้วิจัย โดยมุ่งให้ตอบสนองตามวัตถุประสงค์และปัญหาที่ต้องการทราบ

3. นำข้อมูลเสนอและแบบร่างสำหรับขั้นตอนการสร้างสรรค์ต่ออาจารย์ที่ปรึกษา ผู้เชี่ยวชาญ เพื่อขอคำชี้แนะในส่วนต่าง ๆ เพื่อนำกลับมาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

4. สร้างสรรค์จิตรกรรมร่วมสมัย

5. ตารางแผนการดำเนินงานวิจัย

ตารางที่ 1 ส่วนที่ 1 ตารางการวิจัยจิตรกรรมทั้งกาในพุทธศาสนาวัชรยานแบบทิเบต โดยศึกษาประวัติความเป็นมา คติความเชื่อ แนวคิด รูปแบบทางศิลปกรรมและกรรมวิธีการสร้างจิตรกรรมทั้งกาในพุทธศาสนาวัชรยานแบบทิเบต

แผนการดำเนินงาน	6 เดือน					
	1	2	3	4	5	6
1. ขั้นเตรียมการ						
- กำหนดปัญหา	/					
- การศึกษาข้อมูลภาคทฤษฎี	/					
- การศึกษาข้อมูลภาคปฏิบัติ	/					
2. ขั้นการออกแบบ						
- กำหนดรูปแบบ		/				
- ทฤษฎี/ปฏิบัติ		/				
- เขียนเค้าโครง		/				
3. ขั้นดำเนินการ						
ขั้นตอนการเก็บข้อมูล			/			
- ขั้นตอนการค้นคว้าภาคสนาม			/	/	/	
- ขั้นตอนการสัมภาษณ์			/	/	/	
ขั้นตอนการจัดระเบียบข้อมูล					/	
- ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล					/	
4. ขั้นรวบรวมข้อมูล					/	/
5. สรุปผลการดำเนินงาน						/

ตารางที่ 2 ส่วนที่ 2 ตารางการสร้างสรรค์จิตรกรรมร่วมสมัยจากภาพจิตรกรรมทั้งกาในพุทธศาสนาวัชรยานแบบทิเบต โดยสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาในส่วนที่ 1 มาเป็นแรงบันดาลใจแลแนวทางในการสร้างสรรค์

แผนการดำเนินงาน	6 เดือน					
	1	2	3	4	5	6
1. ขั้นเตรียมการ						
ขั้นตอนการกำหนดแนวทางในการสร้างสรรค์	/					
ขั้นตอนการรวบรวมข้อมูลกับทฤษฎี	/					
2. ขั้นการออกแบบ						
ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล		/				
ขั้นตอนการสรุปเป็นประเด็น เพื่อการสร้างสรรค์		/				
ขั้นตอนการกำหนดแนวความคิด		/				
3. ขั้นดำเนินการ						
ขั้นตอนการปฏิบัติการสร้างสรรค์ผลงาน		/				
กำหนด กระบวนการ, พื้นที่ในชุมชน, ห้องปฏิบัติงาน		/				
การสร้างภาพร่าง, การสร้างแบบจำลอง		/				
การสร้างผลงานจริง			/			
- กำหนดรูปแบบ			/			
- กำหนดเทคนิควิธีการ			/			
- กำหนดวัสดุอุปกรณ์			/			
- กำหนดกระบวนการ			/	/	/	
- ขั้นตอนการติดตั้งผลงาน					/	
ขั้นตอนการตรวจสอบความสมบูรณ์ของผลงาน					/	
ขั้นตอนการวิเคราะห์ผลงาน					/	
4.ขั้นรวบรวมข้อมูล					/	/
5. สรุปผลการดำเนินงาน						/
6. นำเสนอผลงาน						/

5.สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

ผลการวิจัย

1. แนวคิด ความเชื่อและระบบสัญลักษณ์ในพุทธศาสนาวัชรยานแบบทิเบต

ศิลปะทิเบตนั้นไม่ว่าจะเป็นงานด้านประติมากรรมและจิตรกรรมรวมถึงศิลปะแขนงย่อยอื่น ๆ นั้นล้วนจัดเป็นกลุ่มพุทธศิลป์เป็นศิลปกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อเป็นพุทธบูชา เป็นภาพแห่งมงคลและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่น้อมถวายเป็นพุทธบูชาจากชาวทิเบตทั้งหมด คติการนับถือสักการะจึงมีรากฐานมาจากพระพุทธรูปศาสนานิกายวัชรยาน ซึ่งมีที่มาการลำดับพระนามจากคัมภีร์คฤหยาสมาช ในราวพุทธศตวรรษที่ 8 โดยในบันทึกฉบับโบราณได้มีการกล่าวถึงพระนามพระโพธิสัตว์จำนวนมากแต่ไม่มีการจัดหมวดหมู่ เช่นเดียวกับคัมภีร์โบราณอย่างคัมภีร์ปรัชญาปารมิตาก็ได้มีการกล่าวถึงพระนามกลุ่มพระโพธิสัตว์ แต่ไม่มีการจัดสายสกุลที่กระจัดกระจายอยู่เป็นจำนวนมากจนกระทั่งเมื่อมีความเปลี่ยนแปลงในศาสนาฮินดูจนเกิดเป็นลัทธิตันตระ ซึ่งมีอิทธิพลมาสู่พระพุทธรูปศาสนานิกายมหายาน และเมื่อกำเนิดเป็นนิกายวัชรยานที่แยกมาจากมหายาน จึงทำให้เกิดคติการนับถือสกุลพระพุทธรูปเจ้าและกลุ่มพระโพธิสัตว์ โดยรวบรวมไว้และจัดแบ่งเป็นสกุลดังที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์คฤหยาสมาช กล่าวโดยสรุปก็คือ นิกายวัชรยานถือว่าโลกนี้ประกอบขึ้นด้วยชั้น 5 ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขารและวิญญาณ ซึ่งเป็นสภาวะที่ไม่มีจุดเริ่มต้นและไม่มีที่สิ้นสุด เป็นอนัตตาของสรรพสิ่ง เพราะรูป เวทนา สัญญาสังขาร และวิญญาณ หรือชั้น 5 นั้น ไม่เที่ยง มีความแปรผันไปเป็นธรรมดาและไม่มีตัวตนที่เที่ยงแท้ และสภาวะธรรมดังกล่าวนี้ได้เป็นที่มาของพระยานิพุทธทั้งห้าได้รับยกย่องว่าเป็นตันตระกุลของพระพุทธรูปเจ้าและพระโพธิสัตว์ต่าง ๆ ในเวลาต่อมา นอกจากนี้พุทธศาสนานิกายวัชรยานแบบทิเบตยังได้แบ่งพระพุทธรูปตามคติความเชื่อของชาวทิเบตแบ่งเป็น 3 พระองค์ ได้แก่ ธรรมกาย สัมโภคกาย และนิรมาณกาย ประกอบด้วย (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2552:1)

- 1) ธรรมกายแห่งพระพุทธรูปเจ้า คือ พระอาทิพุทธะ
- 2) สัมโภคกายแห่งพระพุทธรูปเจ้า คือ พระยานิพุทธะ
- 3) นิรมาณกายแห่งพระพุทธรูปเจ้า คือ พระมานุชิพุทธะ

ดังนั้นพื้นฐานความรู้ความเข้าใจในศิลปะทิเบตจึงมีความเกี่ยวข้องกับสายสกุลพระพุทธรูปเจ้า พระโพธิสัตว์ เทพผู้พิทักษ์และธรรมบาลในพุทธศาสนาวัชรยาน

ด้วยความเชื่อพื้นฐานของพุทธศาสนิกชนชาวทิเบตที่ว่า การสร้างพุทธศิลป์นั้น ไม่ว่าจะเป็นจิตรกรรมทั้งภาพหรือพุทธศิลป์ประเภทอื่นจะนำมาซึ่งบุญกุศลแรงกล้า อันเป็นประโยชน์ต่อผู้ศรัทธาและเพิ่มพูนความสุขในกายภาคหน้า รวมทั้งยังเชื่อว่าจะสามารถช่วยให้สิ่งเลวร้ายกลับกลายเป็นดีขึ้นได้ ดังนั้นจึงมีผู้ที่ต้องการว่าจ้างจิตรกรให้สร้างจิตรกรรมทั้งภาพขึ้นด้วยเหตุผลนี้ บ่อยครั้งจะได้รับคำแนะนำจากผู้รู้ด้านพระพุทธรูปศาสนาหรือจากโหราจารย์ ให้สร้างรูปเคารพ

ที่มีอำนาจด้านการขจัดอุปสรรคทางกายและทางใจ หรือให้ผลสัมฤทธิ์ตามที่ผู้ว่าจ้างประสงค์ อาทิ สร้างรูปพระนางตาราเพื่อให้ผลด้านขจัดอุปสรรคและปกป้องคุ้มครองหรือสร้างรูปพระอมิตาภะ เพื่อให้ผลด้านการมีชีวิต ยืนยาว เป็นต้น เมื่อสร้างจิตรกรรมทั้งการูปเคารพตามที่ผู้ว่าจ้างประสงค์แล้ว บ่อยครั้งที่ผู้ว่าจ้างจะสวดหรือท่องมนต์ประจำพระพุทธรูปหรือพระโพธิสัตว์องค์นั้นๆ ด้วย (David P. Jackson and Janice A. Jackson, 1984: 9)

การสร้างจิตรกรรมทั้งกาอุทิศแก่บุคคลอันเป็นที่รักหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องซึ่งได้เสียชีวิตลง โดยจะว่าจ้างในนามของผู้เสียชีวิต ทั้งนี้เพื่อให้บุญกุศลในการสร้างจิตรกรรมทั้งกาส่งผลต่อการเกิดใหม่ในชาติภพที่ดีขึ้นของผู้เสียชีวิต จิตรกรรมทั้งกาที่ถูกสร้างตามเงื่อนไขนี้จะต้องสร้างให้เสร็จภายใน 49 วันหลังจากบุคคลนั้นได้เสียชีวิตลง ซึ่งช่วงเวลาดังกล่าวถูกเชื่อว่าเป็นช่วงของชีวิตหลังความตายก่อนการกลับไปเกิดใหม่อีกครั้ง ก่อนขั้นตอนการวาด พระสงฆ์จะเลือกพระพุทธรูปหรือพระโพธิสัตว์องค์ที่เหมาะสมที่สุดสำหรับการวาด โดยการอ้างอิงคัมภีร์โหราศาสตร์หรือบางครั้งวิเคราะห์จากประวัติผู้ตาย (David P. Jackson and Janice A. Jackson, 1984: 9)

การสร้างสรรคจิตรกรรมทั้งกาใช้ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและใช้สำหรับการสักการะ โดยถือว่าจิตรกรรมทั้งกาเป็นพระปฏิมาองค์หนึ่งประเพณีการสักการะจิตรกรรมทั้งกาที่โดดเด่นของทิเบตคือ การคลี่จิตรกรรมทั้งกาขนาดใหญ่ในโอกาสสำคัญ เช่น วันวิสาขบูชา เทศกาลโซ (Shoton Festival หรือ เทศการโยเกิร์ต) หรือวันสำคัญประจำพระพุทธรูปหรือพระโพธิสัตว์เป็นต้น วัดสำคัญแต่ละวัดจะกำหนดช่วงเวลาการคลี่จิตรกรรมประจำวัดแตกต่างกันออกไปซึ่งโดยปกติแล้วจะนำคลี่ออกปีละครั้งในทุกๆปีเพื่อให้พุทธศาสนิกชนสักการะจิตรกรรมทั้งกาขนาดใหญ่ลักษณะนี้ส่วนใหญ่ถูกสร้างขึ้นจากผ้าไหม ทำให้ชิ้นงานมีความคงทนและง่ายต่อการดูแลรักษา

2. รูปแบบจิตรกรรมทั้งกาในประเทศไทย

จิตรกรรมทั้งกาจำนวน 12 ภาพที่ถูกเก็บรักษาไว้ที่วัดโพธิ์เย็นและมูลนิธิพันดารา แบ่งตามสถานะของบุคคลองค์ประธานในภาพได้ 4 ประเภท คือ พระพุทธรูป, พระโพธิสัตว์, พระธรรมบาล และพระอาจารย์และบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ของทิเบต

- (1) พระพุทธรูป ได้แก่ พระยานิพุทธรูป 5 พระองค์, พระโฆษชัยคุรุไวฑูรย์ประภา
- (2) พระโพธิสัตว์ ได้แก่ พระมัญชุศรี 5 พระองค์ พระนางตารา พระอจละ และพระนางมหามายูรี
- (3) พระธรรมบาล ได้แก่ พระยมาณฑกะ
- (4) พระอาจารย์และบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ของทิเบต ได้แก่ พระปัทมสัมภา

จิตรกรรมทั้งกาที่เป็นกรณีศึกษาในงานวิจัยครั้งนี้ถูกนำเข้ามาจากต่างประเทศทั้งหมด โดยแบ่งเป็นจิตรกรรมทั้งกาที่ถูกนำเข้ามาในประเทศไทยระยะแรกได้แก่ จิตรกรรมทั้งกาของวัดโพธิ์เย็นถูกนำเข้ามาจากประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนโดยมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาจีนนิกายในประเทศไทย และอีกกลุ่มคือจิตรกรรมทั้งกาที่ถูกนำเข้ามาในสมัยปัจจุบัน ซึ่งในกลุ่มนี้ผู้ศึกษาได้นำจิตรกรรมทั้งกาของมูลนิธিপันดารามาเป็นกรณีศึกษา เนื่องจากเป็นกลุ่มนักวิชาการที่มุ่งเน้นเผยแพร่ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมของทิเบต โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาในลัทธิวัชรยานของทิเบต

จิตรกรรมทั้งกาของมูลนิธিপันดาราที่ถูกนำเข้ามาจากพื้นที่ซึ่งมีชาวทิเบตอาศัยอยู่แต่เดิม คือ ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ภูมิภาคปกครองตนเองทิเบต และนำมาจากพื้นที่ปัจจุบันที่ชาวทิเบตลี้ภัยเข้าไปตั้งถิ่นฐานใหม่ ได้แก่ อินเดียและเนปาล

ทั้งนี้ผู้ศึกษาได้แบ่งการวิเคราะห์รูปแบบทางศิลปกรรมของจิตรกรรมทั้งกาแบบทิเบตออกเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ 1) องค์ประกอบ 2) รูปทรง 3) การใช้สี การใช้เส้น และการลดทอน

รูปแบบศิลปกรรมของจิตรกรรมทั้งกาของวัดโพธิ์เย็นและมูลนิธিপันดารานั้น จะเห็นได้ว่าเป็นรูปแบบจิตรกรรมทั้งกาทิเบตภาคกลางเป็นรูปแบบโดยทั่วไปที่นิยมสร้างในทุกภูมิภาคของทิเบต และเป็นรูปแบบโดยทั่วไปของพุทธศิลป์ที่ถูกสร้างเนื่องในลัทธิวัชรยานแบบทิเบตด้วย รูปแบบนี้มีลักษณะเหมือนกับสกุลช่างเมนรี ทั้งเก่าและใหม่ ที่ได้รับการอุปถัมภ์จากนิกายเกลุกซึ่งเป็นนิกายประจำองค์ทะไลลามะ จิตรกรรมทั้งกาของวัดโพธิ์เย็นที่ถูกนำมาจากบริเวณพรมแดนจีนที่ติดกับทิเบต (ก่อนปี ค.ศ. 1959) ซึ่งผู้ศึกษาสันนิษฐานว่าอยู่ภายในอาณาเขตของแคว้นคามหรือบางส่วนของแคว้นอัมโดของทิเบต มีรูปแบบของจิตรกรรมทั้งกาทิเบตภาคกลางเช่นกัน ดังนั้นจึงสะท้อนให้เห็นถึงการรับอิทธิพลของพุทธศิลป์ในลัทธิวัชรยานแบบทิเบตเข้ามาในดินแดนจีน สำหรับจิตรกรรมทั้งกาของมูลนิธิปันดารามีแหล่งที่มาจากภูมิภาคต่าง ๆ ในทิเบตและบางภาพมาจากภายนอกทิเบต หลายภาพแสดงให้เห็นถึงรูปแบบจิตรกรรมทั้งกาทิเบตแบบภาคกลางหรือแบบสกุลช่างเมนรีเช่นกัน โดยมีที่มาจากทั้งในทิเบตภาคกลาง (กรุงลาซา) และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (แคว้นอัมโด) รวมทั้งถูกนำมาจากดินแดนที่มีชาวทิเบตอพยพไปอาศัยอยู่ เช่น ประเทศอินเดียและเนปาล เป็นต้น

ตารางที่ 4 สรุปรูปแบบทางศิลปกรรมในภาพจิตรกรรมทั้งกาของวัดโพธิ์เย็นและ
มูลนิธิพันดารา

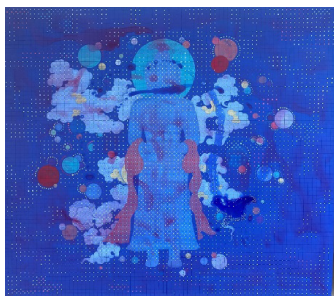
หมวด	รายนาม	วรรณะ	ความหมาย
พระพุทธเจ้า	พระไวโจระนะ	สีขา	ผู้ไม่หวั่นไหว,ผู้ปราศจากความ โกรธ
	พระอภัยมณี	สีน้ำเงิน	ธรรมะที่มั่งคั่งไม่สิ้นคลอน
	พระรัตนสมณะ	สีเหลือง	ประทานธรรม,ประทานความอุดม สมบูรณ์
	พระอมิตาภะ	สีแดง	ปัญญานอันบริสุทธิ์ส่องสว่างและ แผ่ซ่าน
	พระอมิตะสิททิ	สีเขียว	ผู้สำเร็จโดยไม่พลาด
พระพุทธเจ้า องค์อื่นๆ	พระโฆษคุรุ	สีน้ำเงินเข้ม	พระพุทธเจ้าแห่งแพทย์ผู้ ปลดเปลื้องความเจ็บปวดทุกข์ ทรมาน
พระโพธิสัตว์	พระมัญชุศรี	สีเหลือง,สีขา,สีดำ	บุคลาธิฐานด้านปัญญา
	พระนางตารา	สีขา,สีเขียว	ผู้ก้าวข้ามสังสารวัฏสู่การหลุดพ้น
	พระอมิตะ	สีขา	ผู้ไม่หวั่นไหว
	พระนางมหาเมยวรี	สีขา,เหลือง (แตก ต่างตามสถานะ)	ปัญจรักษา,ปกป้องผู้หนีภัยพ้นจาก สิ่งชั่วร้ายและโรคภัย
ธรรมบาล	พระยมาตกะ	สีน้ำเงิน,สีดำ	ผู้ทำลายกิเลสทั้ง 5 ได้แก่ โลภ,โกรธ,หลง,เย่อหยิ่งและอิจฉา
บุคคลสำคัญ	พระปัทมสมณะ	แตกต่างกันตามปาง ทั้ง 8	การถ่ายทอดธรรมที่หลากหลาย ตามสติปัญญาของศิษย์

ตารางที่ 4 ตารางวิเคราะห์รูปแบบทางศิลปกรรมในภาพจิตรกรรมทั้งกาของวัดโพธิ์เย็นและมูลนิธิพันดารา

สถานที่	แหล่งที่มา	ลักษณะร่วมทางศิลปกรรม	ลักษณะเด่นทางศิลปกรรมและภูมิภาค
วัดโพธิ์เย็น	พรหมแดนจินตดิกับทิเบต (ก่อน ค.ศ.1959)	องค์ประกอบ : เน้นบุคคล องค์ประธานมีขนาดใหญ่สุด และอยู่กึ่งกลาง บุคคลบริวารอยู่โดยรอบมีขนาดเล็ก จัดวางอย่าง สมมาตร รูปทรง : รูปทรงบุคคล เครื่องทรงและเครื่องประดับ ถูกสร้างตามที่กำหนดไว้ใน ประติมานวิทยา ทิวทัศน์ได้ รับอิทธิพลจีน	รูปแบบภาคกลาง 1.นิยมใช้สีเขียวและน้ำเงิน แทนท้องฟ้าและทุ่งหญ้าบริ เวรภาคหลัง 2.สีสันสดใส 3นิยมใช้สีทองวาดคู่กับสีเข้ม 4.ประภาวลินิยมใช้น้ำเงินเข้ม ประดับลวดลายทองและรัตนะ 5.เส้นรัศมีใช้สีทองและสลับ พื้นปลา รูปแบบภาคตะวันออกเฉียง
มูลนิธิพันดารา	ทิเบตภาคกลาง ทิเบตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	การใช้สี การไล่น้ำหนัก การ ใช้เส้นและลวดลาย : นิยม ใช้เส้นรอบนอกสร้างรูปทรง และตกแต่งรายละเอียด มากกว่าการไล่น้ำหนักเพื่อ สร้างปริมาตร สีของเส้นนิยม ใช้สีแดงและน้ำเงิน	เหนือ1.ไม่ใช้สีสันสดใส 2.สีพื้นหลังเบาบาง โดยใช้สี เข้มเฉพาะรูปทรง 3.เส้นรอบนอกจางลงไปกับ พื้นหลัง 4.ประภาวลีโปร่งแสง 5.เส้นรัศมีนิยมใช้ สีแดงและ น้ำเงินเป็นเส้นรั้วโค้งหรือสลับ พื้นปลา

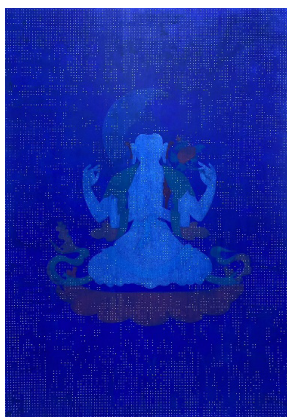
การสร้างสรรคงานจิตรกรรมร่วมสมัย

การสร้างสรรคผลงานในครั้งนี้ได้มีการศึกษาข้อมูลซึ่งมีที่มาการศึกษาภาพจิตรกรรมทั้งกาในพุทธศาสนาวัชรยานแบบทิเบตโดยอาศัยรูปแบบและระบบสัญลักษณ์ที่ปรากฏในภาพทั้งกาและนำมาสร้างสรรคจิตรกรรมร่วมสมัยในรูปแบบนามธรรมและกึ่งนามธรรม ภายใต้แนวคิดความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์ ธรรมบาล ในพุทธศาสนา ซึ่งหมายถึงผู้บำเพ็ญหรือผู้ที่มีความมุ่งมั่นในการพัฒนาตนเองและช่วยเหลือผู้อื่น โดยใช้ข้อมูลจากการศึกษา แนวคิด ความเชื่อ ระบบสัญลักษณ์ในพุทธศาสนาวัชรยานแบบทิเบต วิเคราะห์ข้อมูลจิตรกรรมทั้งกาได้แก่วัดโพธิ์เย็นและมูลนิธิพันดาราและสร้างภาพร่างจากข้อมูลที่ได้ในขั้นต้นสร้างสรรคเป็นผลงานจิตรกรรมร่วมสมัยจำนวน 9 ชิ้นและนำเสนอผลงานสู่สาธารณะในรูปแบบการจัดนิทรรศการศิลปะในสถานที่เหมาะสม

ภาพที่ 1 ภาพ สัมโภคกาย สีอะคริลิกบนแคนวาส ขนาด 50 x 70 ซม.

ภาพที่ 2 ภาพ โอม มณี ปัทเม หุม สีอะคริลิกบนผ้าใบ ขนาด 50 x 70 ซม.

ภาพที่ 3 ภาพ มหากรุณา สีอะคริลิกบนแคนวาส ขนาด 155 x 110 ซม.

ภาพที่ 4 ภาพ In the Dream of wisdom สีอะคริลิกบนแคนวาส ขนาด 115 x 110 ซม.

ภาพที่ 5 ภาพ ธรรมบาล สืออะคริลิกบนแคนวาส ขนาด 120 x 150 ซม

อภิปรายผล

การสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมร่วมสมัยจำนวน 9 ภาพ เกิดจากการสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับภาพจิตรกรรมทั้งกในพุทธศาสนาวัชรยานแบบทิเบตที่มีเนื้อหาด้านพุทธปรัชญา รูปแบบและองค์ประกอบของภาพจิตรกรรมทั้งกมาสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมร่วมสมัยแบบนามธรรมและกึ่งนามธรรม ซึ่งเป็นจุดเด่นในการสร้างสรรค์ที่แตกต่างไปจากการสร้างสรรค์จิตรกรรมทั้งกแบบดั้งเดิมแต่ยังอาศัยเนื้อหาและระบบสัญลักษณ์บางอย่างที่เป็นส่วนสำคัญของจิตรกรรมทั้งกในพุทธศาสนาวัชรยานแบบทิเบต

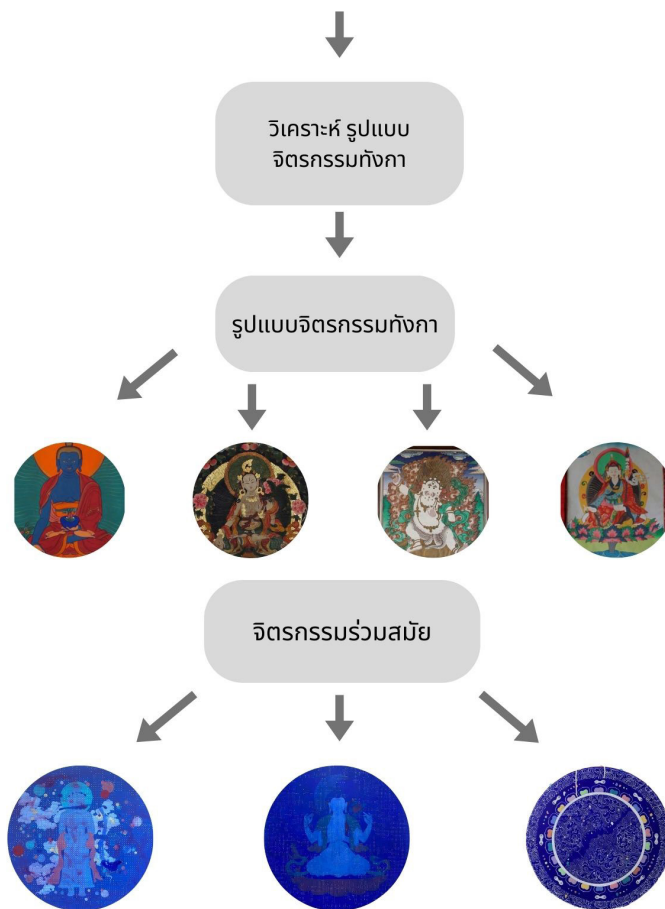
ในส่วนการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิด ความเชื่อและระบบสัญลักษณ์ที่ปรากฏในพุทธศาสนา วัชรยานแบบทิเบตพบมีความสอดคล้องกับ ชัญฉิกกา มนาปี ที่ศึกษาถึงอิทธิพลของพุทธศาสนานิกายวัชรยานจากประเทศอินเดียที่ส่งผลกระทบต่อประเทศใกล้เคียง และภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยเกี่ยวกับความเชื่อในพุทธศาสนานิกายมหายานและคัมภีร์ต่างๆและเผยแพร่เข้าสู่ทิเบต (ชัญฉิกกา มนาปี, 2558: 23) พระมหาจักรพล อาจารย์สุโภ และ พระสุทธิสารเมธี กล่าว

ถึงพุทธศิลป์ทางจิตวิญญาณและอักษรมงคลแห่งทิเบต พบได้ในวัตถุข้าวของต่าง ๆ เช่น ทังกา ประติมากรรมสำริดขนาดจิ๋ว รูปปั้นดินเผาขนาดใหญ่ที่ทำด้วยดินเหนียว ปูนพลาสเตอร์ และไม้ การค้นพบนี้ยังบอกเป็นนัยว่าชาวทิเบตเชื่อมโยงตำนานของอักษรมงคลเข้ากับพุทธประวัติ และพลังของพระองค์ ลลิตา ชัยกุล กล่าวไว้ว่าการสร้างสรรค์จิตรกรรมทังกาแบบดั้งเดิมนั้นมีความเคร่งครัดและกฎเกณฑ์ในการสร้างที่สืบทอดกันมาเป็นประเพณีการสร้างจิตรกรรมทังกา ซึ่งเปรียบเหมือนพระปฏิมาในวัฒนธรรมทิเบตนั้น ศิลปินผู้วาดจำเป็นต้องทราบเนื้อหาทางพุทธปรัชญารวมทั้งรูปลักษณะของพระพุทธรูปเจ้าและพระโพธิสัตว์แต่ละพระองค์เพื่อถ่ายทอดลงในจิตรกรรมทังกาได้อย่างถูกต้องตรงตามที่ระบุไว้ในคัมภีร์ทางศาสนา (ลลิตา ชัยกุล, 2554: 138)

สอดคล้องกับที่ อาจารย์ ศุภโชค สายชุม ณ อยุธยา (ศุภโชค สายชุม ณ อยุธยา, 2566 : สัมภาษณ์) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า ในแง่ของการสร้างสรรค์จิตรกรรมร่วมสมัยสามารถประยุกต์ใช้ระบบสัญลักษณ์เพื่อสื่อสารและถ่ายทอดความคิดหรือหลักปฏิบัติในพุทธศาสนา เช่นกันเดียวรูปแบบของจิตรกรรมทังกาก็สามารถเป็นตัวอย่างที่ดีของการจัดวางองค์ประกอบภาพที่เกี่ยวข้องในพุทธศาสนา อาทิ การวางตำแหน่งบุคคลหลักหรือรอง ตามลำดับความสำคัญและหากทัศนยะของศิลปินไม่ได้มุ่งหวังที่จะเชื่อมโยงเนื้อหาหรือแนวคิดแบบดั้งเดิมก็สามารถสร้างสรรค์ผลงานศิลปะได้ ซึ่งมีปรากฏตัวอย่างอยู่ในงานจิตรกรรมร่วมสมัยของศิลปินชาวทิเบต โดยการสร้างสรรค์ไม่ได้จำกัดกรอบอยู่แค่ในรูปแบบประเพณีดั้งเดิม อย่างไรก็ตาม ศิลปินผู้สร้างสรรค์ ควรมีความรู้ความเข้าใจในประเพณีดั้งเดิมด้วย เพื่อที่จะสามารถพัฒนาต่อยอดด้วยความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ซึ่งความคิดเห็นดังกล่าวยังสอดคล้องเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจในการวาดภาพจิตรกรรมทังกา

ด้วยเหตุนี้การสร้างสรรค์จิตรกรรมร่วมสมัยจากภาพทังกาในพุทธศาสนาวัชรยานแบบทิเบตจึงอาศัย เนื้อหาทางพุทธปรัชญาและระบบสัญลักษณ์จากภาพจิตรกรรมทังกาที่ได้ศึกษามาพัฒนาผลงานจิตรกรรมร่วมสมัยในรูปแบบนามธรรมและกึ่งนามธรรมและนำเสนอผลงานสู่นิทรรศการพุทธศิลป์กรรมให้เกิดประโยชน์แก่ผู้สนใจในงานศิลปะและพุทธศาสนาต่อไป

องค์ความรู้จากงานวิจัย

แผนภาพ 1 การสร้างสรรค์จิตรกรรมร่วมสมัยจากภาพจิตรกรรมทังกา

การสร้างสรรค์จิตรกรรมร่วมสมัยจากภาพทังกาในพุทธศาสนวัชรยานแบบทิเบต สามารถวิเคราะห์รูปแบบจิตรกรรมทังกาออกมาได้เป็น 4 ประเภท ได้แก่ ภาพพระพุทธรูปเจ้าภาพพระโพธิสัตว์ ภาพธรรมบาลและภาพบุคคล สามารถทำให้เข้าใจถึงรูปแบบและระบบสัญลักษณ์ของภาพจิตรกรรมทังกาแบบทิเบต เมื่อได้ข้อมูลดังกล่าวจึงนำมาสู่กระบวนการสร้างสรรค์เป็นจิตรกรรมร่วมสมัยรูปแบบนามธรรมและกึ่งนามธรรม จำนวน 9 ภาพซึ่งจะมีเนื้อหาที่แตกต่างกันไปในแต่ละภาพ

สรุป

การสร้างสรรค์ผลงานในครั้งนี้ได้มีการศึกษาข้อมูล และจัดวางแผนการทำงานอย่างเป็นขั้นตอนโดยอธิบายเฉพาะการสร้างสรรค์งานจิตรกรรมจำนวน 9 รูปภาพ ซึ่งมีที่มาการศึกษาภาพจิตรกรรมทั้งกาในพุทธศาสนาวัชรยานแบบทิเบตโดยอาศัยรูปแบบและระบบสัญลักษณ์ที่ปรากฏในภาพทั้งกาและนำมาสร้างสรรค์จิตรกรรมร่วมสมัยในรูปแบบ นามธรรมและกึ่งนามธรรม ภายใต้แนวคิดความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์ ธรรมบาล ในพุทธศาสนา ซึ่งหมายถึงผู้บำเพ็ญหรือผู้ที่มีความมุ่งมั่นในการพัฒนาตนเองและช่วยเหลือผู้อื่น โดยมีขั้นตอนการสร้างสรรค์ดังนี้ ศึกษา แนวคิด ความเชื่อ ระบบสัญลักษณ์ในพุทธศาสนาวัชรยาน ศึกษารูปแบบภาพจิตรกรรมทั้งกาในพุทธศาสนาวัชรยานแบบทิเบต วิเคราะห์ข้อมูลจิตรกรรมทั้งกาที่พบในประเทศไทยได้แก่ วัดโพธิ์เย็นและมูลนิธิพันดารา สร้างภาพร่างจากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ในขั้นต้น โดยมีแนวคิดเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์และธรรมบาลและขั้นตอนสำหรับการสร้างสรรค์ผลงานโดยกำหนดรูปแบบ ทางศิลปะ ได้แก่ นามธรรม (abstract) และ กึ่งนามธรรม (semi-abstract) กำหนดเทคนิคสีอะคริลิกบนแคนวาส ขนาดต่างๆ สร้างสรรค์เป็นผลงานจิตรกรรมร่วมสมัยจำนวน 9 ชิ้นและนำเสนอผลงานสู่สาธารณะในรูปแบบการจัดนิทรรศการศิลปะในสถานที่เหมาะสม

ข้อเสนอแนะงานวิจัย

การศึกษาภาพจิตรกรรมทั้งกาในพุทธศาสนาวัชรยานแบบทิเบตในการวิจัยนี้สามารถนำมาเป็นแนวทางพัฒนาผลงานสร้างสรรค์ทางศิลปะ ด้วยข้อมูลทางด้านทัศนธาตุและระบบสัญลักษณ์ที่ได้จากการศึกษานี้ สามารถเพิ่มขอบเขตการสร้างสรรค์ของงานจิตรกรรมในรูปแบบ นามธรรมและกึ่งนามธรรมประเภทอื่นๆได้มากขึ้น เช่น ประติมากรรมและสื่อผสม หรือสื่อชนิดอื่นๆ ส่วนกระบวนการสร้างสรรค์แบบทำซ้ำในผลงานจิตรกรรมยังสามารถเป็นแนวทางในการฝึกปฏิบัติสมาธิเพื่อพัฒนาทางด้านจิตใจในโอกาสต่อไป

บรรณานุกรม

- ปิยะแสง จันทรวงศ์ไพศาล. (2558). **ศิลปะทิเบต**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุมาลี มหณรงค์ชัย. (2546). **พระพุทธศาสนาหายาน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม.
- ลลิตา ชัยกุล. (2554). พุทธจิตรกรรมทั้งกาลีในลัทธิวัชรยานแบบทิเบตที่เก็บรักษาไว้ที่วัดโพธิ์เย็น (โผนเหยงยี) อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรีและมูลนิธิพันดารา อำเภอเมืองจังหวัดนนทบุรี. **วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต** ภาควิชาทฤษฎีศิลป์. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ชัยธิกา มานาปี. (2558). การศึกษาคติความเชื่อและรูปแบบหัวข้อที่พบในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. **วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต**. ภาควิชาโบราณคดี. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ขานี แสงภักดี. (2558). แนวคิดเรื่องโพธิสัตว์จรียาในพระพุทธศาสนาหายาน. **สารนิพนธ์ปริญญา ดุษฎีบัณฑิต**. สาขาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาจิรศักดิ์ จิระโม. (2558). ศึกษาโพธิสัตว์ศิลป์ในพระพุทธศาสนาหายาน. **สารนิพนธ์ปริญญา ดุษฎีบัณฑิต**. สาขาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระวิมาน คมกัปปญโญ. (2558). ศึกษาอิทธิพลของตันตระที่มีต่อพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย **วิทยานิพนธ์ปริญญา ดุษฎีบัณฑิต**. สาขาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ศุภโชค สายชุม ณ อยู่ธยา. (2566). สัมภาษณ์
- Das, Sarat Chandar. (1979). **A Tibetan = English Dictionary**. Delhi: Motilal Banarsidass.
- Sharma, Shiv Kumar. (1994). **Painted Scroll of Asia : Hindu, Buddhist and Lamaistic**. New Delhi : Intellectual Publishing Houes.
- David P. Jackson and Janice A. Jackson. (1984). **Tibetan Thangka Painting : Methods And Materials** : London : Serindia Publications.

การศึกษาเปรียบเทียบจิตรกรรมฝาผนังไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น และแฟลตดีไซน์

A Comparative Study: An Analysis of Thai Mural Paintings in Early Rattanakosin period and Flat Design

นันท์ภัสกร ลำภากร

อนุชา แผงเกษร

Nanpaskorn Lumpakorn

Anucha PangKaesorn

มหาวิทยาลัยศิลปากร

Silpakorn University

Corresponding Author, Email: lumpakorn_n@suic.su.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่องนี้ กล่าวถึงการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างภาพจิตรกรรมฝาผนังสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นกับแฟลตดีไซน์ เพื่อนำมาวิเคราะห์สัญญาณเปรียบเทียบโดยใช้หลักองค์ประกอบของศิลปะ โดยชุด นิมิตหมาย ที่แบ่งเป็นสองส่วนสำคัญคือ ด้านรูปทรง และ ด้านเนื้อหา โดยค้นหาทั้งความเหมือนและความต่าง เพื่อนำมาวิเคราะห์ และคำนึงถึงการนำไปใช้ในการออกแบบสื่อในปัจจุบัน

จิตรกรรมฝาผนังสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เกิดขึ้นในยุคก่อร่างสร้างเมืองของกรุงเทพมหานครช่วงปี พ.ศ. 2325-2394 ที่สร้างขึ้นเพื่อตกแต่งสถานที่และบอกเล่าเรื่องราวทางพุทธศาสนา รวมไปถึงบอกเล่าถึงแนวคิดและวิถีชีวิตของคนไทยสมัยก่อน เห็นได้ชัดว่าลักษณะของจิตรกรรมฝาผนังมีลักษณะเป็นภาพสองมิติคือ กว้าง และยาว ไม่มีความลึก แต่มีรูปทรงที่อ่อนช้อย หากเป็นภาพบุคคลก็จะแสดงท่าทางแบบนาฏลักษณ์ และเน้นการตัดเส้นที่หนักแน่นชัดเจน เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับแฟลตดีไซน์แล้วพบว่ามีความเหมือนและความต่างในหลากหลายมุมมองตามหลักองค์ประกอบของศิลปะ แต่เมื่อวิเคราะห์ในเชิงรูปทรงแล้วแฟลตดีไซน์มีความเหมือนกับภาพจิตรกรรมฝาผนังในยุคสมัยดังกล่าวโดยมีลักษณะเด่น คือ เป็นภาพที่มีความแบนและเน้นการตัดเส้นที่ชัดเจนเรียบคม แตกต่างกันเพียงส่วนเนื้อหาที่ภาพจิตรกรรมฝาผนังจะเน้นเฉพาะเรื่องราวทางพุทธศาสนาเป็นหลัก ส่วนเรื่องราวที่ปรากฏอยู่ในแฟลตดีไซน์ นั้นจะ

สามารถถ่ายทอดได้อย่างหลากหลายมากกว่า โดยใช้เวลา สถานที่ และกำลังคนที่น้อยกว่าตามไปด้วย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมในการนำไปใช้งาน

แม้ว่าภาพจิตรกรรมแบบประเพณี และ แบบดิจิทัล จะมีลักษณะแตกต่างกันก็ตาม แต่ยังคงความเชื่อมโยงบางประการ เช่น เป็นภาพที่มีลักษณะแบน และ มีการตัดเส้นขอบ เป็นต้น ซึ่งสามารถนำไปต่อยอดพัฒนาสร้างสรรค์งานในลักษณะอื่น ๆ ต่อไปในอนาคต เนื่องจากภาพทั้งสองแบบเป็นภาพที่ถูกออกแบบมาเพื่อ “สื่อ” ข้อความบางสิ่งผ่าน “สาร” ที่มีในแต่ละยุคสมัย

คำสำคัญ: จิตรกรรมฝาผนังไทย, จิตรกรรมรัตนโกสินทร์ตอนต้น, แพลตตีไซน์

Abstract

This academic article presents a comparative study between Thai mural paintings in early Rattanakosin era and flat design. The comparison is made using the principles of art composition by Chalood Nimsamer, divided into two main parts: form and content. The study identifies both similarities and differences to consider their applications.

The mural paintings in Early Rattanakosin era emerged during 1782-1851 CE. They were mostly created to decorate places and narrate Buddhist stories, as well as to reflect the thoughts and lifestyles of Thai people of that time. The characteristics of these murals are evidently two-dimensional, emphasizing width and length without depth, focusing on delicate forms. Human figures are depicted with dramatic gestures and bold, clear outlines. When compared to flat design, both similarities and differences are observed from various perspectives. Flat design shares notable similarities with the mural paintings of the aforementioned period, characterized by flatness and clear, sharp outlines. However, the content differs; mural paintings primarily depict Buddhist stories, while the narratives in flat design are more varied and depend on their intended use.

Despite the differences between traditional mural paintings and digital flat designs, there remains a connection that can be further developed for creative works in the future. Both types of images are designed to “convey” messages through “mediums” specific to their respective eras.

Keywords: Thai Mural Painting, Early Rattanakosin Period, Flat Design

บทนำ

จิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทยที่พบหลักฐานชัดเจนเกิดขึ้นในสมัยสุโขทัยราวพุทธศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา โดยเป็นการเขียนภาพเกี่ยวกับพุทธศาสนาเพื่อตกแต่ง และ เป็นพุทธบูชา (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2563: 7) รายละเอียดของภาพสะท้อนให้เห็นถึง ความคิด ความ เป็นอยู่ ประเพณี สภาพสังคมและวัฒนธรรม จิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทยนับเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมาช้านาน เห็นได้จากภาพเขียนที่ปรากฏอยู่ในสถานที่สำคัญทางศาสนา เช่น พระวิหาร พระอุโบสถ หอพระ เป็นต้น ที่ถูกรังสรรค์โดยทั้งช่างหลวง และ ช่างฝีมือในแต่ละท้องถิ่นที่เขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังขึ้นมา ไม่เพียงแต่เพื่อเป็นการตกแต่งสถานที่และบอกเล่าเรื่องราวทางพุทธศาสนาเท่านั้น หากแต่ยังใส่บริบททางสังคมในสมัยของตนสอดแทรกลงไปในงานด้วย เมื่อพิจารณาลักษณะของการเขียนภาพจิตรกรรมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนี้แม้มีความคล้ายกับลักษณะการออกแบบในงานแฟลตดีไซน์บางประการ แต่ยังมีความต่างกันอยู่ด้วยเนื่องจากวิถีชีวิต สภาพสังคม วัสดุ อุปกรณ์ เทคโนโลยี ตลอดจนแนวคิดในการสร้างสรรค์งานที่เปลี่ยนแปลงไป

เนื้อเรื่อง

“จิตรกรรม เป็นคำภาษาไทยที่มาจากภาษาสันสกฤต มีความหมายถึง ศิลปะการ วาดเขียน ศิลปะการวาดภาพ โดยเน้นถึงการวาดที่ใช้สีและเส้น จิตรกรรมซึ่งเป็นภาพเขียนสี เกิดจากการวาดปรากฏเป็นภาพโดยใช้สีเป็นส่วนสำคัญ จิตรกรหรือช่างเขียนจะกำหนดสีพื้นตาม ความต้องการและจินตนาการจากความคิดสร้างสรรค์” (สำนักสถาปัตยกรรมและทัศนศิลป์ กรม ศิลปากร, 2547: 7)

จิตรกรรมฝาผนังไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งเป็นยุคแห่งการฟื้นฟูบ้านเมือง นับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2325-2394 รวม 69 ปี การฟื้นฟูงานจิตรกรรม นั้นยังคงสืบต่อคติโบราณจากสมัยอยุธยาตอนปลายทั้งทางด้านแนวคิด รูปแบบ และเทคนิคการ วาด (เน่ออ่อน ขวัญทองเขียว, 2556: 91)

รัชกาลที่ 1 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พ.ศ. 2325-2352 หลังจากที่ประเทศไทยได้เสียกรุงให้แก่ประเทศพม่าในปี 2310 และ สมเด็จพระเจ้าตากสิน จึงสร้างกรุงธนบุรีเป็นราชธานี ในเวลาต่อมา เมื่อ พ.ศ. 2325 ได้เกิดการจลาจลขึ้นในบ้านเมือง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าทรงปราบปรามจนราบคาบ และปราบดาภิเษกเป็นกษัตริย์

(คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี, 2541: 21) และสถาปนาเมือง “กรุงเทพมหานคร” ให้เป็นเมืองหลวงใหม่ อยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา จากสภาวะที่ต้องก่อร่างสร้างเมืองในสมัยนั้น พระมหากษัตริย์จึงมีพระราชประสงค์ให้ช่างเขียนภาพสกุล อยุรยาและธนบุรีร่วมใจกันฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมของชาติ รวมถึงด้านจิตรกรรมไทยด้วย เช่น ภาพจิตรกรรมที่หอพระไตรปิฎก วัดระฆังโฆสิตาราม, จิตรกรรมในพระอุโบสถวัดดุสิตาราม, และ พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ โดยเนื้อหาที่จะเขียนนั้นเกี่ยวกับเรื่องพุทธประวัติ

ภาพที่ 1 ภาพจิตรกรรมฝาผนังหอพระไตรปิฎก วัดระฆังโฆสิตาราม เรื่องรามเกียรติ์ ตอนสุครีพถอนต้นรัง โดยมีมือการเขียนของพระอาจารย์นาค (ศิลป์ชัย ชื่นประเสริฐ, 2524: 103-107)

ภาพที่ 2 ภาพจิตรกรรมในพระอุโบสถวัดดุสิตาราม ภาพพุทธประวัติ ตอนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ (น. ณ ปากน้ำ, 2540: 10 - 11)

ภาพที่ 3 ภาพจิตรกรรมพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
ภาพพุทธประวัติ ส่วนหนึ่งของตอนอภิเษกสมรสระหว่างพระเจ้าสุทโธทนะและพระนางสิริมหามายา
(กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, 2557: 36-37)

รัชกาลที่ 2 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พ.ศ. 2352-2367 ทรงพระอัจฉริยภาพในงานศิลปกรรมหลายแขนง ทรงโปรดเกล้าให้ปฏิสังขรณ์สถานที่สำคัญหลายแห่งต่อเนื่องมาจากรัชกาลที่ 1 มีผลงานจิตรกรรมที่สำคัญ เช่น ภาพจิตรกรรมที่พระวิหารพระศรีศากยมุนี วัดสุทัศนเทพวราราม เป็นเรื่องเกี่ยวกับไตรภูมิ และเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในป่าหิมพานต์

ภาพที่ 4 ภาพจิตรกรรมพระวิหารพระศรีศากยมุนี วัดสุทัศนเทพวราราม ภาพกนิริสองแม่ลูก
(งานอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง กองโบราณคดี กรมศิลปากร, 2530: 91)

รัชกาลที่ 3 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2367-2394 ในรัชสมัยนี้บ้านเมืองปลอดสงคราม มีเศรษฐกิจดีเนื่องจากมีการค้ากับชาวต่างชาติ เช่น การส่งสำเภาไปทำการค้าขายกับประเทศจีน ผลงานและศิลปกรรมจึงได้รับอิทธิพลจากประเทศจีน จึงมีการพัฒนาเทคนิคและวิธีการใหม่ ๆ ขึ้น จิตรกรรมไทยประเพณีในยุคสมัยนี้มีความเจริญก้าวหน้าและถือว่าเป็นยุคทองของจิตรกรรมยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น (คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี, 2541: 25) มีช่างหลวงที่มีฝีมือดีอย่าง หลวงเสนีย์บริรักษ์ (ครูคงแป๊ะ) และหลวงวิจิตรเจษฎา (ครูทองอยู่) ดังที่จะเห็นผลงานของจิตรกรทั้งสองได้จาก จิตรกรรมฝาผนังที่วัดสุวรรณาราม อุโบสถวัดทองธรรมชาติ และ อุโบสถวัดคงคาราม จังหวัดราชบุรี เป็นต้น เป็นที่สังเกตว่าจิตรกรรมในสมัยรัชกาลที่ 3 นิยมวาดภาพเล่าเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เช่น ประวัติพระอรหันต์องค์สำคัญ ไม่ได้ยึดอยู่แค่ทศชาติชาดกหรือพุทธประวัติ

ภาพที่ 5 ภาพจิตรกรรมวัดสุวรรณาราม ภาพทศชาติชาดก ตอนพระเวสสันดรชาดก
(น. ณ ปากน้ำ, 2540: 81)

ภาพที่ 6 ภาพจิตรกรรมอุโบสถวัดทองธรรมชาติ ภาพพุทธประวัติ ตอนออกมหาภิเนษกรรม
(วรรณภา ณ สงขลา, 2533: 48)

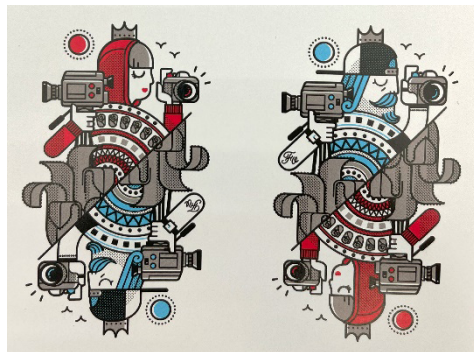

ภาพที่ 7 ภาพจิตรกรรมอุโบสถวัดคงคาราม จังหวัดราชบุรี ภาพพุทธประวัติ ตอนผจญมาร
(น. ณ ปากน้ำ, 2537: 94-95)

จะเห็นได้ว่าภาพจิตรกรรมในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นตั้งแต่รัชกาลที่ 1-3 นั้น ได้รับการคลี่คลายมาจากจิตรกรรมสมัยอยุธยาโดยใช้โทนสีพูนรงค์ ปรับเขียนสีพื้นด้วยสีเข้มหรือ สีสดใส ลงสีภาพบุคคลด้วยสีอ่อนเพื่อให้เด่นชัดขึ้น ภาพคนจัดทำทางแบบนาฏลักษณะอ่อนหวาน แต่สง่างาม มีการใช้สีทองเพื่อเพิ่มความวิจิตร นิยมแบ่งภาพด้วย “เส้นสีเทา” โชดหิน ต้นไม้ และ อาคารบ้านเรือน เรื่องราวที่พบในจิตรกรรมฝาผนังส่วนมากเป็นเรื่องพุทธประวัติ หรือ ทศชาติ นอกจากนี้ยังมีเรื่องอื่น ๆ เช่น ปรีชาธรรม, วรรณคดี, ชาดก, ประวัติศาสตร์ และประเพณีต่าง ๆ เป็นต้น ส่วนจิตรกรรมส่วนที่อยู่เหนือขอบประตูหน้าต่างทั้งสองฝั่งของพระประธาน นิยมเขียน เรื่องเทพชุมนุมเรียงกัน 2-4 ชั้น มีสีพื้นเป็นแดงสลับสีน้ำตาลแก่เกือบดำ โดยด้านบนสุดเป็นรูป นักสิทธิ์ วิทยาร หรือคนธรรพ์ ที่กั้นภาพด้วยเส้นสีเทา ในขณะที่ผนังหุ้มกลองด้านหน้าพระ ประธานนิยมเขียนภาพมารผจญ ส่วนผนังหุ้มกลองด้านหลังพระประธานนิยมเขียนไตรภูมิ

แฟลตดีไซน์ (Flat Design) หรือการออกแบบสไตล์แบน มีลักษณะตามชื่อ คือ เป็นการออกแบบสองมิติ และมีความแบนเพื่อแสดงผลที่มุ่งเน้นความเรียบง่าย เป็นส่วนหนึ่ง ของการออกแบบ Interface Design และ การใช้งานที่แสดงผลบนเครื่องมือสื่อสารเป็นหลัก ถูก สร้างผสมผสานขึ้นจากการออกแบบที่มีอยู่แล้ว 3 รูปแบบ คือ สวิสส์สไตล์ (Swiss Style), เบา เฮาส์ (Bauhaus) และ ในยุคสมัยใหม่ (Modernism) และ เริ่มเป็นที่นิยมในปี ค.ศ. 1950 - 1960 และมีการนำไปใช้อย่างกว้างขวางในการออกแบบ UI (user interface) บนเว็บไซต์ หรือ แอปพลิเคชัน ด้วยอุปกรณ์ดิจิทัลหลากหลาย เช่น คอมพิวเตอร์ตั้งโต๊ะ คอมพิวเตอร์พกพา โทรศัพท์มือถือ จอแสดงผลตามสถานที่ต่าง ๆ ส่วนมาเน้นกับการใช้งานบนจอแสดงผลขนาดเล็ก โดยมีหลัก การออกแบบดังนี้ 1) สะอาด เรียบง่าย (clean) 2) ขอบคมชัด (crisp edges) 3) สีสดใส (bright colours) 4) มีลักษณะเป็นภาพแบนแบบสองมิติ (two-dimensional flat illustration) (Carolina Amell, 2015: 7) ในขณะที่ Carrie cousins ระบุในบทความของเข่ว่า หลักการออกแบบ แฟลตดีไซน์ประกอบด้วยลักษณะที่สำคัญห้าประการคือ 1) ไม่ใส่เอฟเฟ็กต์ (No added effect) ไม่ใส่เงาพื้นหลัง ไม่ใส่ขอบ ไม่ทำป๊อปอัพ ไม่มีการไล่สี หรือ ไม่ใช่เครื่องมือต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดความ ลึก 2) ทศธาตุพื้นฐาน (Simple elements) ใช้รูปทรงพื้นฐานในการออกแบบ icon, ปุ่มที่ใช้ใน การตอบโต้ลักษณะต่าง ๆ ที่โดยมากใช้รูปทรงพื้นฐาน เช่น สี่เหลี่ยม สามเหลี่ยม วงกลม 3) เน้น การจัดวางตัวอักษร (Focus on Typography) เนื่องจากตัวหนังสือเป็นสิ่งจำเป็นมากที่ใช้ในการ สื่อสารโดยส่วนมากนิยมใช้ฟอนต์ที่มีเป็นแบบไม่มีหัว (San-serif/loop less) เพื่อเน้นประโยชน์ ทางด้านการใช้งานมากกว่าด้านการตกแต่ง 4) เน้นเรื่องการใช้สี (Focus on colour) ที่เป็นอีก ส่วนที่สำคัญมากเช่นกัน ส่วนมากนิยมใช้สีสว่าง และสีที่เป็นสีแท้ (hue) และจะจำกัดให้มี 2-3 สี และช่องสีไม่เกิน 6-8 สี สีแท้ที่ใช้มักใช้เป็นแม่สีขั้นที่หนึ่ง เช่น แดง เหลือง น้ำเงิน และแม่สีขั้นที่

สองเพราะมีความสดใสค่อนข้างมาก 5) เกือบจะเป็นแฟลตดีไซน์ (Almost Flat Design) ในที่นี้หมายถึงการอนุญาตให้มีการยืดหยุ่นบ้างเล็กน้อยในกรณีที่ต้องการใช้รูปภาพมีลักษณะที่มีมิติขึ้นมาเล็กน้อย เช่นการใส่เงาในภาพปุ่ม เป็นต้น

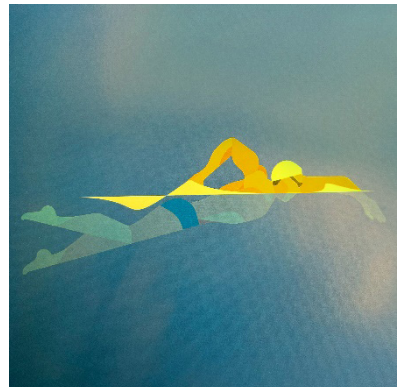
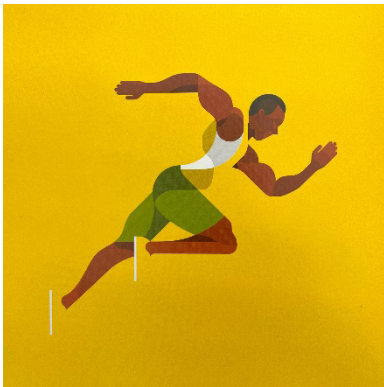
ภาพที่ 8 ลักษณะของแฟลตดีไซน์ แบบที่ไม่มีเอ็ฟเพ็ก
ออกแบบโดย Dario Genuardi (Carolina Amell, 2015: 140)

ภาพที่ 9 ลักษณะของแฟลตดีไซน์ แบบที่ใช้รูปทรงพื้นฐาน (Carolina Amell, 2015: 94)

ภาพที่ 10-11 ลักษณะของแฟลตดีไซน์ แบบที่เน้นการจัดวางตัวอักษร
ออกแบบโดย Dock 57 Carolina Amell, 2015: 34-35)

ภาพที่ 12-13 ลักษณะของแฟลตดีไซน์ แบบที่เน้นเรื่องการใช้สี
ออกแบบโดย Radio (Carolina Amell, 2015: 60-61)

ภาพที่ 14 ลักษณะของแพลตฟอร์ม แบบที่มีการยืดหยุ่นด้านมิติเล็กน้อย
ออกแบบโดย LouLou & Tummie (Carolina Amell, 2015: 20)

การวิเคราะห์

จากการศึกษาลักษณะภาพจิตรกรรมฝาผนังไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น และแพลตฟอร์ม เพื่อนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบโดยใช้หลักองค์ประกอบของศิลปะของอาจารย์ชูลุด นิมสมอ (2541) ที่มีองค์ประกอบสองประการ คือ องค์ประกอบส่วนรูปธรรม และ องค์ประกอบ ส่วนนามธรรม หรือเรียกว่า รูปทรง และ เนื้อหา ตามลำดับ ดังนี้

1. **ด้านรูปทรง** คือส่วนที่มองเห็นได้ มีส่วนประกอบแบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือ 1) โครงสร้างทางรูปทรง ที่ประกอบขึ้นมาจากทัศนธาตุ (Visual Elements) ได้แก่ เส้น น้ำหนัก ที่ว่าง สี พื้นผิว และ รูปทรง เมื่อนำทัศนธาตุเหล่านี้มาประกอบกันให้เกิดเอกภาพแล้ว รูปทรงยังก่อให้เกิดไม่เพียงแต่เนื้อหา แต่ยังบ่งบอกถึงความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายในจิตใจได้อีกด้วย ส่วนที่ 2) โครงสร้างทางวัตถุ ที่รวบรวมทัศนธาตุมาแสดงออกรวมกันอย่างมีเอกภาพ คือ วัสดุที่ใช้ในการสร้างรูป เช่น การใช้ดินสอวาดบนกระดาษ การระบายสีบนกระดาษ การใช้เครื่องมือแกะสลักบนไม้ การใช้หมึกพิมพ์ภาพพิมพ์ การใช้ดินน้ำมัน และ การตัดปะกระดาษด้วยกาว เป็นต้น

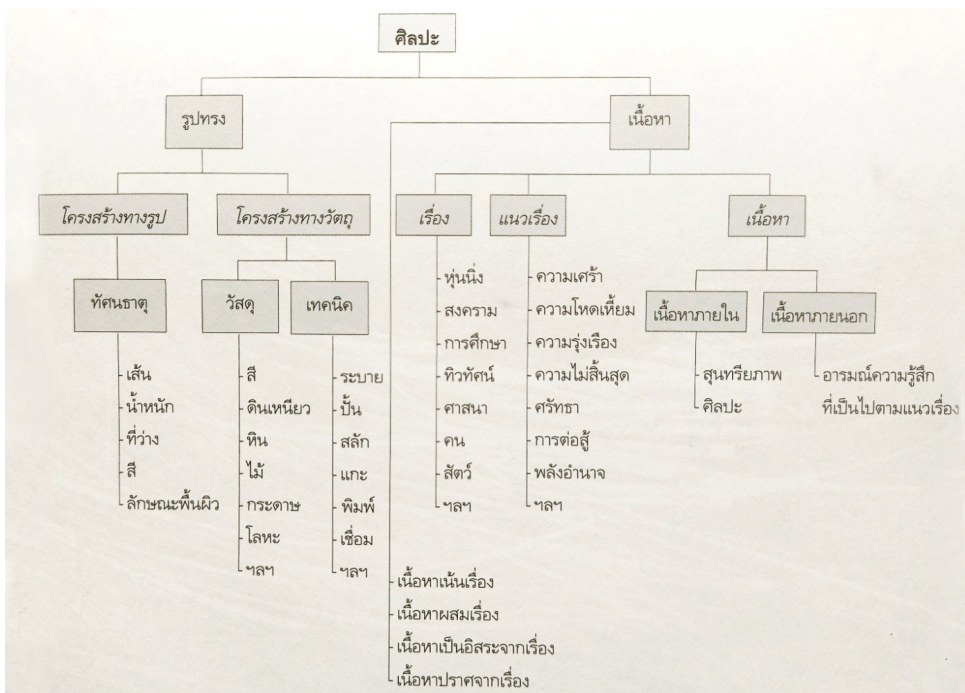
2. **ด้านเนื้อหา** คือส่วนที่มองเห็นไม่ได้ด้วยตา แต่เป็นองค์ประกอบที่เป็นนามธรรม เป็นผลที่ได้จากงานศิลปะประกอบด้วย 3 ส่วน คือ เรื่อง แนวเรื่อง และเนื้อหา ดังนี้

1) เรื่อง (Subject) หมายถึงภาพที่เป็นจุดเริ่มของงานศิลปะ แบ่งเป็นสองลักษณะ ได้แก่ รูปทรงที่มีเรื่อง เรียกว่าศิลปะแบบรูปธรรม เช่น รูปทรงของคน สัตว์ สิ่งของ เป็นต้น ผู้ดูทราบ

ได้ว่าภาพนี้เกี่ยวกับอะไร ทั้งนี้อาจเป็นรูปทรงที่ไม่มีเรื่องหรือศิลปะแบบนามธรรม เรียกว่าศิลปะแบบนอนออฟเจ็คทีฟ (Non-Objective)

2) แนวเรื่อง (Theme) เป็นส่วนที่เน้นแนวคิด (Concept) ของศิลปิน เช่น ความสยดสยอง มนุษยธรรม ความงาม ความเศร้า แบ่งได้เป็นสองส่วน คือ แนวคิดของงานที่เป็นรูปธรรมที่มักจะเกี่ยวกับความคิด ความรู้สึก หรือความหมายที่ศิลปินพยายามที่จะสื่อออกมาผ่านรูปที่วาด ส่วนที่สอง แนวคิดของงานที่เป็นนามธรรมหรือนอนออฟเจ็คทีฟ อาจมีที่มาจากรูปทรงในธรรมชาติ วัสดุ สิ่งของ หรืออาจมีการเติมแต่งทางเทคนิคเพื่อสร้างสรรค์แนวเรื่องที่ให้แรงบันดาลใจกับศิลปินต่อไป (ชูลูด นิมเสมอ, 2541: 41)

3) เนื้อหา (Content) คือความหมายของงานศิลปะ แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ เนื้อหาภายใน ที่เกิดจากการประสานกันอย่างลงตัวของทัศนธาตุ ที่ให้อารมณ์สุนทรีภาพผ่านทางรูปทรงนามธรรม ดังนั้นงานศิลปะที่เป็นนามธรรมจึงแสดงออกได้แค่เนื้อหาภายในเท่านั้น เนื่องจากไม่มีรูป ประเภทที่สอง คือ เนื้อหาภายนอก มีเฉพาะภาพในที่เป็นรูปธรรม คือ ภาพที่มีแนวเรื่อง คุ้รู้ว่าเป็นภาพอะไร เช่น คน สัตว์ สิ่งของ หรือเหตุการณ์ ดังนั้นงานศิลปะที่เป็นรูปธรรมแสดงออกได้ทั้งเนื้อหาภายนอก และ เนื้อหาภายใน

ภาพที่ 13 แผนผังแสดงองค์ประกอบของศิลปะ (ชูลูด นิมเสมอ, 2541: 41)

เมื่อนำข้อมูลที่ได้ศึกษาไว้ข้างต้น จึงสามารถเปรียบเทียบลักษณะความเหมือนและต่างของจิตรกรรมฝาผนังสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น และแพลตฟอร์มได้ ดังนี้

ตารางที่ 1 ตารางแสดงการเปรียบเทียบลักษณะความเหมือนและต่างระหว่างจิตรกรรมฝาผนังสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นและแพลตฟอร์ม โดยจำแนกตามหลักประกอบของศิลปะของอาจารย์ชูลุด นิมเสมอ

องค์ประกอบของศิลปะ			ภาพจิตรกรรมฝาผนังสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น	ภาพแพลตฟอร์ม
ด้านรูปทรง (โครงสร้างทางรูปธรรม)	โครงสร้างทางรูป	เส้น	มีการตัดเส้นที่คมชัด	เส้นคมชัด
		น้ำหนัก	มีความหลากหลาย ภาพรวมลงสีพื้นด้วยสีเข้ม และให้จุดสนใจเป็นสีอ่อน	อาจเป็นอ่อนบนเข้ม หรือเข้มบนอ่อนก็ได้ แต่ต้องชัดเจน ไม่สับสน
		ที่ว่าง	ที่ว่างน้อย รายละเอียดมาก	ที่ว่างมาก รายละเอียดน้อย
		สี	ใช้โทนสีเข้ม สดใส โทนพวงรุ้ง	ใช้สีสดใส แบบจำกัดจำนวนสี
		พื้นผิว	แบน หรือ เรียบ	แบน หรือ เรียบ
	โครงสร้างทางวัตถุ	วัสดุ	สีฝุ่นและกาวจากพืชหรือสัตว์	อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์
		เทคนิค	ระบายบนผนัง	ภาพวาดดิจิทัล แสดงผลบน websites, Mobile Apps, Software interfaces.
ด้านเนื้อหา (โครงสร้างทางนามธรรม)	เรื่อง		เรื่องพุทธศาสนา เช่น พุทธประวัติ, ทศชาติชาดก, ไตรภูมิ เรื่องเกี่ยวกับสภาพสังคมในยุคนั้น เรื่องราวตามคติความเชื่อ	มีความหลากหลาย
	แนวเรื่อง		ความศรัทธาต่อพุทธศาสนา, การฟื้นฟูบ้านเมือง	มีความหลากหลาย
	เนื้อหา	ภายใน	ได้รับสัทธาภาพความงามทางศิลปะจากความรู้สึก	-
		ภายนอก	ได้รับความรู้สึกที่เป็นไปตามตามแนวเรื่อง	ได้รับความรู้สึกที่เป็นไปตามตามแนวเรื่อง

องค์ความรู้จากการศึกษา

เมื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบลักษณะของภาพจิตรกรรมฝาผนังสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น และ แพลตตีไซน์ตามหลักการองค์ประกอบของศิลปะแล้ว พบว่าแม้การออกแบบทั้งสองลักษณะจะมีความต่างกันอยู่บ้าง แต่มีส่วนสำคัญที่คล้ายกันอย่างเด่นชัดคือ เป็นภาพแบบแบนสองมิติ เน้นการตัดเส้น และถูกออกแบบเพื่อการใช้งานในลักษณะที่ใช้ในการสื่อสารเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นการเล่าเรื่องราว, การตกแต่งเพื่อการใช้งานบางประเภท นอกจากนั้นยังพบว่ามีแนวคิดสภาพแวดล้อม และบริบททางสังคมของแต่ละยุคสมัยสอดแทรกอยู่เสมอ ผ่านการแสดงออกและออกแบบของจิตรกร หรือ ศิลปินผู้สร้างสรรค์ผลงานแต่ละชิ้น

สรุป

จิตรกรรมไทยเป็นงานวิจิตรศิลป์ มีเนื้อหาเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่สอดแทรกประเพณี แนวคิด วิถีชีวิตและ สภาพสังคมไว้ มีลักษณะเป็นศิลปะแบบอุดมคติ (Idealistic) ผสมกับเรื่องราวลึกลับ (Mythology) ขนาดของภาพบุคคลไม่สัมพันธ์กับอาคาร แต่เน้นความงาม ความปราณีต การตัดเส้นที่ละเอียดเป็นสิ่งสำคัญ ภาพบุคคลแสดงอารมณ์ด้วยเส้นและท่าทาง ไม่แสดงอารมณ์ด้วยสีหน้าและแววตา เรื่องราวที่เกิดในมโนภาพ ประสานกันโดยใช้องค์ประกอบที่มีแบบแผน ประสานกันเป็นเอกภาพ เล่าเรื่องคล้ายลักษณะที่มองจากที่สูง (Bird eyes view) จิตรกรผู้เขียนภาพมีการสอดแทรกลักษณะ และแนวคิดเฉพาะตัวลงไปด้วย ลักษณะการเขียนภาพแบบสองมิติ มีแต่กว้าง กับ ยาว ไม่มีหนา รูปทรงตั้งซ้อนกันเป็นทัศนียภาพแบบเส้นขนาน (Paralleled Perspective) (สำนักสถาปัตยกรรมและหัตถศิลป์ กรมศิลปากร, 2547: 11) เนื่องจากจิตรกรรมฝาผนังไทยมีการจัดวางองค์ประกอบ 2 มิติ ทำให้มีลักษณะเด่นสามประการ ดังนี้ 1) แสดงภาพได้หลายตอนในผนังเดียว มีการเน้นจุดสนใจได้หลายจุด 2) สามารถแสดงภาพตามจินตนาการได้กว้างกว่าที่ตาเห็นบนผนังที่มีขนาดจำกัด เช่น สามารถแสดงภาพเมือง ป่า จักรวาลวิทยา เป็นต้นไว้ในภาพได้อย่างสมบูรณ์ 3) ภาพจิตรกรรมสามารถสร้างความกลมกลืนระหว่างคุณค่าทางเรื่องราว (Subject value) และคุณค่าทางรูปทรง (Form value) ทำให้คุณค่าของรูปทรงไม่ติดอยู่กับรูปแบบที่เป็นจริง (สำนักสถาปัตยกรรมและหัตถศิลป์ กรมศิลปากร, 2547: 12)

ในขณะที่การออกแบบแบบแพลตตีไซน์ (Flat Design) จะมีลักษณะมุ่งเน้นความเรียบง่าย แบบจุลนิยม (Minimalist) ตัดทอนรายละเอียดให้ลดน้อยลง ใช้ทั่วไปในการออกแบบกราฟิกเพื่อผู้ใช้ (Graphic User Interface) ใช้ภาพแบบแบนสองมิติ เน้นการตัดเส้นคมชัดโดยไม่ใส่เอฟเฟกใช้สีสดใส เน้นการใช้งานคู่กับตัวอักษรให้เด่นชัด เพื่อให้ง่ายและรวดเร็วในการทำความเข้าใจในพื้นที่เล็ก เช่น Website, หรือ Mobile Applications ที่มีความยืดหยุ่นในการใช้ (Responsive)

ข้อเสนอแนะ

1. **เชิงวิชาการ** ประเด็นในการทำวิจัยในครั้งต่อไปอาจเป็นการขยายการวิเคราะห์เปรียบเทียบกับหลักการอื่น ๆ เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง และเพื่อศึกษารายละเอียดในมุมมองด้านอื่นเพิ่มเติม

2. **เชิงปฏิบัติ** การนำบทความทางวิชาการไปใช้ประโยชน์ สามารถนำไปปรับใช้เป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์งานออกแบบเพื่อการสื่อสารลักษณะอื่น ๆ โดยใช้หลักการเดียวกันได้

3. **การทำวิจัยในอนาคต** การเขียนบทความหรือการทำวิจัยครั้งต่อไป อาจนำภาพเขียนลักษณะอื่น ๆ มาวิเคราะห์เปรียบเทียบกัน เช่น ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างจิตรกรรมติดที่ (จิตรกรรมฝาผนัง) และ จิตรกรรมที่เคลื่อนย้ายได้ เช่น สมุดข่อย สมุดภาพไตรภูมิ ตู้อะธรรม ที่มีความแตกต่างกันเรื่องขนาด หรือ ศึกษาเปรียบเทียบระหว่าง จิตรกรรมสมัยอยุธยา และ ภาพจิตรกรรมแบบปูนเปียก

บรรณานุกรม

- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2563). **มรดกภูมิปัญญา จิตรกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ วัดราชสอทธาราม วัดสุวรรณาราม และวัดทองธรรมชาติ**. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม. (2557). **จิตรกรรมฝาผนังพระที่นั่งพุทไธสวรรย์**. กรุงเทพมหานคร: รุ่งศิลป์ การพิมพ์ (1977) จำกัด.
- คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี. (2541). **ศิลปะรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1-8**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)
- งานอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง กองโบราณคดี กรมศิลปากร. (2530). **ภาพไตรภูมิและชาดกที่เสาภายในวิหาร หลวงวัดสุทัศน์เทพวรารามวรวิหาร**. วารสารเมืองโบราณ. 13(1), 91.
- ชลูด นิยมเสมอ. (2541). องค์ประกอบของศิลปะ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช
- เนื่ออ่อน ขวัญทองเขียว. (2556). **ความเข้าใจในจิตรกรรมไทยประเพณี**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- น. ณ ปากน้ำ. (2540). **ชุดจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย วัดดุสิตาราม**. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ: โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์.
- น. ณ ปากน้ำ. (2537). **ชุดจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย วัดคงคาราม**. กรุงเทพมหานคร:

เมืองโบราณ: ด้านสถาการพิมพ์.

น. ณ ปากน้ำ. (2540). **ชุดจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย วัดสุพรรณาราม**. พิมพ์ครั้งที่สอง.

กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ: ด้านสถาการพิมพ์.

วรรณิกา ณ สงขลา. (2533). **การอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง วัดทองธรรมชาติราชปฏิสังฆรณ์
วรวิหาร**. พิมพ์เนื่องในโอกาสครบรอบ 59 ปี อนาคตนครธน: ศิริวัฒนาการพิมพ์.

ศิลป์ชัย ชื่นประเสริฐ. (2524). **วิเคราะห์ภาพจิตรกรรมฝาผนังในหอไตรวัดระฆังโฆสิตาราม**.

วารสารเมืองโบราณ. 8(1), 103-107.

สำนักสถาปัตยกรรมและทัศนศิลป์ กรมศิลปากร. (2547). **คุณลักษณะในจิตรกรรมไทย**.

นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย.

Carolina Amell. (2015). **Flat Illustration**. Instituto Monsa de Edicones: Spain:
Printed by Indice

Carrie Cousins. (2013). **Principles of flat designs**. เข้าถึงเมื่อ 25 July 2024. เข้าถึงจาก
<https://designmodo.com/flat-design-principles/>

สารัตถะในพระสังคณีสำนวนล้านนา Essence of Dhammasangani in Lanna Version

พระครูปริยัติเจติยานุรักษ์ โสภาราช
พระครูสมุห์วัลลภ, พระมหาจักรพันธ์ สุรเตโช

Phrakhru Pariyathijethiyanuraksa Sopharat

Phrakhru Samuhawunlop, PhramahaJakkaphan Suratejo

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

วิโรจน์ อินทนนท์

Viroj Inthanon

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Chiang Mai University

Corresponding Author Email: watkaokeaw@gmail.com

บทคัดย่อ

สารัตถะในพระสังคณีสำนวนล้านนา จินตกวีได้เริ่มอารัมภบทถึงประวัติของพระพุทธรูปเจ้าตอนที่ตรัสรู้เหนือโพธิบัลลังก์ ในวันเพ็ญเดือนวิสาขะ แล้วประทับที่โคนต้นพระศรีมหาโพธิ์ ตลอด 7 วัน ทรงพิจารณาถึงพระธรรมที่พระองค์ทรงบรรลु ทรงเห็นว่า เป็นธรรมที่มีความหมายสุขุมละเอียด โดยพระองค์รำพึงในพระทัยว่าจะไม่แสดงแก่ใคร จนท้าวสหัมบดีพรหมมาอาราธนาให้แสดงธรรมแก่สัตว์โลก แล้วจินตกวีก็ขยายความไปถึงพระพุทธรูปเจ้าปรารภเทศนาอภิธรรมปิฎกอันเป็นสัณหะสุขุมคัมภีร์ธรรมแก่พุทธมารดา โดยเริ่มตัวมาติกาว่า จินตกวีก็ยกเอาอรรถกถาขยายความเพิ่มถึงเหตุแห่งการที่ได้ชื่อว่าอภิธรรม อภิ อติเรโก ฌโม อภิฌโม แล้วจึงแสดงชั้นชาติธรรมอันเป็นเอกเทศว่า อภิธรรมประกอบด้วยคัมภีร์ภาวะ ๕ ประการ แสดงอุปรัตติกขณะ คือ ลักษณะแห่งกุสลาภิธรรม ชั้นชาติธรรม ปรหมัตถะ 4 โภจนา คือ จิต เจตสิก รูป นิพพาน การพิจารณาอรรถแห่ง กุสลติกมาติกา ด้วยอันย่อพึงรู้ ฌมา คือ นิสสตนนิชชีวันภาว อันว่า สภาวะทั้งหลายอันใช้สัตว์ใช้ชีวะ การนับเจตสิกสัมปยุต ในปถมบทได้ 38 คือ อณูญสมานา 13 โสภณเจตสิก 25 เจตสิกสัมปยุต ในทุติยบทได้ 27 คือ อณูญสมานา 13 อกุศลเจตสิก 14 เจตสิกสัมปยุต ในตติยบทได้ 38 คือ อณูญสมานา 13 โสภณเจตสิก 25 มรณาสันนินิธิ อารัมมณ

นิสสัย อารัมมณวิปยุตต ปรรกซึ่งรูปาทีอารัมมณอันเป็นอดีต อนาคต เป็นครุภาตัพพ ปรรก ซึ่งธรรมารัมมณ คือมัคคะ 3 เปื้องต่ำ ได้อารัมมณปัจจัย 3 คือ อารัมมณ อารัมมณาธิปัตติ อารัมมณ ปนิสสัย แสดงการรับรู้อารมณ์ของอายตนะทั้ง 6 พร้อมทั้งยกฎีกาอิทธิรรมมาขยายความเพิ่มเติม แล้วจึงสรุปอิทธิรรมปิฎกสังคณีปกรณ์ว่าเป็นปกรณ์อันเป็นที่พระพุทธเจ้ารวบรวมเอาปรมัตถธรรม 4 คือ จิต เจตสิก รูป นิพพาน แจกให้เป็นติก 22 เป็นสูตรต้นติกมาติกา 42 ทุกก ได้สังวณณนากุศล ติกสิ่งเดียว คือ กุสลา ธมมา อกุสลา ธมมา อพยากตา ธมมา ได้ปรมัตถธรรมทั้งหมด คือ จิต 89 ดวง นัย 1 ว่า 121 เจตสิก 52 รูป 28 นิพพาน ปณบพทสรูปได้กุศลจิต 21 ดวง

คำสำคัญ: สารัตถะ, พระสังคณี, สำนวนล้านนา

Abstract

The contents of the Sangkhani, Lanna expressions The poet has begun the prologue to the history of the Buddha when enlightenment over the Bodhibala. On the full moon of Wisak And stayed at the base of the Sri Maha Bodhi tree for 7 days, considering the Dharma that he had attained and saw that it was fair with a precise meaning In which He meditated in his heart that he would not show it to anyone Until Thao Sahambari Prom came to arathana to show fairness to the animal world Then the poet expands to the Buddha, preaching the metaphitpitaka, which is a discreet message to Buddhist mothers By starting the Matika that Slathamakuslathamapiyattha Mahawee, the Jarnwee, raised the commentary to expand on the cause of being called Abhidhamma Apithiregothamopithammo. And then show the Khanthathitham, which is the Ektes The Dharma consists of the five states of the scriptures showing the Apitlakana, which is the Lakkhana of Kuslathithamma Khanthathitharmaramatha. Lace With the abbreviation to know Thamma is Nissthanch Chivasawa, that states that are animals are not living. The counting of Chetsikasikit in the text of chapters 38 is the Jyasamana 13, Sophon Jetsik, 25 Chetsikasikaya, in the second chapter, 27, is the Jintasikamana, 13 Unintentional, 14 Chetasikaya, Piyut. In the tertiary chapter 38, that is, Jn Samana 13 Sophon Jetasik 25 Death of Sannawithi Arammana Nisai Aramm Na Wipayut.

Prophet, which Rupati Arammana, which is the future, is Krugatap. Prophet, which Thammarammana is Mukha 3, the lower level has aram at factor 3 is Arammon Arammanathiphat. Arammanupanissai Showing awareness of the emotions of the 6 Ayatana, along with raising the Dika metaphit to expand additional And then summarized the metaphim Pittak Sangkhanepakorn as a Pakorn, which the Lord Buddha collects with Poramathatham 4, which is the mind Chetasik, the image of Nirvana, gave it to a tik 22, is a suddantik, a 42, every one has sang Vannana Kusattham That is, Kuslatham, Makslatham, Mahaphattham, has a total of 89 souls, meaning 1 that 121 Chasiks, 52 figures, 28 Nirvana, and a total of 21 charities.

Keywords: Essence, Dhammasangani, Lanna Version

บทนำ

คัมภีร์พระไตรปิฎก ถือเป็นคัมภีร์หลักในการศึกษา และเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในสมัยพุทธกาลนั้นเมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาในแต่ละครั้งจะมีพระสาวกเป็นผู้ท่องจำไว้เสมอโดยในขณะนั้นเรียกว่า “พระธรรมวินัย” เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้วพระสาวกจึงมีการรวบรวมให้เป็นหมวดหมู่ ต่อมาภายหลังได้รวบรวมหลักคำสอนแบ่งเป็น 3 หมวด และจารึกพระไตรปิฎกเป็นลายลักษณ์อักษรปรากฏขึ้นในการทำสังคายนาครั้งที่ 5 ที่ลัทธิเมื่อ (พ.ศ.433) คือเปลี่ยนการศึกษา หรือสืบทอดจากการท่องจำแบบมุขปาฐะเป็นการบันทึกลงในใบลานถือว่าเป็นการปฏิวัติวงการพระพุทธศาสนาครั้งสำคัญ (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2513 : 46)

อภิธรรมปิฎก หรือเรียกสั้นๆ ว่า พระอภิธรรม เป็นหมวดที่ประมวลพุทธพจน์อันเกี่ยวกับหลักธรรมที่เป็นวิชาการ ว่าด้วยเรื่องของปรมัตถธรรม (มี 4 ประการ อันได้แก่ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน) (สภาวะธรรม) ล้วนๆ พระอภิธรรมปิฎกมีอยู่ทั้งสิ้น 42,000 พระธรรมขันธ์ แบ่งออกเป็น 7 คัมภีร์ ได้แก่ 1) คัมภีร์ธัมมสังคณี ว่าด้วยธรรมะที่ประมวลไว้เป็นหมวดเป็นกลุ่ม เรียกว่า กัณฑ์ มี 4 กัณฑ์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 34 ข้อ 1-3: 1) 2) คัมภีร์วิวัฏฐังค์ แสดงการจำแนกปรมัตถธรรมออกเป็นข้อๆ แบ่งออกเป็น 18 วิวัฏฐังค์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 35 ข้อ 1-2: 1) 3) คัมภีร์ธาทุกถา แสดงการจัดหมวดหมู่ของปรมัตถธรรมโดยสังเคราะห์ด้วย ธาตุ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 36 ข้อ 1: 1) 4) คัมภีร์ปุคคลบัญญัติ ว่าด้วยบัญญัติ 6 ประการเกี่ยวกับบุคคล (พระ

ไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 36 ข้อ 1-3: 135) 5) คัมภีร์กถาวัตถุ ว่าด้วยคำถามคำตอบประมาณ 219 หัวข้อ อันถือเป็นหลักในการตัดสินเรื่องปรมัตถ์ของนิกายเถรวาท (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 37 ข้อ 1: 1) 6) คัมภีร์ยมก การวินิจฉัยด้วยวิธีถามตอบ โดยตั้งคำถามย้อนกันเป็นคู่ๆ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 38 ข้อ 1-3: 1) 7) คัมภีร์มหาปฏิสฐาน แสดงเหตุปัจจัยแห่งปรมัตถธรรมโดยพิสดาร (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 40 ข้อ 482: 1)

คัมภีร์ธัมมสังคณี ว่าด้วยธรรมะที่ประมวลไว้เป็นหมวดเป็นกลุ่ม เรียกว่า กัณฑ์ มี 4 กัณฑ์ คือ 1) จิตตวิภัตติกัณฑ์ แสดงการจำแนกจิตและเจตสิก เป็นต้น 2) รูปวิภัตติกัณฑ์ แสดงการจำแนกรูป เป็นต้น 3) นิกเขปราสีกัณฑ์ แสดงธรรมที่เป็นแม่บท (มาติกา) ของปรมัตถธรรม 4) อตถุทธารกัณฑ์ แสดงการจำแนกเนื้อความตามแม่บทของปรมัตถธรรม (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 34 ข้อ 1-3: 1) แต่ในที่นี้จะได้นำคัมภีร์พระสังคณีสำนวนล้านนาที่ได้ทำการปริวรรตมาแสดงให้เห็นถึงอรรถรสและความแตกต่างกับพระสังคณีที่ใช้เป็นหลักสูตรเรียนในปัจจุบัน

แนวคิดเรื่องการสร้างคัมภีร์ไบลานในล้านนาเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนานั้นจะพบได้จากข้อความท้ายคัมภีร์ไบลานหลายเรื่องที่จะระบุว่า “โซฎกะวรพุทธศาสนา 5 พันพระวัสสา” คือตราบโดยยังมีคัมภีร์ธรรมที่จารึกหลักธรรมคำสอนอยู่ในจำนวนคัมภีร์ภาษาล้านนาที่มีการปริวรรตและแปล เพื่อนำองค์ความรู้มาศึกษามีจำนวนไม่น้อย โดยเฉพาะวัดสูงเม่น จังหวัดแพร่ ซึ่งเป็นวัดที่มีปรากฏสำคัญ คือครูบาภุญจนธรรมาวาสท่านได้รวบรวมคัมภีร์ไบลานทั่วล้านนาและเก็บรักษาไว้อย่างสมบูรณ์ คือ พระอภิธัมมา 7 คัมภีร์แบบนิสสัย จารเมื่อจุลศักราช 1228 อายุได้ 154 ปี ผู้จารคัมภีร์นั้น ชื่อคันธียรสสภิกขุ คัมภีร์อภิธัมมาสำนวนล้านนานี้ เป็นข้อความซึ่งนำมาจากพระอภิธรรมปิฎก ฎีกาอภิธรรม และอนุฎีกาอภิธรรม แต่การแปลนั้นเป็นการแปลแบบยกศัพท์ของจินตกวีล้านนา ซึ่งคัมภีร์นี้ทำการปริวรรต โดยเฉพาะคัมภีร์พระสังคณีสำนวนล้านนามีจำนวน 78 หน้าลาน ผูกที่ 1 แต่ในที่นี้จะได้นำสารัตถะสำคัญ หรือหมวดธรรมสำคัญมาแสดงเพื่อให้เกิดองค์ความรู้และความเข้าใจในเชิงวิชาการสืบไป

เนื้อหา

อาร์มภท

นโม ตสส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสส กุสลา ธมฺมา อกุสลา ธมฺมา อพฺยาการตา ธมฺมา สนิทฺสสนสฺสปฺปฏฺฐา ธมฺมา อนิทฺสสนสฺสปฺปฏฺฐา ธมฺมา อนิทฺสสนาปฺปฏฺฐา ธมฺม เหตุ ธมฺมา เนหฺม ธมฺมา สรณฺา ธมฺมา อรณฺา ธมฺมาติ อโย ธมฺมา สงฺคณฺีมาติกา นาม พระพุทฺธเจ้าของเรา เมื่อพระองค์ได้ตรัสรู้พระสัพพัญญุตญาณเป็นพระสัพพัญญูสัมมาสัมพุทฺธเจ้า เหนือโพธิบัลลังก์ ในวันเพ็ญเดือนวิสาขะ แล้วประทับที่โคนต้นพระศรีมหาโพธิ์ ตลอด 7 วัน ทรงพิจารณาถึงพระ

ธรรมที่พระองค์ทรงบรรจุ (อัตตนา อธิคตัมมะ) ที่เป็นธรรมอันสุขุม(สณฺหะ) ทรงน้อมพระทัย ไม่อยากแสดงธรรม ท้าวสหัมบดีมหาพรหมรู้ ความปริวิตกทางพระทัยของพระพุทธเจ้าที่ว่า ไม่ประสงค์จะเทศนาธรรมอย่างนั้น จึงได้ลงมาอาราธนาขอ (อัมมสังคณิ ผู้ที่ 1, 2409 : 1) ให้ พระพุทธเจ้าเทศนาธรรม พระพุทธเจ้าก็ทรงรับอาราธนาจากท้าวมหาพรหม ทรงปฎิญาณว่าจะ เทศนาธรรม ทรง รำพึงว่าจะเทศนาธรรมโปรดแก่ท่าน อาพาฬฤๅษี และ อุทกฤๅษี (อาจารย์ทั้ง 2 ท่าน) ก็ระลึกได้ว่า ท่านฤๅษีทั้ง 2 ได้กระทำกาลละ คือสิ้นชีวิตไปแล้ว ต่อมา ทรงระลึกถึงอุปการคุณ ของปัญจวัคคีย์ 5 คน(ที่เคยมาปรนนิบัติจนบำเพ็ญทุกรกิริยา จึงอยากเสด็จไปแสดงธรรมโปรด ปัญจวัคคีย์ ทรงเสด็จดำเนินไปด้วยพระบาทเส้นทางไกลได้ 18 โยชน์ (180โยชน์) ทรงประทับที่ ปาอิสิปตนมฤคทายวัน ใกล้เมืองพาราณสี ทรงเทศนา ธรรมจกักกัปปวัตนสูตร ด้วยนัยยะว่า เทว เม ภิกขเว อนตา ปพฺพชิตน น เสวิตพฺพา นี่เป็นอาทิ ในวันวันเพ็ญเดือนอาสาฬหะ ให้พรหมทั้งหลายได้ 18 โภกมิ มีพระโกณฑัญญะเป็นประธาน ได้ดื่มอมตปานะ คือ โลกุตตรธรรมแล้ว เสด็จ จำพรรษาแรกในปาอิสิปตนะ เมื่อพ้นพรรษา พระพุทธเจ้าจึงเสด็จลงมาสู่ราช (อัมมสังคณิ ผู้ที่ 1, 2409 : 2) คุรุณนคร เพื่อจะแก้คำปฎิญาณที่ให้ไว้กับพระเจ้าพระเจ้าพิมพิสาร แสดงธรรมโปรด พราหมณ์และคหบดี ประมาณหนึ่งแสนหนึ่งหมื่นคน มีพระเจ้าพิมพิสารเป็นประธาน ให้บรรลู่ได้ ดวงตาเห็นธรรม ให้ตั้งอยู่ในเมืองราชคฤห์ที่นั่นให้สิ้นฤดูหนาว ฤดูร้อนทั้งมวลแล้วจะมาสู่เมืองก ปิลวัตถนครเพื่อจะสงเคราะห์ญาติทั้งหลายอยู่สำราญในนิโครธาราม สั่งสอนญาติทั้งหลายมี พระเจ้าสุทโธทนะ เป็นประธาน ให้ตั้งอยู่ในมคคผลธรรมแล้ว พระพุทธเจ้าจรเสด็จเทศนาจาริก โปรดเวไนยสัตว์ทั้งหลายโดยลำดับมาถึงพรรษาที่ 7 จะกระทำยมกปาฏิหาริย์ในคณฺหาพรุก ขมูลแล้วเสด็จขึ้นสู่ดาวดึงสาเทวโลก ด้วยการก้าวพระบาทเพียง 3 ก้าว คือ พระบาทซ้ายก้าว แรก ที่รัตนจกรม ใกล้ต้นคณฺหาพรุก พระบาทขวาก้าวที่ 2 เหยียบที่ยอดเขายุคคคธ แล้วก้าว พระบาทข้างซ้ายเหยียบยอดเขาสิเนรุ แล้วประทับนั่งอยู่ (อัมมสังคณิ ผู้ที่ 1, 2409 : 3) เหนือ ปีนทุกัมพลสีลาอาสน์ ที่วางใกล้ต้นไม้ปาริฉัตต์แล้ว เมื่อนั้น เทวดาทั้งหลายในหมื่นโลกธาตุก็มา ชุมนุมแวดล้อมเป็นปรีวารของพระพุทธเจ้า พระสัพพัญญูพุทธเจ้ามีรัศมีรุ่งเรืองด้วยฉัพพัตถรรพ์รังสี ยิ่งกว่าเทวดาทั้งหลาย หากบุคคลผู้จะเปรียบเทียบ ธรรมสังคณิผู้กัจจายกัจจายจึงกล่าวว่า ดาวตีสैया พุทฺโธ วิหาสิ ปุริสุตตโม ปาริฉตกมุลมิ สีสายํ ปณฺฑุมพฺพล ทสสทิ จกฺกาวเหติ สนฺนิปติญฺฐานเทว ตา ปยฺรูปาสนติ สมฺพุทฺธํ วสนนํ นคฺมุทิกํ โกจิ เทโว คณฺเณน สมฺพุทฺธสฺส วิโรจติ สพฺเพ เทโว อธิ คณฺเณยห สมฺพุทฺธํ ปวิโรจติ ดังนี้ เมื่อเทวดาหมื่นโลกธาตุมาประชุมชุมนุมแล้ว มหามายา ก็มาแต่ ตูลิตาเทวโลกแล้วอย่างนั้น พระพุทธเจ้ากระทำมหากรุณาเป็นอัมมัตตักสมุญฺฐาน กระทำ (อัมม สังคณิ ผู้ที่ 1, 2409 : 4) เทพบริษัททั้งมวลอันมีมหามายาเป็นประธานให้เป็นพหิททาสมุญฺฐาน แล้ว อันจะปรารภเทศนายอภิธรรมาปิฏกอันเป็นสัณฺหสุขุมคัมภีรธรรมเพื่อจะให้แล้วมาตุคุณ

ปัจจุบันการตอบคุณมหายา ปริมชนิกตา จะเทศนาอภิธรรมปิฎกด้วยนัยเป็นต้นว่า กุสลา ธมมา อกุสลา ธมมา อพยากตา ธมมา เป็นต้น

เหตุที่ชื่อว่าอภิธรรม

อภิธรรม ด้วยอรรถะว่า อภิ อติเรโก ธมโม อภิธมโม ว่าธรรมอันนี้ยิ่ง นัยยะหนึ่ง อภิ วิโส ธมโม อภิธมโม ว่าเป็นธรรมอันวิเศษเอาอรรถะเป็นอย่างนี้ เหตุ อภิสัททา บอกอติเรกัตถะก็ได้ เป็นอย่าง อภิสัททา อันมีในบทว่า พาฬหา เม ทุกขเวทนา อภิกมณฺธิ นั้น อภิสัททา บอกวินิสัตถะ ก็ได้เป็นดัง อภิสัททา อันมีในบทว่า อภิกกณฺธิวณฺณา นั้น ดังในอรรถกถา ว่า เอตถา อภิธมโม อติเรกนตฺเถน อภิธมโม ธมมาติเรกธมฺมิวิเสสตีปิโก เอตถ อภิสทฺโท พาฬหา เม ทุกขเวทนา อภิกกมณฺทวณฺณาตี อาทิสฺสุย อภิธรรมบาลีนํ เป็นธรรมอันยิ่ง อันวิเศษวิจิตรกว่าสุดต้นตบาลี เพราะพระพุทธรเจ้าทรงเทศนาเป็นนัย 3 ประการคือ สุดต้นตภาชนีย อภิธรรมภาชนีย ปัญหาปุจฉก อันเป็นนิปฺปเทสแท้ ล่วงเลยสุดต้นตบาลีนํ พระพุทธรเจ้าแสดงขันธชาติธรรมอันเป็นเอกเทศ สิ่งเดียวแล้ว ก็แสดงเป็นอุเทศ-นิเทศ เป็นดังอภิธรรมบาลีนํไม่มี เหตุนี้ อภิธรรมบาลีเป็นธรรมอันยิ่งอันวิเศษ จึงได้ชื่อว่า อภิธรรมด้วยอรรถะว่า อภิ อติเรโก ธมโม อภิ วิโส ธมโม อภิธมโม ดังนี้ อภิธรรมปิฎกประกอบด้วยคัมภีร์ภาวะ 5 ประการ คือ ธรรมคัมภีร์ภาวะ อรรถะ (ธัมมสังคณี ผูกที่ 1, 2409 : 6) คัมภีร์เทศนา คัมภีร์ภาวปิฎกคัมภีร์ภาวะ เหตุอรรถกถาว่า ติสฺสุ เจ เตสฺсу เอกเมกสมฺมิมมตฺถเทศนา ปฏฺวิเฐคฺคัมภีร์ภาโว เวทิตฺตฺโป ดังนี้

อวิปริตลักษณะ

ธรรมได้ ต้นตบาลี ธรรมอันเป็น มนสาเทศนา อันพระพุทธรเจ้าพิจารณาในรัตนขรสัตตาท นันแล อรรถะก็ กุสลาภิธมมา ขนธาทิธมมา อันเป็นอรรถะแห่งบาลีธรรมอันนั้น เทศนาได้ บาลีธรรมอันเป็น วาสสิกเทศนา อันพระพุทธรเจ้าเทศนาในเทวโลกด้วยนัยมีต้นว่า กุสลา ธมมานัน ปฏฺวิเฐได้ญาณ คือ ปัญญาอันตรัสรู้ยังธรรมและอรรถอันควรแก่พระพุทธรเจ้าหากเทศนานัน นัย 1 ปฏฺวิเฐได้ อวิปริตลักษณะ คือ ลักษณะแห่งกุสลาภิธรรม ขันธชาติธรรม อันพระเทศนาในที่ นั้นที่ อันไม่กลับกรอก ไม่แปรผันมีตามสภาวะแท้ คือได้ผู้สนทนาที่ลักษณะแห่งอรุปรธรรม ลักษณะที่ลักษณะแห่ง (ธัมมสังคณี ผูกที่ 1, 2409 : 7) รุปรธรรม ธัมมตฺถเทศนาปฏฺวิเฐ 4 ประการนั้นเป็น คัมภีร์ลึกยิ่ง บุคคลผู้เป็นมณฑพุทธอันมีกุศลบุญสมภารไม่ได้ห้อมหัยจะได้รู้จะเห็นก็ยากนัก ไม่อาจจะหยั่งให้ถึงได้ ปัญญาอันเป็นมณฑพาทิเกาที่ผันแปรไม่ได้เป็นดังมหาสมุทรอันลึกได้ 8 หมีน 4 พันโยชน์ สัตว์ตัวเล็กเป็นต้นว่ากระต่ายไม่อาจจะหยั่งให้ถึงได้สัตว์ตัวเล็กหาที่เกาะที่จับ ไม่ได้อันนั้นแลมีอย่างเดียว คัมภีร์ภาวะมี 4 ประการ คือ ธรรมอรรถเทศนาปฏฺวิเฐอันมีในอภิธรรมปิฎกก็ลึกนักไม่เป็นวิสัยแห่งบุคคลพวกนี้มีปัญญาอันนิตกเป็นดังนั้น ประการ 1 พุทธวจนมี 2 คือ ธรรมและวินัย เหตุพระพุทธรเจ้าเทศนาว่า โย โว มยา อานนฺท ธมฺโม วจฺจโน จ เทสิโต ปญฺญโต

โส โว มม จเยน สตถา ดังนี้ เกิน 2 ประการนั้น อภิธรรมกฐีเข้าในธรรม เกินพุทธวจน 3 ประการ คือ ปถมพุทธวจน มัชฌิมพุทธวจน (ธัมมสังคณี ผู้ก่ 1, 2409 : 8) ปัจฉิมพุทธวจน ดังอภิธรรมนั้น ปรากฏเข้าในมัชฌิมพุทธวจน เกินปิฎกทั้ง 3 ปรากฏเข้าในอภิธรรมปิฎก เกินนิกาย 5 คือ ทีฆนิกาย มัชฌิมนิกาย สังยุตตนิกาย อังคุตตรนิกาย ขุททกนิกาย อภิธรรมปรากฏเข้าในขุททกนิกาย เกิน องค์ 9 ประการ คือ สุตตันต เคยยะ ไวยากรณ์ คาลา อุททาน อิติวุตตก ชาฎก อัพสุตธรรม เวทลล อภิธรรมปรากฏเข้าในไวยากรณ์ เกินธรรมชั้น 8 หมื่น 4 พันชั้น อภิธรรมปรากฏเป็นธรรมชั้น ประมาณ 2 พัน 3 พันธรรมชั้น ตั้งแต่ติกาจนกระทั่ง ทุกกภาษา อันเป็นธรรมชั้นแต่ละอัน วิตก กวารภาษา อันเป็นธรรมชั้น อันเหตุอรรถกถาว่า เอก เมก ทุกกภาษา เอก เมกณจ จิตตวาราภา ขน์ เอกโก ธมมขนโร ดังนี้ (ธัมมสังคณี ผู้ก่ 1, 2409 : 9)

ปรมัตถะ 4 โภฏฐาก

ปรมัตถะ 4 โภฏฐาก คือ จิต เจตสิก รูป นิพพาน ภควตา อันพระพุทเจ้า สคินียนติ คือว่า สคฺยหนติ ตระหมวนเอา เอตถ ปกรณชาติยในปกรณชาติอันนั้น อิติ เหตุตั้งนั้น สา ปกรณ ชาติ อันว่า ปกรณชาติ อันนั้น ธมมสังคณี ชื่อ ธรรมสังคณี แล ธมมสังคณี หากเป็น 4 อัน คือ จิตตูป ปาทกณฺฑนิกเขปกณฺฑ เหตุอรรถกถาว่า จิตตวิภตฺติ รูปญจ นิกเขโป อตถโชตนา คมกิริ นิปฺพณฺณ ฐานํ ตมปิ พุทฺเธน เทสิตํ ดังนี้ เกินกัณฑ์ 4 อันนั้น บาลีว่า กุสลา ธมมา อกุสลา ธมมา อพฺยาคตา ธมมา นี่เป็นต้น ปรากฏเข้าใน จิตตูปปาทกณฺฑ จิตตูปปาทกัณฺฑเป็น 2 คือ มาติกาแล ปท (ธัมมสังคณี ผู้ก่ 1, 2409 : 14) ภาษานิยามติกา เป็น 2 คือ ติกมาติกา ทุกมาติกา มี 22 ติกะ มี กุสลดิกะ เป็นต้น มี สนิทสสน เป็นปริโยสาน ทุกมาติกา มี 100 ทกะ มี เหตุทกะ เป็นต้น มี สรณทกะ เป็น ปริโยสาน ดัง สุตตันตติกา ทุกมาติกา มี 42 แต่ วิชาภาคิโน ธมมา อวิชาภาคิโน ธมมา ไปถึง ขย ญาณ อนุปปาเท ญาณ นั้น ธรรมเทศนาบตีมหาสาริปุตตเถรเจ้ากล่าวเพื่อจะแสดงยัง ทุกธรรม อันใด 22 มาในสุตตันตตะแล เกินมาติกาทั้งหลายพวกนั้น คำอันว่า กุสลา ธมมา อกุสลา ธมมา อพ ยาคตา ธมมา นี่ชื่อ กุสลดิกมาติกา เป็นอาทิ แห่งมาติกา ทั้งหมด ได้ชื่อว่า มาติกา ด้วยอรรถะว่า มาตาวิยาติ มาติกา อุทฺเทสปาลี อันได้รู้บังเกิดนิเทศเป็นเหมือนดังแม่นบังเกิดลูกนั้น อุทฺเทส บาลี อันนั้นชื่อ มาติกา แล

อรรถะใน กุสลดิกมาติกา

พิจารณาอรรถะแห่ง กุสลดิกมาติกา ด้วยอันย่อพึงรู้อย่างนี้ ธมมา คือว่า นิสสตตนิชชีว สภาวา อันว่า สภาวาททั้งหลายอันใช้สัตว์ชีวิชีวะ แปรอย่างนี้ ธมมสททา บอก นิสสตตนิชชีวสภาว ะ อันนี้ตาม อรรถุทธาร เหตุอรรถกถาว่า สุวามีอาปิ นิสสตต นิชชีวตาย เมว วุตตํ ตี ดังนี้ นัยแปล ตาม วจันตเถว่า อันว่า สภาวธรรมทั้งหลายอันทรงยังสามัญลักขณะอันมีรูปปนลักขณะเป็นต้น แล วิเศษลักขณะอันมี กกฺขณมุสฺสสกลฺกณ เป็นต้น อันเป็น ลักขณแห่งตนด้วยอรรถะว่า อตฺตโน

สภาว ธาเรณตติ ธมมา นัย 1 ธมมา อันว่า สภาวะทั้งหลายอันปัจจัยทั้งหลายแห่งตนหากทรงด้วย
 อตตะว่า ปจเจยหิ ธริยนตติ ธมมา นัย 1 ธมมา อันว่า สภาวะทั้งหลายอันปณฺหิตทั้งหลายหากตี
 ตราภุณฺหาด้วยอันควรแก่สภาวะด้วยอตตะว่า ปณฺหิตเตหิ (ธัมมสังคณี ผูกที่ 1, 2409 : 16) ธริยน
 ตติ ยถาสภาวโตติ ธมมา ดังนี้ เมื่อเอาอตตะแห่งธรรมสัททาเป็น 3 นัยอย่างนี้ ปถมนัยได้ สังขต อ
 สังขตธรรม เป็นดังอพยาคตธรรมนั้น ทุตินัยได้สังขตธรรมสิ่งเดียวเป็นดัง สปปจฺจยาธมมา สงขต
 ธรรม นั้น ตํ ตุตินัย ได้สังขต อสังขตปัญญุตติธรรม ที่นี้ ธรรมสัททาบอกปัญญุตติเป็นดังปัญ
 ญุตติ ปัญญุตติภาครรمانันแล ธรรมทั้งหลายพวกนั้น กุสลาอันไม่มีกิเลสโรค คือว่าพยาธิย่อม
 เปียดเบียนยังสันดานแห่งสัตว์ให้ลำบากอันใด กิเลสธรรมมีโรคโทส โมห เป็นต้น เกิดในสันดาน
 แห่งสัตว์ก็เปียดเบียนยังสันดานแห่งสัตว์ให้ลำบาก ก็เป็นดังนั้นแล กุศลธรรมนั้นเกิดในสันดานดับ
 กิเลสโรคอันนั้น เหตุตั้งนั้น กุศลธรรมอันนั้นว่า หากกิเลสโรคไม่ได้ นัย 1 กุศลอันไม่มีกิเลสวัชช คือ
 ว่าโลกโทสอันผิดตามหนโลกเป็น (ธัมมสังคณี ผูกที่ 1, 2409 : 16) ต้นว่าผิดอาชญาท้าวพญาผู้ใด
 กระทำก็ให้ผู้นั้นถึงภัยมี วัชชณฺฑ เป็นต้นแลเมื่อยังใด กิเลสธรรมมีโรค โทส โมห เป็นต้น เกิดแก่
 ผู้ใดก็ให้ผู้นั้นถึงภัยทุกข้ออันเป็นทวิภูมิจมิกสัมปรายิกก็เป็นดังนั้นแล กุศลธรรมย่อมดับกิเลสวัชช
 อันนั้นแล ให้สัตว์ทั้งหลายถึงสุข เหตุตั้งนั้น เลยว่า กุศลธรรมนั้น หากกิเลสวัชชไม่ได้แล นัย 1 กุสลา
 อันมีวิปากผลอันเป็นอิฏฐอันพึงมักเจริญใจเอาอตตะแห่งกุศลสัททา 3 นัย ตามอรรถุทธารแล หาก
 ตามวัจจันตตะแท้ พึงรู้อย่างนี้ กุจฺฉิต ปาปเก ธมฺเม สลยฺนติ จลยฺนติ กมฺเปนฺติ วิทฺธฺเสนตฺติ กุสลา
 ธรรมทั้งหลายพวกใดตัดยงอธรรมอันใด กุศลนั้น ธรรมพวกนั้นชื่อกุศลแล นัย 1 กุสา วีย อุกฺยภาค
 คตฺ สงฺกิลสฺสภฺกฺ ลุณฺนติ ฉินฺนฺนติ กุสลา ธรรมทั้งหลายพวกนั้นได้ตัดเสียยัง สงฺกิลสฺสภฺกฺ อันเป็น
 ส่วนทั้ง 2 อัน คือ อุปนโฏฏฐาส เหมือนใบคาที่ตัดเสียยังหัตถปเทศอันเป็นส่วนทั้ง 2 เกินกว่านั้น
 ชื่อกุศลแล นัย เป็น ชื่อ กุศลด้วยอตตะว่า กุจฺฉิต สาณียตฺนํ กโรตฺติ กุสลาสาธนาณฺ อันได้กระทำยัง
 กุจฺฉิธรรม ให้เลิกบาง ญาณอันนี้ชื่อ กุศล กุเสน ลาดพฺพา ปวตฺเตตพฺพาติ กุสลา ธรรมพวกใดอัน
 ชื่อกุศล คือ ญาณฯ หากพึงให้เป็นธรรมทั้งหลายพวกนั้น ชื่อกุศลแล ธมฺม อันว่า ธรรมทั้งหลาย อุก
 สลา อันใช้กุศล คือว่า ปฏิปทฺช แก่กุศลด้วยอตตะว่า น กุสลา อุกฺสลา ธรรมอันใช้กุสลา คือว่า กุส
 ลปฏิปทฺช อันเป็นข้าศึกแห่งกุศลด้วยสามัตตะอันผิดแปลกกันด้วยลักษณะกุศลหากมี อนุวัชชะสุข
 วิปากภาวะเป็นลักษณะ อุกฺสลาหากมี สาวัชชะทุกขวิปากภาวะเป็นลักษณะ ประการ 1 กุศลเป็น
 ปหานกะ อุกฺสลาเป็นปหาตัพพะ เหตุตั้งนั้น อุกฺสลาเป็นปฏิปทฺช คือเป็นข้าศึกแห่งกุศล ธมฺมา อันว่า
 ธรรม อพฺยาคตา อันพระพุทฺธเจ้าไม่กล่าวด้วยสภาวะอันเป็นกุศลแลอกุศลด้วยอตตะว่า นพฺยาค
 ตา อพฺยาคตา อพฺยาคตา อันว่าธรรมทั้งหลายอันพระพุทฺธเจ้ากล่าวนั้นคือใช้ คือว่า (ธัมมสังคณี
 ผูกที่ 1, 2409 : 20) กุสลากุสลาภาเวน อภฺกิตา คือธรรมอันพระพุทฺธเจ้าไม่กล่าวด้วยสภาวะอันเป็น
 กุศลแลอกุศล อพฺยาคตา ชื่อ อพฺยาคตา เทำนี้ ได้พิจารณาอย่างสัททตตะแห่งกุสลดิกบททั้ง 3 ก่อน

แล ที่นี้ พึงรู้อย่าง รูปสรูปก แห่ง ดิกบท ทั้ง 3 เล่าแล กุสลา ธมมา สรูปกา ได้อกุศลจิตตูปปาทอันมี ในภูมิทั้ง 4 อกุสลา ธมมา ได้ อกุศลจิตตูปปาท 12 อพยากตา ธมมา สรูปกา ได้วิปากจิตตูปปาท อันมีภูมิทั้ง 4 กิริยาจิตตูปปาทอันมีทั้งสรูปทั้งมวล นิพพานสรูปกาอย่างนี้

เจตสิกสัมปยุต

เจตสิกสัมปยุต ในปถมบพได้ 38 คือ อณูญสมานา 13 โสภณเจตสิก 25 เจตสิกสัมปยุต ในทุติยบพได้ 27 คือ อณูญสมานา 13 อกุศลเจตสิก 14 เจตสิกสัมปยุต ในตติยบพได้ 38 คือ อณูญสมานา 13 โสภณเจตสิก 25 กุสลาตติกอาทิปทลทธานามนิปเทสโกฏฐาสเหตุ สรูปกา ได้ ธรรมทั้งมวลไม่สำเร็จหนอแล แท้แล บทว่า กุสลา ธมมา นั้นได้ กุศลอันมีในภูมิทั้ง 4 กามาวจร กุศล (รูปาวจรกุศล) อรูปาวจรกุศล โลกุตตรกุศล เกินกุศล 4 หมู่นั้น พระพุทธเจ้า (ธัมมสังคณี ผู้ก ที่ 1, 2409 : 23) จะกระทำ ปทภาษนียะ แสดง กามาวจรกุศลปถมจิตก่อน จะเทศนาเป็นนิเทศวาร ด้วยนัยว่า กตเม ธมมา กุสลา ยสมี สมเย กามาวจร กุศล จิตต อุปปนโน โหติ โสมนสสสทคตฺถ ญาณ สมปยุตตํ รูปารมณํ วา สททารมณํ วา คนธารมณํ วา รสสารมณํ วา โผฏฐัพพารมณํ วา ยํ ยํ วา ปนารพก ตสมี สมเย ผลโส โหติ เวทนา โหติ อวิกเขโป โหติ เย วา ปน ตสมี สมเย อณูญปิ อตติ ปฏิจจสมุปปนา อรูปิโน ธมมา อิเม ธมมา กุสลา แล เทานี้เป็นจิตตวารภาชนะเป็นธรรม ชันธอัน 1 แล ด้วยแท้ ปทภาษนียะ คือบาลีอันพระพุทธเจ้าเทศนาแจกด้วยสามัตถะเป็นนิเทศวาร แห่งกามาวจรกุศลปถมจิตนั้นหากเป็นมหาวาร 3 คือ ธมมวฏฐานวาร สงคหวาร สุลญตวาร เล่า มหาวาร 3 แตนแต่ กตเม ธมมา กุสลา ยสมี สมเยกามาวจร กุศล จิตต อุปปนโน โหติ อวิกเขโป โหติ เย วา ปน ตสมี สมเย อณูญปิ อตติ ปฏิจจสมุปปนา อรูปิโน ธมมา อิเม ธมมา กุสลา เป็นต้น ได้ชื่อว่า ธมมวฏฐานวาร แล ธมมวฏฐานวาร หากเป็น 2 คือ อุทเทส แล นิทเทส คำอันว่า กต เมธมมา กุสลา เย วา ปน ตสมี สมเย อณูญปิ อตติ ปฏิจจสมุปปนา อรูปิโน ธมมา อิเม ธมมา กุ สลา ชื่อ อุทเทสวาร อุทเทสวารหากเกิดด้วยปริจเฉท 4 อันคือ ปุจฉา 1 สมยนิทเทส 1 ธมมฺทเทส 1 อปปนา 1 เกินปริจเฉท 4 อันนั้น คำอันว่า กตเม ธมมา กุสลา นั้นชื่อ ปุจฉา (ธัมมสังคณี ผู้ก ที่ 1, 2409 : 25) คำอันว่า ยสมี สมเย กามาวจร กุศล จิตต อุปปนโน โหติ ยํ ยํ วา ปนารพกตสมี สมเย ชื่อ สมยนิทเทส คำอันว่า ผลโส โหติ เวทนา โหติ อวิกเขโป โหติ นั้นชื่อ ธมมฺทเทส คำอันว่า เย วา ปน ตสมี สมเย อณูญปิ อตติ ปฏิจจสมุปปนา อรูปิโน ธมมา อิเม ธมมา กุสลา นั้นชื่อ อปปนา แล เกินปริจเฉท 4 ประการนั้น ปุจฉาปริจเฉท อันว่า กตเม ธมมา กุสลา นั้น จะได้พวกใด หรือว่า นั้นแล แท้แล ปุจฉา มี 5 ประการ คือ อทิฏฐโชตนา ปุจฉา ทิฏฐสสันทนา ปุจฉา วิมตติจเฉทนา ปุจฉา อนุมติปุจฉา กเถตุกมยตา ปุจฉา เกินปุจฉา 5 อันนั้น คำอันว่า กตเม ธมมา กุสลา นั้นเป็น กเถตุกมยตา ปุจฉา ด้วยอัตถะว่า กเถตุกามสส ภาโว กเถตุกมยํ กเถตุกมยํ เอวํ กเถตุกมย (ธัมม สังคณี ผู้ก ที่ 1, 2409 : 26) ตา กเถตุกมยตา ปุจฉา กเถตุกมยตา ปุจฉา ปุจฉาด้วยอันงามด้วย

สภาวะอันมักเพื่อกล่าวแก่ ชื่อว่า กถตุกมยตา ปุจฉา อันเป็นปุจฉาแท้ก็ได้บาสีวจนะว่า กตเม ธมมา กุสลา นั้น นัย 1 ได้ กทูปาทกจิตตูปาท 1 กามาวจรกิริยา ญาณสมปยุตต จิตตูปาท อันบังเกิดแก่ปุจฉาอันเกิดแก่พระพุทธานันแล ที่นี้จะพิจารณาในคำอันว่า ยสมี สมเย กามาวจร กุสล จิตต อุปปน โหติ นี่เป็นต้นแล

มรณาสันนวิถิ

มรณาสันนวิถิ เอา อารัมมณนิสสย อารัมมณวิปยุตตณม แต่ปรารภซึ่งรูปาทิอารัมมณอันเป็นอดีต อนาคต อันเป็นครุภาตัพพกัตี ปรารภซึ่งธรรมารัมมณคือมัคคะ 3 อันพายต่ำกัตีเท่าได้อารัมมณปัจจัย 3 คือ อารัมมณ อารัมมณาธิปติ อารัมมณุปนิสสย แล เมื่อปรารภซึ่งปัญญาตตินั้น เท่าถูกอารัมมณมัตตสิ่งเดียวแล ประการ 1 กามาวจรกุศลปถมจิต ก็เกิดด้วย ปุเรชาติ ปจย ปุเรชาติ วิปยุตตปุเรชาติ อตติปุเรชาติ อวิคต ได้เมื่ออาศัยซึ่งหทยวัตถุ เหตุตั้งนั้นว่า กามาวจรกุศลปถมจิตเกิดด้วยปัจจัย 22 อย่างนี้แลอันนี้ถึงกุศลอันเกิดใน ปัญจโวหาระ ก็เกิดใน จตุโวหาระเท่าเกิดด้วยปัจจัย 20 เหตุเว้น ปุเรชาติ แล วิปยุตต เสียแล เมื่อ สมยสัททา (ธัมมสังคณี ผู้ที่ 1, 2409 : 39) บอกสปปายะแลบอกขณะแล บอกเหตุให้เอาอัตถะเป็นภาวลักษณะดังกล่าวแล้วนั้นแล เมื่อสมยสัททากาลพึงรู้ดังนี้ กาลนั้นเท่าได้อุปาทปัญญาตติ คือ มาตราเป็นโลกโวหารอันโลกทั้งหลายอาศัยซึ่งเหตุอันนั้นแล้วกล่าวเรียกว่า จิตตกาโล รูปกาโล นั้นกัตี กล่าวเรียกว่า อติโต อนาคต ว่านั้นกัตี พิกกาโล องกรกาโล ว่านั้นกัตี อุปาทกาโล ชรกาโล ว่านั้นกัตี เวยติกาโล สยขานนกาโล นหานกาโล ปานกาโล คมนกาโล ฐานกาโล ปุพพณโหสายณหิวารตติติ. อโหระตตา. ว่านั้นกัตี โวหารอันโลกหากกล่าวเรียกอย่างนี้ ชื่อ กาล แล เมื่อสมยสัททาบอก กาล ให้เอาอัตถะว่า กามาวจร กุสล จิตต อันว่ากามาวจรกุศลทุกอันเป็นโสมนัสสสทค ญาณสมปยุตต ปรารภซึ่งรูปาทิอารัมมณแล้วเกิดมี ยสมีสมเย (ธัมมสังคณี ผู้ที่ 1, 2409 : 40) คือว่า ยสมี กาล ในกาลอันใด ผลโส อันว่าผัสสะ โหติ ก็มี อวิกเขโป อันว่า อวิกเขป โหติ ก็มี ตสมี กาล ในกาลอันนั้นแล เมื่อสมยสัททาบอกสมุหพึงรู้อย่างนี้ สมุหได้ ปุณโซ ผัสสาภิธมมานิ สมุโหติ วิภาวิโต. คือหมูกองแห่งผัสสาภิธรรมทั้งหลายเอาอัตถะว่า กามาวจร กุสลจิตต อันว่ากามาวจรกุศลจิตอันเป็นโสมนัสสสทค ญาณสมปยุตต ปรารภซึ่งอารมณ์แล้ว อุปปนนิ เกิดมี ยสมี สมเย คือว่า ยสมี ผัสสาภิธมสมุห ในผัสสาภิธรรมสมุหอันใด ผลโส อันว่า ผัสสะ โหติ ก็มี อวิกเขโป อันว่า อวิกเขป โหติ ก็มี ตสมี สมเย คือว่า ตสมี ผัสสาภิธมสมุห ในผัสสาภิธรรมสมุหอันนั้น คือว่า สมยสัททาบอกกาลแลบอกสมุหแปลเป็นอาธรรดังกล่าวแล้วนั้นแล คำอันว่า กามาวจร กุสล จิตต นั้น พระพุทธานันแสดงจิตเป็นประธานแล เหตุพระเทศนาว่า มโน ปุพพคมา ธมมา ดังนี้ เมื่อจิตเกิดนั้นก็เกิดกับด้วยสมปยุตตธรรมทั้งหลายอันมีผัสสะ เวทนา เป็นต้นแล เหตุตั้งนั้น พระพุทธานันจะแสดง อนุณณาส กุสลธมมา 56 จึงกล่าวว่า ผลโส โหติ เวทนา โหติ อวิกเขโป โหติ นี่แล (ธัมมสังคณี ผู้ที่ 1, 2409 : 42)

ธัมมามรณ รูป เสียง กลิ่น รส โสณัฐพะ

แสดงสรุปโสตวิญญูญยวิจากรูปสังคห 6 ประการนั้น สัททอันใดอัน 1 ก็จะไม่ได้อาในบพว่า สุต นั้นไม่มีสักอันแล สุต นั้นเอาอรรถะว่า โสตพพนติ สุต ได้อารัมมณอันบุคคลพึงได้ยิน คือว่าพึงรู้ด้วยโสตวิญญูญกหากได้สัทททั้งมวลแลจะว่าวิตกวิปหารสัททไม่เป็นสุตนั้นก็ไม่มีแลฎีกาจารย์ได้แสดงอธิบายอรรถกถาตามหาอรรถกถาอย่างนี้แล้ว ที่นี้จะยกเอาอย่างวาทะมหาอรรถกถา จึงกล่าวว่า มหาอรรถกถา มหาอรรถกถาย ปน วิญญูตติ สหขเมว ชิวหาตาทุจลนทิกกรวิตกสมุญจ สุต สุขุมสทท ทิพพโสเตน สุตวา อาทิสตติ สุตเต ปฏฐาเนว โสฬาริกสทท สนตยโสตวิญญูญสส อารมมณปจฺเจยน ปจฺจโย โหติ วุตตนตี อิมินา อธิปาเยน อโสตวิญญูญตา วุตตา. ดังนี้ (ธัมมสังคณี ผูกที่ 1, 2409 : 69) คือว่า มหาอรรถกถากว่า วิตกวิปหารสทท ไม่เป็น โสตวิญญูญ เป็น มโนวิญญูญ ก็ว่านั่น อธิบายในสูตรอันว่า วิตกวิปหารสทท สุตวา อทิสตติ ว่าอย่างนี้ วิตกวิปหารสทท นั้น ได้สุขุมสททอันวิตกกหากบังเกิดเป็นต้นว่า เสียงดินไหวถูกพัดกับด้วยตุล คือ เหลือนั่น สัททอันนั้นก็เกิดกับด้วยวิญญูตติแล เท่าว่าเป็นสุขุมนัก ไม่เป็นอารัมมณแห่ง โสตวิญญูญได้ เท่าเป็นวิสสยแห่งทิพพโสตสิ่งเดียวแล อธิบายในสุตนั้นว่าอย่างนี้ พลันตั้งอธิบายในบาลีปฏฐาน อันว่า จิตตสมุญจํ สททายตนํ โสตวิญญูญิกสส อารมมณปจฺเจยน ปจฺจโย นั้น พระพุทธเจ้าอาศัยซึ่งสัททอันเป็นโอสฬาริกแลกล่าวแล วิตกวิปหารสทท ไม่เอาในบพว่า จิตตสมุญจํ สททายตนํ นั้นว่าฎีกาจารย์ได้ยกเอาวาทะมหาอรรถกถาอย่างนี้แล เกิน 2 ประการ (ธัมมสังคณี ผูกที่ 1, 2409 : 70) อันเหมาเอาวาทะอรรถกถาว่าไม่ชอบอันเหมาเอาเป็นดังกล่าวมานี้ เกิน 2 อันนั้นฎีกาจารย์ไม่ชอบนั้น ห้ามเว้นชอบเหตุดังนั้น ท่าน จึงกล่าวว่า สทโท อโสตวิญญูโย จาติ วิรุทธเมตฺตนติ ปน ปฏิกฺโขโป เวทิตฺตโป ดังนี้ เมื่อวาทะมหาอรรถกถาก็กกล่าวว่า วิตกวิปหารสทโท อโสตวิญญูโย ได้สุขุมสททอันไม่เป็น วิสสย แห่งโสตวิญญูญ เท่าเป็นวิสสยแห่งทิพพโสตา ว่าเมื่อนั้น สัททดังนั้นจะได้อ้อ สัททายตน หรือว่าไม่ได้ชื่อ สัททายตน ซา ยงว่านั่นแล แทะแล อรรถกถาห้ามเสียด้วยบาลีปฏฐานว่า จิตตสมุญจํ สททายตนํ โสตวิญญูญสส อารมมณปจฺเจยน ปจฺจโย นั้นว่า สททายตน หากเป็นโสตวิญญูญ สิ่งเดียว ไม่เป็นมโนวิญญูญ หากว่า (ธัมมสังคณี ผูกที่ 1, 2409 : 71) อย่างนี้ เมื่อนั้นก็พึงรู้ว่า วิตกวิปหารสททไม่เป็นสัททายตนแล เหตุไม่เป็นอารัมมณแห่งโสตวิญญูญ คันไม่เป็นอารัมมณแห่งโสตวิญญูญ เมื่อนั้น สัททอันนั้นก็เลยไม่เป็นสัททให้แล้วยังสัททายตนกิจ คือ โสตวิญญูญโคจรภาวะ ได้เหตุดังอันสัททอันนั้นก็เลยไม่เป็นสัททายตนแล เมื่อไม่เป็นสัททายตนนั้นดังนั้น ก็จะเป็นอายตนอันใดหรือ ควรสงเคราะห์เข้าในธรรมายตนด้วยปริยาย เหตุเป็นอารัมมณแห่งมโนวิญญูญยานแล สัททอันนั้นมันได้ชื่อธรรมด้วย นิสฺสฺตฺตนิชฺชิวตฺต แล สภาวธรรคาที่อรรถะ ชื่อ อายตน ก็ได้ เหตุเลงบาลีอันว่า ธมฺมา อายตฺตนติ ธมฺมายตฺนํ นั้น เมื่อว่า วิตกวิปหารสทท เข้าในธรรมายตนอย่างนี้ ก็ คันธ รส แล ภูต 3 อันนี้มีในรูป

ภวานัน แม้มีกิติ ก็ไม่เป็นคณายตน รสายตน โผฏฐัพพายตน เหตุไม่ให้แล้วอายตนกิจจ เหตุตั้งนั้น บาลีธรรมทวิภังคจะว่า รูปธาตุยา อุปตติกขณน ฐูปเตวา อสณฺณสตตํ ทวานํ ปญฺจายตนานิ ปาตุกวนฺติ ปญฺจ ธาตุโย ปาตุกวนฺติ. ดังนี้ ปญฺจายตนานิ ได้จักขายตน โสตายตน รูปายตน มนายตน ธรรมายตน ดังคันธ รส แล ภูต 3 อันมีรูปภาวะยังเป็นคณายตน รสายตน โผฏฐัพพายตน อัน บาลีควรว่า อญฺญายตนานิ ปาตุกวนฺติ อญฺญ ธาตุโย ปาตุกวนฺติ แล แม้ว่าบาลีธาตุกถากัว่า รูปภโว ปญฺจํ หิ ขนฺโธ ปญฺจายตนํ อญฺญํ หิ ธาตุํ หิ สงฺกหิตา ดังคันธ รส แล ภูต 3 อันมีในรูปภาวะยังเป็น คณธ รส โผฏฐัพพายตน ดังนี้ บาลีก็ควรว่า อญฺญายตนํ หิ เอกาทสํ หิ ธาตุํ หิ สงฺกหิตํ แล เหตุ ตั้งนั้นพึงรู้ว่า คณธ รส แล ภูต 3 อันมีในรูปภาวภูเข้าในธรรมายตน ธรรมธาตุแล แม้ว่าวิตักกวิปฬารสํ ทกํ ก็ไม่เป็นสัททายตน เหตุไม่ให้แล้วยังอายตนกิจจ ก็พึงรู้ว่าเข้าในธรรมายตน ก็เปรียบเป็นดัง คณธ รส แล ภูต 3 อันมีในรูปภวานัน แล เหตุฎีกาวิสุทธิมคค์ว่า ยถา สกํ หิ อินฺทริยํ โคจรภาวเปกฺขายเยสํ นิปฺปริยาเยน อายตนํ ภโว อตฺถิ. ดังนี้ บทว่า ยถา สกํ หิ อินฺทริยํ โคจรภาวเปกฺขายเยสํ นิปฺปริยาเยน อายตนํ ภโว อตฺถิ. นั้นให้รู้ว่า คณธ รส แล ภูต 3 อันมีในรูปภวานัน พระพุทธเจ้าไม่กล่าวเป็นอายตนอันต่าง คือไม่กล่าวเป็น คณายตน รสายตน โผฏฐัพพายตน ตทภาวโต คือว่า ตสส อายตน ภาวสส อภาวโต เหตุไม่มีแห่งอายตนภว คือขานวิญญาน โจรภาว(อัมมสังคณี ผู้ที่ 1, 2409 : 74) ขิวหาวิญญาน โจรภาว กายวิญญาน โจรภาว คือว่า คณธ รส แล ภูต 3 อัน มีมีในรูปภว กิติเกิด ก็ไม่ให้แล้วอายตนกิจจ 3 ประการนั้น เหตุขานาที่ตตยไม่มีแก่พรหมทั้งหลาย เหตุรูปาวจรพรหมทั้งหลายหากได้หน่ายใน คณธ รส แล โผฏฐัพพเสีย ด้วยกำลังแห่งกามวิราคาวนาแล คณขานาที่ตตยปัสสาทเป็นนั้น นิสยไม่มีขานวิญญานอันเป็นนิสิต ก็เลยไม่มีแต่พอ ขานาที่วิญญานอันอาร์มมณไม่มี คณธ รส แล ภูต 3 อันมีในรูปภวก็เลยไม่เป็นอาร์มมณแห่งขานาที่วิญญานได้ เหตุตั้งนั้น พระพุทธเจ้าเลยไม่กล่าวว่าเป็น คณายตน รสายตน โผฏฐัพพายตน เพื่อนั้นแล บทว่า ฐมฺมสส อาตนา วาตี วตฺตนโต มโนวิญญานสส จวิสสยภาวคฺคมนโต ฐมฺมายตนนโต คธกตวานัน ให้รู้ว่า คณธ รส แล ภูต 3 อันมีในรูปภวานันสงเคราะห์เข้าในธรรมายตนได้อันว่า ธรรม เหตุไม่ล่วงข้ามธรรมสภาวะคือ นิสิตตนิชชีวสภว แล สภาวธารณาภิภาว ได้ชื่อ อายตน เหตุอันให้แล้วอายตนกิจจ คือ มโนวิญญานวิสสยภาวคฺคมนเหตุ ยังเป็นอาร์มมณแห่งมโนวิญญานแลฎีกาจารย์ได้พิจารณา คณธ รส แล ภูต 3 อันมีในรูปภวอย่างนี้แล กล่าวสังวณณายัง อภิธรรมปิฎกคัมภีร์อันตนชื่อว่าอัมมสังคณีปรกณว่าอันเป็นปรกณอันเป็นที่พระพุทธเจ้ารวบรวมเอาอย่างปรมัตถธรรม 4 คือ จิต เจตสิก รูป นิพพาน และแจกให้เป็นติก 22 เป็นทุกกร้อย เป็นสุดตันติกมาติกา 42 ทุกกเกินติกแลทุกกพวกนั้น เท่าได้สังวณณายังกุศลตติงเดียวแล กุศลตติ 3 บทคือ กุสลา ฐมมา อุกุสลา ฐมมา อพยากตา ฐมมา สรุตตล ได้ปรมัตถธรรมทั้งหมด คือ (อัมมสังคณี ผู้ที่ 1, 2409 : 76) จิต 89 ดวง นัย 1 ว่า 121 เจตสิก 52 รูป 28 นิพพานแล เกินกุศลตติ 3 บทนี้เท่าสังวณณูปถม

บทอันเดียว ปถมบทสรุปได้กุศลจิต 21 ดวง เกินกุศลจิต 21 นั้น เท่าได้สังวัณณายังมหากุศลป
ถมจิตดวงเดียวด้วยอันย่ออันแคบไม่พอให้รู้จากจิตดวงเดียวเป็นดังริมน้ำมหาสมุทรนั้น 1 ที่ว่า
แล้วเสร็จสิ้นตามกาลเท่านี้ก่อนแล ธรรมสังคณี ปกรณ ปถม สมตติ กุศลติกาบทอันเป็นอาทิแห่ง
ธรรมสังคณีปกรณ โดยย่อ ก็จบเท่านี้ (ธัมมสังคณี ผู้ก่ 1, 2409 : 77)

องค์ความรู้จากการศึกษา

พระสังคณีสำนวนล้านนา มีจำนวน 78 หน้าลาน โดยผู้เขียนได้นำสารัตถะสำคัญ
หรือองค์ธรรมสำคัญมาแสดง พระอภิธรรมปิฎก เป็นคัมภีร์ที่บรรจุเนื้อหาคำสอนในส่วนปรมัตถ์
กล่าวถึงเรื่องจิต เจตสิก รูป นิพพาน ซึ่งเป็นนามธรรมล้วน ไม่ได้การกล่าวถึงสถานที่และผู้ฟัง
เหมือนพระสูตรต้นตปิฎก หากแต่พระอรธกถาขยายความว่าพระองค์แสดงโปรดพุทธมารดา
ที่ดาวดึงส์ จากนั้นได้ทรงแสดงแก่พระสารีบุตรและสาธุศิษย์ให้สืบทอดมา เมื่อมองดูสารัตถะของ
อภิธรรมแล้วไม่น่าจะมีการตีความอะไรเลย แต่ปรากฏว่าอภิธรรมนี้แหล่งมีการตีความขยายความ
มากกว่าพระสูตร ในด้านโครงสร้างของอภิธรรมมีคำว่า มาติกา อุทเทส นิเทศ วิงค์ บทภาษณีย์
รวมอยู่ด้วย จึงทำให้มองเห็นว่ามีการตีความขยายความ เพราะการอธิบายในสิ่งที่เป็นามธรรม
บุคคลบางจำพวกอาจเข้าใจได้ง่าย แต่บางจำพวกไม่อาจเข้าใจได้จึงต้องมีการขยายความ มาติกา
หรืออุทเทสในอภิธรรมปิฎกต่างกันจากพระสูตรต้นตปิฎกตรงที่ในอภิธรรมมีลักษณะเป็นคำร้อย
แก้ว เป็นวลี ส่วนในพระสูตรต้นตปิฎกมีทั้งคำร้อยกรองและคำร้อยแก้ว ภาคนิเทศและวิงค์ก็
เป็นการอธิบายขยายความตามบริบทนั้น ๆ จนกว่าจะหมดอุทเทสที่ตั้งไว้ รูปแบบการนำเสนอ
พุทธธรรมในพระไตรปิฎกทั้งสามมีกรอบการนำเสนอตามอุทเทส นิเทศ ปฏิทินเทศเสมอ เพียง
แต่เปลี่ยนรูปให้เหมาะสมในแต่ละปิฎกเท่านั้น วัฒนธรรมแห่งการนำเสนออย่างนี้ได้มีอิทธิพล
มาถึงปัจจุบัน เช่น การแสดงธรรมของพระธรรมกถึกนิยมยกพุทธภาษิต จากนั้นก็อธิบายพุทธ
ภาษิตนั้นจนเนื้อหาสาระสมบูรณ์ แม้การศึกษาฝ่ายปริยัติธรรมในวิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม
ก็มีรูปแบบนี้เช่นกัน

องค์ความรู้ในการศึกษาพระอภิธรรม

1. การศึกษาพระอภิธรรมจะทำให้เข้าถึงแก่นของพระพุทธศาสนา เพราะพระ
อภิธรรมเกิดจากพระสัพพัญญุตญาณของพระพุทธองค์ การเข้าถึงพระอภิธรรมจึงเท่ากับเข้าถึง
พระปัญญาคุณของ พระพุทธองค์อย่างแท้จริง

2. การศึกษาพระอภิธรรม ก็คือศึกษาธรรมชาติการทำงานของกายและใจซึ่ง
เป็นธรรมชาติ ที่มีอยู่ในตัวเราและสัตว์ทั้งหลายเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องจิต

(วิญญาน), เรื่องเจตสิก, เรื่องอำนาจจิต, เรื่องวิถีจิต, เรื่องกรรมและการส่งผลของกรรม, เรื่องการเวียนว่ายตายเกิด, เรื่องสัตว์ใน ภพภูมิต่างๆ และเรื่องกลไกการทำงานของกิเลส ทำให้รู้ว่าชีวิตของเราในชาติปัจจุบันนี้มาจากไหนและ มาได้อย่างไร มีอะไรเป็นเหตุมีอะไรเป็นปัจจัย เมื่อได้คำตอบชัดเจนแล้วก็รู้ว่าตายแล้วไปไหนและ ไปได้อย่างไร อะไรเป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างชาตินี้กับชาติหน้า ทำให้หมดความสงสัยแล้วเกิดอีกหรือไม่ นรก สวรรค์ มีจริงไหม ทำให้มีความเข้าใจ เรื่องกรรม และการส่งผลของกรรม (วิบาก) อย่างละเอียด ลึกซึ้ง

3. ผู้ศึกษา พระอภิธรรมจะเข้าใจเรื่องของปรมัตถธรรม หรือสภาวะธรรมอันจริงแท้ตาม ธรรมชาติ ในพระอภิธรรมจะแยกสภาวะออกให้เห็นว่าทุกสิ่งไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลอะไร ทั้งนั้น คงมีแต่สภาวะธรรมคือ จิต เจตสิก รูป ที่วนเวียนอยู่ในความเกิด แก่ เจ็บ ตาย โดยอาศัยเหตุอาศัยปัจจัยอุดหนุนซึ่งกันและกัน เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป เกิดขึ้นใหม่แล้วก็ดับไปอีก มีสภาพเกิดดับอยู่เช่นนี้ โดยไม่รู้จักจบจักสิ้น แม้ใครจะรู้หรือไม่รู้จักก็ตาม สภาวะธรรมทั้ง 3 นี้ก็ทำงานอยู่เช่นนี้โดยไม่มีเวลาหยุด พักเลย สภาวะธรรมหรือธรรมชาติเหล่านี้มิใช่เกิดขึ้นจากพระผู้เป็นเจ้าของพระพรหมพระอินทร์ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใด ๆ เป็นผู้บันดาลหรือเป็นผู้สร้าง แต่สภาวะธรรมเหล่านี้เป็นผลอันเกิดมาจากเหตุ คือ กิเลสตัณหานั่นเองที่ เป็นผู้สร้าง

4. การศึกษาพระอภิธรรม จะทำให้เข้าใจสภาวะธรรมอีกประการหนึ่ง อันเป็นจุดมุ่งหมาย สูงสุดในพระพุทธศาสนาที่ต้องการให้เข้าถึงนั่นก็คือนิพพาน นิพพาน หมายถึง ความหลุดพ้นจากกิเลสตัณหา ผู้ที่ปราศจากกิเลสตัณหาแล้วนั้น เมื่อหมดอายุขัย ก็จะไม่มีการสืบต่อของ จิต + เจตสิก และรูป อีกต่อไป ไม่มีการสืบต่อภพชาติ หยุดการเวียนว่ายตายเกิด พ้นจากทุกข์ทั้งปวงโดยสิ้นเชิง จึงกล่าวว่านิพพานเป็นธรรมชาติที่ปราศจากกิเลสตัณหา เป็นธรรมชาติที่ดับทุกข์โดยสิ้นเชิงและเป็นธรรมชาติที่ พ้นจากจิต เจตสิก รูป นิพพานมิใช่เป็นแดนสุขาวดีที่เป็นอมตะและเพียบพร้อมด้วยความสุขล้วน ๆ ตลอดนิรันดร์กาลตามที่คนส่วนใหญ่เข้าใจ

5. การศึกษาพระอภิธรรมจะทำให้เข้าใจคำสอนที่มีคุณค่าสูงสุดในพระพุทธศาสนา เพราะ แค่การทำทาน รักษาศีล และการทำสมาธิก็ยังมิใช่คำสอนที่มีค่าสูงสุดในพระพุทธศาสนา เนื่องจากเป็นเหตุให้ต้องเกิดมารับผลของกุศลเหล่านั้นอีก ท่านเรียกว่า วัฏฏกุศล เพราะกุศลชนิดนี้ยังไม่ทำให้พ้นไปจากการเวียนว่ายตายเกิด คำสอนที่มีค่าสูงสุดในพระพุทธศาสนา คือ การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวมหาสติปัฏฐาน 4 เพื่อให้เห็นว่าทั้งนามธรรม (จิต + เจตสิก) และรูปธรรม (รูป) มีสภาพที่ไม่เที่ยง ทนอยู่ไม่ได้ ไม่ใช่ตัวตน บังคับบัญชาไม่ได้ มีการเกิดดับ เกิดดับ ตลอดเวลา หาแก่นสาร หาตัวตน หาเจ้าของไม่ได้เลย เมื่อมีปัญญาเห็นแจ้งในสภาวะธรรมตามความเป็นจริงเช่นนี้แล้วก็จะนำไปสู่ การประหาณกิเลสและเข้าถึงพระนิพพานได้ในที่สุด

6. การศึกษาพระอภิธรรม จะทำให้เข้าใจเรื่องอารมณ์ของวิปัสสนาซึ่งต้องใช้นามธรรม (จิต + เจตสิก) และรูปปรมาณูเป็นอารมณ์ เมื่อกำหนดรู้อารมณ์ในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานได้ ถูกต้อง การปฏิบัติก็ย่อมได้ผลตามที่ต้องการ

7. การศึกษาพระอภิธรรม เป็นการสั่งสมปัญญาบารมีที่ประเสริฐที่สุดไม่มีวิทยาการใด ๆ ในโลกที่ศึกษาแล้วจะทำให้เกิดปัญญาแจ้งโลกเท่ากับการศึกษาพระอภิธรรม

8. การศึกษาพระอภิธรรม เป็นการช่วยกันรักษาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ไว้ให้อนุชนรุ่นหลังและเป็นการช่วยสืบต่อพระพุทธศาสนาให้มั่นคงถาวรตลอดไป

สรุป

จะเห็นได้ว่าในคัมภีร์พระสังคณีสำนวนล้านนา จินตกวีได้นำเหตุการณ์ตอนตรัสรู้เสร็จของพระพุทธเจ้ามาแสดงเป็นอาัมบพ โดยเริ่มที่ พระพุทธเจ้าเมื่อพระองค์ได้ตรัสรู้พระสัพพัญญุตญาณเป็นพระสัพพัญญูสัมมาสัมพุทธเจ้า เหนือโพธิบัลลังก์ ในวันเพ็ญเดือนวิสาขะ แล้วประทับที่โคนต้นพระศรีมหาโพธิ์ ตลอด 7 วัน ทรงพิจารณาถึงพระธรรมที่พระองค์ทรงบรรลุ ทรงเห็นว่า เป็นธรรมที่มีความหมายสุขุมละเอียด ก็ทรงบังเกิดความท้อพระทัยว่า จะมีใครสักกี่คนที่ จะฟัง ธรรมของพระองค์รู้เรื่อง พระทัยหนึ่งจึงเกิดความมกน้อยว่าจะไม่แสดงธรรมเพื่อโปรดใครเลย ท่านผู้รจนาคัมภีร์เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า ได้แต่งเรื่องสาธกให้เห็นเป็นบุคคลอิชฐานประกอบเข้าในตอนนั้นว่า พระดำริของพระพุทธเจ้าเรื่องนี้ได้ทราบไปถึงท้าวสหัมบดีพรหมในเทวโลก ท้าวสหัมบดีพรหม จึงตกพระทัยเป็นอย่างยิ่ง ถึงกับทรงเปล่งศัพท์สำเนียงอันดังถึงสามครั้งว่า “โลกจะฉิบหายในครั้งนี้” บัณฺณสมโพธิว่า “เสียงนั้นก็ดังแผ่ไปทั่วหมื่นโลกธาตุ ท้าวสหัมบดีพรหมจึงพร้อมด้วยเทวาคณานิกรลงมาราบทูลอาราธนาพระพุทธเจ้าให้ทรงแสดงธรรม

จินตกวีได้แสดงในพระสังคณีสำนวนว่า เมื่อเสด็จขึ้นไปจำพรรษาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เพื่อโปรดพระพุทธานุมาตภายหลังทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์เสร็จสิ้น พระนางสิริมหามายาพุทธมารดา ซึ่งทรงอยู่ในเพศเทพบุตรในสวรรค์ชั้นดุสิตก็ได้เสด็จมาฟังธรรมพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงแสดงอภิธรรมโปรดพุทธมารดาตลอดพรรษา พุทธมารดาได้สดับแล้วทรงบรรลุโสดาปัตติผลในที่สุด ส่วนเทพนอกนั้นอีกจำนวนมาก ได้บรรลุสมรรถผลตามสมควร อุปนิสัยแห่งตน แล้วจินตกวีผู้เขียนคัมภีร์พระสังคณีสำนวนล้านนาก็ยกเอาบทแห่งคำว่าอภิธรรมมาตั้งวิเคราะห์ศัพท์แล้วจึงขยายความแม่บทมาดิกในเรื่องของจิต เจตสิกสัมปยุต พร้อมทั้งยกคำขยายความของพระอรหันตสาวกมาขยายความเพิ่ม พร้อมทั้งยังยกคำในฎีกาและอนุฎีกาอภิธรรมมาอ้างอิง เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจในสภาวะธรรมในพระสังคณีสำนวนมากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาพระอภิธรรมของนักศึกษาสมัยใหม่ควรที่จะศึกษาเปรียบเทียบกับอภิธรรมในต่างนิกาย โดยเฉพาะในเรื่อง สมถะในพระอภิธรรมปิฎก 7 คัมภีร์ โดยมากเป็นการให้นิยาม กล่าวคือ นิยามของ “สมถะ” ไว้ว่า “กุศลเอกัคคตาจิต” บ้าง “สมาธิ” บ้าง “สัมมาสมาธิ” บ้าง และได้ให้นิยามของ “วิปัสสนา” ไว้ว่า “ธัมมวิจยะ” บ้าง “ปัญญา” บ้าง “สัมมาทิฐิ” บ้าง แต่ในคัมภีร์ “อภิธรรมมหาวิภาษา” เริ่มมีอธิบายเกี่ยวกับเรื่องสมถวิปัสสนา โดยกล่าวไว้ใน 3 ลักษณะ ได้แก่ 1. สมถวิปัสสนากับสมาธิและปฏิบัติ 2. สมถวิปัสสนาจรตกับสมาธิ และ 3. สมถวิปัสสนากับนิรณัน ซึ่งเนื้อหาในลักษณะที่ 1 และ 2 เป็นความสัมพันธ์ต่อเนื่อง กล่าวคือ “ระดับของสมาธิ” เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึง “ปฏิบัติ” และปฏิบัติเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึง “จรต” คือ “สมถจรต” และ “วิปัสสนาจรต” สมถวิปัสสนาที่ปรากฏใน “พระอภิธรรมปิฎก 7 คัมภีร์” โดยมากเป็นการให้นิยาม กล่าวคือ นิยามของ “สมถะ” ไว้ว่า “กุศลเอกัคคตาจิต” บ้าง “สมาธิ” บ้าง “สัมมาสมาธิ” บ้าง และได้ให้นิยามของ “วิปัสสนา” ไว้ว่า “ธัมมวิจยะ” บ้าง “ปัญญา” บ้าง “สัมมาทิฐิ” บ้าง แต่ในคัมภีร์ “อภิธรรมมหาวิภาษา” เริ่มมีอธิบายเกี่ยวกับเรื่องสมถวิปัสสนา โดยกล่าวไว้ใน 3 ลักษณะ ได้แก่ 1. สมถวิปัสสนากับสมาธิและปฏิบัติ 2. สมถวิปัสสนาจรตกับสมาธิ และ 3. สมถวิปัสสนากับนิรณัน ซึ่งเนื้อหาในลักษณะที่ 1 และ 2 เป็นความสัมพันธ์ต่อเนื่อง กล่าวคือ “ระดับของสมาธิ” เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึง “ปฏิบัติ” และปฏิบัติเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึง “จรต” คือ “สมถจรต” และ “วิปัสสนาจรต”

ในคัมภีร์อภิธรรมยุคหลังอย่าง “อภิธรรมโกศภาษยะ” พบว่าได้มีกล่าวถึงแนวคิดเรื่องสมถวิปัสสนาทั้ง 3 ลักษณะ ที่ปรากฏในคัมภีร์อภิธรรมยุคกลาง โดยลักษณะที่ 1 และ 2 ในคัมภีร์ “อภิธรรมโกศภาษยะ” ได้เห็นด้วยและยอมรับในแนวคิดดังกล่าว แต่ทว่าแนวคิดในลักษณะที่ 3 กลับมีความเห็นที่ขัดแย้ง อีกทั้งยังได้วิจารณ์ถึงแนวคิดนี้ จนเป็นเหตุให้ท่านสังฆภัทรต้องออกมาอธิบายแก้กลับใน “อภิธรรมนยานุสาร” และแนวคิดที่เพิ่งปรากฏในคัมภีร์ “อภิธรรมโกศภาษยะ” คือ สมถ-วิปัสสนากับกรรมฐาน กล่าวคือ “สมถกรรมฐาน” ได้แก่ “อสุภะ” และ “อานาปานสติ” สำหรับ “วิปัสสนากรรมฐาน” ได้แก่ “สติปัฏฐาน” ซึ่งไม่ปรากฏในคัมภีร์อภิธรรมยุคต้นและยุคกลางมาก่อน การระบุถึงกรรมฐานที่ชัดเจนเช่นนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับวิธีเจริญสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานเริ่มปรากฏเด่นชัดในคัมภีร์อภิธรรมยุคหลังนี้เอง ในคัมภีร์อภิธรรมยุคหลังอย่าง “อภิธรรมโกศภาษยะ” พบว่าได้มีกล่าวถึงแนวคิดเรื่องสมถวิปัสสนาทั้ง 3 ลักษณะ ที่ปรากฏในคัมภีร์อภิธรรมยุคกลาง โดยลักษณะที่ 1 และ 2 ในคัมภีร์ “อภิธรรมโกศภาษยะ” ได้เห็นด้วยและยอมรับในแนวคิดดังกล่าว แต่ทว่าแนวคิดในลักษณะที่ 3 กลับมีความเห็นที่ขัดแย้ง อีกทั้งยังได้วิจารณ์ถึงแนวคิดนี้ จนเป็นเหตุให้ท่านสังฆภัทรต้องออกมา

อรรถาธิบายแก้กลับใน “อภิธรรมนยานุสาร” และแนวคิดที่เพิ่งปรากฏในคัมภีร์ “อภิธรรมโกศ ภาษยะ” คือ สมถ-วิปัสสนากับกรรมฐาน

บรรณานุกรม

คัมภีร์อภิธัมมาสำนวนล้านนา 7 ผูกลาน พระคันธียรสสะภิกขุ ฉบับวัดสูงเม่น จังหวัดแพร่.

คัมภีร์พระสังคณีสำนวนล้านนาจำนวน หน้าลานที่ 1 ถึงหน้าลานที่ 20 ฉบับวัดสูงเม่น จังหวัดแพร่.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เสถียร โพธิ์นันทะ. (2513). ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บรรณาการ.

อภิธัมมัตถสังคหะ, (2545). และปรมัตถทีปนี. พระภิกษุทันตะธัมมานันทมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วัดท่ามะโอ.

ซาร์โค แคปซูลการุณยฆาต : มุมมองในทางพระพุทธศาสนา Sarco, Euthanasia Capsule: A Buddhist Perspectives

ยुरธร จีนา

Yurathorn Jeena

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

Corresponding Author Email: Yurathorn27@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวคิดการกระทำการุณยฆาตโดยใช้แคปซูลซาร์โค ในมุมมองของพระพุทธศาสนาด้านจริยธรรม การเกิดขึ้นของนวัตกรรมเทคโนโลยี แคปซูลการุณยฆาต ที่ชื่อ ซาร์โค ซึ่งผ่านการรับรองทางกฎหมายจากประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ถือเป็นความท้าทายในเรื่องของจริยศาสตร์ที่ต้องหาเหตุผลมาอธิบายถึงสิทธิในการตัดสินใจเพื่อจบชีวิตของตนเอง เพราะไม่สามารถที่จะทนอยู่มีชีวิต อันเนื่องมาจากสภาพความเป็นทุกข์ทั้งทางร่างกายที่เกิดจากโรคภัยไข้เจ็บที่ไม่มียารักษาให้หายขาด หรือโรคทางจิตใจที่ไม่สามารถยอมรับการมีชีวิตอยู่ต่อไปได้ โดยในมุมมองของพระพุทธศาสนาต่อการุณยฆาต ไม่ว่าจะทางตรง หรือทางอ้อม ถือว่า ซาร์โค อาจไม่ผิดศีลในข้อปาณาติบาตเพราะไม่ได้ฆ่าผู้อื่น แต่อาจผิดธรรมคือทำให้จิตใจเศร้าหมอง ประเด็นเรื่องกรรมหรือกฎแห่งกรรม การทำการุณยฆาตเหมือนเป็นการไปแทรกแซงผลของกรรมที่กำลังให้ผลกับบุคคลผู้นั้น ด้วยเหตุนี้พระพุทธศาสนาจึงคัดค้านในเรื่องของการุณยฆาต ดังนั้น ซาร์โค แคปซูลการุณยฆาต จึงเป็นนวัตกรรมวิทยาการสมัยใหม่ที่น่าจะไม่สอดคล้องกับหลักจริยธรรมทางพระพุทธศาสนา

คำสำคัญ: แคปซูลการุณยฆาต, มุมมองพระพุทธศาสนา, การฆ่าตัวตาย

Abstract

This article aimed to present a concept of euthanasia using Sacro capsule in a Buddhist perspective according to ethical rules of Buddhism. The

occurrence of technology innovation, Sacro euthanasia capsule that passed a legal review in Switzerland is an ethical challenge in finding reasons to describe the right to decision-making in requests for ending one's life as a person is unable to go on living due to physical suffering caused by incurable diseases or mental diseases. According to a Buddhist perspective towards euthanasia, direct or indirect approaches, euthanasia violates the first precept, namely, the precept to refrain from destroying living beings, prohibits killing, hurting and torturing, Sarco may not have violated the precept of killing because he did not kill anyone, but he may have violated the Dhamma by making the mind depressed. or the law of action in Buddhism. Euthanasia is considered the intervention of the consequences of people's actions. In this regard, Buddhism opposes euthanasia. Consequently, Sacro euthanasia capsule is modern science that is not compliant with ethical rules of Buddhism.

Keywords: Sarco, Euthanasia Capsule, Buddhist Perspectives, Suicide

บทนำ

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการเกิดมาเป็นมนุษย์ เห็นคุณค่าของชีวิต เพราะการเกิดเป็นมนุษย์นั้นเป็นได้ยากยิ่ง ดังพุทธภาษิตที่ว่า “ภิกขุ มนุสสปฏิลาโภ แปลว่า การได้อัตภาพความเป็นมนุษย์ (เกิดขึ้น) ยากที่สุด” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 25 ข้อ 182: 216) แม้แต่เทพเทวดาบนสวรรค์ต่างก็มุ่งหวังที่จะลงมาเกิดเป็นมนุษย์ ดังพุทธดำรัสที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ความเป็นมนุษย์นี้แล นับว่าเป็นการไปสู่สุคติของเทวดาทั้งหลาย” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 25 ข้อ 83: 447-448) เหตุเพราะการเกิดเป็นมนุษย์นั้นสามารถที่จะเลือกประกอบคุณงามความดี ประกอบกุศลธรรม “เมื่อเทวดาองค์ใดจะจุติ เพื่อเทวดาจะพากันอวยพรให้ไปสู่สุคติคือไปเกิดในหมู่มนุษย์ทั้งหลาย” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต, 2559 : 953) จวบจนในยุคสมัยแห่งความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีในปัจจุบันที่มนุษย์คิดค้นขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการที่มีอย่างไม่สิ้นสุด กำลังท้าทายต่อกฎแห่งชีวิต ทั้งเรื่องการเกิดที่สามารถเลือกได้ว่าจะพ่อแม่ต้องการให้ลูกเกิดวันใด การผสมเทียมเด็กหลอดแก้ว การโคลนนิ่งมนุษย์ การชะลอความแก่ การเจ็บป่วย ที่ถูกพยายามกำจัดโดยทางการแพทย์สมัยใหม่ แม้แต่ความตาย

ก็ยังสูญเสียความศักดิ์สิทธิ์เพราะเราต้องพยายามยึดลมหายใจสุดท้ายให้นานที่สุด (โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, 2548 : 2) “ความตาย” เป็นสัจธรรมของชีวิตที่มนุษย์ทุกคนไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ พระพุทธศาสนาถือว่าการตายมีสิ่งที่สำคัญยิ่งกว่า คือ สภาวะจิตขณะที่กำลังจะตาย พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ได้กล่าวว่า พระพุทธศาสนาการตายที่ดีคือการมีสติ ไม่หลงขณะตาย ดังบาลีว่า “อสมมุพโห กาลัง กรโติ” มีจิตไม่ฟั่นเฟือน ไม่เศร้าหมอง ไม่ขุ่นมัว จิตใจผ่องใส นึกแต่สิ่งที่ดี และพระพุทธศาสนาถือว่ามีโอกาสบรรลुरुธรรมแม้ถึงวาระสุดท้ายของชีวิต เรียกว่า ชีวิตตตสมสุติ คือ การดับจิตไปพร้อมกับการบรรลुरुธรรม (สถาบันเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข, 2541 : 12)

แนวคิดสิทธิในการตาย เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นจากประเทศตะวันตก ที่ถือว่ามนุษย์มีสิทธิที่จะตัดสินใจในการจบชีวิตของตนเอง ซึ่งเป็นสังคมที่ให้ความสำคัญกับสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคลสูง และเห็นว่าสิทธิในชีวิตของบุคคลที่จะตัดสินใจว่าจะมีชีวิตอยู่หรือเลือกที่จะจบชีวิตเพื่อให้พ้นจากความทุกข์ทรมานทั้งทางกายทางใจ เกิดการตื่นตัวในเรื่องสิทธิการตายเป็นรากฐานสำคัญที่จะนำไปสู่เรื่องการกระทำการุณยฆาต โดยมี 10 ประเทศในโลกที่มีกฎหมายรองรับการทำการุณยฆาตซึ่งมีรายละเอียดที่แตกต่างกันออกไป และแผ่ขยายเข้ามามีอิทธิพลแผ่ขยายมาถึงสังคมไทย คำว่า “การุณยฆาต” หรือ Euthanasia มาจากรากศัพท์ภาษากรีก คือ eu ซึ่งหมายถึง good และ thanatos หมายถึง death รวมแปลว่า การตายอย่างสงบ หรือตายดี (good death) เป็นการพิจารณาถึงการกระทำที่บุคคลถูกฆ่าโดยเจตนาหรือถูกอนุญาตให้ตาย (แม้ชีธรรมอริชฐาน พรบันดาลชัย, 2563 : 49) สำหรับประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายรับรองเรื่องการทำการุณยฆาต แต่มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.2550 เมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2550 ซึ่งถือได้ว่าเป็นประเด็นการถกเถียงสำคัญในด้านเหตุผลทางจริยธรรม มีการโต้แย้งถกเถียงทางสังคมถึงความเหมาะสมในความพยายามทางกฎหมายว่าด้วยสิทธิการตาย (พระมหาสุภาวิชญ์ ปภสฺสโร, 2564 : 42) “ซาร์โค Sarco แคปซูลการุณยฆาต” ซึ่งเป็นสิ่งประดิษฐ์ในประเทศสวิตเซอร์แลนด์ โดยผู้ที่ต้องการกระทำการุณยฆาตสามารถกดปุ่มเพื่อจากโลกนี้ไปอย่างสงบด้วยตนเอง พัฒนาโดยองค์กรสนับสนุนการตายโดยไม่แสวงหากำไร Exit International เพื่อเป็นอีกทางเลือกในการช่วยผู้ที่ต้องการจบชีวิตด้วยตนเอง (sanook, 2563: ออนไลน์) จึงเป็นสาเหตุที่นำมาซึ่งประเด็นการหาเหตุผลเพื่อโต้แย้งในเชิงจริยศาสตร์

จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นของ ซาร์โค Sarco ดังกล่าว พระพุทธศาสนามีมุมมองในด้านหลักธรรมคำสอนต่อการุณยฆาต รวมทั้งสิทธิการตายของบุคคลอย่างไร? การตัดสินใจฆ่าตัวตายด้วยแคปซูล ซาร์โค (Sarco) ถือว่าเป็นปาณาติบาตหรือไม่? ซาร์โค (Sarco) จัดเป็นเครื่องมือในการประหารตามหลักปาณาติบาตหรือไม่? และการฆ่าตัวตายเป็นการขัดต่อหลักกรรมใน

พุทธศาสนาหรือไม่อย่างไร? เป็นสิ่งที่จะได้นำเสนอรายละเอียดดังต่อไปนี้

การุณยฆาต คืออะไร?

การุณยฆาต หรือ การฆ่าด้วยการเมตตากฎา มาจากคำศัพท์ภาษาอังกฤษ 2 คำคือ Euthanasia และ Marcy Killing นั้นให้ความหมายในแง่ไม่ดี เพราะมีคำว่า “Kill” รวมอยู่ด้วย ดังนั้น จึงนิยมใช้คำว่า Euthanasia กันมากกว่า โดยคำนี้มาจากคำภาษากรีกสองคำ คือ eu = will และ thanatos = death คือเป็นการกระทำที่มีเจตนาช่วยให้ผู้อื่นถึงแก่ความตายด้วยความสงบ มี 2 ประเภท ได้แก่ 1.ประเภทตามเจตนา และ 2.ประเภทแบบอื่น ๆ การุณยฆาตเมื่อแยกตามประเภทตามเจตนา แล้วมี 3 ประเภทดังต่อไปนี้

1. การการุณยฆาตโดยสมัครใจ (Voluntary Euthanasia) หมายถึง สถานการณ์ที่เมื่อผู้ป่วยป่วยและทุกข์ทรมานทั้งทางร่างกายและจิตใจ ผู้ป่วยมีความประสงค์ที่จะตาย โดยได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่น หรือจากยาที่ผู้ป่วยสั่งเอง ซึ่งผู้ป่วยอาจขอให้ได้รับการจัดการด้วยวิธีใดวิธีหนึ่งในช่วงเวลาที่เจ็บปวด หรือไม่สามารถแสดงความต้องการในช่วงเวลานั้นได้ (เจ็บปวดอย่างรุนแรง) การการุณยฆาตโดยสมัครใจนี้ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1.1. การปล่อยให้ตายไปอย่างสงบ เรียกว่า Passive Voluntary หมายถึง ผู้ป่วยร้องขอเพื่อไม่ให้การรักษาด้วยวิธีการทางการแพทย์ใด ๆ อีก

1.2 ผู้ป่วยอนุญาตให้ฆ่า เรียกว่า Active Voluntary หมายถึง ผู้ป่วยอนุญาตให้จบชีวิตตนเองได้เลย เช่น ผู้ป่วยร้องขอให้แพทย์ หรือ ผู้ที่ทำการรักษาให้ฉีดยาเพื่อให้ตนเองตายอย่างนี้เป็นต้น

2. การการุณยฆาตแบบไม่สมัครใจ (involuntary) หมายถึง ผู้เกี่ยวข้องเห็นว่าความตายเป็นสิ่งดีที่สุด สำหรับผู้ป่วยที่อยู่ในภาวะทุกข์ทรมานด้วยอาการเจ็บปวด แม้จะยังสติสัมปชัญญะ ผู้ป่วยไม่ได้แจ้งให้ทราบ หรือแสดงอาการใด ๆ ให้รู้ว่าเขาอยากจะทำการุณยฆาต หรือ อยากมีชีวิตอยู่ แต่ผู้เกี่ยวข้องทนดูไม่ไหวจึงตัดสินใจแทน

3. การการุณยฆาตโดยผู้ป่วยอยู่ในภาวะที่ไม่สามารถจะตัดสินใจได้ (Non-voluntary Euthanasia) หมายถึง กรณีที่ตัดสินใจจบชีวิตผู้ป่วยซึ่งไม่สามารถจะตัดสินใจด้วยตนเองได้ มี 2 ลักษณะ คือ

3.1 ไม่รักษาด้วยวิธีการทางการแพทย์ใด ๆ อีก เรียกว่า Passive non-voluntary คือ ปล่อยให้ผู้ป่วยซึ่งไร้ความสามารถ เช่น อยู่ในอาการซันโคมา ไม่ตอบสนองต่อการรักษาให้ตายไป เป็นต้น

3.2 ผู้ป่วยซึ่งไร้ความสามารถนั้น ถูกฆ่าเพื่อไม่ได้เกิดความเจ็บปวดต่อผู้ป่วยอีก ทั้งนี้โดยไม่สามารถพิสูจน์ได้แน่ชัดว่าผู้ป่วยร้องขอ เรียกว่า Active non-voluntary

จะเห็นว่าการการุณยฆาตในลักษณะที่ 1 นั้น ผู้ป่วยสมัครใจที่จะตาย โดยไม่ได้มีการขอร้อง ให้คนอื่นฆ่าตนเอง ส่วนการการุณยฆาตประเภทที่ 2 และ 3 นั้น ผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นผู้ตัดสินใจทำการุณยฆาตแทน ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การการุณยฆาตจึงมีอยู่เพียง 2 ประเภท หลัก ๆ คือ 1) ผู้ป่วยอยู่ในภาวะที่สามารถตัดสินใจ มีสติสัมปชัญญะ มีความปรารถนาที่จะตัดสินใจที่จะตายด้วยตนเอง 2) ผู้ป่วยไม่อยู่ใน ภาวะที่สามารถตัดสินใจได้ ต้องให้บุคคลที่เกี่ยวข้องเป็นผู้ที่ตัดสินใจแทน โดยลักษณะของการการุณยฆาตมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ

(1) การช่วยให้ผู้ป่วยถึงแก่ความตายด้วยความสงบ เช่น การฉีดยาให้ ผู้ป่วย จบชีวิตลง

(2) ไม่ใช่เครื่องมือจากเทคโนโลยีการแพทย์ในการช่วยยืดชีวิต ปลอ่ยให้ผู้ป่วย ถึงแก่ความตายในที่สุด (พระครูอาทรกิจจาภิรักษ์และคณะ, 2561 : 421-434)

นอกจากนี้ยังอาจจำแนกการกระทำที่ทำให้ตายหรือวิชีฆาโดยการุณยฆาต 3 วิธี คือ

1) การุณยฆาตเชิงรับ (Passive Euthanasia) คือ การุณยฆาตที่กระทำโดยการ ตัดการรักษาให้แก่ผู้ป่วย ซึ่งวิธีนี้ได้รับการยอมรับมากที่สุด

2) การุณยฆาตเชิงรุก (Active Euthanasia) คือ การุณยฆาตที่กระทำโดยให้สาร หรือวัตถุใด ๆ อันเร่งให้ผู้ป่วยถึงแก่ความตาย

3) การุณยฆาตเชิงสงบ (Non-Aggressive Euthanasia) คือ การุณยฆาตที่กระทำ โดยการหยุดให้ปัจจัยดำรงชีวิตแก่ผู้ป่วย (สถาบันเวชศาสตร์ กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข, 2557 : 9)

ซึ่งหากพิจารณาตามประเภทของการการุณยฆาตแล้ว ซาร์โก Sarco จึงเป็นการ ทำการุณยฆาตโดยผู้ป่วยมีสติสัมปชัญญะ สมัครใจที่จะจบชีวิตด้วยตนเอง และจัดเป็นการุณยฆาตในประเภทการุณยฆาตเชิงรุก (Active Euthanasia) เพราะอยู่ในแคปซูล แล้วปล่อยสาร เพื่อให้ผู้ป่วยถึงแก่ความตาย หากแต่เป็นการการุณยฆาตด้วยตนเองไม่ได้ให้บุคคลอื่นกระทำ

แม้คำว่า “การุณยฆาต” จะยังไม่ได้มีความหมาย ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานฉบับล่าสุด ปี 2554 แต่มีนักวิชาการหลายท่านที่ได้ให้นิยามคำว่า “การุณยฆาต” ไว้ตามทัศนะที่แตกต่างกันออกไป คำว่า “การุณยฆาต” เป็นคำภาษาบาลี ที่ประกอบด้วยสอง คำ ได้แก่ คำว่า “การุณฺญ” หมายถึง ความกรุณา แปลว่า ความสงสารที่จะทำให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ และ คำว่า “ฆาต” ที่แปลว่า การทำให้ตาย ดังนั้น ทั้งสองคำรวมกัน จึงมีความหมายว่า การทำให้ตายด้วยความกรุณา (ทองย้อย แสงสิริลภย์, 2565 : ออนไลน์) ซึ่งมีความหมายไปในทิศทางเดียวกันกับความหมายในภาษาอังกฤษ ที่ใช้คำว่า Euthanasia หมายถึงเป็นการจงใจทำให้ชีวิตสิ้นสุดลง เพื่อหวังให้บุคคลนั้นรอดพ้นจากความเจ็บปวดและความทุกข์ทรมาน (Kimberly Holland, 2019: ออนไลน์)

การณยฆาต สิทธิการตายในมุมมองของกฎหมายและพระพุทธศาสนา

นักกฎหมายให้ความเห็นต่อคำว่า “สิทธิ” เป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกเห็นว่า สิทธิ คือ “อำนาจที่กฎหมายให้แก่บุคคลในอันที่จะมีเจตจำนง” อีกกลุ่มหนึ่งเห็นว่า “สิทธิ” คือ “ประโยชน์ที่กฎหมายคุ้มครองให้” สำหรับในประเทศไทย คำพิพากษาฎีกาที่ 124/2487 เห็นด้วยกับความหมายที่ 2 (ประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช, 2549 : 133) เมื่อพิจารณาสิทธิในการตายของประเทศไทยระบุดังลักษณะของกฎหมายอาญาที่มีความผิดต่อชีวิต เช่น มาตรา 288 ผู้ใดฆ่าผู้อื่น ต้องระวางโทษ ผู้ใดกระทำโดยประมาทและการกระทำนั้นเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย ต้องระวางโทษ เป็นต้น จะเห็นว่ากฎหมายระบุดังกล่าวผู้อื่น แต่ไม่กล่าวถึงการฆ่าตัวตาย จึงอาจพิจารณาว่าการฆ่าตัวตายนั้นไม่มีความผิดตามกฎหมายอาญาของไทย (ประพัฒน์พงศ์ สุคนธ์, 2529: 17) มีข้อมูลจากพจนานุกรมทางด้านกฎหมาย ว่า สิทธิในการตาย คือ สิทธิของบุคคลที่จะปฏิเสธการรักษาพยาบาลเพื่อต่อชีวิต เมื่อต้องเผชิญกับความเจ็บป่วยระยะสุดท้าย เช่น ขอหยุดใช้เครื่องช่วยหายใจ งดการให้อาหาร เป็นต้น ซึ่งในประเทศไทยมีการบัญญัติไว้เช่นกัน โดยปรากฏอยู่ในเอกสารวิชาการส่วนบุคคลของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ เรื่องหลักสิทธิมนุษยชนกับสิทธิการตายในสังคมไทย โดยระบุไว้ตอนหนึ่งว่า “สิทธิในการตายเป็นองค์ประกอบสำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ บนแนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชน ในส่วนของเสรีภาพ ในการที่จะกำหนดวาระสุดท้ายของชีวิตตนเองให้จากไปอย่างสงบ บุคคลควรมีสิทธิที่จะเลือก ตายในบ้านของตนเอง ล้อมรอบไปด้วยคนในครอบครัว แทนที่จะต้องไปตายที่โรงพยาบาล ด้วยเหตุนี้ผู้ป่วยย่อมมีสิทธิที่จะปฏิเสธการรังชีวิตด้วยวิธีการรักษาทางการแพทย์ หรือแม้กระทั่งการที่ผู้ป่วยนั้นจะร้องขอให้แพทย์จบชีวิตของตน เพราะทนต่อความเจ็บปวดต่อไปไม่ไหวก็ได้” สำหรับในเชิงการแพทย์ในพจนานุกรมทางการแพทย์ ระบุว่า สิทธิในการตาย คือ สิทธิของบุคคลในการปฏิเสธความช่วยเหลือทางการแพทย์เพื่อยืดอายุให้ยาวนานขึ้น เช่น การใช้เครื่องช่วยหายใจหรือการให้น้ำ และโภชนาการ หรือยารักษาโรค โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่เจ็บป่วยระยะสุดท้ายของชีวิต นอกจากนี้ดังที่ ธพิพัฒน์ วรพิพัฒนการกิจ ได้กล่าวว่า “สิทธิในการตาย” หมายถึง บุคคลใดบุคคลหนึ่งมีอำนาจเต็มในชีวิตและร่างกายของตนเอง ที่สามารถตัดสินใจได้ว่า ต้องการตายอย่างเป็นอิสระ ไม่มีการถูกบังคับใด ๆ จากบุคคลอื่น เพื่อให้รอดพ้นจากความทุกข์ทรมานที่เกิดขึ้นทั้งทางด้านร่างกาย ด้านความรู้สึก รวมทั้งจิตใจ หรืออยู่ในช่วงสุดท้ายของชีวิต โดยที่กระทำได้หลายวิธี ตลอดจนถึงการจำแนกการการณยฆาตไว้หลายประเภท (ธพิพัฒน์ วรพิพัฒนการกิจ, 2563: 143-176) ในประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายที่รับรองการทำการณยฆาต ดังนั้นการทำการณยฆาตจึงมีความแตกต่างจากการทำหนังสือแสดงเจตนา ตามพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.2550 มาตรา 12 ที่เป็นการแสดงเจตนาของบุคคลเพื่อที่จะตัดสินใจกำหนดวิธีการดูแลรักษาของผู้ป่วยในวาระสุดท้ายของชีวิต เป็นการรับรองสิทธิของผู้ห่วยที่จะตัดสินใจเกี่ยวกับตนเอง ที่จะขอตายอย่าง

สงบตามธรรมชาติ ไม่ถูกรังด้วยเครื่องมือ เทคโนโลยีต่าง ๆ โดยมีบางประเทศที่มีกฎหมายนี้ เช่น เดนมาร์ก ฝรั่งเศส สิงคโปร์ อังกฤษ สหรัฐอเมริกา เป็นต้น (พระมหาสุภวิชัย ปภสฺสโร, 2564: 42)

การณยฆาต สิทธิการตายในมุมมองของพระพุทธศาสนา

ในมุมมองของพระพุทธศาสนา แม่ชีธรรมอริชฐาน พรบันดาลชัย ได้กล่าวถึงคำว่า “สิทธิ” ของบุคคล ประกอบด้วย สิทธิ 2 ประเภท คือ 1. สิทธิตามธรรมชาติปฐมภูมิ ถือเป็นสิทธิที่เป็นพื้นฐานที่สุดในพระพุทธศาสนา ถือว่าสิทธิในร่างกายและชีวิตเป็นสิทธิพื้นฐาน มนุษย์จึงเป็นเจ้าของร่างกายและชีวิตตน 2. สิทธิตามธรรมชาติทุติยภูมิ ได้แก่ เงินทอง ทรัพย์สิน ถือว่าเป็นสิทธิที่ถ่ายโอนได้ เช่น การให้ทาน เป็นต้น (แม่ชีธรรมอริชฐาน พรบันดาลชัย, 2563: 50) สิทธิในการตายในทัศนะของพระพุทธศาสนาอาจมีเหตุผลที่ซับซ้อน เพราะในทางหนึ่งพระพุทธศาสนาเห็นว่าการเกิดมาเป็นมนุษย์เป็นเรื่องที่ยาก ดังที่พระพุทธองค์ทรงเปรียบเทียบกับเต่าที่อยู่กลางทะเลมหาสมุทร นานที่ปีหนจะโผล่ขึ้นมาที่ผิวน้ำสักครั้ง การที่เต่าจะโผล่ขึ้นมา ตรงกลางห้วงที่ลอยเคว้งคว้างอยู่กลางมหาสมุทรเป็นเรื่องยากเพียงใด การได้เกิดมาเป็นมนุษย์ก็ยิ่งยากกว่านั้นอีกหลายเท่า (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 19 ข้อ 1118: 631) ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงมีหน้าที่ที่จะต้องดูแลรักษาชีวิตของตนให้ดีที่สุด เพื่อที่จะมีโอกาสทำประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นให้มากที่สุด ด้วยเหตุนี้พระพุทธศาสนาจึงจัดได้ว่าเป็นศาสนาที่เป็นแบบมนุษยนิยม แนวคิดของพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาอเทวนิยม จึงมีความเห็นเกี่ยวกับมนุษย์จึงแตกต่างออกจากศาสนาที่เป็นเทวนิยม โดยพระพุทธศาสนาเห็นว่ามนุษย์เป็นตัวของตัวเอง จะดีจะชั่วก็ เพราะตัวเอง ไม่ได้เกี่ยวข้องกับเทพดาต่าง ๆ กล่าวคือ มนุษย์เป็นเจ้าของชีวิตตนเอง ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงย่อมมีสิทธิในชีวิตของตนเอง สิทธิดังกล่าวแบ่งได้เป็น 2 ส่วนคือ (1) สิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ต่อไป และ (2) สิทธิที่จะปฏิเสธการรักษา หรือสิทธิที่จะตาย (สมภาร พรหมทา, 2535: 194) โดยแสดงเจตนาไม่ต้องการที่จะรับบริการการรักษาด้วยทางการแพทย์อย่างใดอย่างหนึ่ง ดังนั้น หากมนุษย์เจ็บป่วย จนไม่สามารถที่จะรักษาได้แล้ว บุคคลผู้นั้นก็มีสิทธิที่จะปฏิเสธการรักษาจากแพทย์ โดยเปลี่ยนเป็นการเตรียมตัวตายอย่างสงบ ดีกว่าการให้แพทย์รักษาเพื่อให้มีชีวิตต่อไป ในทางตรงกันข้าม หากอาการป่วยในโรคร้ายไข้เจ็บนั้น ยังพอมีหนทางหรือวิธีการรักษาให้หายขาดได้ แต่กระบวนการรักษาอาจสร้างความทุกข์ทรมานให้กับผู้ป่วยบ้างตามสมควรกับวิธีการรักษา บุคคลผู้เจ็บป่วยนั้น ก็ควรยอมรับวิธีการรักษา เพื่อที่ตนเองจะได้มีโอกาสหายจากโรคร้าย กลับมาใช้ชีวิตเป็นปกติ และสามารถสร้างประโยชน์ต่อตนเองและสังคมได้ ดังนั้น มนุษย์มีสิทธิในชีวิตที่จะกำหนดได้ว่า ตนเองจะได้รับการรักษาอย่างไร หรือควรตายอย่างไร

การุณยฆาตและสิทธิการตายในมุมมองของศาสนาอื่น ๆ

ในทัศนะของศาสนาคริสต์ มีความเชื่อว่าทุกชีวิต เป็นสิ่งที่พระเจ้ามอบให้ และสอนให้มนุษย์ทุกคนจงรักในทุกชีวิต จงมอบความรักให้ทั้งตนเองและผู้อื่น ดังนั้นศาสนจักรจึงไม่ยอมรับและมีแนวคิดในการต่อต้านการการุณยฆาต เพราะการุณยฆาต หมายถึง การจงใจ การเจตนา ทำให้ผู้กำลังทุกข์ทรมานจากอาการหรือโรคร้ายที่รักษาไม่หายต้องถึงแก่ความตาย เป็นการกระทำโดยจงใจซึ่งทำให้จบชีวิตในทันทีทันใด การการุณยฆาต หรือ ปราณฆาต ดังกล่าวจึงเป็นการฝ่าฝืนพระบัญญัติของพระเจ้าเป็นเจ้า นอกจากนี้ในสภาสังคายนาว่าติกันที่ 2 ได้กล่าวไว้ด้วยว่าการกระทำการุณยฆาต เป็นการฆาตกรรมแบบหนึ่ง ซึ่ง “ทำร้ายสังคมมนุษย์และหมิ่นประมาทเกียรติศักดิ์ของพระเจ้าอย่างร้ายแรง” ถือว่าเป็นฝ่าฝืนแนวทางหลักคำสอนในศาสนาคริสต์ และ คริสเตียนส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยกับการุณยฆาต โดยทั่วไปแล้วข้อโต้แย้งมักอิงจากความเชื่อที่ว่าชีวิตนั้นมาจากพระเจ้า และมนุษย์ถูกสร้างขึ้นตามรูปลักษณ์ของพระเจ้า ชีวิตเป็นของขวัญจากพระเจ้าชีวิตทุกชีวิตล้วนได้รับมาจากพระเจ้า การเกิดและการตายเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการชีวิตที่พระเจ้าสร้างขึ้น ดังนั้นเราจึงควรเคารพกระบวนการเหล่านี้ ดังนั้น มนุษย์จึงไม่มีสิทธิที่จะพรากชีวิตของผู้บริสุทธิ์ได้ แม้ว่าบุคคลนั้นต้องการตายก็ตาม (สถาบันชีวจริยธรรมทางคลินิก, 2567: ออนไลน์)

ศาสนจักรของพระเยซูคริสต์แห่งวิสุทธิชนยุคสุดท้ายเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของชีวิตมนุษย์ ด้วยเหตุนี้ ศาสนจักรจึงต่อต้านการการุณยฆาต การุณยฆาตหมายถึงการจงใจทำให้ผู้กำลังทุกข์ทรมานจากอาการหรือโรคร้ายที่รักษาไม่หายต้องถึงแก่ความตาย การกระทำโดยจงใจซึ่งทำให้จบชีวิตทันที เช่น โดยการอนุเคราะห์ฆาตดังที่เรียกกัน การจบชีวิตในลักษณะดังกล่าวเป็นการฝ่าฝืนพระบัญญัติของพระเจ้าเป็นเจ้าศาสนจักรของพระเยซูคริสต์แห่งวิสุทธิชนยุคสุดท้ายไม่เชื่อว่าการปล่อยให้ผู้ใดคนหนึ่งตายตามธรรมชาติโดยถอดอุปกรณ์ช่วยชีวิตออกจากผู้ป่วย เช่นในกรณีเจ็บป่วยเรื้อรังเข้าข่ายการุณยฆาต เมื่อต้องเสียชีวิตจากความเจ็บป่วยหรืออุบัติเหตุอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ควรมองว่านั่นคือพรและสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างมีจุดประสงค์ในการดำรงอยู่นิรันดร์ สมาชิกไม่ควรรู้สึกว่าจะต้องยึดชีวิตออกไปด้วยวิธีไม่สมควรแก่เหตุ สมาชิกครอบครัวจะเป็นผู้ตัดสินใจที่ดีที่สุดหลังจากได้รับคำแนะนำอันชาญฉลาดจากแพทย์ผู้เชี่ยวชาญและแสวงหาการนำทางจากสวรรค์ผ่านการอดอาหารและการสวดอ้อนวอน (ศาสนจักรของพระเยซูคริสต์แห่งวิสุทธิชนยุคสุดท้าย, 2565: ออนไลน์)

ในด้านมุมมองของศาสนาอิสลาม กล่าวว่า ชีวิตมนุษย์เป็นคุณค่าที่ควรได้รับการเคารพอย่างไม่มีเงื่อนไข แนวคิดเรื่องชีวิตที่ไม่คุ้มค่าที่จะดำรงอยู่ไม่มีอยู่ในศาสนาอิสลาม การอ้างเหตุผลในการพลีชีพเพื่อหลีกเลี่ยงความทุกข์ไม่เป็นที่ยอมรับในศาสนาอิสลาม ศาสดามุฮัมมัด

หมัดกล่าวว่า “ในประชาชาติก่อนเจ้ามีชายคนหนึ่งได้รับบาดเจ็บและทนทุกข์ทรมานไม่ไหว เขาจึงหยิบมีดมาบาดมือ เลือดไม่หยุดไหลจนกระทั่งเขาเสียชีวิต อัลลอฮ์ตรัสว่า ‘บ่าวของฉันรีบเร่งนำความตายมาสู่ตัวเอง ดังนั้นฉันจึงห้ามเขาเข้าสวรรค์’” (อัลกุรอาน 4: 29) ด้วยเหตุนี้บุคคลจึงไม่สามารถทำลายชีวิตของผู้ที่เป็นศาสนาได้ และการอดทนอดกลั้นต่อความเจ็บปวดที่มาประสบถือเป็นเรื่องจำเป็น เพราะฉะนั้นเมื่อใดก็ตามที่ผู้ป่วยร้องขอให้ทำการปลิดชีวิตของเขา เขาคือผู้ที่ฆ่าตัวตาย หรือเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมกับแพทย์ในบาปและความผิดนั้น ย่อมถือเป็นการกระทำที่ต้องห้ามในศาสนาอิสลาม จึงไม่อนุญาตให้แพทย์ดำเนินการในเรื่องดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นการร้องขอของผู้ป่วยเอง หรือ เครือญาติของผู้ป่วยก็ตาม (อาบีดิน พัสตุ, (ม.ป.ป.): ออนไลน์)

จากมุมมองของทั้ง 2 ศาสนาจะเห็นได้ว่าศาสนาคริสต์และศาสนาอิสลามนั้นมีความเชื่อว่าพระเจ้าเป็นเจ้า เป็นผู้ให้ชีวิตดังนั้นการตัดสินใจเพื่อจบชีวิตของตนเองเป็นการฝ่าฝืนพระประสงค์ของพระองค์ แต่ก็เป็นที่น่าสังเกตว่าแนวคิดการุณยฆาตกลับเริ่มต้นที่ประเทศตะวันตก ที่นับถือพระเจ้า แทนที่จะเป็นประเทศทางตะวันออก

ซาร์โค (Sarco) แอปพลิเคชันการุณยฆาตในมุมมองของพระพุทธศาสนา

ซาร์โค (Sarco) เป็นอุปกรณ์ที่ออกแบบมาสำหรับการการุณยฆาต พัฒนาโดยองค์กรสนับสนุนการตายโดยไม่แสวงหากำไร ชื่อว่า Exit International เพื่อเป็นอีกทางเลือกในการช่วยผู้ที่ต้องการจบชีวิตด้วยตนเอง สร้างโดย ฟิลลิป นิตซ์กี (Philip Nitschke) ซึ่งแอปพลิเคชันนี้ใช้ระบบเปิดใช้งานจากข้างใน โดยบุคคลที่ตั้งใจจะตายเป็นคนกดปุ่มเลือกช่วงเวลาที่จะจากไปด้วยตัวเอง โดยสามารถวางแอปพลิเคชันได้ทุกที่ ทั้งในบรรยากาศกลางแจ้งที่สวยงาม หรือในสถานที่ขององค์กรช่วยเหลือการฆ่าตัวตายก็ได้ ลักษณะการทำงานของซาร์โค สามารถพกพาและติดตั้งในสถานที่ที่ต้องการ เมื่อผู้ใช้ตัดสินใจใช้ซาร์โค จำเป็นต้องตอบคำถามเพื่อยืนยันการตัดสินใจ เมื่อกดปุ่มตัวเครื่องจะปล่อยก๊าซไนโตรเจนบริสุทธิ์เข้าไปในแอปซูล ผู้ใช้จะหมดสติในเวลาไม่กี่วินาที และเสียชีวิตอย่างสงบ โดยไม่รู้สึเจ็บปวดหรือทรมาน (sanook, 2563: ออนไลน์) อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันการใช้ซาร์โค มีการถกเถียงในประเด็นทางศาสนา จริยธรรมและกฎหมาย เพราะหลายประเทศมองว่าเป็นการละเมิดศีลธรรม เกิดความกังวลว่าจะมีการนำไปใช้ในทางที่ไม่เหมาะสม แต่บางประเทศ เช่น สวิตเซอร์แลนด์ ซาร์โคสามารถใช้ได้แต่ต้องอยู่ภายใต้การควบคุมอย่างเข้มงวด โดยอาจมองว่า ซาร์โค เป็นสิ่งของผิดกฎหมาย โดยเฉพาะข่าวการฆ่าตัวตายของหญิงสาวชาวอเมริกัน โดยตำรวจเมืองซาฟเฮาเซน ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ขยายผลจับกุมผู้ที่เกี่ยวข้องกรณีคดีหญิงสาวชาวสหรัฐอเมริกาวัย 64 ปี ใช้แอปซูล ซาร์โค เพื่อทำการการุณยฆาตตนเองกลางป่าลึก (thaipbs.or.th, 2567: ออนไลน์)

ปัจจุบันการการุณยฆาต เป็นประเด็นที่ต้องการคำตอบทั้งทางด้านสังคม ด้านจริยธรรมศีลธรรม ด้านกฎหมาย รวมถึงทางด้านการแพทย์ ซึ่งทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศต่างมีแนวคิดที่จะพยายามผลักดัน ในเรื่องนี้เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศยุโรป ที่ให้ความสำคัญต่อสิทธิและเสรีภาพของบุคคล จึงมีความพยายามที่จะให้การการุณยฆาตเป็นเรื่องที่ได้รับการรับรอง และถูกต้องตามกฎหมาย ทั้งนี้ก็ยังคงมีการต่อสู้ทางจริยศาสตร์มาตลอดอย่างต่อเนื่องซึ่งถกเถียงในประเด็นความถูกต้องในเชิงจริยธรรมว่า ทำการุณยฆาตถือว่าเป็นบาปหรือไม่ การุณยฆาตในมุมมองของพระพุทธศาสนา สามารถศึกษาได้จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเริ่มจากการศึกษาเรื่อง “การุณยฆาตในสังคมไทยและเกณฑ์การตัดสินในพระพุทธศาสนา” โดยในงานวิจัยนี้ได้นำเอาหลักชีวิตเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่สุด เกณฑ์ในการตัดสินองค์ปาณาติบาต หลักพรหมวิหารธรรม มโนทัศน์เรื่องความตาย และหลักกรรมซึ่งเป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้เป็นเกณฑ์และกรอบในการศึกษา ซึ่งได้ผลสรุปว่า การุณยฆาตนั้นไม่ว่าจะทำด้วยความหวังดีเพียงใด และมีความต้องการที่จะกระทำกับบุคคลใดก็ตาม พุทธศาสนาก็คือว่าเป็นการฆ่าคน โดยไม่สามารถหักล้างให้การุณยฆาตเป็นสิ่งที่ชอบด้วยศีลธรรมได้ เพราะเป็นจริยธรรมทางพุทธศาสนาที่เด็ดขาดตายตัว (พระมหาชูชาติ ญาณวีโร, 2556) เช่นเดียวกับการศึกษาของ พระครูอาทรกิจจานุรักษ์ และคณะ ได้นำเสนอการศึกษาหลักคำสอนของศาสนาพุทธที่เกี่ยวข้องกับการการุณยฆาต โดยสรุปว่า การการุณยฆาตนั้นเป็นบาป ด้วยเหตุผลที่ว่า ไม่ปฏิบัติตามหลักคำสอนของ พระพุทธเจ้า ศีล 5 ข้อแรกว่าด้วย ปาณาติบาต ที่ไม่ให้ฆ่าหรือทำลายชีวิตของทั้งตนเอง และผู้อื่น ไม่ว่าจะด้วยความจงใจก็ดี ประมาทก็ดี ล้วนแต่เป็นเรื่องที่ผิดศีลธรรมในข้อที่ 1 ในหลักเบญจศีล (พระครูอาทรกิจจานุรักษ์และคณะ, 2561 : 421-434) แต่ทั้งนี้จากงานวิจัยทั้งสองนั้นมุ่งเน้นที่การฆ่าชีวิตของผู้อื่นทำให้ผิดหลักศีลข้อปาณาติบาต ส่วน ซาร์โค (Sarco) เป็นอุปกรณ์ที่ใช้ในการฆ่าตัวเอง ซึ่งอาจไม่เข้าเกณฑ์ของการกระทำปาณาติบาตได้ทั้งหมด อย่างไรก็ตามนอกจากนี้ พระไพศาล วิสาโล ได้ให้ความคิดเห็นการุณยฆาตในมุมมองพระพุทธศาสนา ว่า “การทำการุณยฆาต เหตุผลส่วนใหญ่ต้องการอธิบายว่า การมีชีวิตอยู่ต่อไปของผู้ป่วย ไม่มีประโยชน์แล้ว เป็นการอยู่อย่างไร้ศักดิ์ศรี เพราะนอกจากเจ็บปวดทุกข์ทรมาน แล้วยังไม่สามารถพึ่งตนเองได้ มองในแง่ของหลักมนุษยธรรมการช่วยให้ผู้ป่วยจบชีวิตโดยเร็ว ย่อมเป็นสิ่งที่ดีเพราะทำให้เขาพ้นจากความทุกข์ ความเจ็บปวด แต่พระพุทธศาสนาถือว่าชีวิตนั้นมีคุณค่า トラบใดที่เรายังมีลมหายใจอยู่ แม้เจ็บป่วยเพียงใดก็ยังสามารถทำสิ่งดี ๆ ให้เกิดขึ้นได้ อย่างน้อยกับจิตใจของตน เช่น การทำจิตใจให้สงบด้วยการน้อมใจนึกถึงสิ่งดีงาม หรือทำสมาธิภาวนา และบุคคลผู้นั้นยังสามารถเรียนรู้จากความเจ็บป่วย โดยใช้ความเจ็บป่วยเป็น เครื่องมือสอนธรรม ให้เห็นความจริงของชีวิตอย่างชัดเจนว่า ชีวิตนั้นไม่เพียง เป็นทุกข์ ไม่อยู่ในอำนาจของเรา ซึ่งหลายคนที่เห็นความจริงดังกล่าว สามารถทำใจ

ปล่อยวางจากความเจ็บปวดได้ คือ สามารถอยู่กับความเจ็บปวดได้โดยไม่ต้องทุกข์ใจ เพราะเห็นว่ามีเป็นธรรมดาของสังขารของมนุษย์” (พระไพศาล วิสาโล, 2554: ออนไลน์)

ปัจจุบันทั่วโลก มีเพียง 11 ประเทศที่มีกฎหมายรองรับการทำการุณยฆาต ทั้งการทำด้วยตัวผู้ป่วยเองและการให้แพทย์ช่วยเหลือ ประกอบด้วย เบลเยียม เนเธอร์แลนด์, ลักเซมเบิร์ก, สวิตเซอร์แลนด์, ออสเตรเลีย, แคนาดา, โคลัมเบีย, สหรัฐอเมริกา, เยอรมนี, ญี่ปุ่น และอินเดีย โดยมีเพียงสวิตเซอร์แลนด์เท่านั้น ที่อนุญาตให้ชาวต่างชาติเดินทางเข้ามาขอรับการทำการุณยฆาต คือ Dignitas Suicide Clinic ซึ่งสามารถเลือกได้ว่าจะจบชีวิตตนเองได้ตามใจ (ทิพากร ไชยประสิทธิ์ อ้างใน พระครูวิจารณ์โกศล, 2566: 48) และจะเห็นได้จากหลายประเทศได้จัดตั้งกลุ่มหรือสมาคมเพื่อเรียกร้องให้รัฐอนุญาตให้กระทำการุณยฆาตได้ โดยสมาคมเหล่านี้ได้เริ่มจากการทำการุณยฆาตแบบสมัครใจก่อน เพราะเห็นว่าในบรรดาการุณยฆาตแบบต่าง ๆ แบบสมัครใจนี้มีเหตุผลสนับสนุนมากที่สุดเพราะเป็นสิทธิที่ผู้ป่วยสามารถตัดสินใจในชีวิตของตนเองได้ ซึ่งเป็นสิทธิที่จะตาย เป็นเหตุผลด้านสิทธิส่วนบุคคล นอกจากนี้จะเป็นที่น่าสังเกตว่าปัจจุบันปัญหาเรื่องการุณยฆาตได้ถกเถียงกันด้วยเรื่องจริยศาสตร์ว่า การุณยฆาตผิดศีลธรรมหรือไม่ เนื่องจากประเทศตะวันตกได้รับอิทธิพลจากคริสต์ศาสนา และได้คำตอบออกมาสุดขั้วว่า ผิดแน่นอน ทำให้คำตอบนี้สร้างความอึดอัดใจ ความกังวลใจกับบุคคลที่ต้องทำงานใกล้ชิดกับผู้ป่วย คนเหล่านี้คิดว่าทำไมการุณยฆาตจึงเป็นบาปในเมื่อความตายเท่านั้น ที่จะช่วยให้คนไข้ที่เจ็บป่วยอย่างหนักนั้น จะหลุดพ้นไปจากสภาพที่ทรมานอย่างแสนสาหัสนั้น จึงมีบางกลุ่มที่คัดค้านหลักการในศาสนาคริสต์ ยังมีคนจำนวนไม่น้อยที่ต้องทรมาน ด้วยโรคที่ไม่มีทางรักษา แต่ไม่สามารถหนีไปจากภาวะที่ทุกข์ทรมานนั้น

ในมุมมองของพระพุทธศาสนา ถือว่ามนุษย์ย่อมมีสิทธิในชีวิตของตนเอง ได้แก่ สิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ต่อไปและสิทธิที่จะตัดสินใจตาย ซึ่งคนทั่วไปมักเห็นแต่สิทธิของการมีชีวิตอยู่เพียงอย่างเดียว แต่ที่จริงแล้ว มนุษย์ยังมีสิทธิที่จะตาย เมื่อบุคคลเห็นว่าตนเองไม่สามารถทนอยู่ในสภาวะแบบนั้นได้อีกต่อไป ศาสนาแบบเทวนิยม ซึ่งนับถือเทพเจ้า เชื่อว่าสิทธิที่จะตายไม่ได้เป็นของมนุษย์ เพราะว่ามันไม่ใช่เจ้าของชีวิต แต่เป็นพระเจ้าหรือเทพเจ้าที่เป็นเจ้าของชีวิตมนุษย์ ดังนั้น มนุษย์จึงไม่มีสิทธิที่จะฆ่าตัวตาย เพราะถือว่าเป็นการทำลายสมบัติของพระเจ้า แม้ว่าพุทธศาสนาจะเห็นว่า การฆ่าตัวตายเป็นสิ่งที่ไม่ใช่คำตอบ ไม่ใช่สิ่งที่ควรสนับสนุน ไม่ใช่ความดี และไม่ใช่การแก้ปัญหาชีวิตในทางที่ถูกต้อง แต่พระพุทธศาสนาก็ไม่ประณามบุคคลผู้ที่ตัดสินใจฆ่าตัวตาย ในวินัยบัญญัติของพระสงฆ์ แม้จะมีการเอาผิดภิกษุที่ฆ่าตัวตายแต่ไม่สำเร็จ แต่ความผิดนั้นก็เป็นเพียงอาบัติทุกกฏซึ่งอาบัติเบาที่สุด และที่ทรงเอาผิดก็ไม่ใช่เพราะการฆ่าตัวตาย แต่เพราะการฆ่าตัวตายเป็นวิธีที่อาจทำให้คนอื่นอาจได้รับอันตรายต่างหาก (พระไตรปิฎกภาษาบาลี เล่ม 1 ข้อ

176-179: 432) และเป็นที่น่าสังเกตว่าเมื่อพระพุทธองค์ ทรงพบว่าภิกษุฆ่าตัวตายจะทรงตำหนิว่าการกระทำนี้ไม่สมควรแก่สมณเพศเท่านั้น (พระไตรปิฎกภาษาบาลี เล่ม 1 ข้อ 179: 458) ด้วยเหตุที่พระพุทธศาสนามีท่าทีที่ไม่ประณามคนที่ฆ่าตัวตาย ก็เพราะถือว่ามนุษย์ทุกคนเป็นเจ้าของชีวิตตนเอง ในฐานะที่บุคคลเป็นเจ้าของชีวิต บุคคลนั้นย่อมมีสิทธิที่จะทำอะไรกับชีวิตตนเองก็ได้ ทั้งนี้ข้อแม้ว่าการกระทำนั้นต้องไม่เป็นการละเมิดสิทธิผู้อื่น

ซาร์โค (Sarco) การรณยฆาตกับหลักปาณาติบาต

ในหลักเบญจศีล หรือ ศีล 5 ซึ่งเป็นหลักพื้นฐานของพระพุทธศาสนา ในข้อที่ 1 ปาณาติบาต งดเว้นจากการฆ่าหรือทำลายชีวิตของตนและผู้อื่น เป็นสิ่งที่ผิดศีลธรรม แต่กรณีของซาร์โค (Sarco) เป็นการใช้อุปกรณ์เพื่อฆ่าตนเอง อาจต้องพิจารณาในมุมมองที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งอาจไม่รวมอยู่ในการผิดศีลข้อปาณาติบาต หากแต่การรณยฆาต ฆ่าผู้อื่นนั้นถือว่าเป็นการผิดปาณาติบาต เพราะทำให้ชีวิตผู้อื่นสิ้นไป พระพุทธองค์ตรัสไว้ชัดเจนว่า การที่จะได้อัตภาพมาเป็นมนุษย์มี อาการครบ 32 ถือเป็นเรื่องยาก จึงต้องรักษาชีวิตให้ดีที่สุด พระพุทธศาสนาจึงให้ความสำคัญกับชีวิตของมนุษย์ ดังพุทธวจนะหนึ่งว่า “ให้บุคคลพึงสละทรัพย์สินสมบัติเพื่อรักษาอวัยวะ ให้บุคคลพึงสละอวัยวะเพื่อรักษาชีวิต” และ “ตราบใดที่ยังมีชีวิตอยู่ตราบนั้นชีวิตก็ยังมีค่า ไม่ควรที่ใครจะไปตัดรอนแม้ว่าชีวิตนั้นกำลังจะตายก็ตาม หากไปเร่งเวลาตายเร็วขึ้นแม้จะเพียงแควินาทีเดียวก็เป็นบาป ซึ่งเมื่อพิจารณาหลักการพรากชีวิตในทางพระพุทธศาสนา คือ การกระทำนั้นจะต้องครบองค์ประกอบ 5 ประการ ดังนี้ 1) สัตว์นั้นเป็นสัตว์ที่มีชีวิต 2) บุคคลรู้ว่า สัตว์นั้นมีชีวิต 3) บุคคลมีจิตคิดจะฆ่า 4) บุคคลมีความพยายามจะฆ่า 5) สัตว์ตายด้วยความพยายามของบุคคลนั้น นอกจากนี้ ความเพียรพยายามในการกระทำปาณาติบาตนั้นอีก มีอยู่ 6 ประการ ได้แก่ 1) สังหารด้วยตนเอง 2) ใช้ผู้อื่น หรือใช้วาจาสั่งหาร 3) ใช้อาวุธสั่งหาร 4) สังหารด้วยหลุมพราง 5) สังหารด้วยวิชาคุณ 6) สังหารด้วยฤทธิ์ (พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต), 2559) ดังนั้นสรุปได้ว่า การรณยฆาตจึงถือว่าผิดศีลข้อที่ 1 ในหลักศีล 5 เพราะครบองค์ประกอบแห่งปาณาติบาต แต่ ซาร์โค (Sarco) เป็นการฆ่าตัวเอง ซึ่งอาจไม่เข้าข่ายของการองค์แห่งปาณาติบาต อย่างไรก็ตาม สมภารพรหมทา ได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับหลักปาณาติบาตของการรณยฆาตไว้ว่า ถ้าสังคมสามารถแสดงให้เห็นว่ามีความจำเป็นที่จะต้องทำ (การรณยฆาต) ที่ต้องแลกระหว่างการผิดศีลธรรมกับประโยชน์ที่มากกว่าก็อาจจะทำได้ แต่ก็ไม้อาจหักล้างให้การรณยฆาตกลายเป็นสิ่งที่ไม่ผิดศีลธรรมได้ (สมภารพรหมทา, 2535 : 180) โดยเฉพาะการรณยฆาตกับเด็กแรกเกิดที่พิการทางสมองอย่างรุนแรง และคนไข้ที่ไม่มีทางรักษา โดยทั้งคู่อยู่ในสภาพหลับนินด์และไม่สามารถตัดสินใจในชีวิตของตนเองได้ พุทธศาสนาเห็นว่าถ้าไม่มีทางรักษาจริง ๆ ก็สามารถทำการรณยฆาตแก่คนเหล่านี้ได้โดยถือเป็น

“บาปที่จำเป็น” เพราะพุทธศาสนาสื่อว่าการมีชีวิตอยู่นานในทางชีวภาพนั้นไม่ใช่สิ่งสำคัญ การรู้จักใช้ชีวิตให้เป็นประโยชน์ต่างหาก คือ คุณค่าทางจริยธรรมที่แท้จริง (สมภาร พรหมทา, 2535 : 182) แต่ในกรณีนี้ แม้ศีลธรรมอริยฐาน พรบันดาลชัย กลับเห็นว่า แม้จะอ้างว่าเป็นบาปที่จำเป็น ไม่ได้หมายความว่าบาปนั้นไม่ใช่ความผิด บาปนั้นยังคงมีผลเสมอตามกฎหมายแห่งกรรม เป็นการฆ่าด้วยเจตนาที่อาจผ่อนหนักให้เป็นเบาได้ แต่ก็ไม่สามารถหักล้างให้การุณยฆาตเป็นสิ่งที่ไม่ผิด (แม้ศีลธรรมอริยฐาน พรบันดาลชัย, 2563 : 55) ในส่วนของผู้เขียนเองเห็นว่า การุณยฆาต แม้จะกระทำด้วยความเมตตา หรือกระทำด้วยความปรารถนาดี ก็จัดเป็นปาณาติบาต เพราะเป็นการทำให้สิ้นไปของชีวิตของผู้อื่น แม้จะเป็นการทำให้ตายด้วยเหตุผลที่อ้างถึงความจำเป็นที่จะต้องทำตาม

กรณีของเทคโนโลยี ซาร์โค (Sarco) แคลปซูลการุณยฆาต นั้น หากมองในมุมของพุทธศาสนา จัดเป็นการกระทำอัตวินิบาต หมายถึง การฆ่าตัวตาย เพื่อหนีจากความทุกข์ทรมาน ซึ่งในพุทธกาลก็มีการฆ่าตัวตายของพระโคธิกะ กล่าวคือ พระโคธิกะมีโรคประจำตัว โรคเรื้อรังที่รักษายาก ท่านเห็นว่า คติ (ทางไปหลังจากตายแล้ว) ของผู้ใดมันไม่แน่นอน จึงดำริจะเชือดคอตนเอง โดยขณะที่เชือดก็เจริญวิปัสสนาจนบรรลุเป็นพระอรหันต์ไปด้วย ไม่มีความอาลัยในชีวิต นิพพานพร้อมกับการสิ้นลมหายใจซึ่งพุทธปรัชญาเถรวาทมองว่าไม่เป็นปาณาติบาต หรืออาบัติปาราชิก เพราะการตายของท่าน คือ การตัดกิเลสของผู้ที่อบรมปัญญามาก เป็นตัวอย่างที่พระภิกษุในพุทธศาสนาต้องการปฏิบัติธรรมสำคัญกว่าชีวิตตนเอง และเห็นคุณค่าการรักษาธรรมะประเสริฐกว่าการรักษาชีวิต พระพุทธเจ้าทรงห้ามการฆ่าผู้อื่น หากล่วงละเมิดต้องอาบัติปาราชิก แต่มิได้บัญญัติเป็นข้อห้ามการฆ่าตัวตายของภิกษุ อย่างไรก็ตาม การฆ่าตัวตายก็ไม่อาบัติหนักจนถึงปาราชิก แต่ท่านก็ห้ามและปรับอาบัติรองลงมา คือ หากฆ่าตัวตายสำเร็จ ต้องอาบัติอุลลัจจัย ถ้าพยายามฆ่าแต่ฆ่าไม่สำเร็จปรับอาบัติทุกกฏ (พระมหาสุรชัย ขยาภิวัตโน, 2560 : 146-148) และเมื่อหากพิจารณาปาณาติบาตจากการศึกษาของ อำนาจ ยอดทอง ซึ่งได้นำเสนอเรื่อง ปาณาติบาตในเบญจศีล วิเคราะห์การใช้เครื่องจักรและโปรแกรมการฆ่าสัตว์ ว่าเป็นการผิดปาณาติบาต 2 กรณี คือ กรณีที่ 1 การใช้เครื่องจักรฆ่าสัตว์ในโรงฆ่าสัตว์ มีผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่ 1) ผู้ออกแบบและผลิตเครื่องจักร 2) ผู้ซื้อหรือเจ้าของโรงงาน และ 3) คนงานที่ใช้เครื่องจักร กรณีที่ 2 การใช้โปรแกรมการฆ่าสัตว์ มีผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่ 1) ผู้ออกแบบและผลิตโปรแกรมฆ่า 2) ผู้ซื้อโปรแกรมไปใช้ และ 3) คนงานที่ควบคุมการใช้โปรแกรม ซึ่งพระพุทธศาสนามีมุมมองต่ออาชีพการงานนี้ 5 ประการ คือ 1) การงดเว้นหรือไม่ประกอบอาชีพที่ผิดศีลธรรมนี้ 2) ถ้าไม่มีทางเลือก ผู้กระทำต้องระลึกเสมอว่า มันเป็นอาชีพที่ผิดศีลธรรม 3) ไม่ปฏิบัติด้วยมิจฉาทิฎฐิ 4) ไม่พึงยินดีในขณะปฏิบัติหน้าที่ และ 5) หากมีทางเลือกอื่น ควรออกจากการประกอบอาชีพนี้ (อำนาจ ยอดทอง, 2565 : 126) จากที่กล่าวมาผู้เขียนเห็นว่า หากพิจารณาตามนี้ ซาร์โค (Sarco) แคลปซูลการุณยฆาต จึงจัดว่าเป็นเครื่องมือแห่งการประกอบปาณาติบาต เป็นเครื่องที่ประหัต

ประหาร ผู้ที่เกี่ยวข้องย่อมต้องมีส่วนแห่งปาณาติบาตนั้นตามเหตุปัจจัย การฆ่าตัวตายจึงจัดเป็นกิเลสต้นหาประเภทหนึ่ง คือ วิภวตัณหา การไม่ยอมมีไม่ยอมเป็น ดังนั้นจิตที่กำลังจะฆ่าตัวตายจึงเป็นจิตที่ไม่บริสุทธิ์ เป็นไปได้ว่าอาจต้องไปเกิดในทุคติภูมิ นอกจากนี้ เทียมจิตร พวงสมจิตร ยังได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการฆ่าตัวตายว่าเป็นบาปหรือไม่ โดยสรุปว่า การฆ่าตัวตายมีความย้อนแย้งกันในประเด็นของการเป็นบาปกรรมหรือไม่เป็นบาปกรรม เพราะเป็นเรื่องที่ไม่ผิดศีลแต่ผิดธรรม กล่าวคือการฆ่าตัวตายนั้นไม่ผิดศีลข้อปาณาติบาต แต่ผิดธรรม เพราะการฆ่าตัวตายในบุคคลทั่วไปนั้น แสดงให้เห็นว่าบุคคลผู้นั้นยังคงมีกิเลสคือเครื่องเศร้าหมองในจิตใจ ได้แก่ ความโกรธ ความหลง ที่สำคัญคือยังมีตัณหาที่เรียกว่า วิภวตัณหา ความไม่ยอมมีไม่ยอมเป็นเกิดขึ้นในจิตใจขณะที่จะฆ่าตัวตาย ทำให้อาจต้องไปเกิดในทุคติ นอกจากนี้ท่าทีของพระพุทธเจ้ามีทั้งทรงดำหนิและมีได้ทรงดำหนิ แต่ชาวพุทธนั้นมีความเชื่อที่สืบทอดต่อ ๆ กันมาว่า การฆ่าตัวตายเป็นบาปกรรมหนักทำให้ต้องตกนรกเมื่อตายไปแล้ว การศึกษาเรื่องอติวินาต จึงควรพิจารณาอย่างรอบด้าน ทั้งทางวิชาการ ความเข้าใจในธรรมะ และการปกป้องสังคมตามแนวทางของพระพุทธเจ้าที่ทรงวางไว้ โดยการแก้ไขปัญหาการฆ่าตัวตาย พระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้เจริญอานาปานสติ มีสมาธิเพื่อทำจิตให้สงบ มีสติและเป็นอาณิสสสมาททำให้บาปอกุศลหายไปได้ (เทียมจิตร พวงสมจิตร, 2561 : 109-148)

การุณยฆาตกับกฎแห่งกรรม

การที่แพทย์หรือผู้รักษาอาการเจ็บป่วย ตัดสินใจทำการุณยฆาตแก่ผู้ป่วย ในความเห็นของพระพุทธศาสนา ถือว่าอาจเป็นการฝืนกฎแห่งกรรมที่บุคคลนั้นพึงจะได้รับ ซึ่งพุทธศาสนาสอนว่า การที่บุคคลเจ็บปวดทรมานด้วยโรคร้ายที่ไม่สามารถทางรักษาได้นั้นที่ เป็นปรากฏการณ์ที่บุคคลนั้นพึงได้รับจากผลกรรมของตน ซึ่งได้ทำกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเอาไว้ เรียกว่า วิบากกรรม ดังนั้นการที่บุคคลนั้นต้องตกอยู่ในสภาพแห่งความทุกข์ทรมานจากโรคร้ายไข้เจ็บ ก็เพราะผลแห่งกรรมกำลังให้ผลกับบุคคลนั้น การทำการุณยฆาต จึงเป็นเหมือนการบิดเบือนผลของวิบากกรรมที่บุคคลนั้นพึงเสวย อาจเป็นผลกรรมที่บุคคลผู้นั้นได้กระทำมาตั้งแต่ในอดีตชาติ ซึ่งไม่อาจทราบได้ว่าเป็นกรรมในเรื่องใด การปล่อยให้บุคคลนั้นได้รับผลวิบากกรรม โดยไม่ไปทำการุณยฆาต จึงเป็นเหมือนการปล่อยให้ชีวิตของบุคคลนั้นเป็นไปตามยถากรรม จนกว่าจะสิ้นสุดผลแห่งวิบากกรรมของบุคคลนั้น

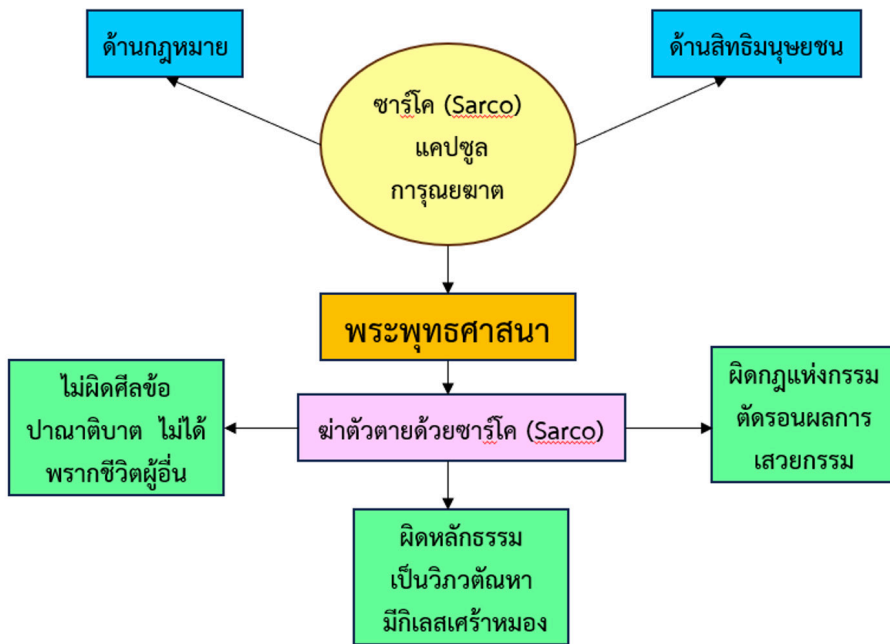
การกระทำการุณยฆาตนั้นพระพุทธศาสนาได้มีเหตุการณ์เป็นกรณีศึกษา และได้ให้ข้อตัดสินในสิ่งที่เกิดขึ้นโดยมีในพระบาลีว่า มีภิกษุจำนวนหนึ่งพึงพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าที่ว่าด้วยสภาพของร่างกายที่เปื่อยเน่า จนเกิดความสังเวชในจิตใจอย่างยิ่งยวด ในบรรดาภิกษุเหล่านั้นบางส่วนได้ฆ่าตัวตาย แต่บางส่วนได้ขอร้องให้คนอื่นช่วยฆ่าตนเอง (พระไตร

ปิฎกภาษาบาลี เล่ม 1 ข้อ 176: 420) จะเห็นว่าพระพุทธองค์ไม่ได้เห็นสมควรในการขออนุญาต เพราะการกระทำในลักษณะนี้ แสดงถึงความทุกข์เวทนาของภิกษุผู้ปรณาคความตายเพราะเห็นถึงความเจ็บป่วย และเกิดสงสารแต่ใช้พิจารณาของตนเองคิดว่าเขาต้องการตาย พระพุทธศาสนา จึงเห็นว่าการฆ่าคนไม่ว่าจะในสถานการณ์ใดเกิดจากธรรมชาติอันชั่วร้าย ถือได้ว่าบุคคลนั้นได้กระทำการอันเป็นอกุศลแล้ว ซึ่งถือว่าเป็นบาปเสมอ และเมื่อเป็นบาปผู้ฆ่าต้องรับผิดชอบทางศีลธรรมต่อการฆ่านั้น การฆ่าตัวตายไม่ผิดศีลข้อปาณาติบาต ในส่วนของพระภิกษุ การฆ่าตัวตายไม่ผิดศีลปาราชิกสิกขาบทข้อที่ 3 (พระไตรปิฎกภาษาบาลี เล่ม 1 ข้อ 176-179: 432) และพระพุทธองค์จะทรงตำหนิพระภิกษุฆ่าตัวตายว่า การกระทำนี้ไม่สมควรแก่สมณเพศเท่านั้น (พระไตรปิฎกภาษาบาลี เล่ม 1 ข้อ 179: 458) ทั้งนี้พระพุทธศาสนาจึงถือว่ามนุษย์ทุกคนเป็นเจ้าของชีวิต เมื่อเป็นเจ้าของชีวิตจึงมีสิทธิที่จะทำอะไรก็ได้ในชีวิตของตน โดยต้องไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น ดังนั้นหลักการพระพุทธศาสนา ไม่ให้ความสำคัญของเหตุผลทางจริยธรรมว่าอะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ แต่จะชี้ชัดลงไปเลยว่าสิ่งนี้เป็นสิ่งต้องห้าม สิ่งนี้ไม่ถูกต้อง สิ่งนี้เป็นสิ่งที่ผิดต่อหลักพระธรรมวินัย หากบุคคลใดล่วงละเมิดตามหลักของศีลธรรมนี้แล้ว ก็ถือว่าผู้นั้นกระทำความผิด จึงย่อมมีโทษและบาปกรรม ดังนั้น เรื่องของการทำกรณียฆาต ตามมุมมองพระพุทธศาสนาจึงไม่สามารถยอมรับได้ และไม่สนับสนุนให้มีการออกกฎหมายในเรื่องการกรณียฆาต ทั้งนี้เพราะเป็นเรื่องที่ผิดต่อหลักศีลธรรม ผิดตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา

หลักความเชื่อของสังคมไทยเกี่ยวกับเรื่องกฎแห่งกรรม การที่บุคคลทนทุกข์ทรมานด้วยอาการของการเจ็บป่วย ถือว่าได้ว่าบุคคลผู้นั้นยอมกำลังเสวยผลกรรมที่ตนได้กระทำมา ทั้งอดีตชาติและชาติภพปัจจุบัน การทำกรณียฆาต จึงเหมือนการตัดรอนผลของกรรม ทำให้กรรมนั้นยังไม่สิ้นสุด ต้องตามติดไปในทุกภพทุกชาติ ดังนั้นการทำกรณียฆาตจึงไม่อาจที่จะยอมรับในสังคมไทยได้ แต่อาจยอมรับการตัดสินใจของผู้ป่วยที่จะใช้สิทธิของตนเองว่าจะได้รับการรักษา หรือให้ยุติการรักษาในวาระสุดท้ายของชีวิต ตามมาตรา 12 ของ พ.ร.บ. สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 การกรณียฆาตจึงเป็นประเด็นที่สังคมต้องให้ความสนใจ ร่วมกันศึกษาทั้งหลักทางการแพทย์ หลักศาสนา หลักกฎหมาย หลักสิทธิมนุษยชน โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานไม่สุดโต่งในทางใดทางหนึ่ง มีหลักการวินิจฉัยที่แน่นอนว่าสิ่งใดถูก สิ่งใดผิด เพื่อให้หาแนวทาง ข้อปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสมกับบริบทของแต่ละสังคมต่อไป

องค์ความรู้จากการศึกษา

จากการศึกษา ซาร์โค (Sarco) แคมปูลการุณยฆาต ทำให้ทราบถึงแนวโน้มค่านิยม โดยเฉพาะสังคมตะวันตก ที่ยึดถือในเรื่องสิทธิมนุษยชน ว่ามนุษย์มีสิทธิที่จะตัดสินใจในการฆ่าตัวตายได้ หากบุคคลเผชิญกับโรคภัยไข้เจ็บที่ไม่สามารถรักษาให้หายได้ โดยบางประเทศทางยุโรปอนุญาตให้ทำการุณยฆาตได้อย่างถูกกฎหมาย ในขณะที่ประเทศไทยมี พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.2550 มาตรา 12 ที่ให้สิทธิผู้ป่วยในการกำหนดวิธีการดูแลในวาระสุดท้ายของชีวิต แนวคิดนี้ก่อให้เกิดการถกเถียงในเชิงวิชาการทางกฎหมาย ทางการแพทย์ หลักมนุษยธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางศาสนา ว่าการการุณยฆาตนั้นถือว่าเป็นสิ่งที่ผิดหลักศาสนาหรือไม่ ซึ่งศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม ถือว่าการุณยฆาตเป็นบาปเนื่องจากผิดพระประสงค์ของพระเจ้า ในขณะที่พระพุทธศาสนาถือเอาหลักปาณาติบาตเป็นเกณฑ์ในการพิจารณา หากการุณยฆาตผู้อื่นไม่ว่าจะด้วยสาเหตุใดก็ตามถือว่าผิดศีลข้อที่ 1 เพราะเป็นการทำให้ชีวิตของผู้อื่นสิ้นไป ส่วนการฆ่าตัวตายนั้น พระพุทธองค์มิได้ทรงระบุว่า เป็นบาปหนัก แม้แต่ในครั้งพุทธกาลพระภิกษุที่ฆ่าตัวตายก็ทรงดำเนินและปรับเพียงอาบัติเล็กน้อยเท่านั้น การเกิดขึ้นของเทคโนโลยีซาร์โค (Sarco) แคมปูลการุณยฆาต ในทางพระพุทธศาสนาอาจไม่ถือว่าผิดหลักปาณาติบาต แต่ขัดในเรื่องกฎแห่งกรรม เพราะหนีผลกระทบที่บุคคลกำลังเสวยอยู่ด้วยทุกขเวทนา แม้ไม่ผิดศีล แต่เป็นการผิดธรรม เพราะการฆ่าตัวตายเป็นวิภวตัณหา ภายในจิตใจของผู้นั้นมีแต่ความเศร้าหมอง ไม่สงบสุข จิตดวงสุดท้ายจึงอาจส่งผลให้ไปเกิดในทุคติได้ บทความนี้ จึงชี้ให้เห็นว่าการใช้ ซาร์โค (Sarco) แคมปูลการุณยฆาตในมุมมองพระพุทธศาสนา ไม่เป็นการผิดศีล แต่เป็นการผิดธรรม ซึ่งสามารถสรุปองค์ความรู้จากการศึกษาเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการศึกษา

สรุป

การเกิดขึ้นของนวัตกรรมเทคโนโลยี แคปซูล การณยฆาต ที่ชื่อ ซาร์โค (Sarco) ซึ่งผ่านการรับรองทางกฎหมายจากประเทศสวิตเซอร์แลนด์นั้น ถือเป็นความท้าทายในเรื่องของจริยศาสตร์ที่ต้องหาเหตุผลมาอธิบายถึงสิทธิในการตัดสินใจเพื่อจบชีวิตของตนเอง เพราะไม่สามารถที่จะทนอยู่มีชีวิตอันเนื่องมาจากสภาพความเป็นทุกข์ทั้งทางร่างกายที่เกิดจากโรคร้ายไข้เจ็บที่ไม่มีวันรักษาให้หายขาด หรือโรคร้ายทางจิตใจที่ไม่สามารถยอมรับการมีชีวิตอยู่ต่อไปได้ มนุษย์มีสิทธิในชีวิตของตนเองจริงหรือ? จะขัดต่อหลักจริยศาสตร์ในศาสนาของตนเองอย่างไร? ล้วนแต่เป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมของบุคคลผู้นั้น อย่างไรก็ตามพระพุทธศาสนามีมุมมองในเรื่องนี้ กล่าวคือ ในเรื่องของการณยฆาตทั้งทางตรง หรือทางอ้อม ในการฆ่าผู้อื่นแม้จะเกิดด้วยความเมตตา หรือเหตุผลใดก็ตามก็ล้วนแต่ผิดหลักศีลธรรมข้อที่ 1 คือปาณาติบาตทั้งสิ้น เพราะทำให้ชีวิตผู้อื่นสิ้นไป แต่ในขณะเดียวกัน ซาร์โค (Sarco) เป็นอุปกรณ์ที่ใช้เพื่อฆ่าตัวเอง จึงไม่เข้าองค์ประกอบของหลักปาณาติบาต เพราะมนุษย์มีสิทธิในชีวิตของตนเองที่ไม่ขัดต่อสิทธิของผู้อื่น แต่การฆ่าตัวเองด้วย ซาร์โค (Sarco) นั้นผิดธรรม คือบุคคลผู้ที่ฆ่าตัวตายนั้นยังมีกิเลสในจิตใจ มี

วิภาวดี วัฒนา ความไม่ยอมมีอยากเป็น จึงเป็นเหตุให้ไปสู่ทุกคติได้ นอกจากนี้ในมุมมองของกฎแห่งกรรม การทำกรณียฆาตเหมือนเป็นการไปแทรกแซงผลของกรรมที่กำลังให้ผลกับบุคคลผู้นั้น ทั้งนี้ผู้เขียนเห็นว่าการฆ่าตัวตายด้วย ชาร์โค (Sarco) ไม่ได้เป็นการยุติกรรมที่ตนเองต้องเสวยผล หากแต่ผลกรรมที่ตนเองต้องได้รับในชาตินี้ก็จะยังคงติดตามไปเป็นเศษกรรมในชาติภพต่อไป พระพุทธศาสนาจึงคัดค้านในเรื่องของการกรณียฆาต แต่ด้านแนวความคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนกลับมองเห็นถึงศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่มีศักยภาพในการเลือกตัดสินใจในชีวิตของบุคคล ซึ่งปัจจุบันกำลังได้รับอิทธิพลอย่างยิ่งในประเทศตะวันตก แม้แต่ประเทศไทยก็เริ่มมีแนวคิดยอมรับการตัดสินใจของผู้ป่วย ตามมาตรา 12 ของ พ.ร.บ. สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.2550 ที่จะใช้สิทธิของตนเองว่าจะได้รับการรักษา หรือให้ยุติการรักษาในวาระสุดท้ายของชีวิต

ดังนั้น ชาร์โค (Sarco) แคปซูลการกรณียฆาต เครื่องมือเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ที่อยากจบชีวิตของตนเอง แม้จะเป็นผลผลิตสำคัญของมนุษย์ให้มีทางเลือกในสิทธิคุณค่าของชีวิตตนเอง เพื่อแสดงให้เห็นเสรีภาพในการตัดสินใจของบุคคลแต่ก็ไม่สอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และที่สำคัญการจบชีวิตของตนเองในทางพระพุทธศาสนา คือการหนีผลแห่งกรรมที่ตนเองเสวยอยู่ ชาร์โค (Sarco) แคปซูลการกรณียฆาต จึงอาจไม่ผิดหลักปาณาติบาต เพราะไม่ได้ใช้ฆ่าผู้อื่น แต่เป็นการตัดสินใจใช้อุปกรณ์นี้ฆ่าตัวเอง แต่อย่างไรก็ตาม การใช้ ชาร์โค (Sarco) นั้น ผิดธรรมในแง่ของการที่ผู้ฆ่าตัวตายนั่น ยังมีกิเลสเครื่องเศร้าหมองภายในจิตใจ ยังมีวิภาวดี วัฒนา ความไม่ยอมมีอยากเป็น อาจส่งผลให้ไปสู่ทุกคติภูมิได้ และในฐานะที่บุคคลเป็นผู้ป่วยทนทุกข์ทรมานด้วยโรคร้ายไข้เจ็บมาเป็นเวลานาน รู้ว่าไม่สามารถรักษาให้หายได้ ก็เป็นที่สามารถจะใช้ ชาร์โค (Sarco) ในการหาทางออกสุดท้าย อย่างไรก็ตามคงต้องมีการพิจารณาใคร่ครวญถึงผลดีผลเสีย หลักคุณธรรมจริยธรรม จารีตประเพณี หลักนิติศาสตร์ และบริบทด้านอื่น ๆ ประกอบการพิจารณา เพื่อให้เกิดข้อสรุปที่ชัดเจน ในประเด็นของการกรณียฆาตกับสังคมไทย สังคมโลก อันจะเป็นข้อตกลงร่วมกันโดยไม่เกิดผลกระทบต่อหลักจริยศาสตร์ของทุกศาสนาและยึดถือปฏิบัติเป็นแนวทางเดียวกันต่อไปและท้ายที่สุดแล้ว หากเราสามารถที่จะมีสติ มีสัมปชัญญะ ระลึกตรึกตรองธรรมะ เจริญอานาปานสติ ไม่ให้กิเลสเกิดขึ้นในจิตใจ ไม่ทำใจให้เศร้าหมอง แคปซูล ชาร์โก (Sarco) จึงไม่จำเป็นสำหรับมนุษย์อีกต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการศึกษาและนำเสนอ ประเด็นการฆ่าตัวตายโดยใช้ซาร์โค (Sarco) แคปซูล การุณยฆาตใน มุมมองของศาสนาอื่น ๆ
2. ควรมีการนำผลการศึกษาค้นคว้านี้ ไปเปรียบเทียบกับมุมมองในด้านทางการแพทย์ และด้านสิทธิมนุษยชน
3. ควรจัดเวทีเสวนาทางวิชาการ เพื่ออธิบายมุมมองของการฆ่าตัวตาย ด้วยซาร์โค (Sarco) แคปซูลการุณยฆาต โดยเชิญนักวิชาการด้านศาสนา ด้านมนุษยชน ด้านกฎหมาย ด้านการแพทย์ เพื่อให้เป็นคำตอบแก่สังคม

บรรณานุกรม

- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. (2548). **พหุลักษณะทางการแพทย์: มุมมองมานุษยวิทยา กับความหลากหลายของวัฒนธรรมสุขภาพ**. พหุวัฒนธรรมทางการแพทย์กับสุขภาพในมิติสังคมวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยา สิริธร.
- ข่าวไทยพีบีเอส. **แคปซูลการุณยฆาตใจหายใหญ่ทำทนายกฎหมายในสวีเดนเซอร์แลนด์**. ออนไลน์เมื่อวันที่ 26 กันยายน 2567. จาก <https://www.thaipbs.or.th/news/content/344645>.
- ทองย้อย แสงสิริขันธ์. (2556). **การุณยฆาตใช้อำนาจอะไรตัดสิน? อ่านว่า กา-รุน-ยะ-คาด**. สืบค้นเมื่อ 8 มกราคม 2566
- เทียมจิตร พ่วงสมจิตร. (2561). ความย้อนแย้งของการฆ่าตัวตายว่าด้วยทัศนะทางวิชาการเชิงพุทธ กับความเชื่อของคนไทยและพุทธทัศนะ. **วารสารไทยคดีศึกษา**. 15(2), 209-248
- ธพิพัฒน์ วรพิพัฒนการกิจ. (2563). การุณยฆาต : สิทธิมนุษยชนที่ควรมีเพื่อคงไว้ซึ่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์. **วารสารพัฒนศาสตร์**. 3(2), 143-176.
- ประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช. (2549). **ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับกฎหมาย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ประพัฒน์พงศ์ สุคนธ์. (2529). การยกเว้นความรับผิดชอบในการทำให้ผู้ป่วยตายด้วยความสงสาร. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระครูวิจารณ์โกศล กนตธมโม. (2566). มุมมองทางพระพุทธศาสนาเรื่องการุณยฆาตในสังคมไทยปัจจุบัน. **วารสารนวังคสัตถุศาสนปริทรรศน์**. 1(2), 48.
- พระครูอาทรกิจจาภิรักษ์ และคณะ (2561). **ศีล 5 กับปัญหาการุณยฆาต Five Precept and Euthanasia**. **วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์**. 3(3), 421-434.

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2559). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. (พิมพ์ครั้งที่ 34). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2559). **พุทธธรรมฉบับปรับขยาย**. (พิมพ์ครั้งที่ 46). กรุงเทพมหานคร: สหธรรมมิก.
- พระไพศาล วิสาโล. **การุณยฆาตในมิติพระพุทธศาสนา**. สืบค้นเมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566. จาก <https://www.visalo.org/columnInterview/5409Image.htm>
- พระมหาชูชาติ ญาณวีโร (บุญศรี). (2556). การุณยฆาตในสังคมไทยและเกณฑ์การตัดสินในพระพุทธศาสนา Euthanasia in Thai Society and It's Justification according to Buddhism. **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. บัณฑิตวิทยาลัย, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา.
- พระมหาสุภวิชัย ปภสฺสโร. (2564). การุณยฆาต : บริบทสังคมไทยและพุทธจริยศาสตร์. **วารสารมจร** เลย. 2(1), 40-50.
- พระมหาสุรชัย ชยาภิวฑฒโน. (2560). พุทธจริยศาสตร์ ว่าด้วยปาณาติบาต. **วารสารรามคำแหง ฉบับมนุษยศาสตร์** 36(1), 139-160.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- แม่ชีธรรมอริชฐาน พรบันดาลชัย. (2563). ข้อโต้แย้งเรื่องการุณยฆาตในสังคมปัจจุบัน. **วารสารวิชาการสถาบันพัฒนาพระวิทยากร**. 3(2), 47-58.
- ศาสนจักรของพระเยซูคริสต์แห่งวิสุทธิชนยุคสุดท้าย. (ม.ป.ป.). **การุณยฆาตและการยืดชีวิต**. สืบค้นเมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566. จาก <https://news-th.churchofjesuschrist.org>
- สถาบันเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. (2544). **การสัมมนาเรื่อง “พินัยกรรมชีวิต”**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สถาบันเวชศาสตร์ กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. (2557). **รายงานสรุปผลโครงการสัมมนา “สิทธิในการตาย (Living Will)”**. กรุงเทพมหานคร : โรงพยาบาลสงฆ์.
- สมภาร พรหมทา. (2535). **พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พุทธชาด.
- อาบีดิน พัสด. (ม.ป.ป.). **การุณยฆาต**. สืบค้นเมื่อวันที่ 8 เมษายน 2566. จาก <https://www.islammore.com/view>
- อำนาจ ยอดทอง. (2565). ปาณาติบาตในเบญจศีล : วิเคราะห์การใช้เครื่องจักรและโปรแกรมฆ่าสัตว์. **วารสารวิจัยธรรมศึกษา**. 5(1), 126-138.

Kimberly Holland, 2019 Kimberly Holland. (31 May 2019). **Euthanasia: Understanding the fact. Retrieved January 13, 2023**, From Website : <https://www.healthline.com/health/what-is-euthanasia>

พระสงฆ์กับการส่งเสริมสวัสดิการสังคมของหน่วยอบรมประชาชนประจำ ตำบลโหล่งขอด อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ ประจำปี 2565

The Monk and Their Enhancing Social Welfares of Long Khod Phrao District,
Chiang Mai Province A.P.T. 2565

พระมหาธัมมจารี ปุณฺณธมฺโม (จารินทร์)

Phramaha Thammajari Punyathammo (Jarin)

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

Corresponding Author Email: thammajari07102513@gmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มุ่งเน้นการดำเนินงานของพระสงฆ์ในตำบล โหล่งขอด อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ ในการส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมในหลายมิติ ได้แก่ ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยมีวัตถุประสงค์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ควบคู่กับการพัฒนาสังคม การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ การพัฒนาชุมชน ดังนี้ 1) ด้านสังคม พระสงฆ์จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความสามัคคีในชุมชน ช่วยเหลือผู้ยากไร้และผู้สูงอายุ รวมถึงการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ เพื่อพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน 2) ด้านวัฒนธรรม อนุรักษ์และส่งเสริมประเพณีท้องถิ่น จัดงานเทศกาลที่สำคัญ และสอนหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา 3) ด้านเศรษฐกิจ พระสงฆ์ส่งเสริมการเกษตรกรรม การใช้ทรัพยากรในชุมชน การฝึกอาชีพ และการสร้างรายได้ให้กับชุมชน โดยเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนี้ยังมีการสนับสนุนการสร้างผลิตภัณฑ์ชุมชนและการจัดตั้งกลุ่มอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับชุมชน 4) ด้านสิ่งแวดล้อม มีการรณรงค์ให้ปลูกต้นไม้ รักษาความสะอาดในชุมชน และจัดการขยะอย่างถูกวิธี รวมถึงการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การบวชป่า การสร้างแนวกันไฟ การปลูกป่าทดแทน และการสร้างฝายชะลอน้ำ เพื่อรักษาสมดุลของระบบนิเวศ

การดำเนินงานของพระสงฆ์ทำให้ชุมชนมีความเจริญรุ่งเรือง สามารถพึ่งพาตนเองได้ มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางการรักษาสวัสดิการชุมชนและเชื่อมโยงกิจกรรมพัฒนาชุมชนให้เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต ทั้งนี้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาที่เข้มแข็งและยั่งยืน การดำเนินงานเหล่านี้ยังสนับสนุนการมีส่วนร่วมของทุกภาค

ส่วนในชุมชน เช่น หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน หรือกลุ่มองค์กร ต่าง ๆ เพื่อสร้างความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

คำสำคัญ: การส่งเสริมสวัสดิการสังคม, หน่วยอบรมประชาชน, พระพุทธศาสนา, ชุมชน, ความยั่งยืน

Abstract

This study focuses on the operations of monks in Long Khod Subdistrict, Phrao District, Chiang Mai Province. that promotes social welfare in many dimensions, including social, cultural, economic, and environmental aspects. With the objective of propagating Buddhism. along with social development conservation of natural resources and community development 1) Social aspect: Monks organize activities that promote unity in the community. Helping the poor and the elderly Including the establishment of various groups to develop the potential of people in the community. 2) Cultural aspect: Preserve and promote local traditions. Organize important festivals and teach the principles and teachings of Buddhism. 3) Economics: Monks promote agriculture. Using community resources, vocational training, and generating income for the community by emphasizing the development of the sufficiency economy according to the sufficiency economy philosophy. There is also support for the creation of community products and the establishment of professional groups to increase income for the community. 4) Environmental aspect. There is a campaign to plant trees. Maintain cleanliness in the community and manage waste properly Including conservation and restoration of natural resources, such as forest ordination and building fire breaks. reforestation and construction of water retarding dams to maintain the balance of the ecosystem the work of the monks makes the community prosperous. able to rely on oneself Have a better quality of life and live together in peace The temple is the center of maintaining community welfare and linking community development activities to become part of the way of life. This is in order to achieve the goal of strong and

sustainable development. These operations also support the participation of all sectors in the community, such as government agencies, the private sector, or various organizational groups, to create cooperation in effective and sustainable community development.

Keywords: Promotion of Social Welfare, Public training unit process, Buddhism, community, sustainability.

บทนำ

ประเทศไทยได้นำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ 2555-2559) มาเป็นยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนเพื่อพัฒนาประเทศ โดยเน้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และได้เน้นนำ “หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าภายใต้แนวคิด “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560: ออนไลน์) การจัดสวัสดิการสังคมจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการป้องกันและแก้ไขปัญหาสังคมซึ่งเป็นปัจจัยในการสร้างโอกาสโดยการให้โอกาสกับคนจน คนด้อยโอกาสซึ่งเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นในการลดปัญหาทางสังคมเป็นสิทธิพื้นฐานทางสังคมสร้างโอกาสให้กับคนจนบางกลุ่ม ชดเชยความล้มเหลวของระบบการตลาดและสร้างความสันติสุขให้เกิดแก่ผู้ยากไร้ (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2546: หน้า 71-74) เป็นเสมือนภูมิคุ้มกันและเตรียมความพร้อมเพื่อการพัฒนา และการส่งเสริมความมั่นคงทางสังคม ตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของประชาชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งพาตนเองได้อย่างทั่วถึง เหมาะสม เป็นธรรม และให้เป็นไปตามมาตรฐาน ทั้งด้านการศึกษา สุขภาพอนามัย ที่อยู่อาศัย การทำงานและการมีรายได้ นันทนาการ กระบวนการยุติธรรม และบริการสังคมทั่วไป โดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิที่ประชาชนที่จะต้องได้รับ และการมีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการสังคมทุกระดับ (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมแห่งชาติ, 2563: ออนไลน์) การวางรากฐานที่จะพัฒนาสังคมและชุมชนให้เข้มแข็ง เริ่มจากการจัดตั้งองค์กรโดยคนในชุมชนด้วยความเชื่อ ความศรัทธา จิตวิญญาณสาธารณะมุ่งมั่นเพื่อแก้ปัญหาความทุกข์ยาก ความขัดแย้งและปัญหาภายนอกชุมชน ส่งเสริมระดมความคิด การมองปัญหาในทิศทางเดียวกัน แล้วศึกษาแลกเปลี่ยนกับองค์กรภายนอกชุมชนเพื่อแสวงหาภาวการณ์ร่วมพัฒนา ปรับวิธีการกระบวนการทำงาน กล้าที่จะทดลองเมื่อไม่สำเร็จ เริ่มใหม่ด้วยความหวัง ความตั้งใจ ความไว้วางใจ เอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้การมีส่วนร่วมทุก

ระดับของคนในชุมชน จากจุดเริ่มต้นทั้งหลาย อาจประมวลปัจจัยความสำเร็จโดยมีพระสงฆ์ในฐานะเป็นที่เคารพของชาวบ้านในชุมชนแล้วยังนับว่าเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าในการมีส่วนร่วมพัฒนาสังคม เป็นศูนย์กลางการพัฒนา เป็นตัวแทนของสถาบันพระศาสนาที่มีอยู่คู่กับสังคมไทยมาอย่างช้านาน มีอิทธิพลต่อการกระตุ้นจิตใจหรือแนะนำให้เกิดกิจกรรมในสังคม และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ของสังคม สวัสดิการสังคมโดยรวมในสังคมไทยมีเป้าหมาย 3 ระดับ ได้แก่ การแก้ไขความเดือดร้อนหรือบำบัดรักษาโดยใช้รูปแบบการสงเคราะห์ การป้องกันปัญหาซึ่งเน้นเรื่องการพัฒนาความรู้และการฝึกอบรม การพัฒนาศักยภาพ ความคิดและจิตใจ โดยการพัฒนาให้มีอารยธรรมซึ่งมุ่งให้คนมีสวัสดิการชุมชนขั้นต่ำ คือ การจัดสวัสดิการสังคมที่ครอบคลุมถึงการสงเคราะห์สังคม การประกันสังคมและบริการสังคมโดยภาครัฐ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น องค์การพัฒนาเอกชนและภาคชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการบริการสวัสดิการสังคม โดยการกำหนดยุทธศาสตร์สวัสดิการสังคม การจัดทำนโยบายสวัสดิการสังคม รวมทั้งการมองสวัสดิการสังคมเชิงนโยบายทางสังคมอย่างเป็นองค์รวมโดยใช้คนเป็นศูนย์กลางจึงสามารถป้องกันปัญหาและพัฒนาได้ (อภิญญา เวชชัย, 2546: หน้า 47)

พระสงฆ์จึงมีบทบาทค่อนข้างสูงในการพัฒนาชุมชน โดยนำแบบอย่างและแนวทางที่ดีที่ก่อให้เกิดประโยชน์กับสมาชิกและชุมชนได้อย่างยั่งยืน ดังนั้นพระสงฆ์จึงมีความสำคัญยิ่งในการส่งเสริมสวัสดิการสังคมของหน่วยบรมประชาชนให้คนในชุมชนที่ห่างไกลหน่วยงานของภาครัฐเข้าไปให้บริการไม่ทั่วถึงได้รับสิทธิประโยชน์เท่าเทียมกัน นอกจากพระสงฆ์เป็นที่พึ่งพิงทั้งทางจิตใจและร่างกายของชาวบ้านชนบทที่ยากไร้และห่างไกลการพัฒนาของรัฐ ยังมีที่เป็นศูนย์รวมประชาชนถ้าพระสงฆ์เป็นแกนนำในการพัฒนาจิตใจและวัตถุเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เรื่องนั้นมักได้รับความร่วมมือและความช่วยเหลือจากชาวบ้าน อย่างมีจิตศรัทธาและสามารถประสบความสำเร็จได้โดยง่ายและเสียค่าใช้จ่ายน้อย (ภัทรพร สิริกาญจน, 2540: หน้า 16) สำหรับการจัดสวัสดิการชุมชนโดยองค์กรชุมชนซึ่งมีการจัดสวัสดิการสังคมจากฐานทรัพยากรท้องถิ่น เป็นการจัดสวัสดิการเพื่อทุกคนเน้นการสร้าง ความมั่นคงทางด้านทรัพยากรกายภาพชีวภาพ ได้แก่ การขยายพันธุ์ การดูแลรักษา การเจริญเติบโต รุปลักษณ์ รวมทั้งคุณสมบัติ ความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม หากกระบวนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์และสิ่งใหม่ ๆ มีการจัดตั้งเป็นกลุ่ม ชมรม หรือระบบเครือข่าย โดยจัดแสดงและเผยแพร่ และทรัพยากรวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ได้แก่ ประวัติความเป็นมา ประเพณีและการพัฒนาภูมิปัญญาถึงความสัมพันธ์ระหว่างภูมิปัญญากับสิ่งแวดล้อม เพื่อจัดการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์ โดยกระบวนการสร้างสรรค์และพัฒนา เพื่อให้เกิดสิ่งใหม่ ๆ มีการจัดตั้งเป็นกลุ่ม ชมรม หรือระบบเครือข่าย โดยจัดแสดงและเผยแพร่ พระสงฆ์สามารถปลูกฝังโดยการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่น กิจกรรมบางอย่างริเริ่มทำกันเองใน

ชุมชน กิจกรรมบางอย่างก็ได้รับการสนับสนุน การจัดตั้งเบื้องต้นจากองค์กรภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น การจัดกลุ่มฌาปนกิจ การจัดตั้งศาสนสถาน การจัดกลุ่มออมทรัพย์และการจัดกลุ่มกองทุนพัฒนาอาชีพ เป็นต้น (อภิญา เวชชัย, 2546: 143-148)

ในปัจจุบันพระสงฆ์ได้มีการดำเนินงานเพื่อช่วยเหลือประชาชนด้านงานพัฒนาชุมชนในตำบล โหล่งขอด อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ ในการจัดสวัสดิการสังคมในหลายมิติ ได้แก่ สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยมีวัตถุประสงค์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควบคู่กับการพัฒนาสังคม เป็นการแบ่งเบาภาระหน้าที่ของภาครัฐในการลงพื้นที่เพื่อให้เข้าถึงประชาชนได้อย่างทั่วถึง โดยคำนึงถึงศักยภาพ และสภาวะแวดล้อม ความมีเหตุมีผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวพระสงฆ์เอง โดยใช้ความรู้อย่างถูกหลักวิชาการด้วยความรอบคอบและระมัดระวัง ควบคู่ไปกับคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ไม่เบียดเบียนกัน แบ่งปัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และร่วมมือปรองดองกันในสังคมซึ่งจะช่วยเสริมสร้างสายใยเชื่อมโยงคนในภาคส่วนต่างๆ ของสังคมเข้าด้วยกันสร้างสรรค์พลังในทางบวก การส่งเสริมให้พระสงฆ์มีบทบาทในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนไปสู่ประชาชนทุกเพศทุกวัยเพื่อให้ประชาชนสามารถนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้อง โดยมีวัดและ ศาสนสถานที่เหมาะสมกับเป็นสถานที่เผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามสนภาวะของสังคม และให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนโดยจัดสภาพแวดล้อมภายในวัดและศาสนสถานให้สะอาด ร่มรื่น มีเสนาสนะที่สวยงามและทันสมัย พุทธศาสนิกชนและองค์กรทางศาสนา รวมถึงภาครัฐและเอกชน มีส่วนร่วมทำนุบำรุงอุปถัมภ์และพัฒนากิจการพระพุทธศาสนา โดยระดมสรรพกำลังตามกำลังตามความสามารถและความสนใจในรูปแบบต่าง ๆ รวมทั้งสร้างสัมพันธ์ภาพอันดีระหว่างวัด บ้าน และโรงเรียนเพื่อความสามัคคีและความมั่นคงภายในชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. 2546 (วัดโมลีโลกยาราม, 2546: ออนไลน์) หน่วยงานอบรมประชาชนประจำตำบลแต่ละหน่วยสามารถนำหลักธรรมดังกล่าวไปปรับใช้ขยายผลถ่ายทอดไปสู่ประชาชนในท้องถิ่นเพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ เกิดความตื่นตัวในการร่วมมือกันพัฒนาหมู่บ้านของตนต่อไป

สภาพของชุมชนตำบลโหล่งขอด อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

ในปัจจุบันหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) มีอยู่ทั้งสิ้น 5,992 หน่วย ตั้งอยู่กระจายทั่วประเทศในทุกภูมิภาค จากความริเริ่มของคณะสงฆ์โดยมีสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธโร) วัดสามพระยา จังหวัดกรุงเทพมหานครเป็นผู้ก่อตั้งโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1.

สงเคราะห์ประชาชนภายในตำบลนั้น ๆ เพื่อให้ช่วยเหลือพึ่งพาตนเองได้ 2. เป็นการทำงานแบบบูรณาการระหว่าง วัด บ้าน รัฐ โรงเรียน (บวร) เพื่อพัฒนาบุคคลให้มีความรู้ดี มีความสามารถ มีพฤติกรรมดีนำไปสู่การพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน 3. เป็นศูนย์การทำงานด้านสาธารณสุขสงเคราะห์และการเรียนรู้ของตำบลนั้น ๆ 4. พัทธกิจคุ้มครองประชาชนในตำบลนั้น ๆ ให้อยู่เป็นปกติสุขด้วยความรักความเข้าใจกัน 5. สนับสนุนนโยบายคณะสงฆ์ นโยบายรัฐเพื่อสร้างความอยู่ดี กินดี มีสุขของประชาชน 6. สนับสนุนอาชีพสุจริต การทำงานที่ถูกต้องเป็นธรรม (สำนักงานส่งเสริมความร่วมมือมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), 2564: ออนไลน์) หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลเป็นหน่วยงานที่มีบทบาท หน้าที่ในการทำงานร่วมกับชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง รวมถึงหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลโหล่งขอด อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ ยังได้รับรางวัลหมู่บ้านอยู่เย็นเป็นสุขประจำปี 2560 การบริหารจัดการแผนงานและเครือข่ายระดับจังหวัด อาสาสมัครหมู่บ้านพิทักษ์ป่าดีเด่น ซึ่งได้รับเข็มและธงพระราชทานจากสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 9 ทั้งนี้ความสำเร็จดังกล่าวมาจากยุทธศาสตร์และแผนงานประชาคมตำบลที่ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมเป็นหลัก โดยมีการประชุมระดมความคิดเห็นจัดทำแผนโครงการและใช้งบประมาณ เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาท้องถิ่นในการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลโหล่งขอด อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ เป็นสิ่งที่ต้องติดตามและให้ความสำคัญต่อหน่วยงานนี้ ประชาชนจะได้เกิดความรู้สึกที่ดีต่อสถาบันสงฆ์ เคารพในคุณค่าของกันและกัน อยู่ด้วยความกลมกลืนประสานกันเป็นระเบียบเรียบร้อย มีความปลอดภัยเป็นอิสระทั้งทางกาย ทางวาจา และความคิดว่ามีบทบาทสำคัญกับชาวบ้านในชุมชน รวมทั้งให้การสนับสนุนส่งเสริมทางด้านพระพุทธศาสนา วิสัยทัศน์ พระพุทธศาสนามีความเจริญมั่นคงพุทธศาสนิกชนเข้มแข็งมีความสุข (กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, 2560: ออนไลน์)

สวัสดิการสังคม

สภาพปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมยังคงเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศ โดยผลกระทบที่เกิดขึ้นล้วนเป็นผลลัพธ์ที่สืบเนื่องจากคนบางกลุ่มขาดโอกาสในการเข้าถึงสวัสดิการทางสังคม สอดคล้องกับ (กฤษฎา ศุภกิจไพศาล, 2563: ออนไลน์) ว่าด้วยการพัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมที่มีความเป็นธรรมเพื่อแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำ พบว่า ข้อจำกัดที่เป็นช่องโหว่ขนาดใหญ่ของการจัดสวัสดิการสังคม คือ ความไม่สมดุลกันระหว่างระบบวิธีคิด จักต้องมุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับการลดความเหลื่อมล้ำและการผลิตสร้างระบบตาข่ายรองรับทางสังคมควบคู่กันไปโดยประยุกต์ใช้สวัสดิการ ของชุมชนท้องถิ่นที่มีความเป็นธรรมในการสนับสนุนให้กลุ่มผู้เสียเปรียบในสังคมได้รับโอกาสที่เท่าเทียมและสิทธิพื้นฐานที่จะทำให้

พวกเขาสามารถเข้าสู่ตลาดแรงงานและระบบสวัสดิการ นำไปสู่การสร้างความสามารถในการพึ่งตนเองและการสร้าง คุณภาพชีวิตที่ดีได้อย่างทัดเทียมกับบุคคลอื่น ๆ เพื่อให้ทุกคนในสังคมไทยมีความมั่นคงในการดำรงชีวิต และมีหลักประกันต่อความเสี่ยงต่าง ๆ อย่างเท่าเทียมและทั่วถึง สวัสดิการสังคมจึงมีรากฐานมาจากความห่วงใยที่คนในสังคมมีต่อเพื่อนมนุษย์ โดยเฉพาะกลุ่มที่เดือดร้อนและช่วยเหลือตนเองไม่ได้ คำว่า “สวัสดิการสังคม” ยังไม่ปรากฏชัดเจนในสังคมไทย แต่เป็นเพียงความคิดในการอุทิศตนเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ซึ่งได้รับอิทธิพลจากตะวันตก เช่น อังกฤษและเยอรมนี ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของสวัสดิการสังคม (พระมหานันทวิทย์ ธีรภทฺโท (แก้วบุตรดี) และคณะ, 2561: หน้า 448) พระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม (พ.ศ. 2546) ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2550 ได้ให้ความหมาย สวัสดิการสังคม หมายถึง ระบบการจัดบริการทางสังคมซึ่งเกี่ยวกับการป้องกัน การแก้ไข การพัฒนา และการส่งเสริมความมั่นคงทางสังคม เพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของประชาชน ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้อย่างทั่วถึงเหมาะสม ยุติธรรม และเป็นไปตามมาตรฐาน ครอบคลุมทุกด้าน เช่น การศึกษา สุขภาพอนามัย ที่อยู่อาศัย การทำงานและการมีรายได้ นันทนาการ กระบวนการยุติธรรม และบริการทางสังคมทั่วไป โดยให้ความสำคัญกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิที่ประชาชนพึงได้รับ และการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกระดับในการจัดสวัสดิการสังคม (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมแห่งชาติ, 2552: ออนไลน์)

องค์ประกอบงานสวัสดิการสังคม แบ่งเป็น 7 ด้าน (ระพีพรรณ คำหอม, 2549: หน้า 6-27)

1. การศึกษา (Education)
2. สุขภาพอนามัย (Health)
3. ที่อยู่อาศัย (Housing)
4. การทำงานและการมีรายได้ (Employment and Income Maintenance)
5. ความมั่นคงทางสังคม (Social Security)
6. บริการสังคม (Social Services)
7. นันทนาการ (Recreation)

ดังนั้นคุณภาพชีวิตในรูปแบบของระบบการจัดบริการทางสังคมซึ่งเกี่ยวกับการป้องกัน การพัฒนา และการส่งเสริมความมั่นคงทางสังคมเพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของประชาชนมีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนไทย ครอบคลุม ชุมชน สังคมจึงเป็นปัจจัยสำคัญ ดังนั้นผู้มีอำนาจกำหนดนโยบายควรตระหนักถึงนโยบายที่มุ่งส่งเสริมคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่เป็นรากฐานชุมชน และคุณภาพชีวิตในการทำงานโดยคำนึงถึงสิทธิที่ประชาชนจะต้องได้รับและ

การมีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการสังคมทุกระดับอย่างเสมอภาคเป็นการเสริมและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุขตามควรแก่อัตภาพ

บทบาทการจัดสวัสดิการสังคมของพระสงฆ์ตำบลโหล่งขอด อำเภอพร้าวก้างเขียง จังหวัดเชียงใหม่

การจัดสวัสดิการสังคมในสังคมไทยมีรากฐานมาจากแนวคิดทางพระพุทธศาสนา งานด้านสังคมสงเคราะห์ เป็นภารกิจสำคัญอย่างหนึ่งของคณะสงฆ์ไทย วัดหรือพระสงฆ์ เป็นอีกส่วนหนึ่งที่มีบทบาทในดูแลสุขภาพชุมชน โดยมีพระสงฆ์เป็นแกนนำจัดทำโครงการหรือกิจกรรม ทำให้วัดกับชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ตื้นลึกหนาหนา สวัสดิการสังคมของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลโหล่งขอด อำเภอพร้าวก้างเขียง จังหวัดเชียงใหม่ได้มีการดำเนินการเพื่อส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมในมิติต่าง ๆ เช่น มีกระบวนการทำงานร่วมกับภาครัฐ เอกชน ชุมชนและฝ่ายต่าง ๆ เช่น ร่วมมือกับพัฒนาการอำเภอพร้าวก้างเขียงและเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน, ปลัดอาวุโสอำเภอพร้าวก้างเขียง, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลโหล่งขอด, ผู้ใหญ่บ้านหลวง, หัวหน้าส่วนราชการ, ผู้นำชุมชน, กลุ่มองค์กร รวมถึงหัวหน้ากลุ่มงานฯ หัวหน้าฝ่ายฯ และนักวิชาการผู้รับผิดชอบฯ จัดกิจกรรมพัฒนาชุมชนภายใต้โครงการเชิดชูเกียรติผู้นำเครือข่ายพัฒนาชุมชนดีเด่น ส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงบ้านหลวง, จัดนิทรรศการฯ กิจกรรม ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงตามรอยพ่อ, ครัวเรือนต้นแบบ, สถาบันการเงินชุมชนบ้านหลวง เป็นต้น

ปัญหาการจัดสวัสดิการสังคมของพระสงฆ์ตำบลโหล่งขอด อำเภอพร้าวก้างเขียง จังหวัดเชียงใหม่

โหล่งขอด เป็นตำบลในอำเภอพร้าวก้างเขียง จังหวัดเชียงใหม่ ประชากรที่อาศัยเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง ซึ่งมีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย อาศัยสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ตามธรรมชาติเป็นที่พึ่ง เป็นต้น ทำให้สิ่งแรกที่ต้องคำนึงถึง คือ ความแตกต่างของบริบทพื้นที่ ความหลากหลายของประชากร ทำให้การเข้าถึงจากหน่วยงาน ต่าง ๆ เป็นไปได้ช้าและยากลำบาก ยกตัวอย่างเช่น มีการสร้างวัดขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางของชุมชนจากเดิมยังไม่มีศาสนา เป็นการนับถือผีเพียงอย่างเดียว เมื่อมีการสร้างวัดทำให้ชาวบ้านหันมานับถือศาสนาพุทธ บางชุมชนตั้งอยู่ในพื้นที่ห่างไกลหน่วยงานต่าง ๆ มีปัญหาด้านการเดินทาง บางแห่งเป็นพื้นที่สูงและเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ทำให้ประชาชนมีปัญหาการเข้าถึงบริการของภาครัฐ ความต้องการการดูแลสวัสดิการสังคมอาจจะยังไม่เพียงพอ ดังนั้นบริบทและศักยภาพของพระสงฆ์ในการรักษาสวัสดิการชุมชนจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญแรกสุดในการกำหนดรูปแบบการรักษาสวัสดิการชุมชนให้มีประสิทธิภาพ โดยความร่วมมือกันระหว่างคนในชุมชน กลุ่มองค์กรชุมชน รัฐบาล หน่วยงานภาครัฐ องค์กร

ปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันการศึกษา องค์การเอกชน มาร่วมกันในการจัดสวัสดิการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพชีวิต

แนวทางปฏิบัติที่ส่งผลให้เกิดการส่งเสริมสวัสดิการสังคมได้อย่างยั่งยืน

การดำเนินการจัดสวัสดิการสังคมในรูปแบบของการช่วยเหลือสงเคราะห์ของรัฐ เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนในชุมชนยังไม่ได้ตอบสนองปัญหาและความต้องการของประชาชนอย่างพอเพียงดังที่กล่าวมาในข้างต้น ด้วยเหตุนี้จึงมีความจำเป็นในการส่งเสริมคนในชุมชนสามารถยืนอยู่ได้ด้วยตนเองหรือสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้โดยอาศัยพื้นฐานของทุนเดิมที่มีอยู่แล้วผนวกกับการเติมเต็มจากภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การจัดสวัสดิการสังคมในระดับชุมชนจึงควรดำเนินการในแนวทาง ดังต่อไปนี้ ส่งเสริมการสร้างหลักประกันความมั่นคงในชุมชน ส่งเสริมสนับสนุนกลุ่มอาชีพ ส่งเสริมหรือจัดให้มีร้านค้าสวัสดิการชุมชนสนับสนุนการสร้างรายได้ในชุมชน ส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งส่งเสริมและรักษาศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น (วัชรภรณ์ จันทนกุล และ สัญญา เคนาภูมิ, 2559: หน้า 3-14) แนวทางปฏิบัติที่ส่งผลให้เกิดการส่งเสริมสวัสดิการสังคมได้อย่างยั่งยืน หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลโหล่งขอด อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ มีพันธกิจ 8 ด้าน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลภาพรวม

แผนผังการบริหารงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลโหล่งขอด อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ ได้จัดกลุ่มงานต่าง ๆ เข้าด้วยกันเป็นหน่วยงาน ภายในโครงสร้างองค์กรประกอบด้วยกิจกรรมหลากหลายที่มีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างงานหรือกลุ่มงานกับชุมชน แบ่งออกเป็นหัวข้อหลัก ได้แก่ ศีลธรรมและวัฒนธรรม สุขภาพอนามัย สัมมาชีพ สันติสุข ศึกษาสงเคราะห์ สาธารณสงเคราะห์ กตัญญูทเวทิตาธรรม และสามัคคีธรรม พันธกิจเหล่านี้เป็นงานที่คณะสงฆ์ดำเนินการอยู่เป็นปกติ แต่ในอดีตคณะสงฆ์หรือพระสงฆ์ที่ปฏิบัติงานไม่ได้มีการสรุปหรือรายงานผลการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลมีบทบาทและหน้าที่ในการทำงานร่วมกับชุมชนมาโดยตลอด สิ่งนี้เป็นที่มาของแนวทางปฏิบัติที่ส่งผลให้เกิดการส่งเสริมสวัสดิการสังคมอย่างยั่งยืน

ส่วนที่ 2 ผลการปฏิบัติงาน

1. ศีลธรรมและวัฒนธรรม

หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลโหล่งขอด ร่วมกับคณะสงฆ์และหน่วยงาน กลุ่มองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน รวมเป็น 5 ภาควิ ได้ดำเนินโครงการส่งเสริมกิจกรรมพุทธประเพณีของวัดแต่ละวัดภายในตำบล ควบคู่กับการส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นในวาระโอกาสที่สำคัญต่าง ๆ เป็นประจำทุกปี โครงการเหล่านี้มีเป้าหมายเพื่อสืบสานและรักษาพุทธ

ประเพณีและวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นที่ดำรงให้มั่นคงถาวร กิจกรรมที่ดำเนินการประกอบด้วยการทำบุญตักบาตร การเข้าวัดฟังธรรมเทศนา กิจกรรมเวียนเทียนในวันสำคัญทางพุทธศาสนา ประเพณีทำบุญปีใหม่และสงกรานต์ของวัดแต่ละวัดภายในตำบล เพื่อสืบสานประเพณีอันเก่าแก่ของล้านนาไทย รวมถึงพุทธประเพณีการสรงน้ำพระธาตุ 3 ดวงที่เป็นพระธาตุสำคัญภายในตำบล เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ศรัทธาประชาชนและชุมชนท้องถิ่น กิจกรรมทั้งหมดนี้หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลโหล่งขอด ร่วมกับคณะสงฆ์ได้จัดดำเนินการตามความเหมาะสม โดยคำนึงถึงสถานการณ์การเฝ้าระวังและควบคุมโรคติดต่อไวรัสโคโรนา (โควิด-19) ที่ยังคงมีการระบาดอยู่

2. สุขภาพอนามัย

1. ให้การอนุเคราะห์สถานที่ของวัดภายในตำบลในการอบรมความรู้ด้านสุขภาพอนามัย หรือกิจกรรม ต่าง ๆ ที่สอดคล้องกันได้ กำหนดให้เจ้าอาวาสทุกวัดภายในตำบลให้ความอนุเคราะห์สถานที่กับหน่วยงานหรือ องค์กรต่าง ๆ ทั้งในและนอกชุมชนในการใช้สถานที่ของทางวัดเพื่อจัดกิจกรรมทุกครั้งที่ได้รับการขอมา

2. จัดให้มีการส่งตัวแทนพระสงฆ์ หรือสามเณรเข้าร่วมในกิจกรรมการอบรมเพิ่มพูนความรู้ในด้านสุขภาพอนามัยตามโครงการต่าง ๆ ที่ถูกขอความร่วมมือมาเพื่อจะได้นำมาปรับใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ ของคณะสงฆ์ภายในตำบล ตัวแทนพระสงฆ์-สามเณร ให้ความร่วมมือเข้าประชุมหรืออบรมในโครงการกิจกรรมด้านสุขภาพ ทั้งในและนอกชุมชน เพื่อเพิ่มพูนความรู้ประสบการณ์อันจะได้นำมาปรับปฏิบัติใช้กับตนเอง และถ่ายทอดให้แก่สมาชิกภายในชุมชน

3. ให้มีการจัดระเบียบในการจัดงานต่าง ๆ ในวัดแต่ละวัด ให้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาทเพื่อเฝ้าระวังและควบคุมโรคติดต่อ กำหนดให้แต่ละวัดตั้งจุดตรวจวัดอุณหภูมิร่างกาย จุดล้างมือด้วยเจลแอลกอฮอล์ และการประชาสัมพันธ์ขอความร่วมมือให้สวมหน้ากากอนามัยทุกครั้งเมื่อมีการจัดกิจกรรมที่มีศรัทธาประชาชนเข้าร่วมเป็นจำนวนมากขึ้นภายในวัดของแต่ละวัด

3. สัมมาชีพ

หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลโหล่งขอด ได้ปฏิบัติงานในหัวข้อ สัมมาชีพ ดังนี้

1. ให้การอนุเคราะห์สถานที่ของวัดภายในตำบลในการอบรมความรู้ด้านการส่งเสริมอาชีพได้กำหนดให้เจ้าอาวาสทุกวัดภายในตำบลให้ความอนุเคราะห์กับทางเจ้าหน้าที่ หน่วยงานหรือวิทยากร ปราชญ์ชาวบ้านในการใช้สถานที่ของทางวัดเพื่ออบรมความรู้ด้านสัมมาชีพให้กับประชาชนทุกครั้งที่ได้รับการขอมา ซึ่งตอบสนองนโยบายรัฐบาลเรื่องการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมและการสร้างโอกาสเข้าถึงบริการของรัฐ

2. สนับสนุนส่งเสริมการสร้างผลิตภัณฑ์หรือสนับสนุนการจัดตั้งกลุ่มเพื่อพัฒนาอาชีพชุมชนให้การสนับสนุนให้จัดตั้งกลุ่มเพื่อพัฒนาอาชีพในชุมชนขึ้น เพื่อสร้างอาชีพ สร้าง

รายได้ให้แก่คนชุมชน อีกทั้งยังให้ความอนุเคราะห์ในเรื่องของสถานที่การจัดตั้งกลุ่มพัฒนาอาชีพในบริเวณวัด สนับสนุนส่งเสริมให้ชาวบ้านในชุมชนตำบลโหล่งขอด มีการรวมกลุ่มกันจัดทำผลิตภัณฑ์ สินค้า เพื่อสร้างงาน สร้างรายได้ เพิ่มมูลค่าวัตถุดิบที่มีอยู่แล้วภายในตำบลโหล่งขอด ให้มีมูลค่าเพิ่มมากขึ้น แปรรูปวัตถุดิบรวมถึงผลผลิตทางการเกษตรที่ได้รับผลกระทบทางด้านราคาตลาดหรือจากพ่อค้าคนกลางให้สามารถจัดเก็บได้นาน หรือเปลี่ยนเป็นสินค้าคุณภาพที่ให้ราคาต่อหน่วยได้ดีกว่าโดยมีตลาดรองรับการจัดขายทั้งภายในตำบลและนอกตำบล

3. ร่วมกับองค์กรธุรกิจเอกชนและภาครัฐแก้ไขปัญหาช่วยเหลือเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดเชื้อไวรัสโคโรนา (โควิด-19) เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งในโครงการระหว่างวัด ชุมชน องค์กรธุรกิจเอกชนและภาครัฐ เพื่อหาแนวทางในการช่วยเหลือบรรเทาทุกข์ของเกษตรกรภายในตำบลโหล่งขอดที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดเชื้อไวรัสโคโรนา (โควิด-19) เพื่อกระจายผลผลิต และหาตลาดรองรับผลผลิตของเกษตรกร ขยับเคลื่อนการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคการเกษตรและชนบท เพื่อให้ประชาชนกลุ่มเป้าหมาย มีความรู้และสามารถประกอบอาชีพได้ ด้วยการถ่ายทอดความรู้จากปราชญ์ชุมชนและทำให้ครัวเรือนเป้าหมายมีรายได้เพิ่มขึ้น ติดตามสนับสนุน สามารถนำความรู้จากการฝึกอบรมไปประกอบอาชีพให้มีรายได้หรือลดรายจ่ายได้อย่างต่อเนื่องร่วมกับผู้นำ กลุ่มองค์กร และภาคีเครือข่ายในพื้นที่ โดยใช้ศักยภาพของทุนชุมชนและแผนชุมชนให้สามารถดำเนินการพัฒนาอาชีพ สร้างอาชีพได้อย่างมั่นคง

4. สันติสุข

หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลโหล่งขอด ได้ปฏิบัติงานในหัวข้อ สันติสุข ดังนี้

1) ให้การอนุเคราะห์สถานที่ของวัดภายในตำบลในการอบรมความรู้ได้กำหนดให้เจ้าอาวาสทุกวัดภายในตำบล ให้ความอนุเคราะห์กับทางเจ้าหน้าที่ หน่วยงานหรือวิทยากร ปราชญ์ชาวบ้าน ในการใช้สถานที่ของทางวัดเพื่ออบรมความรู้ที่ ก่อให้เกิดความผาสุกกับประชาชนทุกครั้งที่ได้รับการขอมา

2) ร่วมกับหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ รวมเป็น 5 ภาคี ดำเนินโครงการต่าง ๆ ที่ เป็นการส่งเสริมให้เกิดความสันติสุขภายในชุมชน โครงการจิตอาสาพระราชทาน “เราทำความดีด้วยหัวใจ” โครงการนี้ถือกำเนิดขึ้นตามแนวพระราโชบายของพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้เป็นเครื่องมือทำหน้าที่ประสานความร่วมมือทำงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และประชาชนทุกหมู่เหล่าให้มีส่วนร่วมทำงานแก้ไขปัญหาขั้นพื้นฐานของชาติ ให้คนในชาติในชุมชน มีความสุขอย่างยั่งยืน โครงการชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ขยับเคลื่อนด้วยพลังบวร เศรษฐกิจพอเพียงเป็นกรอบแนวคิดซึ่งมุ่งให้ทุกคนสามารถพึ่งพา

ตัวเองได้รวมถึงการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นจนเกิดความยั่งยืน คำว่า พอเพียง คือ การดำเนินชีวิตแบบทางสายกลางโดยตั้งอยู่บนหลักสำคัญสามประการ คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดี

ความพอประมาณ คือ การดำรงชีวิตให้เหมาะสม ซึ่งเราควรจะมี ความพอประมาณทั้งการหารายได้ และ พอประมาณในการใช้จ่าย ความพอประมาณในการหารายได้ คือ ทำงานหารายได้ด้วยช่องทาง สุจริตทำงานให้เต็มความสามารถ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ส่วนความพอประมาณในการใช้จ่าย หมายถึง การใช้จ่ายให้เหมาะสมกับฐานะความเป็นอยู่ไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยหรือใช้จ่ายเกินตัว และในขณะเดียวกันก็ใช้จ่ายในการดูแลตนเอง และครอบครัวอย่างเหมาะสม ไม่อยู่อย่างลำบาก และผิดเคืองจนเกินไป

ความมีเหตุผล ไม่ว่าจะเป็นการทำธุรกิจ หรือการดำรงชีวิตประจำวันเราจำเป็นต้องมีการตัดสินใจ ตลอดเวลาซึ่งการตัดสินใจที่ดีควรตั้งอยู่บนการไตร่ตรองถึงเหตุ รวมทั้งคำนึงถึงผลที่อาจตามมาจากการตัดสินใจอย่างรอบคอบ ไม่ใช่ตัดสินใจตามอารมณ์ หรือจากสิ่งที่คนอื่นบอกมาโดยปราศจากการวิเคราะห์

การมีภูมิคุ้มกันที่ดี คือ การเตรียมพร้อมรับมือกับความเปลี่ยนแปลงในโลกที่ไม่แน่นอน ไม่ว่าจะเป็นสภาพลมฟ้าอากาศที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการเกษตร การเปลี่ยนแปลงในบริษัทคู่ค้า การเลิกจ้างพนักงานในบริษัทใหญ่ หรือสถานการณ์ทั้งในและต่างประเทศที่มีผลต่อการลงทุน เราจำเป็นต้องเรียนรู้ที่จะดำรงอยู่ได้ด้วยการพึ่งพาตนเองและตั้งอยู่ในความไม่ประมาทอยู่เสมอ ตัวอย่างเช่น การเตรียมแผนสำรองสำหรับแต่ละสถานการณ์ การมีรายได้หลายทางเพื่อลดความเสี่ยงในวันที่ถูกเลิกจ้าง หรือการกระจายความเสี่ยงในการลงทุน การดำรงชีวิตตามหลักการเหล่านี้จำเป็นต้องมีความรู้และคุณธรรมประกอบ ความรู้จะช่วยสร้างภูมิคุ้มกันที่เหมาะสม เช่น ความรู้ในการประกอบวิชาชีพที่ช่วยให้ธุรกิจและการงานเจริญก้าวหน้า หรือความรู้ในการลงทุนที่ช่วยสร้างภูมิคุ้มกันให้เงินลงทุน ความรู้และประสบการณ์จะช่วยให้เราตัดสินใจได้อย่างมีเหตุผล แม้พื้นฐานความคิดและประสบการณ์ที่แตกต่างกันอาจทำให้เหตุผลของแต่ละคนต่างกันไป

5. ศึกษาสงเคราะห์

หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลโหล่งขอด ได้ปฏิบัติงานในหัวข้อศึกษา สงเคราะห์ ดังนี้

1) ส่งเสริมการศึกษาทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลีแด่พระภิกษุ-สามเณร ภายในตำบล ส่งเสริมให้ พระภิกษุ-สามเณร หรือแม้แต่ พระภิกษุ-สามเณร ที่เข้ามาบวชชั่วคราวในพรรษา ในเขตตำบลโหล่งขอดทุกวัดที่มีความพร้อมที่จะศึกษาให้ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติ ธรรมแผนกธรรม-บาลี ส่งเสริมให้พระภิกษุ-สามเณร ได้ศึกษาเล่าเรียนในระบบการศึกษานอกโรงเรียน (กศน.)

ณ วัดพระธาตุตอเวียง โดยได้เปิดการเรียนการสอนตั้งแต่ประถมศึกษาจนถึง มัธยมศึกษาตอนปลาย

2) กิจกรรมการส่งเสริมพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์สำหรับเยาวชน

ได้เปิดศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนา โดยกำหนดให้มีกิจกรรมการเรียนการสอนทุกวันอาทิตย์ ช่วงเวลา 08.00 น. ถึงเวลา 12.00 น. ระหว่างเดือน พฤษภาคม ถึงเดือน มกราคม รวมเวลาตลอดปีจำนวน 156 ชั่วโมง

3) การส่งเสริมให้มีครูพระเข้าไปอบรมคุณธรรม-จริยธรรม และสอนวิชาความรู้ในด้านพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาภายในตำบลส่งเสริมให้พระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถเข้าไปเผยแผ่และอบรมคุณธรรม-จริยธรรม และสอนวิชาพระพุทธศาสนาให้แก่เด็กนักเรียนในสถานศึกษาของหน่วยงานราชการภายในตำบล และยังมีการมอบทุนการศึกษาให้แก่เด็กนักเรียนที่เรียนดีแต่ยากจนในทุก ๆ ปี

4) ให้การสนับสนุนช่วยเหลือในทุก ๆ ด้านตามที่พอจะช่วยเหลือได้แก่พระภิกษุสามเณร และเยาวชนในด้านการศึกษาทั้งทางธรรม และ ทางโลก คณะสงฆ์ตำบลโหล่งขอตร่วมกับองค์กรหน่วยงานและบุคคลผู้มีจิตศรัทธา ทั้งใน และ นอกชุมชน ให้การสนับสนุนช่วยเหลือจัดหาวัสดุอุปกรณ์ ปัจจัยทุนทรัพย์ค่าเล่าเรียนศึกษา ตลอดจนสิ่งอุปโภคบริโภค และพาหนะที่ใช้รับส่งเมื่อต้องเดินทางไปสนามสอบ เพื่อเป็นขวัญกำลังใจแก่ผู้ศึกษาเล่าเรียนอยู่เป็นประจำ

6. สาธารณสงเคราะห์

หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลโหล่งขอได้ปฏิบัติงานในหัวข้อ สาธารณสงเคราะห์ ดังนี้

1) ประสานความร่วมมือสนับสนุนหน่วยงานราชการ และหน่วยงานเอกชนร่วมทำกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่องเป็นประจำทุกปีในโครงการโหล่งขอโมเดล ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานราชการ อาทิ องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ (นพค. 32) อุทยานแห่งชาติ โรงเรียน หรือมหาวิทยาลัยที่ให้ความ สนใจ ฯลฯ และหน่วยงานเอกชนต่าง ๆ ดำเนินโครงการสร้างสรรค์เพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นโครงการต่อเนื่องดำเนินการเป็นประจำทุกปี ในชื่อโครงการ “โหล่งขอโมเดล” อันได้แก่ กิจกรรมบวชป่า สร้างแนวกันไฟเพื่อลดปัญหาหมอกควัน กิจกรรมปลูกป่าทดแทน กิจกรรมฝายแม้ว เป็นต้น

2) ให้การอนุเคราะห์สถานที่ของวัดภายในตำบลในการจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ต่าง ๆ กำหนดให้เจ้าอาวาสทุกวัดภายในตำบลให้ความอนุเคราะห์กับทางเจ้าหน้าที่ หน่วยงาน หรือวิทยากร ปราชญ์ชาวบ้าน ในการใช้สถานที่ของทางวัดในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ อันจะช่วยเอื้อประโยชน์แก่ชุมชนและสังคมที่เกี่ยวข้องกันในด้านสาธารณสงเคราะห์

3) ให้การอนุเคราะห์ช่วยเหลือบริจาค ปัจจัยทุนทรัพย์ เครื่องอุปโภค บริโภค แก่ผู้ประสบภัย ผู้ด้อยโอกาส หรือผู้ที่มีความขัดสนตามวาระโอกาสต่าง ๆ ตลอดทั้งปี โดยร่วมกับหน่วยงาน องค์กร บุคคลหรือกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ทั้งในและนอกชุมชนให้การอนุเคราะห์ช่วยเหลือบริจาคปัจจัยทุนทรัพย์ เครื่องอุปโภค บริโภค แก่ผู้ประสบภัย ผู้ด้อยโอกาส หรือผู้ที่มีความขัดสน ตามวาระโอกาสต่าง ๆ ตลอดทั้งปี เป็นการแสดงออกเพื่อลดทิวทัศน์ความเห็นแก่ตัว ลดความตระหนี่ถี่เหนียว ชี้นำหลักธรรมคำสอนให้บังเกิดแก่บุคคลเหล่านั้นผ่านการปฏิบัติในสถานการณ์จริงอันจะน้อมนำมาซึ่งความสุขทั้งผู้ให้และผู้รับ

7. กตัญญูกตเวทิตาธรรม

หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลโหล่งขอด ได้ปฏิบัติงานในหัวข้อ กตัญญูกตเวทิตาธรรม ดังนี้

1) สนับสนุนให้มีการจัดกิจกรรมอันดีงามต่าง ๆ ภายในตำบล ที่แสดงออกในด้านความกตัญญู กตเวทิตาธรรม ทั้งกิจกรรมที่ต่อเนื่องหรือกิจกรรมเฉพาะกิจที่เกิดขึ้นอย่างกะทันหันเร่งด่วน เป็นต้นว่า กิจกรรมบรรพชา-อุปสมบทให้แก่เยาวชนหรือศรัทธาประชาชนทั่วไปที่มีจิตศรัทธาใคร่ออกบวชเพื่อทดแทนคุณบิดา มารดา ครูบาอาจารย์ ตามวาระโอกาสต่าง ๆ เช่น โครงการบวชเรียนภาคฤดูร้อน เป็นต้น

2) ร่วมมูทิตาและคารวะพระเถระในช่วงปีใหม่เมืองล้านนา (เทศกาลสงกรานต์) เข้ามูทิตาและคารวะพระเถระทั้งในและนอกตำบล แสดงออกซึ่งความกตัญญูกตเวทิตาธรรมเป็นกิจกรรมที่ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องเป็นประจำในทุก ๆ ปี

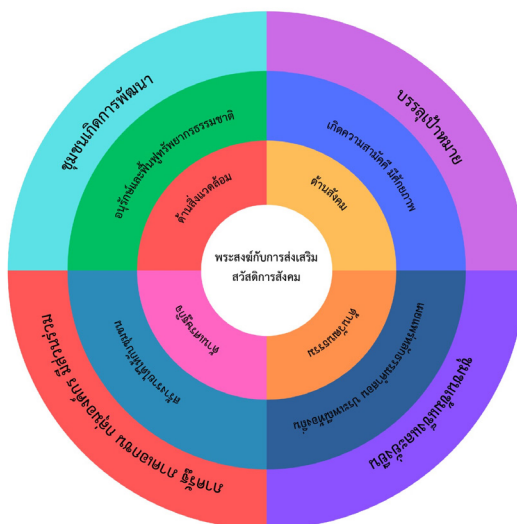
8. สามัคคีธรรม

หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลโหล่งขอด ได้ปฏิบัติงานในหัวข้อ สามัคคีธรรม ดังนี้

1) พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการนำและร่วมดำเนินการกิจกรรมต่าง ๆ ที่วัดและองค์กรหรือหน่วยงานทั้งในและนอกชุมชนจัดขึ้นตลอดทั้งปี รวมถึงการให้ความอนุเคราะห์ด้านสถานที่ อุปกรณ์ สิ่งของ และทุนทรัพย์เพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวม ตัวอย่างกิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา โครงการบรรพชาอุปสมบท งานสมโภชปอยหลวง กลืน ทอดผ้าป่า และการสงฆ์น้ำพระธาตุ นอกจากนี้ พระสงฆ์ยังมีส่วนร่วมในกิจกรรมของภาครัฐและเอกชน เช่น กิจกรรมวันเด็ก งานสืบสานวัฒนธรรม กิจกรรมจิตอาสา กิจกรรมพัฒนาความรู้ การละเล่นเพื่อความบันเทิง และงานกีฬาประจำปีของตำบล กิจกรรมเหล่านี้ต้องอาศัยหลักสามัคคีธรรมจากทุกภาคส่วนเพื่อให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี จึงควรได้รับการเอาใจใส่และสนับสนุนอย่างเต็มที่ แผนงานในปี พ.ศ. 2565

- (1) ดำเนินการโครงการทุกโครงการในรายงานอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ
- (2) โครงการเข้ากรรม และโสสานกรรม เพื่อบูรณะปรับปรุงสาธารณสมบัติภายในตำบลโหล่งขอด หมุนเวียนสับเปลี่ยนตามความเหมาะสม
- (3) โครงการโหล่งขอดโมเดล
- (4) โครงการจิตอาสาพระราชนาน “เราทำความดี ด้วยหัวใจ”
- (5) โครงการชุมชนคุณธรรม น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ขับเคลื่อนด้วยพลังบวร
- (6) โครงการธรรมสัง្កจรของหน่วยอบรบประชาชนประจำตำบลโหล่งขอด
- (7) โครงการอบรมเด็กและเยาวชนภายในตำบลโหล่งขอด และเด็กทั่วไปให้มีความรู้ศีลธรรม-จริยธรรมและคุณธรรม
- (8) โครงการพุทธศาสนวันอาทิตย์ วัดบ้านหลวง ตำบลโหล่งขอด อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น
- (9) โครงการสร้างฝายชะลอน้ำ ถวายในหลวง
- (10) ปันรักปันน้ำใจคนโหล่งขอดมีน้ำใจไม่ทอดทิ้งกัน
- (11) โครงการและกิจกรรมอื่น ๆ ที่อาจมีเพิ่มขึ้นในอนาคต ฯลฯ

องค์ความรู้จากการศึกษา

ภาพ 1.1 องค์ความรู้จากการศึกษาพระสงฆ์กับการส่งเสริมสวัสดิการสังคมของหน่วยอบรมประชาชน ประจำตำบลโหล่งขอด อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ ประจำปี 2565

จากภาพอธิบายได้ว่า การดำเนินงานของพระสงฆ์ในการส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยมีวัตถุประสงค์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ควบคู่กับการพัฒนาสังคม การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการพัฒนาชุมชน 1) ด้านสังคม พระสงฆ์จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความสามัคคีในชุมชน การช่วยเหลือผู้ยากไร้และผู้สูงอายุ รวมถึงการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ เพื่อพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน 2) ด้านวัฒนธรรม อนุรักษ์และส่งเสริมประเพณีท้องถิ่น จัดงานเทศกาลที่สำคัญ และสอนหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา 3) ด้านเศรษฐกิจ พระสงฆ์ส่งเสริมการเกษตรกรรม การใช้ทรัพยากรในชุมชน การฝึกอาชีพ และการสร้างรายได้ให้กับชุมชน โดยเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนี้ยังมีการสนับสนุนการสร้างผลิตภัณฑ์ชุมชนและการจัดตั้งกลุ่มอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับชุมชน 4) ด้านสิ่งแวดล้อม มีการรณรงค์ให้ปลูกต้นไม้ รักษาความสะอาดในชุมชน และจัดการขยะอย่างถูกวิธี รวมถึงการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การบวชป่า การสร้างแนวกันไฟ การปลูกป่าทดแทน และการสร้างฝายชะลอน้ำ เพื่อรักษาสมดุลของระบบนิเวศ การดำเนินงานของพระสงฆ์ทำให้ชุมชนมีความเจริญรุ่งเรืองสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

สรุป

พระสงฆ์และเครือข่ายเหล่านี้มีเป้าหมายหลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควบคู่กับการพัฒนาสังคม การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม การจัดสวัสดิการชุมชน การส่งเสริมชุมชนและการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยมีเป้าหมายหลัก คือ การใช้หลักการทางพระพุทธศาสนาควบคู่กับการพัฒนาชีวิตและสังคม เพื่อให้บุคคลพึ่งพาตนเองได้ มีการยึดมั่นในความดี มีการช่วยเหลือแบ่งปัน สร้างความผูกพันด้วยกิจกรรมการพัฒนา มีการสื่อสารเพื่อให้คนเข้าถึงสัจธรรมด้วยวิถีการปฏิบัติจากการดำเนินชีวิตและการพัฒนาสังคม โดยคำนึงถึงความยั่งยืนของบุคคล สังคม และสิ่งแวดล้อม เพราะว่าความเข้มแข็งของชุมชนมีพื้นฐานของความจิตสำนึกที่ต้องการจะมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนด้วยความสามัคคีชุมชนสามารถที่จะวิเคราะห์ปัญหา และตัดสินใจทางเลือกนำไปสู่การแก้ไขปัญหาได้สำเร็จพัฒนาไปสู่การแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนทำให้ชุมชนมีความสามารถที่พึ่งตนเองได้และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1. หากองค์กรชุมชนดำเนินการจัดทำแผนทำรายรับ รายจ่ายให้ครอบคลุมระดับบุคคล ระดับครอบครัว ระดับชุมชน รวมถึงเพื่อวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน จะทำให้เห็นภาพรวมของปัญหาที่เกิดขึ้นและส่งเสริมสวัสดิการสังคมของหน่วยอบรมประชาชนได้อย่างตรงจุด
2. ส่งเสริมให้วัดเป็นสถานที่แห่งการเรียนรู้ ในการจัดสวัสดิการสังคม เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดเห็นและเป็นแหล่งเรียนรู้ให้แก่องค์กรชุมชนอื่น ๆ
3. ส่งเสริมให้พระสงฆ์ เป็นผู้ถ่ายทอดแนวคิดและแนวทางการจัดสวัสดิการสังคมขององค์กรชุมชน เพื่อให้เข้าถึงชาวบ้านในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ
4. การส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ ในการนำทางความคิดการจัดสวัสดิการสังคมขององค์กรชุมชน เพื่อเป็นแกนนำในการขยายผลองค์ความรู้ ความศรัทธา ความเชื่อ ศาสนา และทรัพยากรในชุมชน

บรรณานุกรม

- กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย. (2560). กิจกรรมพัฒนาชุมชนดีเด่นระดับจังหวัด ประจำปี 2560 จังหวัดเชียงใหม่ ภายใต้โครงการเชิดชูเกียรติผู้นำเครือข่ายพัฒนาชุมชนดีเด่น (รอบที่ 2) ณ บ้านหลวง หมู่ที่ 6 ตำบลโหล่งขอด อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: <https://district.cdd.go.th/> [19 มิถุนายน 2560].
- กฤษฎา ศุภกิจไพศาล. การพัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมที่มีความเป็นธรรมเพื่อแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำ. ในการ ประชุมวิชาการระดับชาติ “สังคมสงเคราะห์และสวัสดิการสังคม: การปลดล็อกความเหลื่อมล้ำสู่ความยั่งยืน”. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: <https://socadmin.tu.ac.th/> [2563].
- วัชรารภณ์ จันทนุกูล และ สัณญา เคนาภูมิ. แนวทางการจัดสวัสดิการสังคมระดับชุมชนอย่างยั่งยืน. วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่. 8(4), 3-14.
- ภัทรพร สิริกาญจน (2540). **หน้าที่พระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ:แนวคิดและบทบาทพระคำเขียนสุวณโณ ในการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 16.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560: [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=9516 [กรกฎาคม 2560]
- สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมแห่งชาติ, 2560: [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: <https://dsdw.go.th/> [สิงหาคม 2563].

- สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมแห่งชาติ. (2552). คู่มือสิทธิประโยชน์ด้านสวัสดิการสังคมสำหรับประชาชน. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: <http://www.oic.go.th>.
- สำนักงานส่งเสริมความร่วมมือมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.). (2564). การพัฒนาหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ในสังคมไทย. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: <https://www.youtube.com/watch?v=R1aUKzbnGil> [17 พฤศจิกายน 2564].
- พระมหานันทวิทย์ ธีรภทฺโท (แก้วบุตรดี) และคณะ. สวัสดิการสังคมเชิงพุทธ: รูปแบบและการสร้างพลังชุมชน. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร. 6(2), 448.
- ระพีพรรณ คำหอม. (2549). สวัสดิการสังคมกับสังคมไทย Social Welfare in Thai Society. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พรภิรมย์กราฟฟิค จำกัด.
- วัดโมลีโลกยาราม, (2562). แฉลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม ๙๑ ตอนที่ ๙ ระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. 2546 [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: <https://www.watmoli.com/wittaya-one/1528/> [2 พฤษภาคม 2562]
- อภิญา เวชชัย และกิตติพัฒน์ นนทปัทมะดุลย์ (2546). การพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อย โอกาส: กลุ่มคนจนผู้ด้อยโอกาสและกลุ่มเสี่ยงที่ประสบปัญหาทางสังคม. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษา เศรษฐศาสตร์การเมืองจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (47) (143-148).